

Les Bibliothèques Virtuelles Humanistes

Extrait de la convention établie avec les établissements partenaires :

- ces établissements autorisent la numérisation des ouvrages dont ils sont dépositaires (fonds d'Etat ou autres) sous réserve du respect des conditions de conservation et de manipulation des documents anciens ou fragiles. Ils en conservent la propriété et le copyright, et les images résultant de la numérisation seront dûment référencées.
- le travail effectué par les laboratoires étant considéré comme une « oeuvre » (numérisation, traitement des images, description des ouvrages, constitution de la base de données, gestion technique et administrative du serveur), il relève aussi du droit de la propriété intellectuelle et toute utilisation ou reproduction est soumise à autorisation.
- toute utilisation commerciale restera soumise à autorisation particulière demandée par l'éditeur aux établissements détenteurs des droits (que ce soit pour un ouvrage édité sur papier ou une autre base de données).
- les bases de données sont déposées auprès des services juridiques compétents.

Ex Lib. D. Sony-
DULAC DOCT. MED.

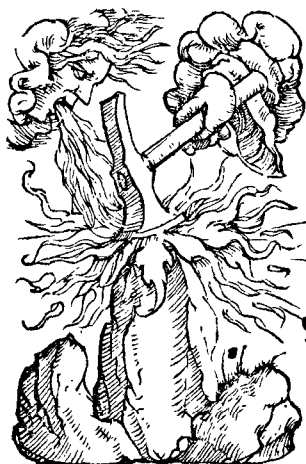
32

DE AGRI-

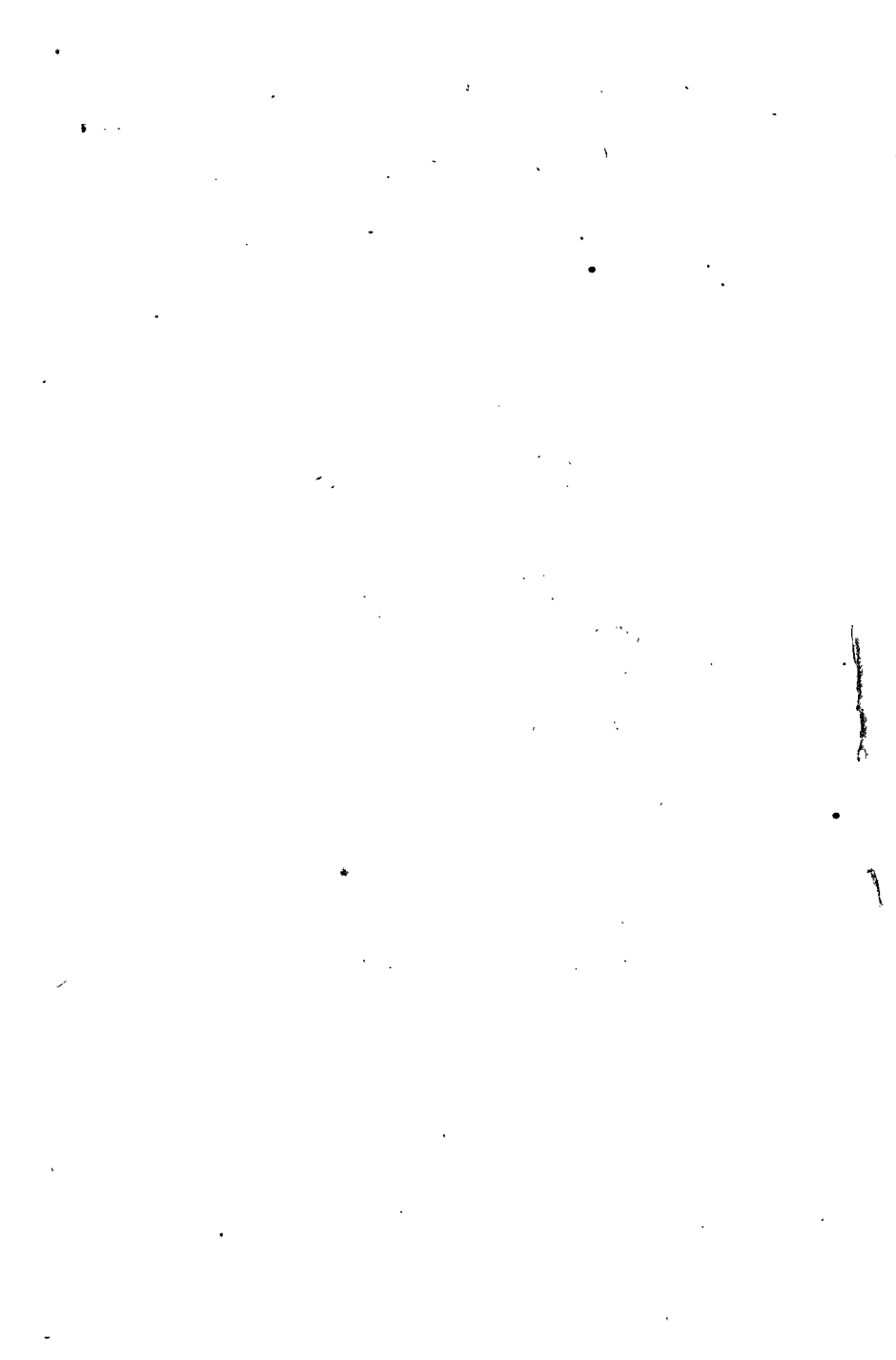
9174

CULTURA, OMNIBVSQVE PLAN-
tarum, & animalium generibus, libri XII. in qui-
bus nihil non experientia comprobatum, causa
& vires rerum ita explicatae, ut confidamus
non solū œconomiae studioso, & medi-
co, uerumetiam philosopho ali-
quid hinc accessurum.

*Autore optimo agricola & philosopho Petro Crescentiensi. Qui
hæc senator Bononiæ, multis legationibus functus, rogatus
regis Siciliæ Caroli, ante AN. CXX literis manda-
uit. Nunc autem tandem castigata ad exem-
plaria, auctoris tempore scripta.*

BASILEAE PER HEN-
RICVM PETRVM.

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO

principi D. CAROLO, gratia Dei Hierusalem

& Sicilia regi, PET. Crescentiensis,

cuius Bononiensis, S. D.

Vum considerarem, studiorum amo-
rem, ætatem, uarias occupationes, ex-
cellentissime rex, tuæ maiestatis, ui-
sum est, librum componere, qui afferat
relaxationem & delectationem ani-
mo tuo occupato regnorum negotijs. Et tuis sub-
ditis, alijsq; utilitatem, quam solam respexi semper
dum scripsi. Nec ignoro maculas internitentias, spi-
nasq; inter rosas mixtas esse. Tuæ autem maiestati
ad iudicandum trado, ita ut uiuat aut intereat tuæ
maiestatis tuorumq; sapientum & in his rebus & in
alijs peritissimorum iudicio. Est autem approba-
tus ab uniuersitatis nostræ Bononiensis omnibus
uiris doctissimis in naturalium rerum scientia, &
præcipue medicis, quibus magna est cura & dili-
gentia in rebus in rure crescentibus, ex quibus o-
mnis eorum materia est. Rogo igitur ut serena fron-
te accipiat tua regia maiestas, quod ad nutum &
uoluntatem eius scripsi, impeditus quidem multis
& arduis reipublicæ Bononiensis negotijs, tempo-
ribus illis difficilimis. Tamen non potui tuæ maie-
stati tam bene de me meritæ negare, onus suscipere
multo uiribus meis grauius. Igitur me ad ruris ha-
bitationem transtuli iam plusquam septuaginta an-
nos natus, ut morem gererem tibi regi Illustrissi-

E P I S T. C O M.

mo, cœlestis regis auxilio qui solus regnat & gu-
bernat omnia. Valeat tua maiestas, & me
humilem seruulum gratia & dilectione
& fauore pergat fouere, paratum
semper ad nutum & mandata
obedire. Bononię ex ru-
sculo nostro sub-
urbano.

F I N I S.

INDEX EO

R V M O M N I V M Q V A E

libro insunt,

A

Bietis lignū magni usus	267	edificia qualia in rure facien- da	16
abies in montibus altis letior	267	edificiorum fundamenta	25
abrotani temperies	298	edificandum secundum facul- tates	532
abrotani uirtus	298	aër iuuat plantas si bonus est	31
absinthij temperamentum	296	aëris cognitio	3
absinthij uirtutes	296	aëris locus	3
aceti uirtus	195	aëris cognitio	530
acetosa quā uim habeat	299	aetas equorum quæ maximè pro banda	390
acetosum uinum quo pacto cu- retur	194	etas equorum quomodo cogno- scatur	390
aceto uasa uinaria corrigi	193	ager qualis debeat esse cū aran- dus est	77
acetum quomodo fiat	194	ager qui melior sit	102
acetum mixtum aqua iuuat nimi- um sitientes	10	ager frumentarius quo loco po- natur	102
accipitres quomodo nutriantur pag.	497	ager cōpascuus nō arandus	66
accipitrum ægritudines	499	ager quo remedio utilis redda- tur	69
admissarius equus qualis esse de- beat	391	ager noualis	66
admissarius equus quot annorum esse debeat	392	agnina caro qualis	455
		agni quomodo teneri debeant pag.	453

I N D E X.

agni tondentur statim quando à matre ueniunt	453	alni lignum ad quem rem uti- lis	267
agni quado sunt in gregem com- pellendi	454	alnus quo potissimum loco gau- deat	267
agnis secreta septa sunt facien- da	448	alnus fabricis inutilis	26
agnuscastus qualis frutex	268	alucaria qualia esse debeant pag.	479
agnicasti arboris uirtus	268	amedanus ulnus uocatur	267
agrestæ conficienda ratio	176	amygdala per culturam melior fit	49
agrestis sicca quo pacto fiat pag.	177	amygdalus qualis arbor	210
agrum empturus quid spectare debeat	3	amygdalus quomodo seratur pag.	210
agri quo pacto oblectent nos ma- ximè	382	amygdalus quomodo colatur pag.	211
agri noualis cultus	74	amygdalus ad quas res materi- em aptam præbeat	212
agri situ uariant	71	amygdala quam uirtutem habe- ant	212
ἀργύρα θεία αἴξ	332	amygdala amara quam uim ha- beant	213
albarus qualis sit arbor	272	amygdalus ex semine meli- us quam ex ramis prouenit pag.	83
albana uua	139	anethum quo loco crescat	295
allium post aquam haustum com- medendum	11	anethum quando seratur	295
allium lumbricos expellit	293	anethi complexio	295
allij usus in medicina	293	anethi uirtus in medicina	295
allium multis medetur morbis pag.	293	anethi semen quam diu duret quam uirtutem habeat	295
allium quo tempore rectè plan- tetur	293	animalium semen	43
allium quo loco seratur	293		anisi
allium sepe sarculandum	293		
allij natura	293		

INDEX.

anisi uis in medicina	295	apostemata maturat farina fru-	
anisum quale solum postulet		menti	116
pag.	294	apostemata dissoluit lolium	
anseris capiendi ars	508	pag.	122
anseris pascuum et usus	466	aquila qualis avis	504
anseribus à quibus periculum		aquilo fecundat uites	143
pag.	467	aqua quæ sit optima plantis	
anates quam naturam habeant		pag.	536
pag.	467	aquæ natura	6
anorii arboris uirtus	267	aquæ locus	6
apes non pungunt qui linitus est		aquæ usus in generatis	6
succo rutæ	357	aqua pluuia laudabilis	8
apes unde nascantur	480	aquæ mixtæ qualitate metalli-	
apes quæ optime sint	481	ca	9
apes quomodo emendæ sint		aqua niualis qualis	9
pag.	481	aquæ calidæ uis	9
apium sedes aptæ	478	aquæ falsæ natura	10
apum pastus	482	aqua turbida lapidem gene-	
apibus quæ noceant	484	rat	10
apum mores	486	aquæ aluminosæ natura	10
apum migratio et discessus		aqua cum aceto bibita quid pro-	
pag.	487	fit	10
apum examina quomodo colli-		aquæ qualitas ex terræ qualitate	
genda	488	est	21
appium quando scri debeat		aqua quomodo inuestiganda	
pag.	296	pag.	21
appij genera plura	296	aqua ubi bona, copiosaq; exi-	
appium ranum	296	stat	21
appij uis in medicina	296	aqua quibus instrumentis utili-	
appij sylvestris natura	359	ter ducatur	23
		aqua	

I N D E X.

aqua quæ proſit in ſterquilinio pag.	61	arborũ ſylueſtriũ fructus	538
aqua grandinis & niuium plu- rimum nocet plantis	61	arbores aliæ in alijs locis melius proueniunt	203
aqua frigida plantis inuilis eſt pag.	84	arbores quæ durabiliores	26
aquæ quo pacto clarificentur pag.	24	arbores proceriores à ſepten- trione	26
aquam ad rigandum aptam fa- ciunt radij ſolares	61	arbor domeſtica quomodo fiat ſylueſtris	46
aquarum cognitio	530	area ubi eſſe debeat	108
aquæ ductus uarij	23	area longe ſit ab hortis	108
arandi tempus	64	arena quæ bona	25
arandi tempora quæ conueni- entia	76	arena marina	25
aratio quid conferat	63	arena foſilis	25
aragaici morbus equorum	413	ari pulvis quã habeat utilitatem in medicina	328
arbores infrugifere	266	ari uis in morbis	728
arbor perfectam plantæ habet naturam	284	aries unus quot ouibus ſufficit pag.	451
arboris temperamentum	31	arietes quales eligendi	450
arborum medicamenta	542	arietis lingua non debet eſſe ua- ria	451
arbores quæ ferre debent uites quomodo formandæ ſint	163	arietis probata forma	451
arbores quando cædendæ	26	arietum admiſſura quo tempore prima ſit	450
arbores quædam fructum quæ- dam nullum producant	83	arietum ſecunda admiſſura quan- do ſit	450
arbores diuerſi generis delecta- tioni eſſe	385	ariſtolochia duplex	298
arborum fructus quomodo col- legendi	209	ariſtolochiæ uirtus contra uene- num	298
		ariſtolochiæ uirtus mirabilis pag.	298
			Arte

INDEX.

artemisia complexio	297	auellanae quomodo ferantur	213
artemisia quam uim habet	297	auellandarum uirtus	213
arundinis radix ad quæ utilis fit	270	auenæ syluestris descriptio	109
arundo qualem terram deside- rat	270	aucna satio	109
arus quam temperiẽ habeat	328	auena bonum equorum pabu- lum	110
azeri usus	267	Aues quomodo uisco capiantur pag.	514
asinus admissarius qualis esse de- beat	438	aves quomodo retibus capiantur 506 & 507 & 508 & 509 & 510 & 511	
asinos bonos habere qui studet, quid facere debeat	439	auenam in montib. crescere	73
asini genera duo	439	auena duplex	109
asini quomodo exercendi	439	auster nobilitat uinum in uiti- bus	143
asinorum ægrotudines	439	auster nocet granarijs	109
asinini stercoris bonitas	55	auticæ equorum morbus	406
asparagi complexio	362	autumnales sationes	80
asphodelum quibus alijs nomi- nibus appellatur	298	B	
asphodeli uirtus in medicina	298	B Arba iouis	328
asphodelorũ puluis utilis ad fistu- lam equorum	430	basilicon quod habeat tẽ- peramentum	301
astures genus accipitrum	500	berberis	214
atriplex quando feratur	294	betonica complexio	301
atriplex qualem locũ amet	294	betonica in morbis usus	301
atriplex quem usum habeat in medicina	294	blitum qualẽ desideret terrã	299
atriplicis temperamentum	294	blitum quando feratur	299
atriplicis semen quam uim habe- at	294	bobus multæ accidunt ægrotudi- nes	444
auellanae differentia	213	bobus quod cibi genus optimum pag.	444

INDEX.

Bononia urbs unde dicta	1	branca ursine temperamentum	
borago quando seratur	300	pag.	302
boraginis complexio	300	bubuli ad quem rem idonei sint	
boues quomodo curentur in mor		pag.	446
bis quibusdam	445	bubulorum carnes melancholicæ	446
boues quando emi debeant	443	cæ	
boues alijs locis conueniunt		bubulci officium in bobus doman	
pag.	446	dis	442
boues sani quomodo cognoscun-		buxus quomodo crescat	37
tur	446	buxus quale lignum habeat	268
boum discriminē numerosum	446	buxus quomodo plantetur	269
boues quando mutant dentes		buxi ligni usus in medicina	269
pag.	444	buxi lignum ad quas res utile sit	
boues lienes redduntur	445	pag.	269
boues febricitantes quomodo co-		C	
gnoscantur	444	Calamenti species	313
boues quado domandi sint	442	calamenti uirtus	313
boues cito pingues redduntur sa-		calamenti mutatio in mentem	
bis confractis	120	pag.	49
boum ætatum gradus	439	calamus terram frugiferam de-	
boum morborum causæ	444	monstrat	102
boum pascua qualia esse debeant		calculus frangit capillus ueneris	315
pag.	440	r	30
boum stabula qualia esse oportean-	440	calor celestis circuli plantis necessarius est	
tur	443	cancer equorum morbus unde ueniat	429
boum quorundam caro bona		cancrum equorum morbum que curen-	429
pag.	446	canis custode que indigeant	
boum corium bonum	447	pag.	460
boum senum caro qualis	447	canis	

I N D E X.

canes à quibus cōparandi	460	caseum quo pacto fieri oporteat	
canis utilitas	46	pag.	452
canibus quæ bestiae capiantur	518	castei uitia quæ sint	453
canabis natura	111	caseum saporem assumere queme	
canabis qualem desideret agrum		uis alicnum	453
pag.	112	caseus quale nutrimentum	447
canabis præparandi ratio	112	castanea ex semine melius quam	
canneta quomodo fiant	270	ramis prouenit	83
cannæ usus in medicina	270	castaneæ utiles suum	457
canna	279	castaneæ differentiae	216
capillos mundat sinapi	362	castanea quale cœlū diligit	216
capillus ueneris quā habeat uir		castaneæ quomodo serantur	216
tutem	314	castaneæ quādo colligendæ	217
caprarum utilitas	456	castaneæ quomodo uirides ser-	
caprarum carnes duræ sunt		uentur	218
pag.	456	castaneæ lignum ad quæ utile sit	
carduus quando seratur	311	pag.	218
carduus qualem terram amet	311	castanearum temperies	218
cardui syluestris usus in medici-		castanearum usus in medicina	
na	368	pag.	218
capræ unde dictæ	456	castaneæ quale tribuant nutri-	
capræ nunquam sanæ	456	mentum	218
capræ quomodo eligendæ	455	castanea durabile lignum	26
capræ forma laudata quæ sit		cataputia quā uim habeat	316
pag.	459	caules qualem terrā desiderēt	305
caprarum stercoreis præstantia		caules quomodo serantur	305
pag.	55	cauliū semina quādiu durent	306
caprile quale esse debeat	455	caulium temperamentum	307
caprinū lac quale sit	456	caulium nutrimentum	307
caseus qui bonus, quiq; malus		caulium usus in cibo et medicina	
pag.	454	pag.	307

INDEX.

cedrus in siccitate durabilis	26	cerasorum acrium usus	160
cedri odor fugat serpentes	451	cerrus in quo loco proueniat	375
centaurea quam uim habeat	314	cerrus qualis arbor	262
centaurea duplex est	314	cerui cornuustum fugat serpentes	451
centaurea est ex præstantioribus medicinis	314	chamomila complexio	312
cepa qualem desideret terram		chamomilæ usus in medicina	312
pag.	307	chelidoniæ temperamentum	317
cepe quando ferantur	307	chelidoniæ uirtus	317
ceparum complexio	308	cherefolium quando feratur & quamdiu duret	317
cepe comestæ quid faciant in homine	308	ciceris diuersitates	110
cepe quale nutrimentum & qualis medicina sit	309	cicer ubi utiliter feratur	110
ceparum succus nares purgat	300	ciceris albi natura	110
ceparum naturam habent scalonie	365	cicer admissario peccori congruum	110
cera quomodo fieri debeat	492	ciceris nigri facultas	111
cerasa ut sine ossibus nascantur		cicercula quale coelum & agrum amet	111
pag.	387	cichoream alio nomine dici sponsum solis	359
cerasus quo loco scri uelit	214	cicutæ temperies	315
cerasorum discrimen	214	cicuta uenenosa est	315
cerasus quod genus terre amet		cicuta usus in medicina	315
pag.	214	cimona morbus equorum	414
cerasi quo tempore anni ferantur	214	cineres quales ad agriculturam pag.	58
cerasus quomodo & quando inferatur	215	cipressus ad ædificia bona materies	26
cerasa quam uim habeant in cibo & medicina	215	cisternæ quomodo fiant	533
cerasorum resine uirtus	216	cisternæ quales faciendæ sint curi	24

INDEX.

citri arbor quæ loca amet	221	coriandri uirtus	318
citri arboris cultura	221	coriandri folia faciunt ad fru-	
citrulli qualem terram deside-		menta conseruanda	109
rent	304	cornus omnem cœli statum dili-	
eipressus ex uno semine pullu-		git	223
lat	33	corni lignum ad multa utile	223
citonia qualem terram & aërem		cornus quomodo seratur	223
desideret	218	corni fructus usus in medicina	
citonia quando serenda	219	pag.	224
citonia quomodo curanda	219	consolidæ maioris usus in morbis	
citoniorum differentia	220	equorum	419
citonia ad quæ utilia	220	consolidæ maioris cõplexio	318
clibanum lætaminis quid uocent		cretani temperamentum	317
pag.	56	crepatias equorum morbum quæ	
columbina qualis herba	354	curent	428
colūbaria quibus malis fiat	470	crocus duplex	310
columbarum nidi quomodo fa-		crocus quomodo seratur	310
ciendi	471	croco quæ maxime noceant	311
columbarum fœcunditas	472	croci temperies	311
columba quomodo teneri oportet	473	croci usus in medicina	311
columbarum cibus	474	crocus resistit ebrietati	311
columbarum pastoris officium		cucumer agrestis quem usum ha-	
pag.	474	beat	318
columbarum pulli quomodo sa-		cucumeris temperies	304
ginentur	474	cucumer qualem desideret ter-	
columbis quæ noceant	475	ram	304
columbarum utilitas	476	cucurbita ubi prompte crescat	
columbinum stercus seruidissi-		pag.	48
mum	58	cucurbita qualem terram deside-	
coriandri complexio	318	ret	302
		cucurbitas plantandi ratio	303
		b 3 cucurbita:	

I N D E X.

cucurbitæ temperamentum	303	ant	426
cucurbitæ semina quādiu seruen-		dyctamnus q̄ uirtutē habeat	319
tur	303	dominorū presentia quantū emō	
curiæ quales in rure faciendæ		lumentū conferat agro	533
sint	16	domorum materies	25
cuscuta quali sit tēperamento	313	dragantea qualis herba	364
cuscutæ usus	313	E.	
cyminum quale uelit solum	309	Buli temperies	321
cymini complexio	309	Ebuli radices quā uim ha-	
cymini usus in medicina	310	beant	322
cymini frequens usus discolorē		ebulū ubi prouenit spōte sua, indi-	
cutem efficit	310	cat terrā esse frumētis aptā	101
cyminum quā uim habeat	294	elephātes quomodo capiātur	521
cypressus quib. locis soleat plan-		endiuiæ temperies	320
tari	269	endiuiā quem usum in medicina	
cypressi lignum odoriferum	269	habeat	320
cypressi temperamentum	269	endiuiæ folia uiridia utilia sunt	
cypressi folia cuius naturæ	269	• pag.	320
cypressi nucē stipticā esse	269	enula quomodo seratur	320
D		enulæ complexio	320
Dactyli quale tempera-		enulæ radix quā diu duret in	
mentū habeant	260	medicina	320
dactylos fert palma	258	enulæ usus in medicina	320
dentium doloris remedium	269	epaticæ temperamentum	321
dentium mutatione quorundā ani-		epatica quo loco crescat	321
malium ætas cognoscitur	390	equini letaminis bonitas	55
dentium inæqualitate cognosci-		equarum bona forma	391
tur ætas ouium	452	equorum pedes quomodo curentur	
domus in rure quomodo debeat		tur si spinis aut alia re tali læ-	
intrinseca esse disposita	19	sus fuerit	426
dictamni radices ad quæ uale-		equus, si infusio ad ungulas de-	
		scendit	

scēdit, quomodo curādu	432	equorum cibis	395
equis qui morbi in tergo fiant		equi quo pacto docendi	396
pag.	417 & 418	equi quo tempore curandi	398
equorum morbi qui in cruribus		equorum pulchritudo quibus no-	
nascuntur	419	tis cognoscatur	398
equorum generales egritudines		equi bonitas quo pacto cognos-	
pag.	437	scatur	399
equo q̄ cibi augeāt humores	431	erucæ temperamentum	321
equi quos morbos patiantur in		erucæ semina q̄ uim habeāt	321
ungulis	431	F	
equorum ungule affectæ quomo-		F aba satione aliquando a-	
do curentur	432	grū meliorē fieri	710
equorum utilitas	400	fabasata frequentius filicem ex-	
equorum mala signa	400	tirpat.	78
equorū egritudines uariæ	401	fagi cinis utilis uitriariæ	271
& 402 & 403		fabarum differentia	118
equorum glandulæ & scrophu-		fabas quales in terram amet	118
læ	403	fabæ quomodo faciles concoctu	
equi capitis frigiditas quomodo		fiant	119
curanda sit	414	fabasata non prodest agro	119
equorum ætas quomodo cognos-		fabarum nutrimentum quale	119
ci possit	390	fabæ quo pacto coquantur	120
equis dolores multis modis acci-		fabæ impingunt boues	120
dere	408	fabas diligit in flore aquas	121
equi doloribus quomodo meden-		fabas spinosas in quibusdam regio-	
dum	408	nibus nascitur	121
equi pullus quomodo educandus		fragilignū uermibus obnoxium	271
pag.	393	fagus ubi potiss. nascatur	270
equi quomodo capiantur	393	fagi utilitas	270
equi quomodo dominantur	393	fagi fructus qualis	270
equorum custodia	394	falcones aues	561
		falconum	

INDEX.

falconum diuersitas	501	florum substantia unde	41
falconum nobilitas	501	foenum quomodo colligatur	373
falcones quomodo alenda	502	foeniculum romanum quam uim	
falconibus quæ accidunt ægritu=		habeat	294
dines	503	foeniculus quando seratur	322
far quale genus frumenti	121	foeniculi complexio	322
far cuius complexionis sit	121	foeniculi semen quando colliga=	
faseoli quales sint	122	tur	322
faseoli qualem terram deside=		foeniculi usus in medicina	322
rent	122	foenigræci complexio	324
febres quasdam curat scylla	360	foenumgræcum quam uim habeat	
febris tertianæ remedium	329	in medicina	324
ferias seruare iubet Varro	27	foliorum generatio	40
figus morbus equorum	436	foliorum in plantis usus	40
fici morbi cura	437	fontes quales debeant esse in ru=	
figus multas habet species	224	re	21
figus ex uno semine crescit	33	formicas quid ex horto abigat	
figus ubi sit ferenda	224	pag.	291
figus quale exigit cælum	224	formicæ arboribus nocent	105
figus quando & quomodo & in		fosio quid conferat	63
quas arbores inferatur	225	foueis quomodo capiantur feræ	
figus quomodo colenda sit	226	pag.	520
figus quomodo siccetur	226	fraxinus qualis materies	26
figus qualis cibus	227	fraxinellæ complexio	319
ficuum decoctio ad quam rem uti		fraxinus quo genere loci gay=	
lis sit	227	deat	271
filix quomodo extirpanda	78	fraxini usus	27
fistula equorum morbus quomo=		fraxini folia utilia contra uene=	
do curetur	429	num	271
flammulæ herbæ uirtus	323	fraxini natura contra serpentes	
fluminum defensiones	107	pag.	271
		fraxini	

•

C

garion

I N D E X.

gariophylatæ herbæ consideratio		H	
pag.	523	H	Oedorū carnes bonæ sunt
garpæ quomodo fiant equis	427		pag. 456
genesta frutex ubi nascatur	270	herbarum satio diuersis temporibus	
gentiana radix	325	bus 289	
gentiana quā utilitatem habeat		herbæ quo loco seruāda sint	
in medicina	325	hircus quando habilis sit ad ineun-	
gimus auis	505	das foeminas 455	
gimeta auis nocturna	505	hissopi complexio	
gingiuis medetur plantago	329	hissopus quā uim habeat	
git qualem usum habeat in medi-		hissopi uirtutes in medicina	
cina	122	hordeum ualles amat	
git quales flores habeat	122	hordeum purgādum	
git quale semen	122	hordeum quo loco feri uelit	
gladiolus herba iris alio nomine		hordeum margolum quando sera-	
uocatur	328	tur 127	
glandium natura	263	hordeū de messum grādescit	
glandes utiles suum	457	hordeum quā habeat temperi-	
gramē pingue declarat terræ fœ-		em pag. 128	
cunditatem	102	hordei nutrimentum	
graminis uirtus qualis	325	hordei usus in medicina	
gralegæ herbæ natura	325	horreorum situs	
granarij quis locus aptus	109	horreorum locus aptus	
grilla uua	141	hortum bene dispositum delecta-	
granata mala sepibus faciendis i-		re pag. 387	
donea	18	horti remedia	
grillus ubi nascatur	269	horti irrigui utilitas	
grilli usus	269	hortus qualem aërem desiderat	
grues capiēdi modus	506	pag. 287	
gutta robea morbus boum	444	horto terræ genus aptum	
gyrfalcus qualis auis	504	horto quæ necessaria	
		hortus	

INDEX.

bortus quomodo & quando co-	288	lactuca plures species	332
lendus	288	lactuca temperamentum	332
humuli natura & uirtus	326	lactuca qualem generat sanguinem	332
hydropicos iuuat plantago	329	nem	332
hydropicos iuuat sinapi	362	lapathi ad morbos usus	331
hydropicis opitulatur cicer	111	lapathum quam complexionem	331
hyoscyami natura	326	habeat	331
hyoscyami semini diuersitas	326	lapathum triplex	331
hyoscyami usus in medicina	326	lappa qualis sit herba	334
		lappam scorpionum ictibus me-	

I

Inclauaturæ species	435	deri	334
ictericis prodest cicer	111	lappæ usus in medicina	334
iliacæ passioni senectio prodest		laurus qualis arbor	228
pag.	364	lauri frondes	228
iliacæ passioni utile nasturtium		laurus qualem aërem amet	228
est pag.	342	lauri folia ad quæ sint utilia	228
insunditi morbus equorum	410	lauri fructus ad quæ utiles sint	
infestati morbus equorum	411	pag.	228
infitionis species	87	lauri frondes uestes à tineis de-	
infutio quæ melior sit	541	fendunt	229
iris herba quàm uim habeat	328	laureolæ natura	333
iridis puluis quàm uim habeat		laureolæ usus in medicina	333
pag.	328	laureolæ cum quibus detur	334
ismerli accipitres	504	laureolæ semen quàm uim habeat	
iuncus ubi crescit indicat terrâ habilem frumento	101	at pag.	334
iruncij qualis herba	327	lentisci complexio	333
		lentisci usus in medicina	333
		lenticula qualem amet solum	123

L

Ac quale nutrimentum	447	lenticulæ satio quando	123
lactuca quibus temporibus scri possit	331	lenticulæ temperies	123
		lenticulæ quib. proffit, quib. obfit	123

I N D E X.

leporis canibus quomodo capi-	liquiritiæ radix herbæ qualis	329
untur	pag.	329
leporarium quid sit	liquiritiæ usus in medicina	329
leporis fecunditas	literis instructus debet esse ma-	
leporum genera	gister pecoris	462
lepus unde dicatur	lolium ubi nascatur	122
letamine opus plantis est	lolij uis	122
lethargi medicina acetū est	lolium inebriat	122
lethargicos excitat sinapi	lumbricos occidit absynthiū	129
libystici temperamentum	lumbricos expellit allium	293
libystici usus in medicina	lumbricos occidit succus lapathi	
lilij oleum	pag.	331
lilium quando plantetur	lumbricos expellit git	122
lilij natura	lunæ uirtus	79
lilium facit aduersus apostema-	lunæ nomina uaria	79
ta	lupini satio in uineis pro sterco-	
linguæ arietis herbæ natura	re est	166
lingua auis quàm habeat comple-	lupinus loco stercoris est	59
xionem	lupinus quo genere terræ gau-	
lingua auis quàm uirtutem habe-	deat	124
at	lupini natura	124
linguæ auis usus in medicina	lupini farina aduersatur lumbricis	
linum ubi rectè seratur	cis	124
lini semen exiccat agrum	lupini usus in medicina	124
lini quo loco feri debeat	lupinus quale præbeat nutrimentum	124
linum exhaurit agrum	lupinus cuius rei causa seratur	
linum debet mundari diligenter	pag.	123
ab omnibus herbis	lupinus impinguat agrum	123
lini præparandi modus	lupinus quando et cum quibus se-	
linum quando maturum sit	ratur	124
lini complexio		

INDEX.

M		pag.	234.
M aioranae temperamen-		malorum granatorū utilitas	235
tum	340	maligranati liquor qualis	236
maiorana quomodo seruetur		malus in quod genus arborum in-	
pag.	340	seratur	386
maiales se descendunt	460	maleferruti morbus	419
maluae complexio	336	malpitio equorum morbus	430
maluae differentia	336	malua letum indicat solum	102.
maluae usus in medicina	336	malixia uua	139
mali arboris differentia pluri-		mādragorae temperamentiū	338
me	229	mandragorae species	338
malorum species meliores eligen-		mādragorae usus in medicina	338
de	229	mādragora uim habet somnum	
malus quomodo seratur	229	inducendi	338
malus in quas arbores inseratur		marrubij temperies	340
pag.	230	marrubij uirtus	340
malus arbor quomodo colenda		matricis remedium hisopus est	
pag.	230	pag.	327
malapunica uaria sunt sapore		matrici medetur rosmarinus	
pag.	233	pag.	378.
malagranata multiplicia sunt		melones qualem terram deside-	
pag.	233	rent	334.
mala punica quale solum et coe-		melonum temperies	335.
lum desiderant	233	melones quibus conueniant	335
malapunica quomodo planten-		meliloti uirtus	335
tur	233	mel purum reddit uinum	186.
malagranata quomodo colantur		mel rosatum uinū clarificat	188.
pag.	224	melancholicis pass.onibus pro-	
malapunica quomodo seruentur		dest thimus	367.
illasa	224	mercurialis complexio	336.
malapunica quando colligantur		mercurialis quos humores ducat	

INDEX.

pag.	336	meu temperiē quam habeat	339
mercurialis succus qualis	336	milium duplex	130
mellis mēsis quando & quomo		milium quale desyderet solum	
do fiat	491	pag.	130
melle quomodo fiat .	492	milium quo tempore ferendum	
menstrua prouocat sambuci cor=		pag.	131
ticis succus	281	milij seminis quātum sufficiat uni	
menstrua prouocat artemisia		iugero	131
pag.	297	milium quo pacto feructur.	131
melilotum quām habeat qualita=		milij complexio	131
tum temperiem	335	milij nutrimentum	131
meliloti semen	335	milicæ differentia	129
melancholiā purgat laureola	333	milica qualem amet terram	129
mespilus arbor	239	morbi ex uentis prouenientes	5
mespilus qualem desideret locum		morus in ulmum inferi potest	
pag.	239	pag.	386
mespilus quomodo feratur	239	morus quo aēre gaudet .	237
mespilus quo pacto inseratur		morus arbor quando feratur	
pag.	240	pag.	237
mespili fructus quando legen=		mori cultura	237
dus	240	mori fructus qualis	238
mespila ad quæ utilia sint	240	mori radices medicina	238
meridionales loci insalubres	13	mussa uini uitium	191
menstrua prouocat capillus ue=		muli ætas quomodo cognosca=	
neris	315	tur	438
mentis temperamentum	337	mulorum genus qui studet habe=	
mentis species	337	re	438
menta quām uirtutē habeat	337	muliebris capilli odor fugat ser=	
menta quid ualeat in morbis		pentes	451
pag.	337	munitiones & sepes quomodo fa	
meu quām uim habeat	339	ciendæ	543
		muniacus	

INDEX.

<i>muniacus arbor qualis sit</i>	239	<i>nebulis quid medeatur</i>	291
<i>muniacus quale locum desideret</i>		<i>nemora quomodo proueniant</i>	
pag.	239	pag.	374
<i>muniaci fructus ad quæ utilis est</i>		<i>nemora quæ hominum industria</i>	
quando maturus	239	fiunt	375
<i>myrtus quando faciendus</i>	25	<i>nenuphar duplex</i>	342
<i>mustele anseribus nocent</i>	467	<i>nenupharis complexio</i>	342
<i>muscatellus uuarum species</i>	140	<i>neruis utilis nux cypressi</i>	269
<i>mustum quomodo cito purgetur</i>		<i>nigelle temperies</i>	343
pag.	188	<i>nigelle semen diu durat</i>	343
<i>mustum quomodo bonū fiat</i>	175	<i>nucum cortex ad quæ utilis</i>	245
<i>mustum qua ratione diu maneat</i>		<i>nucis arboris umbra nocet</i>	245
<i>mustum</i>	178	<i>nutrimentorum natura</i>	54
<i>myrtus frutex qualis sit</i>	241	<i>nux ex semine bene proucnit</i>	83
<i>myrtus qualem terram desideret</i>		<i>nux arbor</i>	242
pag.	241	<i>nux nullū locū ferē recusat</i>	742
<i>myrtuli ad quæ utiles sint</i>	241	<i>nux qua ratione seratur</i>	242
<i>myrti fructus magnæ utilitatis in</i>		<i>nucis fructus quando et quomo</i>	
medicina	241	do colligendus	243
<i>myrti folia quàm uim habeant</i>		<i>nuces quomodo seruari possint</i>	
pag.	242	pag.	244

N

N apus quo loco uelit feri	
pag.	341
<i>napus in rapam mutatur</i>	341
<i>napis quæ fieri possint</i>	341
<i>naporum usus in medicina et ci-</i>	
bo	341
<i>napelli complexio</i>	343
<i>nasurtij utilitas</i>	342
<i>nasurtij seminis utilitas</i>	342

<i>nucum differentia</i>	244
<i>nucum cibis qualis</i>	245

O

O cimi complexio	301
<i>ocimi usus in medicina</i>	
pag.	301
<i>olei us</i>	250
<i>oleæ multa esse genera</i>	246
<i>olearum uirtus</i>	250
<i>oleū quomodo condendū sit</i>	250
<i>oleum</i>	

INDEX.

oleum rosatū quomodo fiat	275	ouis forma optima que	448
olea quo pacto curandæ	248	ouium sanitas quomodo cognoscatur	448
olea ferendæ modi	246	scatur	448
olea quomodo inferatur	247	ouibus centenis unū arietem sufficit	451
oleis unde nocumentum accidat		cere ad procreandum	451
pag.	248	oues quando debeant tondi	451
olea qualem postulet locum	246	oues quandiu valeant & uiuant	452
olea steriles quæ ratione feraces fiant	248	pag.	452
oleum quomodo ex oliuis fieri debeat	249	oues quādo debeant mulgi	452
oliuetum quomodo constitutum	247	oues dum mulgētur silendum est	452
oliucta comedantur	102	pag.	452
oliucta diligenter custodienda	248	oues hyeme ad pascua nō debent ire nisi pruina & gelicidijs solutis	449
pag.	248	oues calidæ non debent includi in ouilia	449
opium unde fiat	346	oues ut semper moueantur opera danda	450
origani temperies	343	oues quibusdam mensibus continendæ ne nimium comedāt	450
origanum duplex est	343	oues debiles autumnno mutandæ	450
origani uirtus	344	pag.	450
oues si scemellas aut masculos creari uelis quid facere debeas	450	oues indigent cane custode	450
oues ubi cōceperint arietes amouendi sunt	450	oues tonse quomodo curandæ	451
oues bimæ nec minores submitenda sunt	450	ouium stercus	55
ouis quādiu prægna sit	450	ouium pellium utilitas	455
oues bonæ quomodo cognoscantur	447	oues quomodo pascendæ	448
ouium melior ætas	447	oui stabulum quale esse debeat	448
		pag.	448
		onium stabulum quā cœli plagam spectare debeat	449
		ouile	

INDEX.

ouile debet esse stratum	448	papaueris in medicina usus	346
ouium utilitas magna	454	papyrus herba ubi nascatur	351
ouibus quæ pascua accommo-		papyri herbae usus in medicina	
da pag.	448	pag.	351
ouis foemella quamdiu generare		paralysi prodest ruta	357
possit	451	pastinaca quando seratur	349
ouis uulnerata tondendo quomo		pastinaca duplex	349
do curetur	455	pastinacæ syluestris uis	349
ouilla caro qualis	455	pastores quales esse oporteat	
P		pastores quibus rebus in-	(461
Pabuli loco uitia potest esse		structi debeant esse	462
pag.	134	pastorum numerus quantus esse	
palma arbor qualem locum desi		debeat	462
deret	258	pascua palustria noxia	448
palma quomodo ex semine cre-		passi conficiendi modus	177
scat	33	patris familias officium in uilla	28
palmae quæ ratione curetur	260	pauimentum cisternarum	24
palma quomodo seratur	259	pauimentorum materia	24
palma utrumq; sexum habet	259	pauones facile est nutrire	464
panis differentia quæ est ex ma-		pauones masculi oua foeminarum	
gnitudine	117	suarum persequuntur	465
panis uarijs modis coquitur	117	pauonum oua excidunt gallinae	
panis facilis digestiois qui sit	117	pag.	465
panis difficilis concoctu	118	pauones quibus pascendi sint	466
panicum quale coelum & terram		pauonum utilitas	466
amet	131	persicorum nuclei purum unum	
panicum genus quod citò crescit		reddunt	187
pag.	131	perdices quomodo saginande	
panicum quo pacto coquatur	132	sint	477
papauer quando & quo loco se-		persicus quo pacto seratur	256
riatur	346	persicus in quo loco optime pro	
		d ueniat	

INDEX.

ueniat	256	pinum putatio iuuat	261
persica sicca quàm uim habeant		pinus qualè locum amet	260
pag.	258	pinus quo pacto seratur	260
persicus in prunū inseritur	257	pini in alpbis nascuntur	374
persicorum diuersitas	258	Piper qualis arbor	262
persica quale corpori tribuēt nu-		piper arbor ubi crescat	262
trimentum	258	piperis usus quibus noceat	262
persici folia quem usum habeant		piperis uirtus & natura	262
pag.	258	piri diuersitates infinitæ	251
persicus arbor quomodo cure-		pirus syluestris sœcunda indicat	
tur	257	uitibus aptam terram	144
pes uituli herba quæ sit	328	pirus in siccitate durat	26
petroselinisatio quando & quo		pira sistunt uetrem	254
modo	347	pira quando legenda	253
petroselini usus in medicina	347	pirus quomodo debeat plāt.	252
peucedani uirtus	347	pirus quomodo inseri debeat	252
phages in alpbis nasci	374	pirus qualem locū desideret	251
phasiani quales ad foetificandū		pirorū liquor non fiat	253
parandi	466	pirorū frondes & folia quàm na-	
phasiani quibus pascantur	466	turam habeant	254
phlegma purgat latereola	333	piscinis locus aptus	463
picis græcæ usus in mortis equo-		piscinarum differentie	463
rum	420	piscines quales in aqua seruari pos-	
πικραπύριον	357	sint	464
plumbeis fistulis reddūtur aquæ		piscium utilitas	464
noxie	24	piscium sœcunditas	464
pini fructus quādo legēdus	261	pithagoras præfert sinapi omni-	
pini fructus quàm uirtutem habe-		bus herbis	361
at pag.	261	pituitam gallinis nocere	470
pinus nisi in siccitate non durat		pix græca facit ad ungulas equo-	
pag.	26	rum pag.	433
		plant a	

INDEX.

plantarum generatio	33	plantæ quæ promptè crescant,	
plantæ quo pacto attrahant ali-		quæq; non	37
mentum	33	plantarum generationi quæ con-	
plantas augere	34	ueniant	30
plantarū partes uegetales	34	plantarum diuersitas pro fructu	
plantarū radices quem usum ha-		um diuersitate	50
beant	35	plantæ cum transcruntur quoa-	
planta omnis quibus indigeat	51	modo ponendæ sint	85
plantas quæ immutent	535	plantæ quo pacto sint colligen-	
plantæ quomodo attrahunt ali-		dæ	146
mentum	539	plantandi modi multæ	87
plāt. plātatio et generatio	540	et sequentibus aliquot	
plāte transmutatio in aliam	45	plantago uocatur alio nomine	
planta syluestris quomodo dome-		lingua arietis	329
stificat	45	pluuia ne uinū corrumpat	178
plantarum uia nutrimenti	37	pluuia plantis utiles	31
plantarum medulla quem usum		pluuiofo celo quid in uilla fieri	
præstet	38	doceat	29
plantarum principia	538	podagra lini herba quàm uim	
plantæ quibus locis feliciter, qui-		habeat	313
bus non, proueniant	98	podagræ medetur cicuta radix	
planta in salsis et aridis locis nō		pag.	315
bene gignitur	100	polipodij natura	348
plantarum similitudo	87	polipodum quem habeat usum in	
plantarū surculi inferendi quales		medicina	348
esse debeant	88	pomorum uarietas	231
plantarū syluestrū fructus	96	poma qualia sint stomacho	232
plantarū p dfferētiās diuifio	32	pomorum uinum quæ e	232
plantarum alimentum	53	poma pontica ad quæ utilia sint	
plantarum insitio	43	pag.	232
plantarum nutrimentum	50	populus qualis sit arbor	272

INDEX.

populus quibus latetur locis	272	agrum frumentarium facien-	
populus uineis & agris frumen-		dum	102
tarijs noet	272	pruni foliorum utilitas	156
porci hyeme nati exiles fieri		prunorum usus in sepibus	105
pag.	458	prunus arbor multas habet spe-	
porcinum stercus quale	58	cies	254
porci gregatim non sunt clauden-		prunus indicat terram aptam ui-	
di	457	tibus	144
porrum quo loco seratur	344	pisces quomodo capiantur	524
porrum quomodo seratur	344	& 525 et 526 & 527 et 528	
porri usus in medicina & cibo		psyllij temperamentum	347
pag.	345	psyllij utilitas in medicina	347
porrum crudum comestum ualet		pulcini morbus equorum	411
contra ebrietatem	346	pulegij complexio	351
porri semen seruat uinum ne fiat		pulegij usus in medicina	352
acetum	194	pulli gallinarum ad cibum opti-	
portulacæ satio quando	350	mi	470
portulacæ species due	350	pulmonis morbus equorum	417
portulaca quàm uim habeat	350	pruna quo pacto fiant sine osi-	
prædium empturus quid facere		bus	46
debeat	28	pruna cuius temperamenti sint	
prata quomodo primo sint for-		pag.	156
mata	370	pruni resina	156
prata qualem locum desiderent		pruni arboris utilitas	155
pag.	370	prunus quomodo seratur	254
prata ex agro quo pacto fiant		putei dum fodiuntur est pericu-	
pag.	371	lum	22
prata quādo debeant rigari	372	puteus quomodo fiat	533
pratorum utilitas	102	puteus in uilla	14
pruna qualis cibus sit	155	ptisana quo pacto fiat	128
pruna syluestria ubi crescunt,		ptisanæ usus	128
		ptisana	

I N D E X.

ptisana clarum generat sanguine	352	rapæ sarculandæ sunt	352
nem	128	rapis quæ ex eis fieri possint	353
ptisane sanis & infirmis bonum		rapæ temperies	353
nutrimentum	128	rapa qualis cibus sit	354

Q

Q uercus qualem locum amet	375	rifi satio quâdo & ubi bona	132
Quercus qualis arbor	262	roris humor plantis necessarius	
Quercus foliorum vis	263	pag.	31

R

R adix quo aëre gaudeat		rosæ ex aceto contra uomitum fa-	
pag.	355	ciunt	195
radix quomodo feri debeat	355	rosaceum oleum qua ratione fiat	
radicis temperamentum	755	pag.	275
radix qualis cibus	359	rosarum succi usus	274
radices quomodo seruandæ	292	rosaria diuersa esse	273
radicum in plantis usus	36	rosaria quomodo debeant coli	
raphanum quomodo plantetur		pag.	273
pag.	354	rosarum utilitas	273
raphanum qualem terram deside-		rosaceū mel quo pacto fiat	273
ret	354	rosarum decoctio ad quæ utilis	
raphani usus in medicina	354	fit	276
raphani vis aduersus scorpione		rosæ flos interior quem usum ha-	
nem	354	beat.	277
raphani uirtus aduersus serpente		rosarū succus quandiu duret	278
tes	354	rosmarinus unde dicatur	277
raphani radix uinum mutat in acetum	195	rosmarini usus	277
rapa in qua terra proueniat	352	rouer qualis arbor sit	262
rapæ satio quando tempestiua		rouer in quali terra proueniat	
fit	352	pag.	375

ruris cultus quid requirat 3
ruris exercitia quo pacto uarietur
d 3 ur

I N D E X.

tur	30	salix quomodo, quibusq; locis pla-	
tubi pingues terre bonitatem	tetur		278
ostendunt	102	falsa terre quando semina com-	
rubula qualem locum desideret	mittenda		82
pag.	357	salvia quomodo feratur	363
rubus quomodo plantetur	278	salviae complexio	363
rubus temperies	278	salviae usus in medicina	363
rubus ubi nascitur, indicat solum	salviae usus in medicina		363
habile uitis	144	sambucus quomodo plantetur	
rustica res non patitur cessatio-	pag.		280
nem	27	sambuci ligni ad quid utile	280
rutæ uis aduersus Basiliscum	357	sambuci temperamentum	280
ruta fugat serpentes & omnia	sambuci succus		281
uenenosa	357	sambuci medulla	38
rutæ succus aduersus scorpiones	sanguis qualis sit planta		281
pag.	357	sanguis draconis utilis ad mor-	
ruta quo mense feratur	356	bum equorum	420
ruta quomodo feratur	356	sapa quomodo fiat	177
rutæ temperamentum	356	sarculatio quando opus horto sit	
ruta quam uim habet in medici-	pag.		290
na	356	satio quo tempore fieri debeat	79
S		satius ager	66
Saccharum uolaccium quo-	saturnæ temperamentum		365
modo fiat	367	satyrion, hoc est apium syluestre	
saccharum rosarum quomodo fi-	pag.		359
at	274	satyrion species est testiculus uul-	
salicis ligni usus	279	pis	366
salicis folia & flores quem	usi in satyrionis natura		359
in medicina habeant	280	sauna qualis sit frutex	280
salicis incrementum	37	sauna quo loco bene prouinciat	
salix unde dicta	278	pag.	380
		sauna	

INDEX.

<i>Jauina natura</i>	280	<i>nerent</i>	82
<i>Jauina foliorum usus</i>	280	<i>seminum preparatio antequam</i>	
<i>Jauina quo pacto crescat</i>	37	<i>ferantur</i>	291
<i>Saxifragie temperies</i>	360	<i>semina quando legenda</i>	292
<i>Scabiosæ complexio</i>	363	<i>seminum plantarum natura</i>	23
<i>Scabiosa quantum in medicina ua-</i>		<i>et</i>	459
<i>leat</i>	363	<i>semen malum non producit bon-</i>	
<i>Scabiem succus lapathi iuuat</i>	331	<i>nam plantam</i>	334
<i>Scalamati morbus equorum</i>	420	<i>semina quo loco seruanda</i>	292
<i>Scalamati morbus equorum</i>	412	<i>feminis natura et partes</i>	78
<i>Scalonia ubi plantentur</i>	365	<i>semperuiua herbe temperies</i>	358
<i>Scille natura et uis</i>	360	<i>semperuiua quam uim habeat</i>	
<i>Sclaua uua</i>	138	<i>pag.</i>	358
<i>Sclarea quo mense feratur</i>	365	<i>senectutis temperies</i>	364
<i>Scordion allium agreste esse</i>	362	<i>sepes ex quibus fiant</i>	105
<i>Scordium quam temperiem ha-</i>		<i>serere oportet crescente luna</i>	
<i>beat</i>	362	<i>pag.</i>	290
<i>Scordij usum in medicina magnū</i>		<i>serpentes quibus rebus expellam-</i>	
<i>esse</i>	362	<i>tur</i>	451
<i>Scortilati morbus equorum</i>	425	<i>serpentaria alio nomine colum-</i>	
<i>Scropha quot foetus nutriri de-</i>		<i>bina uocatur</i>	364
<i>beat</i>	457	<i>serpentariae usus</i>	364
<i>Scrophæ fecunditas quomodo in-</i>		<i>serpilli temperamentum</i>	364
<i>telligatur</i>	458	<i>serpilli species</i>	364
<i>Scrophæ se defendunt</i>	460	<i>serpilli usus in medicina</i>	364
<i>Scrophis centum decem uerres</i>		<i>sgv xv et</i>	358
<i>satis esse</i>	459	<i>sicomorus qualis planta sit</i>	281
<i>Scrophas quales eligere debe-</i>		<i>silermontani natura</i>	360
<i>mus</i>	457	<i>silermontanum quam habeat na-</i>	
<i>Scutij temperamentum</i>	362	<i>turam et uirtutem</i>	360
<i>Semina quibus locis citius dege-</i>		<i>siligo amat uallena</i>	73
		<i>siligini</i>	

INDEX.

<i>filigini quæ terra apta sit, quicq;</i>		<i>spelta qualem aërem & terram</i>	
aër	133	amet	133
<i>filigo maturatur antequam reli-</i>		<i>spelta nutrimentū quale quibusq;</i>	
<i>quum frumentum</i>	134	animalibus conueniat	133
<i>filiginis natura</i>	134	<i>spelta ad panem apta</i>	133
<i>filiginis usus in medicina</i>	134	<i>spelta quomodo paretur</i>	133
<i>filigo fit ex trunco in solo uligi-</i>		<i>spina alba quale habeat lignum</i>	
<i>noso</i>	76	pag.	281
<i>sinapi quando feratur</i>	361	<i>spinae albae temperies</i>	291
<i>sinapi qualem terram desideret</i>		<i>spinae albae usus in medicina</i>	281
pag.	361	<i>spinae albae lignū cui rei utile</i>	281
<i>sinapi quem usum habeat in mor-</i>		<i>spinarum semina quomodo sint</i>	
<i>bis</i>	362	preparanda ad sepes facien-	
<i>sifaga uua</i>	141	das	106
<i>sifymbrij natura</i>	363	<i>spinachia quando ferenda</i>	258
<i>sifymbrium duplex</i>	363	<i>spinachiae natura</i>	358
<i>fitim sedant citonia</i>	221	<i>spenis duritiem qua re curetur</i>	
<i>fitim nimium quid iuuat</i>	10	pag.	330
<i>sorba quam uim habeat</i>	265	<i>spōsa solis quam uim habeat</i>	359
<i>solatri natura</i>	358	<i>stabula caprarū quam coeli par-</i>	
<i>sorba quomodo seruentur</i>	264	tem spectare debeant	455
<i>sorbi fructus duplex</i>	264	<i>stercus uitiat uini saporem</i>	59
<i>sorbilignum ad quæ utile</i>	265	<i>stercorandi quando sint agri</i>	59
<i>sorbus arbor quo loco latetur</i>		<i>stercorandi ratio in mōtibus</i>	72
pag.	264	<i>stercorationis usus in plantis</i>	53
<i>spallatici morbus equorum</i>	417	<i>sterquilinū debet esse in loco um-</i>	
<i>spina iudaica sepius aptissima</i>		broso	59
materies	282	<i>sterquilinium in quo loco uillæ de-</i>	
<i>spina ceruina quem usum præ-</i>		beat esse	20
beat	282	<i>stramenti loco frondē illigineam</i>	
<i>spelta differentia</i>	133	iubent substernere	27
		strangula	

I N D E X

<i>Strangulationis cognitio & cu-</i>	<i>terrae cognitio</i>	101
<i>ra pag.</i>	<i>terrae pinguis et macra signa</i>	102
<i>Suber qualis arbor</i>	<i>terrarum genera multa</i>	102
<i>Sues quibus locis optimè possint</i>	<i>terrarum qualitas quibus ratio-</i>	
<i>haberi</i>	<i>nibus cognoscenda</i>	531
<i>Sues se defendunt</i>	<i>testiculus uulpis qualis herba</i>	
<i>Sus Aeneae</i>	<i>pag.</i>	366
<i>superposita morbus equorū</i>	<i>testiculus canis satyriae species</i>	
<i>syluestrium pirorum uirtus</i>	<i>pag.</i>	367
	<i>tetractæ, id est, herbae iudaicae</i>	
T	<i>natura</i>	366
T <i>Amarix ad quæ faciat</i>	<i>thapsia temperies</i>	366
<i>pag.</i>	<i>thimus herba est aromatica</i>	367
<i>Tapſa qualis sit herba</i>	<i>tilia incrementum</i>	37
<i>Tapſi barbati natura</i>	<i>trifolium indicat terram bonam</i>	
<i>Tauri admissarii quomodo cibantur</i>	<i>frugibus</i>	102
<i>di pag.</i>	<i>tritici recentis natura</i>	116
<i>Tauri admissarii quales esse debent</i>	<i>triticum degenerat in solouligi-</i>	
<i>ant</i>	<i>noso</i>	76
<i>Taxus qualis sit & ubi nascatur</i>	<i>triturationis uaria genera</i>	115
<i>pag.</i>	<i>turtures quomodo alere oportet</i>	
<i>Taxi lignum ad quæ utile sit</i>	<i>at pag.</i>	476
<i>Tonsura quum quando celebranda pag.</i>	<i>tussim curat liquiritia</i>	329
<i>terra nisi solis radijs cocta inutilis ad plantas est</i>	V	
<i>terra uertere quid conueniat</i>	V <i>Accarum uarietas</i>	447
<i>terrae color nihil certi de pinguedine eius indicat</i>	<i>uascarum corium</i>	447
<i>terrae dulcedo quo pacto cognoscatur</i>	<i>uaccæ apte ad pariendum</i>	439
<i>terrae natura</i>	<i>uaccæ quomodo & quando submitti debeant</i>	441
	<i>uaccæ quamdiu prægnantes sint</i>	
	<i>pag.</i>	441
	<i>uasa</i>	

INDEX.

uasa quomodo curentur	193	uina meliora proueniunt in mon-	
ueneno resistit ruta	357	tibus	73
uenti orientales quales sint	6	uinacæ usus in plantandis uine-	
uentorum mutatio	6	is pag.	149
uentorum cognitio	530	uillicus ad rationem operum re-	
uentorum cognitio	3	uocandus	28
uentus à meridie	5	uinea nouella quando debeat fo-	
uermis equorum morbus	404	di pag.	166
uerres quando castrentur	459	uinea quomodo fodi debeat	
uerres quales optimi	457	pag.	166
uerres se defendunt	460	uineæ conferendæ quomodo sit	
ueris ætas ad implendum suffi-		terra præparanda	145
ciens	458	uinea quomodo plantetur	145
uiciæ usus	134	uineæ quomodo formentur	162
uilla quo ponenda loco	11	uinearum renouatio	151
uilla in quam cœli partem specta-		uinea in quo terræ genere opti-	
re debeat	28	mè respondeat	145
uillæ edificandæ ratio	14	uinearum uarietas	544
uilla quibus partibus opus habe-		uinearum plantandarum tempus	
at pag.	15	et modus	148
uillici officium	27	uineæ ponendi uarij modi	148
uincus eiusdem cum salice natu-		uinearum diuersitas	136
ra pag.	283	uineæ sine adminiculis non sunt	
uinci arboris usus	283	permittendæ, nisi necesse sit	
uindectus qualis arbor	283	pag.	137
uindemia debet fieri decrescen-		uinearum situs	143
te luna	173	uineta ubi possunt esse, ager est	
uindemiæ apparatus	173	optimus	102
uindemiæ tempus	173	uineta delectare	383
uindemiandum quomodo sit		uineta quo pacto pulchra fiant	
pag.	174	pag.	383
		uincis	

INDEX.

vinis utilem terram quomodo co-	uinum ne acetum fiat quomodo
gnoscere possimus 102	fiat 194
vineta uetusta ubi fuerunt, ager	uinum an aquam habeat quomo-
non est idoneus ad nouas ui-	do cognoscendum 179
tis ferendas 144	uino aquam habente, quomodo
uineis pinguis ager & rarus cō-	separentur 179
uenit 68	uinum ad digestionem facit 196
uini uirtus 196	uinum cito mutatur in sanguinē
uini sapor quomodo mutetur	pag. 197
pag. 190	uinum clarificat sanguinem 197
uinum mutandi ratio de sapore	uinū medetur etiam animæ mor-
in saporem 191	bis 197
uinum quomodo liberetur à mu-	uinū senibus medicina est 197
fa pag. 191	uinum quale quibus anni tempo-
uinum quomodo in acetum mute-	ribus conueniat 197
tur 194	uini diuersitas 198
uinum lapides parui albi clarum	uini ueteris natura 198
reddunt 187	uini recentis uis 198
uinum bonum ex quo uuarum ge-	uini uarietas in calore 199
nere 140	uinum ponticum 200
uinum quomodo infundendū sit	uinum odoriferum quale sit 201
in dolia 178	uinum ne ebulliat 180
uinum quomodo odoriferum fiat	uinum quo loco debeat seruari
pag. 188	pag. 180
uino quibus rationibus color mu-	uinaria cella ad quam cœli par-
tetur 189	tem spectare debeat 180
uinum quo tempore bonū ex u-	uini transuasio 280
uis fiat 174	uinum qua tempestate debeat de-
uinum quo pacto tingatur 176	uase in uas transferri 180
uinum uersatum quomodo clari-	uinum quando gustari debeat
ficetur 186	pag. 182
	c 2 uinum

INDEX.

<i>vinum gustaturus utrum ieiunus</i>	182	<i>uites quādo releuandæ sint</i>	164
<i>debet esse</i>	182	<i>uitibus quando lætamen affun-</i>	
<i>vinum durable nec ne sit quomo</i>		<i>dendum</i>	165
<i>do cognosci possit</i>	182	<i>uites ablaqueandæ</i>	165
<i>uino quæ nocumenta accidunt</i>	83	<i>uites aquilo fœcundat</i>	143
<i>vinum quibus anni temporibus</i>		<i>uites putando custos relinquen-</i>	
<i>maximè corrumpatur</i>	183	<i>dus</i>	160
<i>vinum ne corrumpatur cura</i>	184	<i>uitis nouella quomodo primis an</i>	
<i>uinum purgari elleboro</i>	185	<i>nis formanda</i>	161
<i>uina condiendi rationes</i>	185	<i>uitis quomodo ad arbores produ</i>	
<i>uiolæ temperies</i>	367	<i>cenda</i>	161
<i>uiolaceus syrupus</i>	367	<i>uitia quando ferenda</i>	134
<i>uiolaceum oleum</i>	367	<i>uitia quo pacto terram aut impin</i>	
<i>uirgæ pastoris temperies</i>	368	<i>guet aut exhauriat</i>	134
<i>uirgæ pastoris usus in medicina</i>		<i>uitis definitio</i>	135
<i>pag.</i>	368	<i>uitis folia magni in medicina us</i>	
<i>uiridaria ex quibus fiant</i>	377	<i>sus</i>	135
<i>uiridario locus qui sit appositus</i>		<i>uitis lachryma calculos frangit</i>	
<i>pag.</i>	377	<i>pag.</i>	135
<i>uiridario quæ herbæ conueniant</i>		<i>uitis quo pacto præmaturū fru-</i>	
<i>pag.</i>	378	<i>ctum ferat</i>	146
<i>uiridaria mediocria</i>	379	<i>uitis infitio quo tēpore anni</i>	156
<i>uiridaria regum</i>	379	<i>uitis quando putanda</i>	157
<i>uites quibus rebus feraces fiant</i>		<i>uitis folia capitis dolori medene</i>	
<i>pag.</i>	42	<i>tur</i>	135
<i>uites quo pacto inferantur</i>	153	<i>uitis cortex sanguinem sistit</i>	136
<i>uitis quomodo in arbores infera</i>		<i>uitis folia arida sanguinem fluxu</i>	
<i>tur</i>	155	<i>tem sistunt</i>	136
<i>uites Eononiæ quod genus uinæ</i>		<i>uitis corticis cinis pilos restau-</i>	
<i>potissimum ferant</i>	139	<i>rat</i>	136
<i>uites quo tempore ligandæ</i>	164	<i>uitis magnū habet medullam</i>	38
		<i>uitis</i>	

INDEX.

nitis plantæ taleoli uocate quan-	uitium cinis mutat colorem uini
do colligendæ 146	pag. 189
nitis fœcundæ debent esse plan-	uitem ponens quæ obseruare de
tæ 147	beat 149
nitem fertilcm quæ declarant	uitium propagationes quomodo
pag. 147	fiat. 151
nitis fertilitas uno anno explora	uitibus quæ nocumenta. accidunt
ri non potest 147	pag. 166
nitis plantæ quomodo seruandæ	uites luxuriando pereunt 168
pag. 148	uitiferæ arbores quando putan-
nitis raræ est substantiæ 57	dæ 157
nitis genera multa 137	uites putandi ratio 157
nitis uetus meliores producit u-	uitriolum quàm temperiem ha-
uas quàm noua 51	beat 369
uitibus conueniens aër 143	uitrum ex cinere sagi fit 271
uitibus ponēdis scrobes quo pa-	ulmi usus 282
cto fiant 145	ulmus quomodo plantetur 282
uitium uaria genera plantanda.	ulmus siccata rigescunt 26
pag. 149	ulmus arbor insuione recipit ui-
uitium genera apud Brixiam	tem 155
pag. 139	ulmorum usus in sepibus 105
uitium uarietas in fœcūditate &	ungulæ cadentis cura 434
tolerantia tempestatum 137	ungulas si humor infestauerit
uitium genera quo pacto eligen-	quomodo curentur 433
da 143	uolubilis quàm uim habeat 368
uitibus apta terra quæ sit 144	uomitibus cholerici cura 236
uitibus quod lapidū genus pro-	uue maturæ signum 173
fit 144	uue quomodo debeant calcari
uitibus utilem terram quibus ar-	pag. 175
gumentis cognoscere possu-	uue quomodo seruandæ 169
mus 144	uua passa græca quo pacto fiat
	c 3 pag.

INDEX.

pag.	170	urticæ natura	369
uue passæ multis modis fieri		Z	
pag.	170		
uua alba qualis	172	Z Aniprus quale coelum so-	
uue nigre natura	172	lumq; amet	265
uuarum uariæ species	138	☉ zaniprus quomodo seratur	266
139 ☉ 140		zanipri duæ species	265
uuarum uariæ nomina	139	zanipri fructus	266
uuarum multiplex usus	176	zanipri lignum	266
uulcerum putrefactorum medi-		zezula quando colligantur	265
cina	296	zezula qualis cibus sit	265
uuularum morbus equorū	407	zezulus quo loco gaudeat	265
ursi quomodo capiantur	521		
urticæ uis in medicina	369	FINIS.	

AUTORIS.

AD LECTOREM PRÆ-

FATIO.

VM ex uirtute prudētia, quæ inter bonū
et malum caute discernit, humanus informē-
tur animus, ad utilis et delectabilis cogniti-
onem: et in terrenis rebus pacificus et tran-
quillus status imprimis utilis, dulcis et dele-
ctabilis reperiatur: merito hic totis uiribus
querendus est, et inuentus tanquam thesaurus inextimabilis cum
multa humilitate et patientia conseruandus: per eum namq. facile
benigna dei dilectio prouocatur, uita hominis illesata tute seruat,ur,
et rerum abundans copia utiliter procuratur. Hunc tamen im-
pii uiri non querunt, et inuentum superbia seu alio detestabili
nitio cœcati lacerant: quare licet eorum fortuna prospera sepe
uideatur ad tempus, perit tandē, nec dimidiat dies suos. Viri autem
pacifici et humiles, licet quandoq. lasi fuerint, tamen uiuunt, et ad
pud deum et homines gratiam inuenientes tandem impiorum hæ-
reditant terram. Ego itaq. Petrus ex Crescentia natus ciuis Bonon-
niensis, qui tempus adolescentiæ in logica, medicina, et scientia na-
turali totum consumi, si, et demum nobili legum scientiæ insudauī,
pacifici status anxius post flendum schisma illius egregiæ urbis, quæ
uero et sibi proprio nomine Bononia, id est, bona per omnia,
in omnibus mundi finibus dicebatur, cognoui quod mutata uitate,
ac statu pacifico, in dissensionem odium et liuorem, non erat iustū
ipsius peruersæ diuisionis immisceri negocijs. Ideoq. annis triginta
ad uersas per prouincias cum earum rectoribus circūui, subiectis li-
benter iusticiam tribuens, rectoribus fidele consilium, et ciuitates
in suo iure ac statu pacifice pro posse conseruans, multosq. libros
A antiquorum

antiquorum & nouorum prudentum perlegi, & diuersas ac uarias operationes colentium rura uidi. Denum ciuitate diuina gratia quodammodo reformata, tædio late circuitiōis & læse libertatis affectus ad propria redij, ac cernens, quod omnium rerum ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homini libero dignius: ut ait Tullius. Et cognoscens, quod in cultu ruris status facile inuenitur tranquillius, excitatur de ignauia, & proximorum læsio euitatur, amplius, quod cultu ruris exquisitaq; doctrina perquam facilius & abundantius utilitas percipitur, & delectatio procuratur quoniam si negligenter & sine certa industria singula consueto more colantur, uiris bonis (qui de suarum possessionum redditibus sine cuiuscunq; læsione iuste uiuere uelint) merito appetenda est, ad cultum ruris mentem animumq; conuerti. Et implorato dei omnipotentis auxilio, actus & comoda eius & cuiuslibet generis agrorum & plantarum atq; animalium doctrinam obscure & imperfecte ab antiquis traditam & modernis satis incognitam, de sola Christi liberalitate confisus, dilucide tam secundum prudentum naturalis philosophiæ sententias ac rationes apertas, quæ ex approbatis experiētijs tradere in scriptis proposui. Opusculum hoc porro duodecim continet libros. Primus quidem est de locis habitabilibus eligendis, & de curijs, domibus, et his qui habitationi sunt necessaria faciendis. Secundus de natura plantarum & rerum communium cultui cuiuslibet generis agrorum. Tertius de campestribus agris. Quartus de uineis & uino. Quintus de arboribus. Sextus de hortis. Septimus de pratis & nemoribus. Octauus de uiridarijs & rebus delectabilibus ex arboribus, herbis, & fructu ipsarum artificiose agendis. Nonus de omnibus animalibus quæ nutriuntur in uillis. Decimus de diuersis modis artibusq; capiendi animalia fera. Undecimus de regulis operationum ruris. In duodecimo compendiosa sit commemoratio de his omnibus quæ singulis mensibus in rure sunt agenda.

De cognitione

De cognitione bonitatis loci habitabilis
quidq̃ empturo agrum primo spe
ctandum sit, Cap. I.

QVONIAM cultus ruris, propter continuos eius labores, præcipue fortitudinem habitantium requirit, idcirco conueniens mihi uisum est in hoc primo libro doctrinam tradere de his quæ ad cognitionem salutis locorum habitabilium spectant, & de quibusdam habitationi necessarijs. Nam corpora hominum quibuscunque commodis pecuniarijs debent præferri. Dicam itaq; in primis de cognitione bonitatis loci habitabilis in communi, quæ quidem attenditur circa quinque, uidelicet penes aëris puritatem, uentorum impetuositatem, aquæ salubritatem, situs qualitatem, & terræ fecunditatem, quorum quatuor in hoc primo libro tractantur, quintum uero traditur in secundo, quæ omnia diligenter consideranda sunt antequam in emptionem prædiorum & fabricam domorum pecunia collata, uelox postmodum cum personarum detrimento aut rei familiaris damno, poenitentia non sperata sequatur.

De aëre & cognitione bonitatis & malitiae eius, Cap. II.

Er medicis & philosophis testibus, est unum ex elementis generatorum, cuius naturalis locus est circumdans aquam, & ab elemento ignis circumdatus, & est eius natura calida & humida, si nulla extrinseca causa eam conuerterit, cuius quidem esse in generatis iuuat, ut allementur & rarificentur & ad superiora eleuentur. Circa cognitionem bonitatis aëris animaduertendum est, ne sit putrefactus, & nimis calidus, nõ d. stemperate humidus, nec etiam nimis siccus. Nam

A I aër putrefa

aër putrefactus putrefacit humores, & incipit humorē putrefacere qui cordi circumdatus est, quoniā ad ipsum propinquius accedit, & aër fortiter calefactus iuncturas laxat, & humores resoluit, & insiti augmentū præstat, & resoluit spiritū, & deijcit uirtutes, & prohibet digestionē, propterea quod calorē innatū resoluit, qui est instrumentū naturale, & calorē citrinū efficit, propter quod humores resoluit sanguineos colorē rubificātes, et quia facit cholera alios superare humores, & cor calefacit calore extraneo, & facit humores fluere, & ipsos putrefacit, & desert eos ad cōcauitates, & mēbra debilia, & corporibus sanis nō est bonus, cōfert tamen hydropicis & paraliticis, & spāsmo humido. Aër uero frigidus calorē innatū ad interiora redire facit, & facit catarrhū, & debilitat nervos, & tracheā arteriā magno lædit impedimēto, et digestionē efficit fortē, & omnes occultas operationes efficit fortiores, et exiccāt appetitū, & ad ultimū, sanis cōuenientior est quā aër multæ caliditatis. Aër uero humidus plurū cōplexioni est bonus, & colorē efficit bonū & cutē, & reddit eā mollē, & poros dimittit apertos, sed ad putrefactionē præparat. Et ficcus quidē existit huic contrarius. Prædictis itaq; diligētē cōsideratis, cōstat aëris temperatā mediocritatē & claritatē quantū possibile est requirendā esse. Aër namq; si bonus est tēperatus & clarus, nec substātia extranea tēperamēto spiritus cōtraria ei admiscetur, est salutē efficiens habitātium, & cōseruās, & plantæ (ut ait Albertus) ab eo proportionabiliter cōualescunt, & fructificāt. Si uero malus est, & ei misceantur uapores læcum & stagnorū qbus turbatur, cōtrarium operatur et tristificat animā & cōmiscet humores, & plantas corrūpit, & ideo uētē uentes, & pruina mortificātes lædunt & destruūt plātas, & in summa secundū Auicēn Omnis aër qui cito infrigidatur, cum sol occidit, et cito calefit, cum ipse oritur, est subtilis: qui uero huic est contrarius, existit ecōtrario, deinde deterior est omnibus ille aër qui cor cōstringit, & aëris angustat attractionē, præter hæc uero dicit Pallas,

dius, quod aëris salubritatē declarāt loca ab infimis uallibus libera,
 & nebularū noctibus absoluta, & habitātium corpora cōsiderata,
 si enim eis color sanus inest, capitis firma synceritas, inoffensum lu-
 men oculorum, purus auditus, si fauces liquida uocis commeatum
 exercent: his signis benignitas aëris comprobatur, contraria uero
 noxium illius cœli spiritum confitentur.

De uentis & bonitatis & malitiæ ipsorum cognitione, Cap. III.

Ermo de uentis, & de eo quod uentorū causa genera-
 tur, duobus existit modis, scilicet uniuersalis & abso-
 lutus, & sermo secundū illū qui unicuiq; ciuitati p̄pri-
 us existit. Vniuersalis uero sermo est, quod meridio-
 nalis secundū sitū plurimū ciuitatū & locorū calidus est & humidus,
 scilicet calidus propterea quod à parte solis uenit, & humidus pro-
 pter mare meridionale, quod pertranscunt: quare operatur in eo sol
 fortiter, et euaporāt ex eo uapores qui uentis admiscētur. Et ideo uē-
 ti meridionales debilitāt & laxāt uires, & aperiunt poros, & tur-
 bāt humores, & mouent eos ab interioribus ad exteriora, & in se-
 nibus efficiunt grauitatē, & exituras corrūpunt, & reciduationes
 ægitudinū efficiunt: febres putridas efficiunt & debilitāt, & mo-
 uent epilepsiā, & asserunt somnū, sed nō exasperāt guttur. Septen-
 trionales uero uenti sunt frigidi, eo quod trāscunt super montes &
 terras frigidās multarū niuū: & sunt sicci, propter quod eis nō mul-
 ti associātur uapores, quoniā resolutio à parte septētrionis fit minus,
 & trāscunt uapores secundū plurimū super aquas cōgelatas, aut su-
 per deserta, quare uentus iste corroborat & indurat, & quæ ma-
 nifeſte fluunt prohibet, & claudit poros, & digestiuā uirtutē fortiē
 efficit, & cōstringit uentrē & indurat, & prouocat urinā, & aērē
 putridū & pestilentialē sanat. Cum uero meridionalis septētriona-
 lem præcedit, & sequitur cum septentrionalis, accidit à meridiona-
 li fluxus, & à septentrionali expressio, idcoq; multiplicātur tunc flus

xus materierū et capitis pectorisq; agritudines. Et orientales quidem inter caliditatem et frigiditatem sunt temperati, sed sunt occidentalibus sicciores. Septentrionales quidem orientis minus habent maria quam septentrionales occidentis. Venti orientales si in postremo noctis et in principio diei flauerint, uenient ab aere qui iam temperatus est, propter solē et subtiliatus ab eo: et eius humiditas iam fuit imminuta: ideoque sunt sicciores et subtiliores, quod si in fine diei et principio noctis flauerint, erit res contraria. Orientales tamen occidentalibus uniuersaliter semper existunt meliores: occidentales uero parum plus sunt humidi quam orientales, quoniam super maria trāseunt: quod si flauerint in fine noctis et in principio diei, uenient ab aere in quo sol operatus non fuit, spissiores igitur et grossiores erunt, quod si in fine diei, et principio noctis flauerint, erit res contraria. Prædictorum autem uentorum iudicia propter alias res quandoque mutantur, est enim in quibusdam ciuitatibus et locis cōueniens, ut uenti meridionales sint frigidiores, cum eisdem fuerint mōtes niuosi à parte meridiei, et cōuerterint se uenti meridionales ad frigiditatem, eo quod super eos trāseant, et est cum septentrionales meridionalibus calidiores existunt, cum circa deserta fuerint adusta.

De aqua, quæ animalibus cōuenit, & cognitione bonitatis uel malitiae eius, Cap. II II.

Qua est alterū ex elementis generatorū, et eius quidem locus naturalis est, ut sit circundata terra, et circundata ab aere cum in suis sitibus naturalibus permāserit, quæ frigida est et humida, si nulla causa extrinseca ei contraria fuerit. Et ipsa quidem in generatis iuuamentū præstat ad figurandas formas, humidū enim licet ad formas figuratas cito amittat, cito tamen eas recipit, sicut siccum terrestre, licet difficulter eas recipiat, duriter tamen retinet eas. Cūque humidū aqueū et siccum terreū ad se inuicē temperauerint adipsceatur siccum ab humido ut cito suscipiat et facile figuram: et hu

midum

humidum aqua acquireret à sicco ut retineat fortiter, quod in eo accidit
exratificatione & æquatione & figuratōibus, & propter humi-
dum prohibetur siccum à sua separatione, et propter siccum prohi-
betur humidum à sua fluxibilitate. Duplex est aquæ consideratio in
hac scientia, alia enim aqua conuenit incolis, alia uero plantis. Et pri-
mo quidem de ea quæ hominibus est salubris sermonem faciam uti-
lẽ. Aquæ igitur, secundū medicos quæ sunt alijs meliores sunt aquæ
fontiũ terræ liberæ, in quibus nulla dispositiōũ et qualitātũ extranea-
rũ supat, aut aquæ quæ sunt petrosæ quæ sunt digniores, ne terrestri
putrefactiōe putrescāt, illa tamẽ aqua quæ est terræ liberæ melior
est petrosæ, dũ tamen sit currẽs & soli & uentis discoopta: ex his
enim nobilitatem acquirit, neq; omnis discurrens, sed illa quæ super
lutum liberum non foetidum nec lacuosum incedit, nam hæc melior
est ea quæ supra petras fluit, lutum enim mūdāt aquam ac extrahit
& aufert ab ea res extraneas sibi admixtas, & colat ipsam: sed la-
pides non faciunt illud quod si hæc aqua fuerit multa & forti cura-
rerit motu, quæ propter sui multitudinem illud quod ei admiscetur
in suam conuertit naturam, & quæ suo cursu ad orientem tendit,
erit melior alijs aquis, & quanto magis à suo multum elongabitur
principio, & post hanc quæ ad septentrionem uadit. Illa nãq; quæ
ad occidentem tendit & meridiem est mala, & proprie cum me-
ridionales sufflauerint uenti, & illa quidem quæ à locis descendit-
altis cum alijs bonitatibus est melior, & talis est ferẽ semper dul-
cis: & est in pōdere leuis & cito infrigidatur & cito calefit, ppte-
rea quod est resoluta, frigida in hyeme & calida in æstate: in qua
nullo modo sapor aliquis superat, nec ullus odor, & quod in ea co-
quitur, cito coquitur, & cito dissoluitur. Debes autem scire, quod
pondus est ex experimentis adiuuantibus ad cognoscendum aquæ
dispositiōẽ: aqua enim quæ est leuior in plurimis dispositiōe est
melior. Ponderus autem per mensuram cognoscitur, cognoscitur etiã
si in duabus aquis diuersis duo panni unius ponderis madefiunt, &

postea

postea uehementer siccentur, deinde ponderentur: nam aqua cuius pondus fuerit leuior, est melior. Sublimatio quidem & distillatio aquas rectificant malas, & similiter decoctio: aqua enim cocta (ut testantur sapientes) minoris est instationis & uelocioris descensionis, nā decoctio substantiæ acquirit subtilitatē, & ideo clarificatur de super, & grossum terrestre descendit ad mum, nam cōmixtiones terrestres leuiter à substantia subtili descendunt: sed à spisso & uisoso non facile descendunt. Ex aquis quoq; laudabilibus sunt aquæ pluuiæ, & præcipue illæ quæ cum tonitruis in æstate descendunt, sed tamen aquæ pluuiali cito aduenit putrefactio, licet sit aqua melior: propterea quod est ualde subtilis, & fit eius putredo causa computrescendi humores, & impedit peñus & uocem, nā omnis subtilis substantia promptius recipit passionem. Si aqua pluuialis plus ebullierit eius putrefactionis receptio minuitur. Accotosa quoq; cum comeduntur putrefactioni opponuntur, & ab impedimento eius securitatem faciunt. Aquæ uero puteorum & aquæ ductuum sunt malæ, cōparatione aquarum fontium, sunt enim aquæ constrictæ terrestritates longo recipientes tempore. Ex eis tamen illæ deteriores sunt quibus ex plumbo uia factæ fuerint, quoniam ex eius uirtute aliquid adsumunt, unde frequenter ad dyssenteriam inducunt. Aqua autem paludis deterior est aqua putei, quia manatio aquæ putei acuitur, propter illud quod de ipsa extrahitur, unde perdurat eius motus & non multum moratur in constrictione, nec manet in locis unde manat longo tēpore. Aqua uero paludis, propterea quod longo tempore moratur in foraminibus terræ putrefacientis, & eius motus in manando & egrediendo est tardus, & non est nisi in terra corrupta & putrida, mala est. Aquæ uero lacuales, stantes, præcipue discooptæ malæ sunt & graues, quia in hyeme non infrigidantur nisi per niues: ideoq; generant phlegma. Et quia calefiunt, in æstate propter solem, & putrefactionem generant cholera. Et propter spissitudinem quidem ipsarum & conmixtionem

nem

nem terrestrium cum eis, & propter resolutionem subtilis carnis, generantur in eis qui eas bibunt splenis mali affectus, & interiora ipsorum ingrossantur, & eorum extrema macrescunt, & humeri & collum, & comedendi desiderium in eis superat sitis, & constriunguntur eorum ventres, & difficile uomere possunt. & quandoque perueniunt ad hydropisim, propterea quod aquositas in eis retinetur, & quandoque ad postemata pulmonis & splenis & ad dissenteriam, & ipsorum epas debile redditur, & in eis multæ aliæ aggritudines generantur, & mulieres raro impregnantur, & cum difficultate pariunt, & pariunt pueros apostemofos, & frequenter fit in eis mola & impregnatio mendosa, & eorum pueri sæpe patiuntur uarices & crurium insanabilia ulcera, & quartanis abundant, & multas alias aggritudines patiuntur, & in senibus febres sunt adurentes, propter siccitatem naturarum ipsarum. Aquæ præterea quibus admiscetur metallica qualitas, aut eius simile, & aquæ sanguifugales omnes malæ sunt uniuersaliter, licet in quibusdam aggritudinibus afferant iuuamentum: aqua enim in qua superat uirtus ferri, iuuamentum præstat in hoc ut interioribus fortitudo tribuatur, & ut dysenteria prohibeatur, & ut uirtutes desideratiuæ omnes procedant. Aquæ niuosæ & glaciales sunt grossæ: nix uero & aqua glacialis cum munda fuerit, non commixta alteri rei uirtutem habenti malam, siue soluatur & fiat ex ea aqua, siue mittatur ipsa in aquam erit bona, nocet tamen dolores habentibus nervorum: sed cum coquitur ad bonitatem redit. Quod si aqua glacialis ex aquis malis fuerit, aut nix uirtutem contrahens malam & extraneam à locis in quibus ceciderit, erit mala. Aqua præterea temperate frigida sanis melior est aquis omnibus, licet nervos impediatur, & apostemata in interioribus habentibus lædat: ipsa enim appetitum excitat, & stomachum sortem efficit. Aqua enim calida digestionem corrumpit, & facit natare cibum in stomacho, & ad hydropisim adducit & hecicam & consumit corpus. Aqua calefacta tepida efficit nauseam,

Et cum fuerit calidior quam hæc, et in ieiunio bibita multotiens,
 stomachum lauat, et uentrem soluet, eam tamen frequenter bibere
 est malum, quia stomachi uirtutem debilitat. Illa uero quæ mule-
 tum est calida, colicam resoluit et splenis uentositates frangit. Aqua
 uero salsa macrescere facit et exiccat, et primo mouet uentrem
 propter uim radendi quæ in ea existit, postea stringit cum in fine
 propter siccitatem naturæ eius, et corrumpit sanguinem, ideoque pru-
 ritum generat. Aqua uero turbida lapidem generat et opilationes,
 idcirco post ipsam res comedenda est prouocatiua, licet solutum uen-
 trem habenti plerumque conferat ipsa, et omnes aquæ grossæ et gra-
 ues, propterea quod in uentre morantur nec cito descendunt. Eius-
 uero theriacæ existunt res unctuosæ et dulces. Aquæ uero alumi-
 nosæ mulierum superfluitatem currere non permittunt, neque spuer-
 sanguinem, et prohibent illud quod de hæmorrhoidibus egreditur,
 sed corpora quæ febris sunt apta fortiter ad eas perducunt, et
 ferè quidem splenem resoluunt, et non coire ualentes adiuuant.
 Acræ uero corruptioni complexionis utiles existunt. Emendatur
 autem aqua si uehementer coletur, et coquere quidem aquam eam,
 quandoque colat, ut dictum est, et inter puræ aquæ substantiam et
 id quod ei admiscetur separationem facit, et maius hoc toto est in
 ipsam sublimando stillare. Aquam uero cum uino bibere utile est, ex
 eo quod eius remouet maliciam, cum ipsius malicia fuerit ex genere
 paucae penetrationis. Aqua etiam cum pauca fuerit et non inueni-
 tur temperata cum aceto erit bibenda, et proprie in æstate, quoni-
 am hoc à multo excusat potu. Aqua propterea salsa cum aceto bibe-
 da est, et syrupo acetoso, in quam siliquæ et mirthi grana sunt
 proiecta, et forbæ, et post aluminosam quidem aquam et pon-
 ticam bibendum est totum id quod naturam soluit, uinum quoque
 est ex eo quod post ipsam potatum confert. Super amaram quoque
 exhibenda sunt dulcia et unctuosæ. Ante aquam stantem et palu-
 stre, in qua existit putrefactio, non sunt gustanda nutrimenta cali-
 da.

da, super quam stiptica sunt exhibenda ex fructibus frigidis, sicut
 citonia, & maciana, & cotula. Super aquas quoque grossas & tur-
 bidas utendum est allio: & ex eo etiam quod eas clarificat est aiu-
 men, & ex eis quoque quæ d. uersarum aquarum remouent maliti-
 am sunt cepæ, quoniam sunt ut theriaca, & proprie cepæ cum ace-
 to & alleo etiam: & ex frigidis rebus sunt lactucæ. Solet autem
 quandoque (ut Palladius ait) occultiore[m] noxam tectior inferre a-
 quarum natura, quæ præfatis rationibus discerni non potest.
 Ideoq; ipsas ex incolarum salubritate noscamus, si sauces bibenti-
 um puræ sint, si sanum caput, si in pulmonibus aut thorace, aut rara,
 aut nulla est causatio, si uenter, aut uiscera, aut latera siue renes nul-
 lo dolore, aut inflatione uexantur, si uicia nulla uesicæ sint. Hæc &
 similia si apud incolas pro maiori parte cõstare uidebis, nec de aëre
 aliquid nec de fontibus suspiceris.

De situ loci habitabilis, & de cogniti-
 one bonitatis & maliciæ eius,
 Caput v.

Abitationum seu terrarum situs duplex consideratio
 est, una quidem ratione salutis habitatorum, altera
 ratione fecunditatis agrorum, et primo de primis si-
 tus natura dicitur. Sciendum est itaque, ut ait Aui-
 cenna, quod locorum habitabilium dispositiones in corporibus d. uersi-
 ficantur causa altitudinum et profunditatum in ipsis, et causa dispo-
 sitionis ipsius terræ, si est lutosa, aut humefacta, aut cretosa, aut si est
 in ea uirtus mineræ, & dispositio multitudinis aquarum, aut paucita-
 tis earum, et dispositio eorum quæ in eis uicinantur, sicut arbo-
 rum, et uincarum, aut fouearum, aut cadauerum, aut horum simili-
 um, et ex montium et marium uicinitate. Loca habitabilia calida ni-
 grescant capillos et increscant, et cū in eis maxima fuerit resolutio,

et minuetur humiditas aduenietq; senium cito sicut in terra nigrom.
rum, illis namq; qui ibi morantur aduenit senium in annis triginta
et eorum corda sunt timida, propterea quod spiritus multum resolu-
uitur. In locis habitabilibus frigidis sunt corda audaciæ maioris, et
melius digerentes: quæ si fuerint humida, erunt ibi morantes grossi
et carnosissimi, et multa abundantes adipis: quorum uenæ erunt profun-
dæ et occultæ, et ipsi erunt teneri et albi. In locis habitabilibus hu-
midis morantes pulchrarum sunt facierum, quorum cutes sunt lenes,
& cum exercitantur cito aduenit lassitudo, & eorum ætas non
multum calefit, nec hyems ualde infrigidatur, & eis aduenient se-
bres multæ in ore & uentre, & sanguinis multus exitus ex men-
struis & hæmorrhoidibus, et multiplicatur epileptia. In locis ha-
bitabilibus siccis morantium exiccantur complexionibus, et ipsorum
obfuscantur cutes et exiccantur, et eorum cerebris cito aduenit sic-
citas, et eorum ætas est ualde calida, et hyems multum frigida.
In locis habitabilibus altis morantes sunt sani et fortes, laboris mul-
tum patientes, et uiuunt diu. In locis habitabilibus profundis mo-
rantes, in uaporositate multa existunt et epatis debilitate, et aquis
abundant non frigidis, et proprie si fuerint stantes, ut aquæ lacuum
aut stagnorum, et eorum aer est malus. De locis habitabilibus petro-
sis et discoopertis, horum aëres in æstate sunt ualde calidi, et in hy-
eme multum frigidi, et eorum corpora sunt dura, solida, et multo-
rum capillorum, fortia, et iunctura manifestæ, et uincit in eis sicci-
tas, et sunt multum uigilantes, et sunt malorum morum, inobedien-
tes, et est in eis bellorum fortitudo, et solertia in artibus et acuitas.
In locis montuosis niuosis morantium, iudicium est sicut iudicium
aliarum terrarum frigidarum, et eorum terræ uentosæ, et dum nix
moratur generantur in eis boni uenti, sed cum nix resoluitur, si
montes habeant qui uentos prohibeant, fiunt uaporosa. In locis
habitabilibus marinis temperatur caliditas et frigiditas, propter
suæ humiditatis ad passionem inobedientiam. Habitatantium in locis
septem

Septentrionalibus, iudicium est sicut iudicium civitatum & temporum frigidorum, in quibus multiplicantur constringendi & comprimendi ægitudines, & multiplicantur in eis humores in occulto corporis congregati, & solet in eis esse digestivæ bonitas, & vitæ longitudo. In corporibus propterea eorum ulcera sanantur, propter eorum fortitudinem, & sanguinis eorum bonitatem, & propterea quod exterius non est causa quæ ea laxat, aut quæ ea detegat, sed propter multam caliditatem cordium eorum, sunt in eis mores lupini. Habitantium in locis meridionalibus iudicia sunt iudicia terrarum & temporum calidorum, plurimum autem aquarum quæ sunt in eis est salsum & sulphureum, & capita morantium in ipsis sunt plena humidis materijs, quoniam merides hoc operatur. Et eorum ventres sunt soluti, propter illud quod ab eorum capitibus ad stomachos descendit, membra quoque eorum sunt lassa & debilia, & sensus ipsorum graues, & desyderia etiam comedendi & bibendi debilia, & quolibet uino gravantur, & propterea quod capita eorum & stomachi debilia existunt, ulcera quoque eorum duriter sanantur & mollificantur, mulieribus quoque accidit multitudo sanguinis menstrui exitus, nec constringitur nisi cum magna difficultate, & frequenter abortiunt, propter multitudinem ægitudinum earum, uiris quoque accidit à uentre sanguinis exitus & hæmorrhoides, & ophtalmia humida, quæ cito sanantur, senibus uero in prima senectute cum transeunt quinquaginta annos, accidit paralis propter eorum catarrhos, & accidit frequenter eis, propterea quod sunt eorum capita plena, asma & epilepsia, & accidunt eis febres, in quibus caliditas & frigiditas coniunguntur, & febres longæ hyemales & nocturnæ. Acute uero febres parum accidunt eis, propterea quod eorum ventres multum resoluuntur, & dissolvitur subtile quod est in ipsorum humoribus. De locis habitabilibus orientalibus: civitas quæ est ab oriente aperta, & in oppositione posita, est sana & boni aëris, sol enim in principio diei super

eam eleuatur, & aërem eius clarificat, postea recedit ab ea, aërem iam clarificato, & exsuffiant super eam uenti subtiles quos permittit eis sol, deinde ipsemet eos sequitur, & conueniunt eorum motus. De locis habitabilibus occidentalibus in ciuitate quæ ab occidente est discooperta, & est ab oriente cooperta non uenit ad eam sol nisi tarde, & illico cum uenit ad ipsam incipit elongari ab ea, quia non ei appropinquando incedit, non ergo eius subtiliat aërem nec exiccat, sed dimittit ipsum humidum, grossum, & si uentos emittit, mittit eos ab occidente & in nocte, iudicia ergo ipsarum sunt iudicia ciuitatum humidarum complexionum, caliditatem habentium temperatam, grossam, & nisi esset propter illud quod ex spissitudine prouenit aëris earum natura ueris naturæ similis existeret, sanitas uero in eis minus existit quam in terris orientalibus, cum diminutione multa. Quare qui loca eligit habitabilia cognoscere debet terræ ciuitatis, uel loci alterius habitandi, & quomodo eius existit dispositio secundum altitudinem & profunditatem, & discooperturam, aut cooperturam & eius aquam & substantiam aquæ ipsius, & quomodo existit secundum sui propagationem eius & discooperturam, aut secundum sui occultationem & ipsius profunditatem, & si sit uentis exposta, aut in terra profunda, & debet cognoscere uentos ibi flantes, si sint sani frigidi, & quid ei sit uicium ex maribus, & pelagis, & motibus & mineris. Et debet scire qualis sit terra secundum sanitatem & ægritudinem, & quæ ægritudines illic commorantibus euenire solent, & debet cognoscere illic commorantium sortituidines, & eorum desideria & digestiuam, et nutrimentorum eorum bonitatem. Et quomodo eius existit structura, & si sit ampla & spaciola, aut sit introitus angustus, post hoc oportet ut fenestræ & portæ sint orientales & septentrionales, sitque illud unde magis sollicitari debet, ut uenti orientales structuras ingredi ualeant, & ut sol ad unumquemque locum intrare queat qui ibi existit, quoniam ipse est qui aërem rectificat, uicinitas quoque aquarum dulcium

nobilium

nobilium currentium multarum & mundarum, & que in hyeme calefiant & æstate in frigidantur & diuersæ ab eis que occultantur, est res conueniens & adiutorium præbens. De situ uillæ id est domus, tam ratione habitatorum quam fructuum scribit egregie Varro. Villam ædificandam potissimum intra septa uillæ habeat aquam si non quâproxime, quæ ibi sit nata uel perennis influatur. Si uero aqua non est uiua, cisternæ faciendæ sub tectis, & lacus sub diuo ex altero loco, ut homines ex altero ut pecus uti possint. Dandâ operâ ut potissimum sub radice motis syluestris uilla ponatur, ubi pastores sunt latæ, aut ubi uenti saluberrimi flabunt, quæ posita est ad exortus æquinoctiales apertissima, quod æstate habet umbram, hyeme solem. Si cogaris prope flumen ædificare, curandum est ne aduersus eum ponas, hyeme enim fit uehementer frigida, & æstate non salubris. Animaduertendum est si iuxta erunt loca palustria, & propter easdē causas, & quia cum arescant crescunt animalia quædam minuta, quæ non possunt oculi consequi, & per aëra intus in corpus per os & nares perueniunt, & efficiunt difficiles morbos. Item Scrophæ, uitandum est inquit ne in eam partem spectet uilla ex qua uentus grauior afflare solet, ne in conualle caua, sed potius in sublimi loco ædifices, eo quod cum perflatur, si quod est ibi aduersarium facilius discutitur. Propterea locus qui à sole tota die illustratur salubrior est, quia & bestiolæ si quæ prope nascuntur & inseruntur aut flatu aut aritudine cito pereunt. Nimbii repentini ac torrentis fluij periculo sunt si illis qui in humilibus ac cauis locis ædificia habent. Ob hoc & propter prædonum manus superiora loca tutiora. In uilla faciendâ stabula bubula quæ in hyeme possint esse calidiora. Item cellas in loco plano ubi uasa uinaria & olearia esse possint. Item ubi condantur fructus aridi, ut granum & fœnū in tabulatis. Item ubi uersetur familia prouidendum, ut fessio opere aut frigore aut calore possint commodissime se in quietem recipere. Villici prope ianuam cellam esse oportet, cumque scire quis introeat aut exeat noctu, quid uerant, præsera-

praesertim si host: arius est nemo. Cato scribit, uillam urbana proco-
pia edificato in bono praedio: si bene edificaueris, libentius & see-
pius uenies, fundus melior erit & fructus plus capies, si te uicinie-
tas libenter uidebit, opa facilius locab's, oparios facilius co'duces.

De curijs siue tumbis in diuersis locis diuer-
simode faciendis Cap. vi

Vria siue tumbae faciende in rure occasione habita-
tionis domini & rusticorum & ad eam fructuum por-
tandorum, & an: malum nutriendoru, quadruplex
est consideratio: aut enim locus ubi curiam facere co-
stituimus situs est inter alios demos uillae, aut est ab eisdem remotus:
iterum aut in plano aut in montibus, rursus aut est in loco tuto, aut
periculoso positus. si quidem inter alias domos uillae situs est, curia no-
tanta eget fortitudine & munitione clausurae quaminus est uru in-
sidijs expositus locus talis: & quia proximum habet uicinarum au-
xilium, si fuerit necessitas quepiã. Si uero est ab alijs domibus in lo-
co solitario segregatus, conuenientibus foueis, ripis & sepibus un-
diq; cingendus est propter oppositas rationes. Quod si est in pla-
no, si quidem nimis depresso per totam curiam terra cumulada est a-
liunde, & pluuiae in eam cadentes inde possint facile deriuari. Si ue-
ro in montibus fuerit, ubi mons foueis aquosis muniri non possit, ca-
ligatur locus cui nisi per ordinatum introitum sit asper accessus, ut
quae fossarum circuitu muniri non potest, seueritate rupis & altitu-
dine muniatur. Si autem locus est ab impietate inimicoru tutus, tunc
sufficit si talibus solimodo ualletur munitionibus qbus a furibus, qui
etiam plerurq; pacis insidiantur tempore, securus existat. Et cum
in parte periculosa fuerit, si quidem ualde potentibus inimicis exposi-
tus, tutius erit locum desertum ad tempus relinquere, quam incaute
si & sua morti ciuili aut naturali exponere, nisi forte patremfami-
lias ad fabricam nex; ignabilis castru uel arcis, diuitiaru moneat
multitudo. Si uero heronarij aut debiles inimici partes illas quan-
doque

dog; intrent & spolient, curia muris aut congruo palangato cingatur. Ad quæ si domini facultas non sufficit, in uno angulo curiæ fiat riparum ac foueæ munitio fortis, & super eam ædificetur turris, in qua cum rebus suis se paterfamilias cum colonis tempore oportuno recipere possit. Præmissis itaq; iam dictis, considerationibus eligendus est locus curiæ in magis idonea parte agrorum, cuius magnitudo talis esse debet, quæ proportionabiliter colendarum terrarum mensuræ respōdeat. Et in toto circuitu fossarum latitudine designata, tantum infra tumbam quātum est dimidiæ foueæ latitudo undiq; notetur, ibiq; ordine tempore cōgruo, uidelicet octobris uel nouēbris, februarij uel martij, salicum uel populorū, aut ulmorum plantæ quinq; pedibus, uel etiam minus subinuicem æquæ distantes ponantur, deinde foueas persequantur fossores ad interius tumbæ terram uniuersam ponentes, & terram solidam per unum pedem iuxta fossatam uacuum & disooperatam relinquentes, ubi postmodū aliquot ex dictis temporibus spinarum plantæ iacentes ponantur, & superducta iterum dicta terra cum uangis & accaronibus, cum secundum formā riparum unū pedem sursum excreuerit, iterū spinarum plantis oppositis super eas terra iterum cumuletur, sicq; agendum est donec ad summitatē ripæ fuerit peruentū. Si uero timeatur de ruina riparum, loco spinarū uel inter ipsas plantas graminis uiridis ponantur radices, sint autem spinarū plantæ tales, quales sunt plantæ spinarum. Inde si haberi possunt, ipsæ enim sunt mirabiles ad pungēdum, uel sint spinæ albæ, aut pruni syluestres, aut plātero-sarū syluestriū, uel domesticarū albarum, rubus uero licet satis fortē faciat sepem, tamen omnes alias suffocat plātas, cum non magnæ existunt, & ideo mihi non multū placet, si possint aliæ ex prædictis haberi. Plurimum autem cauendum est ne inter prædictas spinarū acies, arborum fructiferarum, aliquæ plantæ ponantur, quia desiderio fructuum homines sepes destruunt, & fossata, ita ut talis curia nūquam poterit clausa teneri. Plantæ similiter infructuosæ ar-

C boris

boris ibidem natæ non procuretur augmentum, quia eis crescentibus spinarum dilecta custodia, ex ipsarum arborum umbris & radicibus, aut omnino periret, aut magnam lesionem sentiret. Præterea primo & secundo anno eadem spinarum plantæ singulis æstatis mensibus herbis ibidem natis mudentur, ne ab ipsorum radicibus humore uiolenter attractæ plātulæ arefcere defectu nutrimenti cogantur. Plantæ uero salicum, populi uel ulmorum quibus prius dixi esse plantandas, sine dubio in summitate ripæ prouenient, quæ cum circa se terræ nouæ multitudinem habcant, & per earum radices transeant aquæ curiæ defluentes ad foucas mirabiliter conualescent. Inter quas fieri poterit seps ficta, uel quod melius est statim cum mulata ripa, inter eas multitudo spissa plantularum dictarum arborum infigatur. Hæc autem cum conualeant, & incisione atq; plicatura & spissata fuerint sortem constituunt sepem, seu quasi plangatum quoddam, quod longissimo tempore perdurabit. Stipites uero dictarū arborum primitus palangatarū inter decem pedes in altum eleuare nō patiaris, quia ultra modū priuaret curiā, quæ propter salutem habitatium aërem salubrē requirit, solis beneficio et uentorū. Eo excepto quod super quolibet tumbæ angulo arborē unum quantum ascendere poterit permittas in altum extolli, quoniam hoc curiam plurimū decorabit, nec præfatam propter earū paruum numerum inferre poterunt lesionē. Præterea & due similiter supra portas dimittantur augeri, ad quorū umbras quiescāt homines tēpore magni æstus. His igitur diligenter obseruatis sine magnis expensis curia fossatis spinarū sepibus & arborū sorti munitione præincta cum laudabili formā & cōmoda habitatium curia manebit in cacumine mōtis. Circa domos fiant sepes ex plātis malorum granatorū, hæc enim plātæ loca aspera nō formidabunt, quia hæc arbustula modico nutrimento cōtenta est, & sepem cōstituit spissā & sortem ex multa pullulatione radicū ipsius. Et uolentibus per eam ingredi pūgentibus spinis eius uiriliter se opponit. Et nihilominus fructū utilē
& decora

Et decorē singulis annis possessoribus suis præstat. Magnæ autem arbores in talibus non cōualescunt locis, quia plurimo indigent nutrimento, quod ibi sufficienter haberi non potest ubi terra nimis est saxosa. Veruntamen in locis decliuīs montium, ubi est latum solum, possunt prædictæ plātationes et maxime sp. narū et ulmorum satis cōuenienter fieri, sed salix et populus in talibus locis non nisi riuos et sabulum, et terrā ualde solutā habeant, non cōualescunt ad uotum. Si uero locus tantæ frigiditatis existat quod in eo punica arbor uiuere non possit, ex eis claudatur arbustulis aut spinis quæ in regione illa et loco simili experientia indice melius defendatur. De clausura et munitione curiarū quæ supra dicta sunt utiliter dixisse sufficiat, de nobilibus autem et mirabilibus munitionibus et tumbis circa curias ex arboribus artificiose faciēdis ad librū referuauimus octauū.

De intrinseca dispositione curiæ, Cap. VII.

Vria prædicta intrinsecus disponatur hoc modo: In medio faciei anterioris fiat ingressus in eam, latitudinis in opposita parte decem pedū ad minus, et eiusdē latitudinis in opposita parte fiat egressus, per quem ad aream, uineā, uel agros posteriores eatur. Nam latitudo præfata sufficit ad currus introitum fœno uel palleis inferendis. In locis eiusdem portæ fiant nobiles uel ignobiles, secundū placitum domini, dum tamen ferreis ueclibus et clauibus possint in nocte firmari, supra eis uero fiat coopertura uel domus, ut mūdior et siccior seruetur introitus, et ne portæ pluuijs et ratione tēporis breui putrescāt: Pars dimidiæ curiæ, quæ est una parte portarū pro domino disponatur, hoc modo uidelicet, quod iuxta uiam quæ curiā diuidit fiat domus, quæ longā faciē teneat, et ad posterius parum tendat: et quod domus non capit, suppleat sepiis alta uel murus. Sit autē domus magna uel parua, murata uel tegulis cooperta uel cānis, secundū domini uoluntatē. Et in ea parte iuxta ripas tumbæ pergularū et uuarum genera nobiliora plāentur, quæ

tandem octio uel decē pedibus eleuare in altū poterunt, decorumq;
 facere pergulariū super ripas, adhærēs arboribus ante dictas, dein
 de 5. uel 6. pedibus infra curiā circumqua; humiles plātentur arbu-
 stulae, ueluti ficus & malagranata, si aëris illius qualitas patitur,
 & mizelae, & ciconiorū plātē, per mediū uero illius loci plātentur
 aliquae plātē, pirorum & malorum 20. pedibus ad minus distātes,
 quae procedente tēpore diuersis pirorū & malorū generibus singu-
 lis aestatis & autūni mēsibus maturādorū cum diligenti industria
 inferantur, horū enim uitium & arborū fructus domino specialiter
 referuandi, propter fortes clausuras erunt à rusticorū uoraci impro-
 bitate securi. In eo etiā loco amoenū formabitur uiridarium, et domi-
 nicus hortulus, & apium dilecta societas illaesa seruabitur: & turtu-
 res, ericij & lepuseculi secundū modos quos in locis suis dicā. In alia
 uero parte dimidiā fiat domus & tuguria iuxta ripas circumqua;
 uel duas partes aut unā tantū occupantia, secundū exigentiā fami-
 liae colonorū & animalium nutriendorū, curia remanente in media
 expedita. Domus meliores in una parte deputentur habitationi co-
 loni, & aliae animalibus ea in parte nutriendis. Iuxta domos rustico-
 rū sit puteus. Si fons desit, in parte cōuenientiori fiat secundū modos
 & formā cōsuetō modo cōseruatas, dum tamen puteus et fossata cu-
 ria à palude letaminis quātum poterit elōgetur, ne fossarū aut leta-
 minis humor putridus p occultos terrae ingrediatur meatus. In alio
 uero curiae capite iuxta tuguria bestiarū, palus formetur letaminis
 maturādi, dominica quātū poterit domo remota. Et si tāta sit domo-
 rū nobilitas & potentia, quod dedignetur in eadē curia cū suis ha-
 bitare colonus, poterit cōmode in prädicto loco si d spositio patitur
 morari custos, qui uulgo castaldio nominatur, et seorsum in alia par-
 te facere suum locū palacijs & turribus ac uiridarijs decoratum, se-
 cundū quod eorum nobilitati & potētiae crediderit cōuenire. Do-
 ctrinā autē arcae, horreorū, & cella uinariæ ac columbariæ pallarij
 stabulorum & tuguriorū scēni seruādi suis locis tradenda referuo.

Deputeis

De puteis & fontibus faciendis, & quomodo
aqua reperiatur & probetur, Cap. VIII.

Icet puteus optime moretur in curia, ut predictum est, tum quādoq; propter cōmunem plurimū aquae utilitatē, & aliquādo propter cōmoditatem colonorū. Et quia plurimū aqua non inuenitur in curia uel in partibus et locis propinquis, aut inueniatur, sed letaminis liquore inficitur, in cāpis extra curias fieri optatur, quod cum acciderit, prouidendū est hoc modo, ubi aqua in superficie aut nō multum p̄funde existit. Itaq; de mense augusti septēbris aut octobris fodiendus est puteus, quia ubi aqua his nō decrit mēsibus, nullū alio tēpore habebit defectum. Igitur secundū Palladiū ante solis ortū his locis quibus aqua querēdum est, aequaliter pronus, mento ad solū depresso spectabis orientem, & in quo loco subtili nebula crispū aērem surgere uideris, & uelut rorē spergere, scias in siccis locis ibi aquā latere. Sed terrarū genus cōsiderabis, ut possis de tenuitate & abundātia iudicare. Creta namq; tenues nec optimi saporis uenas creabit. Sabulo solutus, exiles, insuauēs, limosas et spacio altiori submersas. Nigra terra humores & stillicidia nō magna ex imbribus et liquore collecta, sed saporis egregij. Glareae mediocres & uenas incertas sed suauitate praecipuas. Sabulo masculus arena & carbūculus certas & ubertate copiosas. In saxo rubeo bonae & abundātes sunt. Sed prouidendū est ne inter ruinas inuētāe refugiant. Sub radicibus mōtium & in filicibus uberes frigidae et salubres: locis cāpestribus, saluae, graues, tepidae & insuauēs plerūq;, quarū sapor si optimus fuerit, noueris eam sub terris exord.ū de mōte sumpsisse. Sed in medijs cāpis mōtanorū fontū suauitatē frequenter aequat, si umbrantibus tegatur arbutis. Sunt & haec signa inuestigādae aquae, quibus tunc credimus si nec la cuna est, nec aliquis ibi humor ex cōsuetudine insidet, iūcus tenuis, salix syluatica, alnus, arundo, haedera, caeteraq; quae humore multū aquosa gignuntur. Locis ergo ubi predicta reperis signa, pedibus

tribus latitudine altitudine pedū quinq; fodiatur, & p̄xime solis ob-
 casum uas purū æreum uel plūbeum, interius unctū ponatur, immer-
 sū solo fossionis ipsius, tunc super fossā crates facta de uirgulis &
 frōribus addita terra spaciū omne operiatur, sequēti die apto loco, si
 in eodē uase sudores inueniatur, aut stillæ, aquā ibi esse non dubites.
 Itē si uas figuli ficcum, nec coctum eadē ratione ponatur, ac similiter
 operiatur, altero die si aquarū uena p̄xima fuerit, uas humore cōce-
 pto soluetur. Itē uellus lanæ æque positū & coopertū, si tātum collie-
 git humoris, ut alia die sudet expressū, copiā ibi esse testabitur. Item
 lucerna oleo plena & incensa ibi similiter tecta ponatur, & si secū-
 do die reperiatur extincta, aquas locus idem habebit. Item si in eo lo-
 co focum seceris, et terra uaporata humidū fumū nebulosumq; iacta
 uerit, aquas ibi fore cognoscas. His ergo repertis, certa signorū fir-
 mātē noticia, puteū fodias, & caput aquæ requiras, uel si plura sunt,
 in unum colligas, tamen sub radicibus mōtium in septentrionali par-
 te quærendæ sunt aquæ, quia in his locis magis abundant utilioresq;
 nascuntur. Sed in fodiendis puteis est cauendum fossorum pericu-
 lum, quoniam terra plerunq; allumen, sulphur, & bitumen adducit,
 quæ spiritum pestis exhalāt, & occupatis statim naribus animas tor-
 quent, nisi sibi quis fugæ uelocitate succurrat. Prius ergo quam de-
 scendatur ad infima, in eis locis lucernam ponas accensam, quæ si
 extincta non fuerit, periculum non timebis. Si uero extinguetur, lo-
 cus mortifer est cauendus. Fodiendus est ergo puteus latitudine pe-
 dum octo uel septem quatq; uersum, ut binos pedes structura conclu-
 dat, fieri etiam potest latior seu strictior, secundum quod plures aut
 pauciores aquam ex eo haurire intendunt, & secundum multitudi-
 nem & paruitatem uenarum. Si aqua limosa sit, salis admixtione
 corrigitur, sed dum foditur puteus, si terra non stabit, uitio gene-
 ris dissoluta, aut humore laxabitur, tabulas obijcies undiq; directas,
 et eas transversis uictibus sustinebis, ne fodientes ruina concludat.

Potest

Potest etiam in talibus locis melius sine fossorum periculo fieri, ut delict quod fiat ex assidibus rota duplex & fortis ad putei latitudinem, sup aquam fiat murus altitudine unius puncti, anteq puteus fodatur, deinde ipsius fossor cum instrumentis ferreis in medio existens sub muro fodiat, & ipsum usq; ad terre equalitatem faciat alias ascendere, & iterum tandem murat & fodiat terram & tandem aqua extrahat, donec puteus sit pfectus. Sed qui in alto sunt putei, perforatis usq; ad infimam partem terris, ad loca inferiora possint uitia fontis exire, si uallis subiecte natura pmittat. Aquam uero nouam putei sic probabis in arco uase nitido sparges, & si maculam non fecerit, probabilis indicabitur. Item decocta aeneo uasculo, si arena uel limu non relinquit in fundo, utilis erit. Item, si legumina cito ualebit excoquere, uel si colore plucido carens musto & omni labe pollutionis alienae.

De aqua ductu faciendo, Cap. ix.

Vm uero ducenda est aqua, ait Palladius, ducatur aut forma structili, aut plumbeis fistulis, aut cannalibus, aut fistilibus tubis. Si per formam structuale solidanda est canalis, ne primas aqua possit elabi, cuius magnitudo pro aquae mensura facienda est. Si per planum ueniet, intra centenos uel sexagenos pedes sensim reclinetur structura sex quipedae, ut uim possit habere currendi, si quis mons interiectus occurrerit, aut per latera eius aquam ducemus obliqua, aut ad aquae caput speluncas librabimus, p quas structura pueniat. Sed si se uallis interferat, erectas pilas uel arcus usq; ad aquae iusta uestigia construemus, aut plumbeis fistulis clausam deijci patiemur, & explicita ualle consurgere. Sed quod est salubrius & utilius, fistilibus tubis conducitur, ut duobus digitis grossi ex parte una reddatur acuti, ut palmi unius spatium in alterum possit intrare, quas iuncturas uiuacalce oleo subacta debemus illinire. Sed antequam his cursus aquae admittatur, fauilla mixta exiguo liquore decurrat, ut glutinare possit, si

fit, si qua sunt uitia tabularum. Vltima ratio est plumbeis fistulis ducere quæ noxias reddunt aquas. Nam cerussa plumbo creatur, quæ plurimum corporibus nocet humanis. Diligenter præterea debemus aquarum receptacula fabricari, ut copiam inops uena procuret.

De Cisternis faciendis, Cap. x.

Vm aqua deest, cisterna secundum Palladium, fiat, magnitudine qua dominus delectatur, et quæ sufficit ad quam omnium conducì possit aqua tectorum, testaceum pavimentum superfusione leuigetur. Hoc pavimentum omni cura terendum est ad nitorem, et lardo pingui cocto assidue perfricandum, ne deducto humore riuus in aliqua parte fundatur, et ita post diuturnam siccitatem aquæ præbeatur hospitium, in eius medio formetur puteus, deinde circa eum omnis cõcauitas repleatur in fundo de grossis lapidibus fluminum, in medio et de minutis et de sabulo in supremo. ubi autem defunt fluminum lapides, loco eorum fornacis petrae ponantur. In quibusdam autem locis fit pavimentum de quadam creta, quæ cum mediocriter est infusa, cõprimitur et calcatur, quod aquam in se positam uel puluerem optime recipit et cõseruat. Anguillas sane piscesque fluuiales in hanc mitti pascique conuenit, ubi eorum natatu aqua stans agilitatem currentis mittetur. Rimas et lacunas cisternarum, piscinas, uel puteos sarcimus hoc modo, picis siquidem liquidæ quantum uolueris et tantundem sumes laxungie uel sæui tunc in olla utrumque miscebis et coques donec spumet, deinde remouebis ab igne, cum autem fuerit refrigerata cõmixtio, calcem superadijcis minutatim, et ad unum corpus omnia mixta reuocabis, cumque uelut stigmatum feceris, inferes locis corruptis ac manantibus, et pressum summa densitate calcabis. In locis præterea in quibus aquis fluminum utimur, fiant cisternule, cum quibus clarificentur et limpide fiant hoc modo, habeatur urceus terræ magis in loco frigido sub sabulo obrutus, supra quem sit uas ligneum uel

ter-

terreum coopertum, latitudinem quandā habens quod foramē parū cum cāna in medio fundi habeat, per unū digitum in fundo eleuata, supra q̄ ponatur ciathus. deinde usq; ad mediū sabulo impleatur, in quo postea quotiens uolueris fluminis aqua ponatur, quæ in sabulo distillata, per cannulam guttatim descendit inferius in urceo in quo utenda seruator. Quod si maiorem cisternulam habere uolueris, poteris tam inferius quā superius receptaculum de marmorebus uel lapidibus, & cemento, aut testaceo pauimento facere secundum formam & magnitudinem tibi gratam.

De materijs domorum, Cap. xi.

Vm supra de domibus & edificijs mentionem fecerim fabricandis, quæ ex materia murorum & lignorum fiunt, dicamq; ligna quæ competunt edificijs, & quæ bona cementa, & quæ cōsideratio in fundamentis habenda est. Fundamenta igitur (ut ait Palladius) stabilia & diu durabilia latoria sint, ex utraq; parte semipedis spacio quā parietis corpus excrescat. Si solida & constricta inuenietur argilla, quinta uel sexta pars altitudinis eius quæ supra terram futura est fundamentis deputetur. Quod si terra laxior fuerit, maioris altitudinis obruantur, donec munda sine rudum suspitione occurrat argilla, quæ si omnino desit, quartam meruisse sufficiat. Arena quæ cōprehensa manu edit stridores erit utilis fabricanti. Item si panno uel linteo candido uestis inspersa & excussa nihil macule relinquit, aut sordis egregia est. Sed si fossibilis arena non fuerit, de fluminibus aut glareis, aut littore colligatur. Marina arena tardius siccatur, & ideo non continue, sed intermissis temporibus construenda est, ne opus corrumpat, camerarum quoque tectoria salso humore dissoluit, nam fossiles tectorijs & cameris ex celeri siccitate utiles sunt, melioresq; si statim cum effosse fuerint misceantur: sed

D si necesse

si necesse sit maris arena erit commoda si prius lacuna humoris dulcis immergatur, ut uitium salis aquis suauibus elata deponat. Calcem quoque albo saxo uel tiburtino, aut columbino fluuiali coqueamus, in duabus arenae partibus calcis una miscenda est, in fluuiali quoque arena sitertia parte testæ cretæ addideris operum soliditas mira præstabitur. Iterum si calx & arena æquali mensura miscentur erit fortissimum cementum, exinde commixtum. Non est præterea murus faciendus tempore magni alboris, quia cōgelatus dissolueretur postmodum adueniente calore. Tempore mensis nouembris aut decembris fabricarum materia est cædenda, cum luna decrescit, quia tunc humor corruptibilis corrumpens consumptus est, per præcedentem autumnum & lunæ ætatem, & propter præsens frigus aeris fugit cum calore naturali arboris ad radices ad calidum uentrem terræ. Sed arbores quæ cæduntur usque ad medullam securibus recisas stare aliquandiu patiaris, ut per eas partes humor siquis in uenis continetur excurrat. Vtiles autem hæc sunt, maxime abies uidelicet, est enim leuis rigida, & in operibus siccis perfecte durabilis. Salix uel latex secundum Palladium utilissima, ex qua si tabulas suffigas in fronte atque extremitate tectorum, præsidia contra incendia confert, nec enim flammæ recipiunt, aut carbones creant, ut idem ait: Quercus durabilis, si terrenis operibus obruatur. Rouer optima tam sub terris quam etiam supra terras. Castanea mare solidata durat in agris tectis & operibus internis. Fagus in sicco utilis, humore corrumpitur. Populus alba & utraque salix & tilia in sculpturis necessaria. Alnus fabricis inutilis, sed necessaria si humidus locus fundamentis planandus est. Ulmus & fraxinus si siccantur, rigescunt ante curuabiles. Cipressus egregia. Pinus uel pirus nisi in siccitate non durat. Cedrus durabilis, nisi tangatur humore. Quæcunq; autem ex parte meridiana cæduntur utiliores sunt, quæ uero ex septentrione proceriores, sed facile uitiantur.

De officio

De officio uillici, Cap. XII.

Villicus disciplina utatur, secundum Varronem, ferias seruetur, ab alienis manus absteineat, sua diligentissime seruet, litibus familie suspiceat, si quis deliquerit bono modo uindictet, familia ne sit mala, ne algeat, ne ejuriat, opera exerceat, facilius à malo prohibebit, pro beneficio gratiam referat, ut alijs recte facere libeat. Villicus non sit ambulador, sobrius sit semper. Ad cenam ne quo eat, familiam exerceat, procuret ut quæ dominus imperat fiant. Ne plus censeat sapere se quam dominum. Amicos domini habeat sibi amicos. Quod dominus crediderit, exigat, mutuum nemini det, ne quid inscientie domino emat, ne quid dominum celauisse uelit, opus rusticum omne ut sciat facere curet, & id faciat sæpe, dum ne lassus sit, si fecerit prouocabit familiam exemplo, & illi animo æquiore facient. Si hoc faciet minus libebit ambulare, & ualebit melius, & dormitabit libentius: primus mane surgat, postremus cubitum eat, prius uillicus uideat, ut clausa sit, ut quisque suo loco cubet, & ut iumenta pabulum habeant, boues maxima diligentia curatos habeat. Bubulcis imprimis beneuolus sit, quo libentius boues curent. Aratra uomeresque faciat, ut boues habeant, pecori & bobus diligenter substernatur, ungulae curentur, scabiem pecori & iumentis caueat, id ex fame & si impleuit fieri solet, opera omnia matura conficiat. Nam res rustica sic est, si unam rem sero feceris, opera omnia sero facies, stramenta si defint frondem ligneam legat, eam substernat ouibus bobisque: Sterquilinium magnum habere studeat, & per autumnum euehat, & circum oleas ablaqueat, ac finum addat, frondem populneam, ulmeam, querneamque per tempus cædat, eam condat, non per aridam pro pabulo ouium. Item fœnum aridum de prato recondat, post imbrem, & autumnalia opera pabulum lupinumque serat.

D 2 Qualiter

Qualiter paterfamilias debet agrum et
mere, ac uillici operam &
rationem inquirere,
Cap. XIII.

At o scribe, prædium cum comparare cogitabis, sic in animo habeto, uti ne cupide emas, ne uel opera tua parcas, ne satis habeas semel circuire, quotiens ibis totiens magis placebit, quod bonum erit, uicini quo pacto niteant id animaduertito, et uti cum introeas, circumspectas uti inde exire possis, uti bonum cælum habeat, ne calamitosum, et si solo bono sua uirtute ualeat. Si poteris sub radice montis, si et in meridiem spectet, in loco frigido, loco salubri, operariorum sit copia, si et bonum aquarium, opidum ualidum prope sit. In his agris qui non sæpe dominos mutant, qui in his agris prædia uendiderunt quos pigeat uendidisse, uti bene edificatum sit. Caueto ne alienam disciplinam temere contemnes, à domino bono colono bonoq; edificatore melius emetur. Ad uillam cum uenies uideto uasa, et torcularia, et dolia, si multa sint, ubi non erunt scito pro ratione fructuum esse instrumenta, multa uel pauca sint, uideto sumptuosus que ager ne sit. Paterfamilias cum ad uillam uenit fundum ea die si potest circumeat uel die sequenti, ut cognoscat quomodo fundus cultus sit operaq; facta inspecta que sint. Postea uillicum uocet ac interroget, quid operis factum sit, et quid restat, satis ne tempestiue opera sint confecta, positq; que reliqua sint conficere, et quid factum uini sit, frumenti, aliarumq; omnium, ubi ea cognouerit rationem inire oportet operarum, dierum, si opus non appareat. Dicit uillicus se dolo caruisse, se non ualuisse, tempestates malas fuisse, seruos aufugisse, ubi eas multas causas dixit, ad rationem operum operarumq; uillicum reuoca. Cum tempestates et pluuia fuerint, que opera per imbrem fieri

fieri potuerint, dolia lauari, picari, uillam purgari, frumentum transferri, stercus foras efferri, sterquilinum fieri, semen purgari, funes sarciri, nouas fieri, tentones, cuculiones familiam sibi potuisse sarcire, per ferias potuisse fossas ueteres tergeri, uiam publicam muniti, uepres recidi, hortum fodi, pratum purgari, uirgas uinciri, spinas truncari, cum serui agrotauerint, cibaria tanta dari non potuisse: quæ opera reliqua sint curent, ut perficiantur, si quid desit in annum, ut paretur, quæ superfint, ut ueneant, quæ opus sint locari, ut locentur, & quæ opera fieri, & quæ locari, ut imperet, & ea scripta relinquat, pecus omne consideret, oleum, uinum, frumentum & quicquid supersit uendat, boues, uitulos, armenta, oues, lanam, pelles, plaustrum uetus, seruum senem & morbosum uendat, patrem enim familias uendacem non emacem esse oportet. Item quæ pertinent ad sationem suo quoque tempore promenda, id est, manifestanda sunt, quæ uendenda uidentur, ea enim quæ seruari non possunt tunc uendat cum caritas est, antequam se commutent celeriter promat, & uendat. Sæpe etiam diutius seruata non modo usuram adiiciunt, sed etiam fructum duplicant, si expectato congruo tempore promat.

LIBER SE

CYNDVS DE NATVRA PLANTA

rum, & de rebus communibus cultui
cuiuslibet generis agrorum.

Cum in superiori libro de his quæ necessaria sunt
saluti habitantium rura, quædam utilia scripse-
rim, consequenter de ipsorum operationibus in
uillis agendis dicendum est. Verum quia ruris
exercitia uariantur secundum uarietatem planta-
rum, locorum & temporum, quorum diuersitas sine noticia naturæ
plantarum partiumq; ipsarum, eorum etiam quæ plantis necessaria
sunt, perfecte cognosci non potest, de his in hoc loco secundo agen-
dum est. Et quia quædam sunt communia cultui cuiuslibet generis
agrorum, de his etiam in eodem libro dicitur: dicam itaq; de his in
primis quæ omni plâta cōueniunt secundū generationis principia.

De his quæ omni plantæ conueniunt secun-
dum generationis principia,

Caput I.

In plantarum generatione sunt septem, sine quibus
nulla omnino nascitur planta, calor uidelicet cœle-
stis circuli, qui est primum, & uiuificum principium
plantarum, secundum est autem conueniens calor lo-
ci, quia si in loco non sit uirtus frigoris mortificatiua, suscipiet uirtu-
tem caloris cœlestis circuli. Similiter autem si locus sit uehementer
adustus, erit heremus arenarum & eius quod uocatur mortuum sa-
bulū, eo quod non est talis locus susceptiuus cœlestis uirtutis plâtas
uiuificatis

uificantis. Tertium autem est calor, qui materię seminali, quęcūq;
 illa sit, inheret: quia sine illo aut nō est receptiua caloris uisifici, aut
 receptum euanesceat, & nūquam formaretur ex ipsa plātarum a-
 liqua secundum euaporationem. Probant autē hęc opa rustificati-
 onis, quoniam in quibusdam plātis cum primo formātur & sunt te-
 nella, umbracula oportet fieri, ut calore solis nō euanesceāt, sicut quā-
 do ex seminibus pullulant cipressi uel ficus. Tria autem sunt mini-
 strantia substantialem materiā, quorum primū est humor naturalis
 inherens ei quod formatur in plantę speciem, qui primū spirando
 pullulat sursum & erumpit ad terrę superficiē, qui cum pullulat e-
 macuat ab inferiori materiā humoris, totā substantiam humoris for-
 mans in instrumenta plantulę, & inferius ad radicē in radicē: De-
 est ituta autem uirtus caloris subiecto, attrahit humorē locis, & iste
 est secundus humor ministrans cōceptę plantę nutrimentum, sicut
 ministrat matrix sanguinem menstruū in conceptione & forma-
 tione animalium. Tertius est autem humor pluuiarū & roris & ni-
 uium desuper uenientū, qui se habet ad plantas, sicut humidum nu-
 trimentale ex cibis sumptū in animalibus: & ideo humidū hoc de-
 sideratur à plantis iam formatis, & ad speciem iam deductis sicut
 cibis desideratur ab anima natis animalibus. Septimū autem quod
 exigitur est aēr cōueniens extrinsecus, ille enim conseruat si bonus
 est, aut corrūpit, si malus est, plantas: & ideo uenti urentes, & plu-
 uie mortificantes, ledunt & destruunt plantas, ab aēre autē tem-
 perato proportionabiliter cōualescunt & fructificant. Amplius au-
 tem arbor in genere suo est calida & humida, & calor quidē ap-
 perit meatum & impellit humidū, humidum autē abundans suffici-
 enter ministrat materiā ei, ideo statim exurgit in stipitē
 & auget illam & roborat, & emittit ramos multos &
 in ramos plurimas uirgas.

De

De diuersitate generis plantarū, Cap. II.

Consideranda est principaliter de diuersitate generationis plantarū, ex diuersitate generationis eius fere scietur tota natura plantarum. Et de hac quidem diuersitate ab antiquis ferè nihil amplius inuenitur, q̄ quod dixit Aristot. quod arborum scilicet & plantarum quedam generantur plātate, quedam ex semine, & quedam per seipsas, ex ipsorum elemētorum cōmixtione & uirtute cœlesti, quæ tali cōmixtioni uitam influit uegetabilē, & ea quæ plantatis aut à radice nata euellitur, aut à stipite aut à ramis aut à semine nata transfertur de loco ad locum, sed hoc proprie nō est plantatio, sed transplantatio dicitur: & istæ quæ sic transplantantur quedam propter duriciem suæ substantiæ aliquantulum cōtunduntur & scinduntur inferius ubi infigūtur terræ, ut facilius & citius trahant nutrimentum. Atq; etiam quæ secundū partem aliquā plantantur, quedam plantantur in terra, sicut fit de uite salice, & buxo: frequentius quedam plantātur in aliam arborem, & hæc plātatio uocatur insitio. Quod autem in generatione plantæ ualde nobis occurrit, est quod plantarū quedam ex semine habent generationem, quæ nec producūt semen simile illi semini ex quo habent generationem: quedam faciunt semē melius, & quedā peius: aliquādo enim quibusdam malis seminibus bonæ arbores proueniūt, ut ab amygdalis amaris & acerbis aliquando fiunt dulcia, & aliquando contra. & similiter à malis granatis siue punicis accidit, aliquando fiunt dulcia & aliquando econuerso. Quarundā autem plantarum semen cum debile fuerit aut ex loco aut ex aëre tempore incōuenienti deficit. Et illarum generatio in tali loco non est ex semine, sed ex aliqua alia planta, siue ramorū siue radice, & hoc præcipue est in pineis & palmis, ficubus & malis granatis, & similiter in omni abietum natura, nulla enim illarum semen facit tantæ efficaciæ per quod pullulare faciat, nisi raro: nam ex semine palma quādoq; pullulat

pullat & cressus, & maxime palma si plura semina simul conu-
gantur, ex uno enim simplici semine raro pullulat: sed cypressus &
maxime ficus pullulat ex uno grano seminato ad modum herbae pri-
mum conualescens paulatim. Non autem defacili fit quod ex semine
malo proueniant bona planta, nec econuerso, licet aliquando hoc
fiat: sed in animali hoc contingit multotiens, propter diuersitatem
enim habitationum aeris, & uentorum, & nutrimenti, cum animal
sit facilis alterationis frequenter fit quod semen male complexionati
animalis alteratur, & fit melius, & bene complexionati alteratur,
& fit peius, & animal generatum fit secundum seminis ex quo gene-
ratur dispositionem, uel peius uel melius, cuius signum est quod om-
nia domestica animalia uidemus ualde differentia inter quantita-
tem & colorem, quod non accidit eis, nisi propter sui nutrimenti
multam diuersitatem, & stabulorum, & aliorum locorum in quibus
couersantur, propter quod etiam carnes earum in sapore diuersifi-
cantur à carnibus animalium syluestrium. Talis enim diuersitas in
plantis non est, aut tanta non est, quia radicibus terrae affixae sunt,
& neque loca mutant neque nutrimenta.

De substantia & origine & generatio- ne plantarum, Cap. III.

Locus in quo oritur planta est sicut matrix in anima-
libus, & succus siue humor in tali loco prae paratus
& attractus est sicut sanguis menstruus in matrici-
bus animalium, uis autem coelestis in eis est, sicut uir-
tus indistincta & non determinata ad speciem, quae quantum ad plantae
naturam sufficienter determinatur & distinguitur, per qualitatem
elementorum & modum commixtionis eorum in materia seminis
plantae. Opera autem plantae, secundum quod placita est, sunt tria, sci-
licet uti alimento, & augere & generare. Viuitur alimento siue tra-
hant ipsum tantum purum conueniens & simile sibi, & hoc totum est
E conuertibile

conuertibile in substantiam membrorum, & ideo non habet uentre,
 & uenas, sed tantum poros, & terra est eis pro uentre, & in qua
 dimittunt utraq; impuritatem siccam uidelicet & humidam, &
 hac est causa quod radices infigat ori suo similes in terram, ex qua
 sicut ex stomacho sugunt nutrimentum, & dirigunt radices deorsum
 maiores platee omnes ubi terre calor melius commiscet et dirigit nutri
 mentum: et si aliqua platea magna in superficie spargunt radices & non in
 profundum dirigunt, cito arescunt, quia nutrimentum quod est in super
 ficie terre euanescit ab eis in sumum per calorem solis: & non co
 getur spirare in radicibus eorum per loci continentiam. Augere au
 tem ipsarum plantarum, dicunt quidam esse in infinitum, asserentes
 plantam augeri quandiu radicitus terre adheret, quibus non est con
 sentiendum, quia certum est, omnium natura constantium esse quan
 titate determinatam inter duos terminos maximi in suo genere &
 minimi. Habent enim sicut egregie dicit Aristot. omnia rationem
 magnitudinis & augmenti: licet enim ex nutrimentali formetur &
 augeantur humida planta, tamen pars cui facienda est additio tan
 tum adduratur processu temporis ut extendi non possit, & tunc con
 stat augmentum in longum, et tandem ex eadem causa stabit etiam
 ad alios duos diametros, qui sunt in latum & profundum. De ope
 ratione autem generationis plantarum hic solum dicitur, quod su
 gendo per poros habent nutrimentum, & de eo quod extrinsecus
 in gemmis eleuatur a spiritu egrediente formant omne quod gi
 gnunt.

De diuisione plantarum per suas par tes, Caput IIII.

Onsequenter autem de partibus uegetabilibus plantarum
 determinandum est, & de his que accidunt eis a natura,
 & non ex cultu, de fructibus enim & cultu dicetur poste
 rius. Oportet autem scire, quod sicut in animalibus ita in plantis, quod
 dant

nam est quod est potentia, & ea pars plantæ uocatur succus, & quoddam est quod est pars plantæ acti, sicut radix, stipes, ramus & huiusmodi. Est autem succus humor per poros radices attractus, & ad nutriendam totam plantam quæ per partes plantæ à uirtute nutritiua distribuitur, necesse est igitur, quod ad plantæ similitudinem calore digestiui, per digestionem ad similitudinem complexionis eius membri uel partis quæ nutritur alteratum est, ex his autem necessario relinquitur, quod humor cibalis plantæ magis sit insipidus in radice, secundum quod magis & magis à radice procedit, sic plus & plus accipit saporem plantæ conuenientem, sicut autem accipit saporem, ita etiam accipit inspersionem, subtiliationem, & acumen. Ex actione enim caloris in ipsum necesse est hæc omnia euenire circa ipsum, nisi per accidens impediatur, ut infra docebitur. Et in quibusdam quidem plantis calore exhalante plurimum humidum remanet, terrestre, viscosum, lucidum, propter multam eius materie naturam in ipso, & est odoriferum propter actionem caloris in ipso, eo quidem quod conuenienter digestum est aromaticum est: quod autem corruptum est foetidum & humidum. Quando calore aperiente parum stillat, frigiditate aeris exiccatur, & uocatur gummi: aliquando etiam distillat per uulnus factum ferro in plantam, & tunc etiam gummi uocatur, sed non est tantæ uirtutis, ut prædictum. Partes autem quæ acti sunt partes plantæ diuiduntur in duo genera, quædam enim sunt ad membra sicut officialia in animalibus, quædam autem sunt similia, nodi enim & iuncturæ & uia per modum uenarum extense & radices sunt, sicut membra officialia, et nutrimenti officio deservientia, sed lignum in habentibus lignum est caro cibalis: in non habentibus lignum est sicut membrum simile in animalibus, cortex autem sicut pellis in animalibus, & ad hunc modum est de cæteris partibus plantæ, sed nodus ille quod uocatur malleolus est factus à natura, ut in ipso stet succus, & ampliorem accipiat digestionem: cuius signum est, quia si in ramis syluestris arboris fiat incisio ultra medium, ita quod medulla

E 2 sit absissa

sit abscissa, & postea ligatus consolidetur, temperabitur malitia fructuum, & melior redditur sapor eorum. Causa autem est, quod ibidem retortum porum inueniēs nutrimentum ascendens per truncū, stat & diutius digestum in meliores digeritur, & transformatur fructus. Huiusmodi autem nodos habent præcipue in plātis & quæ raræ sunt substantiæ, & habent magnas medullas, aut in toto sunt concauæ, & cum hoc sunt ualde longæ sicut est uitis & uiticella, & cucurbita, & arundo, & genera frugum, triticum & filigo, hordeum & auena, & alia huiusmodi. Radices tamen habent plantæ ori similes, quantum ad tractum nutrimenti, habent tamen quantum ad alium modum similitudinem & effectum cordis radices plantarū, quoniā cor nutrimento attracto primum infundit calorem uiuificū, per quem ad membra moueri incipit, & hoc facit radix in plantis, quoniā ex radice datur eis calor & forma uitæ potentialis, per quā ad omnes partes plantæ naturali motu mouetur. Sunt plantæ uoraces dictæ, & abstinentes dictæ, & propter suarum radicum dispositiones contrarias, raras enim & porosas, & calidas habentes radices multum trahūt de nutrimento, plus autem quā conuerti possit & terminari à natura arboris, et tunc arbor generabit fructus uermiculosos, & putrescentes si non exudet, uel aliter emittat superfluum humidum. In iuuentute autem plantarū hoc maxime accidit propter calorem iuuentutis earum. Aliquando autem curantur ex hoc quod perforantur iuxta radicem, ibi enim exit superfluum humidū, sicut per phlebotomiam. Si autem plantæ calidæ & raræ radices sint in terra sicca in qua pluit raro, & in qua cadit cum impetu multa pluuia, sicut est terra climatis secundi & tertij, & forte quarti, pro aliqua sui parte trahitur radix plātæ multis uicibus interpolatis ex abundantia pluuiæ multum nutrimentum, quod antequam alia pluuiā superueniat trahitur ad partes superiores, & completa digestionē perficitur, & ideo tales in talibus locis plantæ sæpius forte florent, & fructus emittunt. Et hæc est causa, quare in terra

rorum

rorum sepe florent arbores in uno anno, fit autem hoc in nostris climatibus, licet non producant plantæ nostræ nisi paucos flores, quando post æstatem humidam sequitur autumnus ualde calidus & siccus. Sunt autem quædam plantæ humide, aquosæ, molles, & quocunque modo infigantur terræ de facili radices emittunt & conualescunt. Hoc autem faciunt & quædam duræ propter similitudinem ligni radicis plantæ corporis, sicut buxus, cuius ramus in terram infixus de facili conualescit, in quibus autem hoc non fit, causa est quod destituitur lignum nutrimento, antequam ex se formare possit radices, eo quod aut porosum non est, aut non habet calorem sufficienter trahentem, & ideo arescit antequam ex se emittere possit radices, & ideo quæcunque calidæ sunt ramis infixis in terra conualescunt, sicut buxus, & sauina, & multe aliæ. Et iterum si molles sunt tactu, ab humore terræ nutriuntur, & implentur, & conualescunt sicut salix, & tilia, quæcunque autem neutram habent dispositionem harum, frequenter arescunt, quando rami earum terræ infiguntur. Vena autem in planta proprie loquendo non est, sed nec secundum multam manifestam similitudinem habent, sed uia nutrimenti dicuntur uenæ eius, quæ aliquando sunt directe ascendentes, & tunc crescit planta quasi per quasdam tunicas herbales uel ligneas, quarum una supponitur alteri: quæ aliquando sunt tortuosæ, & tunc efficitur planta nodosa, aliquando autem diffunduntur articulatim in plantam, & per uias directas nutrimentum trahitur, & per transversas detinetur, & reprimitur in partes plantæ nutrimentum: ueniunt autem uia istæ aliquando à radice ascendentes, aliquando ex medulla ad exteriora plantæ, sicut lineæ multe productæ ab eodē cetro, talis est igitur dispositio uenarum in plantis. Medullæ autem plantarum uidentur esse sicut nucha in animalibus, & per medullam arboris decurrit, et pulsatur plus de spiritu plantæ quam per aliquam aliarum, & in ea est uigor spiritualis plantæ, quia aliter partes stantes à radice non bene uiuificarentur ad formam speciei plantæ, &

E 3 ideo

et ideo plāte habēt oriū et principiū ramorū q̄ or iūtur à corporibū plantarū à medulla, quasi ex uicario radicis, sed quādo ligna scindūtur p̄ ariditatē pfundatur frequēter scissura cōtinue usq; ad medullā & ultra, & non inuenitur profunditati scissura n̄ si raro. Plāte autē iem quæ nutriuntur ex medulla per poros transversales habent medullas maiores, & quæ nutriuntur per poros directē ascendentes habent medullas minores, quandoq; non videntur medullas habere quando magnæ efficiuntur: propter hoc q̄ lignæ tunicæ arctatæ per alias circumuestientes cōprimunt & quasi insensibilem faciunt uiam medullarū. Et probabile est quod hoc sit una causa corruptionis magnarū plantarū interius, suffocatio uidelicet spiritus uitalis in medulla inclusi, per hoc quod constringitur per circumstans induratum & constrictum lignū. Ipsa autem substantia medullæ uidetur esse sicut purgamentum quoddā cholericum, quod proijcitur de naribus animalium, & hoc fit propter calorem spiritus & motum qui pulsāt in medulla, cuius signum est quod ferē omnes medullæ plantarū p̄fectarum inueniuntur à principio iuuentutis plāte eorum albæ, humidæ, & in processu ætatis declinant ad acuitatem & siccitatem. Sunt autem plantæ quædam ferē totā substantiā habentes medullosas sicut sambucus, ebulus & huiusmodi, & oēs illæ nodos habent multos, & nutriūtur ex medulla, & ideo est multum de medulla in eis: & in hoc genere est uitis, sed minus est medullosa q̄ sambucus uel ebulus, Aliās autē experimur plantas in toto concauas, sicut fistulas quasdam & calamos: & hoc fit ideo, quia illæ multū indigent spiritu fumoso libero, qui eleuatur in concauo plantarum illo ex nutrimento quod ascendit per directos poros laterū plantæ, sicut arundo & calamorum genus & huiusmodi. Hæc igitur est dispositio medullarum. Cortices in plantis sunt sicut coria in animalibus, nisi quod ad eō non coherent plantis quemadmodū coria in animalibus & sicut in animalibus pars corij cum est excoriata seu abscisa nō recrescit sine magna animalis cicatrice, sed se ipsa
per

per longū & latum pellis cito cōsolidatur, ita est in corticibus plantarum: propter quod exiccantur plantæ frequenter quādo in stipitibus in circuitu cortices ab eis abradantur usq; ad carnem plantæ ligneam uel herbalem: non est autem cortex ex contextione uenarū, sicut cornu animalis, sed substantia corticis generatur ex terrestri plantæ expulso ad superficiem ipsius. Est autem cortex duorū modorum, scilicet interior & exterior, interior mollior, exterior durior & asperior.

De diuersitate naturalium & simplicium partium plantarum & de causa augmenti eius.

Icut autem in animalibus interreticulationes uenarū & neruorum sunt supplementa partium simplicium, quæ sunt carnes, uel ea quæ sunt in loco carniū non habentibus carnes, ita sunt in plantis lignæ partes uel herbales, quæ simplices sunt & materiales, eo quod influunt per nutrimentum, & effluunt per exiccationem plantarum ad modum lane longæ candidæ, & quibus auctis augeatur planta, & quibus defecatis & diminutis planta uidetur exiccari & diminui. Et talia proprie dicuntur partes simplices in plantis, & naturales eo quod influunt per nutrimentum & effluunt per exiccationem plantarum: aut materialia supplementa sicut materia in animalibus. Hoc autem quædam cōmuni & usitata anatomia cognoscitur in urtica maiore, canapo & lino, & multis alijs quæ uias uenales habent multū fortes & uiscosas & directas: & quando aqua cōputruit in eis & caro materialis & postea exiccatur & cōminuitur & confricatur & recedit, & remanent uenæ illarum plantarum ad modum longæ lane candidæ, & molles propter uiscosum substantiale quod est in eis, & fiunt ex eis panni. Et hoc est modus quē habebant antiqui philosophi in corporibus hominum & aliorum animalium, quos ligabant cōtrahentem aquæ uehementis, & tunc abluta carne naturali & molliori, remanet reticulatum ex neruis & uenis, demonstratur modus diuisionis

onis earum in corporibus animalium. Sicut autem est in urtica, ede-
napo & lino, ita etiam est absq; dubio in alijs plantis, licet materia-
le non possit ita ab officialibus pt. bus separari in eis. Pars autem
non simplex in planta dicitur esse quæ ex pluribus simplicibus est
cõposita, sicut radix, ramus, & huiusmodi. Planta dicitur, à Platonē
ne esse figura omnis uniuersi, radices enim habet subtus ori simi-
les, sed dilatantur undiq; ut nutrimentum accipiant, & ideo dilata-
tur planta inferius, superius uero dilatatur propter ramorum infu-
sionem, qui multiplicantur ex duabus causis, quarum una est mate-
rialis, scilicet nutrimenti abundantia, altera autem efficiens quæ est
calor solis undiq; exterius tangens arborem, & ebullire faciens suc-
cum & euocans ad exterius, & ideo erumpit in ramorum multitu-
dinem, in superioribus ubi magis constringitur, & per digestionē
amplius subtiliatur. Huiusmodi signum est, quod plantæ quæ circū
septæ sunt multis alijs plantis, sicut arbores in nemoribus spissis &
umbrosis crescunt in altum & non multiplicantur in eis rami nec
non multum ingrossantur eorum stipites, & carentia quædam ra-
morum est, eo quod per calorem solis non potest in eis euocari &
ebullire succus ad superficiem, sed potius frigus umbræ concludit
calorem interius, qui intus multiplicatus ex fuga cõtrarij eleuat to-
tum nutrimentum in altū. Et cum motus frigoris sit ad centrū, quo-
tiens motus solis à cẽtro nutrimentū expellit ad circumfrentiam ut
impinguetur & dilatetur stipes, toties reflectitur à frigore loci um-
brofi in se nutrimentū, et impedit stipitis in grossationem fieri.

De generatione & natura foliorum, florum
& fructus, Cap. v

Ideo itaq; quod folij in omnibus plantis materia est, hu-
mor aquosus, nō bene à fece terrestritatis digestus et
purgatus, aliquantulum passus & cõmixtus. Finalis au-
tem intentio foliorum est ad fructuum cooperimentū,
eo quod natura purgatione indigeat à superfluitate humidi aquo-
si, &

fi, & cum sit sagax & ingeniosa eodem purgamento nititur ad fructuum defensionem. Materia autem tam foliorum quàm fructuum est, quoniam duo uapores sunt in genere, tam in uentre plantæ quàm in alijs uaporibus omnibus, uapor scilicet humidus & aquosus, & uapor siccus & uentosus: uapor humidus est materia fructuum, propter quod etiam fructus secundum genus suum uentosi esse iudicantur, licet autem folium per umbram temperatam restringat solis asfuram, tamen quia fructus indiget multa ui solis, producit folium aliquantulum distans, ut non obstet digestioni quæ fit per solem. Florum autem substantia generaliter est facta ex humido subtiliori, quod calore primo ebullit, & propter abundantiam quæ est in ipso dilatatur ad modum folij, ideo tamen quia humidum habet magis digestum flos naturaliter est odoris boni, quod nullo modo esset nisi humidum optime digestum & subtile haberet, sicut & terrestre, & quod in ipso est subtilissimum est & ualde commixtum cum humido. Cum enim ex uapore terrestri uentoso creatio sit fructuum, est in ipso uapore subtilius aliquid, & humidius, & minoris terrestritatis: quod non de facili constat & inspissatur calido digestiuo, & hoc tamen fit magis uaporabile quàm residuum eiusdem quod est in substantia plantæ in loco gemmæ in quo erumpit fructus, primo calore statim erumpit & formatur in florem. Propter quod adheret flori ros, qui mel producit & ceram, & hoc inuenimus in interioribus florum profundo, quia natura format subtile humidum, quod passum est à subtili & bene commixto sicco fluit ex ipso subtile & bene coctum quoddam humidum, aut per modum quandoq; dulcis phlegmatis in creatione humorum in animalibus constat. Ergo quod florum substantia fit ex subtili aquoso terreoq; subtilitate sua potius formabile est in figuram florum quàm in grossitiem fructuum: & ideo primo calore ueris flores erumpunt propter subtilitatem substantiæ suæ materialis, & facilius leduntur à frigore quàm folia & fructus propter eandem causam, & sunt multum redolentes propter subtile humidum quod

F à sicco

PET. DE CRESCENT.

à secco conuenienter passum est, & quasi spiritaliter ita resoluatur in ipsorum substantia. Et humidum foliorum magis grossæ aquæ indigestæ est, & humidum fructum in principio sui magis est stipticū & terrestre, indigens multa digestionē, propter quod ultimo completur post folia & flores, amplius cum fructus cadunt & germinant non trahunt augmentū uel nutrimentum à carne illa, sed à terra, cuius signum est, quod cum auferitur tota caro circumposita melius germinant semina quam quādo eis remanet. Præterea nutrimentum fructuū putrescit facile, eo quod natura non excogitauit illud, nisi ut putrescat, completo semine, & cadens in loco seminis simet, & infundat lutum, in quo semen facilius conualescat, cuius signum est opus rusticorum, cum enim uites feraces uolunt facere, simant eas ex pampinis & acinis, quæ colligunt ex ipsa eadem uinea cuius uites feraces esse cupiunt. Hæc etiam considerantur in operibus naturæ, si enim caro fructus ad fecunditatē seminis non confert, cum natura nonnunquā deficiat necessarijs, proculdubio separaret semina per cessuram & aperturam à carne fructuum cadentium: & huius contrarium uidemus in naturæ opere, oportet enim quod simatio terræ quæ fit per putridam carnem fructus ad fecunditatem seminis eiusdem operetur, contigit autem frequentius deperire fructum quàm florē ex aliqua trium causarum: aliquando enim magnæ sunt plantæ, & humidum ponunt ad nutrimentum ex quo formandus erat fructus, sed subtile quod transit in florem non est incorporabile plantæ, & tunc perit fructus & non flos, aliquando autē non ita cito potest moueri grossum & uinci, sicut subtile humidum, & tunc secundo, tertio, uel quarto anno fructificant, licet omni anno florcant, aliquando autem non potest ita tantum attrahere propter duriciem suarum radicum, & tunc sorte non attrahunt sufficiens nutrimentum fructibus, nisi per duos annos, uel tres, & quando congregatum fuerit in planta sufficiens nutrimentum tunc fructificat & non in alijs annis. In oleis igitur pinguibus tale est iudiciū: sicut diximus

diximus: sed oleæ sepe priuantur fructu, eo quod ad fructum eius nullus humor & pinguis exigitur, & multus calor digerens, & ideo ex dictis causis frequenter impeditur.

De unitione & diuisione plantarum,

Caput VI.

St autem unus modus unitiōis qui fit per insitionem, in qua planta unitur plantæ, sicut stipites radici, & sicut ramus stipiti, & continuatur cum ipsa, ita quod per omnia efficiantur eiusdem ligni & nutrimenti, cum tamen sint eiusdem speciei, aut forte eiusdem generis quando fit insitio. Et planta quæ inseritur tantum trahit nutrimentum ab ea cui inserta est, quod inferius cui fit insitio natura sua nihil producit nisi radices, superius autem neque ramos emittit, neque surculos nisi raro, digeritur tamen succus ad naturam & modum insitæ, & non eius cui inseritur. Et ex hoc scimus in arbore duas esse digestiones, licet ad inuicem sint satis similes, quarum una est in radice, & altera in stipite & ramis; quia probabile est meliorem esse insitionem inferiorem quam superiorem, et quāto magis fiat inferius tāto magis fructū & sorem eius immutari e-domesticari, quāto uero fiat altius tāto minus, quia maior est immutationis uirtus in toto quā in parte, et maior in maiore parte corporis quam in minori: & quod his mirabilius est, caro fructus est secundum naturam & uirtutem digestionis stipitis, & sapor nuclei & uigor est secundum naturam et uirtutem radices: cuius causa est quod pulpa carnis fructuum est de proximo fluens, substantia autem nuclei non potest de proximo fluere, sed de ea parte quæ est loco cordis plantæ, ex cuius uirtute tota arbor informatur, & hæc est radix. Similiter est autem in seminibus animalium, quæ ex maxima parte abscinduntur de cerebris animalium & attrahuntur, ut distillantia per totum corpus uirtutem corporis totius accipiant: sicut enim & nuclei trahunt à primo membro arboris, ut accipiant uirtutem totius, & maxime radices quæ est uirtutem tribuens toti corpori plan-

tarum. Dubitatur quare in animalibus diuisa non conualescunt, diuisorum autem in plantis utrunq; conualescit solutio, quod uidelicet planta propter similitudinē suarum partiū undiq; sicut per os quod sugit nutrimentum & in se quasi in uentre & uenis digeritur, ideo conualescere potest, sed in animalibus quamuis habeant in multis similia corpora, & ideo diuisa in utraq; parte retineāt sensum & motum, tamē quedam organa diuisa à reliquo corpore habent formā sicut os, & ideo quæcunq; partes illis destituntur conualescere non possunt, eo quod nec nutrimentum possunt sugere, nec ad congruitatem sui corporis digerere sine illis. In diuisione autem ista magis laceratu conualescunt, nisi sint ualde rare substantiæ, sicut uitis & salix, quia cum laceratur ad inferius ramusculis, retinet meatus apertos & uias integras uersus nutrimentum, & ideo statim ut uie illæ ad nutrimentum attingunt incipiunt suggere, et cōualescit planta, cum autem secatur uel insciditur, tunc pori diriguntur, ut punctum unum ad nutrimentum et non per longitudinem aliam nutrimentū infigunt, & in ipsa sectione totum corpus plantæ concutitur, & ipsi pori artantur per collisionem & compressionem impetus secantis, & ideo frequenter arescunt incisi, præter uitem et salicem quæ sunt rare substantiæ, sed tamen magis cōualescit ex transuerso aliquātulum lōgo uulnere abscisus ramus, quā directe abscisus circulariter, & hoc contingit ut dixi, quia poros plures tūc apertos habebit uersus nutrimentū, quando ex trāuerso secatur, quam quando ex directo. Cuius signū est quod quando diuiduntur radices antiquorū arborum secundū longitudinem melius fructificāt, eo quod per totam longitudinis diuisionem per poros fit attractus nutrimenti, si autem ex directo secetur in profundū nihil omnino confert, & potius nocet, tantū quod arescunt arbores illæ. Atq; & huius alia ratio est, quod longitudo diuisa non impedit cursum nutrimenti, sed latitudo diuisa statim cursum & uiam nutrimenti intercipit & impedit, & ideo scissura in arboribus per longitudinē facta, nihil omnino in sa-
pore

pore, & figura uariat fructus, quādo fuerit sanata. Si autē diuidatur ultra medullam quæ in medio est ramusculorū & consolidetur, statim uariabuntur fructus & sapor eorum propter diuisionē quæ contingit propter impedimentū nutrimenti, quod fit in nodositate quæ nascitur ex hoc secundū latitudinem diuisa planta, & ideo diuisio secundū latitudinem est quidam nodus infitionis, & non diuisio in longū, sicut ostendemus in sequentibus. Præterea plantis per abscisionem & restitutionem partiū organicū redditur cōtinue iuentus, contigit autem aliquam partem amittere radicem & pullulabit ex stipite alia radix, & nutriet ramos, aut omnes, aut aliquos, et & pullulabit ex radicibus stipitis & rami: & similiter contingit amittere & recuperare ramos, aut omnes, aut aliquos.

De transmutatione unius plantæ in aliām, Caput VII.

Nus modus transmutationis est, quod raro potest præscidi sylua quercina completorum lignorum & magnorū, quod recrescat in eadem specie, nam præscisis arboribus prædictis recrescunt arbores quæ tremulæ dicuntur, & arbores quæ dicuntur miricæ in partibus Germaniæ, quæ sunt maioris ignobilitatis quam primæ fuerint. Causa autem huius est quod radices uetustarum arborum solidæ & duræ sunt, & clausorū pororum, nec ualent ultra pullulare, postquam stipites arborum stantiū super eas præcise fuerint: putrescunt igitur, & calor exhalans ex ipsis & secūtrahēs humidū, efficitur maturus plantæ alterius speciei: & quia destitutus est à uigore arboris anterioris, pullulabit in arbore ignobilem, & aliquando non pullulabit omnino, aliquando non generatur, inde n si fungus uel gramen, uel aliqua alia herba. Est & alius modus ualde multiplex, sicut certissime probare poterit omnis qui experitur in talibus, ferè enim quotienscunq; una & eadem arbor fructifera in stipite absciditur, & relinquitur inferior pars in terra, sicut fit infitione, & ipsi eiusdem arboris fragū in eodem trunco

inferitur, sunt inde plantæ quarum fructus nec in figura, nec in sapore cum præcedentibus conueniunt. Cum autem inferuntur fraga prunorum & cinorum, uel aliorum fructuum ossa habentia in truncum salicis, efficiuntur fructus sine ossibus. Similiter autem si inferitur uitis in cerasum, uel pirum in malum, inueniuntur uuae maturæ, quæ de cerasa sunt matura, uel pira uel mala. Et tales mutationes ualde mirabiles ostendunt se his qui diuersas studiose faciunt insitiones. Item exceptum est, quod cum inferuntur fraga perfici in pruni & cini truncum siue stipitem, quod mutantur ambarum arborum naturæ, & fiunt escula maiora & meliora quam sint alia escula. Et uidetur hoc fieri sicut in animalibus ex permixtione uicinorum seminum in complexione, sicut asini & equi, ex quibus generantur muli, uel burdones. Non enim longe est persicus à pruno uel cino, et ideo cum utraq; arbor raræ substantiæ sit, utraq; uirtutem suam communicat alteri: & sic ex permixtis uirtutibus in loco insitionis fit succus permixtarum uirtutum, & ideo tunc illud quod per locum insitionis excolitur, permutatur paulatim in speciem aliam quæ est esculus arbor, quia per figuram foliorum agnoscitur, quod illa uicinitatis aliquid habet ad cinum & prunum, & ossa quæ sunt in esculis etiam hanc indicant uicinitatem. Est autem præter dictas mutationes illa quæ de syluestri fit domestica: & domestica fit syluestris, cuius modum & causam oportet cognoscere, est enim de exploratis, quod omnis planta domestica subtracto cultu fit syluestris: & omnis syluestris domesticatur, quando cultus adhibetur, syluestres autem habent plures fructus quam domesticæ, sed habent eos minores & acriores, sed domesticæ habent dulciores & pauciores, uel minus acros, uel maiores fructus quam syluestres. Modus autem quomodo domestica fit syluestris, est per subtractionem cultus, & loci indurationem & arefactionem, & præcipue si ad sabulositatem & arenositatem conuertatur: tunc enim duricies non per-

Mittit ad plantas distillare uel euaporare nutrimentum suffici-
 ens. Arefactio autem priuabit nutrimentum, sed sabulositas & are-
 nositas und. q. facit euaporare, & non constabit uapor circa radi-
 ces plantarum, & tunc macra & spinosa & plurimorum fructuum
 efficiuntur. Multitudo autē fructus earum ex siccitate prouenit, qā
 siccitas est causa diuisionis in multa & parua. Vndiq. enim interci-
 pitur nutrimentale humidum sicco, & ideo in multa parua diuidi-
 tur. Efficiuntur autem fructus acerbi uel amari, propter hoc quod
 tale nutrimentum nō obedit digestionī, & plantae sicut facit humi-
 dum domesticationis. Modus autem quo syluestres conueriuntur in
 domesticas ualde est multiplex, & uersatur circa tria in genere,
 hoc est circa naturam plantarum, & circa umbras & soles ipsarū
 quoniam oportet fundum ipsum conuertere & impinguare & so-
 lidum & continuū facere, & tamen nō depressetur, ita ut superius
 distillantes bonitates recipere non possit, & inferius ex terra ua-
 porantes circa radices plantarum continere, & oportet cōgerere
 eum ex tali terra quae cum stillicidijs in se fluentibus infundatur, &
 cum uaporatione moueatur apte, & congrue contemperetur ad cō-
 plexionem plantarū. Circa plantas autem est consideratio, putādo
 eas per abscissionem spinarum superfluarū, et per insitionē, & ali-
 quando per unguenta & emolitione eius, & per diuisionem cor-
 ticis eius, ut ingrossari possit planta, & sit insitio si debeat syluestris
 domesticari. Oportet quod fragrum eiusdem inseratur stipite suo,
 aut fragrum alterius, quae etiā est syluestris, aut fragra eiusdem
 in stipite suo manentia ultra medullam ex transuerso incidatur &
 religantur, quia talis modus incisionis uel insitione generatus ex so-
 liditate sua magis retinet calorem naturalem, sicut lapis calefactus
 magis & maiorem diuturnum habet calorem quā lignum. Humor
 etiam diutius stat in tali nodo propter tortuositatē & etiā propter
 soliditatem ipsius, & ideo melius ibi digeritur, & fructus fiunt iū-
 dulciores & conuenientiores, & iste est praecipuus modus dome-
 sticae

sticationis. Considerationem autem diligentissimā oportet habere in umbris & solibus talium locorum: quoniam quedam non bene conualescunt, nisi in umbra, ut cucurbita: & quedam non nisi in sole calido uehementer sicut uitis & ita est de alijs multis, et ideo ista sunt ualde attendenda. Quod autē maiores & pauciores sunt fructus domesticarum quam syluestrium plantarum, causa est humidi nutrimenti abundantia, quod non est tot diuisionum, eo quod non in tantū habet in siccis & acutis partibus sic ut nutrimentū syluestrium. & ideo cum sit abundans non facile diuisibile in pauciora diuiditur, sed in eam quæ diuiditur abundantius fluit, & ideo magis crescunt & ingrossantur fructus earum.

De alterationis diuersitate quæ fit in planta. Cap. viii.

Secundum autem generationis diuersitatem, notanda etiā occurrit alterationis diuersitas in plantis, eo quod ipsa frequenter causat generationis diuersitatem. Hoc traditum est ab antiquis, eo quod arbor ipsa loci frigiditate & antiquitate nimis induratur, & compactum habet corticem, qui concludit poros & radices, per quas nutrimentum trahere debet, & si scindatur radix eius, præcipue in ramis maioribus, ipsius radices & scissuræ illi lapis immittatur, ne iterato concludatur et consolidetur, incipit trahere nutrimentum per poros partium scissuræ & iterato uegetari & fructificare, & sic de sterili arbore fit aliquando fertilis. Amplius, quedam arbores dicuntur masculi & quedam femine, & discernuntur in hoc quia prius pullulat masculus propter calidum fortius mouens, quod folia plantæ strictiora & minora sunt propter siccitatem masculi, & hoc habet in plantis pluribus locum, sed maxime in palmis, in quibus rami uel puluis masculi positus super ramos femine confert ad generationem & maturationem fructuum. Idem est si plantetur masculus iuxta feminam, & odor masculi, beneficio uenti, deferatur ad feminam. Similiter si arbores malorum

punice

punicorum plantentur iuxta oliuas, ut uapor paulatim ad oliuas feratur conferunt. Et per oppositum, quædam plantarum conlocatæ ad alias impediunt generationem & fructificationem earum, sicut corilus impedit uitæ, & nux impedit omnes alias plantas, propter pernobilem amaritudinem quam habet. Ex alteratione etiam aliquando contingit, quod tantum aliquando ex frigidityte, uel alia causa alteratur planta, quod mutatur omnino in aliam speciem, aut secundum totum, aut secundum partem, & hoc modo dicitur calamitum mutari in mentam. Aliquando similiter triticum in siliginem mutatur, & e converso siligo in triticum aliquando mutatur. Causa autem maxima alterationum istarum est per cultum, nutrimentum, & locum. Amygdala enim & malagranata, & quædam aliæ plantæ à sua malicia mutantur per culturam. Malagranata etiam stercore porcino simata, & dulci aqua frigida irrigata meliora redduntur. Amygdalæ autem præcipue quando humidum superabundat, si clavis infigatur, uel etiam perforentur in aliquot locis, ut distillet superfluum humidum cum gummi, quod multum tempore emittunt post confixionem & perforationem & emundationem. Sic etiam plantæ quæ uermiculosos faciunt fructus curantur, sed rustici non faciunt nisi unum foramen per quod distillat superfluum, quod cum emittitur, aliud melius digeritur à calore naturali. Hoc etiam artificio plantæ syluestres in hortenses quandoque conuertuntur, educitur enim ex ipsis humidum in cultum, & per cultum alterantur corpora eorum, sicut per medicinam, & tunc ad aliam complexionem conuertuntur, sicut medicus ducit humorem in alium, & postea præbet nutrimentum bonum & alterantibus studet ad generationem sanguinis boni. Locus tamen & labor industrius in cultu multum conferunt, maxime ad tales alterationes, & præcipue tempore anni in quo fuerint huiusmodi plantationes & alterationes. Quædam enim plantarum non emundantur nisi transplantentur, tempus autem in quo præcipue plantantur est in principio ueris, cum tota adhuc uirtus est in planta, tunc enim transplant

G tala con-

tata conualefcit, quia iam in fe attraxit humorē & calorem, ex quā
 bus pullulat, & adhuc frigore iuuatur, ne humidum et calidum eius
 euaneſcat per euaporationem. Plantæ autem plantantur in hyeme
 & melius conualeſcunt quam ea quæ facta ſunt in uere. In hyeme ea
 nim calidum naturale clauſum eſt in ſeminibus plantæ, & calidum
 quod eſt in uifceribus terræ concluſum, facit euaporare ſubtile hu
 m dum ad radicem, quæ in locum calidum terræ infigitur, & ex his
 planta conualeſcit. Nam uifcera terræ magis ſunt calida in hyeme,
 quā in aliquo alio tempore anni. Cum autem uifcera plantæ ſic hu
 m do uaporante implentur, impinguātur ſole appropinquante, ea
 mittunt & conualeſcūt. Et hæc eſt cauſa, quā d plantatio quæ ſit pro
 funde in uifcera terræ optime conualeſcit in hyeme. In autumnno au
 tem pauciſſime plantantur, quia tunc humor euaporauit, & calor,
 & terra redacta eſt in cinerem frigidum per calorem æſtatis, & ſic
 nec ex parte terræ, nec ex parte plantæ conualeſcere poteſt. In æſta
 te autem generaliter mala eſt plātatio, propter calidum & ſiccum,
 quod euaneſcere facit uigores plantarum, præcipue tamen in can
 cro & leone, poſtquam oritur ſtella quæ dicitur canicula, quia tunc
 tempus calidiſſimum et ficciſſ mū eſt, & ſunt corpora plantarum a
 rida, & uirtutes earum debiles, & terra priuata humido nutrimen
 tali. In paucis tamen locis, quæ tanto feruore temperantur, ſit plā
 tatio in tempore dicto, ſicut locus qui eſt totus ad ſeptētriones frigi
 diſſ. mus ualde & humidus.

De diuerſitate plantarum ſumpta iuxta diuer ſam fructuum productionem,

Caput IX.

Quædam arbores uno anno fructū ficant, in alio reſcium
 tur, & tales ſunt multæ, præcipue magnæ arbores, ſicut
 olue & piſiſculneæ, quæ licet ramos producant qui
 bus

bus coeperiuntur & dilatantur, tamen in ramis illis non est abundans fructus, nisi alterius fructus anni, eo quod multitudo ramorum trahit succum ad sui nutrimentum, & non permittit pullulare fructum nisi in tertio anno cum redundat humor in arborem. Sicut etiam magna animalia non sunt tam fecunda ut parua. Atque etiam quaedam iuuentute steriliores sunt quam in perfecta etate, quod ideo contingit quod succus totus transit in nutrimentum ipsorum, cum autem steterit nutrimentum tunc melius fructificant, sicut uitis quae uetula est meliores & utiliores producit uuas quam iuuenis, dummodo ad extremam & decrepitam non peruenerit senectutem. Illa enim in omnibus fit sterilis, propter siccum & frigidum quod abundat in ea, quaedam autem e contrario melius fructificant in iuuentute quam in senectute, sicut amygdali, piri. Harum autem plantarum natura perfecta est calida & humida in iuuentute, ex quibus qualitatibus post iuuentutem mutantur in frigidum & siccum, & ideo primum tunc steriles efficiuntur, deinde in totum aridae, & hoc plus patiuntur amygdali, quam piri.

De his quibus indiget omnis planta, Caput X.

Omnis planta tota in omnibus partibus quatuor indiget praecipue, sicut & animal, seminali scilicet humido terminato, loco conuenienti, & aqua siue humore temperato nutriente, & aëre sibi consimili & proportionali. Cum quatuor perfecta & conuenientia fuerint, optime nascetur planta & crescit. Si autem haec uel aliquid eorum defuerit ab ea, debilitatur generatio & incrementum plantae proportionaliter illi quod deest.

¶ De his

De his quæ faciunt ad plantæ generationem
& augmentum, Caput XI.

Perbæ autem & quicquid uegetatur & crescit radicitus infixum terræ, indiget uno uel pluribus de quinq; rebus, hæc autem sunt scilicet: semen, putredo, humor, aqua, plantatio, quæ est plantâ super plantam nasci aliam. Horû autem quinq; primum est quod in se uirtutem habet formatiuam plantæ, & est in ipso materia & efficiens simul. Secundum autem uirtutem informatiuam accipit à uirtute stellarum. Humor autem qui cōmixtus est ex elementis, cibus est & materia tam generationis quā generate plantæ, habet enim planta digestionem depuratam quā trahit de terra: Aqua autem sicut in communibus nutrimentis non deseruit, nisi in hoc quod est alimenti uehiculū, nec fluxum haberet ad partes cibus, nisi per modum aquæ, innutribilis enim existens in scipsa nutribilē facit cibum ad membrum, & ad partes illas quæ nutriuntur. Plantatio autem super plantam alia, est quæ fit per insitionem, & cōualefcit, propterea quod planta interius habens humorem putridum, uirtute solis exhalet illum. Et sic planta infixa aliæ plantæ in figura dfferens ab ipsa. Sunt igitur tria istorum generationi plantæ deseruientia, duo autem cōferunt, semen & putredo, & plantatio in planta alia, quod enim generationi confert, oportet quod habeat formans in se aliquid, & ad speciem plantæ deducens, hoc autē est formatiuum à uirtute inferiori, sicut semen à uirtute uniuersali superiori sicut putredo. Et hæc quidem duo simpliciter conferunt ad plantæ generationem. Tertium autem est, quod est plantatio plantæ in planta alia, confert similiter ad generationem & transmutationem ipsius in figura. Similiter autem quæ conferunt ad cibū plantæ diuersitatem habent duplicem, quoniam huiusmodi est ut cibi substantia, aqua autem confert proprium alium motum ad partes nutritas. Sunt autem quædam adhuc quæ uidentur conferre plantarū generationi

generationi & incremento, de quibus etiam supra est facta mentio, sicut locus conueniens, & aer connaturalis. sed hæc faciunt aliquid ad esse plantæ, sed ad bene esse non conferunt, nisi ratione seminis, aut putredinis, aut humoris, quæ sunt temperata ex loco & aere plantæ connaturalibus & conuenientibus. Idem autem aer qui uenit in plantæ constitutionem, inuiscatur humore seminis & putredinis & plantæ, sicut fit etiam in animalibus. Plantæ etiam uegetantur in calido tempore in umbra noctis, & lignescunt ad solis feruorem, eoque calore & humore per euaporationem destituuntur, in hyeme etiam quando constringuntur plantæ exterius, inueniuntur intus succosæ ualde magis quàm in æstate. Accidens autem quod multum uariat & mutat naturam plantarum, est cultus hominis. Et hoc est ideo quod plantæ in genere animatorum, iuxta elementa sunt, & elementorum uires & materię multum habentes: ideo quod mutat qualitatem terræ & humor. si in qua sita est planta, multum mutat naturam plantæ.

De putredine siue letamine, & stercoreatione & cibo plantarum,
Caput XII.

Item natura sola sit principium rerum naturalium, tamen in omnibus his quorum substantia transmutabilis, multum iuuatur arte & cultu, ut in melius uel peius transmutetur.

Hac igitur consideratione loquamur de agris & eorum cultu, & hortis, & pomarijs, & cæteris per quæ fit cultus plantarum, & remouentur à syluestri natura, ad, ut sit dicam, domesticationem. Sunt autem maxime quatuor quæ circa hæc considerata sunt, cibus uidelicet, & aratio siue fossa, seminatio & infitio. Circa hæc student omnes agricolæ præcipue. Cibus autem non est aliquod simplex elementum, oportet igitur cibum plantarum comixtum esse, si enim simplici planta nutretur, ex illo constaret, quod omnino irrationabile esset.

Atq; cibus non est aliquis qui ad mēbra plantæ perducī per se possit, propter quod indiget planta rigato cibo, ut hoc conferatur rigatione, quod animalibus confertur per potum, qui uehiculum est cibi decurrentis ad membrū. Cibus igitur proprius plantarum erit aliquod cōmixtum humidum, res autem cōmixta humida integritate & salute consistens, non est in uia mutationis ad aliquid, sed saluatur in se ipsa, propter quod nihil nutritur à nutrimento in sua specie & in sua natura constituto, sed potius ab eo quod iam ante corruptum est, & destitit ab esse proprio, aut est in uia ad aliquid. Propter quod animalibus creatus est uenter, in quo cibus corrumpitur & extrahitur ab eo id quod nutrit animalis humidum nutrimentale, ipsa enim extractio humidi ipsius quod attrahitur in cibum, corruptio est eius quod nutrit quod in uentrem ingestum est per manducationem, omnis enim corruptio quæ est secundum naturam sic fit, quod extrahitur humidū, & remanet siccum decidens in cinerē, sicut cito incineratur omne stercus animalium. Cum igitur uentre non habeant plantæ, sed terra pro uentre utantur, oportet in terra circa plantas esse putrescentem cibum plantæ, & tunc attrahit à radicibus eius humidum cibum. Hæc autem probant opera rusticorum, qui stercore, quod letamen uocant, prope omnium plantarum fimant genera, quod non ad radices distillant, nisi rigatione pluuij aut aquæ desuper fusæ. Hoc autem letamen in genere duos habet humores, unum quidem supenatantem et aëreum, qui non facile est incorporabilis plantæ, sed potius attrahitur & inciditur à sole. Alterum autem habet adiuuatiuū & immixtum subtili sicco quod est in ipso, & hoc est uere cibus plantarū. Plantæ generaliter corpus siccus & durius est quàm corpus animalium, & tali indigent cibo qui in terrestritate indurabilis & siccabilis sit. Vltimus enim cibus nutriens similis est nutrito. Iudicatur autem & hoc ab accidente plantarum, quæ enim nimis pingui & humido nutriuntur, letamen plantis adfert putredines, ex letamine autem quod coadunata

Hum suo terrestri habet humiditatem & bonam permutationem coalescunt & roboratur & fructus proferunt cognitos & utiles, fructus enim eorum saporem ex letamine & substantia eorum contrahunt. Atque si nimis humidum & pingue sit letamen à quo iam planta attrahit humiditatem plurimam, & luxuriabit in folijs & mollibus ramusculis infœcundis, & non sufficienter profert fructum, & ille quem profert erit aquosus & inconueniens, hoc ostendunt omnes syluestres plantæ, quæ nutrimentum siccum habent & terrestre, fructus enim omnium illarum calidiores & sicciores sunt & sortiores odoris quam hortensium, quæ cibantur letamine aquoso. Ad hoc autem in philosophicis dictum est, fructus creari ex humido uentofo, hoc autem non est nisi quod terrestriati fortissime commixtum est. Hoc igitur est maxime quod cibatur & mutat sapes & modos fructuum. Propter quod sterces animæ non aquaticarum, & præcipue columbarum præcipit Palladius permisceri cum letamine, sterces enim hoc est seruens ualde, & suo calore in letamine superfluum consumit humiditatem, & tunc magis conuenit plantarum cibo, ideo etiam asinum, equum uel ouium & caprarum sterces à rusticis sumitur. Hæc enim animalia siccas habent egestionem, & per inductas rationes magis congruit letamini plantarum, hac de causa præcipitur cauere à stercore porcino, quod tam ex specie quam ex accidente quia siccum non est, plantis affert magnam nocummentum. Sic igitur in communi tractatione letaminum oportet quod ipsum letamen sit in uia corruptionis, potius quam sit iam incineratum et ad terrestritatem deductum, & calore naturali destitutum. Nam optime congruit, quum iam per putrefactionem resudat ad superficiem suam naturale humidum, cum enim hoc humidum nutriat quod diu hoc ad radices plantarum resudat, tadium debitum plantis præbet nutrimentum, quia propter nec recens letamen omnino queritur, nec quod iam uetustate incineratum exstet, quod est anni uel tres partes anni habens optimum esse pronuntiatur à cultoribus plantarum, recens enim adhuc in se claudit uaporem, uetustum autem in toto amisit in ad-

minia.

ministrando humorē suum in nutrimentū, propter q̄ etiam peritiosiores medicorum, consumptorū habitacula præcipiūt sub tali letamine fieri, fomentum enim huius letaminis à fumigatione sua aliquid carnis eorum p̄ poros præbet humectationis. Hoc etiā ostendūt industria alchimorū, qui optimas quasq; maturaciones in clibano letaminis præcipiūt fieri, uocantes clibanū letaminis calorē q̄ cum tali de quo dictū est humido expirat ad fumū sufficiens. Atq; etiam sicco letamine posito, & non bene corrupto uidemus arefcere multas plantarum, nisi multo prohibeātur humido aqueo p̄ cōtinuationem irrigationis, q̄a siccus calor qui ex tali fimo generatur circa radices intendit in tales radices plantæ, & excccat & in ariditatem conuertit totam plantam. Propter quod ex omnibus his colligitur letamen, quod inuitat plantæ habitudinē esse, debere in dispositionibus inductis. Sic igitur administratū letamen mutat plātæ naturā, plusq̄ cibus mutat animal quod cibatur ex illo: animal enim magis diuersum est & longius à se attrahit cibū quā planta, ideo cum letamen hoc sit cibus plātæ, & uicinior & similior sit cibus q̄ animali, citius mutabitur de cibo quam aliquod animalū. Iam quoq; sæpius habitum est q̄ planta terram habet pro uētre, & in terra primū cibus plantæ recipit à simulationē, p̄pter quod attrahit ad se plātārū mutationem: uirtutes enim terræ præcipue sunt uirtutes plantarū, & secundum terræ mutationē erit & plātārum mutatio. Nec est aliquis modus ita cōueniens ad mutandum plātæ naturam sicut per letamen & letaminis cōtemperationem. Iam enim ostēdimus quod in planta non sunt tot numero digestionēs sicut in animali. Scimus autem quod similitudinem in corpore facilius est mutatio, q̄ heterogeniorum, & ideo uidemus quasdā plantarum ex cibo non solum mutari ad alterum modum saporis fructuum suorum, sed etiam frequenter transeunt in alias species, ex tenuitate cibi & letaminis, sicut si pius de tritico & siligine dictum est. Hoc autē ostendit ars & industria, quoniam si quis in arbore p̄foratis ramis qui sunt iuxta ramusculos

à quibus

à quibus dependent fructus, impleat pulueribus optime contritis foramina, ita quod pulueres ipse sint ex speciebus multum aromaticis, & obstruatur ab utraq; parte optime cum cera forti & spissa, fructus erunt in sapore aromaticæ sapore pulueris obtinentes, qui tamen ad fructuum substantiam non perueniunt, nisi per euaporationem. Oportet igitur quod multo magis letamen cuius humor ingreditur per substantiam corporis plantæ & fructuum, mutet naturalem humiditatem ipsius, oportet enim diligenter cauere ne letamen congestum super terram fumet ad flores & fructus, aut etiam ad gemmas plantarum, fumus enim ille siccus intensus & foetidus est, & per poros ad interiora plantarum ingreditur, & plus corrumpit quam malus cibus, sicut & animalium corpora corrumpunt huius fumi & odores. Hoc autem iam experti sumus in uitibus super quibus sarmenta & paleæ, & ouorum testæ fumabāt ad gemmas, flores & fructus, & multe ex his perierunt omnino, postea aruit & exiccatum est, talis enim fumus maxime nocet his quæ raræ substantiæ sunt plantis, sicut est uitis: sic etiam plus nocet uiris quàm foeminis, propter raritatem corporis uirilis, fumus enim hic indigestus non alteratus pertingit intra corpus, & ideo corrumpit naturas tam plantarum quam animalium, propter quod id quod ex herbis plantarum cradicatum est longius proijci ab ipsis debet, ne corruptionis foetore plantis afferat nocumentum. Oportet etiam nos non latere ex eadem causa paludes ab agricultoribus fieri debere, sicca enim palea, sarmenta & stercora non aperte maturantur, sed potius corrumpuntur & corrumpunt per fumum suum quem emittunt, humefacta autem laxius resoluuntur in superficiebus, & efficiuntur molliora, per quorum spiritus giositatem exudet ad superficiem naturale humidum, & maturetur in plantarum conueniens nutrimentum. Huius autem indicium est quod plantæ etiam sicut & animalia attrahunt humidum, & cibi sui uehiculum, & tamen non potent sicut & animalia, paludalis enim potus earum permiscetur letamini, qui fecit

H ipsum

ipsum in plantis undiq. florere, & ipsarū partes infundendo nutri-
re et mutare. Nec obstat qd' uid. mus quosdā rusticorum præparare
loca cultū suorum per intensos stipites & ligna, & tunc terram
melius fructificare in plantis, hoc enim non fit propter plantas, sed
ad temperandum duplicem terræ maliciam, friget enim terra &
ex frigiditate sterilis, hoc modo aliquid caloris accipit, quo semina
in ea iactata melius conualescant. Similiter autem & humida nimis,
& ex hoc fecunda intentione & immixto cinere, in cuius poris a-
qua non tenetur, & contrahit siccitatem temperatam, per quam ma-
gis habilis efficitur ad fructificandum. Ex omnibus igitur prædictis
constat letamen unum esse eorum quæ præcipue plantam mutant à
syluestritate, ut ita loquar, in domesticationem. Syluestritas enim
plantæ nihil aliud est nisi neglectus cultus eius, & sapor fructus e-
ius, qui usibus humanis non com. etit. Et domestica dicitur, quando
per cultum eius sapor ad delectationem & utilitatem hominum re-
digitur, hoc autem fieri per letamē probatur, & ea quæ in animali-
bus accidunt, quæcunq; enim animalia sunt domestica plurimū sunt
cana propter nutrimenti abundantiam, & multarum sunt qualitātū,
& diuersorum colorum, propter nutrimenti diuersitatem, & sapor
carnium earum alius quā syluestrium. Oportet igitur proportiona-
biliter hoc etiam in plātis accidere ex nutrimenti administratione,
Palladius autem refert, quod stercorum congestio locum suum tene-
re debet, qui abundet humore, & propter odoris horrēda à præ-
torij conuertatur aspectu. Humor abundans hic præstabit stercore
ut si qua insunt spinarū semina putrescant. Stercus asinorum primū
est maxime hortis, deinde suū & caprinū, & iumentorum, por-
cinum uero pessimum, cineres optimi, sed columbinum feruidissimū,
cæterarumq; auium satis utile, excepto palustriū. Cassius uero scri-
bit, ut refert Varro, columbinum esse præcipuum, post ipsum stercus
hominis, tertio caprinum, ouium, & asininū, equinū nō bonū
nisi prati. Stercus quod anno requieuit satis est utile, nec herbas
creat

creat, si uetustius est minus proderit, pratis uero recentia stercorea proderunt ad uertatem herbarum. Et maris purgamenta si aquis dulcibus ciuantur mixta uicem stercoreis adhibebunt. Varro scripsit, quod prope uillam duo debent esse sterquilinia, uidelicet b sariam diuisa, & quod in uno nouum est debet d mitteri donec maturescat, alterum uetus in agrum tolli. Necnon illud sterquilinum est melius, cuius latera & summum uirgis ac frondibus à sole est defensum, non enim succus quem querit terra per solem exungi oportet. Itaque periti procurant, ut aqua in sterquilinum fluat, quæ maxime retinet succus. Stercorandi sunt agri spissius in colle, in campo rarius, cum luna minuitur, quæ res herbis si seruetur proficiet. Vni iugero asserit Columella 24. stercoreis carpenta sufficere, in plano uero 18. Rustici tamen nostri duplum ponunt & ultra, sed Tusci non tantum. Item cumuli tot dissipandi sunt quot ea die poterunt exarari, ne stercorea exiccata nil profint. Eijciuntur quidem letamina quolibet parte hyemis, sed si tempore suo eijci non possunt, antequam seras more seminis per agros puluerem stercoreis sparge uel caprinum manu proijce, & terram sarculis misce. Nec proderit nimium stercoreare uno tempore, sed frequenter & modice. & ger aquosus plus stercoreis querit, siccus minus, sed si letaminis copia desit, hoc pro stercore optime cedit, ut sabulosis locis cretam & argillam spargas, cretosis & nimium spissis sabulum, hoc etiam & segetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Nam letamen in uineis uini consuevit uitare saporem. Vel seminantur lupini in agris cultis & uineis in mense Augusti, & in mense Aprilis uel Maij, & cum ad debitum quasi augmentum peruenerint euertantur, sic enim loco letaminis uineam & terram impinguant. Et duobus annis ad plus ipsorum durat in eis pinguedo. In partibus autem Tusciæ cultores experti, lupinos serunt tempore quo seminatur rapum in terris cultis uel stipulis bis aratis, uidelicet circa tres corbes in iugero, et terra operiunt, deinde tempore octobris ligonibus incidunt, &

in sulcis ponunt, & ibidem seminantes frumentum aratur, semenq;
operiunt, & deinde bonum frumentum colligunt æstate sequenti.
Mediolan. uero seminat ranicias spissas, & cum creuerint eas euer-
tunt. Alij autem serunt gralegam & euertunt cum ad substantiæ ue-
nerit complementū. Alij uero terras quæ sua macritudine parū aut
nihil fructificant, ad multam fertilitatem cum irrigatione hoc modo
reducunt, scilicet quod extracta de campis segete, inducūt in agros
aquam per sulcos uel riuulos ordinatos, est autem melius si aqua est
turbida de torrente, quæ super faciem agri terram nouam indu-
cat, & replendo sulcos agrum æquat, & præcipue si fuerit ager
cretosus, nam si solutus fuerit sufficit aqua clara. Prodest autem ma-
xime talis irrigatio in æstate cum aqua in agris steterit sub radijs so-
lis feruētis, hoc enim modo talis ager plurimum impinguatur. Item
dicunt Mediolan. & omnes communiter hoc obseruant, quod ubi li-
num feri debet, lupinos quos ibi seminauerant euertunt, non solum
si iam magni sunt, sed etiam si tunc nati sunt, & ualde terram fœ-
cundant, & plus dicunt si aliquibus diebus mollificētur in aqua, ita
quod bonum gramen emittant & manu serant, & terram arant,
eam ualde fœcundant. Item dicunt de cineribus, & ideo fimum cō-
burunt & manu seminant, & euertunt cum lini, uel cuius uis alteri-
us semine. Ponendum est autem letamen in campis, uineis, hortis,
& arboribus, præcipue à Calend. septembris per omnes mensis
sequentes usq; ad mensem maij subsequenter, & in tempore magni
gelu super iam natis segetibus potest congrue spargi, poterit etiam
sequentibus mensibus in terra spargi, si eodem de terra operiatur
& uineis, & arboribus, si fuerit ualde maturum. Et est sciendum
quod ex uno curru palearum quinq; & sex currus letaminis fiunt,
& pro sex annis optime una stercoreis sparsio terram fœcundat.
Item notandum est quod letamen absq; animalibus fit hoc modo, ui-
delicet quod in hyeme paleæ uel alia stramenta proijciuntur in uijis
lutosis, curijs uel iossatis, & quibuscunq; foueis, & cum ibi per quin-
decim

decim dies uel circa iacuerint, & fuerint conculcatae saepeq; pluuijs madefactae coaceruantur, & ad magnum letaminis montem latum, ut pluuiarum aquas recipiat post dies aliquot deferuntur, & cum sic per totam aetatem steterit, spargantur in agris.

De aqua quae conuenit maturitati letaminis, & nutrimento plantarum,

Caput XIII.

Qua paludalis conuenienter letamen, quod est nutrimentum plantarum, maturat, & plantas irrigat, aqua enim fluente non bene maturatur, nec irrigatur planta, quoniam illa quidem frigiditate sua constringit poros letaminis ne expiret in eo calidum aut humidum naturale ad superficiem, similiter autem eadem frigiditate constringit poros radicum, & non sinit eos aperiri in tractum nutrimenti, & quod est circa radices leuat & deducit, et ideo fortiter sylvestribus aquis paucas, aut nullas uidemus nasci plantas. Terrestritas enim fundi leuatur & educitur, nec remanet nisi lapis durus & frigidus in quo planta nasci uel nutriri non potest. Aqua autem stans fixa in se recipit solis radium, & calefit illo calore quo adiuuat ad letaminis maturationem & radicum apertionem, & ad pullulationem seminum, & maxime aqua quae descendit in pluuijs & roribus ex nubibus super terram. Haec est enim calida & uaporabilis, & ideo palus ex illa conuenientissime fit iuxta letamen, quia calore maturat, & uaporabilitate commiscet subtili commixtione, confert ei lenitatem & motum quibus eleuare possit in uenas & poros organicos plantarum. Si autem aqua lacunalis uel fontium adhibetur in loco paludis, oportet quod stet sub radio solis priusquam letamen iniiciatur, & commisceatur cum eo fortiter, & moueatur ita quod ex motu spumam faciat, & uaporabilis fiat, propter dictam causam. Aqua autem grandinum & niuium nisi diu stet antequam fluat ad plantas, plurimum sui frigiditate

H 3 plantis

plantis nocumentum aufert, est enim in ea frigiditas radices mortificans, & humidum letamenis congelans, & hoc nocumentum non de facili aufertur Cuius signum est quod terrae niuosa parum proferunt germinis, & quod proferunt est immaturum, & licet calefiat aliquando aqua per solem, tamen nocumentum quod intulit prima frigiditate non aufertur, quia hoc fuit mortificatiuum, hoc autem uidemus in terris grandinatae & agris, quoniam infra tres annos uel postea reducuntur ad cultum. Sed aqua pluuiae licet sit frigida, tamen excellentiam frigoris non habet, & habet caliditatem ex nube ex qua descendit & uaporabilitatem. Ros autem est calidus & humidus, & dulcis, qui facile mouetur ad membra plantarum. Palus de qua dictum est, non erit sita iuxta plantas prope, quoniam nimis fusca planta impeditur a fructu conuenienti, sed mediocriter infusa conualescit. Propter quod letamen conuenienter in altiori parte horti uel agri tenetur, ut ipsius nutrimentum & uirtus cum pluuia descendente ad plantarum deducatur radices, ubi calor terrae fumat in radices arborum & aliarum plantarum, & sugitur humor eius naturali calore radicum. Et haec est causa, quod aquae putres cum impetu fluentes steriles efficiunt terras quas influunt. Aquae autem lacunosae & paludosa faciunt eas pingues, & praecipue quando ex pluujs accipiunt incrementum. Propter quod exeunt ab aluo in agros, sicut Nilus qui crescit in pluujs sub aequinoctiali descendentibus, quae sunt calidae & humidae, & ideo optime irrigatae Aegyptiorum. Alia autem aqua grauis est potius descendens a partibus letaminis & a radicibus plantarum qua uaporetur in ipsas, & ideo non est adeo conueniens in lacunis in quibus stetit. Aqua medicamen accipit ex continuo radio solis, & ideo putrescentes in eius fundo herbae quasi in naturam conuertuntur letaminis. Propter quod etiam luuum de fundo talium lacunarum paludalium accipit pingue agrum & fecundum facit, habens effectum letaminis in ipso.

Omni no autē conuenientiſſimū plantarū nutrimentum eſt letamen in plaude temperata humiditate putreſactū, & ex cōuenienti ſtercore commixtū, propter cauſas inductas. Sed aqua falſa præ omnibus cauēda eſt, ne adm ſceatur letamini aut plātis, quoniam illa exiccataua eſt & aduſt uae & omnino cōtraria plantarū pullulatiōi. Licet enim a redo ſalis fracta ſit in humido aqueo, cū terrore tamē ſolis conuertitur in a crednē & amaritudinem, & tale nutrimentum omni no plāte reſugūt, & aliā habet in ſe ſimiliter ſiccitatē potentiale ex combuſta ſalis terreſtreitate, et ex hoc cōtrahit poros plantarum & obiuat & exiccat letamen ita quod ſuū humidū non ualet exudare in plantarum cibatione. Adhuc autem aquae metallorum quae pmineras decurrunt aut fiſtulas metallinas diu aut longe fluxerunt ſunt inconueniētes, quoniam ex natura metalli corrodunt potius q̄ inſundant interiora letaminis & plantarū. Aqua autē maturans letamen eſt aqua paludalis ex pluuijs & roribus congregata, ſi illa non habetur, ſit aqua lacunalis ſub ſole diu caleſacta, et fortiter mota, ſi autem nec illa parata eſt, ſit aqua de fontibus aut fluminibus aut puteis hauſta, fortiter cōmixta, & ſub ſole caleſacta.

De utilitatibus arationum & foſſionum, Cap. XIII.

Rationes autem & foſſiones in genere quatuor conſcrūt utilitates, quarū una eſt terrae apertio, ſecunda eſt eiſdem adaequatio, tertia eſt agri commixtio, quarta eiſdē comminutio. Terram autem aperiri neceſſe eſt, quia aliter nec ſemina in ſe iacta recipit, nec ea quae in ſe habet ſufficienter expirās amittit & ideo aperiri oportet terrā in omni mutatione plantarum quādo de ſylueſtreitate ut ita loquamur, in domeſticationē mutātur ſoliditas quippe ſupſicie per pondus ipſum terrae & conculcationē hominum & beſtiarum, adhuc aut per imbrum iclus & fluxum facta

facta impedit, ne aliquid in se ab exteriori recipiat, aut etiā aliquid ab interioribus suis emittat, unde plāta in ea fixa aut germinet aut mutetur à dispositione una in aliam, propter quod proscindi terrā oportet, aut aratro aut fossorio. Similiter autem nisi fuerit adæquata non bene mutabit plantā, sed potius cōtrarie in ea dispositiones forte corrumpunt: cum enim id quod est cōtinue in superficie terræ suo pondere & fluxu humoris tendat ad inferius in terræ uiscera, est terra inferius ad duos uel ad tres pedes magis pinguis quam in superficie, & ideo inferiorem superius eleuari, & superiorē deprimi per arationem & fossionē oportet, ut adæquata uirtus sua in una uirtute unita moueat plantarū radices & fœcundet. Nec non beneficium radiorum solis tangit primitus superficiē, sed cum non sit retinēs aliquid euanescit, & propter redundantia cōseruatur in inferiori parte terræ. Et ad hoc q̄ adæquatur quando inferius superius ponitur & ecōuerso, & multe alie adeptiones terræ uirtutum sūt per fossionem terræ & arationem. Commixtio etiam necessaria est quoniā nisi partes quelibet sibi pmixtæ sint, non erit ipsa proprius locus generatiōis plantarum, plantæ autē quæ sunt cōmixtarū uirtutum locū suæ generatiōis quærūt esse cōmixtum, nec potest fieri quod ager sit æqualiter humidus, & æqualiter succus, & æqualiter frigidus, & æqualiter calidus, nisi fiat hoc beneficio fossuræ & arationū. Comminutio etiam est necessaria propter subtilitatē ipsius, nisi enim comminuatur non subtiliabitur, & nisi subtilietur nō erit conueniens cibus & materia plantarū. Propter q̄ præcipit agricul-
tor Palladius quod non aretur tempore quo terra lutosa est, q̄a tunc in puluerem non reducitur, nec est tempus congruū arationum tēpus eximie siccitatis, quia tunc glebæ magnæ nō diuiduntur, sed potius tempore quo parum mollita est terra, nec tantum habet humoris quo contineant se partes ipsius, tunc enim proprie comminuitur, subtiliatur & aptatur seminibus & plantis, propter causas inducias. Hac de causa periti uiri & agricul-
tores ter uel quater crudum
agerum

agrum arare præcipiunt, dicentes quod habet de tribus uel quatuor arationibus addere fructibus proportionabiliter sui numeri quantitatem, ut quod secunda aratio addat alteram fructuum partem, & tertia tertiam, & quarta quartam, & ultra non progreditur, quia sufficit quod per quatuor arationes est terra subtiliata ad cibum præparatum. Hac de causa præcipiunt periti in rusticatione glebas magnas malleis magnis comminui, quia aliter ut diximus non conuenit generationi plantæ. Quod autem diximus de tribus uel quatuor arationibus uariatur secundum qualitatem agri qui colitur, fortis enim & glutinosus, & adulterinis herbis repletus, non excolitur ad emendationem & subtiliationem nisi quatuor arationibus. porosam autem subtilem & mundam terram habenti sorte sufficit una aratio uel duæ, aut, ut multum, tres, aut plus. Propter quod etiam præcipit Palladius, terram considerari, quoniam si labor fructus excellat utilitatem, relinquenda est, si autem fructus excedit laboris meritum insistendum dicit esse cultui. Sunt autem agri, qui non arando sed fodiendo temperantur, & hij sunt quorum multa est pinguedo in profundo quod uomere aratri perungere non potest, ad hos enim oportet adhiberi fossorium, quod profundius terram sulcat quam uomere aratri, compertum est enim experientia rusticorum usque ad decem pedes pluviæ humorem pinguedinem superficiei terre semen deferre, cum in profundum distillat. Atque etiam sicut uidemus animalia aquatica quæ sub terra profunde generantur in lacubus subterraneis uenenosa esse, eo quod lucis expertia sunt, & uaporibus spissis nutrita, ita etiam & pingue quod in profundo terræ latet incongruum est & grossum, & frigidum, nisi ad superficiem aliquando tollatur, & luce solis illustratum subtiliatur & dissoluatur, & spirituale fiat, quo uaporabili spiritus tu ad radices & semina perungere & penetrare possit, & usibus laborantium adaptari, non enim omnis ager colitur uel aratur. Cum enim in antiquis Ægyptij primo agrum mensuris Geometricis distinxerunt, quæ

duo genera agrorum esse dixerunt in quibus plantæ domesticantur per cultum, satium uidelicet, consitum, compascuum, & noualem, ex his autem duos tantum arando & fodiendo coluerunt, satium uidelicet & noualem, uocantes satium qui seritur continue singulis annis, uel in eodem anno pluries, noualem autem qui alteratis annis, aut tertio intermissio, aut quarto, uel quinto, aut sexto, aut forte septimo anno quiescit. Et hos fodere & arare præcipiunt propter causas quas diximus. Compascuum autem & consitum non fodiendos esse præceperunt. Compascuum autem uocabant eum qui prata ferebat in pastum animalium. Consitum autem eum qui arboribus erat consitus, quæ portabant fructus salubres usui hominum. Et compascuum nullo modo, consitum uero non fodiebant nisi forte parum circa radices, & non ubiq; cuius nos inferius rationem dicemus, sic hic dicere sufficit quod satius & noualis ager fodiendi & arandi sunt, quia aliter semina in eis non bene conualescunt, propter causas quas diximus.

De agro satiuo, Cap. xv.

Diuersificantur autem in arando & cultu satius & noualis ager, quoniam satius uirtutem habet magnam & feracem fructificandi, in tantum quod si continue non maceretur in partu, pinguedine nimia luxuriabit in spuris diuersarum plantarum, quod postea sine magno labore emendari non poterit, aut forte in humore, ita quod ipse humor abundans submerget seminum uirtutem. Et si quidem adeo ferax est quod timeatur luxuria adulterinarum plantarum, continue seritur omni anno, aut forte in anno pluries, eo quod calidus & humidus est talis ager, & soli calido expositus, qui etiam sol ab æquinoctiali descendens calorem terre ad pullulationem seminum sufficienter immittit. Nam calor solis commiscet inferiora superioribus ad generationem eorum
quæ

quæ in terrâ nascuntur, & ideo quando solis calor inferiorem terræ humorem eleuat in superficiem agri siccam, efficitur ager continue calidus & humidus, & est ille ager semper porosa terræ, etiam bonæ commixtionis, & facilis cultus, & paruo labore multam profert fructuum ubertatem, & ille proprie uocatur satius, quando autem uincente calore solis eleuatum de profundo humidum non commiscet agrum & mollificat eum, sed consumitur & plus consumit sol de humiditate uel humore quàm eleuet, efficitur ager puluerulentus & sabulosus, falsus & pessimus, qui non recipit bonitatem per cultum, sed potius siccitate redigitur in heremi solitudinem. In qua nulla plantarum recipere potest ad bonum usum mutationem. Adhuc autem si tanta sit solis debilitas, ut nihil de profundo terræ eleuare possit ad superficiem, sed potius comprimitur continue ager loci frigiditate mortificante, quantumcunq; ille colatur non reddit fructum plantarum, nisi forte sylvarum, eo quod sylvarum arbores ualde in magnam profunditatem dirigunt radices, ubi est calor fumans ex superiore terræ constrictione, ad tantam autem profunditatem nec fossio pertingere potest, nec aratio, nec seminatio. Et ideo tales agri nec arabiles, nec satiui dicuntur. Omnia hæc quæ in superficie terræ nascuntur ex uaporibus de substantijs ad superficiem pertingentibus oriuntur. Satius igitur ager optimus est, qui uapore pertingente & non consumpto superius est calidus & humidus, mollem habes superficiem & porosam, qui & cultus facilis est & ferax seminibus in eum iactis. Est autem hoc imaginari per similitudinem balneorum, in his enim si quis calore moderate mouente quidem humidum, sed non consumente usus fuerit, diffundetur humidum naturale in mixtum cibale humido per corpus suum extendit carnes suas, & impinguabit eas. Si autem calore immoderato & diutatur, expirat humidum eius, & destruetur & macerabitur corpus. Propter quod dixit Palladius, maxime eligendum esse pinguem & rarum agrum, qui calore

rarificatus non dissolutus sit, & humido multo spiritali ad superiorem
 faciem deflexus, impinguatus sit. Secundi autem meriti dicit esse
 pinguem & densum, hic enim & si densus sit, aratione est subtilis
 & rarefactibilis, & tunc efficitur conueniens pingui &
 denso, hic enim labor cultus cum cultoribus non negligentibus
 ad uota respondebit. Cum autem istæ duæ dispositiones magis in-
 ueniantur in agro culto, pinguis & rarus magis uineis congruit,
 eo quod uites rari ligni sint, & ex denso non ita sugere possunt.
 Atque plurimo indigent calore & humore uineæ, propter quod
 non conuenit ad uites terra densa, quæ & calorem impedit ad ra-
 dices pertingere & humorem: pinguis autem & densa frugibus
 magis congruit, quæ solidum exigunt fundum & cibum propter
 granificatam & soliditatem, solum autem nimis macrum, & men-
 tancholica quadam ariditate, nec frugibus conuenit, nec uineis.
 hoc enim reprehensam in uicina sui profunditate habet humidita-
 tem, & hæc humiditas parum spirat, nisi forte ad arborum ex pro-
 fundo generationem, & harum fructus aut nulli sunt propter fri-
 gus, aut immaturi, & inconuenientes. Et ideo plantæ in tali terra
 non domesticantur. Ea autem quæ nimio calore siccitatem patitur
 præ omnibus peior est, illa enim & in profundo & superficie de-
 stituta est humido, & ideo heremus uocatur, eo quod redacta sit
 in solitudinem, nec aliquid profert propter adustionem & salsedi-
 nem sabuli, nisi forte herbas ualde minutas & siccas ex ali-
 quo modico uapore alicuius temperati temporis
 generatas. Propter quod optimus agricul-
 torum Palladius dicit: id de terra
 num terræ genus esse quod
 est siccum simul &
 spissum, macrum
 & frigide

De medica

De medicamine agri ut fiat satiuus,

Caput XVI.

Um autem quidam agri in se quidem frigiditate steriles, aut humore, qui culti primo accipiunt medicinam, & postea in eis optime plantæ præcipue fruges proueniunt.

In talibus enim terris argilla fossa terræ frigida ministretur, ex argilla enim terra frigida accipit fecunditatem, eo quod argilla calida est & sicca, proprietatem habens masculi. Terra autem frigida est & humida, eo quod frigus inducit humidum, & cum calidum siccum permiscetur frigido & humido fit temperamentum, & tunc terra illa ferax ita diu efficitur, donec per illuuiationem imbrum non distillatur ab ea argilla, & tunc plantæ in talibus terris ad meritum ueniunt, mutantes syluestriū proprietates in domesticarū qualitates, tam in quantitate fructuum quam in qualitate. Si terra sicca est & amara nunquam recipit medicinam, quicquid enim iugeri potest tali terræ totum in adustionem & salsedinem & siccitatem conuertitur. Propter quod etiā terra ad Iouem exclamans, se in fabulis poetarū legitur conquestum de incendio Phaëtonis, & non cōquesta de gelicidio Saturni, sciens quod malicia quæ ex frigore est potest temperari non autē adustio quæ est ex siccitate salsuginis. Similiter autē si terra humore infœcunda est, aliquod recipit temperamentum, fœditur enim fossatis per transversum, ad quæ primo descendit humor superfluius, ut postea defluat ab agro, tunc recipit temperamentum. Propter quod omnes fossas agrorum ad unam maiorem & decliuorem deriuari facias per transversales arationes & fossas, ut per decliuorem ager à superfluo mundetur humore. Eo modo quo etiam immutationes & euacuationes corpora curant animalium ex humore, & non qualitate tantum infirmata. Sicut duplex causa est egritudinis in animalis corpore, quod uidelicet aut qualitate aut humore infirmantur, ita etiam est in agro. Et ideo cum terra frigida sola uincibili est sterilis, studeat agriculator in-

I 3 fundere

infundere alterantem argillā, si autem ex humore solo eius infec-
 ditas est, studet euacuantibus eam redigere ad cultum, per modum
 fossarum qui dictus est. Sed terra quæ iam sic destituta cōbusta est,
 desperata est, sicut animalis corpus mortuū & incineratum. His igi-
 tur modis ager satius iuuatur ad domesticationē plantarum, præ-
 cipue in frugum cultu, quoniam de uineis sermo erit posterius, cum
 de agro consito tractabimus, in talibus enim non optimis agris, qui
 medicina plurima & continua indigent, diligenter obseruanda sunt
 tempora cultus & sationis, in terris autem frigidis autūnalem tem-
 pestiue optet fieri sationē, ut plāta aliquid roboris ante hyemis ad-
 uentū accipiat, nā si debilis nimis ad hyemis peruenerit frigiditatē,
 ipsa gelāte glacie mortificabitur, et à fructu optato destituetur, hoc
 autem maxime est in eo agro qui cum frigiditate etiā est siccus, ni-
 si enim tunc tempestiue præueniatur satio, non habebit robur con-
 tra hycmē macrā & tenella plantatio. In agro autē calido & pin-
 gui differenda est satio quantum commode potest, quod si præueni-
 atur in tali agro luxuriabit in herba, & cum totum in herba posu-
 erit humidū substantiale, non habebit uerno tēpore unde producat se-
 mina utilia, nā eius satio nō accipit ab hycmis frigore aliquod no-
 cumentū, eo quod locatum sit semel in agro calido & pingui, & sic
 etiā à frigore hyemis ledi nō potest, sed plātula potius impinguatur
 & retinetur à frigore hyemis, ne luxuriet, & tunc uerno superue-
 niente calore multiplicia ex se formabit semina, & fructus in ma-
 xima ubertate producit. Similiter autem considerandū est in agris
 multum frigidis & humidis, qui circūpositi sunt maribus & palu-
 dibus multis, hos enim non cōuenit seminare in autumnno nimium al-
 tem laborant humore frigido, & seminum forma abluitur & perit,
 ita quod euanescent in uere, & à fructu destituuntur, sed uerno tē-
 pore sata multipliciter habent humidam, & cum calor solis conue-
 luerit, cito crescunt & fructificant. Et huius signum est, quod uide-
 mus tales in siccitate temporū, quæ alios agros impedit, optime fru-
 ctifica-
 a i f a

ificare, temporis enim siccitas nimio agri humori coniuncta facit temperamentum, & fructuum reddit ubertatem. Propter quod etiam dicimus tales agros per sationem fabæ uel lini, si aliquando infœcunda sint, redire ad ubertatem, eo quod talia radicitus cuiusque persfluam ipsius temperant humiditatem. Propter quod studiū culturæ sit circa huiusmodi agros, ut per congestos aggeres affluentē redundantiam impediānt aquarum, ne agri impediānt superficiē, & per fossata in extremitate agrorū aperta, ea quæ iam influxit aut per pluuias uenit educant aquæ humiditatem. Nullo autem ingenio, ut dictum est, curari ualet terra ex adustione longa & siccitate sterilis effecta, raritas enim eius humorem indictū non retinet. Siccitas autem letamen absorbit appositum, & amaritudo innata impedit seminum aut plantarum nutrimentum. Frequenter tamen super huius salugine superficiem quandā terræ lenis & pinguis, quæ alluuione maris adducta est, inuenimus quæ longa putredine herbarum ibi est generata, flumina enim in mare intrantia plurimam secum trahunt terram, quā eradunt de terris optimis, quæ dum ad mare peruenerit reflexu projicitur sup saluginē littoris, & dum hoc fit cōtinue tempore longo superficies talis terræ scracissima est in fructibus, q non in profundū figunt radices, eas uero plātas quæ in profundum figunt radices nutrire nō possunt, & ideo talis terra frugum qdem fert copiam, sed arbores aut nulle aut puulæ nascuntur in ea, huius autem signū est, quod uidemus maria quæ bis in die naturali influūt & refluunt, & iuxta littora sua tales habere agros, maria autem stātia omnino iuxta littora sua sunt sterilia.

De cultu agri mōtuosi et ualliculosi. Cap. XVII.

Agri autem in conuexitatibus mōtium siti frequenter patiuntur siccitatem & macredinem, quoniam pingue quod est in ipsis desinit ad ualles, & ideo ualles quidem pinguisimi conuexa autem montium sunt arida, propter quod plantæ in eis nō bene

bene domesticantur per cultum, propter quod etiam in talibus locis præcipiuntur etiam ab agricolis per transuersum fulcari, ut in subcis stet retenta pinguedo, quæ decurrit in præceps si ex directo sulcus descendit. Propter quod etiam fiunt retinacula per materias ex transuerso ante agrum, ne humus defluat postquam fuerit exarata, quæ autem subtiliori ingenio bunum hanc serunt non exaratâ sed durâ, & postquam seminata est humus eueriunt eam super semina, aut aratro aut ligone aut alio fossorio, & non arant eam nisi semel, nec in ea comminuunt glebas magnas, quoniam si araretur sepius comminuerebatur cum pluuia quæ cum impetu descendit, ex concu montis tota portaretur ad uallum, & periret quod seminatum est. Semen igitur in tali agro tenue & non bonum debet esse, tum propter cultus defectum, tum propter impossibilitatem retinendi pinguedinem & humorem ex quibus semina conualescunt, & ideo etiam firmus letaminis sub terra in montibus non ponitur, sed potius in superficie, ne terra in intimis mota fer humorem & impetum descendat in uallum, nec letamen æqualiter spargitur in montibus per totum, sed altius plus letaminis ponitur ubi plus de humore abluitur, secundum quod declinat conuexitas de letamine ponitur quantitas. Inferiora enim per se descensu humorum pinguescunt, superiora autem pinguedine per alluionem restituuntur, dum autem plus letaminis ponitur ubi plus de humore abluitur, & minus in loco ad quem plus letaminis per alluionem imbrium apportatur, fit quedam temperamenti æqualitas. Fructus autem conuenientiores sunt montium quam uallium, quoniam reuerberatio solis ad montem maior est, & humor moderatus citius obedit digestionem, & loca ipsa montium sunt uaporosa, quia uapor maturantem adiuuat calorem. Ex his ergo animaduertendum est, quod quæcunque plantæ aromaticos & calidos & siccos habent fructus, hos magis congruit in montibus plantari & seminari, propter loci calorem & siccitatem, quæcumque autem foliatus & humidus habent fructus, his magis competit in uallibus

ferre

Seminari quàm in montibus. Propter quod uina & aromatica meliora sunt in montibus, & in genere frugum auena melius quàm triticum, uel siligo in montibus prouenit. Frumentum autem hordeum & siligo melius in uallibus proueniunt, propter suorum granorum soliditatem. In ualliculoso autem agro necessario est fieri fossatum in medio uallis magnum & multa parua ad ipsum descendentia, per quæ humoris impetus defluat, ne uenientes de monte torrentes submergant semina quæ acta sunt in ualle. Sic autem agro culto domesticum semina & radicibus plantæ ingerit nutrimentum: & ideo planta domestica tunc efficitur cum ager satiuus, ut dictum est reperitur, cum enim uenter & mater sint uegetabilium, oportet ut ipsa ad cultum redacta semina secundum agros suas mutent dispositiones. Digerunt autem cibum & faciunt eum cholericum, aut phlegmaticum, aut sanguineum, & postea per dispositiones cibi alterantur corpus & substantia plantarum, nam sicut arte medici dispositiones laudabiles acquirit uenter, & tunc ad laudabiles dispositiones mutat cibum & corpus, sic sapiens agricola laudabiles dispositiones mutat agrum per cultum, quo laudabiliter dispositio etiam plantæ laudabiles acquirunt dispositiones. Eadem autem operatio est inter partum & matricem, & agrum, & plantam, quoniam licet operatur sicut sperma masculi, qui sicut artifex mouet & format partum, tamen quia sanguis menstruus trahitur in nutrimentum partus in multis sequitur matris & matricis dispositionem, in agris autem & plantis, hoc est, plusquam in matrice & partu, quia in plantis sicut in ante habitis est osseum, non est proprie masculus et femina, sed permixtæ sunt hæ uirtutes in eodem, propter quod terræ dispositio tota est quæ alterat plantam ad domesticæ uel syluestris dispositionem.

κ Decultis

De cultu agrinoualis, Cap. xviii.

Ger autem qui noualis ab antiquis sapientibus uocatur est duplex, unus quidem qui primum ad cultum redactus est, alter autem ad quem interpositis quibusdam quietibus, necesse est suam redire nouitatem, sicut est ager qui duobus annis seminatur, in tertio quiescit, aut in quarto, aut in quinto, aut in sexto, aut in septimo, usque ad hunc enim inuenimus diuersitatem quietis agrorum. Noualis autem qui uno anno seminatur, pluribus annis quiescere uult, omnino malus est, et cultui et cultori ad uota non respondens laboris. Studium autem quod habetur in agro noualium, qui nunc primum ad cultum sunt redacti, est extirpatio syluestrium, quarum radices nisi extirpentur omnem sugunt agni humorem, et non permittunt semina nutrire, et ad debitum uegetari, propter quod etiam precipitur, agrum non feri diuersis seminibus, ne humum adurat, aut exiccet alterum, attrahendo ad se nutrimentum. Extirpatis autem illis, scriitur ager, et primo quidem propter non adustam uirtutem terre quam contraxit longo in ipsa putrefactione herbarum ac stirpium diuersarum diu serax est, aut sine aut cum paruo letamine, deinde oportet adhiberi letamen si serax debet permanere, et nisi sit pinguis ager oportet aliquam interponi quietem. Presertim quando cum substantia herballi uel paleari plantae seminate, aut metuntur, aut radicibus euelluntur: extracta enim agri pinguedine et uirtute, necesse est ut nudus ager soli exponatur tertio uel alio anno cuius calore et lumine uirtutem accipiat germinandi, sicut habuit in prima seminatione, spiritus enim uiuificus plantae dum per semina et plantas attrahitur humore et spiritu uiuifico terra destituitur. Et terminato tempore quiescit, ad agrum iterum reuocatur, sicut reuocatur ad uterum uirtus concipiendi per quietem inter partum et partum. Ad unum autem agrum redit citius, et ad alium tardius, secundum quod ager magis et minus fecundus calidus

us, & humidus, & porosus, & siccus, & pinguis, & subtilis innuitur. Hoc autem ostēdit & ipsum nomen, quoniam nouale est quod redit ad uirtutem pristinā per quietem innouatam, omnium enim operum physicorū testatur opera, quæ enim cum labore & expressa uirtute perficiuntur, nisi quiete interposita uim & restorationem accipiant, & dissoluuntur & corrumpuntur. Quicunq; igitur agri continuatis sat. onibus fructificant, continue ex cœlo & humore suorum principiorum accipiunt innouationem, qui instaurati semper possunt accipere pullulationem, & ideo continue seminatur. Quicunq; autem ager continuo humore non modo infusus est, sed etiam coopertus illo in maiore parte anni, quod ita intelligas in hyeme scilicet & in uere, quando debent pullulare semina, & in autumno quando serendum est, coopertus est nimio humore frigido, & grosso infusus. Ab Aegyptijs qui primitus agros distinxerunt uocatur hic ager subteneus, aut temulentus, & ille nec noualis nec satius, quia in æstate quando in superficie siccantur scinditur magnis scissuris lutum, quod est in superficie ipsius ex aqua frigida grossa quæ cooperuerat eum in superiori parte luti eius, & hoc impedit pullulationem bonarum plantarum. Si quæ etiam nascantur plantæ in tali agro syluestres remanent, quia acidæ uel amaræ sunt in sapore propter grossitiem & frigiditatem & copiam humoris, & in semine, & in fructu destituuntur propter defectum humidi, ex quo causantur semina & fructus. Atque igitur quia tempus æstatis non est ad pullulationem fructuum, sed ad maturitatem & exiccationem, & ideo pronunciant de hoc agricultores, quod deserendus est, quia nulla utilis planta in ea mutari potest ex syluestri in convenientes domesticis plantis proprietates, ut supra. Alium autem agrum uliginosum esse dixerunt antiqui cultores, de quo ratiocinati dixerunt ipsum ad cultum redigi non posse. Et hic est qui heremi habet naturam, cum enim partes in superficie non habeant solidatas & continuas non radi-

cabit in eo, & florebit, aut fructificabit aliqua perfecta plantarum. Nam planta querit locum solidæ continuitatis in quo radicetur & floreat & fructum ferat. In uliginoso enim tota superficies est porus, & quod est subtilis humoris in fundo totum euaporat, nec retinetur aliquid in superficie quod reflexum contineatur & constet, & planta perfecte formetur ex ipsa, & ideo quia talis ager plantam non suscipit, non potest etiam per arationes aut fossas ad hoc redigi, ut in eo fiat aliqua domesticatio plantarum, & ideo relinquendus esse censetur, & in piscinas & lacunas redigendus. Alij tamen dicunt quod terra uliginosa in qua semper inseparata manet humiditas, dicentes, quod uligo est naturalis humor terræ, ab ea nunquam recedens, ut inseparabile accidens, & in hac opinione uidetur esse Palladius, qui ait, quod omne triticum solo uliginoso post tertiam sationem in genus siliginis commutatur. Nam talis transmutatio ex superflua humiditate procedit. Et in multis alijs locis idem Palladius sentit, & cum eo cōcordat Varro & alij multi qui de hac materia tractauerunt.

De tempore & modo arandi & dissipandi herbas malas, Cap. XIX.

Ingues & sicci agri in locis aridis mense Februario & Ianuario possunt proscindi & arari, in locis uero temperatis & humidis mense Maij & Aprilis, uidelicet quando in eis superflua humiditas est consumpta, & terra iam ad æqualitatem inter humiditatem & siccitatem peruenit. Eodem mense Aprilis & Maio pingues agri, qui diu aquam tenent, proscindantur, cum omnes herbas protulerint, & eorum semina nōdum sunt maturitate firmata. Et sicci de quibus primo diximus, possunt secunda uice arari mense Iunio et Iulio, secunda uice arantur agri humidi, quos diximus mense Martio & Aprilis, uel Maij esse sulcandos. Mense Augusti humidi agri tertia, sicci uero secunda uice arentur. Mense Septembri

Septembri pinguis ager & qui diu consuevit habere humorem tertia uice arabitur, quamuis humido anno possit & ante tertiarum. Nunc ager humidus, planus, exilis scribitur & aratur. Cuius graciles nunc primū arandi sunt & serendi. Boues melius collo quam capite iunguntur, quos ubi ad uersuram uenerint arator retineat, & iugum propellat, ut eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus secundum Palladium longior quam centum uiginti pedum esse non debet, sed ex consuetudine cultorum Lombardie & Romanianolae usque ad ducentos pedes & ultra sulcus extenditur. Cretoſa terra profundius, soluta uero minus profunde arctur. Seruandum est etiam ne inter sulcos terra non mota relinquatur. Glebæ omnes sunt dolabris uel malleis, aut ligonibus dissipandæ. Sed æqualiter totam terram motam esse agnoscis, si transuersum per sulcos particam mittes, quæ res sæpius facta bubulcos ab hac negligentia submouebat. Obseruandum est ne lutosus ager aretur, aut qui sit post longas siccitates imbre leui perfusus. Nam terra quæ lutosā tractatur in principio, toto fertur anno tractari non posse, quæ uero leuiter superinfusa est, & subius sicca, si tunc aretur, asseritur per triennium fieri sterilis, & ideo mediocriter ager insusus, ut nec lutosus sit, nec aridus debet proscindi. Si collis est transuersus sulcatur per latera, quæ forma tunc cum semen accipit est seruanda. Si agros incultos aperire uolueris, considerabis an sit humidus, ager an siccus, syluis, aut germine, filice uel fruticis uestitus. Si humidus erit fossarum ductibus ex omni parte siccetur, sed apertæ fossæ notæ sunt, cæteræ hoc genere fiunt, imprimuntur sulci per agrum ex transuerso altitudine pedum trium, postea usque ad medietatem lapidibus repletur aut glarea, & desuper terra equatur, sed fossarum capita unam patentem fossam petant, ad quam declues recurrant, ita & humor deducetur, & agri spacia non peribunt. Si defuerint lapides sarmentis uel stramine cooperiuntur, uel

quibuscunque uirgultis. Hæc autem mense Maio fiunt, & etiã alijs mensibus secundum qualitatem humiditatis terræ consumptæ. Si nemorosus est, extirpatis aut rare relictis arboribus colatur. Si lapidosus per multas partes saxorum terra collecta purgari poterit, & nutriri uel muni. Tuncus gramen & filices frequenti aratione uincuntur. Sed filicem si sepe fabam conseras uel lupinos, & subinde nascentem mucrone falcis recidas, inter exiguum tempus absumes. Mense Iulio utiliter uel ante caniculares dies filicem extirpabimus & caricem hoc mense cum sol cancri tenebit hospitium, luna sexta in capricorni signo posita, gramen ablatum Greci asserunt nihil de radicibus rediturum.

De seminatione in communi, Caput XX.

DE seminis autem natura & uirtute in præcedentibus dictum est, sed hic attendendum est, quod semen duo continet, quorum unum est uirtus formatiua, quam habet de cælo, cum calore & spiritu qui instrumentaliter formatiue deserviunt, calor quidem digerendo, segregando & subtiliando, spiritus autem uehendo uirtutem. Alterum autem quod habet semen est substantia formalis, quæ immixto sibi humido suscipit formationem & figurationem in planta & plantæ organa. Attendendum est igitur in omni seminatione, ut seratur semen quando adiutorium maius habet de cælo, hoc autem est quando iuuatur calido humido & uiuifico lumine solis temperato, quod in ipso aliquantulum temperatum est adustiuum humidi, in sole enim est coniunctum siccum, & ideo est aliquantulum adustiuum humidi seminis, & ideo nouellæ semina & plantas teneras aliquando obumbrant à seruore solis ij qui hortos prudenter excolūt, sed in lumine lunæ est lumen eiusdē solis coniunctum

coniunctū frigido temperato & humido, ut ex lumine solis habeat caliditatem mouentem, & ex frigido temperato recipiat temperamentū, & ex humido moueatur siccitas i. suus. Incēso igitur primo lumine in luna, cum ipsa est calida tēperata & humida iaciēda sunt semina, quia tunc conuenientius iuuatur uirtus eorū à luna, propter rationes iam inductas, mouebit enim tunc uirtutem formatiuā, calor enim eius & spiritus adiuuatur à temperato calore lune, & ab humido lune iuuatur materia formalis quæ formanda est. Nec oportet attendere ad stellas alias, quoniam uirtus illarum cōmunicatur lumini solis & lunæ p applicationē lunæ ad eas, quæ in omnibus applicatur respectibus eorū quolibet mense per recessum & accessum & ideo antiqui sapientes lunam cœlestis militiæ reginā uocabāt, & uitream Diane lampadem. Ratio prioris nominis est, quia uicina nobis existens plus influit sup inferiora q̄ alia cœlestis uirtus, & applicans se in spacio mensis quolibet mense p̄ficit mutato lumine, quod omnia p̄ficiunt in spacio multorum annorum. Propter quod egregius philosophus Aristoteles dixit, quod luna facit in mense, q̄ sol facit in anno, hoc est per hyemem & æstatem uer & autumnū. Quoniā à prima acceſsione usq; ad diminutionē luminis eius est calida & humida sicut uer, & à diminutione luminis eius usq; ad plenitudinem est calida & sicca, sicut æstas. Et à plenitudine usq; ad diminutionem secundam, est frigida & sicca. Et à diminutione secunda usque ad effectum, est frigida & humida, corrupto seminali humore phlegmatico. Propter q̄, si satio est, & fiet tēpore quo est calida & sicca, exiccabitur humidum substantiale seminum, q̄ formari debet in organa plantæ, & nō proueniet plantæ perfectio. Si autem tempore illo fiet satio quo est frigida & sicca, non mouebitur calor seminum, nec iuuabitur humidum. Et ideo satio non erit conueniens. Si autem tempore quo est corruptæ senectutis frigida & humida existens, putrescent forte semina, & non
pro

proueniet utilitas sationis. In prima autē satione omnia iuuantur & proueniūt utiliter, & ideo dicitur uitrea lampas Dianæ à frigida luce succensa. Diana enim lumen aëris esse fabulatur poëte, q̄ aër spiritualiter existit in corporibus animatorū. Lampas enim huius spiritus corpus lunare est, quod per lucem concepta & temperata à sole formata profundit, & spiritus animatorum, & mouet eos, ut moniti proferant uirtutes ad naturales opatiōes, quas sol si p̄ se moueret, dissolueret, propter nimiam sui intemperantiam & siccitatem ideo enim frigus lunæ poptime obsequitur, q̄ cōtinens extrinsecus & accidēs intrinsecus tempore, & mouet interius spiritus ad naturales opatiōes, & non sinit eosdem dissolui per euaporationē, q̄ frigus temperatū circundans intrinsecus reprimat & reflectit spiritus ut interioribus confortentur: maxime autē hoc est in plantis, quæ non agunt nisi naturales operationes, & non sunt sensibiles, sensus enim magis confortantur extra, & naturalia magis uigent in interioribus. Attendendum igitur est, ut in accensione lunæ seminetur istis rationibus. Oportet autem considerare quartam circuli decliuius, in qua mouentur lumina uisifica, cum in circulo decliui sit generatio & corruptio inuegetabilium. Non est tamen in cunctis partibus causa generationis, sed in quarta quæ est ab ariete in cancrū. Omnis ergo satio est perfecta, antequam sol accipiat arietem, quia tunc semina in matricibus suis non inuenies, sed in matrice terræ de uorabit ea, & uiuifico lumine mouebit. Et autumnales quidem satione nunc radicate mouebuntur in debitam suæ substantiæ quantitatem, & flores & seminum formationem. Vernales autem seminationes etiam in matrice terræ iacentes tunc pullulant, & ad uentem sole temperato floreunt, & generabunt ante tempus ex mea siccitate. Nec oportet quod multi obseruentur uenti, quoniam licet auster euocet terram, & pullulare facit plantas, tamen aquilo quando non est mortificantis frigiditatis continet semen, ne euaporans dissoluatur. Sed plerumq; cauendum est, quod ager non siccatur die

tur diuerso simul semine, sæpe enim contigit quod unū semen magis contrahit quā alterum, & tunc unum adurit alterum, & aliquando per appositum tractum utrunque impeditur à germine. Videmus enim quod planta iuxta helleborum uel scāmoneam posita contrahit proprietates eius, & rixania iuxta triticum posita ipsum adurit, similiter facit corilus, uel caulis circa uitem, & sic est de multis alijs, & sic etiam absque dubio diuersitas seminis subtile humidum, quod est in agro, contrarijs uirtutibus corrumpit, quod non bene proficit ad fructum domesticum, sic etiam diuersitas seminum animalium, quando unum coit cum foemina alterius speciei, corrumpit utrunque, ita quod neutrum perficit foecunditatē. Propter quod cauendum est ab huius diuersitate in pluribus. Quaedam autem semina per experientiam inueniuntur seinuicem non ledere, sed simul sata conualescere, & fructus ubertatem successiue afferre, ueluti cum seruntur tempore congruo in pastinato solo semina atriplicum, spinachia, foeniculorum, lactucarum, petrosilini, satireia, bliti & caulium, ex quibus primo euelluntur atriplices, secundo spinachia, & ex caulibus quidam ut transplantentur, uel omnes, uel nimis spissa rareficientur & sarculantur, & successiue colliguntur remanentibus ex quolibet genere quibusdam seminibus propter semina. Item seruntur congrue simul triticum & spelta, milium & panicum, & phaseoli, & similiter hordeum & frumentum. Amplius autem si ultra mensuram iaciantur semina in agro, macilentia & non proficientia erunt. Sed si seratur ager secundum proportionem cibalis humidi quod est in ipso, ita quod radices dilatari & confortari possint, tunc etiam planta exurgens fortis erit, & proferens fructum, quem querit ex labore culturae. Hæc igitur diligenter esse attendenda & naturalis suadet ratio & experientia cultus. Oportet etiam attendere ne forte uel ipsa semina iacta sint corrupta, & ideo præcipitur à Palladio, ne semina iacta uetustiora sint quā antiqua, si enim uetustatē habent ultra annū, nimis exiccata sunt, & tunc

L ius fore

tas formatiua proprio subiecto destituta, humoris radicalis substantiæ destituta euanuit, & ideo talia raro proficiunt. Præterea frumentum & talia semina eligantur, præcipue in ea regione quam colimus, uel probemus aduecta. Nam omnium surculorum uel frugum genera præclara terris tamen tuis experta committere debes, in nouo enim genere seminum ante experimentum non est spes tota ponenda. Et nota quod semina locis humidis citius quàm siccis degenerant. Omnia legumina à Græcis autoribus seri iubentur in terra sicca, faba tamen in humida terra iubetur spargi, licet tēperatis agris ferendum sit, tamen si siccitas longa sit, semina magis in agris quàm in horreis seruabuntur. Si necessitas cogit de salsa terra serere aliquid, post autumnum plantanda uel conferenda est, ut malicia eius uberius imbris eluctur, aliquid etiam terræ dulcis uel fluuiialis arenæ subiiciendum est, si illi uirgulata committimus locis uliginosis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis. Mense Septembri circa æquinoctium triticum & alia semina quæ ante hyemem seruntur, aut serenitas constat congrue seminantur, ut eorum radices ante hyemem conualescant. Siccis uero, aut pinguibus, aut calidis, aut solicis positis locis post dicta tempora seminantur, dummodo usq; ad hyemis gelicidium nullatenus differantur. Præterea fiunt seminaria in quibus nutriuntur tam semina quàm surculi, & cum adoleuerint in alium transferuntur locum. Hoc seminarium talem terram & taliter preparatam desiderat, ut in tractatu proximo scriptum est. Sed ut scribit Varro quæ in seminario nata sunt: Si loca erant frigidiora, quæ molli natura sunt, per brumalia tempora tegere oportet fronde, aut stramentis. Si erunt umbres secuti, uidendum ne alicubi aqua cōsistat, uenenum est propter gelu radicibus tenellis sub terris & supra uirgultis, ne eodem tempore aquæ crescant, quia ratione terræ tempore propagantur, supra terram aëre frigidore cinguntur. Quod ita esse docent syluestria, ad quæ sator non accessit. Nam prius radices nasci solent, nec longius procedūt nisi quo tempore uenit.

fol, duplex causa radicum. Nam quædam arbores naturaliter longius producant radices quàm aliæ, & quia aliæ terra facilius uiam radicibus quàm aliæ dat. Si autem seminarium sterculus confusum est, cacumina quæ molliora erunt natura, ut oleæ, aut ficus integenda sunt binis tabellis dextra aut sinistra ligatis. Præterea scribit Cato quod terra seminarij talis esse debet qualem desiderant semina & surculi in ea sata. Item dicit quod surculi non debent eminere nisi quatuor digitis supra terrâ, & cacumina debent fimo bubalo obliniri.

De plantatione & modis plantandi, &
de electione plantarum,
Caput XXI.

Arborum quædam fructum faciunt & semen, in fructus carne reclusa: quædam uero nullum fructum ferunt in quo semen aliquod inuenitur, ex quo possit planta similis generari. Quæ fructum & semen faciunt, quædam illud debile faciunt, quædam grossum & potens in dura testa reclusum. Quæ semen paruum & debile faciunt, uirtutem generatiuam habent tam in semine quàm in ramis diffusam, & ideo ex utroq; plantari & conualescere possunt, licet plantatio ex semine tali sit periculosior, & quandoq; in longam speretur ætatem, & ex eo non domestica sed syluestris planta nascatur. Ex ramis uero plantatio citius & facilius conualescit, & inde domestica planta provenit non syluestris, si ex planta domestica ramus fuerit talis acceptus, & in hoc genere est uitis, malagranata & ficus, & multe aliæ. Quæ uero semen forte faciunt, uirtutem generatiuam habent, maxime in ipso semine collectam. Ideoq; ex ipso semine melius quàm in ramis proveniunt, & huius generis sunt nux, castanea, amygdalus, & aliæ similes. Arbores uero quæ multum ferunt fructum, uirtutem generatiuam diffusam necessario habent in ramis, cum natura eis specialem non deputauerit locum, ubi eorum

L 2 sperma

*ſperma ſeu ſemen colligerent, ideoque ex iſſis ramis cum ſuis gema-
 mis, aut ex plantis cum radicibus uel ſine radicum matre euulſis,
 optime conualeſcunt, & maxime quæ poros habent apertos, per
 quos facile tranſeat nutrimentum. Siue autem ex ſemine, ſiue ex ra-
 dicibus plantas aliunde diuulſas plantare deſideras, considera-
 trum locus in quo plantare intendis ſit inſidijs beſtiarum expoſitus,
 aut clauſus, aut tutus à nocumento corroſionis earum, ſi eſt inſidijs
 expoſitus, melius eſt quod in aliquo loco clauſo, umbris tamen libe-
 ro, cuius terra ſit ſoluta, dulcis & aliquantulum ſtercorata, & o-
 ptime ſubacta ligonibus, & maxime noua ſurſum & deſubtus ele-
 uata. Omnia ſemina, rami aut plantulæ duobus diſtantes pedibus
 aut uno in ſeminario plantentur, uidelicet ſi ſint fortia ſemina, ut
 nuces, amygdala, & ſimilia. Si uero ſint debilia, ut uitis, malagran-
 nati, plantæ, & pini, & ſimilium, tria uel quatuor coniunctim po-
 nantur, ut debilis uirtus unius alterius auxilio ſuſtentetur, & aſi-
 dua ſeu frequenti foſſione diſſipentur herbæ naſcentes, nec ibi ali-
 quæ domesticæ ſeminentur. Fiant etiam irrigationes tempore ma-
 gni æſtus, cum cœleſtis diui negatur inſuſio. Sit autem aqua irri-
 gans non frigida, mortificans, nuper de puteis hauſta, ſed de pia-
 ſcinis ſeu paludibus letaminis aut foueis corruptis accepta, uel ſit
 puteorum uel fontium, poſtquam eam exhaustam & in aliquo loco
 poſitam rectificauerit calor ſolis, cui multum proderit ſi in ea mo-
 dicum ſimi ponas, eamque ſæpe moueas & impingues, & cum ea-
 rum ſummitas iniuriam corroſionis beſtiarum duobus uel tribus
 annis elapſis euaserit cum uniuerſis radicibus transferantur ad
 ſcrobēs, in loco uidelicet ubi eas poſtmodum ſtare diſſonis, iuxta
 quas palos figas ex ſpinis ſi oportunum eſſe uidebitur inimicis. Si
 uero locus clauſus ab iniurijs beſtiarum tutus exiſtat, ſtatim ſemia-
 na, ramos uel plantas in loco ubi perpetuo ſtare debeunt confi-
 denter pone, et eis eadem tribue auxilia quæ ſuper his in ſeminario
 nutriendis relata ſunt. Spacia uero inter arbores ſeu uites ſeruetur
 ſecundum*

secundum multitudinem arborum & terrarum consuetudinem approbatam, & præcipue secundum quod de singulis plantis aridis suo loco dicitur. Scrobes autem fiant latæ ac profundæ secundum magnitudinem plantæ & radicum, dum tamen in solo arido uel de cliui profundius, & in humido aut depresso minus profunde plantentur, & in mediocri mediocriter infigantur. Si nimis cretosa est, letamen & sabulum misceatur, & si nimium sabulosa letamen cum creta ponatur, ita tamen quod in macra terra plus, & in pingui minus letaminis apponatur. Sit autem simus qui huic apponitur non porcinus, sed aliorum animalium, bene maturus. Cum autem plantæ transfertur domesticæ uel syluestris, pars ad meridiem uersa rubrica signetur, uel aliter, ut translata eiusdem coeli quibus ante steterat cardinibus apponatur. Cum uero plantas in scrobe deponis, quod de radicibus læsum inueneris amputabis. Obseruandum est tamen ne terra in qua plantatur sit nimis mollis, incogruè enim radicibus adaptatur, quæ uero nimis sicca est sua superflua siccitate radicem plantule naturalem humiditatem consumit, sed inter utrunque prædictorum tenens medium, puluerisabilis seu dissolubilis sit, & conuenienter aptetur radicibus, aut ramis sine radice plantatis, & pedibus mediocriter conculcetur. Quod si necessitas te coegerit in terra nimis sicca uel molli plantare, de locis alijs conueniens apportetur usq; ad omnem coopertionem radicem, & etiam usq; ferè scrobis repletionem, si habueris abundantiam eius. Fiant autem plantationes prædictæ mense Octobri, aut Nouembri in locis aridis & montuosis & calidis, ut eiusdem terræ superflua siccitas circa plantas humiditatem hyemis temperet. In humidis autem & ualliculosis locis & frigidis conuenientius in Februario & Martio mense plantatur ne superflua hyemis & loci humiditas debilis plantæ, calorem extinguat, in temperatis autem locis utroque tempore satis congrue plantantur uel etiam transplantantur. Hæc quidem dicta in his quæ cum radicibus plan-

L 3 tantur

tantur proprie locum habent, quæ uero plantantur semine mense
 ianuario ponenda sunt, non amplius quàm ternis digitis sub terrâ
 posita, ut semine mense sequenti februario tumefacto, statim cum
 primo ueris & solis calorem senserit aperiatur cortex, & pullulet
 noua planta. Quod si locus sit calidus & siccus, conueniētius octo-
 bri uel nouembri mense ponuntur. Et rami qui sine radicibus plā-
 tantur mense martio infixantur, ab arbore nuper abscisi, cum uiri-
 dis succus sit cortici iam infixus. Quorum quidem plantatio sa-
 tis etiā aperte fieri poterit mense octobri post humidum autum-
 num, cum nondum humor & spiritus uiuificus plantæ fugam lha-
 buit ad radicem. Nam tempore maximi frigoris calore naturali ar-
 boris ad terræ uiscera calida fugiente, secumq; humorem spiritū
 trahente, si tunc rami aut palmites plantandi recidantur à matre,
 plantati debiliter conualescunt. Ramusculus qui plantatur torquen-
 dus non est, nec aliquo modo nexadus, & pars ea de qua radix spe-
 ratur, iniuriæ nullæ subijciatur, & maxime in his quæ amplos po-
 ros & ligni raram compositionē habuerint, aut medullas magnas,
 ut est salix & uitis & similia, hæc seruabis. Sed in his plantis quæ
 solidum & spissum lignū habent, ut buxus & fauina uel similes for-
 san proderit si rami pars scindatur inferior, & in sciss. ra mittatur
 lapillus, ut per longitudinē pororū plantæ facile humor terrestris
 ingrediens plantam nutriat & cōualescere faciat. Caput inferius
 in terram figendum non rotundo, sed longo uulnere transuersum,
 ferramentis incidatur acutis, aut ab arbore laceratus plantetur, sic
 enim poros quibus attrahit nutrimentū apertiores habebit. In ome-
 ni plantatione quæ post hyemem in locis calidis & siccis faciēda
 est utile puto, si scrobes modico maturo letamine iuxta repleto suc-
 co, aut lauatura letaminis aspergatur leniter, ne terra condenset,
 & fossa modicū uacua relinquatur, ut æstatis tēpore imbres colligat
 facilius, q̄ eius supflua mēperent siccitatem. In his aut plantati-
 onibus quæ ante hyemē fiunt, erit melius terrā circa plantas exaga-
 gera

gerare, ipsamq; fortius cōprimere, ne ad plātas supflua humiditas digestionē impediēs colligatur, & rami q̄ plātandi, sint potius bienales, quā anni unius tantūmodo existent, exceptis vitibus & quibusdā alijs in quibus unius anni tantūmodo esse debet. Atq; tales eligātur q̄ sint leti, succosi, nūidi, gēmis grossis & pluribus oculati, & ad uenam tantā materiā redacti, in pluribus autē amputatur cōgrue summitas, & in determinata lōgitudine relinquūtur, ut in salice, uite, oleua & ulmo placet, & in quibusdā alijs his similibus.

De insitionibus & per quas plantæ syluestres domesticantur, Cap. XXII.

Insitio fit multis modis, sed ea que maxime proficit, ut per eam rudis syluestrium dispositio mutetur in domesticā, & usui cōuenientem dispositionem, est quod similia fiat insitio in similia, secundū genus, & nō secundū speciē, sicut piri in piazum, & mali in malū, & sic de alijs. si enim diuersa genere in diuersa inferantur, nutrimentū taliū ad alteram dispositionem alteratū uix bene nutrit, & sorte corrūpit plātam insitam, p̄ rationē quā diximus de corruptione seminis animalium & agrorum, quando diuersa seminum genera permiscuntur. Est autem plantarum ad inuicem inter omnia animata plurima similitudo, licet enim arbores speciebus suis differant, tamen lignū unius speciei non multū distat à specie alterius, & hoc contingit ideo quod forma formalis plantarum inter animata plus est immersa materiā, & quasi in nullo uel in modico eleuata supra eam, propter quod etiam uita eius occulta est, hac igitur de causa fit q̄ arbor unius nutrimentū digestionē habet sufficientē, prima ut nutriat aliā, & secūda digestio adhibita per aliam conuertit succum in saporem & figuram fructus, secundum quod uenit secundā. Et ideo etiam quando dissimiles sibi plantæ inferuntur conualescunt & fructificant, optima tamen insitio est, ut diximus, similis quantū potest in similia, præcipue in trūcum aut ramos omnes incisos, ut sæpe probaui. Item ait Varro quod melior

melior est insitio in arborē domesticam, quā syluestrem, quia mēa
 liores fructus producit. Itē melior fit immutatio in toto quā in pte,
 quia aut omnis insitio fit per infixionem unius in aliam, & p fortē
 alligationem, ita quod insita quasi uenas radicales spargit in eam
 cui inseritur, fit quod illa, cuius mollicies tanta est quod citius conte
 ritur q̄ infigi & colligari ualeat, nō posset inseri alicui plantæ, &
 ideo herbe molles habētes stipites, ut olera & nimis tenelli surculi
 nulli plantæ q̄d u tales sunt inseri possunt, quoniā inserta nō cito ra
 dicatur in ea cui inseritur, sed oportet quod processu temporis con
 fortetur & continuetur cum ea cui inserta est. Hæc igitur est causa
 quod mollis planta, nec in mollem nec in duram, nec in similem nec
 in dīsimilem inseri potest. Nec etiam in eam quæ multum dura est
 conuenienter inseritur, multum enim dura non de facili in se uenas
 radicales recipit, propter ariditatem & dīfficultatem duræ perfor
 rationis, & ideo tales insitiones plerunq; male pueniunt, sed in se
 rentes querere debent parua fraga & recentia, in quibus sit multa
 succositas, & parua durities, quæ quidem sustinere possit colliga
 tionem, & facile aperiatur à calore naturali. Hæc enim cū inseritur
 cito aperit se uersus eam cui inseritur, & emittit in eam uenas radi
 cales, p quas sugit melius nutrimentum quam sugeret ex terra, &
 ideo tunc conualescit insita melius q̄ si in terra esset fixa. Hæc est ra
 tio in surculi insitione. Item sunt surculi inserendi steriles, q̄a qui se
 rentes fructum tantum ponunt, non facile ad debitū uenire possunt
 augmentum. Item de nouo nati, propter rationes prædictas gēmis
 grossis, sp̄ssis & pluribus oculati, quia ibi abundantia generatiua
 uirtutis, quæ maximæ in humore digesto & spisso & optime cōmix
 to, in gemmis coadunato consistit. Item ab orientali arboris parte
 decisi, quia in ea magis quā in alia parte in ramis propter il
 lustrationem temperati caloris solis est caliditas & humiditas, quæ
 omnibus animalibus sunt causa uitæ, sed etiam ex alijs p̄tibus accē
 pte conualescunt. Oportet autem scire quod insitionum multi sunt
 modi.

modi, qui optime proueniūt, & à syluestritate ad domesticationem plantam transmutant. Primus quidem est, quod fraga eiusdem arboris omnia ultra mediū medullæ ex transuerso incidantur, & tunc alligetur quod incisum est, sicut uulnera ligari consueuerunt, & circumponatur cera uel lutum ad pluuiæ & extrinsecorum nocuentorum defensionem, & ne rumpi aut eorum plagæ aperiri agitatione uentorum possint, conuenientibus perticis muniantur. Statim enim consolidato uulnere superior pars emundatum in sapore profert fructū, propter digestionem succi in nodo factam, & hoc proprie dicitur incisio, quo quidem plantam in alteram non transmutat speciem, seu genus, sed eam de syluestri domesticam facit. Secundus autem modus est, quod una & eadē arbor abscindatur in trunco, & fragum superius in eadem arbore acceptum trunco suo inseratur, tunc enim conualescens insita profert fructum alterius generis in sapore, & quantitate, & figura, quam prius protulerat, & iste modus fecit diuersitatem omnem, quæ est in malis & piris, & cæteris fructibus, tanta enim est uis nodi & conuersionis pororum qui prius ascenderunt, quod succum ex nodis retentum dirigunt ad aliam formam plantalem, quæ forma monstratur in quantitate & sapore fructus. Tertius modus inuentus est in uite, & quibusdam alijs quæ ex medulla crescūt, uidelicet quod gēma unius uitis excidatur usq; ad medullam profunde uulnere trāsuerso & obliquo, & tantundem de gemma uitis alterius eruitur, & loco alterius ponitur, & fit colligatio sicut in alijs, & tunc cōualescit & fructificat, & fieret forte in alijs arboribus, sed in uite expertum est. Quartus uero modus insitionis est, quo fragum unius arboris in aliam inseritur arborem conualescit & fructificat in ea per modum qui sæpe dictus est. Et iste modus regulariter cum fuerit magis similium erit melior, & citius conualescens, & fit proprie in illis arboribus quæ rectos habent poros, & per tunicas ligatas à radice accipiunt nutrimentum. Sed iste modus & similiter secundus in plures subdiui-

M duntur

duntur modos, & unus quidem est, quo surculus inferendus inter corticem & lignum nouæ matris imprimitur, secundus est, cum surculus scisso infigatur ligno: tertius qui fit more emplastri, quartus qui dicitur ad buccellum, quintus uero salicis pertica perforata. De omnibus per ordinem dicendū est. Primus quidem modus quo surculus inter corticem lignumq; deponitur, fit hoc modo, truncum ferrea recidamus acuta, in loco nitido et succoso, ipsumq; cum fascia corticis desuper poliamus, deinde uimine salicis aut ulmi ligamus, ibiq; inter corticem & lignum cuneum ferreum, uel osseum in acutū tendens ab una parte latum & ab alia quasi rotundum tribus prope digitis confidendum deponimus, ne corticis fascia scindatur, & in eum locū subducto cungeo statim surculum mergimus ab una parte decisum, salua medulla & cortice partis alterius, pellicula exteriori remota, ita quod optime trunco adhæreat surculi incisura, qui super truncum quatuor aut sex digitis emineat, uel usq; ad octo, duos uel tres, uel plures surculos pro trunci constituimus qualitate, quaternis digitis, uel amplius ad minus inter eos spaciū relinquimus, & lutum desuper conuenienter ponimus & disponimus peciam uel ligamus. Hic autem modus, optime comprehendit & conualescit, sed fieri non potest nisi mense Martio uel Aprili, cum iam potest lignum à cortice separari. Sed nec fieri potest nisi in trunco grosso uel mediocri, & in his arboribus quæ grossum habent corticem & pinguem, ut ficus, pirus, malus, & similes. Conualescit autem maxime iuxta terram huiusmodi facta incisio, & etiam in quacunque parte stipitis, & grossorum ramorum satis congrue prouenit, sed duobus ad minus omnis surculus propter uentorum rabiem adminiculis eget. Modus autem secundus qui scisso fit stipiti, hoc modo agendus est, refecetur truncus & desuper poliatur, ut dictum est in modo prædicto, deinde scindatur in ea parte quæ magis succosa uidetur, & quæ corticem ibidem planum & adæquationi surculi cōgruum cernatur habere, quod maxime in uenis ubi magis

est spaciū inter corticem & medullam propter abundantiam nutrimenti quod ad partem illam accessit, quod si antequam scindas vinculum prope summum stipitis ligaueris truncū cum minima scissura longitudinis defendet, deinde cuncum duobus digitis uel modicum minus longum formabis in furculo ab utraq; parte decisum salua medulla, & aperta scissura cum aliquo cuneo, & de ipsius scissuræ labijs sublata omni lanugine, si affuerit cum punica parui cultelli acuti, furculum immerges, tauter quod cortex cortici adæquetur in parte exteriori, & lignum ligno interius, ut succus inter cortices & ligna possit liberius pertransire. In scissura etiam furculi optime trunco nouæ matris adhæreat, deinde subducto cuneo, & in trunco furculus sponte constringatur immissus, super riuulas & cortices cōiungendas aliquid corticis eius arboris, uel panni linei cerati ponatur, & cum iunco stricte ligetur, deinde, ut ait Cato subtili puluere in superiorem scissuram immisso, creta plurimum comprehensa cū pauca arena & fimo bubalo, ut idem ait, uel cum cera super truncum & ligaturam ad defensionem caloris uenti & pluuiæ congrue disponatur, & pecia fascietur. Ego autem plusquam millesies probaui & semper inueni sufficere solam cretam bene compositam sine fimo & arena, uel cera & puluere, in scissura hæc etiam proderunt, si uapor à radice ascendens ad nouum alendum furculum foras egrediens denegetur. Notandum est tamen quod istiusmodi & actus, & operatio diuersificatur secundum diuersitatem grossitudinis & tenuitatis stipitis inferendi, & cunei furculi incidendi. Nam inferendus stipes est ualde grossior furculo aut modicum aut nihil. Si quidem stipes est ualde grossior, duobus potest scindi modis, uno modo ut ab una parte stipitis usq; ad medullam in tantum cum congruo ad hoc scalp pro scindatur, ubi unus tantum furculus infigatur, alio modo ut ab una parte stipitis ad aliam scissurā pertrahatur, ibiq; duo furculi, scilicet unus à qualibet parte ponatur, uel unus tantum si placuerit ab una parte altera uacua remanente. Si uero stipes est

modicum grossior furculo, necessario per medium scinditur, & unum solum recipit furculum. Vbiunque autem unus tantummodo furculus ponendus est, debet cuneus eius formari ut in scissura ex utraque parte facta, tertia cum cortice conuenienti remaneat, in quarta uero quæ intra stipitem stare debet nihil corticis & latitudinis uideatur, aut modicum eo modo melius quo furculus in cortice, quàm in ligni stipite exterius & interius adæquetur. Vbi autem duo furculi sunt ponendi fit in scissura cunei à duabus partibus prope medullam, quæ etiam ad medullam & acumen accedat, ab alijs duabus partibus fit quasi eiusdem latitudinis, ita quod pars parum latior cum omni cortice permanens extra cum cortice matris æquetur, pars uero strictior remota exteriori corticula uersus medullam stipitis interius disponatur. Si autem stipex est æqualis furculo qui inseritur formetur cuneus, ut ab utraque parte sit cortex, & utrunque fiat æquatio, & cortice, & peciola super riuulas posita, sub tili uinculo scisso uel cordula cum modica structura ligetur, & post modum cum creta seu terra & peciola fascietur. Et hic modus iuxta terram & in altum & in summitatibus optime conualescit, & omnes istæ formæ quæ fiunt scisso trunco possunt fieri conuenienter mense Februario & Martio, etiam mense Aprili, si furculus omni tenera parte priuetur, & melius si colligantur antequam pululent, & diu sub terra in loco frigido umbroso seruentur summitatibus non subuersis. Et etiam mense Ianuario cum calefactione ignis facta insitio, comprehendit cum eius auxilio conglutinans currat succus, sed tunc temporis erit insitio cæteris melior, & melius conualescens, cum iam cortici seu uiridis succus intulerit, & gemmæ incipiunt esse suspectæ. Ego etiam malorum insitiones feci circa principium Augusti de furculis illa æstate maturatis, & satis congrue prouenerunt, ueruntamen talis insitio faciendâ est sub terra, uel modicum supra eam, ut tumulatione terræ à tanto æstu insita defensetur, uel supra eam uas aliquod stillans suspendatur, & hoc

hoc auxilio poterit hoc tempore etiam in altum fieri. Fit etiam, ut ait Varro, hæc insitio commode in solsticio æstiuo & caniculæ signo, & præcipue in fico, ut in tractatu insitionis fici scripsi. Potest etiam prædicta insitio fieri sub terra & circa terram seu modicum supra terram, ubi sine dubio insiti ramusculi proueniunt omnibus alijs locis ad incrementa maiora, quia ibi lignum & cortex maxime beneficio soli adherentis humescit, cuius insitio loci magis conuenit plantis paruulis in quibus insitio celebratur. Si uero planta mediocriter magna fuerit commodius erit eandem in locis altioribus inferere, ubi cortex sit uiridis & succosus quàm ipsam circa terram inferere, quia sic fructus ex ea pluribus annis tardius haberetur, ueruntamen quantomagis inferius fiat tanto magis domesticatur fructus, ut supra probatum fuit. Si uero fuerit arbor magna, plurimos habens ramos, nil erit utilius quàm ramos in locis nitidis refecare, ibique quotcumque uolueris surculos inferere. Quod si adeò uetusta est arbor quod ramorum cortices nimium sint rugosi, ac humore consumpti, arbor eadem incidatur & relinquatur incisa usque ad annum sequentem, & tunc inferantur surculi qui in ea nati fuerint lætiores, & in commodiore parte locati, circuncisis cæteris & abiectis qui tot numero esse poterunt, quot inferenti placebit, quia omnem numerum surculorum sufficienter nutriet talis arbor. Modus quidem inferendi quem Palladius emplastrationem uocat, sic ab eodem fieri affirmatur, ex nouellis ramis incisis & feracibus gemma quæ bene apparebit sine dubio processura, duobus digitis quadratis circumsignetur, ut ipsa statuatur in medio, & ita subtiliter cortex leuetur acutissimo scalpello, ne gemma ledatur. Item ex ea arbore cui gestimus inferere similiter cum gemma tolletur emplastrum, nitido tamen atque uberi loco, tunc ibi conuenienter impressum circa gemmam uinculis cogitur sine læsione germinis coherere, ut ea quæ apposite redditur loco gemmæ prioris includat, tunc luto superlinis & liberam gemmam relinquis, cui

M 3 multum

multum proderit si peciola cum cera super iuncturam & riuulâ
 corticum apponatur, ad extrinsecorum nocumentorum defensionem,
 & nutrientis succi et uaporis uiuifici retentionem, ramos de
 inde superiores eius arboris refecabis, ne mater proprios uolent
 nutrire ramos, alienum filium sibi propter utilitatem radicump
 eundem relinquatur: deinde uero uiginti diebus extractis aut plu
 ribus, resolutis uinculis reperiens externi seminis gemmam mire in
 arboris alienæ membrâ transfixam, hic autem modus mense Iunio
 fieri posse asseritur, licet & ante & post modicū cōprehēdat, dum
 modo gemma conueniens habeatur. Et modus igitur qui uulgariter
 dicitur ad buccellum qui huic proximo plurimum est affinis, fiat
 hoc modo, buccellum paruum grossitudine pollicis longum, cum
 gemma in medio de nouo furculo eleuetur, in nouo furculo eiusdem
 grossitudinis suo cortice in tres uel quatuor partes scisso & denur
 dato ponatur, & tamen ad inferius consideranter comprimat,ur,
 quod ligno stipitis mediocriter stricte adhercat, & cortex apposi
 ti furculi non scindatur, & siue gemma posita super locum gemma
 sublata ponatur siue non, nihilominus sine aliquo ligaturæ uel alte
 rius rei auxilio conualescit. Abscindenda est tamen omnis circum
 dans soboles furculorum, ne insitæ surripiant nutrimentum, et ta
 men magnum adminiculum præstabit, si cortex pendens taliter re
 scindatur, quod remanenti appositus buccellus subtiliter adæquea
 tur, & propter dictam causam peciola, deinde creta super iun
 cturam & totum buccellum ponatur, libera gemma relicta, deinde
 ne cera relicta cadat, lineâ pecia fascietur. Fiat autem hic modus
 mense Martio, postquam cortex separatur à ligno, & mense A
 prili, & Maio, si furculi antequam gemment collecti seruen
 tur, ne pullulent in loco frigido & umbroso, sub terra pro
 parte submersi. Item expertum est in mense Iunio circa finem
 & Iulio buccellum paruum cum gemma de nouissimo furculo ele
 uatum

natum, & in nouissimo furculo positum eiusdem groſſitudinis ſi-
 ue gemme adæquantur ſiue non, ſine aliquo auxilio ligature uel
 alterius rei optime conualere. Et tam hic modus quam ſupe-
 rior proximus qui emplaſtratio dicitur, locum habet in his ſolis
 arboribus, quibus ſuccus pinguis eſt in cortice, ut ficus, oleis, caſta-
 neis & ſimilibus. Poſteſt etiam ſine abſciſione inferendi furculi, ea
 leuari buccellum, & domesticum eiusdem groſſitudinis ab una pte
 ſciſſum, ibidem apponi, & cum filo ligari, & præparari, ut dictum
 eſt ſupra, & cum comprehendere uidetur ſupra buccellum abſcide,
 relicta enim ſummitas ſuccum ad buccellum fortius attrahit quam
 abſciſa, & hoc modo poſſunt plures eiusdem ſpeciei & diuerſariæ
 in una uirga formari. Modus uero qui ſit in ſalicis, pertica, ſit hoc
 modo, pertica uel baculus dictorum lignorum perforetur ſubtili te-
 rebra & acuta, ita quod inter unum foramen & alterum ſit ſpaciũ
 ſemipedis, & furculus modicum raſo cortice intromiſſus iacenter
 iungatur in ſcrobe furculis elcuatis, ita tamen quod pertice ſaltem
 ſalicis ſummitas aliquid remaneat ſupra terram, hinc uero poſt an-
 num materia totaliter eleuata, & inter furculos incifa, plantam quæ
 libet radicibus plurimis decoratam in ordinata ſcrobe deponere, cui
 forſan proderit ſi creta uel cera foramina & eorũ ſciſſuræ undiq;
 optime obturentur. Quidam autem mihi aſſeruit ſe expertum fuiſſe
 hanc inſitionem in palo ſalicis uiridi perforato uſq; ad medullam ſo-
 lummodo & infixiſſe furculos æqualis groſſitudinis remoto corti-
 ce, quatenus intrarent in foramen, ut cortex furculi æquaretur cor-
 tici pali, & cum cera omnem riuiulam obturaſſe, & poſuiſſe palum
 ſub terra quatuor digitis iacentem in loco aquoſo, ita quod de palo
 nihil apparuit, ſed ſolum furculi ſupra terram, & comprehendere op-
 time omnes, & reſecato inter furculos trunco platiſſe & bene cõ-
 ualuiſſe. Alium autem modũ inferendi retulit, Columella dicens: gal-
 lica terebra uſq; ad medullam arborem perforandam, plaga inte-
 rius leniter inclinata, ubi deducto omni fragmine, uitem uel ramiũ

ad modum foraminis deliberatū succidū tamē & humidū strictū
imprimi, una uel duabus gemmis foris relictis, & tunc argilla &
musco locum diligenter operiri, & ita uites in ulmo inferi posse di-
xit. Prædicti autem duo modi fieri possunt congrue in mense martij
& in principio aprilis ac februarj, siue cum uiridis & nouus suc-
cus calore aëris dissolutus mouetur in cortice. Item scribit Varro a-
lium modum inferendi suo tempore inuentum in propinquis arbori-
bus hoc modo, ex arbore qua uult habere surculum in eam quam
inferere uult ramulum traducat, & in eius ramo præciso ac defixo,
implicare in locum, quod contingit ex utraq; pte, quod intus est sal-
te extenuatū, ita quod ex una pte quo cœlum uisurū est corticem cū
cortice æquatum habeat eius ramuli quē inferet, cacumē ut directū
sit ad cœlum postero curet anno, cum cōprehenderit unū propaga-
tum ab altera arbore pcedit. Ex prædictis igitur patet q̄ licet insi-
tio in similia sit melior, tamen in dissimilia plurimū cōualefcit, & in-
finita mirabilia facit, quæ apparent in his qui experiri desiderant
& in talibus exercitantur.

Ex q̄bus dispositionibus & in quas transmu-
tentur plantæ syluestres in dome-
sticationē, Cap. XXIII.

IN his quæ supra determinata sunt, scimus plantas sylue-
stres esse spinosas & scabiosas in corticis substātia, & p-
uorum & multorum foliorū, plurimorū fructuum, & in
quantitate minorū, & acutiorum succorū, & hæc omnia non dubi-
tamus accidere plantæ propter suū nutrimentū, & ideo planta in
omnibus his dispositionibus mutatur p nutrimentū cultoris agri in
oppositas dispositiones, spinositas enim uenit ex humido nutrimen-
tali intenso, quod cogitur ad supficiē pertingere ad medullā ipsa sua
intensione, & hæc in domestica mutatur per abundantā humidū,
quæ non patitur calorē acui, sed frangit eum, & nō finit terrestre
congregari, sed infundit & currere ipsum facit in poros plantæ.

Simi-

Similiter autem eiusdem humidi abundantia fluit in maiorem foliorum diuisionem, hæc etiam facit ut maiores sint fructus domesticarum, & quia humor syluestrium tenuis & subtilis est propter paruum earum nutrimentum, erit humor domesticarum spissus & uiscosus ad phlegmatis naturam accedens propter eius abundantiam, & letamini administrati commixtionem, tenue autem & subtile facile dispergitur à calore, & diuiditur in plurima, & ideo in numero sunt plurimi fructus arborum syluestrium, & non uermiculati, sed integri in arboribus diu perseuerantes, quoniam subtile & tenue non facile putrescit, nec de facili claudit poros sue uegetationis, per quam sugit ex arbore, præcipue cum in eodem humido sicut in proximo subiecto sit calor acutus: abundans autem & spissum, & uiscosum humidum per magnas partes fluit in unum, & non est facilis diuisionis, eo quod calidum eius est hebes, & ideo fiunt ex eo maiores quidem & non tot numero fructus, sicut ex tenui & subtile & acuti caloris existente, & cito hebes eius calor permittit claudere eius porum, per quem sugit arbore, ita quod multi talium fructuum cadunt ante tempus maturationis, & de facili attrahunt uermes. Quod autem emundat succum & digerit in domesticis, nodi præcipue sunt insitionum, qui tenent in corticibus suis & transversalibus poris humidum, donec ad suauem mutaretur saporem, & talis quidem est transmutatio earum per insitionem domesticarum arborum. Illæ autem plantæ quæ sunt de genere granorum & celerum ex solo cultu & cibo domesticantur, in hoc quod substantiæ & molliores, & maiores efficiuntur, & sui saporis, & humores minus efficiuntur acuti, propter causam quam supra diximus, subtilitas enim corticis quæ est in domesticis & planicies absque dubio ex bonitate & abundantia provenit nutrimenti.

¶ De locis

De locis utilibus & inutilibus generationi plantarū, Cap. XXIIII.

Multa in generatione sua duobus indiget, quorum unum est materia ex qua fit, & alterum est locus sue generationis, quemadmodum est pater. Et materiam quidem impedit loci falsugo, eo quod exiccat humidum radicale plantarū, cuius signum est quod terræ falsæ uel commixtæ, uel sale seminatae steriles efficiuntur. Loca autem perpetuis niuibz cooperta omnino non competunt generationi plantarum, quia experimento competimus niuem à temperamento esse remotissimam, propter frigus glaciale quod est mortificatiuum. Oportet autem scire quod si aliquis locus in se temperatus in hyeme frequenter fit niue cooperatus, iste eximie tribus ex causis foecunditatem accipit, quarum una est, quod uis terræ euaporans reflectitur sæpius ad terram, propter niuis cooperimentum, alia autem causa, quia niuis repressa caliditas ad terram illam expirans, conueniens generationi præbet nutrimentum humidum, quod paulatim per uices distillans superioribus partibus terræ uigorem natiuum plantarum continue infundit. Tertia est causa, quia nix frigiditate sua locum circumstantem & uigorem principiorum generantium plantarum continet ne euaporetur, & continet terræ superficiem ne emittat intus in uisceribus terræ uapores generatos, qui congregati ad superficiem ingrediuntur radices plantarum, & præstant ei nutrimentum & fomentationem, & generationem materiæ, quæ ingreditur plantarum commixtioni. Sicut autem diximus, quod locus perpetuus in frigore propter inuositatem non conuenit generationi plantarum, ita eodem modo in locis falsis & siccis non apparet multum generatio plantarum propter remotionem locorum à temperamento. Hæc enim loca multam falsuginem habentia multæ sunt siccitatis, & per consequens multæ frigiditatis, eo quod calor cōplexionalis non conalescit & retinetur nisi in humido temperato, & si alius calor alia

quando

quando sit in talibus locis est adurens talis calor, non remaneat, sed euolat adustus frigidus, & mortificans ea quæ forte nasci debuissent, & signum huius terræ est quod minoratur & contrahitur, & ex siccitate & frigiditate, quia elongatur à calido & humido, quæ eleuant & faciunt crescere loca & exaltare. Propter quod terræ dulcis quæ abundat in calido dissolvente & humido uaporante frequentius eleuatur in colles & montes, & terræ falsuginis multæ deprimatur. In locis autem calidis per convenientiam materie plantarum & loci apte & bene natæ proueniunt, in talibus enim locis est aqua subtilis, & bene digesta, eo quod à calore loci talis ex profundo attrahitur terræ & bene commiscetur, & bene digeritur à calore loci terminante, à calore enim multo non adurente prouenit humidi decoctio. Calor enim in talibus locis abundat ex duabus causis, quarum una est calor loci retinens calorem, secunda causa est calor solis, qui ex aliqua reuerberatione multiplicatur super locum illum, & loci quidem calor est sicut instrumentalis, calor autem solaris sicut terminans & formalis, & quasi uiuificans, & ideo formatur continue humidum in plantis, aer etiam immixtus est humido locorum talium, & iuuat ad hoc ut humidum sursum spirando educatur in plantæ figuram, montes autem qui sunt subius concaui & uaporosi attrahunt à suis concauitatibus humorem, & adiuuat ad hoc caliditas multa, quæ est radiorum solis & stellarum, & multa ad annexum montis reuerberatio, & ideo festinat in his humidi decoctio, præcipue in latere conuerso circa calidum solis, hoc est, circa meridiem, propter quod plantæ multæ & bene decoctæ proueniunt in montibus præcipue, nimium humidum enim attractum ad montis superficiem ex figura deuexitatis continue defluit, & ideo superius uinum remanens optime decoquitur, quia melius uincitur à calore, quando non est superfluum, nec omnino siccatur, quia continue attrahitur, & ex gibbo montis crescunt uina odorifera & plantæ aromaticæ, & sunt plantæ & uina magis sicciore aliquantulum. Ad pe

des autem eorundem montium sunt plantæ & uina magis humidæ,
 & minus digesta, & plantæ sp̄siores propter multum humidum
 annexo montibus, cōtinue ad calida loca defluens. Quædam tamen
 loca siue plana, siue montuosa, perpetuæ sunt sterilitatis, & hæc uo-
 cantur heremi, & hæc sunt arenosa & salsa, & hæc sunt uincetem
 in se habentia salsedinem & siccitatem, & inter arenulas locorum
 talium sunt raritates, eo quod partes arenarum sunt contiguæ non
 continuæ sibi compositæ. Planta autem non potest generari ex ua-
 pore continuo qui diffiditur ex circuitu loci, in multis partibus lo-
 ci continuis à uirtute solis euaporantibus. In talibus igitur locis aut
 non generatur planta omnino, aut rara, aut debilis essentia, sicut est
 saxifraga, & quædam alia gramina parua. Partibus enim loci non
 coherentibus propter adustionem, impossibile est partes uaporis
 solide essentia & coherentis esse, propter quod etiam expirat, in-
 ter arenas per diuersas partes, & non formantur in plantam. Lux-
 tum autem nobile quod ingenuum est & liberum à grossa terrestri-
 tate propter unctuositatem suam, cito producit plātam unctuosam,
 esibilem. Planta autem quæ super solidos lapides nascitur propter
 carentiam humoris uix longo contingit & crescit tempore: planta
 enim remanens & crescens indiget terra, & aqua, & aëre, & ra-
 ro hoc habet planta quæ in lapidum soliditate erumpit. Est & alia
 plantæ consideratio ex loco plantæ proueniens, quoniam si fuerit
 in loco qui est prope solem, hoc est, ad directum solis respectū uer-
 sus orientem & meridiem, citius nascitur & crescit, eo quod calor
 solis directius & diutius manens super eam, cōuenientius & forti-
 us mouet humidum eius: & quando fuerit ad aquilonē & occiden-
 tem, ita quod sol cito declinat ab ea, tardabitur generatio eius, &
 incrementū diminuitur. Aut autē hoc dupliciter, naturaliter scilicet
 aut per accidens, quando locus aliquis ex montibus uel alijs causis
 proprietate accipit orientis uel occidentis. Similiter autem si in loco
 plantæ sit aqua frigida grossa in se concludens aërem, siue uaporem
 aërem

æreum, qui sua frigiditate & spissitudine ascendere, siue uaporare non permittit, ille uero permittit plantas nutriri ad magnum incrementū. Eodem autē modo impedit siccitas retenta in loco aliquo incrementum plantarū, propter defectum humidi nutrimenti. Tunc enim calor naturalis diffunditur ad extrema loci, & agit nullos cōburendo & construendo poros uiarum, sicut obstruuntur terrestri adusto, & tunc aqua nutriens etiam si adesset, non haberet meatus per quos in plantæ nutrimentum euaporaret, & remanet destituta nutrimento, & ideo non crescit in magna quantitate.

De terra & cognitione fecunditatis & sterilitatis eius, Cap. xxv.

Terra est unum ex elementis generatorum, cuius naturalis locus est in medio totius in quo naturaliter manet quies, et ad ipsum cum ab eo separata fuerit, naturaliter mouetur, est autem frigida & sicca naturaliter, sed accidentaliter rebus intrinsecis immutatur, eius uero esse in generalis iuuamentum præstat ad retentionem faciendam & fixationem, & ad seruandas figuras & formas. In terris uero secundum Palladium fecunditas querenda est, ne alba & nuda gleba sit, ne macer sabulo sine admixtione terreni, ne creta sola, ne arenæ squalentes, ne ieiuna glareæ, ne arenosi pulueris lapidosa macies, ne salsa uel amara, ne uliginosa terra, nec mons arenosus atq; ieiunus, ne uallis nimis opaca & squalida si d sit gleba putris, & ferè nigra, & ad tegendum segraminis sui crate sufficiens, aut mixti coloris, quæ & si rara sit, tamen pinguis & cretosi soli adiunctione glutinetur: quæ protulerit nec scabra sint, nec retorta, nec succi naturalis egentia. Verū quoniam alia terra dādis frumētis utilis est, quæ naturaliter cōuenit, & alia magis uincis unica est. Sciendum est autem quod frumentis dādis ut lis est, quæ naturaliter & sua sponte producit ebulū, iuncum,

gramen pingue, trifoliū, calamū, rubos pingues, pruna sylvestriā, lappas, maluam, & ceteras huiusmodi herbas quæ latitudine & pinguitate foliorum lætum solum & fecundū demonstrant. Color tamen terræ nō magno tempore desideretur, sed pinguedo atq; dulcedo, & in quē sic cognoscis terrā, glebam parum dulci aqua conaspergis, & subigis, si glutinosa est et adheret, cōstat ibi esse pinguedinem. Item scrobe effossa & repleta, si superaucrit terra pinguis, si defuerit exilis, si conuenerit æquata, mediocris. Dulcedo autē cognoscitur, si ea parte agri quæ magis displicet, si eiusdem qualitatis totus ager uidetur, fictili uase dulci aquam madesactam indiciosaporis explores. Vineis quoq; utilem per hæc signa cognoscēs, si corporis aliquatenus rari atq; resolutum est, uirgultaq; profert lini mitida, procera, fecunda sunt, ut pirus sylvestris, prunus, rubus, ceteraq; huiusmodi, neq; intorta, nec debilia, neq; macra, exilitate languentia. Et hæc in cōmuni breuib; in mediū absoluta qualitercunque sufficiat de terra agri siue cōgrua uineis, quæ plenius dicā de ipsa in libro uinearū. Sed cū sint genera terrarū plurima, pinguis autē et macra et spissa uel rara, sicca uel humida, lapidiosa, uel nō lapidosa, montuosa uel plana, & ex his pleraq; uitiosa, tamen propter seminum & plantarum differentia sepe necessaria, maxime tamen & absolute eligendus est pinguis & resolutus ager ubicunq; situs, quia hic min. mum laborem petit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti est spissus & pinguis, quia licet laborem maximum petat, tamen ad uota respondet. Illud uero deterrimum genus est, quod erit siccum & spissum, macrum & frigidū, qui ager more testiferi sciendiendus est. Veruntamen quod agri sint uarijs utilitatibus deputati Varro recitat Catonem in nouem genera diuisisse, ac graduum utilitatem scripsisse, ait enim meliorem esse agrum ulū, ubi u. neta posunt esse bono uino ac multo, secundo ubi ortus irriguus, tertio ubi saliceta, quarto ubi oliueta, quinto ubi pratum, sexto ubi capus frumētarius, septimo ubi cedue syluæ, octauo ubi arbuta, nono ubi glā

varia sylua aliqui dāt prima cū bonis pratis, qā modicae aut nullae requirunt expensas, contra in uineis habere, eo quod fructum sepe sumptus deuoꝛat.

De situ qui congruit agris ratione fecunditatis eorum, Cap. xxvi.

Itus terrarū nō sit adeo planus, ut stagnet, nec præruptus, ut defluat, nec obrutus ut in imū d' recta ualle subsidat, nec arduus, ut tēpestates immodice sentiat & calores. Sed ex his oībus utilis semper & æquata mediocritas regatur, uidelicet ut campus aptior sit, & humorē piuiarū cliuo fallēte subducens, uel collis molliter p latera inclinata deductus, uel uallis cum quadā moderatiōe & aeris claritate submissa, uel mōs alterius cacuminis defensus, & liber à molestioribus uētis aliquo auxilio, uel sublimis, asper, sed nemorosus & herbidus. Præterea positio agri q eligēdus est, si sit in frigidis, puincijs oriētali uel meridionali lateri ager debet esse oppositus, ne alicuius magni mōtis obiectu his duabus pti- bus exclusus algore rigeat. In calidis, puincijs ps potius septētrionalis optāda est, quæ utilitati, uoluptati & saluti et æquē bonitati respōdeat. Itē ait Varro, q quatuor extra fundū considerāda sunt q- bus fundus utilior uel minus utilis redditur. Primū est, si regio pxi- ma est infesta, qūis fertilis sit fūcus inutilis tamē est, ppter latroci- nia. Secundū est, si in regiōe ppinqua sunt hoīes qui emant, quæ in fūdo sunt uenalia, uel ne care uēdant quæ fundo sunt oportuna, fru- ctuosior enim fundus est. Tertiū si nimis lōginqua est, ut ex ea diffici- le necessaria portētur ad fundū, minus fructuosior cēsetur. Quar- to, eūdē fundū fructuosiorē faciūt uecturæ, si uiæ sunt qbus plaustra uel naues portare ac exportare necessaria possūt. Refert etiā ad fū- di fructus spectādū quēadmodum uicinus in cōfinio cōsitum agrū ha- beat, si enī ad limina quercū habeat, nō possis recte sub eā quēdā se- rere, oleāq; usq; eo est contrariū natura, ut arbores nō solū minus se- rant, sed etiā fugiāt, ut introrsum in fundū se reclinet, et in confinio uicē & fundum faciunt sterilem.

Demunitionibus vinearum, hortorum
& agrorū, Cap. XXVII,

Incarum hortorum & agrorū munitiones multis modis
fiunt, quidam enim fossatis cingunt, quidā sepiabus expa-
lis & uiminibus factis, qdam spinarum aut aliarū arborū
plantis. Et fossarū qdem munitiones plurimū defendūt ab ingressu
hominū & animalū rapaciū, & ab iniuria uicinarū aquarū ad loca
defensa fluentiū, & maxime si ripas habent ualde sufficientes ag-
geres eleuatas. Multum etiam cōferunt agris & uineis nim. um hu-
midis & aquosis, ut ad eas fluat supflus humor aquosus, segetes ne-
cans, & in loliiū & auenā conuertens, & completam digestiōnem
impediens. Et hæc quidem fossata magna uel parua sunt, secundum
quod magis & minus aquosa sunt loca, & secundūq; magis & mi-
nus hominum & animalium intrare uolentiū timent noxiam. Fiant
autem optime toto æstatis tempore, si aqua subterranea uel in fos-
satis reperandis collecta nō impediat, in quibus locis facienda sunt
mense augusti, septembri & octobri. Quibus mensibus aqua fossa-
rum & superficiē terræ maxima consumpta est. Qualiter autem
fiunt noua fossata notum est, quod ab utraq; parte latitudinis filii
seu funis extenditur & signatur, deinde uangis in terra & ligoni-
bus in sabulo fodiuntur, & badilibus extraremanens contrita terra
proiicitur, & ripæ cū zapis seu uangis poliuntur. Vetera uero fos-
sata reparantur hoc modo, primo quidem omnia fossorem impedi-
entia cum radicibus extirpantur, deinde cum ligone fundus rada-
tur, & terra cum herba rasa proiiciatur ad uiam, deinde cum ligo-
nibus adequantur & formentur ripæ, secundum quod stare debe-
bunt, & post libere fossatum quantum placuerit fodiatur. Notan-
dum est tamen quod in terra cretosa non debent fieri ripæ nimis
pendentes, quia post gelidam hyemen adueniente ueris calore dis-
soluerētur & ruerent. Sed in lapidosa & soluta terra facile ruit
ripx. Munitiones sepiū quædam palis & uiminibus fiunt, præ-
cipue

alique locum habent, ubi materie ipsarum habetur copia, & ubi arborum multitudo spinarum plantationem & conualescentiam impedirent. Quæ quidem qualiter fiant notum est, quod affixis palis acutis semipede distantibus, textentur uimine & spinis, et desuper muniantur, & possunt fieri cum paucioribus palis & uiminibus. Debiliores tamen fiant affixis palis duobus uel tribus pedibus inuicem remotis: tres uel quatuor particæ distantes æqualiter ex transuerso ligantur, deinde sursum rectis uiminibus positis contextuntur. Munitiones autem quæ de plantis spinarum & arborum sunt, hoc modo faciendæ sunt, uidelicet quod fiat in loco munitionis sulcus uel non pede concavus & tantundem latus, in quo plantæ aliunde radicatae uno palmo aut duobus distantes ponantur, & terra quæ inde remota fuerat optime trita operiantur radices, deinde fodiatur fossatum, & terra supra dictas plantulas eleuatur, & cum tota sursum eueuata fuerit in summitate si placuerit alius fiat sulcus, et similis plantatio fiat. Poterunt etiam multæ plantationes fieri propter fortiorem munitionem, si placuerit, secundum modum in primo libro traditum, cum de tumbis et curijs loquerer. Notandum est tamen quod ubi multum necessaria est clausura, ex spinis tantum faciendæ sunt plantationes, ubi uero non tanta est necessitas, et lignorum habetur penuria propter ignem, possunt congrue fieri plantationes, et præcipue ex plantis ulmorum et prunorum, et similibus, quæ omnes plantationes tertio anno cum conualuerint placentur, ut fortes fiant & spissæ, & ubi perditæ fuerint reparantur, deinde cum spissæ creuerint rarius disponantur, & ligentur ubi opus fuerit, & non iuxta terram, sed uno pede supra eam inciduntur tempore Octobris uel Nouembris, & melius Februarij & Martij, usque quo incipiunt turgescere gemmæ hoc enim modo loca semper clausa erunt, & seps in spissabitur pullulans, in summo stipite, in medio & radice. Ex his tamen quæ in superiori acie sunt plantatæ, poterunt aliquæ quibusdam pedibus distantes sine

○ incisio

incisione relinqui, ut fructum ferant, aut pro igne seruantur, vel
 edificijs deputentur. Et plantæ quidem spinarum quæ in acie in
 feriori ponendæ sunt, aut arborum, aut prunorum, aut rosarum syl-
 uestrium spinas acutas habentium, quæ uero in suprema ponendæ
 sunt, arbores sicut prunæ domesticæ, quæ spinis suis defendunt, et
 spissa earum pullulatione claudunt. Igni tertio uel quarto anno
 seruiunt, et plurimum fructum ferunt, uel sicut plantæ ulmorum
 uel salicum, uel populorum, et citoniorum, uel malorum granato-
 rum in calido aëre uel temperato, et similium arborum, et præci-
 pue facile pullulantium à radice. Notandum est tamen quod si
 terra sit adeò frigida et dura, quod in ea plantulæ difficile com-
 prehendant, plantulæ solummodo citoniorum cum radicibus uel si-
 ne ponantur ibidem, quæ non refugiunt talem terram, quod si est
 campus, ulmus est utilior omnibus alijs plantis, quod et sepem su-
 stinet et attollit uuas, et frondem iucundissimam ministrat ouib-
 us et bubus, ac sepibus præbet uirgas ac foco et furno, et est
 multis operibus optimus. Si uero plantulæ desint in partibus illis,
 aut aliunde portentur radicibus coopertis, et optime preparatis,
 ut à calore descendantur et uento, aut maturitatis fructuum tempore
 colligantur, et sole siccantur semina, et in seminario mense Ianu-
 arij et Februarij sata ut planta nutriantur, ut sequenti uel tertio
 anno ipsorum copia facile habeatur. Palladius tamen præcipit ma-
 tura colligi semina, rubi et spinæ, quæ rubus caninus uocatur, et
 cum farina erui ex aqua macerata misceri, funes deinde sparteos
 ueteres mixtioni sic induci, ut inter funes semina recepta seruantur,
 usque ad uerni temporis initia, tunc ubi sepi futura est, duo sulci
 tribus pedibus à se separati sexquipedes altitudine fiant, et per u-
 trosque cum seminibus obruantur funes in leni terra, ita trigesima
 die procedunt sentes, quos teneros adminiculis opus est adiungere,
 qui inter se per spacia relicta uacua iungentur.

De flumini

De fluminum defensionibus,

Caput XXVIII.

Lumina suo impetu sæpe ripas possessionum fodiunt, & in eis operantur ruinas, & quandoque suo incremento & depreſſione uicinorū locorum inundant & operiunt terrarum ſuperficiem. Vbi igitur ſua rabie ſæuiunt rupes modicum ſuperius penaculi fortes ſiunt, ſecundum impetum amnis, aut ibidem mergantur cistæ cum magnis cornibus ligneis admodum cratis ab utroque capite factis, & uiminibus contextis, & lapidibus plenis, quæ bergulle dicuntur. Vbi uero aquarum abundantia ſuperficiem operit & ſegetes necat, ſiunt aggeres fortes & magni talesq; eorum potentia aquarum iniuriæ contradicant, quod ſi in aliquo locato debilitabitur ager, antequam deficiat alius conueniens poſt ipſum fiat, & debilitatus in quibusdam incidatur locis, & currus & beſtiæ ac homines nouum aggerem percurrere & concutare cogantur.

Secundi libri finis.

O 2 CRESCENTII

CRESCENTII

LIBER TERTIVS DE CAMPE

stribus agris colendis, & de natura &
utilitate fructuum qui ex eis
percipiuntur.

Ampestrium agrorum cultus in libro secundo generaliter traditus est. Nunc autem in hoc tertio libro dicam singulariter de cultu & utilitate cuiuslibet seminis & fructus qui seminatur in eis, & ex eisdem percipiuntur, secundum ordinem alphabeti, & primo quidem dicam de arca & horreis, quæ unicuique semini communia necessaria & utilia sint.

De Area.

Area longe à uilla esse non debet, propter deportandi facilitatem, & ut fraus non timeatur domini uel procuratoris in ciuitate suspecta. Sit autem ut Palladius ait, uel strata silice, uel saxo montis excisa, uel sub ipso triturae tempore ungulis pecorum uel porcorum, & aquæ admixtione solidata. Sit circa hanc locus altus, planus & purus, in quem frumenta transfusa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde proximum tectum: uel habeantur sextaria uel similia, ut tempore imbris subito munda, uel semitrita transferantur uel operiantur. Sit autem loco sublimi & perstabili undecumque. Longe tamen ab hortis & uineis atque pomerijs. Nam sicut radices uirgultorum prosunt letamen & paleæ, ita insidiantes frondibus perforant & corrumpunt.

De horreis.

itus horreorum superior longe ab omni olere & letamine, & stabulis ponendus est, frigidus uentosus & siccus.
sed satis

Bed factis granarijs, ut Palladius ait, amurca luto mixta parietes li-
nientur, cui aridi oleastri folia uel oliuæ pro paleis adiçiuntur. Quæ
ut siccata fuerint frumenta cõdentur, hæc res gurgulionibus ac mu-
ribus & cæteris noxijs animalibus inimica est. Aliqui coriandri fo-
lia frumentis miscent, ad seruandum profutura: hæc ait Palladius.
Nihil tamen cõmodius erit diu custodiendis frumentis, quã si ex hor-
reis in alterum locum uicinum transfusa refrigerentur aliquot die-
bus atq; ita horreis inferantur. Negat Columela uentilanda esse fru-
menta, quia magis miscentur animalia totis acernis, quæ si non mo-
ueantur in summitate intra mensuram palmi subsident, & hoc cor-
rupto uelut corio illæsa durabũt. Ab horreis tamen debet auster esse
aduersus. Adhuc cauendum est ne pauimentum super quo ponitur
humidum sit aut rarum, sed solidũ & bene planum, ne muribus præ-
beat habitaculum per foramen. Insuper etiam diligenter attenden-
dum est, ne sit locus excedens in frigore uel calore, quia utrunq; se-
getes corrumpit & perdit in eis uirtutem naturalem. Aliqui puteos
faciunt, horum solum & latera paleis substernunt, & curant ne hu-
mor aut aer tangere possit, nisi cum promitur ad usum, quo enim spi-
ritus non peruenit, ibi non oritur gurgulio. Sic conditũ triticũ manet
annis quinquaginta multũ uero plus annis centũ, ut Varro scribit.

De Avena.

Vena duplex est, syluestris & domestica, syluestris na-
scitur in frumento, cum granum eius satum nimia mollitie
& intemperantia terre conuertitur in auenam, quæ ab
eo in herba cognoscitur, quia latiores, uiridiores & pilosiores ha-
bet frondes, & huius granum nigrum & pilosum est, & matura-
tur & cadit ante maturationem frumenti. Domestica est alba non
pilosa, & seminatur tempore seminum frumenti, & eodem modo,
& melius mense Februario & Martio, & etiam in macra terra bo-
na provenit, & eundem querit ærem, & similem terram deside-

rat. Peritiores tamen dicunt quod siccum querit agrum, & modicum post messem frumenti maturatur & colligitur, & tam herba utriusque auenae quam semen est optimum pabulum equorum & bouum, & asinorum, & multorum, neutra uero ipsarum homines nostrum in suo cibo utuntur. Virtutem habet relaxandi omnem tumorem, & duricies, & faciei immundicias depurandi.

De Cicere.

Cicer notum est, & eius quaedam diuersitates sunt, quia quoddam est rubeum, quoddam paruum album, quoddam sanguineum: & ex his quoddam grossum, quoddam paruum, quoddam nigrum. Ex quibus sanguineum tantum rugosum corticem habet, & est melius ceteris, reliqua omnia corticem habent politum. Optime nascitur in aere temperato & humido, & terram pinguisimam & solutam desiderat, & cretam etiam non formidat. Et terram quidem ualde macilentam reddit, seminatur mense Februario in locis calidis, temperatis Martio. Cui proderit ut cito nascatur, si mollesceratur, & maxime aqua letaminis cum tarde seritur, & circa sulcos hortorum optime plantatur, & cum maturum est colligitur remanentibus herbis. Media corbe seminis uacca contenta est. Sarculatur & herbis mundatur ut faba, sed nebulis laeditur, & inde in eluuio facile perit. Colligitur quidem granis existentibus siccis, & cum luna multam processit in defectu. Cicer album secundum Isaac calidum est & nimis humidum, sed Auicenna dicit in medio primi gradus humidum. Rubeum est autem calidum & nimis humidum. Sed Auicenna dicit quod est calidum & siccum in primo gradu, & nigrum est fortius. Cicer plurimum est nutrimenti, & uentrem humectat sed inflationem generat et aentositatem, idcirco auget spermata, et coitum ualde confortat, quia tres habet in se causas ad coitum pertinentes, scilicet calorem, nutrimentum, et inflationem, ideoque ualde competit admissariis egs, cum multitudinem equorum

Ignorantia necessario habuerit coopire. Hippocrates dicit, quod ciccris potestates due sunt, & cum coqtur eas amittit, & in aqua ubi coquitur redeunt, una dulcedinis, & altera salsuginis. Cum dulcedine sua nutrimento bono nutrit, & lac augmentat, & uentrem humectat, cum salsugine uero humore grossum dissoluit ac minuit, urinam & menstrua prouocat, & ualet ictericis & hydropicis, & ad totius corporis pruriginem. Et si eius iure lauetur impetiginem & serpiginem mundificat. Item secundum Galenum cicer educit lubricos, & ualet ad oppilationem splenis & epatis & fellis, lapides frangit in renibus & uesica, sed nocumenū est uulneribus renum & uesicae. Cicer nigrum est magis diureticū & appetitiuū, & ideo plus ualet in apertione splenis & epatis & fractura lapidū & lubricis educendis, & præcipue si cū aqua coquatur, & ius ipsius bibatur. Album uero est melius in augmentatione lactis & spermatis. Auicenna dicit, quod cicer clarificat uocem & nutrit pulmonem melius quam res aliqua, & propter hoc fiunt sorbitiones ex farina ciccris. Et oportet quod cicer comedatur neque in principio cibi neque in fine, sed in medio eius, & uehementer addit in coitū, & eius infusio facit erigere membrum fortiter quando bibitur à ieiuno.

De Cicercula.

Cicercula nota est, aerem humidum desiderat, & terram pinguem & cretosam, seminari potest in solida terra, ut saba, deinde de arari & sulcari. Tempore ianuarij & februarij & in principio martij seritur. Et media corbis completuacca, bonus cibus est animalibus, & homines ea utuntur elixa, & in tortis & in pane cum alijs generibus frumentorum pro familijs & his qui laboribus exercentur.

De Canapo.

Canapum est de natura lini, & ideo simile aerem et terram desiderat, sed non optet ut sit toties exarata. Verūtamen qui uolunt habere canapum, pro funibus, seminare debent ipsum in locis pinguiſſis.

pinguissimis, in quibus longum ualde pueniet, & grossam & multam stuppam habens ex grossitie corticis eius, & quanto rarius seminabitur, tãto magis ramosum erit. Qui uult ex eo facere pannos scilicet sacco, linteamina, uestes seminet ipsum in locis mediocriter pinguibus & solutis spissum, in quibus proueniet sine ramulis, quasi magnum linum, & tale competens erit prædictis operibus, & iterum erit necessarium piscatoribus pro retibus eorum. Nam canapũ ualde melius defenditur in aqua q̃ linum, & similiter rete ex ipso factum, feritur autem mense aprili & in fine martij, & herhis sarculo mundatur & manibus, colligitur cum matura sunt semina eius scilicet masculinum, & in fascibus ligatum ponuntur in aliquo loco duo fasces simul, ut semina minus sint super semina alterius, & radices oppositæ, & cooperiuntur summatates seminum cum herba, uel aliquo stramine super quo ponuntur lapides uel terra, ut seminum maturitas compleatur, & si per sex uel octo dies iacuerit eleuatur stramen & lapides, & ponitur linteamen sub uel iuxta semina, & excutitur semen quod facile cadit, sed foemininum, quod semen nõ habet, totũ per decẽ dies ante masculinũ colligitur cũ albefcit, deinde totũ simul maceratur in aqua, ibiq; dimittitur donec stuppa possit à ligno separari, & ipsum lignũ putrefactũ cõteri, et maxime quod ex eo subtile est, quod uero grossũ est ualde longum, uel piice, depilari potest à ligno stuppa, quæ facile ab eo carpitur, postq̃ fuerit maceratũ & in aqua lauãdo cõcussũ, & postea exiccatur. Et nota q̃ ex eodẽ semine canapi nascitur canapũ ramosum, quod semina infinita producit, & aliud non ramosum, quod seminibus omnino caret, semen eius optimum est pro auiculis, & ipsum libenter assumunt sibi in escam.

De Frumento,

Rumentum est granũ, quod ceteris omnibus corporis humani cõuenientius nutrimentum est propter similitudinem suæ complexionis. Eius quidem diuersitas multæ sunt.

Nam

Nam quoddam est nouum, nempe unius anni uel minoris ætatis, et hoc maxime conueniens præbet nutrimentum, & tale feri debet, & quoddam est maioris ætatis, & hoc minus laudabiliter nutrit, nec seminibus competit, quia raro uel debiliter nascitur satum. Et cuiusdam granum est longum mediocriter & album uel rubeum, subtilem habens corticem, & farinam interius albam, & hoc est optimum. Quid uero est grossum, rotundum, rubeum uel album aut lucidum, est minus bonum, & pasta quidem quæ fit ex eo non est tenax, nec eius panis crescit in altum: quæ uero fit ex primo est ualde tenax, & eius panis multum augetur: sed ex agro collectus, mensuræ minus respondet quam grossum. Et granum quidem quod in terra pingui nascitur, est pinguius grauiusq; in pondere & nutritius: quod uero in terra macra oritur, contrarium existit. Et quod in regione uel terra calida nascitur, est calidius, et quod in frigida frigidius, quod in sicca, siccius, & quod in humida regione uel terra prouenit est humidius. Et est quoddam in spicis tonsum, & hoc licet breues faciat spicas, & nebulam timeat, plusquam retonsus ut quidam dicunt, tamen magis à radice pullulat, & spicarum numerum duplat. Grossum uero & maxime spicas habens rubeas, licet eas magnas producat & grossas atq; multum granosas, tamen parum pullulat, & rariores inuenitur spicas habere. In omni climate habitabili nascitur, licet abundantius & nobilius prouentat in regionibus temperatis, sicut in tertio, quarto, quinto climate terram desiderat pinguem, aut mediocris pinguedinis & dulcis saporis. Cretam diligit, & in mediocriter soluta bonum prouenit, minus uero solutam, aut sabulum nudum recusat, patenti campo letatur et leditur umbris, locis humidis & aquosis degenerat in lolium & auenâ, Frumentum uero cum colligitur robustius est, sed mensuræ minus respondet. Seminatur autem frigidis & niuosis locis in fine Augusti, & toto Septembri, temperatis in fine & toto mense Octobri, in calidis uero in fine Octobris & toto Nouembri. In quibus omni-

bus locis primo exiles terræ serantur, ut frumenti sati radices ante hyemem cōualeſcant. Vltimo pingues quæ ſi maturi ſerantur luxuriant in ſpuria diuerſarum herbarum, quæ frumenta necant. In iungero ſeminis corbis una ſufficiet. Quod ſi prædicto tempore terra fuerit nimis ſicca, ſparſa ſemina melius in agris quàm in horreis ſeruabuntur, ſi uero minus, gelicidio ſequentis hyemis corrigetur, ſi extra agrum aqua poterit deriuari, ne germen extingatur. Si terra ſit temperata in octo diebus de terra egreditur, uel paulo poſt, Colitur campeſtris frumentarius ager hoc modo, eo diligenter exculto, ſecundum doctrinam in generalibus traditam, & eo ſeminato iterum aretur, & ligonibus uniuerſum ſemen operiatur, glebæ rumpentur, & ex eius ſulcis mundantur, tam directæ minores quàm tranſuerſales maiores per inferiores agrorum partes impreſſi, per quos aquæ pluuentes libere ſine obſtaculo ad foſſata deriuentur, quæ ſi tempore quo granum eſt in lacte & incipit germinare in agro remanent, ſemen extinguent. Menſe uero Ianuario & poſt geliciū Februarij & Martij poſtquam frumentum eſt quatuor foliorū ſarculo & manibus ab omnibus adulteris herbis mundetur, fiat autem hoc herboſis locis maturius, non herboſis, ſerius. Menſe uero Maio non ſunt tangenda frumenta, quia florent octo diebus, deinde ſolare depoſito diebus quadraginta grandæſcunt uſq; ad maturitatis euentum. Item dicit Palladius de ordeo, & de cæteris quæ ſunt ſeminis ſingularis, menſe Iunio in locis maritimis & calidioribus, ac ſiccis: temperatis uero ac frigidis menſe Iulio tritici meſis abſcinditur. Quam paratam eſſe cognoscis, ſi æqualiter ſpicarum populus maturato rubore flauæſcit. Et modus quidem metendi conſuetus notus eſt. Pars uero Galliarum planior hoc compendio utitur ad metendum, & propter hominum labores unius bouis opera ſpatium totius menſis aſſumit: fit itaq; uehiculum quod duabus rotis breuib; fertur, huius ſuperficies tabulis minuitur, quæ forinſecus declinæ, in ſummo reddunt ſpacia largiora ab eius fronte, carpenti bre-

nior est altitudo tabularum, ut ibi denticuli plurimi ac rari ad spicam mensuram constituuntur in ordine ad superiorem partem decurrunt: à tergo uero eiusdem uehiculi duo breuissimi canones figantur, ubi bos capite in uehiculum uerso iugo aptatur, & bos mansuetus qui non modo compulforem excedat, hic ubi uehiculum per menses ceperit pellere omnis spica in carpentum denticuli comprehensa cummulatur: abruptis ac relictis paleis altitudine uel humilitate plerumque bubulco moderante qui sequitur, & ita per paucos itus & reditus breui temporis spacio tota messis impletur. hoc campestribus locis uel æqualibus utile est, ubi necessaria palea non habetur. Seca ta frumenta in mane usque in tertiam, uel totam diem, cum aer temperatus est ligantur, quia in horis nimie siccitatis spicae uel ligamina franguntur, deinde ligata portantur ad aream fasciculis numeratis & sub tecto aliquo disponuntur, ita ut aqua fluens intrare non possit, ibique congregantur donec fuerit uniuersa messis expleta. Postea tritatur aut uirgis aut equis, sed uirgarum trituratione melius totum frumentum ex paleis excutit, trituratione uero eorum ex fractione uelocius paleas nutrimento animalium melius præparat, ab omnibus folliculis & seminibus extraneis, euentatione mundantur, & conuenienter exiccata et refrigerata iterum in areis ad horrea seruanda portantur, cuius durabilitati proderit si sæpe inquiretur ne intra se acerui extraneo inficiantur calore, quod quidem cum acciderit, per granaria siue horrea moueantur uel euententur, uel quod melius est ad solem & aerem deferantur, & refrigerata iterum horreis inferantur, generaliter tamen de omnibus granis præter milium compertum est, quod in stipulis suis diutius quam discussa seruantur. Frumentum iuxta Philosophos calidum est & humidum temperate, cortex eius calidus & siccus est & mundificatiuus, nutrimentum eius est minimum in aqua calida mensus atque celatus, coctus pectora & pulmones uiscosis humoribus pur-

ribus purgat, & si aqua mittetur in lac nutritibilior fit cū uino aqua mixto coquatur, & fit cataplasma de eo mamillis duris, nam lac coagulatum dissoluit. Farina frumenti cum melle mixta faciei pustulas sanat. Mamillis ex coagulatione lactis induratis cum adipe & uino decocta duriciem mollificat, collectiones & apostemata maturat, neruos induratos & indignatos & quasi spasmodicos relaxat. Frumentum cum sale mixtum apostemata maturat & aperit. Tritici recentis & noui frumenti parum crudum phlegmaticū & inflatiuū existit, rugitum & dolorē lateri cōmouet, assatum magis nutrit, uentositatem minus facit, & stipticum est: in aqua coctum grauiissimum est, & inflatiuum, digestionem durum, & rugitum mouet, humores densissimos & uiscosissimos generat: sed cum bene digeritur, multum nutrit, & membra confortat: propterea dari oportet eis qui magnis laboribus exercentur, granum fractum cum lacte coquatur, sanguinem bonum & laudabilem generat, & nutrimentum multum; si tamen sepe sumatur, oppilationem epatis & duriciem splenis & lapidem in uesica & renibus faciunt, maxime si renes calidos naturaliter uel accidentaliter inueniat. Et pasta quidem frumenti quam pluribus utimur modis. Siquidem azima uiscosa est inflatiua & ad digerendum dura, ideoq; inflationes & dolores & oppilationes generat, & nutrimentum durum & grossum & illaudabile generat, quare exercitantibus tantum conuenit. Si uero fuerit fermentata bonum & ludabile generat nutrimentum. Si uero frixa uel sub prunis cocta mala est, quia exterius dura & interius uiscosa & semicocta remanet, ideoq; nec ociosis competit propter uiscositatem & cruditatem intrinsecam, exercitantibus non conuenit propter adustionem extrinsecam. Panis in forma magnus corticem subtiliorem & duriores habet, propterea eius cortex parum nutrit, & est ad digerendum durus, humiditatem deficit, unde & uentrem constipat, medulla uero multum habet, & ipsa medulla est grossa & uiscosa, humida & inflatiua, & phleg-

gma uiscosum generat. Panis parui & subtilioris ignis interiora perforat, medullæ humiditatem deficcatur, unde parum nutrit, & tarde digeritur, uentremq; constipat, præcipue si frigidus est, & uno uel duobus diebus à coctione longinquus, qui uero est mensuræ mediæ in forma est mediæ potestatis. Et panis quidem cuius ignis in coctione magnus & fortis fuit, habet exteriora exsiccata & indurata, item interiora non bene cocta, quia cortex uelociter indurata non permittit focum ad interiora penetrare, ideoq; cortex est durus non nutriendus, sicut ferè incensa omnia solent. Vnde sicciissimū sanguinem parit, & constipat uentrem. Et mica quidem uiscosa grossa & indigesta, unde crudos & uiscosos generat humores. Si enim antequam coctus sit extrahatur, uiscosusq; sit, crit fortiter digerentibus & exercitantibus tantum necessarius. Et si dimissus fuerit usquequo coctus fuerit, siccus erit & stipticus, & durius digeritur, mediocris uero focus temperatus est, quia totum penetrat corpus panis æqualiter, & coctus quidem in furno melior est, quia totus æqualiter coquitur: sub testis uero deterior, quia focus in una parte magis operatur, & altera cruda remanet & uiscosa, si ergo sæpe comedatur post multū temporis inflationes & dolores lateris generabit. Similiter subcinericius aut super carbones coctus uelociter extrinsecus deficcatus, interius uero grossus remanet et uiscosus, & multum cineris cum eo admiscetur, maxime si ligna sint mollia & cito incenduntur, & ideo inflationes & grauitates membrorum & obscuritates facit. Et panis quidem calidus aut recens magis est humidus & nutritiuus, qui post unum aut duos dies accipitur laudabilis est, quia temperatus est interius, et exterius sicciissimus, rarus est & leuis causa ablata humiditatis, unde humores deficcatur, & generat sitim propter deficcationem stomachi, & uentrem constipat. Panis autem temperate fermentum habens & sal & bene confectus & sicut oportet coctus facile in stomacho digeritur, & sanguinem alarissimum in corpore generat, unde com-

modior est eis qui inquiete sunt & deliciarum delectatione, exercitantibus & laborantibus inconueniens est propter sui subtilitatem & facilitatem dissolutionis ex membris eorum. Panis uero parum fermentatus & sal non habens nec bene coctus uiscositatem ercat & grossitudinem, propter hoc aptus est exercitantibus et fortiter digerentibus. Panis uero superfluum fermenti & salis habens minime nutrit, nec confortat, uirtus enim salis humiditatem eius deficcet, fermentum coniunctione rarificat.

De Faba.

Faba quædam grossa, quædam parua est, quædam alba, & quædam nigra est: & quædam facile coquitur, quædam dura, & alba quædam quæ facile coquitur est melior, & parua saporosior est & magis fertilis quàm grossa, grossa uero pulchrior est, sed minus fertilis. In omni aëre habitabili prouenire dicitur, terram desiderat pinguem & cretosam, & in ea subtiliorem facit corticem, & facile coquitur, & in mediocriter soluta satis conuenienter nascitur. In sabulo uero & macra non prouenit bene, & quæ ibi nascitur, grossam habet corticem, & dura est ad coquendum, nisi talis ager letamine impinguctur, tunc enim eius malicia emendatur, melior tamē semper est quæ nascitur in terra pingui et cretosa. Seminatur autem in stipulis & terra non arata, licet et in arata feri cōgrue possit. Spargitur autem semen in locis calidis aut tēperatis mense Ianuario aut Februario cū terra post forte gelicidium talis est quod possit arari post sparsum semen, & melius quidem in humida quàm sicca terra feritur. Sed & feri potest mense Martio, maxime in terra ualde pingui, cui multum proderit cum tarde feritur, si madida feritur, sic enim statim germinare & nasci cogetur. Quod si in aqua letaminis duobus uel tribus diebus molificari sinatur, quæ nascitur ex melioris erit coctura, & etiam talis

talis mollificatio pinguis eidem contra terræ macredinem auxilium exhibebit. Quidam dicunt aqua fabam cum seritur resperſam conſeſſe urā nō linbere difficilem. Nec eſt neceſſariū ut naſcatur ut glebæ in eius ſeminatione rūpantur. His enim non obſtātibus, licet pluri unū infra terrā ſubmerſa fuerit erūpit pullulans ad ſuperficiem terræ. Corbis una & minus iugerū cōplet, nam late aſpergenda eſt, ut dilatari in ſtipitibus poſſit, luna aut plena melius ſeritur faba. Hoc genere leguminis terra non læditur, & maxime ſi radices dimittet in ea, ſed tamen in eo non ſecundatur niſi per accidens ager fuerit multum humidus. Nam Columella dicit, agrum frumentis utiliore probari qui anno ſuperiori uacuus fuerit quā qui calamos fabæ cæ meſſis eduxit, & uerum dicit duplici ratione, una quia meſſis de nutrimento frumenti aliquid aſſumpſit, altera quia non potuit in æſtate ſic commodè exarari, ut nudus. Faba ſecundū Palladium runcanda eſt cum quatuor digitis eminet ſuper terram, deinde alia uice ſarculetur, cum herbæ nocuæ fuerint in ea renatæ, quo quidem non affligitur, ſed proficiet & multū fructum reddit, & flexa quidem prope nodum ſicut iniegra reſpōdet menſe Maio & Iunio. Faba quadraginta diebus floret, ſimulq; grandæſcit idem eſt in omnibus qui ſunt ſeminis duplicis, ut piſum & cetera legumina. Menſe Iunio faba minuente uelletur ante lucem, & antequam luna proce-dat, & excuſſa & refrigerata ponatur in horreo, & ſic gurguliones aut nullo modo aut minus patietur infeſtos, ut Palladius ait. Varro ſcribit quod faba & cetera legumina in uasīs olearijs cinere oblita per diu incolumia ſeruantur.

Fabæ ut dicunt Medici, aut comeduntur uirides, & tunc frigide ſunt, & humide in primo gradu, & humores generant groſſos, crudos & inflatiuos, unde uentofitates faciunt, & ideo ſtomacho ualde nociuæ ſunt: ſiccæ uero & maturatæ, perfectæ frigide ſunt & ſiccæ in primo gradu, & il-

laudabilem

laudabilem generant sanguinem, & carnem inflant et dilatant, & operantur in ea quod fermentū in farina, unde in superioribus uētris plurimā grossiciem generant & inflatiuam, ex qua fumus in caput ascendens cerebro nocet, & insomnia multa & corrupta inducit. Cum ergo huius naturæ sint fabæ, non eis aliquo decoctionis modo potest auferri, sed minui, experimento autem hoc probatur, quia fabis quotidie utentes indigestionem & inflationem patiuntur, etiam si sanissimi sunt, mundificatiuæ autem sunt, & ideo ualent ad lentigines, & qui cutem sui corporis mundificare uolunt ex farina eorum lauari assuescant. Diuersis coquitur modis, quædam enim aqua coquantur, quedam igne assantur, coctæ in aqua laudabiliores sunt, quoniam aqua eis plurimum aufert uentositatis & grossiciem, maxime si eiecta aqua priori, altera iungatur. Hæc quoque decoctio duobus fit modis, aut cum cortice, aut sine cortice, & coctæ quidem cum cortice duræ sunt & ad digerendum grossæ, inflatiuæ, spissitas enim corticis egressionem prohibet uentris, & mora eius diuturna in uentre uentositatem & inflationem generat. Coctæ uero sine cortice minus sunt inflatiuæ, & cito digeruntur, & si ius fiat ex eis calefactiuis rebus appositis, ut pipere, zingibere, uel oleo, perfecta est medicina ad coitus operationem. Commeſta autem cum menta origano, cimino & similibus eius uentositatem & inflationem minuunt. Assatæ minus uentositatis & inflationis habent, sed ad digerendum durissimæ sunt, ueruntamen si aqua infundatur post asflationem, & cum cimino & menta & origano comedantur duriciem amittunt. Fabæ confractæ bobus in cibum quotidie abundanter exhibitæ citò eos impinguant, & hoc modo boues magni & senes à peritis uacarijs impinguantur in diebus quindecim & renouatur caro eorum. Auicenna dicit: quod fabarum rectificatio est prolongatio infusionis earum, & bonitas decoctionis, & comedere eas cum pipere & sale & similibus & cum oleo, ac meliores omnium sunt grosse albæ, non perforatæ à gurgulionibus. Et ex proprietatibus

proprietatibus earū est quod abscindunt oua gallinarū cū nutritur ex eis, et quod faciunt uidere somnia cū alienatione perturbata, et quod faciunt accidere pruritū proprie recentes. Item emplastrum ex corticibus earū super femur infantis, oriū prohibet pilorum, & similiter quando saepe iteratur super locum rasum. Et fabæ abstergunt morseam in facie, et præcipue cum cortice. & lentigines, & faciunt colorem bonum, & earum emplastrum est bonū apostemati, & mamillæ, & castitati lactis in ea & quæ ex eis cocta sunt, cū aceto & aqua conferunt solutioni antiquæ, & propriæ cū fuerint cum corticibus suis, & conferunt dysenterię. Plinius dicit, quod faba cocta & colatura eius potata pulmonē mūdicat, apostemata mammillarum curat, cū rosis mixta dolorē & liuorem & lippitudinē oculorū curat, masticata & temporibus apposita, humores ad oculos fluentes cōpescit. Item scissa & super uenam incisam posita, sanguinē restringit, lac effluens de māmilibus sistit, & fluere non permitit, podagricis & arteticis cum adipe eius decocta subuenit, si super doloris locū emplastretur: tumores & inflationes apostematum repercutit si in principio decocta in aceto tumori apponatur. Itē dicit, quod quādo faba ē in flore aquas maxime concupiscit, cum uero effloruit, diligit siccitatem. Itē dicit, quod in aqua marina uel salsa uix coquitur, dicit etiā quod ī insulis maris Oceani nascitur faba spinosa per se, quæ coqui non potest. Itē in Aegypto nascitur faba spinosa, longa decē cubitorum, quam crocodili fugiunt, timentes ne oculi eorum spinis eius laedantur.

De Farre.

Far est simile spelte, sed est grossior in herba et grano scitum tempore tritici & spelte, & corbis una iugerum cōplet, mundatur & metitur ut triticū. Far temperatæ complexionis est & est bonus cibus sanis & agris, satis enim nutrit & confortat, & bonum generat nutrimentū, & potius est stipticū quā laxatiuum.

De Fascois.

Fascoi noti sunt, et eorum quidam sunt rubei, quidam albi, terrā & aërem talem desiderant qualem panicum & milium. & inter ipsa et cicera cōmode seminantur, seruntur etiā in hortis inter cepas & caules, sed minus soluta terra prouenit & eisdem tēporibus seminantur. & quāto magis terra pinguis fuerit, tāto rarius seminetur, herbis sepe mūdetur. Colliguntur autē successiue ipsorum aliqua quotiens albed. ne sua maturitatem fatentur, & super lineamentum ad solem siccantur: rubei calidi sunt & humidiores in medio secundi gradus, albi uero parum minus calidi sunt, sed magis humidi testatur hoc, quia grana eorum ut cetera siccari non possunt, & si deficcantur diu seruari non possunt. Humores generant grossos, & inflationem, uentositatem fumumque plurimum caput implentē, & somnia pessima ac terribilia faciunt & corrupta. Auicenna propterea dicit, quod generant humorem grossum, sed si napsis prohibet nocumentum & somnia pessima eorum, & similiter acetum cum sale pipere & origano.

De Git.

Git est semē nigrū, & quasi triangulum, cuius herba nascitur in frumentis & speltis & siligine, & uulgariter dicitur gittironus & facit flores rubecos admodū capanelarum est autem calidum & siccum in secundo gradu, uirtutem habet dissoluendi, consumendi, contra oppilationē splenis & renū & iliacam passionem & dolorem stomachi, & uentositatem uacet puluis eius in cibus. Contra lumbricos detur puluis eius cū melle, & fiat etiam emplastrum ex puluere eius & succo absinthij circa umbilicum.

De Lolio.

Lolium siue zizania nō scitur inter triticum siccis corruptisque temporibus uim acutam habet & uenenosam. Oppilationem mentem perturbat & inebriat. Cum uino cocta & stercore asinino & semine lini cataplasmate apostemata dissoluit.

soluit, & scrofulas. Cocta cum radicis cortice & ulneribus iam putrefactis apposita sanat & mundificat. Item est adustina tritici, quia trahit nutrimentum eius sicut papauer est zizania auenae, & caulis artis, quia adurit eam.

De Lenticula.

Lenticula nota est, uult habere locum tenuem & resolutū uel etiam pinguem, sed siccum maxime quia luxuria & humore corrumpitur usq; ad lunā duodecimam: mense februario seritur: quartarium corbis in sationē iugeri sufficiet. Cum autē lēs ualde cito pullulet, & incrementū accipiat, oportet quod si ager firmadus est, priusquā seratur, cū fimo arido misceatur, et cū illo uel quatuor uel quinque diebus steterit, tūc spargatur in agrū. Palladius hoc praecepit fieri debere, ut cito nascatur et crescat. frigida est in primo gradu, sicca in tertio, nutrimentū eius est grossū, & ad digerendū durum, melancholicū sanguinē generat: et si cū corticibus comedatur cerebrū fimo grosso implet, & melancholico, unde causa est doloris & fallacium formidolosorumq; somniorum, uentositatē & inflationem & constipationē faciunt, propterea ceteris granis stomacho nociuior est & pulmoniet diafragmati & pelliculis cerebri ceterisq; nervis pellicularū, & praecipue oculorum, quoniā humiditatem eorū exiccat & exasperat, sanis oculis hoc efficit quāto magis infirmis: est igitur cōplexioni siccae noxia, sed eis qui sunt humidae cōplexionis aliquando prosunt, si sine cortice coquantur. Item Hydropicis ualent, cum cortice uero nocent nimis, propter uentositatem & inflationem quam faciunt, grandis & noua melior est et concoctu facior ad cibum & medicinam, quā parua, uetus & dura, si cineri misceatur melius seruabitur.

De Lupinis.

Lupini aut terras aut uineas impiguanadi, aut seminis colligendi causa seruntur. qui prima causa in uineis uel agris sparguntur mense augusto uel collectis uinis serendi sunt, & operiendi ligonibus uel aratro, deinde mense aprili uel maio, cū

Q. 2 ad debitum

ad debitum augmentum peruenerint euertendi, sic etiam uineæ
 & agros letamis more impinguant & foecundant & in agris tunc
 seratur milium & panicum & tempore iuuante frumentū. & uincis
 quidem magis letamen conferunt, quod eis non bene competere di-
 citur, quia consuevit uini uiciare saporem. Seruntur etiam optime
 post collectas messes in stipulis bis aratis: uel circa principium au-
 gusti, deinde mense octobri iuxta terram ligonibus inciduntur, &
 per sulcos ponuntur, super quos seminato frumento uomere terra
 uoluitur, et sic de uno grano optimū efficitur, ubi etiā anno sequēti
 iterum frumentum seri poterit uel siligo. Possunt etiam seri eodē
 tempore inter panicum in secunda eius sarculatione qui collecto
 panico manebunt, ut agrum impinguent frumentarium secundum
 modum prædictum. Duæ corbe uel plures in iugero ponuntur, qui
 uero seminis colligendi causa seruntur mēse octobri & nouēbri
 debent feri, & corbis una iugerum complet. limoso agro lupinus
 non nascitur, cretam formidat, et exilē terram ac rubricam diligit.
 lupini sarculandi nō sunt & sarculati extinguuntur, quia unā tantū
 radicem habēt. nec hoc quidē desiderat, quia herbas præter auxili-
 cultoris affligunt, mense iunio & iulio colligitur. & statim si placuerit
 fertur ex area, sed est ab humore lōge ponendus ī horreis, sic enim
 diutissime custoditur. maxime si granaria eius afflauerit fumus assi-
 duus. Lupini calidi & sicci sunt in secundo gradu, & eorum aliū
 est amarus qui ex natura sua talis, est & hic medicinæ cōpetit, aliū
 dulcis & insipidus, qui ex multa mora in aqua dulcoratus est &
 insipidus factus. farina lupinorum cū melle ualet contra lumbricos
 ad idem ualet panis factus ex farina eius cum melle & absinthio
 positus super stomachum, & melius si addatur modicum aloës, eadē
 farina apostemata maturat & rumpit. Lupinus, ut ait Auicenna,
 subtiliat capillos, & abstergit panos & morpheam & faciem,
 & tunc maxime quādo decoquitur cū aqua pluuiali donec dissol-
 uatur. Quidā dicunt quod farina lupinorum capillos natos adurit,
 & exurgere

Exurgere alios non permittit. In aqua dulces facti lupini nutrimentum grossum pariunt & ad dirigendum durum, ideoq; humores generat viscosos.

De Lino.

Linum desiderat aërem temperatum. & terram solutam & pinguem, & quanto pinguior fuerit tanto ipsius stuppa erit grossior, quanto uero macrior, tãto eius stuppa subtilior erit. Sed ex eo parum & breue in tali terra nascetur. Huius autem seminatione terram satis macrari et lædicitur, ideoq; auxilio letaminis eget, si tale semen recipere assuescit. Eius terra ante hyemem debet arari ut glebæ propter gelu sequētis hyemis in puluerē reducatur, deinde post hyemē cū primū poterit secūda uice arabitur, deinde aspergatur & iterū aratur quinque uel sex uicibus in tantum ut in pulcrem redigatur: ita tamen quod prima uice profundius aretur, secunda minus profunde. & sic semper profundatio usq; ad uicem ultimam minuatur, deinde à medio aprilis usq; ad finem eius, ipsius est optima satioq; in summo terræ fit minus uno palmo, terra super semē a ratro reuoluta, in cuius satione secundū morē Alexandriæ ibi linū optime procuratur, potest unus bos unū ducere aratrū, et duo simul iuncti possunt ducere duo, ut unum aratrum per unū brachium uel parum plus quodam fure sequatur ad primū, quorū unum quodq; habeat unum bubulcum, qui aratrum teneat & conducat. Tres corbes huius seminis uel parū plus sufficiūt iugero cui nullū proderit si talis ager expexetur postquam fuerit seminatus, quod si tēpus fuerit magnæ siccitatis ei ualde proderit si poterit irrigari. Potest etiam feri ante hyemem in locis calidis, in quibus linum natum frigore non læditur, & tunc melius prouenit in terra medio critere cretosa quā nimis soluta, nec est necesse quod sit piguis, & quod ultra duas uices aretur, dūmodo terra puluerifetur, & cum fuerit seminatum melius est quod cum expexe solummodo de quibusdam spinis facto semen operiatur, melius etiam est quod homo unus cum

funē trahat expexem quam boues, propter nocumentū & hoc est
 cuilibet homini facile. Hæc herba bis mundanda est quæ maxime suf-
 focatur, ideoq; extirpandum est antequam circa linum inuoluatur,
 licet per ipsum ambulando lædatur cum magnum est, & ideo mū-
 datur & debet ante se manibus aperire, & ire per eum optime
 eleuatis pannis. Sed cum prima uice mundatur, quia tunc parū est
 & conculcatum releuatur non lædatur ambulando per eum. Collig-
 gitur cum maturo colore flauescit, & eodem die ne rore tangatur
 sub tecto ponatur in fascibus deinde malleolis lignis excutiantur se-
 mina, & ipsum linum ad maturandum in aqua ponitur, in qua qua-
 tuor uel quinq; diebus si putrida sit stetisse sufficiat, si autem aqua
 nō sit corrupta, usq; ad septē dies stare in eadē oportet ut putrificat
 caro herbalis, & cortex ex quo fit stuppa remanet incorrupta. Vel
 potest optime macrari hoc modo, ut Mediolanenses obseruant, cum
 maturum est colligitur sine aliquibus herbis admixtis, & in paruis
 fasciculis ligatur cum herbis uel siligine aut uitijs, uel in campo
 siccat, & quantum potest defensetur à pluuijs, præcipue dum est
 siccum, postea deferitur ad domum & sub tecto ponitur, & seruatur
 usq; ad mensem augusti donec completa triturationis necessitas, tūc
 ad aquam portatur, & in ea ponatur, ac sæpe cū perticis submer-
 gatur uel ponderatur quibusdam lignis & optime balneetur, &
 in ea dimittatur per mediam diem tantum & sic bene balneatum re-
 ducatur ad domum, & totum ponatur in cumulo iuxta murum sub
 tecto & paleis operiatur et sic quatuor dimittatur diebus, in quibus
 calefiat uel macerabitur, & tunc cum infrigdatum fuerit uel tene-
 rum ac leue effectum, uel semina in ea remanētia incipiunt germina-
 re, uel stuppa eius à carne remota per se nō torquetur, cōpleta erit
 maturatio, et tūc unusquisq; fasciculus diuidatur in tres uel in quatu-
 or manipulos magnos et cū ipso ligno ligētur, et in area optie exci-
 cētur, et reponatur, postea poterit quolibet tēpore parari ut moris
 est. Erit aut signum temperatæ maturationis, quando maceratur in
 aqua

aqua cum tactu mollescit adeo quod omnem rigiditatem amiserit, cognoscitur etiam si ex eo aliquid extrahatur de aqua & siccatum probetur, sic caro herbalis à stuppa facile separatur. Veruntamen si minus quam ex, edit maceretur erit stuppa fortior & albior, sed non perfecte separabitur caro herbalis, & erit durior ad filandum. Deinde optime leuetur & in aqua excutitur, & ad solem siccatur, cum autem siccatum fuerit concutitur malleolis ligneis ut eius caro rumpatur, & deinde ad solem calidum ponatur, & cum fuerit calefactum in pannis calidis in domo simul ponitur, & cum per aliquas horas sic steterit, gramolatur, hoc enim modo mundatur optime, nec stuppa rumpitur gramando, quod fieret si statim gramaretur cum eleuaretur de sole. Quod si tempus fuerit humidum cum multis panis madefactis ad ignem preparatur grame, deinde spatulis eius munda si catio completur, deinde pectinatur & filatur. Virtus seminis lini secundum medicos proxima est uirtuti seminis foenigræci. Calidum est in primo gradu, mensuratum in humiditate & siccitate, si sumatur cum melle & pipere mouet coitum.

De Ordeo.

Ordeum tollat omnem aerem, & desiderat terram pinguem ut optime proficiat, & in mediocri etiam prouenit, & patienti magis quam umbroso loco letatur. His temporibus & eodem modo, ut triticum seritur, & septem diebus sub terra moratur, & cum egreditur, ut ait Varro: Legumina uero quinq; diebus præterquam faba, feri etiam ab Alberto dicitur in principio ueris & utrunq; fieri posset, sed huius sationis in essis tardius ad maturitatem peruenit. Ordeum tamen margolum quod Bononiæ margola uocatur, seritur toto mense martio et in principio aprilis, et mense iulio est maturum. Item inuenitur ordeum quod in trituratione mundatur ut frumentum: & istud eodem tempore seritur quo frumentum, in seminando corbis una iugerum perficit, colitur & mundatur ut frumentum

frumentum, & maturatur modicū ante ipsū, ideoq; eius messis
 primo recipitur, quæ consumenda est antequam grana refracti
 spicis lapsa ducurrant, quia illis uelut triticum folliculis uestiun
 tur, eius cuiusmodi quos pinguiore dicimus in agris aliquam diu iace
 re sinamus, quia hoc modo grandescit & trititur, ut triticum.
 Ordeū secundum Auicennam frigidum est & siccum in primo gra
 du uirtutem habet mundificatiuam, & excolatiuam, plus tamen
 faba deficcet, & propterea ab inflatione liberat. Ordeum & triti
 cum nutritiua & laudabilia sunt cæteris granis, sed ordeum
 citius digeritur, & ideo de membris citius dissoluitur: frumentum
 uero tardius digeritur & tardius à membris dissoluitur. Gale
 nus de ordeo & faba secundū medicinam, dicit, ordeum & fa
 ba quoniam temperamēto uicina sunt, in multis secundū medicinā
 locum habent, sicut cera & oleum in cataplasmatibus, sit de ordeo
 confectio utilis, elixatur ordeum prius aqua, postea assatur, deinz
 de farina facta cū Saccharo conficitur, hoc in æstiuo tempore ad
 stomachi & epatis refrigerium ualet, ad sitim etiam ualet cum
 aqua temperatum, siue grossū, ut cum cochleari edatur, siue li
 quidum, ut bibatur. Ex eo ptisana conficitur hoc modo, ut cor
 tex auferri possit mensura ordei sumatur una, aquæ nouem &
 tam diu coquatur, donec redigatur ad unam & colatū potui detur.
 hoc ualet ad sanitatē custodiendam, corpusq; humectat, si corpus re
 frigerari plus appetat, parum acceti mīscetur, uel addatur semen
 papaueris aibi. Ptisana sanis crebro usu clarissimum & perfectissi
 mum sanguinem generat, nec minus quā panis nutrit, quæ sanis
 danda est, in firmis uero diuersis modis prout cuiusq; expedit infir
 mitati. Si enim uelis sitim & epatis calorem extinguere, bibe su
 pra dicto modo. Si excolatiuum & mundificatiuū ptisanum habere
 uolueris cum cortice coque. Si laxatiuum et refrigeratiuum cocto in
 mane suppone mel uiolaceū. Si propter epatis oppilationē illud ue
 lis accipere, cum eo coque simul radices apij & fœniculi, et accipe
 illud

illud cum oxificcaria. Alij autem dicūt, quod pīfana fit hoc modo: Ordeum mundatum decoquatur multum bene in aqua, & colatur per pannum. Farina sic fit, ordeum bene mundatum in mola ponitur & teritur, mola tamen aliquantulum subleuata ut grossam operetur farinam, farina talis cocta in aqua diu, est optimus cibus febricitantibus, & praeipue laborantibus in apostemate spiritualium. Auicenna dicit, quod habet proprietates dictas de siligine. Item si fiat linimentum ex eo cum aceto forti, & ponitur emplastri more super scabiem ulceratam, sanat eam. Item fit ex eo emplastrum cum citonij & aceto super podagram, & prohibet fluxum superfluitatum ad iuncturas, & aqua eius confert egritudinibus pectoris, et quādo bibitur cum semine sceniculi facit abundare lac, & aqua eius est infrigidatiua & humectiua febrium, in calidis quidem puta, in frigidis cum appio et foeniculo.

De Milica.

Milica est notissima, eius quidem duplex est differentia. Est enim quaedam rubea, quaedam alba. Item inuenitur tertia species quae est albior milio, & iterum quaedam in herba multum excrescit, quaedam parum, & rursus quaedam diu moratur in agris, ut longa, quaedam in paucis maturatur diebus, ut milium, & haec est quae in herba parum crescit, ut milium. Terram desiderat ualde pinguem, & cretosam magis quam solutam, & eam ualde macrat propter multum nutrimentum quod querit, & locis quasi paludosis letatur, ibiq; optime prouenit cum primo reducuntur ad cultum. Nam nimia pinguedine talis loci frumenti & faba periret in eo, nisi primo per sationem milici superflua pinguedo consumeretur. Seritur in pastinata terra & in solida, potest etiam seri per sulcos fabarum, & ubicunq; rare natae fuerint in secunda sarculatione, ipsarūq; fabis eradicatis, erit deniq; sarcinula. In temperato aere circa finē Martij & initium mensis Aprilis, et parum seminis, scilicet octaua corbis, sufficit ad complendum iuge-

Rum

rum in calido uero maturius & in frigido serius est ferenda, sed ea quæ parua est toto temperato tempore quo milium feritur sub terra potest feri, quia tantundem moratur in agris, circa 15. uel 20. diebus semē eius sub terra moratur antequam nascatur, & natum, licet sit parua milica, tamē runcatur circa finem Aprilis & initium mensis Maij, & tunc ipsa herba ablaqueatur, ut melius germinet, & pullulet à radice, deinde mense Iunij sarritur siue runcatur secunda uice, & tunc circa ipsius herbam terra cumuletur, ut à casu melius defendatur. Et solo mēse Augusto uel Septembri colligitur, eis iuxta terram incisis, & postea prope panocas si melogaria habere uolueris, si uero eis nō eges perticis flectitur, & panocæ inciduntur, & in fasciculis ligantur, melogarijs super radices in campo relictis. Et in iugero mediocris milicæ circa sedecim corbes prouenient. Siccanda est quantū potest, postquam equabus fuerit tritura uel uirgis facta. Et in loco reponēda uentofo quantum potest aperto, nec nimium adunata calefiat, & corrumpatur. Melegaria competunt ad claudenda tuguria, & uias in tempore luti sternendas, & competunt igni & clibanis faciendis, cum fuerint exsiccata, & plantis salicum inuoluendis, ne excorientur à bestijs, & ne sole urantur æstiuo. Semen milicæ bonus cibus est porcis & bobus & equis dari potest, & homines eo tempore necessitatis utuntur, & cum alijs granis in pane & præcipue rusticis, qui continuis laboribus exercentur, & est frigidum & siccum, & generat melancholicum sanguinē. Item inflatuū est, propter suum pondus facti descendere cibum, quem in uentre inuenerit.

De Milio.

Ilum notum est, cuius duplex est differentia, quoddam scilicet, quod circa tres menses moratur in agro, & aliud quod maturitatem recipit in 60 diebus, postquam fuerit seminatum. Terram desiderat ualde aratam, solum & pinguem. Nam in sabulo & arena prouenit, dūmodo solo irriguo & humido celo

caelo feratur. Nam siccū & argillosum formidat agrum, & terra in qua feritur pinguedinem ualde consumit. Seri etiam potest per sulcos fabarum, & inter ipsas ubi rare fuerint inseratur, in secunda sarculatione. Si terra fuerit soluta uel media uel cretosa, quod, euulsis fabis, sarculandū erit mense Aprili, Maio, & Iunio seri potest. Palladius uero dicit, & cum eo concordat experientia rusticorum, quod feratur milium mense Martio, & erit maturum in mense Iunio, ex quo probabiliter sequitur, quod si terra sit bene pinguis poterit in eadem astate iterum seminari. Corbis octaua pars sufficit in iugero, herbis propterea liberatur assidue, maturum est cum totum albescit, ab auiculis non multo labore defenditur. Cum siccatum est in fasciculis ligatum erigatur ad solem, ibiq; per duos aut tres dies moretur, deinde portetur ad aream, & statim trituretur, ne si in magnum portetur aceruum calefiat & corrumpatur, nō bene siccātū statim calefit & corrumpitur, optime uero siccatum, eo triturato, siccetur optime antequam portetur ad horreū, optime uero siccum longissimo tempore seruetur, & quidā colligunt solū spicas, sicut in panico seruetur. Milium secundū Isaac frigidum est in primo gradu, siccū in secundo gradu, testatur hoc leuitas & cōcauitas eius & uiscositas, & uentositatis abundantia. Minus nutrit ceteris granis, ex quibus fit panis, gratia tamē siccitatis cōfortatiuū est stomachi, & aliorū membrorū corporis, diureticū est, & idem assatur ad ignē, & ad corrosione dolorēq; uentris calidum superponitur. Causa eius siccitatis & parui nutrimenti, nō est accipiendū ab his, qui carnes suas augmētari & impinguari desiderāt, nec ab eis q; in corporibus laudabilē sanguinē generari uolūt, sed tamē à quibus refrigeratio aut cōfortatio, et humorū supfluatorū desiccatio appetitur.

De Panico.

Panicū desiderat eandē terrā et aërem quē miliū, & eis dē feritur mensibus, & eodē modo, & tantundē seminis regitur in iugero, et eodē modo herbis sæpe mūdatur, quod etiā inter

fabas & fabeolis & in uineis cōgrue scri potest, secundū doctrinā de milio traditā. Et etiā quoddā pānici genus, quod in paruo tēpore recipit cōplementū, & istud cōgrue seminatur post messes cōpletas in stipulis bis uel ter aralis & glebis confractis, in quibus optime prouenit, nisi tempus fuerit eximie siccitatis. Panicum secundum Isaac, in forma & natura simile est milio, minus tamen nutrit, uentrem tamen magis constipat. Accipitur diuersis modis, & per eorum diuersitates actionem suam mutat, quocunq; tamen modo accipitur, melius est milio. Coquitur autē sepe aut cum pinguedine, cū oleo, sepe aut cum lacte caprino uel amygdalarū, et coctū quidē cū oleo aut cum pinguedine laudabilius est, quoniam siccitatē suam amittit, & saporositatē bonūq; nutrimentū acquirit, & cōstipationem perdit, cum lacte uero coctum laudabilius, eo quod cum aqua sola coquitur. Sed coctionis cum aqua duo sunt modi, coquitur enim ut integrum, aut mola fractum, integrum ablato cortice coquitur, ut in una pannici mensura quindecim aquæ ponantur. Item coctum grossum est, & ad digerendum durum, sed non est uentris constipatiuum, quia propter suum pondus ad inferiora descendit. Mola tritum coquitur, ita ut farine mundatæ decies tantum aquæ ponatur, postquam bis uel ter bullierit digitis fricetur & coletur et colamentū susceptū donec dure scat excoquitur, sicq; cōmedi utile esset, ceteris subtilius, digeriturq; facilius, magis uero stipticū est.

De Riso.

Risum & Ropellia sunt alba & grossa, & seminantur mense septembris et octobris et ianuario et februario, ut putato melius in terra facili & soluta, loco tepido, & aura humida. Duæ partes corbis in iugero sparguntur, & colligi debet filiquis exiccatis & granis fortiter induratis, luna decrescēte, postquam multum processerit in defectu. Frigidum est in primo gradu, & temperatum inter humiditatem & siccitatem. Cortex eius stipticus est, cortice ergo mūdātum laudabiles generat chimos;

nec

nec inflationem aut uentositatem facit, sicut faba, & ad usum edendi bonum est in æstate in calida regione.

De Spelta.

Spelta nota est, eius quidem diuersitates sunt, quia quædam est grauior, & hæc melior, quædam uero leuior, et hæc deterior est. Aërem desiderat qual: in frumentum, & terram, sed melius defenditur à macra quàm frumentum, & in creta & in patenti campo optime prouenit. Et his temporibus seritur quibus frumentum, & eodem modo: sed due corbes in iugerum feruntur, cum ex frumento corbis una sufficiat. Colitur & mundatur sicut frumentum, metitur autem immediate post frumentum, cum post ipsum modicum maturctur, & eodem modo trituratur, uerum separata paleis, pluries uirgis semē eius percutitur, ut ab aristis mundetur. Temperatæ qualitatē est, et equis, bobus, & similibus præbet optimum nutrimentum, sed & homines uti ea cōmode possunt, quia eius panis temperatus est & ualde leuis, & ideo si tres partes speltæ cum quarta parte miscetur fabarum. Ex superflua grauitate fabarum & multa leuitate speltæ fit panis satis pulcher. & bonus, & familijs conueniens, si in eius artificio diligentia obseruetur, quæ supradicta est in pane frumenti.

De Siligine.

Siligo nota est, & eius quidem non sunt diuersitates, aërem communem cum frumento desiderat, & frigidiorē tollerat, ut alpes, quia citius maturatur, in nemoribus enim alpium mundantur mense Iunio & Maio omnes ramusculi arborum, deinde cum siccati fuerint incidantur mense Augusto, & uertantur in cinerem, & in eis feminatur siligo, quæ optime prouenit anno illo, deinde usq; ad septem quiescit annos, & eadē satio denuo iteratur, sed ubi non sunt nemora herba, cum suis radicibus & modico terræ inciditur, & exiccata comburitur, in cuius cinere et puluere siligo postea prefato tempore seminatur, & circa octo annos

R 3 quiescit

quiescit, & idem opus postea iteratur. Terram desiderat solutam
 & sabulosam, & in pingui & patenti campo mollior prouenit.
 Et his temporibus quibus frumentum seritur conuenientius tamen
 antequam uel post. Vna quidem corbis sufficit in iugero. Colitur et
 mundatur sicut frumentum, octo diebus, floret circa finem Aprilis
 & initium Maij locis temperatis, quo tempore tangi à cultore non
 debet, & quadraginta diebus deposito flore grandescit usq; ad ma-
 turitatis euentum. Maturatur & metitur antequam frumentum, et
 trituratur, ut ipsum frumentum. Eius quidem substantia est tenax et
 uiscosa ualde, et ideo conuenienter miscetur cum millica, milio, fa-
 ba, & similibus ad panem, quem pro laboratoribus & familijs fa-
 ciemus, quia coniungit & conglutinat pastas eorum, quæ per se co-
 cto pane retinere non possunt, sed franguntur & teruntur, siligine
 uero sola in pane uel nunquam utimur. Auicenna dicit, quod est de
 natura ordeï, scilicet frigida & sicca in primo gradu, eius nutriti-
 um est minus nutrimento tritici, & eius aqua frangit acuitatem hu-
 morum, & similiter farina eius super pannos ponitur, & epithi-
 ma eius calidum accipitur, & fit ex ea decoctio sicut sorbitiones,
 cum pice emplastrum super apostemata dura, & cum solo fursure
 super apostemata calida.

De Vicia.

Vicia dupliciter utimur, aut seminis colligendi, aut pabu-
 li secandi causa, est enim optimus cibus equis & bobus
 herba eius & semen eius, ferenda est mense Ianuario et
 Februario non in aurora, quando ros est, sed quando sol absorbu-
 erit rorem, quoniam compertum est uiciam rorem sustinere non pos-
 se, sed euanescere uirtutem ipsius. Habet hoc uicia proprium, quia
 uiridis messasi cum eo & quod in terra remanet ager statim areo-
 tur letaminis more terram impinguet, si autem exaruerint radices
 eius antequam terra aretur, succum aufert ab agro.

Tertij libri finis.

CRESCENTII

LIBER QVARTVS DE VITIBVS ET
uineis & cultu earum, ac natura & uti-
litate fructus ipsarum.

Vperius in libro secundo multa de natura & cultu
uitis dicta intelliguntur, cum de natura plantarum
& rebus communibus cultui cuiuslibet generis a-
grorum generali sermone diceretur. Nunc uero
in hoc quarto libro de natura & cultu uitis & ui-
nearum, & omni utilitate fructus earum specialiter est agendum.

De Vite, quid ipsa sit, & uirtute folio-
rum eius, & lachryma eius.

Itis apud nos nota est, sed in frigidissimis regionibus, in
quibus uiuere non potest ignota, ideoq; dicamus quod est
quedam humilis arbutula, multum tortuosa, nodosa &
scabiosa, latissimos habens poros, & magnam medullam, & frons
des latas & intercisas, quæ sine putatione & palorū aut arborum
auxilio diu uiuere & commodè stare non potest, & eius quidā fru-
ctus est uua, ex cuius succo fit uinum preciosissimus liquorum. Folia
uitis sunt multū medicinalia. Nā uulnera mūdant & sanant, in aqua
decocta, calorem febrilem refrigerant, æstuationem & tumorem
stomachi cataplasmata mire sedant, pregnantē adiuuant, somnum
prouocant, & cerebrum confortant. Eius lachryma potata sepe
calculos frangit, ut dicit Dias. uisum acuit, lippitudinem oculorum
tollit, morsibus uenenosis succurrit, & uentrem sistit, cinis eius ua-
let ad prædicta cum succo rutæ uel nuce & oleo admixtus. Plinius
autem dicitur, quod folia uitis dolorem capitis amputant, inflatio-
nem sedant, & cum farina ordei calidam arteticam curant, dissen-
tericos

tericos ualde iuuant, si eorum succum bibant patientes. Cortex uitis & folia arida uulnerum sanguinem sedant, ipsūq; uulnus conglutināt & sanant. Cinis corticis per se pilos ablatos restaurat & multiplicat.

De uinearum diuersitate,

Cap. II.

Inearum genera diuersa sunt, secundum uarias & diuersas consuetudines regionum. Nam quedam cum auxilio palearum & perticarum in ordine fiunt, & hoc duobus modis, uno quidem modo, ut cuilibet palo sit uitis, & sic fiunt in pluribus partibus Lombardiæ & Romaniolæ, & hoc quidem modo in exili terra tribus plantentur pedibus distantes, quāq; uersum in pingui uero quatuor, in mediocri tribus & semis. Alio uero modo, ut una uitis super multos palos & perticas extendatur, & sic fiunt in pluribus partibus Italiæ. Et hoc quidem modo plantantur distantes, considerata pinguedine & exilitate terræ, adeo ut spacium uniuersum possunt congrue opperire, & hæc quidem tantum ligonibus coluntur, nisi fuerint alte & plurimum distantes. Rursus quedam fiunt ut arbustula, more prouinciali, quas sine pali auxilio stare constat, & hæc quidē aut fiunt per certas acies, ad cō ab inuicē distantes, quod arari possunt, & diuersis seminibus feri, aut æque distantes undiq; quod arari non possunt, & hoc quidem modo tribus distant pedibus, aut minus uel amplius, secundū quod fuerit letum aut exile solum in quo plantantur. Quedam etiam fiunt in aciebus cum palis & perticis, aut in forma pergulariorum paruorum, quæ à parte stipitis sint depressa, & ab opposito eleuata, & hic modus à quibusdam Mutinæ & in alijs locis pluribus, & maxime in hortorū spacijs obseruatur. Quedam uineæ fiunt cum arbustulis ad hoc formatis per agros, plus uel minus æque distantibus secundum quod magis & minus de uino uel de tritico paterfamilias optauerit. Mediocris tamen modus distantia sedecim uel uiginti

ginti pedum habetur, & iste modus maxime apud Mediolanum & in illis partibus observatur. Quædam plantantur in ripis fossarum cum fiunt aut per agros iuxta magnas arbores, ut eas quæ sunt in agris aut ripis opperiant & fructificent, & hic modus plurimum observatur in partibus Italiæ. & iterum supra dictis vineis quæ in ordinibus fiunt, quibusdam ponuntur pali & perticæ, quibusdam uero pali aut frascones loco ipsorum solūmodo, & sarmētis in quatuor uel in duas tantum uelut perticæ extenduntur & ligantur, & hic modus apud Terdonam & Cremonam & Pistoriū præcipue observatur, & quædam sine adminiculis iacere sinuntur in terra, quod pro sola indigentia uel necessitate provincie faciendum est, & hoc maxime potest in montibus ualde aridis tollerari, ubi uivæ non putrescunt in terra iacentes, sed à sole nimio feruente seruantur.

De diuersitate generum uitis, Cap. III.

Diuersitates generum uitis multæ sunt. Nam quædam ualde timent nebulas & pruinas, quædam parum, & quædam timent siccitatem & uentos, & quædam facile tollerant, & quædam ualde fecundæ sunt, quædam parum, et quædam uites sunt quarum fructus cito maturatur, quædam tarde, & quædam uehementer fructum suum in flore perdunt, & quædam non. Et quædam melumine fructu priuantur, quædam fructum suum ab eo defendunt, & quædam facile uentis rumpuntur, quædam adeò tenaces existunt, ut ab eis facile non ledantur. Et quædam timent pluuias, & quædam nimiam siccitatem, & quædam sunt spissos nodos habentes, quædam earum gemmas per longam internodiam distulerunt, & quædam sunt grossos & longos facientes palmates, quædam paruos. Et quædam magnam medullam faciunt, & quædam paruam. Et quædam frondes ualde faciunt intercisas,

S. quæ

quedam parum. Et quedam rotundas & continuas. Et quedam faciunt uuas albas, quedam rubecas, quedam nigras, & quedam faciunt botriones multos & paruos, quedam paucos & magnos, & faciunt granacallosa, quedam mollia, & quedam durum corticem granorū, quedam subtilem & tenerum, & quedam faciūt grana ualde pulchra & lucida, quedam obscura, & quedam dulcia, quedam acria. Et quedam faciunt uua seruabilia, quedam corruptibilia, quas omnes diuersitates facile uidere potest uir industrius et experius.

De diuersis speciebus uitium,

Cap. IIII.

Species uitis ualde multiplices inueniuntur, & ipsarum multæ diuersis nominibus in diuersis provincijs & ciuitatibus appellantur. Sed quoniam ex eis quedam sunt meliores, & quedam minus bonæ. Primo meliores & earum bonas conditiones aperte scribam, & earum ponam nomina, deinde breuiter dicam de alijs minus bonis, ut habita utrarumq; noticia, sciant uolentes plantare uel inferere uineas eligere meliores, dico itaq; in primis, quod est quedam species uua quæ uocatur sclæna, quæ satis tarde pullulat, & est alba uua quasi rotundum habēs granum, & faciens mediocriter magnos & spissos botriones, & folium mediocriter intercisum, & in quolibet sarmento etiam in ueteri nato duos uel tres uel quatuor & quinque quandoq; botros producit, & tanta est duricies lignicius, quod sarmenta non flectuntur inferius, propter uuarum pondus: unde ultra modum ramulos implet, & uua eius est ualde uinosa & lucida, & cito maturitatem recipit. Et uinum eius est ualde subtile & translucidum & mediocriter potens, & seruabile & maturum. Macram terram aut mediocrem & moniuosam desiderat, & in ea melius quam in aliqua alia fructificat, si stricte putetur, nam longos palmites

palmites cum uuis nutrire non potest, & hoc apud Brixiam & partes montanas Mantuæ præcipue frequentatur, & præ cæteris in speciali ueneratione habetur. Est & alia species quæ uocatur Albana, quæ tardissime pullulat, & est uua alba modicum longum habens granum, & satis faciens magnos botros, & spissos & longos, & mediocriter fructificat, & facit folia mediocriter intercisa, & eius sarmenta ui ponderis non fluctuantur, tanta est duricies ligni eius, & eius grana à sole plurimū colorantur, & ualde cito maturatio eius completur, & est satis dulcis in sapore, sed corticem austerum aliquantulum amarum habet, & ideo melius est quod uinum ex ea exprimitur quàm quod ferueat in tinis diu cum corticibus & racemis, & uinum quidem eius est ualde potens & nobilis saporis, bene seruabile & mediocriter tenue, & si tempestiue fiat eius incisio uindemiæ, melius seruatur uinum eius. Et hæc species uuæ præ cæteris apud Forliuium, & in tota Romaniola in ueneratione habetur, ubi strictissime putatur, nam cum longis palmitibus minus defenditur. Est & alia species uuæ quæ Tribiana uocatur, quæ est alba cum grano rotundo, paruos & per multos botriones faciens, in iuuentute sterilis, & procedente tempore fecundatur, nobile uinum faciens, et bene seruabile, & hæc species per totam Marchiam præcipue commendatur. Est & alia species quæ Grangnolata dicitur, quæ unum os tantum habet in grano, & est lucidissima, & longum habet aliquantulum granum, & facit uinum ualde limpidum & potens, & durabile, & nobilis saporis & odoris, & hoc apud Terdonam et in illis partibus maxime commendatur. Est & alia species quæ à quibusdam Malixia, à quibusdam Sarcula uocatur, quæ granum album & rotundum habet, & turbidum cum subtili cortice, quæ mirum modo ponderat, & in terra satis macra defenditur, & uinū facit mediocris bonitatis & potentie, non multū subtile, nec multum seruabile, & hoc apud Bononiam præcipue in honore habetur.

Est & alia species quæ garganica dicitur, quæ alba est & rotunda, mirabiliter dulcis, clara seu lucida, & colore aurea, & cū grosso cortice seruabilis ultra omnes alias, est ualde fertilis fœmina, mascula uero nihil ualet, cuius grana sunt longa, & colore aurea; sed sterilis est omnino, & eius uinū est ualde subtile & pellucidum, parue potentiæ, & satis seruabile. Et hæc apud Bononiam & Paduam in magna ueneratione habetur. Est & alia species, quæ Albanica dicitur, quæ est alba & nō lucida, sed maculis plena, rotunda, & mirabiliter dulcis. Et uinum facit dulcissimū, & quibusdam annis est fertilis, & sæpe sterilis, & præcipue si stricte putetur, sed satis fertilis si cum longis palmitibus relinquatur. Et in quibusdam partibus Bononiæ, & maxime in Burgo Panitalis in honore habetur. Est & alia species quæ uocatur Buranexæ, quæ est uua alba, multum dulcis, & pulchra, & in arboribus bene fructificat. Item, est uua quæ dicitur à frigno asricogna, quæ non est delectabilis ad edendū, & in arboribus miro modo fertilis est, & ideo præcipue competit in locis, ubi homines uuas inuadunt, & hæc duæ species ad Pistorium præ cæteris diligēter habentur. Sunt etiam quedam aliæ uuarum species arborū satis bonæ sicut Linodella, quæ bonum & seruabile facit uinum & multum, quæ apud Pisanum præcipue plantatur, et Verdiga quæ paruos facit palmites & multū fructum, & Verdecla, quæ grana facit uiridia & parua, & multas fert uuas, quæ duæ species & inferiores quæ minus bonæ dicuntur in antiquis uineis & in quibusdam nouis, & per comitatum inueniuntur Bononiæ. Sunt & alie species uuarum albarum, quarum quædam licet apud quosdam in magno habeantur honore, tamen apud nos diuersis rationibus, aut propter paucitatem fructus ipsarum, aut quod nimium multa pericula timent, minus bonæ per experientiam reperiuntur, & hæc sunt Muscatellus & Linatica, quæ appositæ sunt & ad esum & in arboribus, sed in uineis sphis & iuxta erram non respōdent ad uotum. Et Græca & Vernacia quæ licet
apud

apud nos bonum faciunt uinum, faciunt tamen nimis parum. Et ber bigenes & coccrina & groposa & fuxolana & bansa, quæ bonū faciunt uinum, & quibusdā annis sunt miro modo fertiles, & maximos botriones agentes, sed alternis annis fructu destituuntur in flore non multis periculis expositæ. Vuarum similiter nigrarum uel rubearū multæ sunt species, quædam ualde bonæ, quædam parum. Et bonæ quidem sunt Grilla, Sisaga siue Mardegena, quæ sunt quasi eiusdem conditionis, sunt enim modicū nigræ, multum fertiles, omni anno habentes longa grana & ipsorum corticem subtilem & pulchrum, & delectabile uinum faciūt, & satis seruabile, sed propter nimiam pluuiam crepant eorum grana, & in montibus non bene proueniūt, sed in campestribus locis letantur, differunt tamē, quia sisaga nobilius uinum facit, sed minus, quia paruos facit botriones & raros, sed multos, & parua grana. Grilla uero facit omnium harum opposita, & hæc species abundanter inuenitur Bononiæ, & in multis locis alijs, est delectabilis ad edendum, & est miro modo uinosa, & uult terram pinguem aut stercoreatā, & ualde timet umbras, & mature pullulat, & facit uinum optimum & seruabile & potens ualde, nec audet ultra unum diem uel duos stare in græpsis: & hæc in ciuitate Astensi, & in illis partibus in maximo honore habetur. Est & alia species quæ uocatur Maiolus, quæ est uua nigra, ualde cito maturabilis, & pulchros & spissos & longos botriones faciens, in sapore dulcissima, & uinum facit durum, & satis seruabile quasi nigrum, satis fertilis est, & in plano & in montibus prouenit, & hæc maxime apud Bononiā in locis infinitis habetur. Est & alia species quæ aduracla uocatur, quæ ualde nigra est, & habens longa grana, & uinum faciens ualde nigrum & bonū in terris humidis & aquosis, sed in montibus & siccis locis non letatur, & hæc apud Ferrariam præ cæteris speciebus eligitur. Est & alia species quæ uocatur Gmaresta, hæc non est multum nigra, longum habens granū, & ante maturitatē omnia folia perdit

in sapore accida, mediocriter fertilis. botriones facit raros, & uinum optimum diu seruabile. Et hæc uua non commeditur ab auibus uel canibus, nec libenter ab hominibus, & ex ea plurimum inueniatur in partibus montanis Bononiæ. Et est alia species quæ dicitur gimnaremus, prædictæ similis in sapore & uini durabilitate et forma, sed maiores ualde botriones facit, & grana grossiora & abundantius uinum, sed minus nobile, & magis loco pingui lætatur, & hæc in pluribus partibus Bononiæ inuenitur. Est & alia species uuæ nigræ quæ dicitur padrinca, quæ grossos & spissos facit botriones, sed in æstate non durat, & hæc in infinitis uineis Bononiæ inuenitur. Sunt & aliæ multæ species uuarum nigrarum, quæ propter uarias conditiones malas minus approbantur, sicut est pignolus qui multum diligitur apud Mediolanum in arbutulis, sed apud nos non bene fructificat. Et albarica cum qua tinguntur alia uina, quæ nimis melumen timet, & uinum nimis ansterum facit. Et uarana clementina & portina, quæ licet sint mirabilis dulcedinis ad edendum, & bonum faciant uinum, tamen sunt ferè steriles, & minus melumen timet. Et ualmirica & tusca quæ ualde nigrae sunt, & meleagnus, qui ante omnes species denigratur, & canicula quæ pulcherrima uua & seruabilis est, quæ omnes alternis tamen fructificant annis. Est etiam quedam species uuæ rubea uocant canopum, ualde dulcis & seruabilis, sed parum fertilis. Sunt etiam quedam genera & species uuarum syluestrium, quæ labrustæ uocantur, quarum quedam sunt albæ, quedam nigrae, ualde parua faciunt grana, & paruos grappos, quæ super arbores & species spinarum uiridium suo naturali motu conscendunt & non putantur, sed si putarentur, & per cultum domesticarentur grappos facerent maiores, & grana grossiora quam prius. Et hæc quæ nigrae sunt tingunt uinum, & clarificant si integræ uel cum racemis coquasse, ponantur in dolijs, nec uiciant saporẽ uini, & quæ albæ sunt clarificant & purificant alba uina. Sunt & quedam species uuarum grossarum & durarum,

quæ

quæ dicuntur pergula uel brumestæ, quarum quædam sunt albæ, quædam nigre, quædam rubre, & quædam habent grana rotunda, quædam longa ualde, quædam mediocriter, quædam spiccialia habent nomina, & earum quædam tempestiue maturationem recipiunt, quædam tarde. Et ex eis eligendæ sunt quæ magis placent ad esum, quia propter nihil aliud plantantur, cum ex eis uinũ non fiat, satis tamen competunt ad agrestum faciendum acerbæ.

De aëre qui uitibus conuenit, & de situ uinearum. Cap. v.

Celum mediocris qualitatis, tepidũ magis quàm frigidũ esse debet, ficcũ potius quàm umbrosum, sed ante omnia uitis procellas uetosq; nimis formidat, Aquilo tamen uitæ sibi subiectas fœcundat, Auster uero nobilitat. Ideoq; in arbitrio nostro est plus de uino habeamus an melius de situ uinearũ. Etiam sciendum est, quod campi à montibus remoti & ualles non aquosæ largius uinum ferunt, colles uero & campi iuxta eos existentes & naturam eorum habentes nobilius uinum faciunt. Præterea est sciendum, quod in locis frigidis & in montibus à meridie uineta ponenda sunt, calidis à septentrione, temperatis ab oriente, uel si necesse fuerit ab occidente, ut hac industria excellens qualitas temperetur, loca naturam sæpe uitibus mutant, & ideo earũ genera frequenter aptentur. Plano igitur loco statues uitem, quæ nebulas sustinet & pruinas, collibus quæ per siccitatem durat, & uentos non timeat, pingui agro graciles atq; fœcundas, macro seraces & solidas, frigido & nebuloso, eas quæ hinc inde celcri maturitate præueniunt, aut quæ duris acinis inter caligines securius durent, calido loco teneriores sicco eas quæ pluuias ferre non possunt. Et ne multa dicam, eligenda sunt genera quæ pro defensione uiciorũ suorum contraria loca diligunt his in quibus durare non poterant: placida sanè regio & serena caute genus omne suscipiet. Industrius ergo

uir

uir probata diligit, & locis talibus mædet, quæ mutare possunt ea unde sumuntur, sic meritum quæq; seruabit.

De terra quæ uitibus apta est,

Caput vi.

Solum ad uineas ponendas nec spissum nimis, nec resolutum, propius tamen resolutio esse debet, nec exile, nec lætissimum, tamē læto proximum, nec campestre, nec præceps, nec siccum, nec uliginosum, modice tamen roscidum, nec salsum, nec amarum, quod uitium sapore corrupto uinum contristat. Tophus & alia duriora ubi gelu relaxantur & solibus pulcherrimas ferunt uineas, refrigeratis æstate radicibus & humore detento, sed & soluta glareæ, & calculosus ager, & mobiles lapides, si tamen hæc omnia se glebis pinguibus miscuerint, & silex circum terrâ suppositus, quia frigidus est & tenax humoris radices æstate fitire non patitur. Item loca ad quæ de cacuminibus terra decurrit, uel ualles quas fluminum saturat aggestio. Argillosa terra cōmoda est, sed argilla sola grauiter inimica. Niger sabulo & rubeus utilis est cui fortis est terra permixta. Carbūculus nisi stercoretur macras uineas reddit. In rubrica difficile comprehendunt, quamuis postea nutriuntur in ea, sed hoc terræ genus est ualde operibus inimicum, quia paruo uel humore uel sole, aut nimium madescit, aut nimis siccatur, ideoq; maxime utile solum est, quod inter omnes nimietates temperamentum tenebit, et proximus fuerit raro quam depresso. Vtilem uineis terram per hæc signa cognosces, si coloris et coporis rari aliquatenus ac resoluti est, uirgulta quæ protulit leuia, nitida, procera et fœcunda sunt, ut pirus syluestris, prunus, rubus, cæteraq; huiusmodi, neq; intorta, neq; sterilia, neq; scabiosa, nec macra exilitate languentia. Ad pastinandum præterea rudes agros uel maxime syluestris eligamus. Ultima est eius conditio in quo sunt uineta uetusta, quod si necessitas coegerit prius multis arationibus exerceatur, ut abolitis radicibus prioris uineæ, &

omni

omni eius carie & squalore depulso, nouella uitis tutius possit induci.

De pastinatione & dispositione terræ, in qua uinea plantanda est, Cap. VII.

Mense Septembri uel Octobri in locis aridis, aut Ianuario, Februario uel Martio locis humidis fieri debet pastinum siue cultura, ubi uinea est plantanda, quod tribus sit generibus, aut terra in totum fossa, aut sulcis, aut scrobibus tota terra debet effodi ubi ager non est mundus, ut syluestribus truncis & radicibus, filicis, uel herbis noxijs spacia liberentur. Vbi aut sunt munde nouales, scrobibus pastinamus aut sulcis, sed melius erit sulcis, quia humorem uelut in totum spacia pastinata transmittunt, sicut autem sulci longitudine qua destinaueris tabulæ longitudine tri. m pedum uel quatuor, altitudine unius pedis in locis humidis, uel duorum in locis siccis. Deinde si ligonibus per homines uinea est colenda tantum crudo solo relinquimus, quod altero sulco impresso uitium acies tribus uel quatuor distet pedibus, scilicet tribus in solo exili, quatuor in pingui, & tribus & semis in mediocri. Si uero arandæ sunt uineæ quinque uel sex pedum spacia quæ non fodienda sunt, & in medio relinquantur. Quod si scrobes fieri placeat, tantum fiant longæ quantum uites distare debebunt, ut in quolibet scrobis capite planta una ponatur, possunt tamen commodissime sulci fieri distantes in triplo quàm uinea spissa finaliter esse debebit, & in quolibet sulco plantæ in duplo spissiores quàm esse debeant poni, sicque acies ligonibus procurari, & spacia per triennium aut quadriennium arari, & omnium generum semine seri, cunq; uites excreuerint unam trahi à dextris, & alteram à sinistris, & de utraque duos fieri uites. Sicque spacium totum impleri, scrobes non sunt ultra duas pedes altius fodiendæ. Neque pangimus frigore, ne sarmenta laborent, latera in scrobibus æqualiter incisa, ne aliqua uitis saucietur, alte nitentibus ferramentis cum fossor incumbit, pastinū

T autem

autem omne quod uersetur duorum pedum altitudine uniuersa terra fodiatur, in quo erit diligentia, ne crudum solum occulta fraude fossor includat, quàm rem per spacia quæ fodiuntur uirga custos exploret, in qua modus est prædictæ altitudinis designatus. Et radices omnes & purgamenta, maxime rubi & silicis in summum redigi faciant, quæ cura in omni positionis genere est undiq; seruanda. Possunt etiam commodè fieri soueæ parue & strictæ, conuenienter tamen profundæ ubicunq; uites per uniuersum agrum stare debent, secundum quod omnes agricultores experti Bononiæ & in locis alijs pluribus obseruant, possunt etiam foramina in terra circa uitem fieri, in terra ubicunq; uitis plantanda est, quæ quidem cum palo fieri consueuerunt, sed melius ualde est quod fiant cū sorti terra, ut uocant, quod est instrumentum ferreum per me primus inuentum, quo terra educitur, nec in foraminis parietibus concalcatur, ut infixionem debiliū radicū impediāt, & hoc quidem magno labore perficitur, nisi ager lapidosus fuerit uel saxosus. Locus quidem qui pastinandus erit, prius impedimenti omnibus liberetur arboribus, ne fossa terra post calcatu assiduo solidetur, illud quidem experimentis assiduīs compertum est, uites melius prouenerent si uel statim fossæ terræ uel non longe post pangantur, cum tumor pastini nondum recepta soliditate subsidit, & hoc quidem in sulcis & scrobibus est probatum.

Quomodo & quando debent colligi
plantæ, & qualiter seruari
& ad partes remotas
portari, Cap. viii.

Lantæ uitis quæ talcoli dicuntur colligi debent quando plantandæ sunt, & ante etiam colligi possunt si bene seruentur. Et meliora quidem tempora colligendi eas sunt tempus octobri, quando pars foliorū cecidit, et pars adhuc retinetur in uile, tūc enim calor naturalis uitis adhuc expansus in ramis, sed

sed cum omnes frondes ceciderunt omnino, & superuenit gelu intēsum in aëre, tunc rami eius calore naturali destituti sunt, propter frigus aëris fugam habuit ad radices ad calida uiscera terræ, quæ re tales plantæ difficiliter comprehendunt. Tempus præterea martij, in quo iam calor & humor ad radices redijt, itaq; eorum gemmæ cum tumescere incipiunt est optimum ad plantarum collectionē propter eandem rationem. Eligendarum quidem plantarum ratio multiplex est, & primo quidem ex tali terra eligi debet, quæ non sit pinguior, & ea in qua pangi debent sit æqualis aut exilior. Nam si a pingui terra ad solum exile transferuntur, utiles esse non possunt, nisi sæpe stercore adiuuentur. Item eligenda sunt pangenda sarmenta de uite media, non de summa, nec de infima, quinque uel sex gemmarum spacia à ueteri procedentia, quia non facile degenerant, quæ de locis talibus colliguntur. Summa flagella repudiamus ac surculos, qui licet loco bono nati sunt, tamen feracitatis beneficio caruerunt. Pampinus aut qui de duro nascitur, etiam si fructum protulit pro frugifero non ponatur. In suo enim loco foecundatur à matre, translatus uero tenet sterilitatis uicium, quod nascendi conditione suscepit. Sumatur etiam de uite foecunda, nec existimemus ea brachia fertilia quæ uuas singulas aut binas producant, sed quæ multa ubertate curantur. Nam potest ferax uitis in se habere feratiores materias. Est autem hoc signum fertilitatis, si de duro aliquo loco fructum citabit, si foetu impleuerit ramulos ex omni parte surgentes, sed hoc signis proprijs per uindemias est notandum. Afferit autem Columella uno anno explorari fertilitatem non posse, sed quatuor, quo numero cognoscitur uera generositas surculorum. Ad pangendū nouellos palmites, debet eligi duri in se nihil habens, & ueteris sarmenti, quoniam hoc sæpe corrūpitur et putrefcit. Mensura sarmenti unius cubiti secundū Palladium esse debet.

Mibi autem uidetur longius esse debere, maxime in locis decliuis; montuosis & aridis, cum in foueis oblique panguntur, ipsumq; ramulis & capreolis siue anchis esse purgandū. Seruandæ sunt plantæ uitis taliter quod uento aut sole nõ urantur, aut aliquo modo laedantur, & præcipue sub terra usq; ad dimidiam partem merse: si paucis erūt seruandæ dicbus. Si uero diu seruari eas necesse fuerit, & maxime iam multo adueniente calore usq; ad summitates ipsorum terra ualde contrita operiantur, adeo quod terra tam intra quā supra diligēter posita singulas plātas tægat. Quod si eas trāsuehi ad partes multum remotas oportuerit, paleæ molles & modicum lutosæ cum plantis optime misceantur, & sacco uel sextorio quod est melius inuolutæ stricte ligentur capite grossiori cum præfatis paleis, & storio cooperto, & cum portantur quantū fieri potest à sole defendātur & uentis. Quod si nimia esset aëris siccitas, possunt quādoq; corpora grossiora in aquā demergi, sic enim dispositæ diu ferri poterunt, & seruari sine lesione ipsarum.

Quando & qualiter uinæ & uites plantandæ sunt, Caput IX.

TEmpore Septēbri, & Aprilis in locis frigidis uinæ sunt plantandæ, temperatis uero mense Octobri, uel Martio, calidis mense Nouembri & Februario, ita tamen quod in omnibus præfatis locis, si humido & campestria depressa fuerint, post hyemem pangantur, ne calor naturalis ipsarum duplici aquositate, loci uidelicet & hyemis extinguatur, si uero arida & montuosa sint, loca pangenda ante hyemē plantentur, ut superflua locorū siccitas circa plantas humiditate hyemis temperetur. In locis uero temperatis ante hyemem, & post congrue pangi possunt. Item ponendæ sunt uites placidis diebus ac tepidis, quando solum est modice humidum, sed potius aridum quā lutosum. Cum uinæ plantatur in ordine aut plantantur in foraminibus directis, uel pa-

rum obliquis, duo sarmenta in parte inferiori, oblique incisa foramina imprimantur, & sabulū uel terra soluta & trita, & cum pauco maturissimo letamine palearum uel uinacemixta usq; ad medium foramen ponatur, deinde creta uel terra ibidem inuenta repletur, ut in paruis foueis conuenienter profundis panguntur, capitibus plantarū longe positis in parte infima & in suprema iuxta signum, tum finum undiq; proportionabiliter positum ex cōiunctis, & terra contrita mediocriter super inducitur cōculcata. Caput sarmenti cum deponitur retorquendum non est, nec aliquo modo uexandum. Nam pars ea de qua radix speratur iniuriæ nullæ subijcienda est, duæ gemmæ fertiles remaneant supra terram, nec dimersa ponitur fecundiori parte supra eam quam est, sterili proximum relinquatur. Vbi pinguis est natura terrarum maiora inter uites spacia relinquamus, scilicet quatuor pedum ubi exilis angusta, scilicet trium, ubi uero mediocris, trium pedum & semis. Præterea non est uno tantum genere uitium omne pastinum conferendum, ne annus iniquus generi uindemiæ spem omnem excludat: & ideo quatuor uel quinque generis eximia sarmentā pangemus, ac expediet maxime tabulatim disponi. Et sic generum diuersitate distincte posita, poterit eam operariorum minor numerus expedire, & gradatim quæ uelocius maturantur prius condere, deinde quæ serimus, ac melius puro sapore sine admixtione alterius generis una quæq; uina seruare. Et si hoc facere tibi difficile uideatur, non alia simul conseras, quàm quæ sapore & flore & maturitate conueniant. In scrobibus uero magnis & latis, ut uitium distantia esse debet, per angulos quatuor sarmenta deponas, & uinaciam (ut dicit Columella) stercore mixtam simul sparges, & si exile solū fuerit pinguem inferas terrā in scrobē: si uero nimis cretosa, eidem misceas sabulū, quod si arbutante delectat habere, plantam generosæ uitis, prius in seminario nutrire debebis, unde radicata transferatur ad scrobem cui arbor est iuncta, in seminario autem breui, spacio distantia inter sara-

menta deponas, & cum conualuerint hinc post biennium radicabitur uitis uel arbustula & transfertur: quas cū depones in scrobem, ad singulas materias rediges, putatis omnibus quæ scrobi insunt, curtatis etiā radicibus, quas poteris inuenire uexatas. In scrobe autem ad arbustum faciendum duas radicatās uites depones, obseruans ne sua radice contingant, & ipsas uites ad scrobis latera distreta coniunges. Varro asserit scrobem non primo anno esse complendam, quæ res faciet uitē altius fundare radice. Sed hoc aridis prouincijs forte conueniet, humidis uero satā putrescent humore suscepto, nisi terra statim cultui detur. Sed arbusta quæ ferent plantas arborum de his generibus ponat, uel si agro suppetit abundantia his utatur, ulmo, oplo, salice, populo, fraxino, ceraso, nuce, pruno & similibus, sed salice & populo in locis humidis uti possumus, ceteris uero in his & alijs locis. Ex his autem generibus truncos radicatōs uel salicem & populum sine radicibus circa scrobem uitis cōstitui oportet. In scrobe uitis ab arbore sua sex quipedes uel duorum pedum spacio distare debet. Nam arbori nimis proxima uitis aut ipsius opprimet incrementum, aut opprimetur ab ea. Aliud etiam de transferenda uite ingenium fieri potest ex uimine parua corbicula ad arborem uel pergulariū fertur, cui uitis adheret, & in fundi media parte pertunditur, & inducto in eam sarmentū uitis suspenditur, & terra repletur, quod sarmentum exacto anno in corbicule fundo incisum, cum ipsa corbicula portabitur ad locum ubi plantare proponis, cum ipsa corbicula obruitur circa arboris maritandæ radices, & hoc fiet sine ambiguitate ostēdendo. Casueis etiam munienda est aduersum pecoris appetentis iniurias, & arbori suæ protinus alliganda. Cum uero arbores riparum uitibus munire desideras optimū est, & facile sulcum in ripa facere, ibiq; spinas et taleolos mixtim ponere, & fossato effosso terrā superinducere, sic enim spinis munietur ager, et per eas uitis tute cōdescendit. Optimum enim genus est prouincialium uinearum quæ sunt ad uites

uelut

uelut arbutulæ stent, quæ quidem plantantur ut hæ quæ in ordine disponuntur. Et hæc quidē aut undiq; panguntur æqualiter, aut unum ordinē tantū seruant ab alio proximo, ut placet, remota, sed in his una sola plāta in qualibet potest poni, in duabus uidelicet aciebus, in tertia uero bonum erit ubiq; duas poni, quibus proximæ plantæ predictæ possint annis sequentibus reparari, quod si in quolibet loco duæ ponantur, cum conualuerit debiliior auferatur, ut una sola remaneat. Præterea sciendum est quod naturam uitis cœlum solumq; sustentat, si genera cōuenienter aptentur, ideoq; in earū plantatione præcipue obseruanda sunt ea, quæ supra diximus, cum de aëre & situ uinearum loqueremur.

De propagatione & renouatione uitium & uinearum, Caput X.

Propagationes quandoq; in uincis, quādoq; ad arbuta fiunt. In uincis quidē quādoq; propagantur in locū uacū, ubi uitis secundū ordinē uineæ debet esse: quādoq; uero in locū alterius quæ infamati generis est sarmētū uitis nobilis ppagatur, & quādoq; per circūstantias adducitur, ut uinea incrementū recipiat. Et primo quidē modo ad ordinatū protrahitur locū, aut statim cū sarmētū sufficienter est longū, aut successive per annos, ubi eiusdē deficit longitudo. Et idē seruandū in omni propagationis genere. Si autē in locū eradicandū uitis propago ducatur: aut hoc statim fiet, aut primo anno per unum pedem prope uitē auferendam protrahitur, ut habito uitis damnandæ fructu anni prioris, & sequentis leuiter in locum prius eradicatæ trahatur. Cum autem pertrahitur ad arbores uel arbuta, per unum pedem ad minus ab arbore fiat remota propago. In omnibus autem prænarratis modis letaminē in fouea supra terram circa propaginem apparentem relecta ponatur, nec sub terra per contractum propaginis apponatur, alioquin superfluo letaminis calore debilitatur uel arescit, nisi fuerit admodū maturū et uetus, quod omnis calor letaminis exhalarit.

Est

Est autem sciendum, prædictas propagationes fieri, aut in fossione totius uitis quæ propagatur, aut magis sine curuatura sarmenti, ut uelut arcus supra terram relinquatur, alia parte uitis in fossa: quod si fiat, post biennium recidatur aut triennium, quod fiet tutius propter debilitatem biennialium radicum, quæ uitem nouam sæpe non conuenienter descendunt: uetus & antiqua uitis & quæ longæ nimium producit palmites frugiferos, renouatur per studiosum palmitis cultum, congruis temporibus eidem adhibitum, & per simationem letaminis aut sarmentorum, aut sabuli in loco nimis cretoso, aut cretæ in terra nimium sabulosa, & per strictam putationem aut incisionem factam in loco stipitis nitido uel succoso. Columella dicit, quod si uitis pergularij & arbusi, quæ est integro trunco in solo robusto strictè putetur, & ablaqueata fimetur in terra, tertium uel quartum pedem à terra mucrone feriatur acuto, ac fossa frequētius incitentur ex eo loco gemmæ, plurimūq; producit in uere ac materiam uitis fundit quæ reparetur uitis. Et si truncus uitis est nimia uetustate corruptus, mense Martio iuxta terræ superficiem, uel sub ea modicum recidatur, ut surculus in abscisso trunco uitis eodem renouetur, uel cum uitis (quæ sola est) nimium longe producit frugiferos palmites, plicetur unum remotum à uite, & intrans ibi in terram exeat, appodiatu ad uitem, & post biennium incidatur macer uitis renouandæ, uites autem omnes laudabilis sunt generis, & tunc de omnibus fiat, ut de singulis uitibus supra proxime dictum est. Aut omnes sunt malæ, quo casu nihil erit utilius, quam eam uniuersaliter extirpare, atq; sufficienter uetustis cōsumptis radicibus, eam denuo plantare, & si quedam uites sunt bonæ, quedam malæ, radicibus extirpatis peioribus, et appositis palis in omnibus locis in quibus uites aptantur, quæ relictæ sunt uites adeo fodiantur, quod facile flecti possint, & totaliter submersæ in duas uel in plures partes, secundum exigentiam & possibilitatem ipsarum una quæq; distribuatur, & duobus palmitibus in singulis locis ad plus relictis cum
duabus

duabus gemmis supra terram, ceteri amputentur, & unicuique uitae ex summo aliquid apponatur. Nec est praetermittendum, quod de nouis palmitibus tantum de unoquoque terra mergendum est, quod radices in loco congruo nouas mittere possit, quae in ueteri nisi sit quasi nouum facile non nascuntur. Quod si aliquis remanet locus ad quem nullus possit palmes produci, eidem aliunde translatis noui palmes tribuantur. Omnis praeterea propagatio fieri potest in mense octobri, nouembri, februario & martio, cum terra nec adeo mollis est, ut commodè retractari non possit, & eius partes comminui, nec adeo dura, quod nimium fossioni resistat. In aquosis autem nimium locis post hyemem, & in siccis ante hyemem utilius propago ducitur, ita tamen quod in plano sub terra quo pede in cliuis & niuosis & rimosis usque ad duos pedes uitae trahenda mergatur, uel forsitan ea quae sit ante hyemem in omnibus locis est melior, dum tamen in aquosis terra circa eam bene disponatur, quia firmandis radicibus (ut ait Palladius) uitae incumbit, cum proferendi palmitibus eam cura non permouet.

De insitione uitae, Cap. XI.

Uites inseruntur, aut in uitibus, aut in arboribus. Et in uitae quidem insitio duobus fieri potest congrue modis, in trunco uidelicet & palmite. Insitio in trunco hoc modo, eligatur truncus inserendus talis qui sit solidus, & humoris exuberet alimento, neque ulla uetustate aut iniuria laceratus areseat, recidatur circa terram, aut ad pedem medium infra eam. Nam supra terram difficilius comprehendit. Varro autem scribit, uitam inserendam siccari debere triduo antequam inseratur, ut qui in ea nimis est humor diffluat à uite antequam inseratur, aut paulò infra insitam incidatur, ut inde humor aduenticius effluere possit. Item inserendi surculi solidi, rotundi, gemmis spissis & pluribus oculati, ex quibus tres oculi uel duo insitione ponantur. Radicatur ergo sarmentum ad duorum digitorum mensuram, ut ab una parte sit cortex,

ne patiaris nudari medullam, sed leniter rade, ut incisura possit
sensim in acumen exire, & cortici matris aptetur. Infimus oculus
ita infigatur, ut trunco iunctus adhæreat, qui oculus exteriorem de-
bet recipere partem, deinde ligetur, ut in alijs insitionibus est nar-
ratum, tegmento quoq; aliquo à uentis & sole defendatur, ne hij
quatiant, hic adurat. Vbi calor temporis ligaturam inuaserit, ipsi
punculo tenuis humor circa uesperam debet frequenter affundi,
ut hoc alimento contrario uidelicet cœli torrentis rigentur. Potest
etiam aliquid ueteris cum nouo conuenienter inseri. Cum ergo ger-
men cœperit incrementum adiutorio calami uel pali debet adnecti,
ne motus aliquis fragilem sarmenti procedentis quasset etatem, le-
ui uinculo & non stricte ligetur, ne adolescētia molissimi germinis
nodo duræ constrictionis angatur, si infra terram inserueris eā be-
neficio congestionis accumula, ut hæc quoq; nouis sarmentis minis-
sret alimenta. Aliqui etiam in uite uel ramo biennali, uel ultra, inse-
runt surculū longum, modicum ueteris habentem, & trunci grossitu-
dinem possidentem, uel etiam inaequalem & simul utrunq; iunctis
abscissam, uel supra dicto modo in scissione parata et ligatura pro-
paginū obseruata. In palmitē autem insitio duobus modis fit, et uno
quidem qui omnibus melior est, ut nouū sarmentū nouæ præcisuræ
addatur, incisura utriusq; in eodem iuxta gemmā adhibita, loco et
ligatura cum peciola ex cera imbuta & molli uimine, deinde argile
la congrue subsecuta, alio modo ut gemma uitis unus excidatur usq;
ad medullā profundato uulnere, & transfuerso utrūq; obligato uul-
nere, & tantundē de gemma uitis alterius obruatur, & loco primo
ponatur, & fiat colligatio, ut in alijs, & tūc cōualescit & fructifi-
cat. Quodā etiam expertus mihi asseruit, usq; ad medullā uitē parua
terebræ perforasse, & ibi surculū cōuenientē foramini modicū ra-
sum infixisse, & cōprehēdisse & nō abscissa uite, quæ quidē si absci-
datur debet melius prouenire. Est et alius modus optime proueniēs
ut incidatur inferēda uitis oblique, usq; ad medullā uel prope eam,
in tan

in taniū quod cuneus duorū prope digitorū possit immergi, et tunc furculus duarum gemmarū modicum habens ueteris usq; ad medullam rāsus ab una parte ut incisura in acutum tendat, & preparatus eo modo quo melius adæquetur alterius partis, exteriora remota corticula imprimatur in plagam, & ligetur, & creta circumposita, peciola postmodum inuoluatur, & per quatuor digitos mater supra insitam sit abscissa, nec supra eam nec iuxta permittatur aliquid pullulare, & possunt circa uites plures surculi conuenienter aptari. Optime etiam prouenit si nouus tantummodo furculus inseratur, & si eiusdem grositudinis sit, cum trunco erit melius. Alioquin cum una parte corticis adæquetur, uel secundum rationes fiat adæquatio medullarum. Insitio in arbores duobus potest fieri modis, & uno quidem ut uitis trahatur per cerasum, uel aliam arborem, ubi uno tempore fructus arboris maturetur. Alio uero ut inseratur in arbore, sicut omnis insitio in dissimilia fit quandoq;. Et primus quidem modus est, ut plantetur iuxta cerasum, uel aliam arborem pirorum, uel malorum, & perforantur ille, & perforamen uitis trahitur, & cum creuerit arbor & uitis, ita quod efficiuntur ligna eorum continua, præciditur uitis ex parte radice ita quod non nutritur nisi per radicem & stipitem alterius arboris, & tunc maturatur una cum fructibus illius arboris. Inseritur autem in arbore ulmi, & forsan in quibusdam alijs, secundum Columellam, ut truncus arboris gallica usq; ad medullam perforetur terebra, ubiq; affigatur furculus uitis, secundum modum supra traditum, cum in communi de insitionibus loqueremur. Fiunt præterea dictæ insitiones in locis calidis mense februario, frigidis uero martio cū uites nō aquoso sed spisso lachrimantur humore, licet factæ tempore quo aquosas effundunt lachrimas, aut postq̃ emisserūt pāpinos quādoq; insitæ cōprehēdāt. Potest etiā fieri mense martio et iunio iā consumptis lachrimis, si palmites inserēdi loco frigido et umbroso à pullulatione fuerint præseruati.

Aliam insuper modū quo nuda gemma loco alterius cum melle uel alia quacumq; re ponitur à quibusdam uulgariter prædicatum non pono, quia eam nullatenus approbare uidetur naturalis ratio propter nimiam teneritudinem gemmæ. Veruntamen quidā Frater Minor mihi asseruit, quod mense Aprili cum folia uitis incipiunt apparere accepit summitatem gemmæ remanentibus folijs paruis, cum quadam concauitate, ac in eodem loco posuit aliam gemmam similem recentissimā aliunde receptam cum molli fimo bubulco, & sine quolibet alio auxilio cōualuit, ideoq; probari potest, licet uideatur cōtra naturalem rationē positam à fratre Alberto Germano. Cato autem scribit, quod uitis insitio una est per uer, altera cum uua floret, ea optima est per uer, uitem sic inserito, prædito quam infiores, eam mediam diffindito per medullam, eo surculos præcutos arcito quos inferes medullā cum medulla composito. Alia insitio est, si uitis uitem contingat utriusq; uitem teneram præcuto obliquo inter se medullam, cum medulla libro obligato. Tertia insitio terebra, uitem quam inferes pertundito, eo duos surculos uirginæos quod genus esse uoles insectos aliquos arcito ad medullam facito, his medullam cum medulla coniungas, arcito ea quæ terebraueris, alterum ex altera parte, eos surculos facito sint longi pedes binos, eos in terram dimittito, replicatoq; uitis ad uitem caput, mediam uitem uinculis in terram defigito, terraq; operito. Hæc omnia luto denso oblinito, alligato integitoq; ad eundem modum tanquam oleas. Ego autem aliam insitionem uitis sepe probaui, & eam inueni infallibilem & securam, à pullulatione & lésione & scissuræ. Hanc insitionē hoc modo facere debes, palmitem nouum, longum, habentem quatuor digitos ueteris præcedentis anni, & remoue dimidiam partem ueteris usq; ad medullā, ea salua remanente in parte inferēda, & ex alia dimidia, ueteris forma manente in parte cuncum longum tribus digitis usq; ad palmitem nouū, & ibi fiat una cotherca & cuncus ibi bene forus exstat incisus, non à parte medullæ

dullæ, sed ab altera tantū, & fiat bene acutus & postea scinde per medium stipitem inferendum eiusdem grositudinis, si esse potest, alioquin sit grosior parum, & de parte habente minus de medulla dematur quantitas unius digiti grosi, & in scissura infige cuneum, ut cotherca fortiter adhareat capiti breuioris stipitis scissi, & alia duo capita æqualia sint aliquantulum intra nouū, ut uinculum possit stringere utrunq; caput ueteris sarmenti æquatum, deinde ligā stricte cum iunco scisso totam scissuram, & eo modo poteris inferre duo uel tria uel plura brachia uitis reliquis omnibus amputatis, deinde totam uitē insitam demerge in terram, & tot sulcos in quā partē uolueris facias quot brachia sunt insita, ac in quolibet sulco in loco, ubi loca insita in terra iacebunt, unam parua m fo uolam facias, in qua tota ligatura insite dimittatur, & terra cōperta pedibus suauiter cōprimatur, & ultra unam spannam ad minus sarmentum superius eleuatum. Item poterunt sarmenta noua in nouo sarmento uel ueteri usitato modo coniungi, & eodem modo in terrā deprimi, sed est opus quod iunctura cannula scissa firmetur, ne flectendo facile rumpatur.

Deputatione uitis & arborum uitiferarum, Caput XII.

Locis calidis mense Octobri, Nouēbri, Februario et Martio, donec earum augentur gemmæ iusta fiet putatio uinearū, frigidis uero mense Februario & Martio tantū in temperatis utroq; potest tempore fieri. Sed commodius erit in montibus uineas, quæ septentrionem aut partem occidentis respiciunt, uerno tempore putari, alia pars aduersa clementioribus plagis rescidatur in autumno. Nam in talibus locis & in omnibus calidis pruinarum uis & natura uestitur. Sed semper secundum Paladium in putatione curetur, ut uitis fiat in cruce robustior, ne debili uiticula duo duramēta seruemus. Quod quidem experti putatores:

nostri temporis in ordinatis & depressis uineis non obseruant, di-
 centes melius esse stipitē uitis renouari frequenter. Auferenda sunt
 lata, intorta, debilia, et malis locis nata, & sarmentū quidem inter
 duo brachia natum debet inscidi. Quod si pinguedine brachium
 quodcumq; debilitauerit, illud brachio deciso succedat, oportet ta-
 men optimum putatorem sarmentum inferius bono loco natum sem-
 per uitis causa tueri, & ad unam uel duas gemmas relinquere. In
 locis letis & clementioribus altius licebit uites expandere. In exi-
 libus aut æstiuosis aut decliuis humilior est habenda, sed erit sapi-
 entis extimare uim uitis. Nam quæ altius colitur & pinguis & sæ-
 cunda est, plusquam octo palmites habere non debet, ita ut sem-
 per in parte media unum aut duos relinquamus custodes. Si macra
 & humilis est, singulis brachijs singula flagella dimitte, sed pro-
 uidendum est ne in una parte sint sarmenta quæ seruas, quod si fi-
 at, tanquam & à fulgure tangatur arefcit. Circa crus quicquid na-
 scitur amputemus, si non desiderat uitis renouari. Relinquenda
 sunt sarmenta, neq; circa durum, nec in summo, quia hæc uelut pam-
 pinaria minus afferunt, illa uero uitem nimietate fructus onerant,
 & longius ducunt, quare sunt in loco medio seruanda, non iuxta
 gemmam, sed aliquantulo superius fiat plaga, & auertatur à gem-
 ma propter lachrymam defluentem; unguis etiam custodum siccos
 & anatinos rescide, & omnia quæ uetera & scabiosa reperies.
 Quod si truncus uitis sole aut pluuijs aut noxijs animalibus est ca-
 uatus, purgemus quicquid est mortuum, plagasq; eius amurcalinia-
 mus, aut terra, quod proderit aduersus prædicta, cortex etiam re-
 cisus & pendens à uite tollatur, quæ res (ut ait Palladius) minor-
 rem fecem reddit in uino, muscus etiam radatur ubiq; repertus, sed
 plagæ quas in duro uitis recipiet oblique ac rotunde fore debebūt.
 Vetera igitur sarmenta quibus primi anni fructus perpendit om-
 nia recidantur, & noua circuncisis capreolis & ramulis inutili-
 bus relinquuntur. Sed sciendum est, quod in quibusdam partibus
 sarmenta

sarmenta quantum longa sunt à natura producta à putatione re-
linquantur, ut apud Cremonam & Terdonam, & alia multa loca.
In quibusdam solum summitates steriles auferuntur, in alijs usq;
ad unum pedem palmitum longitudo relinquitur, alibi uero adeo
strictè putatur, quod usq; ad semipedis mensuram palmites breui-
antur. Et primus quidem modus non est obseruandus, nisi in locis
latis, ubi perticæ non ponuntur, sed uites uelut perticæ uel funes
undiq; extenduntur: secundus uero apud Ast obseruatur, cum palis
tantum circa uitem affixis, ad eos palmitibus paucis ductis, & ij
duo modi præcipue tollerantur in latis uineis, & in his uitium ge-
neribus, quæ suas gemmas per longa internodia distulerūt, & hu-
iusmodi uineæ plurimum fructum ferunt, & multos botros, licet
non adeo magnos, ut uites strictè putantur, multumq; & assidue so-
di & fimari desiderant tales uineæ, ut fructum & palmites con-
grue ferre possint. Hæ uero uineæ in quibus usq; ad unum pedem
breuiantur palmites, ut Bononiæ, Mutinæ, & in multis alijs locis in
mediocri solo defenduntur, & quasi in omni genere uitis, & con-
grue palmites fructum suum defendunt, quæ uero strictissime pu-
tantur, ut apud Forlium, & in quibusdam alijs locis, & in pro-
uincia taliter procurantur in uitis, quæ sine palis & perticis
uelut arbutule in suis stant ordinibus, & in uitibus quæ spissos
ualde nodos inueniuntur habere, & maxime in exilibus solis &
in speciebus uitis quæ uocatur albana & sclaua, quæ si aliter pu-
tentur nimis miseras uuas ferunt, & sufficientes pro anno se-
quenti palmites non producant. Et hæc est in uineis putationis
ratio: in arboribus autem & pergularijs tot maxime relinquan-
tur, quot uirtus uitis potest commode tollerare, ut tamen non
sint in loco aliquo nimis spissæ, & in sarmentis relinquendis o-
mnes summitates steriles auferantur, putantur autem à pluri-
bus tertio in tertium annum tantum, ut plures uuas ferant, sed
si ann.s singulis putentur, eas pingues uel pinguiores produ-
cent,

cent, & longiori tempore uitem defendent, quidam autem nuntius quam putant uites in magnis aut ramosis arboribus constitutas propter nimiam difficultatem putationis earum, sed uites fortiter percutiunt, ut quæ arida sunt excutiantur. Et quidam nullo modo percutiunt, sed eas suo naturali motu uiuere sinunt. Item sciendum est, quod in cuiuslibet uitis putatione tria consideranda sunt, scilicet fructus spes, ut tales palmites tantum relinquant, de quibus percipiendorum fructuum spes habetur, ut sunt ualde maturi, rotundi, & grossas & rotundas gemmas habentes & spissas, secundum speciem uitis illius. Item successura materiem uidelicet custodes & sarmenta in bono loco nata, ex quibus materia sequentis anni speratur, breuia ualde relinquant. Item locus qui uitem seruat, ut custodem relinquant etiam in parte infima, uel alio congruo loco, cum propter uetustatem aut deformitatem, aut nimiam longitudinem uitis indiget renouari, ut postquam sufficienter creuerit in loco custodis residuum amputetur. Item notandum est, quod si uitis mature putetur, & maturius pullulat, & plura sarmenta & maiora producit, propter retentionem humoris qui non effunditur consolidatis plagis ante cursum eius, quare totum cedit in ramorum augmentum, quod si tarde putetur, serius pullulabit, & fructus plurimos consequeris, propter effusionem superflui humoris aquosi, digestionem humoris uiscosi, ex quo fructus generatur impediens. Ideoque uites & uineæ exiles prius, pingues uero quæ superfluo humore indigesto luxuriant nimium in frondes & palmites, & quæ pruinas timeant serius amputentur. Item post bonam uindemiam strictius puta, propter consumptam uirtutem uitis, post exiguum uero largius, propter uires eiusdem, altera resumpta requie. Arbores uitiferæ quædam nullo modo putantur, ut quæ ferunt labruscas quæ sunt uites siluestres, quæ nunquam putari consueuerunt, uel uites domesticæ quæ perticis tantum à quibusdam ab aridis purgantur, quædam de tertio in tertium putentur annum, ut sunt arbuta & arbores magnæ.

gnæ, quæ uitas domesticas sustinent, nisi sint fructiferae arbores, quæ auiditate fructus non putantur, utile tamē est si eis annis quibus arbores putande non reciduntur, nimia sp̄sītudo & rami superflui amputentur.

De uitis & uinearum & arborum
uitiferarum formatione,
Cap. XIII.

Nouellam uitem Columella dicit post primum annū ad unā materiam esse formandam, nec recidendam totam, sicut Italiae consuetudo est anno secundo completo, quia uel intercant uites in totum recisæ, uel infœcunda sarmenta producant, quæ amputato capite uelut pampinaria de duro coguntur exire, quare iuxta ipsam cōm̄ssuram ucteris sarmenti ad unam uel duas gemmas inferiores capitis relinquenda sunt, quod est merito in uiticula fortiore seruandum. Nam debilis nimis uiticula secundo anno recidenda relinquitur, & sane ad adiuuandam calamis nouellā uitem uel exiguis palis, ut sequenti anno robustiores accipere possit, & tam diu recidenda est usq; ad unam uel duas gemmas, donec leta & fertilia sarmenta producat, quod cum fecerit, siquidem uitis uelut de arbustula formanda est, ad unā tantum materiam reducatur, si uero, cum pali & perticarū auxilio stare debet, in ea duæ materiæ seruandæ sunt, quæ tantæ longitudinis formantur quanta desideria stēpitis altitudo, ut uidelicet in exili solo breuioris, scilicet unius pedis, in pingui uero & leto maioris, duorū uel trium pedum altitudinis d̄sponatur. Anno deinde sequenti quatuor ad plus materias habere debebunt, quæ in partes quatuor diuidantur, deinde sequentibus annis totidem uel plures, secundū doctrinam in eorumputatione traditam. Quod si uitis super arbores uel arbusta cōscendere debet, per etatem ad hoc ducenda est, donec ad ramos fuerit perducta, ibiq; incidi debet ut in eius summitate nata capitula sequenti

X

anno

anno diuidantur, secūdū diuisionē quæ inuenitur in arborū ramis,
 deinde cōsequenter per ramos eodem modo uitis procuretur ascē
 sus, unam semper materiā ad cacumen arboris dirigendam. Formā
 tur uineæ diuersimode secundū uarias cōsuetudines ciuitatū & lo-
 corum, nam in quibusdam locis formantur in ordinibus cum palis
 & perticis, aut cum sarmentis tensis, aut sine aliquo auxilio, ut alie
 bi dictū est. In quibusdam collocantur in aciebus, & tunc cum una
 pertica tantū uel duabus siue tribus cū sint in lato solo, & maxime
 in aciebus arborū in quibus uites mediantibus quibusdam palis su-
 stentantur, aut etiam fiunt in pergularijs paruis, & tunc à parte sti-
 pitis sunt depressæ, & altera dirigūtur in altū quas multo iuuat læ-
 tamine & labore, & plurimū fructū ferunt. Ego autē pono unā per-
 ticā solam in parte depressa, & unam in parte altera bene fortem
 quæ omnes palmites ualde lōgos & ferē ad terrā procidentes susti-
 net, cum magna fertilitate uuarū. Sed unā perticam distare ab alia
 facio per unū brachium solūmodo, & talia pergularia facio in ri-
 pis uinearū et agrorū, in quibus sunt sepes & arbores, super quas
 sarmēta multa & maxima pro anno sequenti, & hoc modo paucis
 expensis multas uuas percipio in ripis & sepib. uiridibus, quæ alias
 nisi pro clausura & lignis proigne pauca ac nullius utilitatis exis-
 tunt. Quæ etiā ut plurimū loca exornant, in quibusdā formantur in
 arbuta humilima undiq; ordinata, uel in magnas arbores aciebus
 distinctas de arbuta humilima uitifera formāda sunt, ut eis planta-
 tis postquā biennio uel triennio elapso sufficienter conualuerint, in
 sex uel septē aut octo pedum altitudine rescindātur, ita quod in exi-
 li solo breuiora, in lato uero & pingui altiora formātur, ibiq; natis
 ramis anno sequenti omnes, exceptis quatuor melioribus, amputen-
 tur, & remanentes in quatuor partes diuersas cū perticis aut uineis
 formentur, & ligatis lapidibus sufficientibus perpendiculariter co-
 gantur per latera extendi, ne dirigātur in altum. Qui cū fortificati
 fuerint longitudine trium uel quatuor pedum sinantur habere, in
 quorum

quorum capitibus erunt uites fortibus uinculis alligandæ. Et hic modus præcipue obseruatur in partibus Mediolani, sed Pergamenses faciunt stipitem magis depressum, uidelicet trium pedū, & ramos ibi natos etiam plures eleuant in altum formantes arbutulā uitiferam ad modum campanæ inuersæ, in cuius medio super stipite moratur, qui putat uitem & arborem, & ipsam uitem circum circa expandit, faciens palmites omnes foras undiq; stare decliues. Magnæ uero arbores formandæ sunt ut in altum & depressum habeant undiq; multos truncatos ramos secundum possibilitatem uitis arborē operientis, super quorum capita ligabuntur uites, quæ postmodum omnes onustæ iacent, & ad inferiora flectuntur. Possunt etiam commode formari ut uites ferant, & ipse arbores augmentum non perdant, hoc modo uidelicet cum populus, salix uel ulmus erunt sicca, crassitudine brachij circa duodecim uel quindecim pedes summitas incidatur, & ramis ibidem nascentibus uitis rector permissatur in altum extolli, quantum uacat ab ea sola summitate, uoluerit & similiter singulis annis alternatis ramusculi auferantur ab ea, sola summitate relicta. Cæteri uero rami infra dimissi formentur, ut in humilibus arbutis uitiferis dictum est, ad quos uites ligantur, nec inde supra condescendere permittantur. Item, ut ait Varro, ubi terra naturaliter humida est, ibi altius uitis tollenda est, eo quod in partu & alimonia non ut in calice, querit aquam, sed solem. Idcirco utiles esse puto in locis campestribus humidis pampinare uineas temporibus congruis, scilicet mense Maio et Iunio & ipsas liberare ab omnibus superfluis, & inutilibus pampinis & sarmentis, deinde maturatis ferè uitis post mensem Augustum eas superfluis frondibus denudare, ut sol uniuerfas uuas uiderere & concoquere possit, ut uinum maturius & fortius fiat, & superflua humida consumpta, fiat melius duratuum, & melioris odoris.

Quo tempore uineæ releuandæ sint & uites
leuandæ, Caput XIII.

Ineæ releuandæ sunt, & uites ligandæ, antequam gemmæ
nimium turgescant. Et uineæ quidem quæ in ordinibus
cum palis & perticis fiunt, ita ut in eis uites spissæ sunt un
dig. distantes æqualiter releuandæ sunt, ut cuilibet uiti palo affixo
eodem in medio uitis cingatur conuenienti uinculo, si uinea est de
pressa, si uero alta in duobus cingenda est locis, prius tamen ad nou
uem palos, sex perticis aut cannis conuenienti altitudine alligatis,
ita quod una uitis sit in medio & cæteræ circumstantes, sic enim de
fenduntur à casu, & uindemiantibus ad omnes uites apertus patet
accessus, deinde palmites in partes quatuor diuidantur, & fortio
res fortioribus perticis, debiliores debilioribus alligentur. In his
uero uineis quæ rariores habent uites pali, per totum tribus distan
tes pedibus assignantur, & eisdem cannis uel perticis ligatis super
inducantur uites, & taliter distribuuntur quod operiant uniuersa
spacia & ligentur, & hic modus obseruatur in uineis multis Mar
chie. Sed mihi non placet, ubi uero palmites uelut funes tenduntur,
cuilibet uiti circa eam tres pali parui ponuntur medio pede distan
tes, & uinculum quoddam circa eos uelut sertum cingitur, deinde
palmites extendantur, inter uitem & uitem surcula parua ponatur
uel baculus ligetur, ne uinæ flectantur ad terram, & tam huic uineæ
quam cæteris in quibus palmites longi relinquuntur multum prode
rit si facta prope palum ligatura extra eam, postquam iam lachry
mas effundit, suauiter modicum torqueantur sarmenta. Nam hu
iusmodi tortura nascitur infra ligaturam successura materies, nec
uiuis nascentibus aliquam infert lesionem, & hic est apud Ast, &
laudatur ab omnibus, si palmites circa uitem siue perticas ad duos,
tres uel quatuor palos post uineæ fissionem satis irrationabiliter
& inapte ligantur. In his autem uineis quæ in aciebus consistunt,
si cum perticis aut sarmētis tantum fiunt, nota est earum operatio.

Si uero in paruis pergularijs affixis paruis palis iuxta uites, & longis tribus pedibus ex opposito remotis baculis fortibus inter utrūq; palū paruum & magnū ligetur, à parte uitis depressus & ad oppositam elcūatus, super quibus sufficiētibus perticis positus uites distribuantur æquales. Si uero in arbustis uel arboribus sunt uites nihil aliud agendum, nisi ut uites in pluribus locis ligantur ad stipites, & earū palmites per ramos & truncos æqualiter distributi ligentur. Sed prouidendum est, omnibus annis uitem resolui ac ligari, quia refrigeratur, ut Palladius ait.

De fimatione uinearum, & radicum inutilium amputatione, Caput xv.

Mense Octobri uel Nouembri, Febuario uel Martio fiunt parue foueæ circa uites, & amputatis cunctis radicibus quæ in summitate fiunt terræ letamen imponitur, & maxime hoc in uite nouella seruandum, ut amputentur radices superuacue quas produxit ætate: quæ si conualuerunt inferiores radices pereunt in terra, & remanet uitis in summitate suspensa, quæ res eam frigori facit obnoxiam & calori, sed hæ radiculæ non ad stipitem debēt rescindi, ne aut plures inde nascātur, aut noua plagæ corpori uitis impresso, insecuturo algore aut calore uratur. Recidantur autem relicto digiti spacio, & si placida hyems est, uites relinquantur apertas, cum ante hyemem hoc est factum. Si uiolenta ante mensem Decembris operimus. Si præfrigida modicum columbinistercoris circa uiticulas largiamur. Sed cum aliū finum ponimus paruis parū, magnis uero uitibus plus asponimus. Plurimum igitur operatur in uincis letaminis administratione frequens, ad multum proferendum fructum, sed quia cōsuevit uini uitare saporem, & durabilitatem lædere: qui nobilius uinum habere cupiunt, mensem Augusti, ubi uinea miserior est lupinorum corbem unam in iugum serunt, & cum ad debitū augmentū peruenerint eos euertunt.

et optimum stercus præbere uincis dicuntur, uel in foueis circa uites factis ponunt, et minutatim incisum sarmentum, et pampinos operiunt.

De uineis fodiendis, Cap. xvi.

Mense Martio nouella uinea incipiat puluerizari, quod tunc deinceps usque ad Octobrem singulis mensibus agendum est, non solum propter herbas, sed ne tenera adhuc semina solidata terra constringat, sed in mense Iulio mane et uespere iam calore deposito debet effodi, et omni herba et gramine diligenter extirpato radicitus, quoniam radices plurimum obsunt. Fiunt præterea sulci per illas partes in quibus aqua colligitur, ut ad extremas partes facile defluat, quæ si remanserit nouellas extinguit, et antiquas elidit. Eodem mense Martio est celebranda completarum uinearum fossio, antequam gemmæ minus turgescunt, quia si fossorem apertus uitis uiderit oculus coecabitur spes magna uindemiæ. Deinde mense Maio fit secunda fossio uinearum, eo tempore quo nondum florent, uel eo quo iam florere desierunt, quia quæ florent constat non esse tangenda. In qualibet autem fossione cauendum est, ne fiat eo tempore quo terra nimis madida uel sicca est, sed cum media dispositionis existit, et quâto magis terra puluerizabitur: tanto melius erit, sufficit tamen si mediocriter profunde fodiatur. Sit autem studium, ut uniuersa terra fodiatur equaliter, ut nihil in ea crudi soli remaneat, maxime circa uitem, quàm rem uirga (in qua sit altitudinis pastini modus designatus) diligens custos in multis locis exploret. Nam hæc cautela dolosos fossores ab hac negligentia submouebit.

De nocumentis quæ uitibus accidunt, Caput xvii.

Accidunt nocumenta in primo anno plantatis uitibus ut pereant, uel seminuæ remaneant, quod quidē quandoque fit propter herbas circa eas nascentes, quarum radices eis nutrimentum

nutrimentū surripiunt, quod si accidit frequenti fossione et herbarum incisione iuuantur: aliquando uicinis arborum uel sepium umbris, tunc aut amputandæ sunt, aut frondibus denudandæ. Sæpe etiam ex nimio solis ardore deficiunt, quo casu, aut obumbratione, aut operimento terræ circa eas iuuantur, ne omnino siccentur, ut aquæ conuenientis exhibitione læsionem euitant. Accidit etiā quandoq; nocumentum uitibus ex uicinitate quarundam plantarum, sicut caulis, corili, & lauri, compertum est enim hæc aduerere uitem, ideoq; in uineis plantari non debent. Quandoq; patiuntur animælium corrosionem, quæ plurimum lædunt eas & corositant. Ideoq; si paucae sunt uites spinis congruis muniantur, si plures fossat s cingantur & sepibus, quandoq; uites in hyeme gelu percunt, quare rescindendæ sunt iuxta terram, & in talibus locis in putatione curandum est, ut nunquam stipes erigatur aliquid super terram, & cum approximat hyems uites putantur, non ut curtatis fragulis & omnibus simul. In quibusdā locis cum iunco ligatis iuxta terram flectuntur, & supra capita ipsorum ne surgant aliquid terræ ponatur, deinde post hyemem deducto ligamine releuentur. Aliquando autem frigus non totum perimit uitem, sed solum novos palmites, qui propter ligni teneritudinem & medullæ magnitudinem se defendere nequeunt, quod cū acciderit sursum in loco idoneo palmitibus procreandis aut eāmodico de palmitibus relicto, si aliquid uiriditatis ibidem habuerint, rescindatur, sic enim quasi renouabitur & formabitur uitis, & forsan eodem anno aliquem fructum feret. Accidit etiam plurimū, ut postquam palmites & uuas protulerint priuini uiridatem omnem amittant, quare in talibus locis talia genera uitium plantanda sunt, quæ tarde uirescant, ut sunt albana garganica, & maiolus plurimum. Aliquando uineas inuadunt rugæ, quæ omnē uiriditatem corrodunt, & uermes uirides & asuri parui qui tatiaturi uocantur Bononæ, qui natos cū uuis palmites deuorant & deficcant, cōtra quæ subueniendū est, ut per manus mulierū et hominū colligantur

colligantur, & pedibus conculcentur, uel igne cumentur. Accidit etiā ſæpiſſime, ut tempore caloris deſcendat cū ſeruienti ſole parua pluuiā uenenofa & aduſta, quæ uulgariter apud Bononiēſes melumen uocatur, quæ multa genera uitū adeo lædit, ut earū fructū in nihilū omnino reducat, idcoq; ubi hoc frequenter accidit, ea plantentur genera uitū, quæ modicū aut nihil leduntur ab eo, ut eſt malixia & albana et grilla, & quædam alia genera nota. Tempeſtas etiam ſæpe uineas omnino conſumit, contra quā nihil omnino ualere poteſt, niſi forſan pia oratio apud deum, mundo corde directā. Licet quidam tam mares quam foeminae ignorantes naturam & generationem grandinum, imprudenter aut fallaciter afferant contra grandines & fulgur quædā fieri poſſe. Accidit etiam quandoq; quod uitis ligone lædatur, & tunc quidē uitis ſtriſte ligetur in plaga, & ea circumfoſſa ouinum uel caprinum admiſceatur cum terra letamen. Accidit præterea ſæpe, quod uitis tot pampinos proferat, quod eos & uuas ad debitum producere nequit augmentū, in quibus menſe Maio conſideranda ſunt ſarmenta, quæ nouella uel uetus uitis protulit, & ei pauca & ſolida relinquamus, & in nouellis adminiculis firmamus, donec brachia firmata dureſcant, ne amplius reſectæ & pullulanti uiticulæ quā duas uel tres materias relinquamus & propter uentorum iniuriam alligentur, ſi relinquant in primordio pauciores, hoc menſe pampinari conueniet. Sed tum eſt pampinatio neceſſaria cum teneri rami digitis ſtringentibus crepabunt ſine difficultate carpentis: hæc res uuas efficit pinguioreſ, ſuccuſſuram materiam corroborat, & fructuum utilitati conſulit ſole admiſſo. Accidit præterea uitibus ſæpe tanta debilitas, ut miſera nimis ſarmenta & uuas producant, quibus ſimo & frequenti foſſione, & ſtriſta putatione ſubueniendum eſt. Quædam autem adeo lætæ & pingueſ ſunt, quod magnitudine pampinorum uineas claudunt, & ſe uicinasq; uites quaſi ſuffocant, nec fructum ſuum maturati permittunt, quibus ſubuenire oportet largā putatione, uariā
foſſione

foſſione, ſimi priuatione, & palmitum & pampinorum amputatione, tempore maij, & frondium ſpoliatione in locis frigidis, & præcipue cui uua putrefcunt, pampinentur per latera triginta diebus ante uindemias, & frons illa ſola ſeruanda eſt, quæ in ſummitate poſita ſolem nimium defendit in uertice, & ſi quæ in terra iaceant ſurſum ſine reuolutione ſuauius releuentur. In locis autem ardentibus & ſiccis obumbratur uua, ne ui ſolis areſcat. Si modo uineæ breuitas aut facultas permittit operariorum. In quibuſdam etiam locis nimium hominum & canum patiuntur inſidias, quas diligenter die noctuq; maturitatis tempore cuſtodiri oportet, & in eis plārari debent ea genera quæ non ſunt delectabilia, ſed auſtera ad edendum, ut gnij areſta & gn. aronus, quæ non de facili tangūtur ab aliquo, & nobile tamen & ſeruabile uinum faciunt. A ſturnis præterea ſepe plurimum inſeſtantur, quod cum accidit funibus & ſignis terribilibus per uineas appenſis & perſonis gridantibus & eos terrentibus expellantur, quod ſi tanta eſt ipſorum inuaſio, quod prædictis modis defendi non poteſt, fiat in medio uineæ ſuper quatuor colūnis locus eminēs, ſuper quo puer aliquis maneat, trahatq; & moueat funes ab alijs capitibus ad longos palos circa uineā ligatos cum cucurbitis & paruis baculis circa eas cum in alia parte uiderit oportunum, ut in ciuitate Clogiæ ab omnibus obſeruatur.

De conuerſatione uinarum recentium &
ſiccarum, Cap. XVIII.

Vas quas ſeruare uolumus legamus illeſas, nec acerbitate rigidas, nec maturitate defluentes, ſed quibus eſt granum luce penetrabile & ſplendidum, & tactus cum molli iocunditate calloſus, ſi qua ſunt uitioſa reſecemus, nec patiamur intèreſſe quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta eſtiui caloris induruit, tunc incifos botrionum tenaces calida pice ambiri oportet, atq; ita in loco ſicco frigido & obſcuro ſine luminis irruptione ſuſpendi. Item aliter extracto pane de furno non nimis

Y calido

calido, ponatur in eo palea, & super eam uua, ibiq; per horam, secundum quod tibi melius uidebitur dimitte, donec aliquantulum fuerint passæ, uel ponantur super aside, uel aliqua craticula in furno, & postquam inde fuerint extractæ submergantur in musto dulcissimo, & ponantur ad solem donec aliquantulum sint siccæ seu aliquantulum mustæ & guttatæ, ponantur in uase ueluti in lagenâ uel sacco. Item aliter, uuas sale decoctas pone in musto feruenti ad ignem modice dimittendo, & pone ad solem iterum, & sunt optimæ. Item uua sanitissimæ & aliquantulum ad solem passæ seruantur in sabulo siccato ad solem. Item in paleis uel fœno substratis. Item in folijs uitis siccatis. Item in melle. Cato ait uuam in ollis commodissime condi, & in sapa & in musto. Recte uuam passam græcam sic facias, meliores & dulces botriones in ipsa uite torquebis, & patiaris sponte mediocriter ficcari, deinde sublato in umbra suspendis, & uuam districtam componis, & cum uas impleueris desuper pampinos addes, & operculabis, ac statues in loco frigido, sicco, quem nullus finis infestet. Salernitani autem uuam passam hoc modo faciunt, eligunt enim meliora grana uuarum, & ad solem desiccant, deinde in furnum modicum ponunt cum uuis dulcibus, deinde abluunt, & superaspergunt puluerem cinamoni, & ligant in folijs fici, & seruant per annum. Hæc uirtutem habet lauandi, & decocta in uino, & ipsum uinum ualet contra frigidam tussim. Fit etiam uua passa optime hoc modo, torqueatur in uite, & sic torta per tres uel quatuor pendeat dies, deinde collecto quolibet botrione cum manu uel tenacula in musto dulci feruenti ponatur, & ibi tantum teneatur, ut bis potest dici saluatio beatæ uirginis, deinde ficcetur ad solem, sic alidissimus est, & in furno pane extracto, caue tamen ne pluuijs aut rore tangatur, deinde refrigera in aliquo mundo uase ponatur, & optime compressa desuper ponderetur. Quidam autem ex ea exiccata ad solem iterum in musto dulci feruenti obruunt, & exiccant aliquantulum & componunt.

tunt. Sed ad hæc omnia commodè fieri possunt de uuis recentibus sine tortura racemi omnibus alijs obseruatis, quæ dixi, dum tamen scias quod difficilime siccari possunt ad solem in regionibus temperatis. Item Græcis docentibus si uua uel poma in uite uel arbore diu seruare uolueris uasculis clausa fictilibus conseruabis, uel diligenter à summo tecto suspende poma gipso cooperta in longam seruabis ætatem.

De uirtute uuarum, Cap. XIX.

Nua in duo diuiditur secundum Isaac, est enim acerba & matura, acerba est frigida in tertio gradu, sicca in secundo, hæc tres habet substantias in se diuersas, scilicet grana, corticem & succum. Granorum natura sicca est & dura, et nullius conuersionis in corpore, sed integra egreditur, sed farina ex eis pistatis facta & bibita confortat, & cholicam egestionem stringit, maxime si assentur. Cortex grossus est, nec conuertitur. & ideo non nutrit, confortatiuus est stomachi, & epatis calorem extinguit, sitim aufert, acumen calidæ & rubæ cholæræ mitigat, uomitum et egestionem cholicam stringit, oculis appositus palpebrarum grossos humores attenuat & exiccat. Itæ ualet ad pruriginem oculorum & asperitatem. Succus uero uuæ acerbæ ante dies caniculares ad solē poni decet, ut siccetur & spissetur, ut mel, hic ualet humori bus ad gulā descendentibus & ginguinis & articulis. Si clystere facias ualet uulneribus intestinorum, & diuturnis humoribus in uulua descendentibus. Uua matura quæ est in sua completa dulcedine, sanguinem laudabilem facit, & cæteris fructibus quemadmodum ficus melior cibus, plus tamen ficus quam uua nutrit. Testatur autem hoc quia quidam suis temporibus eis solis utuntur, unde pingues fiunt, & clarent eorum cutes, desistentes uero ab eorum esu facile macrescunt. Eius ossa sunt frigida & sicca, granis acerbæ uuæ uicina, habent tamen acumen quoddam propter quod cito exeunt ante conuersionem. Item cortex eius frigidus & succus, & ad digerendum

durus, & si cum cortice & ossibus edatur indurat egestionem &
 insufflationem & uentositatem generat, & humores longinquos à
 sanguine laudabili. Si comedantur in hora qua de uite accipiuntur,
 si quidem inueniat stomachum malis humoribus & cibus uacuum,
 & fortis sit digerere, digeruntur & in laudabilem sanguinem con-
 uertuntur, & uentris adiuuant solutionem, corpusq; à malis pur-
 gant humoribus: e contra si stomachum inueniant malis humoribus
 uel cibus plenum, & digerere sit imbecillis, in eo morantur & infla-
 tionem generant & rugitum, & in humores malos couertuntur, &
 fumum noxium plurimū creant. Appense & ab humoribus super-
 fluis desiccatae ceteris uuis sunt laudabiliores, & subtilibus dietis
 conuenientes, ab inflatione longe sunt & fumositate, nec stiptice
 sunt nec solubiles, in mustum misse uel sappam grossae dietae sunt,
 & stomacho minus conuenientes, uentositatem & inflationem pro-
 ducunt, propter extraneos humores ex sapa uel musto assumptos,
 uuae multum carnis habentes nutritiliores & duriores existunt,
 quam hae quae plus humoris quam carnis habent. Item uua cuius sa-
 por est dulcis & grossus melliq; uicinus calidior est, situmq; gene-
 rat, & grossioris est nutrimenti, & ad digerendum durior, inflati-
 onem faciens ac rugitum, & opilationem splenis ac epatis. Et uua
 cuius sapor est subtilis aquosus, frigidior est & digeri leuior sto-
 macho, confortatiua & mundificatiua à cholericiis humoribus, sitis
 mitigatiua, & conueniens complexionibus temperatis. Et uua cuius
 sapor est medius inter praedictas est leuis nutriturae, & medie
 potentiae. Alba uua clara & aquosa facile digeritur & leuiter nus-
 trit, uenas cito permeat, & urinam prouocat. Nigra grossa est, di-
 geri dura, sed confortatiua stomachi, & si bene digeratur nutria-
 mentum bonum praestat. Ruffa uel citrina est media praedictorum.
 Passa sicca est ad comparationem uiridis, & ex ea quaedam est dul-
 cis, quae calidior est & humidior, maxime si nigra sit, haec ualet ad
 dolorem pectoris & pulmonis, & tussim mitigat, quae uero acerbi-
 tatem

tatē habet minus nutrit & frigidior est & siccior est dulci, ideoq;
stomachum confortat, calorem extinguit, & uentrem constipat.

De apparatu uindemiæ, Cap. xx.

Propropinquante uindemiarum tempore præparande & aptandæ sunt tinæ in his locis, in quibus moris est uinum cum suis racemis & arillis bullire, in alijs uero torcularia. Item corbes, cophini, cistæ, & cætera instrumenta & uasa quæ unicuiq; necessaria & oportuna sunt, secundum uarias & diuersas consuetudines locorum, & omnia uasa necessaria optime mollificanda & lauanda sunt, iunci ueteres seruati querēdi sunt, quia meliores durabilioresq; sunt nouis, qui adhuc seminaturi existunt.

De tempore uindemiæ, Cap. xxi.

Tile est agnoscere quando uindemium sit. Nam quidam antequam uua maturētur uindemiant, & ideo subtile & infirmum, non permanens faciunt uinum. Alij uero tardius uindemiantes, non solum uineas lædunt resolutis iam uiribus eius, sed etiam tale uinum passibilius & minus durabile faciunt. Cognoscitur ergo tempus uindemiæ gustu & uisu. Aiunt enim Demetrius & Africanus sex solum dies habere uuam, & non plures permanere maturam, si enim granum uuæ iam nō uiride sit, sed in ea nigredine uel alio colore, in quo tandem esse debet secundum naturam generis illius uuæ, significat eam esse maturam. Quidam autem exprimunt uuam, & si quidem affluxerit granū uuæ nudum, non continens carnē, maturas esse ad uindemiam approbat uuas, si uero effluxerit granum cum parte carniū eas non esse maturas dicunt. Quidam autem ex quo incipiunt passæ fieri maturas concinant uuas. Alij uero probant ita, ex uno densissimo botro unam auferunt uuam, post unum uel secundum diem considerant, si manet in eadem forma locus acini, & si circumstantes nullam recipiunt augmentationem, uindemiare festinant, si uero acini locum minorem

factum considerant, quasi his quæ de circuitu sunt acinis adiunctis, differunt uindemiam donec augmentatione procedit. Palladius autem ait, maturitatem cognosci si expressa uua grana quæ in acinis celantur sint fusca, & aliqua propè modū nigra, quibus indicatur maturitas naturalis. Oportet ergo uindemiare & maxime luna existente in cancro, leone & scorpione uel aquario, ea uero finiente & subterranea existente festinare oportet uindemiam facere, ut Burgundius ait. Et in summa, sciendum est, quod si uua nimis pingues per latera frondibus denudentur, uinūq; ex eis fiet, minus erit aquosum sed potentius & melius duraturum. Si uua colliguntur post tertiam, rore consumpto, aëre calido & sereno, uinū erit potentius & melius duraturum: contraria uero contrarium operantur, uua nimis maturæ faciunt dulcius, sed minus potens minusq; durabile. Uua nimis acerbæ faciunt uinum acerbius, mediocres faciunt uinum potens & melius duraturum. Uua in augmento lune collectæ uinum minus seruabile faciunt, in decrescendo magis. Si uua nigræ ad bullendum ponantur in fundo tinæ, uinum erit rubicundius, si maturæ maturius, si acerbæ acerbius, si mel dulcius, si salua saluatū, & generaliter saporem & uirtutem acquirit eius, quod in eo loco ponatur, si diebus congruis simul ebullierint. Si uua collectæ quibusdam diebus in aceruo steterint, uinum maturius erit. Si mustum in dolijs sine grasspis ebulliat bonum & durabile erit, sed tardius clarificabitur, quàm si cum eis ebulliat.

Qualiter uindemiandum sit, Cap. xxii.

Vi portant cophinos maiores uel corbes, & qui in cistis uuas colligunt eligant folia, & si quis acerbus aut putridus uel siccus inueniatur botrus auferatur. Oportet autem ut calcantes uua siquid obliti sunt, qui præsumt cophinis aut corbis ipsa eligere folia, ipsa enim contrita cum uuis austerum magis faciunt uinum, & maximum nocumentum fit uino.

Quali

Qualiter debent uux calcari, & ex eis uinum fieri possit, Caput XXIII.

Trimissas torculari uuas statim exprimi oportet pedib. ab his qui ad hoc sunt deputati, et cum omnes uuas equaliter calcauerint, sursum racemos & grana elcuent, & attrahant ut multum humoris sub torculari defluat, & cum secundo calcauerint, & in alium racemos erexerint & molles ac calidos & non ualde humidos eos fecerint, sic sub ligno & prelo eos supponant. Calidi enim & molles existentes facile fluxibiles fiunt, si uero humidi ualde disponantur, necesse est granum superpositū scindicorum compositionem. Intransantes autem in torculari oportet ualde pedibus esse mundos, & non sepe exire & intrare nudis pedibus: & esset bonum quod in eis non comedant nec bibant, & quod sint uestiti & cincti propter sudores superuenientes. In quibusdam autē partibus, ut Bononiæ calcantur ad uincā in corbibus, sicut mediocriter possunt & calcatae posita super curribus in uasis portantur ad tinas, in quibus eas stare ad feruendū permittūt per octo dies & ultra, & usq; ad 15. uel 20. ex quo multum purificatur uinum, sed sapore racemorum inficitur. Ideoq; melius est, quod super tinam ponatur cratis uel instrumentū ex aspidibus perforatum ad hoc dispositū, super quod stet unus calcator, qui calcando perficiat, quod in corbe cōplere nō poterat, & cū bene calcauerit omnes racemos cū pedibus per unam partē in tinam emittat, in quam tantum bulliat quod purificatū sit, & racemi super liquorē eleuati ab eo diuisi, quod in paucis euenit diebus, quo facto reponatur in uasibus: & in tinis aquae ponatur parum uel multum, secundum quod nobiliores & potentiores aut melioris uuae fuerint, & secundum quod hoc uinum mixtum melius uel peius optatur. Sciendum tamen quòd quāto melius uuae calcantur, tanto minus & deterius fiat mustum, sed de pluro plus habebit, si uero male calcatae fuerint, econtra erit, secundum istum modum uinum purificabitur, & sciendum

Et sciendum durable fiet, nec uitiabitur racemorum sapore. Est autem sciendum, quasdam species esse uuarum adeo racemos suos austeros habentes, quod cum eis bullire plurimum non potest, sine detrimento sui, quasdam uero adeo modicum austeros habentes, quod cum eis bullire plurimum posset. Notandum est etiam, quod quanto uua pinguiore et aquosiores sunt, tanto magis cum racemis bullire debent minus, et quanto nobiliores et sicciores fuerint, tanto magis in eis stare opertum. Item sciendum est, quod postquam uua collecta et in aceruum posita sunt, si duobus uel tribus diebus sic steterint, ualde ipsarum et uini augetur maturitas et dulcedo, ideoque utile est in uineis habere bitumen in quo ponantur, ubi diu stare poterunt, et extra in tina parua ex bitumine facta colligi maturum uinum quod inde liquabit, quod ualde suaue et delectabile erit, non tamen in aestate facile poterit conseruari. Sciendum est etiam, quod omne uinum quod cum racemis et corticibus uuarum non feruet est album, quod uero cum eis feruet tingetur ab eis, et corticibus colorem nigrum uel album, aut aureum aut rubeum acquirit.

De his quæ ex uuis fieri possunt,

Caput XXIII.

LX uuis fieri possunt agresta, passum, defrutum, sapa, uinum, et acetum, de quibus omnibus dicendum est, qualiter fiant et conseruentur, de natura et uirtutem quam habent in corporibus humanis.

De agresto, passo, & defruto coroëno & sapa.

Agresta fit duplex, liquida et sicca. Agresta liquida fit hoc modo, cum uua adhuc sunt acerbæ, scilicet ad debitum peruenerint augmentum colliguntur et pistantur, et in mastellum uel aliud uas ponuntur ad solem, et in eis aliquid de sale ponetur, et postquam duobus uel tribus diebus ad solem steterint, accipitur succus, et repositus usui conseruatur, et quedam de sale

sale non ponunt, sed cum eo melius conuersatur, & maxime si ex talibus uuis factum fuerit, quarum uinum in æstate sanum seruari potest. Agresta uero sicca sic facienda est, accipe uuas acerbissimas. & pista & exprime, & pone in uase extenso, & soli oppone donec siccetur, & serua. Et quidam ponunt ad siccandū in sole absq; decoctione aliqua, si sol calidus adest, quidam etiam agrestem faciunt ex uuis aliquid dulcedinis percipientibus, sed prior stiptior & frigidior est. Potes tertio modo facere agrestem spissam, ut & mel, & est plurimū uirtuosa ut supra dictū est de uirtutibus uuarū passarum. Vniuersa Africa pingue ac iocundum passum sic conficere cōfueuit: leguntur uuæ passæ quam plurimæ, & in fascellis ex iunco factis aliquatenus contextis uirgis positæ fortiter uerberantur, deinde ubi uuarum corpus ius concussionis exoluerit, exprimitur, hinc passum est quicquid effluxerit, & conditum uasculo melis more seruatur defrutum. Coroënum & sapa sunt ex musto. Nam defrutum à deferuendo dictum est, ubi ad spissitudinem fortiter dissipat. Coroënum cum tertia parte perdita, duæ partes remanserint. Sapa ubi ad tertiam redacta descendit, quam meliorem simul faciunt citonia cocta.

De purgatione uini facti ex uuis acer

bis & corruptis,

Cap. xxv.

Portet omnes uuas acerbæ uel qualitercunq; corruptas sperare à reliquis, & quod ex ipsis est mustum, ita est curandum aquæ pluuiæ usq; ad dimidium est coquenda & ex hac aqua decocta quanta est musti decima pars superinfunditū, rursus autem cum uino decoquant consumatur in decoctione decima pars. Quidam autem non faciunt ita, sed ipsis uuis immittunt aquam commiscentes ad futurum mustum tertiam partem post calcantes uuas mustum coquunt, ut consumatur tertia pars.

Z

De cu

De curatione uini à pluuiâ agitati,

Caput XXVI.

Si pluuiialibus imbribus multum superuenientibus uinæ adhuc in uinea existētes uel post uindemiam amplius quàm oportet madefiant ex necessitate ipsas calcabimus. Si aut uindemiatum mustum imbecillius esse didiceris, docebit autē te hoc gustus, cum uinum in dolijs nutritur post primam ebullitionem confestim transferantur in alia dolia, manet etiam in fundo omne luto sum propter grauedinem. Quidam autem melius faciunt, uinum coquant donec uicesima pars eius consumatur, immitentes gipso centesimam partem. Laudarij uero eo usq; ad ignem uinum decoquūt, quousq; quinta pars eius consummatur, & eo post eam consumpto utuntur.

Qualiter uinum mittendum sit in dolia, Caput XXVII.

Dolia, antequam immittatur mustum, aqua salsa pura spōgia ablui oportet, & incenso fumigare, oportet aut neq; nimis facere ea plena, neq; nimis deficiētia, sed opinari oportet quousq; uinum bulliens augmentationē faciat, ut nō supra effundatur, conijcere postea oportet quod in dolijs est mustū per quinque dies, & manibus et cyphis spuma, & si aliquid superfluum fuerit auferre, & expurgationes omnes à cella educere, & longius projicere, si enim prope manserint canopes inde generatur, & malus inde exit odor, quæ ambo uinum euertere faciunt, idcirco bonum odorem in torcularibus & maxime in apothecis esse oportet.

Qualiter mustum per totum annū haberi possit, Cap. XXVIII.

Antequam calcentur botri, quod ex uuis stillat mustū presmonem quidam uocant, mitte eodem die in uas pice perlinum interius & exterius ut semiplenum sit uas, & obstrue diligenter gipso, multo enim tempore permanet mustum ualde dulce

de dulce. Multo magis seruabitur, si uase percluso corio in puteum uas immititur, quia non super ebulliens semper erit mustum. Si quis autem paulatim conculcauerit uas, & non comprimat fortiter, et hoc mustum utile ad permanētiam habebit, ut Burgundus ait: atq; hoc per experientiam optime uisum est. Alij uas ut dictum est interius & exterius pice perunctū in puteū ponunt, ut labia sola super emicent. Et hoc per experientiam optime uisum est. Alij in arenam humidam uas infodiunt.

De cognitione si mustum uel uinum habeat aquam, & qualiter separabitur ab ea, Cap. XXIX.

T cognoscamus an uinum uel mustum habeat aquam, pice ra cruda, uel secundum quosdam mora mitti in mustū debent si aquam habet mergentur, sin autem supernatabūt aquam non habet. Quidam cannam græcam quæ nascitur in aquis uel linum uel papirum uel fœnum uel aliquid aridum ungūt oleo, & in uinum mittunt & extrahunt, si aquam habet congregabitur gutta in oleo, & quanto plus de aqua habuerit, tanto magis erit guttarum aquæ congregatio. Alij simplicius facientes uinum emittunt in ollam nouam nondum infusam, & appendunt ollam duobus diebus, stillat enim olla aqua mixta. Quidam in calcem uinū supra effundūt, & si quidē aquā habet, diffundit uinū calcem, si aut parum est depressabit eā. Alij uero in frixorio habent oleum feruens & superinfundūt uinū, & si aquam habet sonabit, & amplius faciens resiliet, quidam uero spongiam nouam oleo ungentes, ea obstruūt os uasis & euerūt, si aquā habet funditur in spōgiā eadem probatione & in oleo utuntur. Alij de musto sibi modicū in manu mittunt, & fricant, si purū est uiscosum est & adheret, si aquam nō habet non adheret. Aqua hoc modo separabitur à uino, albumē humidū mitte in testā uini, deinde spōgia unctā oleo obstrue os testæ uel alterius uasis, et incliuās sine effundi, et effluit solū aqua.

Vt mustum cito expurgetur, Cap. xxx.

IN metreta dulcis musti cotilam aceti mitte, & post tres dies erit purum.

Qualiter uinum non semper ebulliat,

Caput xxxi.

Coronam pulegij uel nepaticæ uel origano collo uasorum circumpone, ut ait Burgu dius. Quidam autem interiora doliorum circa labia perungunt lacte uaccino, detinebit enim intus bulliens mustum, ut dicunt.

Quo loco debeat stare uinum ut duret,

Caput xxxii.

Cellam uinariam septetrioni habere debemus oppositam, frigidam, obscuram, uel obscuro proximam, longe ab aueis stabulis, furno, sterquilinijs, cisternis, aquis, & cæteris odoribus horrendis. In libro tamen uindemiæ à Burgundio edito dictum est, quod fortius uinum sub diuo ponendum est, auertatamen occasum & meridiem parietibus quibusdam appositis, reliqua autem uina sub tecto ponenda sunt, fenestras autem excelsiores oportet facere ad aquilonem & orientem uersus.

De transuafatione uini, & apertione doliorum,

Caput xxxiii.

Oportet uinum transuafare in borealibus uentis, nequaquam in australi, & imbecilliora quidem in uere, fortiora autem in æstate, uina quæ sunt in aridis locis post solstitium brumale. Cum autem transuafatur uinum in luna plena sit acetum. Scire oportet, quod cum uinum separatur subtilius & imbecillius fit. Affirmant expertissimi uiri, quod si circa festum omnium sanctorum, cum uinum ebullire cessauerit, & sex ad fundum descendit, ipsum remoueatur à fece grossa, faciet in hyeme matrem, subtilem, cum qua melius cōseruabitur, & post hyemem facilius clarificabitur.

rificabitur tempore ueris. Item dicunt, quod si uinum diu cum fece moretur, adueniente calore ei adeo incorporabitur, quod eius sapore inficietur, & non poterit aliquibus clarificari modis, nisi coquatur usq; ad principium ebullitionis, lento igne & claro, & in uase mundo ponatur cum salvia bona, habente in fundo duos baculos uel unam regulam mundam inuersam & mantellū de grosso panis, uel ponatur in tina munda, & in idem uas postea reducatur modo predicta. Prouidendum quidē est ut in hyeme quidem calefiat, æstate uero infrigidet. Oportet autē transuāsare uinum, cum luna minuitur & sub terra est. Oportet etiam cum à dolijs in parua uasa transmittimus uinum obseruare ortus stellarum, & maxime in flore rosarum & florescente uinea mouetur eius sex in occasibus stellarum. Consulunt autem sapientes cum aperitur dolium, uinum quod est in principio doli, & quod est circa fundum consumietur, medium autem uinum seruetur quod fortius est & permanentius & ad ueterationē aptius, uinum enim quod est prope os doli, ac aëri adhærens est imbecille, quia euaporat quod autem est satis profundum seu appropinquans feci, citouertitur. Oportet autem transmutatum uinum in testis uel alijs uasculis nō usq; ad labra testarum immitti, sed usq; parum deorsum sub collo ut non suffocetur, sed respiracionem habeat, si de acetositate non timetur, sed si de ea timeatur, quasi nihil respiret, & fiat uentilogus de salice uiridi à cortice mundato. Item bonum est quod iuxta spinam ficariam, sit una parua spinella, per quam subtrahitur parum de uino temporibus calidis & uentosis, nam per ipsam egredietur aliquid de fece cum uino, & ipsum clarificabitur parum melius. Item oportet aperientem dolia seruare ortum astrorum, quia tunc uini fit motus, & nō oportet uinum rumare. Et si quidem uinum in die aperies oportet intendere solē, ut non eius claritas incidat uino, si autem in nocte necessitate multotiens prouocante dolum aperies, superintendere oportet lumen lune. Item oportet euacuata dolia cōfestim abluere aqua

Z. 3. salsa

falsa, uel cinere, uel argillosa terra siccari, si uinum est debile, sed si ualde potens est solūmodo bene claudatur undiq̃, quia odor & potentia eius tuetur uasa.

De tempore & modo gustandi uinum,

Caput XXXIIII.

Quidam borealibus existentibus uentis gustant uinum multatilia & sincera sunt tunc uina. Alij uero experti cognitiones uini, australi uento flante gustant uinum. Australis enim uentus magis uinum commouet, & redarguit quale est. Ieiunum autem existentem nō oportet gustare uinum, obtunditur enim gustus, nec post ultimam potationem & comestione, ut Burgundius scribit. Sed ex consuetudine Bononienses ieiuno stomacho semper gustāt uina. Item oportet gustantē uinum neq; amaram escam, nec salam, neq; aliquam quæ gustum corrumpit, comedere sed parcam comedere & bene digerere. Quidam uolētes circūuenire emptores, testam nouam habent, quā perfundunt optimo uino ueteri & bene redolenti, & in ea ponunt uinum quod uēdere uolunt, Malitiosi autem quidam attribuunt nuces & caseum gustare uolentibus uinum, ut comedant, ut certissimus falsificetur gustus. Hec autem dicimus, non ut faciamus, sed ne decipiamur. Oportet etiā emptorem sæpe gustare uinum nouum & uetus, ne obliuiscatur quid effugere debeat.

De signis cognoscendi uinum durabile,

Caput XXXV.

Immoisso uino in dolia, per quoddā tempus transuasandum est in aliud uas quiescibiliter: in priori uase relinquenda est ipsa sex, & diligenter uas includatur, demum intuentum est multotiens odorantes, ne aliqua transmutatio fiat circa fecem gignentes cenopes uel fangum album, quem facit subius buatem, uel magis aliquid talium extimandū est uinum esse corruptendum, si nihil tale generatur, credendum est uinum permanens esse.

Quidam

Quidam autē calamum integrū perforantes immittunt usq; ad fundum superfeces, & præcludentes calami superioris foramen magno digito, postea auferentes digitū per olfactum attrahunt inferioris odorem, demū exugentes attrahunt fecis partē ad qualitatem, & secundum qualitatem fecis futurū uinum reliquum esse credunt. Oportet autē ex medio uase futurū uinum esse opinantes, quidam uero partē uini bibentes infrigidant ac gustant, & quaecunq; inuenitur in gustu tale futurū uinū reliquū esse credūt. Oportet autē ex medio uase gustū facere. Alij uero ex tegmine uasorū signū accipiunt, discooperto enim uase, quod est in tegmine gustatur, si quidē uinosum est optimū est uinum, si uero aquosum non. Alij autē ex ipso gustu, si à principio austri fuerit signū certū, si autē molle contrariū.

De nocumentis quæ uino accidunt,

Caput XXXVI.

Accidit uino propter aquositatem corruptibile in uitæ, uel postea sibi admixtum, ut corrūpetur, & uertatur propter uarias causas extraneo calore in ipsa agente, quod si sex uel modicum talis uini eodē dolio extracto relinquatur in uase, nec aperiatur uas, cōuertitur in muffam quæ uas inficit, deinde quodlibet uinū in eo positū consequēter corrūpitur. Et si ex uino insanum doliū uel aliud uinū miscetur aliquid seu imponitur ipsum inficit, & in suā corruptā naturā cōuertit. Item uinū forte & potēs & præcipue dulce, grossum, si tēpore calido dimittatur in uase, nō plenū, nec desuper clauso, euaporat calidū et humidū uini, remanet frigidū & siccū, q; in acetositatē cōuertitur, de quorū omniū cura dicendū est.

Quibus temporibus uinum facilius uersetur & corrumpitur, Cap. XXXVII.

Orne uinū sæpius uertitur circa uergiliarū occasum, et circa solstitiū æstiuale, & circa canis æstum, quod uulgariter currus uocatur, & generaliter circa omnes uētos annuales, & in æstu
 & in

Et in gelu, Et in largis imbris, uel propter uiolentum uentum aut terramotum, uel propter durum tonitruum, uel quando flores scunt rose uel uinee, ut Burgundius ait.

Qualiter possit prouideri ne uinum uerletur,

Caput XXXVIII.

Ales usti in uinum imm si id uerti Et ultra quam oportet bullire Et spumam ampliore fieri prohibent. Amygdala dulcia nigris uuis immixta permanens illud seruant, uua passa ablatis granis Et cum arena immissa musto uel uino cocto pingue Et permanens illud facit. Quidam uuam siccam in uinea natam eligunt, Et singulariter utuntur, gypsum immixtum in primordio austerum uinum facit, tempore uero procedente austeritatem euaporat, utilitas autem gypsi multo tempore permanet, Et per manentiam uini facit, Et uerti non sinit uinum. Et eius quidem proportio est, ut si uinum sit lentum Et sapore humectum, aut pluuia agitatam, centesima pars gypsi sufficiet. Quod si uinum nascitur uirtute solidius medietas abunde sufficiet. Fœnumgræci si teratur cum sale usto Et cum uino, misceantur uina que uertuntur à sua mala fece separata, Et in fecem boni uini immissa permanetia erunt, quidam autem tædas accendentes in musto extinguunt, Et non sinunt uinum eueri, quidam cedri fructum ustum miscent, Et gallas uistas miscentes uino permanens hoc faciunt. Alij cineres ex sarmento uinee combustos, Et semē fœniculi terentes Et in massam redigentes miscent cum uino. Quidam uasa quibus utuntur in alia uasa Et in aliam domum transferunt, si enim ex calore sint lesa in refrigerantia loca ea reducunt, si autem ab humore Et frigiditate in calidis locis Et siccis transponunt. Alij uero semē lini, uel lignum querci comburentes cinerem immittunt uino. Alij lac Et mel miscentes, ut ualde sint leuia immittunt musto. Argilla post ebullitionem uini immissa expurgat deorsum secum deferens turbulentum ad fecem, magis aut si iusta fuerit, Et bene redolens uinum facit Et dulce, reptilia enim

hyme

hyeme tam comedentia uiuunt, dulcorat enim argilla uinum & permanens facit. Vinū coctū usq; ad tertiā partem immīssum musto permanens illud facit. Elleborū nigrum & albū paucū immīssum expurgat uinū & permanens facit, frumenti farina permanentia uina facit. Resina pini detinet uina. Alumen scissum stiptica uina facit, & acuentia uel acida sedat. Confectio mirabilis ad uinū seruandū quæ uocatur pānacia. Recipe aloës uncias 2. incensi uncias 2. amomi uncias 2. meliloti uncias 4. cassiæ unciam 1. spicenardi uncias 2. folij uncias 2. mirrhæ uncias duas, hæc omnia pannoligata mitte in uno quoque dolio postquam uinum fuerit ibi mīssum & iam expurgatum, immitte autem in unoquoque uase unum coclearium harum specierum, & postea panno dissolue, & uino puluerem immitte & postea per tres dies radicē calami moue. Qui dam autem alium confectionē faciunt, recipe croci uncias quatuor hoc bonū colorem reddit, incensi masculi cribrati, uncias tres, hoc aut sterū facit, folij manipulū, hoc bonū odorem dat uino, hæc omnia cribrata misce, & in quālibet amphorā uini mitte coclearia duo, cum non uinū bulliat sed subsistat. In omni uino hæc propria serua, ut iam subsistentia ea speciebus condias. Alij uero sic uina condiunt: Recipe cardamomi, ireos ælyricæ, cassiæ, spicenardi, meliloti, xyloz balsami, squinanti, costi, sp. cæ celticæ omnia consimili pōdere, tere & reconde, et in uino immitte. Itē accipe semen artemesiæ, & herbam pentaphylon & pulueriza, & cum uinum deserbuit pone intus, & nō uersabitur. Alij ut non uersetur duobus uel tribus diebus in graphis bullire permittunt & in februario transmutant, & ex eo tertiam uel quartam bulliunt, & simul mīscēt, de uide ponunt unā cōmunem parapsidem salis in duodecim corbis uini. Vel aliter in februario transmutetur & quarta pars diminuatur, & iuxta finem ebullitionis, & quarta pars ebulliat ad ignem & d. spumetur donec 6. uel 8. pars diminuat, & iuxta finem ebullit. non sponatur in quolibet cadario in gamula iudecij sicci, uel lintum tantum, ita

quod parum in uino bulliant, & cum ea calido ponantur in uase, & si ponitur cum ea grapsa bene abluta prius in musto posita clarius erit uinum, & obturetur uas ut inde non resspiret, & sit bene circulatam & hoc certum est. Vel aliter, sit delectabile et mirabile ad bibendum hoc modo, quodcumq; uinum sit expr. mantur una, & uinum nihil cum grapsis bulitum totum ad ignem bulliat et dispumetur & in uase ponatur, deinde accipe uiginti gariophilos pro quolibet corbe, & in filo uel pecia positos in os uasis mitte, & est certum. Alij dicunt quod si mustum expressum & in continenti separatim à grapsis ponatur in tina, & coopertum cum aliquo panno mudo uel nouo sextario, sic ad dies quindecim uel uiginti dimittatur, & quolibet die spumetur, deinde in dolum mittatur, erit mirabile in claritate & sapore.

Qualiter uinum uersatum liberetur & clarificetur, Cap. XXXIX.

Accipe cerasa acria in bona quantitate & tota integra in uas ubi est uinum uersatum projice, & sic uinum incipiet bullire, & sic dimittantur per tres dies uel usq; cesset bullire, quoniam in ipsa bullitione purgatur uinum à fecibus optime, & cum clarum uinum uideris in aliud uas transfer, certum est. Si autem cum uino uersato mel in bona quantitate temperaueris, & in uase ubi est uinum uersatum iactaueris per uendonem cum baculo ipsum uinum cum melle agitaueris, & postea dimiseris, clarescit uinum propter mel quod turbidum est in uino usq; ad fundum descendere facit. Quidam optime facientes tempore uindemie racemos recentes non pressos in magna quantitate in uase uersati uinum ponunt, ubi racemi pro matre sunt ipsi uino, nam racemi uersum reducunt ad debitam bonitatem & saporem, post aliquod tempus, hoc aut sciendum quod antequam fiat aliquid de uino uersato transfundendum est. Quidam autem uersum uinum in grapsis de quibus recentius uinum est extractum iactatur, ut in eis clarescat, ibiq; dimittunt

mittunt quantum expedit, quod si multum fuerit, non totum subito sed particulariter per uices successiue agendum est, ne calorem grapsarum extinguat, & ebullitionem qua clarificatur in totum prohibeat, & quanto minus mustum steterit in grapsis tanto fortius operatur. Palladius autem dicit. uinum ea die limpidum fieri atq; optimū, si grana piperis 10. piscacij 20. adiecto modico uini simul conteras, & sex uini sextarios mittas, diu ante omnibus commotis, tunc quiescere patiaris, coles, usui mox futurum. Item seculetum statim limpidum fieri, si 7 pini nucleos in uinum uini sextarium mittas, diuq; commoueas, & paululum cessare patiaris, mox sumere puritatem colariq; debere & in usum referri. Quidam autem clarificant cum nucleis persicorum. Alij autem cum solo claro ouorum & pauco sale. Vel secundum alios accipe lapides albos fluuij, & eos in clibano coque donec in eis crepaturae incipiunt apparere, quo facto in puluerem subtilissimum deducantur. Item accipe salem album & contere subtiliter, & in uase 10. corbarum pone 6. uncias pulueris lapidis, & quatuor salis, & in uas commiscendo immittas, & si pro quolibet corbe duo addideris oua uel tria erit optimum, quod etiam de dictis lapidibus crudis subtilissime puluerizatis & sine sale fieri poterit, & haec approbatissima sunt, & optimum est quod aliquid de melle addatur, nam mel rubeum albi uini restaurat colore perditum, & omne mel est uiscosum & graue, atq; omnium liquorum conseruantium, quod si nimis fuerit turbidū plus de unoquoq; addatur, & haec retinent fecem turbulentiam ad fundum sui pondere, ut non possit sursum facile de nouo eleuari, & nullo prorsus sapore uinum inficiunt. Si uero in tantum turbidum est quod efficiatur humidum & fluat ut oleum, calore naturali eius in toto extincto, nulla tanquam mortuo medicina potest ualere, si uero uinum non omnino extinctum rubeum habens colore ruptum & croceū cum uino albatico uel cum alio multum rubicundo aut cum lauatura corticum recentium uel siccarum uuae albæ,

uel cum colatura seminum ebulli restaurabitur : & succus ipsorum
 seminum saporem uersati uini corrigit, & similiter melrosatum.
 Idem etiam fieri poterit cum lauatura dictorum seminum siccatorum.
 Item optime clarificatur hoc modo in uase 20 corbium accipiantur
 40. oua in aliquo uasa fracta cum manibus uel mundo grantello
 plurimum agitentur, deinde una communis parapsis tartari misceatur,
 & uino addito ponatur in uase, quo facto cum claua per uen-
 donē in uasa posita fortissime agitur, & pluribus uicibus de sub-
 tus per fesariam extrahatur, & in uas iterum ponatur, cum uero cla-
 rificatum fuerit omnis turbulentia per spinam in costis & desubtus
 per fesariam extrahatur, & in uas iterum ponatur. Sed est sci-
 endum quod in uino albo sola clara ponantur, in rubeo uero uitel-
 lum & clara, & in multum turbido plus de rebus apponitur. Item
 loco tartari optime sal ponitur, & tandem modicum aquae fluminis
 in uase ponatur. Alij colligunt in uindemijs uuarum semina, quibus
 optime siccatis, & ex his facta farina manum plenam in quolibet
 corbe ponunt, & diligenter permiscent. Clarificari optime atq; à
 sapore uersati liberari ab experto ualde dicitur, si in carario uase
 libra media aluminis de rosa clari & tantundē sacchari rosaticum
 libris octo mellis ponatur hoc modo, uel coquatur & optime di-
 spumetur, quo refrigerato albumē ualde puluerizatū et saccharum
 dissolutum in eo permisceatur, & cratere uini in his commixto, cum
 sta ponantur in uase optime concissa pertica agitentur : & uas di-
 sclausum usq; ad diem dimittatur sequentem, & in secunda die uel
 tertia clarum erit. Quod si ualde turbidum & putridū erit uinum,
 de unoquoq; praedictorum plus aliquid ponatur. Ex acerbo autem
 maturum cōstituitur modo praedicto, quae res etiam uinum facit boni
 saporis, uel clarificabitur optime, ac sit purum & odoriferum hoc
 modo : accipe mediam libram de bono alumine rosae, & mediam
 aluminis saccharini, & subtiliter pulueriza, & pone mediam unci-
 am de praedictis pro quolibet corbe si est parum turbidū, si est tur-
 bidum

bidum multum, pone unam & accipe unam libram casi albi & rubei, secundum quod est uinum 24 corbibus, & accipe plenam manum salis albi, & tria oua recentia pro quolibet corbe, & si uinum est album non ponas uitella ouorum, si est rubeum pone totum, quibus ouis fractis in aliquo uase & fortiter agitetur, & apposita in ipsis ouis una situla aquæ fontis uel putei, & iterum agitatis & supra dictis apposisis rebus etiam fortiter iterum agitetur, & in dictam uegetem 24 corbium positis & cum pertica scissa cum uino optimo in uegete agitatis & permixtis donec totum fuerit turbidum, & extrahendo desubtus per secariam, in secunda die clarum erit, & usq; ad octo dies quolibet die unus ciathus extrahatur, & similiter per spinam inferiorem in costis ter in die tota turbulentia extrahatur, donec consumpta fuerit. Sciendum est tamen quod antequam fiant predicta, transuafari debet in aliud uas, & à sua male fece liberari, postea etiam clarificari si parū fuerit cum colatorijs pannorum ubi claretur & coletur.

Qualiter uinum album denigretur, & in alium colorem transmutetur, Cap. XL.

Postquam uinū albū de sua uindemia in aliquod uas transmutaueris, & per unum diem residerit in tina ex qua uinum nigrum extractum fuerit iacta, & post duos dies extrahas clarissimum & ualde rubeum. Item in eius uuis tot albæ, quod parum esset rubeum, uindem entur diuisim & in tina cum nigre primo apponantur & albæ desuper, & totum nigrum erit. Palladius dicit uitibus hanc esse naturam: ut a. ba uel n. gra si redigatur in cinerem uinoq; imponatur ei unamquamq; formam sui coloris imponere. Candidum uero reddetur ex rubeo ea ratione scilicet, ut combusti sarmenti cinis modij unius mensura mittatur in domum, quod habebit amphoras X & tria uos sic relictis cooperiatur, eritq; albū uel nigrū XL diebus exactis, uel rubificatur optime

tempore uindemiarum, cum uuis quæ uocantur albatice, & cum labrustis bene maturis cum steterint circa 12 dies conquassate in aliquo uase si ponatur earum uinum nigrum in illud quod intendimus denigrare, & ex denigrato uino plures lauentur racemi dicte albatice uel labruscæ, & est optimus modus ad nigrandum uinum purum & mixtum in tinis; ut cum grapsi eleuati sunt super liquorem, quam melius fieri potest premantur in eodem, & iterum bis fiat eadem, & sic à corticibus uuarum nigrarum augetur. Rubificatur autem siue denigratur & clarificatur, & eius color mortuus reuiuiscit hoc modo, pro quolibet corbe accipiat media libra seminum siccarum ebuli, & in uino calido mollificentur, deinde manibus uel cum pistorio pistentur, conterantur, & pluries cum uino lauentur cum ovis, tartaro & bono rubeo & sale mittatur, & agitata seruetur.

Qualiter uinum de uno sapore mutetur in alium, Caput XLI.

AD condiendum mustum Græci mustum decoctum ad medietatem uel tertiam partem musto adiiciunt, suauiter de uero fieri dicunt si ordeacei pollinis ciathos duos simul cum uino subactos mittas in uini uasculo, hora una ibi esse patiaris, alii qui uini dulcis fecem admiscunt, uel melius postquam unus currus uuarum positus in tina fuerit, mel liquefactum ad ignem in bona quantitate iactant, deinde quoque uine in tina ponantur, quod si puluerem piperis melle miscueris potens fiet, & gariofilos addideris uel aliud odoriferum eorum acquirere odorem. Idem erit, si in musto sine grapsis bulliente ponatur uinum ad potandum suauiter sic dicunt fieri, fœniculi uel satyreie singulorum congruum modum uino infundit ac turbari. Vinum quoque optimi odoris fieri intra paucos dies, si baccas myrti agrestis modo tanas siccas & tonsas mittas in cadum ubi aliquot diebus saltem 10 requiescere patiaris & tunc coles
& utaris

Et utaris. Flores etiam uitis arbuti collectas in umbra ficcare curabis, tunc diligenter tonsos et tectos herbis in uasculo nouo, et cum uolueris tribus cadis unam florum mensuram, quam asiriacam uocant adijce, et dolium superlinias et sexto uel septimo die aperies et utaris. Potest etiam recens in paruissimis manipulis ad funiculum ligare habentem in capite lapillum quo mergatur in uino, et tot diebus in uino suspensum teneri, donec ipsum odoriferum reddiderit, et non ultra quia malo sapore inficeret uinum. Velut uetus efficeret de nouo, si amigdala amara et absinthium et pini gummi et foenumgræcum simul fricas quantum sufficere extimabis, et pariter fundas, etiam ex his unum ciathum in amphoram mittas. Vinum quoque asserunt ex molli forte fieri sic, althææ folia uel radices aut eius caulem teneram decoctam mitte, aut gypsum aut ciceris cochlearia duo, aut cupressi pillulas tres, aut buxi folia quantum manus capit, aut semen appij et cinerem sarmentorum, cuius uis flammæ corpus relinquit exile cum soliditate detracta, et generaliter quocumque tempore in acerbū uel forte uinum dulcissimum poni potest, et uinum acerbū in dulce. Si dulcedo displiceat et uinum nobile in ignobile et potēs in debili, quod si uis ei addere aliquem saporem extraneum, imponere potes, quod uoles ad filum ligatum cum paruo lapillo et tentando gustā, et cum habet de sapore quod sufficiat, extrahere potes filum, et probatum est solius saporem optimum uino conferre.

Qualiter uinum & uasa liberentur à muffa,

Caput XLII.

In uinum muffam habeat uel alium saporem malum, uitem albam cum radicibus suis accipe, et subtus botem in fundo radices eius sub terra, ita quod ueniant radices eius recte ad foramen dolij desuper, et immerge ramos in uino, palmo uno per foramen dolij desuper, ita quod tribus diebus ibi permaneant

permaneant, & perdent illum malum odorem. Alij accipiunt uin-
 tem albam longam, & procurant quod ab uno capite infigatur, &
 in uase in loco spinæ fecariæ, & flectatur ad terram, & super eam
 mergatur, ita quod stet firma, & aliud caput reuoluatur duobus uel
 tribus digitis supra terram, & uidebis quotidie per poros uitis ala-
 bæ miffam exire, & sic minorabitur sapor miffæ. Ad idem fac unū
 panem panicij inter testas, & calidum pone super mufferos dolij.
 Item à miffa uinum curare fertur, si diebus pluribus pane candie
 dissimulo obturetur, quod quidam dicunt totiens faciendū donec ap-
 positus panis nullatenus denigretur, uel accipiantur semina lauri,
 quæ dicuntur orbata & bulliant cum uino, & ponantur in uase, hoc
 etiam modo dicuntur liberari uasa & uina, si uinū malo sapore in-
 fitur, & ideo melius est, ut rami lauri bulliant in caldario uini, &
 in uase ponatur & misceatur uinum. Rami uero simul uel diuisim
 ligati per uendonem suspendantur in uino, ibiq; diebus aliquibus di-
 mittantur, donec uinum fuerit liberatū, deinde aufertur, & hoc
 modo non inficitur uinum à malo sapore. Item expertus sum, quod
 multa neßpula acerba in quatuor uel pluribus cordulis incisa per co-
 ctionem, ut descendant in uinum, & ibi per XV dies uel unū men-
 sem dimissa, optime uas liberatur & uinum. Item curari fertur, si
 mane & sero manipulus saluæ suspendatur in uase ne uinum con-
 tingat, extracta aqua lauatur foramine optime obturato. Item à
 miffa uinū curari fertur, si sacculus strictus plenus panicio calido,
 in foramine dimittatur per uinum natans & aliquotiens permutetur.
 Item pro certo liberari dicitur, si accipitur manipulus herbe,
 quæ uocatur morella, & in superiori parte cum corbula ligatū, in
 mane per uendonē in uase ponatur, taliter quod duobus digitis tan-
 tum descendat in uinū, & funiculo supra uas aliquod legato ipsum
 uas optime obturatur, & sic per illum diem solummodo dimittatur:
 deinde de sero tollatur, & tantundem de recenti herba ponatur,
 ibiq; usq; in ortum solis dissequentis dimittatur, & sic per tres uel
 quatuor

quatuor uices fiat, & liberabitur uinum. Vel ponatur sacculus mā-
tius lineus plenus sale uel gypso aut calce per uendonem cum funi-
culo ligatus, ut in medio uini descendat, & sic teneatur semper, &
conferet. Vas muffa infectum hoc modo curatur, ponatur calx nō
extincta, scilicet una quartula in 12. corbium & uase bene stricto
ponatur aqua uel uinum seruens in eo, & obturetur ne respiret,
quo sic per aliquam horam dimisso, pluries reuoluatur, & aqua fri-
gidata aperiatur et lauetur. Vel aliter xaniprus in caldario uini de-
coctus in uase cum seruenti uino ponatur, & fiat ut supra, & meli-
us erit si utrunq; scilicet secundū post primum fiat, & optime sine
dubio curabitur. Alij dicunt quod curatur sale in uase posito, & tri-
bus mensibus ibidem cōtrahere moram, idem fiet cum calce uel gy-
pso uel cinere. Vel liberabitur hoc modo, radatur optime uas inte-
rius cum gratula in rimulis & gremis cum puncta cultelli, & ab o-
mni nigredine & muffa mundetur, & ponatur in uase 10. corbiū
una quarterula cinerum sarmentorū, cum omnibus prunis suis, &
plus si erit nimis infectum, et ducatur cinis cum prunis tunc per sin-
gulas partes uasis, deinde claudatur uas per uendonem, in eo pona-
tur aqua seruens & obturetur, & ad omnes partes reuoluetur, &
sic dimittatur donec cinis & aqua infrigidata erunt, & tunc opti-
me lauetur, ultimo rotetur, cum aqua calida bene salita. Eodem mo-
do curatur tinacia, sed quia non possunt ita claudi, cooperiantur se-
xtorijs & pannis, ut parum respirent. Item uinum & uas à peritis
dicitur liberari à muffa si solum puluerizatū in subtili sacco positū
per uendonem in uase ponatur, ut in medio uini pluribus diebus mo-
retur, & non inficitur malo sapore, & una uncia in uase quinq; cor-
bium sufficit. Item dicitur uas curari cum aceto fortissimo bullito, si
ex eo lauetur & aliquantulū dimittatur. Alij dicūt, si fiat ignis pale-
arū in eo curatur, uel forte melius curabitur cū igne sarmentorund.
Conseruentur uasa à muffa si cum euacuata erunt usq; ad parū uī-
ni quantitatē aperiantur extrahantur & optime siccentur, uel aqua

salita uel uino rorentur, uel eo non extracto si fortiter obturentur, ne uini odor fumus exhalet, & quod in musto non obtinet, ut putatur, in uase audeat remanere.

Qualiter prouidetur ne uinum fiat acetum, & qualiter ab acetositate liberetur. Cap. XLII.

Inerē de uite alba pone in uino, & non fiet acetū, ut quidam dicunt. Melius tamen præcauetur, ne fiat acetum, si teneatur in cella frigida, plenīs dolijs, & clausis optime ne respiret, quod si uas nō est plenū, & est in loco calido, & de acetositate futura timetur, accipiaturs frustū lardi grossi optimi, & in alba & subtili pecia lini ligetur, & ab uno capite ligato funiculo per uendonē immittatur, et in mediū uentris uini descendat, & cum uinū bibēdo minuetur, ipsius lardi fiet descēsus, et desuper uas claudetur, et si teneatur donec uinū consumptū fuerit, & quāto plus lardi fuerit, tanto melius præseruabitur. Ut acetū mutetur in uinū in eum semen porri debere immitti oportet. Alij dicunt quod de acetositate iuuatur super uendonē frōdibus uitis positis et sapius permittatis, lapide semper aliquo superius existente. Alij dicunt, quod si oleū oliuæ ponatur in uase tantū quod operiat superficiē uini, optime ab acetositate descenditur, et cum ultima parte uini exhibit oleum & potest colligi. Qualiter fiat acetū, Cap. XLIII.

A Cetū fit hoc modo, ponatur bonū uinū ita quod semiplenū sit uas, et præcipue uinū dulce in loco calido, et in uase aceto infecto, & discooperto, & fiet acetū. Itē si ponas uinū clarum uel turbidum in grapsis unde sit uinū extractū, & paruā quantitātē super addis aceti, & dimittas per unū mensem uel amplius, optimum fiet acetū. Si uis cito facere, calefacias calibē uel lapidē ponatur ad solē per quatuor dies cū uino addito sale. Vel potes adhuc citius facere hoc modo, accipe quoduis uas et imple uino optimo, et bene opila, & in caldario pleno aqua facias uas bullire diu, et statim accēscit. Ad faciendū acetum forissimū, accipe corna quando incipiunt rubescere

rubescere, & centimora quæ nascuntur in capis quādo similiter incipiunt tumesceri, & de pignolis sepiū acerbis et pulueriza omnia subtiliter simul, & tunc accipe de meliori aceto quod inuenies, & distēpera et cum puluere illo, ita quod facies panes bene desiccatos, & quando uoles facere acetū fortissimū de aliquo uino, si fuerit forte uinum pone uncia 1. & si fuerit debile pone plus, secundū quod uidebitur tibi de illo pane & statim erit acetū fortissimum, uel infra octo dies. Item dicunt experti ualde si grapsi uuarū uindemiarum tempore bene lauentur & à corticibus & omni immūdia purgentur, et modicū ad solē siccentur, et in aliquod uas ponantur, ut mediū impleatur, tantundē uini addatur, et desuper uas claudatur fiet fortissimū acetum, cui ut puto multū proderit si grapsæ prius madescat aceto, & toto tempore poterit inde acetum extrahi & uinū addi. Si radices raffani siccentur & puluerizentur, & in uase ponentur fiet acetum statim. Itē accipiat acetoſa & siccentur & puluerizentur, & ex eo cum forti aceto fiet panis & siccentur, & in uino ponatur, statim fiet acetum, quod etiam in mensa fieri poterit, et idem dicitur de radice raffani. De uirtutibus aceti, Cap. XLV.

A Cetum frigidū & siccum est in secūdo gradu, penetratiuū uirtutē habet, & diuisiua ex sui substantia, & constrictiua ex suis qualitatibus. Contra uomitū & fluxum sanguinis bulliant in aceto galle uel rose uel similia. In tali aceto ponatur lana uel spongia, si sit uomitus supra stomachū: si fluxus uentris supra renes et umbilicū. Sirupus acetosus qui fit de aceto, ualet ad simplicē tertianā et quotidianam de phlegmate salso, et ad oēs acutas febres si manedetur cū aqua calida, diuidit enim naturā cholericā, fiet autē sic: Saccharū debet resolui in aqua & aceto, & coquatur donec adhæreat taciæ. Itē ualet cōtra omnē materiā calidā hic sirupus. Sic similiter fit de aceto quādoq; simplex, quādoq; cōpositū, simplex fit ex duabus partibus aceti & tertia mellis, cōpositum fit hoc modo, recipe radicē appij, fœniculi & petroselinij, & tere aliquantulum & per

diem & noctem iaceant in aceto, & coque secundo simul. & postea cola et cum aceto pone mel ad tertiā partē, & coque ut supra. Squilliticum acetum sic fit, recipe squillam, & dimitte per diem & noctē in aceto stare, & coque & cola, & oportet interiora & exteriora abijci, & mediana admisceri. Deinde admisce mel, & coque ut supra. Si uero non habes squillā loco eius pone radices raphani, & similiter fac de eis. Datur oxymel simplex uel compositum contra frigidam naturam, sicut sirupus acetosus contra calidam, quia diuidit & digerit eam. Salsa ex aceto, salua, petrosilino & menta & pipere, appetitū confortat. Item si carnes comedantur solummodo cum aceto appetitus confortatur. Idem uero acetum si inuenit stomachum plenum, laxat uentrem, si uero inueniat uacuum, tunc constipat. Idem ualet contra debilitatē ex ægritudine, si in eo ponatur panis asus, & ex eo panis mollificato tingantur os & nares patientis, & uene pulsatiles in brachio, & super ipsis uenis ligetur panis prædictus. Plus ad hoc ualet, panis intinctus in succo mentæ. Valet etiam acetum contra lethargum & phrenesim, sed fiat fricatio circa uolas manuum, & plantas pedum cum aceto & sale. Auicenna autem dicit, quod acetum etiam confert adustioni ignis, quando miscetur cum uino olei aut cum oleo rosato. Et coquassatur & infunditur in eo lana non abluta, & ponitur super caput confert sodæ calidæ, & oris collutio ex eo ad idem ualet. Et proprie cum albumine oui confert medicinæ dentium, & uaporatio aceti calidi, confert difficultati auditus & acuit ipsum, & aperit oppilationes collaterales fortiter, & resoluit sonitum, & quandoq; bibitum calefactum post medicinas mortales confert ad membra.

De uino & uirtutibus eius, Cap. XLVI.

Vinum secundum Isaac, bonum dat corpori sanitatem, & si accipiatur secundum quod oportet quantum ualet natura sufferre, uirtutem digestiuam confortat, tam in stomacho quam in epate, quia impossibile est uirtute actionem digestiuam

stiuam confortari absq; calore, qui est naturalis uirtutis confortati-
uius & augmentatiuus fortitudinis, nullus aut inuenitur cibus aut
potus adeò naturalis uirtutis cōfortatiuus & augmētatiuus ut uinū
propter familiaritatis consortiū, quod cū natura habet: & ideo cito
cōuertitur in naturalē & mundissimū sanguinē, unde uinū non solū
naturalē cōfortat calorē, uerum etiā clarificat turbidū sanguinē: addi-
tus corporis maxime uenarū aperit & clarificat, epatis oppilatio-
nem aufert, & aperit tenebrosam fumositatē, tristitiā generatam à
corde repellit, totiusq; corporis membra cōfortat. Et non solū eius
bonitas in corpore ostenditur, sed etiam in anima, facit enim illam
obliuisci tristitiam & angustiam, & dat ei leticiam, & confortat
eam ad inuestigandum subtilem rem, eiq; tribuit audaciam, neq; ab
ea sentiri dolorē neq; laborem permittit. Est igitur cōueniens omni-
bus etatibus temporibus & regionibus cum sumptum fuerit secun-
dum uim & consuetudinem bibentis, & secundū quod natura ferre
potest. Actio enim uini non eodē modo operatur in senibus, iuueni-
bus & adolescentibus & pueris: in senibus est secundum medici-
nam: quia calor uini eorum frigiditati repugnat: iuuenibus uero est
secundum cibum, quia natura eius est similis naturæ iuuenis. Ado-
lescentibus uero & pueris est cibus & medicina, quia licet calor
eorum naturalis sit fortis, substantialiter tamen non dicitur esse in
perfectione propter abundantiam humiditatis eorum, proinde ui-
num naturali calori eorum dat augmentum & nutrimentū, & eo-
rum desiccatur humiditatem, unde est medicina. Præterea sciendū est
quod in hyeme & frigida regione conuenit uinum purum, in æsta-
te uero calidaq; regione uinum non uinosum multumq; commixtum,
necessario cōgruit, cum corpora refrigat & humectat per aquam
quæ ei est mixta, repugnat etiam aëreo calori, ne calida & sicca fa-
ciat corpora, & perducatur uelociter cibum cum sui subtilitate ad to-
tius corporis membra. Est igitur contra duas causas contrarias
uiuantiuum, calefacit enim corpora frigida, & desiccatur humida na-

turaliter, infrigidat calida & humectat sicca accidentaliter, quia cum sui subtilitate & perforatione aqua ad membra portat, quado necesse habent refrigerari & humectari. Diuersitas uini generaliter est triplex, recens scilicet unius anni, uetus quatuor annorum, & ultra, mediocre duorum annorum uel trium. Recens uero calidum est in primo gradu. Vnde utile frigiditati & humiditati, idcirco est ceteris nutritibilius, malosq; generat humores, inopinata somnia, uentositates stomachi & intestinorum. Vnde tale uinum quodcumq; recens fuerit, non habet uim ducendi cibum per corpus, neq; urinam prouocandi, oportet igitur frigidas & humiditas habentes naturas illud cauere, idcoq; si necessitas fuerit eligatur uinum clarissimum aquosum, diu a torculari expressum. Vetus autem uinum calidum & siccum est in quarto gradu, uinum huiusmodi habet quandam amaritudinem, paru nutrit, caput cito ascendit, & mentem percutit pro sui punctionis acumine: maxime si ex eo multum bibatur, & ei paru aque misceatur, propter hoc ergo caueant illud debiles neruos habentes, & qui sensus acutos habent magnum eius nocum mentu prestat, nisi multam in suis corporibus humiditate habeant, qua ei resistat, unde Gal. multum est, inquit, uinum uetus conueniens his, in quorum uasis multitudo humorum crudorum est accumulata. Vinum mediocre est bonum, utpote temperatu, & hoc est calidum & siccum in secundo gradu, proinde huiusmodi uinum eligatur, & antiquissimu spernatur, similiter nouu uitetur quod ab ebullitione non quieuerit, nec terrestre ad locum suum naturale descenderit, nec quod est aereum ad locum suum, id est quod ad superiora ascendit, nec liquor eius mundificatus & lucidissimus apparet. Praterea sciendu est, quod color, sapor, odor & liquor, debilitas et fortitudo diuersificant uinum in eius qualitate & actione. Et color quidam generaliter quadruplex est, albus et niger, qui sunt simplices, rubens & amoenus, qui sunt ex his compositi. Sunt & alij colores inter hos scilicet glaucus et roseus, qui sunt inter rubrum & album, & pallidus & subpallidus

subpallidus, qui sunt inter aureū & citrinū. Qui omnes hoc modo generantur. Vinū quoq; de albis uuis factū primo est albū pro aquositate & cruditate & defectione sui coloris naturalis, sed cum aliquantulū inueterauerit, ut unū annū transierit, color eius confortatur, & ipsius humiditas minuitur, fitq; coloris subalbidus, quod si plus inueterauerit, ut duos transeat annos multo plus calor eius confortatur, eiusq; humiditas minuitur, fitq; color eius pallidus, quod si plus fiat uetus, ut quatuor annos excedat, suamq; digestionē cōpleat, & naturalis caliditas in statū uenerit colorem habebit rubedini uicinū. Cumq; uinum transierit unū annum confortatur color & digestio eius, & fit rosei coloris, & si duos annos transeat, & suam digestionem compleat & uirtutem, rufum habebit colorem. Quod si uinum fuerit ex uuis nigris in initio est nigerrimū & obscurum, propter terrestrem partem sibi dominantem, & defectionem sui caloris & digestionis. Quod si uinum transierit annum, eiusq; calor & digestio confortatur, & descendit terrenum ad locum suum, & maxime clarificatur, fit inter rubcum & nigrum mediocre. Si autem transierit annos duos, & eius calor compleuerit completionem & digestionem, & descendat terrestre ad inferiora, & clarificatum sit, fit rubei coloris. Palam ergo intelligimus uinum album & nigrum minus cæteris apta, sed album magis quàm nigrum humiditatis & aquositatis habet, nigrū uero terrestritatis & grossitie. Diuersitas uini est propter saporem, quia aliud est dulce, aliud ponticum siue acerbum, aliud insipidum, aliud forte. Dulce calidum est in secundo gradu, siccum in primo, aliquantulum humiditatis habet, unde est grossum & illaudabile in sua actione, nisi quia uentrem soluit, quia in omni re dulci est uis laxatiua & colatiua: quod uinum si aliquid inuenerit, quod suæ actioni sit contrarium, & cohibetur adhærendum sibi, & calefit & bulit, ascenditq; ad superiorem partem stomachi, & in cholicos humores conuertitur, sicut generat & uentositatem inflatiuam, oppilatio-

nem splenis & epatis, & lapidem in renibus creat, ac maxime si membrain talibus passionibus preparata inuenerit, aut digestiuam uirtutem debilem. Propter hoc caueant illud ij quibus grossa & humida natura dominatur, sua enim grossitie facile subtiles uenas oppilat epatis, sed pulmōni non nocet, quia non transit ad eum, nisi quod de ipso est subtilius, quia uenas pulmonis quæ ualde late sunt oppilare non potest. Sed cum uinum dulce ruborē & claritatem habens bibitū sucrit quantum oportet & secundum quod natura sufficit, conueniens est ab egritudine exeuntibus, & quibus necessaria est multitudo nutrimenti. Ponticum uero uinum quod acerbum dicitur durius, clarius & grauius est tardiusq; digeritur, uenas quoq; difficilius permeat quam dulce, quia dulce calidius est, & acceptabiliorem habet saporem, unde difficile est ad perforandas uenas, neq; digestionem neq; sudorem prouocat, nō ergo bonum sanguinem generat, uentrem & intestina consortat. Vinum autem inaspidum melius est pontico, quia temperatum est ad comparationem pontici, unde congruit calidas complexionēs habentibus, maxime stomacho parum tamen natrit, citoq; urinam eijcit. Vinum fortissimū est cunctis calidius, & fortioris actionis, citoq; caput ascendit, & bullire & feruere facit corporis humiditatem. Vnde fumus ascendens à stomacho nocet cerebro, mentemq; percutit, necesse est ergo ut illud caueant calidas complexionēs habentes, nisi multū fuerit commixtum, & quantū oportet & decet accipiat, & secundum quod conuenit etatibus, regionibus & consuetudinibus laudabilius, quia grossos humores dissoluit, & uias uenarum à putredine mundificat, atq; sanguinem clarificat, senibus autem & qui eorum etatibus uiciantur propter superfluitatū coadunationē in eorum corporibus est huiusmodi uinum opportunū, maxime si puritati fuerit uicinum, quia eorum calorem confortat crudorumq; humorū abundantiam dissoluit: cōuenit enim his quibus grossi humores & crudi collecti fuerint. Diuersitas uini propter liquorē est, quia aut
subtile

subtile aquosum, aut terestre grossum, aut mediocre: uinum autem subtile aquosum semper inuenitur cum albedine & claritate, unde facile in stomacho digeritur & uenas perforat, urinam prouocat, ideoq; est utile febricitantibus quia non fortiter calefaciat, neq; mentem percutit, nullum etiam cerebro uel neruo nocumentum infert, & si mixtum non fuerit erit melius, maxime ad extenuandam sitim. Vinum terestre & grossum oppositum est subtili aquoso, unde stomachum grauat, quia durum est ad digestionem faciendam, & difficile ad perforandum uenas, urinam non prouocat & tarde ad caput ascendit propter sui grauedinem & duriciem, & idcirco facit ebrietatem facile. Item uinum quoddam est odoriferum, quod cito sensum odorabilem in pellicula cerebri stantem perforat, propter sui leuitatem. Quoddam est nullius odoris, & propter grossitatem & grauitatem sui, & quoddam est horribilem habens odorem. Vinum odoriferum suum significat liquorem temperatum esse & subtilem ab omni sorde mundificatum, penitusq; digestum, unde clarum sanguinem generat, laudabilem & mundum, cordisq; confortatiuum est, animamq; letificat, tristitiam & angustiam expellit, quoniam mundificat sanguinem à putredine in corde existentem, propterea huiusmodi uinum omnibus ætatibus & complexionibus conueniens est, & si accipiatur secundum quod oportet & secundum quod natura sustinet, præterea mutat uitium animæ in uirtutem, quia auertit eam ab impietate in pietatem, ab auaritia in largitatē, à superbia in humilitatem, à pigritia ad alacritatem, de timore ad audaciam, ab ignauia ad facundiam, astutiam et ingenium: sed hoc fit cum temperate prout oportet bibitur, sed si usq; ad ebrietatem potetur, generabitur supradictis contrarium, quia ebrietas rationalis animæ lumen extinguit, unde permanet caput, ut naui in mari sine gubernatione, & militia sine rectore. Vinum uero nullius odoris innuit suæ fumositatis grossitatem & grauitatem & indigestibilitatem, idcirco nullius est nutrimenti, & turbidum & grossum

cc sanguinem

sanguinem generat, & sumit turbidum & obscurum: quare fit causa tristitiæ, sed non cito caput ascendit. Vinum autem grauem & horribilem odorem habens, pessimum est, nam sui odoris horribilitate & grauitate cerebro nocet, & mentem percutit, & nervis cerebriq; pelliculis læsionem infert, & pessimum sanguinem, & maxime si est ponticum.

PET. DE CRE.

SCENTIIS DE ARBORVM NATVRA
& de utilitate fructuum ipsarum,
LIBER V.

UPERIVS in libro secundo multa de arboribus generaliter dixi, cum de natura plantarum & cuiuslibet generis agrorum cultu communi sermone locutus fui. Nunc autem in hoc libro quinto specialiter de singulis arboribus est tractandum, verum quia quædam sunt ipsis communia, quædam propria, primo generaliter loquar de omni cultu sermone communi, postea vero dicetur de cultu singularum arborum, quæ in nostris inveniuntur regionibus, secundum ordinem alphabeti, ut facilius uniuscuiusq; tractatus inueniatur, & primo de fructiferis latius, ultimo vero de infructiferis & earum utilitatibus breuiter pertransire intendendo. Dicam itaq; de fructiferis quot sunt, & de diuersitatibus earum, & qualem terram desiderant, qualiter plantantur, & quando, qualiterq; inferantur, & qualiter colantur, & qualiter seruantur seu formentur, & qualiter à nocumentis liberentur. Item de fructibus earum qualiter colligantur, & quando & qualiter seruari possint, & quod ex eis fieri potest, & de uirtutibus quas habent in corporibus humanis.

De arboribus in communi, Caput I.

De serie

Descriptiones arborum & diuersitates earum narrare in
 cōmuni non expedit, quia satis unicuiq; notæ sunt in regi-
 one propria, et per singulares earū tractatus inuenitur.
 aërem uero quedam calidum ualde desiderant, ut piper & palma,
 quedam frigidum ut castaneæ, plurimæ uero temperatum ut ferè
 omnes, quedam in omni aëre uiuunt, ut malus, pirus, & quedam
 aliæ, & quedam desiderant terram ualde pinguem, ut morus & fi-
 cus & similes, quedam macram & sabulosam, ut palma & pinus.
 In hoc tamen omnes arbores conueniunt, quod desiderant ter-
 ram in superficie siccam, & in uisceribus humectam, ad quam
 dirigantur radices earum, magna quippe corpora arborum
 multum desiderant cibum, præcipue corpora domesticarum, qua-
 rum fructus ex magnis & pluribus singulis desiderant annis. Qua-
 liter autem plantentur, & quando & qualiter inserantur sufficien-
 ter dictum est in libro secundo. Colendæ sunt hoc modo: circa au-
 tumnū oportet fodere terram circa eas usq; ad denudationem radi-
 cum, & aliquid imponi lætaminis, ut hoc ipsum ablaqueatis arbori-
 bus per pluuiæ fluxum radicibus apportetur. Quod si nimium sabulo-
 sa est terra, conuenienter recipiat terram uel cretā pinguedinē. Et
 si nimis cretosa est, eidem sabulum loco fimi ponatur. Hæc aut non
 solum stipiti apponenda, sed tribus quatuor uel quinque pedibus cir-
 cūquaq; secundū magnitudinē arborū et radicū, & cum terra quæ
 ibi primo fuerat cōgrue misceatur, q; si hoc usq; ad extēsiōnē radicū
 fieret sine dubio plurimū arbori inuamē afferret, ex his enim emēda-
 to nutrimentō nitidior efficietur arbor, & redit ad ipsam aliquid iu-
 uētutis ex tali cibo, propter quod in loco inter duas aquas sito pro-
 ueniunt arbores, aut in loco qui est supra riuos, & talium arborum
 planior & subtilior est cortex, & rami magis consortati & ex-
 altati quam aliarum. In loco etiam decliui ad quem fluit humor de
 montibus & pinguedo, propter similem humoris abundantiam,
 nam in uallis uisceribus optime colitur ager confitus, & nobilitat

arbores locus talis. Si autem aliud habere non posset pro cannale inducatur riuus, qui quandoq; clausus ad radices arborum inundet, & reddat terre uiscera humecta. Sin autem hæc & fieri apte non possint, neq; terra sit bona, proueniunt arbores cito spissos & hispidos habentes cortices, qui sua spissitudine incrementum & fructum arborum impediunt. Formandæ sunt arbores ut antequam plantentur si quidem parua fuerit planta ab ea omnes circumstantes rescindantur ramusculi, & sola summitate relicta ponatur in scrobē. Si uero magna sit planta ab ea omnibus prorsus amputatis ramis & solo stipite eidem relicto, plantetur. Si uero fuerit infita, quædum os habet stipites debilior auferatur, ut lætior relictus solus in arborem erigatur, nisi sit forsan ficus uel malus punicus uel similis, quæ potest unum uel duos uel plures habere cōmode stipites, pro domini uoluntate. Cum planta uero comprehenderit usq; ad triennium non putetur, nisi forsan loco incongruo nascerentur in ea ramusculi adeo læti quod summitati eius optatum augmentum nutrimenta subducant, quo casu tales, relictis cæteris, tanquā totius arboris inimici tollantur: post prænarratam ætatem putentur quæcunq; in parte stipitis nata erunt, uel minus secundum naturam arboris, & pinguedinem uel macredinem, ut in pingui solo altius, in exili depreßius erigatur, ibi ramorum diuisio in partes congruas procuretur. Si stipes sursum directus non perexerit, pertica cū uinculis corrigatur, & si diuisus supra truncum in partes non fecerit ramum, cuius summitas sursum directa cœlum aspiciat idoneorum sensim leuetur in altum, & directæ perticæ alligetur. Quod si commodè fieri poterit, nihil utilius erit quàm plantam præscindere ubi conueniens ramus nasci speratur, ut cum natus erit & conualuerit leuibis uinculis alligetur, ut quod sponte noluit faciat iusticia uiolenta coactus, deinde per tempora ubi rami nimium spissi aut scabri aut non conuenientibus nascantur locis, duris & acutis ferramentis ab arbore rescindantur, & si aliquam cœli plagam deferentes ad quasdam

Quam se conspirantes contulerint, à prauo proposito reuocati deserat
tum locum inhabitare cogantur. Si uero superbiens humor per la-
tera non diffundens ramos in altum extulerit, in eo rescindatur lo-
co ubi fragra sint conuenientius processura. Sic ergo ab adolescen-
tia eius usq; ad debitum complementum procuretur sollicitè ut sti-
pes in ramos, & rami in uirgas & uirgæ in fragra fructifera diui-
dantur. Deinde cum minorata uirtute ac succedente senescentis ar-
boris impotentia pondere fructuum rami rumpuntur, aut humore
deficiente arescunt, & alternis tantum proferantur annis, ampu-
etur ab ea omne ramorum superfluum & importabile pondus, ut non
totus humor necessario sed pars potius in substantiâ cōuertatur ra-
morum, & alia nutrimento fructuum ne pereant tribuatur. Consi-
derare tamen oportet quantitatem nutrimenti sufficiens, quod po-
test prestare locus generationis arborum, in ea enim proportionē
oportet defalcari de uirgis & ramis ut non relinquantur nisi tot
quot nutrimentum sufficiens possit ex loco. Si aut ita non fiat, erunt
arbores intermissis annis ferentes fructus, & non satisfaciēti cul-
tori ad uotum. Dictæ autē putationes & formationes fieri possunt
à principio Nouembris usq; ad finem Martij, ut naturalius & ma-
gis proprie loquar, à tempore casus soliorū, (excepto tempore fri-
goris maioris) usq; quo incipiunt pullulare. Accidit quādoq; nouel-
lis plantis ut quasi arescant, propter uehementem intemperantiam
est solis, quibus subuenire oportet fossione atq; irrigatiōe frequen-
ti, obiectis etiam defendantur umbraculis, & straminibus ligatis
ad plantam, uel luxuriosis frondibus & herbis, uel uiscosā empla-
strentur argilla, uel seuo aut oleo, uel unguento frigido cortices li-
niantur australes. Formicæ præterea plantam insitam teneram con-
ualescentem inuadere cōsueuerunt, & in frondibus quibusdam ab
eis generatis uermiculis folia contrahere, ramusculorū etiam impe-
dire augmentū, cui subueniendum est intercisis folijs, quæ læsa &
contracta perspicis, à uermiculis diligenter manū, seu digitorum
cc 3 constrictione

constrictione purgētur: quo facto, ab eis importunis hostibus plan-
 tula liberata in altum tuta conscendit. Et ut plantis paruis uel ma-
 gnis, aut etiam fructuum lectoribus ascendentes formicae praefatae
 aut aliam non inferant lesionem eisdem, ne rursus repetere pos-
 sint, tale obstaculum faciamus, succum portulacae cum aceti media
 parte permixtum praecipit Palladius debere infundi, uel uini fecia-
 bus truncum arboris illiniri, aut rubrica cum pice liquida, sed mo-
 derate pro arboris robore, ne idem quod pro remedio exhibitum
 est fiat uenenū. Vel quod puto melius, uellus lanae aut lini uel foeni
 aut paleae quantitas circa stipitem in altiori dictarum parte ligetur,
 in inferiori sparsim, & quasi pectinata pendente. Vel fiat uas figu-
 li rotundum & latum, in cuius medio sit amplum foramen per quod
 planta figatur, sitq; ut aquam undiq; possit sine effusione tenere, ut
 ad plantam formice accedere non possint, sic enim earum nocuius
 exercitus a solito impeditus ascensu inuitus ab arbore deuiabit. Alij
 dicūt, quod si arbor cordula firica oleo uncta cingatur, prohibetur
 formicarum ascensus. Prae omnibus autem cauendū est ab anima-
 lium ingressu, quia illa plurimumq; plantas rodunt, ex quo planta
 plurimum contristatur & quandoq; arescit, aut nimis nodosa effi-
 citur, ita quod substantiam eius crescere impedit, & fructificare nō
 permittit. Quod si est in tali loco quod ab ingressu animalium defen-
 di non possit, affixo eodem congruo palo spinis pungentibus munia-
 tur. Contra impulsus & rabiem uentorum, quibus nouellae infitio-
 nes & maxime in locis eminentibus factae facile dissipantur, uni-
 cuiq; uirgae insitae cōueniens adminiculum spissis uinculis alligetur,
 & si facta fuerit infitio scisso trunco, duplici uinculo cum admini-
 culis relinquatur aestate. Surculum uero inter corticem lignumq; de-
 positum oportet triennio sub adminiculatorum custodia remanere.
 Oportet autem in omni arbore attendere, ne spuria in arbore nata,
 aut ex radicibus iuxta stipitem erumpentia permittantur, quoniam
 illarum nutrimentum subtrahitur arbori, & cum conualuerit &

multiplicata

multiplicata fuerint arefcet arbor, primum quidem in ramis, po-
 ſtea uero in ſtipite, oportet igitur talia in principijs amputare, ama-
 putanda etiam ſunt in ramis quæcunq; in uirgis aruerint. Accidit
 etiam plurimum arboribus, quod humor ſuperfluus indigeſtus ex-
 pellitur ad corticem, ut ad cutem in hominibus & animalibus. Idq;
 plurimū uidemus, cuius putrefactio uermes generat, qui arboris ſa-
 lutem nequiter proſequuntur, ideoq; cum in aliqua parte ſtipitis cor-
 ticem tumefieri uides, illico locum ſcinde, ut inde uirus noxiū ela-
 batur. Quod ſi iam uermes creauerit, unco ferro curabis auferre,
 ſi uero perpenderis in plurimis locis humores indigeſtos, & uides
 corticem uitari, præſtat in quibuſdā ſcindi locis ab alto ſtipitis uſq;
 ad iuncium, ut putreſcentia in ipſa dureſcant. Si languida eſt arbor,
 ut fructus uermiculoſos aut lapidoſi generis ferat uitio forſan hu-
 moris, à malitia qualitatis terræ prodeuntis, ſublata terra circa par-
 tem radicum, alia melioris addatur ſaporis, & perforato circa ter-
 ram ſtipite, cuneus ex quercu ſoramini imprimatur ſeu inſigatur,
 quod etiam augendum puto, cum in arbore adeò nutrimentū abun-
 dat, quod calor naturalis eiufdem quaſi extinctus diminuta dige-
 ſtione ſuccum inſpirare ad debitam fructuum generationem non
 poteſt, ideoq; luxuriare cogitur in multitudine foliorum. Sed na-
 ſcuntur ſuper arbores aliæ plantæ capillares, uirides, ſtud.ū autem
 eſt radere aliquid de hſſitate corticis, & deponere uiridia de ſue-
 per nata, & ſepius ſtercorare radices maiores, & infundere eas
 bene apte & imponere lapidem in ſciſſuram, ut melius attrahen-
 do poſſint reſtaurare tempore humido ſitum quàm ex ariditate agri
 patiuntur. Si autem terra nimis conculcata eſt, aut magnas ha-
 beat herbas, & profundas radices habentes plurimum generat
 impedimentum, conſolidata enim terra non permittit ad radices
 deſcendere humorem, & ſua compreſſione implet & obturat po-
 ros radicum & extrahere nutrimentum non poteſt, impedit eti-
 am euaporationem quæ ab inferioribus fit ad radices pertingere,

eo quod uaporis debilis calor tantam uirtutem spissitudinis loci penetrare non ualet. Huic autem impedimento fossione succurritur, non aratione, quoniam aratri continuus sulcus multam infert radicibus lesionem. Herbae autem magnae quae radicibus usque ad ima per tingunt, praeripiunt nutrimenta arboribus, eo quod habent radices molliores & rariores quam arbores, & ideo citius attrahunt nutrimentum. Oportet igitur eradicari illas, & radicitus euelli, sed forte quia loco denudato penitus ab herbis indelectabilis nimis efficitur, dimitti possunt gramina subtilia, sicut fila illa quae non nisi de summa superficie nutrimentum trahunt. Horum igitur graminum nocumentum, aut omnino nullum est, aut non tantum de quo sit curandum. Plurimum autem nocet erucarum genus, folia & quicquid uiriditatis in eis est corrodens, & flores dissipans, ut omnino fructus pereat. Igitur in Decembri, Ianuario & Februario ipsorum oua quae super ramusculis sunt quibusdam telis inuoluta, priusquam nascentur optime colligantur, & igne crementur, quia concussione aut concussione uix omnia deleri possunt, sed ignis cuncta consumit. Accidit etiam plerumque piris in decrepita aetate, ut duritie corticis radicem attrahere nutrimentum non possunt sufficiens ad nutrimentum ramorum arborum & fructuum, quare sequitur ut alternis aut rarioribus annis ferant fructum, scindantur ergo per medium grossiores radices arboris, & in scissura ne claudi possint fluuiales immittantur lapilli, ut humor sufficienter digestus, qui per compactum corticem subintrare non poterat, per scissuram aperti ingrediatur meatus. Ramorum etiam superfluum adeo minuat numerus, quod succus attractus sufficere possit nutrimento fructuum & ramorum. Arboribus ergo praedictis modis excultis, si ager est nimis humidus, proferent arbores fructus uermiculosos, eo quod humidum conceptum, indigestum putrescit interius a qua putredine cum subtile humidum uaporare incipit, animal de genere uermium procreatur, quod postea arboris fructum corrodit, & inutilem reddit, cuius

signum

signum est, quod semper in loco seminis ubi subtilior est humor uermis generatur, oportet igitur (si possibile est) ut proportionabiliter exiccet locus, ut plantæ non ultra modum cibentur, si autem forte faciliter fieri non poterit, persorentur stipites arboris iuxta terram, ubi ad stipitem uniuntur radices maiores, ut per foramen illud stilletur humor superfluous, & tunc curabuntur fructus. Si autem e contrario aridus est locus & exilis, ita quod cultu curari uix potest, arbores efficiuntur spinosæ, & fructus afferent paruos & accidos, & ideo à talibus locis plantæ excidendæ sunt. Fructus colliguntur sine ramorum fractura, & colligentis euitatio casu præcipiti in arboribus, quorum fructus perticis non excutiuntur, si rami altiores debiles sint congruis funibus cum fortioribus alligantur, inferiores uero longis secundum quod sufficiat, scalionibus ligentur cum uncino ferreo bene firmante ab utroq; capite: cuius unum caput ad ramum inferiorem debilem colligendum ponatur, aliud uero ad superiorem ramum fortem ubi melius aptabitur & confirmetur. Leguntur autem fructus & præcipue pira diuersis temporibus secundum diuersitatem maturationis eorum, hac cōsideratione adhibita, ut hi qui tempore maturantur æstiuo, tunc legantur cum odore, sapore & colore sibi attributis maturitatem fatentur, qui si aliquantulum ante legantur uidelicet cum prima indicia maturitatis apparuerint diebus pluribus seruabuntur ad usum, quam hij qui fuerunt ultima maturatione collecti, qui uero in fine maturantur autumnii ad usum ueris uel saltem hyemis seruaturi octobri mense legantur, sereno & sicco tempore existente, cum luna sui fulgoris minuta potitur ætate. Et hæc de arboribus in commune dixisse sufficiat.

dd

De

De Amygdalo.

Amygdalus est arbor satis nota, & eius quidem diuersitates in fructu duæ sunt, quoniam quædam faciunt fructus dulces, quædam amaros: dulces usui hominum in cibo cõpetunt, amari quia sunt calidiores magis cõpetunt usui medicine. Item quædã sunt grossum & durũ ualde habẽtes corticẽ, & quædã subtile amant aẽrẽ calidissimũ, licet in tẽperato proueniẽt, in terris calidis multum fructum serunt, propter abundantiam sui humoris, ut ait Albertus. In terris autem frigidis inspissatus est succus eius, ita quod fructui non est habilis. Et ideo in terris multum frigidis natus, aut omnino perit, aut parum uel nihil fructificat, & fructus eius non diu durat. Sed in hoc genere nil utilius est quàm seminarium facere, formemus seu fodiemus ergo altam secundum Palladium sesquipede aream, uel secundum Albertum duobus pedibus, mihi autem unius pedis fossio satis sufficiens esse uidetur, deinde in ipsa area seu seminario obruemus amygdala non amplius quatuor digitorum, ita quod cacumina figamus in terram, spacio inter se binorum pedum, uel unius solummodo separata. Sed ipsa amygdala ad ponendum grandia legamus, & noua non nimis grossam testam habentia, quæ antequam ponamus in mulsã maceremus multum aquata, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas. Alij eas nuces prius liquido fimo per triduum macerant, demum die ac nocte eas stare patiuntur in mulsã, sed quæ suspitionem tantum possit habere dulcedinis. Terra autem seminarij debet habere letamen admixtum, cui etiam multum proderit si sabulum admisceatur, ut terra sit soluta & mollis. Cum uero in seminario disposita erunt, si siccitas interuenerit, ter in mense conuenienti aqua rigemus, herbis circumstantibus sæpe purgantes. Est autem diligenti cultoris unicuique nuci eius posita signum paruum insigere, ut seminarium sine lesione germinum antequam supra terram emittat uel emineat fodi possit. Proderit etiam multo seminario
si an

si antequam in eo ponantur amygdala terra noua quæ subtus fuerat desuper eleuetur, & optime puluerizata semina recipiat. Cum in seminario adoleuerit duobus annis elapsis prædictis mensibus transferantur ad locum ubi perpetuo stare debent. Statuendæ autem sunt ut ad meridiem spectent uiginti aut quindecim pedibus ab inuicem separate. Inferitur mense decembri & Ianuario & locis frigidis Februario. Si surculos colligis & condas antequam germinant, utiles autem sunt qui de summitate sumuntur, sub cortice inferuntur & in trunco, in se, in persico & in pruno. Sed eius insitio non est ita utilis, ut satio, ut ait Albertus. Primo anno quo plantatur ut optime cõualescat à mense Februario usq; ad Octobrem singulis circumfodiatur mensibus, & herbis iam nascentibus liberentur, uel quater ad minus dicto tempore cum terra non nimis mollis est, ut in puluerem aliquid humoris habentem conuertatur, & imbres accipere possit, quia conculcata nimium terra de negat humorem. Tempore autem florum non fodiantur, quia flos eius facile fossura excutitur, ut idem dicit, si terra eius macra fuerit in autumno effossa letamen accipiat, si nimium sabulosa, lapides uel letamen & cretam accipiat. Formari autem debet, ut supra dixi, cum in communi de formatione arborum locutus fui. Sit autem uno solo stipite cõtenta qui primos ramos à sex pedibus usq; ad octo uel decem erigatur à terra usq; ad primos ramos. Eidem multa nocumenta emergunt, quæ alijs arboribus pluribus eueniunt & earum cura superius est sufficienter inserta. Præterea accidit eis si rodantur quod fiunt fructus earum amari, ideo plurimum sunt à pecore seruandæ. Item cum timetur ne pluuia seu pruina lædantur, nudentur radices earum antequam floreat, ut Martialis asseruit. Albertus uero addit, quod lapidibus albis paruis cum arena grossa operiantur. Et si de pruina nõ timetur submoueatur arena & reponatur humus. Teneras nuces creare dicit Palladius Mari. a. em asseruisse, si ante florem radicibus ablaqueatis aqua

calida per dies aliquos inferatur. Ex amaris dulces fiunt, sic circumfosso stipite tribus digitis fiat à radice cauerna, per quam noxi
us humor exudet, uel medius terebretur truncus, & melle ligni
cuncus oblitus imprimatur, uel si etiam circa radices ouis stercus
aut parui suis infundas, ut Palladius ait. Infixos clauos plurimū iu
uatur fructus, & maxime si aurei sunt, ut ait Albertus. Si non fera
ces uero sunt tedæ cuneum, terebrata radice immergamus seu iun
gamus, uel si silicem inseramus, ut cortice tegente claudatur. Hæc
arbor hoc habet propriū quod in senectute plus fructificat, eo quod
humor eius tunc à calore non exiccet, sicut in iuuentute. Fructus
eius colliguntur perticis excussi cum maturi sint, licet acerbi & ad
huc teneri appetentur à mulieribus & maxime pregnantibus cum
multa auuiditate. Matura autem sunt amygdala cum cortex extra te
stam existens apertus separatur ab ea, decoriata autem si aqua sale
sa lauentur candida fiunt & duratura, sed & sine aliqua industria
uel cura seruantur in longum, si fuerint exiccata. Si difficulter co
rium amittant, paleis obruta, continuo relaxabunt. Ex uirgis amy
gdalis fiunt optimæ uirgæ clauorū quibus utuntur milites. Item ex
stipite earum iuxta radices fiunt fortissimi mallei ad scindenda li
gna. Amygdala dulciā calida sunt, in medio primi gradus, uiridia
teneriora & laudabiliora sunt quā sicca, propter earum humidi
tatem, idcirco si sicca in aqua calida una nocte excorticata iacent,
fiunt in actione uiridibus uicina. Et si uiridia priusquā habeant aper
turam edantur gingiuas confortant, & stomachi dolorem uel calo
rem refrigerant. Dioscorides confirmat, & addit quod caput gra
uant, caliginem nutriunt, uenerem accendunt, somnum faciunt, &
ebrietati resistunt. Amygdala amara calida est & sicca in secundo
gradu, ualet contra asma & tuſim ex frigidityte cum saccharo ad
reprimendum earum amaritudinem. Oleum ipsarum ualet con
tra surditatem & sanicem in auribus immisum. Item ualet contra
lumbricos cum farina lupinorum super umbilicū posita. Idem ualet
ad menstrua

ad menstrua prouocanda cum triphora magna suppositorium factum. Auicenna dicit, quod amygdala amara sua proprietate interficiunt uulpem, si cum aliquo cibo comedantur ab ea. Item cōferunt posita super panum, contra lentigines, cicatrices & percussiones, & applanant contritionem faciei, & cum radix coquitur & liniatur super panum est medicina fortis. Et cortex & folia sunt mundificatiua & extenuatiua & sanatiua, ut dicit Diosc. & comedere amygdala dulcia, impinguat. Galenus uero dicit, quod aperiunt opilationes epatis mirabili apertione amara amygdala.

De Auellana.

uellaenae notae sunt, ex his quaedam sunt syluestres, quae nascuntur in nemoribus, quaedam domesticae. Syluestres sunt paruae saporosae, grossam testam habentes: domesticae quaedam sunt rotundae grossae, & quaedam longae, ex quibus longae saporosiores sunt, & citius maturantur. Omnes tamen maturitatem fatentur cum suis folliculis spoliantur, & cum fuerint ad solem siccatae possunt diu seruari. In omni ferè aëre proueniunt, loco gaudent macro, frigido, humido, sabuloso, licet in omni genere terrae ferè nascantur & conualescant. Ponendae sunt autem nucibus suis, nec amplius duobus digitis terra super eas ducenda est, melius autem plantis & sabulo proueniunt. Mense Februario plantandae sunt, licet mense Martio & Octobri & Nouembri plantari possunt & conualescant. Ex ligno huiusmodi arboris fiunt optimi circuli uasorum uini, & arcus ad sagittandum satis boni. Auellanae sunt calidae & parum siccae, & nucibus frigidiores & potètiore, earum enim corpora sunt solidiora & spissiora, uentositate carètia: ideoq; plus ad descendendum ex uentre nucibus sunt nutritiuae, tamen tardiores ad digerendum & ad descendendum ex uentre, inflationem in corpore generant, maxime si cum interiori corticula comedantur, ablata ea fiunt utiliiores, digesti biliiores & utiles, antiquam habent

tibus tussim, præcipue si pistata cum melle esui dentur. Itē eius cora-
tex est stipticus & stringit uentrem.

De Berberis.

Berberi est fructus cuiusdam arboris parue ualde spinosa
se. similis arbori mali granati, & sunt rotundi, rubei qua-
si nigri, ut fructus spinæ albæ aliquātulum oblongi quasi
subnigri, plantantur ut malapunica. Frigidi sunt & sicci in secun-
do gradu, ualent contra febrilem dispositionem. Sirupus ex eis &
saccharo factus, contra calefactionem epatis. Pulus corū cum suc-
co solatri conficiatur, & supponatur epati, Auicenna dicit, quod
sint frigidi & sicci in tertio gradu. Dicit etiā & sunt uincentes cho-
leram & extinguunt sitim ualde huiusmodi fructus. Arbustula opti-
ma est pro clausuris & sepibus si haberetur plantarum copia: quæ
quidem per sationem fructus uel seminis eius facile haberi potest.

De Ceraso.

Cerasus est arbor nota, & desiderat aërem frigidum &
temperatum, calidum uero sustinere non potest, in te-
pidis tamen regionibus parua proueniunt, cerasi monta-
na uel in collibus uel prope montes constituta regione latantur: so-
lum autem desiderant positionis humectæ. Quedam sunt dulcia,
quædam pontica, & hæc magnā faciunt arborem, & sua sponte di-
recte sursum ascendunt, & hæc proprie dicuntur cerasa. Aliæ uero
sunt ualde acridæ, & hæc minorem faciunt arborem, & sursum
non diriguntur, sed solummodo per latera diffunduntur, & hæc uo-
cantur uulgo marenæ siue mareschæ, quæ multas plantas in circū-
tu faciunt super radices ad plantandum habiles, plantantur semio-
ne eius posito tempore Octobris uel Nouembris, uirgulis etiam
ipsius paruulis positis, affirmatur à Palladio facile in arborem
prosilire, quæ autem seminibus plantatæ fuerint prædictis mensi-
bus transplantantur. Inscritur mensis Nouembris, uel si necesse fue-
rit

rit extremo Ianuario. Ego autem inueni eius insitionem factam tempore Februario & Martio optime prouenire, licet sit melius, & omnium arborum germina habentium insitio, quādo humor uel his non dum est uel fluere desinit. Varro scribit, quod inseritur temporibus brumalibus, hoc est à die duodecima Decembris usque ad calendas Februarij. Inseritur autem optime sub cortice & trunco fisso & in summitatibus eius, sed qui in trunco inseruntur omnem lanuginem auferre debebunt. Inseritur in se in pruno uel in platano, & ut quidam dicunt, in populo amanti, scrobes altas, & spacia largiora uidelicet triginta uel quadraginta pedum, & assiduas fossiones, putari in eis putrida & sicca debebunt, & quæ pressius arctata protulit, ut arescant. Fimum non amat, atq; inde degenerat, formantur ut stipites dulcium ab octo pedibus usq; ad duodecim erigatur à terra, plus etiam uel minus, secundum quod in leto solo fuerit uel exili. Stipes uero marenarum acrium, sex pedibus uel circa eleuentur à terra. Si cerasus humore excepto putrescat in trunco foramē accipiat. Si formicas patitur uel alio modo ledatur ei subueniendum est: ut supra dixi cum locutus fui de arboribus in communi. Cerasa non aliter quā in sole siccata seruantur. Ut sine ossibus nascantur sic fieri debere asserit Martialis, arborē teneram ad duos pedes rescindes, & eam usq; ad radicem findes. Medullam partis utriusq; abradere ferro curabis, & statim utraq; partes uinculo stringes & oblines, fimo summam partem uel creta & laterum diuisuras, post annum solidatur cortex uel cicatrix. Hanc plantam surculis qui adhuc fructū non attulerint inseris, & ex his absq; ossibus poma nascētur. Cerasa dulcia cito de stomacho descendunt, & earū iuuamentū stomacho est parū, & pōtica faciunt contrariū harū, acetosa uero desiccant plus quā pontica, & cū hoc incidunt & conferunt stomacho phlegmatico pleno superfluitate. Diascorides autē dicit, quod humida molliunt uentrē, & sicca retinent eum, gūmi eius cū uino & aqua mixtū curat tussim antiquā, & meliorem reddit

reddit colorem faciei, & acuit usum, prouocat appetitum: & cum uino solo confert lapidi.

De Castanea,

Castanea est arbor nota. Ex his quædam sunt domestica, quædã syluestres, & domestica sunt mediocres fructus facientes qui castaneæ dicuntur, & quædam faciunt fructus ualde grossos, quos Mediolanenses marronas uocant. Diligunt cæli statum frigidum, & tepidum non recusant, si humor assensuerit delectantur cliuibus & opacis regionibus, ac maxime ad septentrionalem uersis, amant solum molle & solum non tamen arenosum, & in sabulone proueniunt sed humecto, terra nigra illis est apta & diligenter comminuta in agro sasso & rubrica uix proueniunt. In argilla & glarea non possunt nasci. Seruntur plantæ & quæ sponte nascuntur ex semine, sed quæ plantæ seruntur ita ægre sunt, ut biennio de earum uita sæpius dubitetur. Serendæ sunt igitur castaneæ mense Nouembri & Decembri. Item Ianuario & Februario. Eligendæ sunt castaneæ ad serendum recentes, grandes mature, sed ita faciendum est, ut durent usque ad Februarium, castaneæ in umbra siccantur expansæ, tunc in angustum & siccum translata cum mulatæq; diligenter fluuiiali operiantur arena post dies 30 eas arena remota in aquam frigidam mittas, quæ sanæ sunt merguntur, quæ superenatant non ualent. Item quas probasti similiter obrues, post 30 dies iterum probabis, & hoc cum tertio feceris ad ueris initium serere debebis, quæ manserint illibatæ, aliqui in uasculis seruant, arena pariter immissa. Pastinari ergo locus debet, qui huic deputatur arbusto, altitudinis pedis unius & semis, uel duorum sulcis in ordine destinatis. Aut terra aratris resolui debet glebis redactis in puluerem, castanearum semen accipiat, non amplius pedes dodrante demersum. Vnicuique semine propter notam surculis debet affigi, & ipsa scientia simul trina uel quina ponantur, & inter se quatuor uel trium pedum spacio separata. Quas cum transferre placuerit

binas plantas transferre debet, ita tamen quod in nemoribus spissiores, in agris uero seminalibus rariores putentur, scilicet quadraginta pedes distantes, ut possint per latera conuenienter diffundi. Locus tamen deductorium liquorem accipiat, ita ne infedens humor limo germine extinguat. Inseritur mense aprili, martio & natio in se & in salice, tardius prouenit & maturatur, in cortice inseritur & inoculatur, et melius inseritur ad bucellum, hoc modo praescindatur arbor nobilis generis, & ad modum populi colligantur surculi antequam germinet, & in frigido & umbroso loco seruatur obruti, ut postmodum mense aprili & maio habeantur, & tunc ex eis comode fiet insitio ad bucellum uel more emplastri. Et si multas insitiones fieri oportet ex furculis inferendis multi fient bucelli cum germine longi, secundum latitudinem unius digiti grossi & plurimi, deinde insitio surculo inferendo in loco congruo, & cortice intres uel quatuor partes scisso eligatur surculus aequalis stipiti, qui tantum deprimatur inferius quod aequetur, & cortex cleuatur, minus bucello formetur, & quod excorticatum est super bucellum totaliter incidatur. Nouum castaneum circumfodi debet assidue mense martio & septembri, incrementum maius accipit, si putationibus adiuuetur, in nemoribus latis depressius, in agris uero qui seminantur altius in eis rami formentur. Castaneae colliguntur cum propter maturitatem suam de ericijs suis deciderint in terram, uel cum in eis apparere incipiunt excutuntur perticis, & collectis ericijs in accruum intra septem timore porcorum coaceruantur, & cum sic in gazara aliquibus diebus manserint aperiantur & haemiores quam praedictae sunt ad seruandum uirides, quia per totum martium possunt uirides seruari. Sed aliae quae maturae ab arbore cadunt usque ad quindecim dies solum seruantur. Virides si ad fumum positae, ut siccentur diu seruari possunt, & saporosiores ceteris esse dicuntur, seruantur uirides in sabulone, ut dixi, uel in crateribus ad fumum duobus saepe mensibus positae, ut postmodum siccatae

mundetur & diu seruatur, lignū castane optimū est in domibus, & mirabilis durabilitatis sub terra, & ad pluuias extra testa, & ideo ex eius fiunt optimi pali pro uincis & pergularijs, & ex eis fiunt optimae uegetes tinae & uasa in quibus castaneae siccae seruatur. Castaneae secundū isaac calidae sunt in primo gradu, & siccae in secundo. Significatio caloris earum est dulcedo earū, quoniam saporositas & ponticitas innuit siccitatem. Et ad digerendū satis sunt faciles & nutritibiles, non multū stipticae & diureticae sunt, si assantur earū corpus rarificatur & si aqua elixentur, quia earū complexio temperatur ex aqua mollitie, & humiditate, sunt boni chimi in corpore generatiui, & siccitatis in corpore & in pectore temperamentum, & urinae difficultatē dissoluunt. Cholerici eas cum saccharo comedant, phlegmatici uero cum melle. Item haec secundū medicinā uirtutem habent laudabilem, quia abominationis & uomitus constipatiuae sunt, ieiunijq; intestini cōfortatiuae. Cataplasma quoq; ex eis cū ordeī farina & aceto siue uino factū super mamillarū tumorem positum, eis potenter auxiliabitur. Castanearū uero corticibus uitis uel puluerizatis cū sapa tēperatis capitijq; adolescentis in modū cataplasmatīs positīs eorū capillos confortat & augmentat, & cōtra allopeciā ualet. Auicē. dicit, quod castanea est abstersio et inflatio in uentre inferiore & stipticitas, & cōfortat mēbra, & est tarde digest: oīs, sed est boni nutrimentī, si ergo cū saccharo misceatur eius nutrimentum est bonum. Galenus dicit, quod est nutritibilior omnibus granis, adeo quod est proxima granis panis.

De Citionio.

Citionio est arbor nota, & ex his quaedā sunt quae faciūt piracitionia, & haec arbores maiores sunt, & minora habēt folia, & quaedā sunt arbores minores & latiores habentes frondes, quorū fructus proprie uocantur citionia, amāt locū frigidū & humidum, si in tepido statuuntur opus est illis irrigatione. Ferunt tamē statū mediocris situs inter naturā frigoris & caloris,

& in

Et in planis Et decliuibus proueniūt, magis tamē inclinata Et cō-
 uexa desiderant, terrā desiderant satis pingue, Et insoluta magis q̃
 in creta letātur, plantantur plantis iuxta ipsas arbores cū radicibus
 inuentis. Itē taleis Et cacuminibus. Itē locis calidis mense octobri
 Et nouēbri, frigidis uero mense februario Et martio, in tempera-
 tis in utroq; tēpore possunt feri. Itē longe ponēdæ sunt secundū Pal-
 ladiū, nē altera quatiēte uento stillicidiū tangat alterius. Mense fe-
 bruuario inserūtur in trūco Et cortice, in seipsas inserantur aut nou-
 uellæ arbores quibus succus in cortice est, si maior est circa radicem
 melius inseritur, ubi cortex Et lignum beneficio soli adherentis hu-
 mescat. Item recipiunt in se surculos pene omnis generis, scilicet pu-
 nici, sorbi omniumq; malorum meliora producant. Dum minor est
 iuuetur stercore, maior uero cinere uel creta puluere, semel toto an-
 no misso radicibus. Poma in his cito matura Et maioris prouentus
 assiduus humor cito efficiet. Rigandæ sunt quotiens cœlestis nega-
 tur infusio, Et circūfodiendo locis calidis octobri Et nouēbri, locis
 frigidis februario Et martio. Et nisi circūfodiatur assidue, aut steri-
 lis efficitur aut eius poma degenerant, formātur ut unū solum stipi-
 tem habeant, quatuor uel quinq; pedibus eleuatis à terra, putandæ
 sunt Et à nocumentis seu uiciosis omnibus liberandæ. Si ægra est
 arbor amurca æqualiter mixta aqua r adicibus debet infundi, quod
 annis singulis factum à uitij custodiet, sed arbores longæ derogaa-
 bit etati. Colliguntur citonia mense octobri cum adueniente pruina
 maturitatem aureo colore fatentur, Et quæ magis odorifera sunt,
 debent eligi, sed si per cotilidones suspendātur in frigida regione
 forte durabūt per annum Et amplius, uel seruātur inter binas tegu-
 las posita si luto ex omni parte claudantur, uel si desruto incoquā-
 tur aut passo. Alij aut quæ meliora sunt fici soleis inuoluta custodiūt
 alij siccis locis tantū reponūt, à quibus uētus excludatur, alij in mel-
 le dimittunt, quo genere condiendi satis matura eligūtur, alij milio
 cc 2 obruunt

obruunt, uel in paleis separata demergunt, alij uasculis optimo uino plenis dimittunt, alij dolijs musti immergunt, quod odoratū uinum reddit. Ex citonijs fiunt bonæ & spissæ sepes sp. nas tamē non habent, sed ingressus animalium inbibent, & quandoq; fructū reddunt, & incisæ satis igni respondent. Citonia, ut ait Isaac generaliter in duo diuiduntur, uidelicet in crudum & ligneum, & perfecte maturatum, crudum itaq; ligneum pessimum est & durissimū ad digerendum & nihil nutrit, idcirco ea uitare omnino oportet, maturatum naturaliter frigidum est in fine primi gradus, & siccum in medio secundi, præterea ponticitas eius maior est quā in alijs malis, ideo ualet ad sanguinis fluxum & egestionem & uomitum. Confortatiuū est stomachi si morctur in eo, & si comedatur sub uasuo constringit uentrem, si post cibum accipiatur laxat comprimendo & constringendo os stomachi. Sed ex his quædā sunt pontica, quædam acetosa, & quædam dulcia pontica stiptica, & frigidiore sunt, ad digerendum duriora, & ideo nō sunt cum carne sua edenda, sed liquor eius tantum naturam stomachi confortat, & urinam prouocat, egestionem uomitumq; constringit, & si cum carne edatur ingenari, ut sic loquar, oportet ut carnis durities auferatur, uel elixando uel supra aquam calidam apponendo, uel quod melius est scindantur, & abiectis granis in eius concauitate ponatur mel, & excorticentur, & in lino uel stuppa uel quod melius est in pasta inuoluta in cineres calidos mittantur, sic enim erūt stiptica ualde confortatiua. Acetosa subtiliora & penetrabiliora sunt, ideo sitim extinguunt, & acumen cholere rubre, & uomitui cholerico & egestioniconferunt, urinam prouocant, & uim appetitus augent, odor earum uomitum prohibet, & succus post uinum bibitū deponit sumum salientē ad caput. Vnde dicit Auicenna, quod citonia conferunt uomitui & ebrietati, & sedant sitim, & confortant stomachum, recipientē superfluitates, & conferunt dyssenterie, & quando sumuntur post cibum soluant adeo quod quando plurimū ex eis
sumuntur

sumitur extrahunt cibum ante digestionem, dulcia uero sunt magis temperata quiddam caloris habentia, unde uis eis manifesta non est ad sitim extinguendam uel calorem.

De Citro.

Rbor citri nota est, desiderat aëre calidiū, sed irriguis et maritimis locis gaudet et quibus humor exundat, solum desiderat rarioris naturæ. Si quis hoc genus arboris in regione frigida nutrire desiderat loco parietibus munito uel in partem meridionalem uerso disponat hanc arborem, hybernis mensibus tectum stramine uelat agresti, et ubi æstas redierit arbor aëri nuda et secura reddatur, terram rarioris naturæ desiderat. Mense Martio seritur multis modis, scilicet semine, ramo, talea et claba, si granis uelis serere ita facies, terram in duos pedes fodies, et eisdem cinerem miscebis, breues areas facias, et utrinque per cannales. aqua decurrat. In his areis palmarem scrobem manibus aperias, et tria grana deorsum uerso cacumine iunctam constitues, et obruta quotidie rigabis, citius procedent si beneficio aque tepide utaris, natis germinibus semper proxima herba truncetur, potest triana planta transferri. Si ramum uelis ponere non amplius semipedes seu sexquipedes debebis immergere ne putrescat, claba seri commodius est quæ sit manubrij grossitudine, longitudine cubitali ex utraque parte longa nodis et aculeis recisis, sed integra summitate gemmarum, per quas spes futuri germinis intumescat. Diligentiores tamen simum bubalum adhibent utrinque quod summum est, uel marina alga uestiunt, uel argilla subacta partibus utriusque extrema cooperiunt, atque ita in pastinato solo deponunt taleam, et gracilior et breuior esse potest, quæ similiter ut glabam mergetur, sed talea palmis duabus superfit, claba omnis obruitur, alijs arboribus non debent aduersti seu annexi. Talea siue claba calidissimis regionibus per autumnum ponitur, frigidissimis Iulio uel Augusto positas, et quotidianis irrigationibus animatas, Palladius usque ad poma et

magna incrementa produxisse affirmat. Inseritur mense Aprili calidis locis, Maio frigidis, non sub cortice, sed scisso trunco, circa ipsas radices, & in piro & in moro secundum quasdam. Gaudet assidue fossione, & hinc proueniunt poma maiora, nisi quae arida sunt rarissime debemus abscindere, haec arbor pomis non caret cum huiusmodi abundantia maturis se acerba substituant, arborum uero aetate florentia consequantur orbem, quendam continuam fecunditatem administrante sibi natura. Ferantur acres medullas mutare dulcibus si per triduum mulsae aqua semina ponenda macerentur uel lacte ouili. Aliqui mense Februarii truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita ut altera parte non exeat ex hoc humorem permittunt fluere, donec poma formentur, tunc foramen luto replent, sicque quod est medulla dulce fieri affirmant, poma eius in arbore toto serè anno seruari possunt, uel in paleis uel melius si in uasculis quibusdam claudantur. Poma citrina secundum Isaac ex quatuor rebus sunt composita, prima est cortex, secunda caro, tertia medulla, quarta semen. Cortex est calidus in primo gradu, siccus in secundo, quod acumen eiusque odor ostendunt, eius tamen substantia dura est & solidi, idcirco non est pro cibo accipienda, sed si exigua pars eius pro medicina sumatur, stomachum confortabit, & digestiuam uim adiuuabit, bonumque odorem praestabit, atque erit contra uenenum mortiferum potatum cum uino datus, qui succus inter pannos missus foratim tincis conseruat incolumes. Item praegnantibus esui datus escarum irrationabilem appetitum curat. Caro autem frigida est & humida in primo gradu, unde est stomachi refrigeratiua, & ad digerendum difficilis propter eius duritiem, quapropter necesse est stomacho exinanito cum melle & saccharo accipi ante omnem cibum, & si in medio aut fine cibi edatur fit causa ac materiae durae & grossae febris. Medulla uero subtilis & aquosa, omnique caret nutrimento, & haec est duplex, quia quedam est insipida, quedam acetosa, insipida frigida est et humida in secundo gradu. Unde calorem refrigerat

refrigerat & sitim mitigat. Acetosa uero frigida est & sicca in secundo gradu, uirtutem habet incidentem, extenuantem & refrigerantem, idcirco fit caloris epatis mitigatiua, & stomachi confortatiua, uirtutem appetitiuam excitat, & acumen cholerae & rubrae mitigationem praebet. sitientibus perfecte subuenit, suspensionem ac tristitiam de cholerica cardiaca generata remouet, egestionem uomitumq; cholicum sedat, impetigines & lentigines cum ea frictas destruit, quod testatur quia pannus in causto madefactus, cum ea purificatus ad colorem pristinum redit. Semen calidum est & siccum in secundo gradu, quod amaritudo ostendit, idcircoq; secundum cibum conueniens, secundum medicinam est salubre, apostematum quoq; dissolutiuum, & contra uenenum propiciatum cum uino. Frones quoq; ipsius arboris sunt corticibus pomorum propinqua in uauaminis actione, quia sunt odoriferae, & quiddam acuminis habent.

De Corno.

ornus est arbor parua, quae licet nascatur in nemoribus, & sit communiter arbor syluestris, tamen quia domestica per culturam facit fructum ad quaedam utilem, ideo de ipsa dicam. Haec arbor ferè omnē aërem sustinet, & in omni terra maxime in pingui & in humida conualescit. Plantatur semine suo & plantulis, quae cum radicibus iuxta ipsas inueniuntur. Fructus eius maturitatem fatetur cum ex rubedine colorē nigrum assumpsit, & facile ab arbore cadit. Ex ligno huius arboris quia durissimū & tenax est, fiunt optimi dentes molendinorū & manubria malleorum, & uirgæ ad tritrandum frumenta & carminandū lanam, & generaliter omnia quae ligni duritiem & tenacitatē requirunt, ideo utile est ex eis facere sepes, ubi nō est necessaria clausura spinarū, nam haec arbor spinas nō habet. Et quia non habetur ipsarū plantarū copia fiat seminarū, de semine eius tarde collecto, & ad solē siccato, seminetur aut mense Octobri & Nouēbri. Corna ualde pontica & stiptica

stiptica sunt, & quanto minus sunt nigra, tanto magis pontica. Ad usum cibi non competunt, sed propter medicinam ualent ad fluxum uentris & uomitum cōstringendū, qui fit ex acumine cholerae, propter ipsorum frigiditatem & stipticitatem. Item ex eis fit optimum acetum si pistentur, & cum fortissimo aceto misceantur, & in pane formata & siccata seruentur, & uino cum opus fuerit misceantur.

De Ficu.

icus est arbor nota, & eius quidem diuersitates sunt multa, ideo unusquisq; illa genera eligat, quæ in loco in quo plantare desiderat, uel in simili uideat melius prouenire: hoc tamen prouideat, ut in locis aridis, macris, nō plantet eas. Item in locis non tutis, non plantet ea genera, quæ cum folijs uel ante folia ficus producunt. Hæc arbor aërem calidum & temperatum desiderat, & in oriente & in mediocriter frigido cura hominis auxilio sustentatur, uidelicet si est ab oriente & meridie cooperita, & ab alijs duabus partibus aliquibus obstaculis munita. Item non impinguetur terra eius ne eam nimis teneram hyems inueniat, & tunc stipites eius paleis muniatur usq; ad ramos circūquaq; ligatis, & supra terram circa pedes finus animalium recens ponatur, & maxime columbinus, qui recedente frigore post hycem auferatur, nisi fuerit terra macra nimis, frigidum ualde aërem recusat, terram pinguem uel mediocrem desiderat, & in macra etiam & in sicca quedam eius species defenduntur, in qua sicciore & dulciore fructus proueniūt, in pingui uero & humida aquosiores & minus dulces magisq; insipidi & grossiores. Plantantur plantulis aliunde acceptis, locis siccis mense Octobri & Nouembri, temperatis mense Februario, frigidis uero mense Martio uel in mense Aprili si taleam uel cacumen ponas ultimo Martij uel in mense Aprili cum eis se uiridis succus infuderit si acumen ponas ramum binum uel trinum ab australi parte decides, & sic obrues, ut diuisa cacumina terra interiacente

interiacente uelut tres furculos reddant, taleam sic ponemus ut ei leuiter ab una parte diuisa lapide infisso mergemus, legendæ sunt plantæ in quibus frequens nodus exuberet, quæ uero nitiæ sunt et oculos suos per longa internodia distulerunt steriles esse creduntur. Si plantam fici nutries in seminario, & maturâ in scrobem transferas, poma generosiora producet, scrobes amat altas, & magna intervalla propter longitudinē radicum eius. In locis frigidis ficum seramus, quæ cito ueniant, ut ante imbres genus hoc possit occurrere, calidis uero & æstuosis, eam quæ serius maturat. Ficus inseritur mense aprili inter corticem, uel si nouellæ sint arbores, scisso ligno, statimq; cooperiendum est & ligandum ne uentus introeat. Melius comprehendunt si circa terram rescisa inserantur arbuta, aliqui & iunio mense inserunt. Varro scribit, quod ea quæ uerno tempore inseruntur, possunt etiam circa solstitium inseri, ut ficus, quod densa materia nō est, & ideo sequitur calidiorē, à quo fit, ut in locis frigidis ficeta fieri nō possunt, aqua recēs inimica est, tenellum cito facit putrefacere, ita quod caniculæ signo cōmodissime existimetur ea inseri. Quæ autem natura minus sunt mollia, uas aliæ quod supra ligatur unde stillet lente aqua, ne prius areseat furculus quàm coalescat. Cuius furculi corticem integrum seruandū & ita exacuendum, ut non diuidetur medulla, ne extrinsecus imbres noceant, aut nimius calor, argilla obliniendum & libro ligandum. Cato scribit quod etiam per undemiam ficus inseri potest. Surtulus est legendus anniculus, inutilis enim creditur maioris uel minoris ætatis. Item inoculari siue emplastrari & ad buccellum inseri potest mense maio & aprili, iunio & iulio. Inseritur autem in caprifico, in moro, & in platano & oculis & surculis. Gaude tur assidua fosiōne, cui multum proderit si per autumnum stercus apponas maxime de armentis. Formatur ficus in locis frigidis ut unum solum habeat stipitem à terra modicum eleuatum, sic enim melius à frigore defendetur, in locis uero calidis unum uel plu-

res, dummodo non ultra tres uel quatuor stipites habeat pro domini uoluntate, rescindenda sunt in ea quacumq; aut putrida aut male nata reperies, & ea ratione putanda est ut inclinata per latera possit expandi. Truncus arboris scarificandus, quo loco tumet, ut humor possit fluere, ne uermes creet, qui si creati fuerint uncis ferreis trahantur seu tollantur à fico. Alij solam calcem uiuam lactebis uermium apponunt. Si formicæ molestæ sunt, rubrica, butiro & pice liquida mixta, circa truncum induci debet. Si fructus suos uelut ægra proijcit, aliqui radici terebratæ cunctum infigunt, uel securi arboris corium sæpe proscindunt cum folia incipit producere. Fici ut multum & pinguem faciant fructu in principio germinis cacumina summa decidamus, uel hoc tantum cacumine quod ex arboris medietate procedit. Vt ficus cito maturet, succum cepæ longioris cum oleo & pipere mixto unge poma quando grossæ incipiunt subrubere. Ficus uirides seruari possunt uel in melle ordinate ne se contingant, uel singulæ intra uiridem cucurbitam clausæ locis unicuiq; cauatis, Siccantur autem & seruantur hoc modo, quo Campania tota custodit. In cratibus ficus expanditur usq; ad meridiem, & adhuc mollis in qualum refunditur, tunc calefacto furno ubi bis cocta ficus fuerit sicut est calida interpositis folijs suis in uas fictile clauditur bene picatum densius pressa, & operculo diligenter obducitur. Si pluuijs abundantibus crates non potes expandere sub tecto eas ita compones, ut semipede erigatur à terra, & eas ad lucem solis cui subiectus uaporet, subinde ficus sicut est diuisa uertatur, ut fidorum coria & pulpæ siccantur, tunc duplicata in cistellis seruantur aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus & diuisas in cratibus expandunt, coctas sole siccandas, & recipiunt nocte sub tecto. Ficus sicca cum pinguedine sua seruantur. Secundum Hispanorum morem hoc modo, siccantur mediocriter & optime refrigeratæ in uase aliquo componantur, & ponderatæ bene seruentur, ficus sicca quas cesenates optimas habent, procurantur hoc modo

modo ab eis, colliguntur ficus grassilæ mediocriter maturæ, & ad solem per biduum integræ dimittuntur, deinde pinguiorcs sciuntur per medium ex transuerso, & iterum parte inferiori seu inferiori conuersa ad solem duobus uel tribus diebus siccantur, uel duabus simul iunctis, ac iterum duobus uel tribus diebus ad solem relictis, tandem in testa ponantur & iterum ad solem triduo dimittuntur, deinde in scrinio per quindecim dies tenentur, & postea iterum ad solem si necessarium uidebitur reponuntur, quibus postea refrigeratis in aliquo uase strictè fortiter ponderantur, & caue cum siccantur ut imbrem & pluuiam unquam tangant. Ficus ceteris fructibus laudabilior est & nutritibilior, sed grossos creat humores, uirides uero sunt cruda non perfectè matura, parum est calida magis grossa, propter dominium terrestris partis in ea. Vnde Hippocrates ficus quando longinquior à maturitate tanto minus calida est & grossa, perfectè matura est, calida in primo gradu, & temperata inter humiditatem & siccitatem.

Ficus ex trium rerum compositione consistit, scilicet semine, pulpa & cortice, seminis nutrimentum nullum, ut arenæ uel lapidis, cortex siccus est ut cutis, propterea durissimus ad digerendum, caro nutritibilior salubriorq; existit. Sicca uero ficus calida est in principio secundi gradus, sicca in medio primi, quamobrem calefacit, & sitim creat & in cholicos mutatur humores, ceteris tamen fructibus nutritibilior est, minusq; inflationis habet, sed si superfluos in stomacho humores inuenit, dura fit ad digerendum, ad corruptionemq; mutatur, & inflationem & uentositatem generat, ac pessimum sanguinem, in superficie etiam corporum pediculos creat, si autem humoribus mundificatos inueniat, bene digeritur, ac sanguinem laudabilem facit, corpusq; pulmonem, renes & intestina ab humoribus grossis mundificat. Qui uult eius uentositates uitare, ieiunus accipiat, & post ipsas piper & zinziberim, & ut laudabilem sanguinem

guinem generat, nuces simul siccas aut amygdalā manducet. Item secundum medicinam ualet si cum hyssopo coquetur, pectus pulmonemq; mundificat, tuſſim diuturnam emēdat, gargaryſſata in hunc modum in cannalibus pulmonis apoſtemata diſſoluit. Cocta in uino ſi clyſtere fiat, ualet ad dolorem uentris, qui ex groſſis procedit humoribus. Auicenna dicit, quod alba eſt melior, deinde rubea, poſtea nigra, & ſuccus foliorum eius uehementis eſt calefactionis & abſterſionis, & in ipſa quidem eſt lenificatio ultima, & lac quidem eius coagulat liquefactionem ſanguinis & lactis, & liquefacit congelatum, & illa quidem quæ humida eſt uelocis eſt nutrimenti, & in ramis quidem ſici ineſt tantum ſubtiliationis, quod quando caro coquitur cum eis, diſſoluitur, & ficuum decoctio conſert apoſtematibus gutturis, & apoſtematibus radicū aurium gargaryſſata, lac eius conſert puncturæ ſcorpionis in uentre, & ſimiliter rutellæ, & ſimiliter illa quæ eſt immatura, aut folia recentia apponuntur ſuper morſum canis rabidi & conſerunt.

De Lauro.

Laurus eſt arbor ſatis magna, cuius frondes latæ & longæ & ſolidæ, ſemper uirides & odoriferæ ualde ſunt, cuius arboris eſt fructus quem orbatam uocant niger & paruus. In omni ſere aëre prouenit, maxime in temperato & calido delectatur, terram ſolutam & maritimam diligit. Plantatur ramis & ſurculis aut ſemine eius menſe Martio proprie cū humor ad corticem ramorum peruenit. Eius folia & rami ſunt optima ut in eis ficus ſiccæ ſeruentur, & in geladia ponuntur, ut eam odoriferæ redant, circa diacitoniten parua ipſius fruſtra ponuntur, in quacūq; autem re ad coquendum ponantur plurimum eius odorem augent, & ſtomachum ac cerebrum odore ac ſua ponticitate confortant. Fructus eius qui orбата dicitur, in uino muſſa infecto poſitus ſanat, ſed ipſum ſuo ſapore ſatis incongruo inficit. Auicenna dicit, quod grana

grana, cortices & folia eius sicca & calida sunt, sed grana sunt calidiora & sicciora, nam sunt in secundo gradu, & eius oleū est calidius oleo nucum, & confert doloribus neruorum omnibus, & resoluat laxitudinem, & quando de cortice eius aut granis bibitur aureus frangit lapidem, & interficit scetum propter suam amaritudinem additam super amaritudinem aliorum, & confert morsui scorpionum cum uino, & est bona uestiæ & api quando pungunt, & omnino est theriaca uenenis omnibus bibita. Diascor. dicit, quod frondes lauri libros & uestes cum quibus ponuntur à tineis defendunt, & à uermibus & corrosione tutos reddunt.

De Malo.

Malus est arbor notissima, & eius quidē diuersitates sunt multe, nam quedam mala mense Iulio & Iunio maturantur, quæ si usq; ad completam maturationē in arbore dimittuntur sunt dulcia & odorifera ualde, quedam parua, quedam mediocria, quedam rubea, quedam crocea, quedam uiridia, quedam dulcia, & quedam acetosa, & quedam pontica & acria, & quedam longa, & quedam lata, & quedam rotunda, & quedam diuersuabilia, quedam parum, quedam dura & solida, quedam mollia & facile frangibilia, quedam in arbore durabilia, & quedam facile cadentia. Sunt autem malorum multe species, quorum meliores aut deteriores quilibet poterit per experientiam in qualibet regione eligere uel refutare, hæc arbor & in omni aëre prouenit, & pingue ac letum solum diligit, cui humorem non tam rigatio quam natura suppetit, & si arena uel argilla sit irrigationibus adiuuatur, montanis locis debet ad meridiē uersa constitui. Macer & aridus locus poma uermiculosa, & caduca facit. Scribitur ramis & semine, sed tardius est in utroq; prouentus, melius igitur in locis calidis Octobri & Nouembri: in frigidis uero Februario & Martio. Plantas syluestres malorum ponamus, & cum conualuerint inserantur, spacia uero inter ipsas arbores 20 pedum esse debent.

ff

3

Malus.

Malus inferi potest in sc, piro, spina, sorbo, ficu, platano, populo, & salice, mense Februario & Martio per solstitiū quinquaginta dies, ut ait Cato, & alij, quibus pirus, in cortice & trunco, emplastro & ad buccellam, & in amidam uel salicis pertica perforata, ut in generalibus est traditū plene, libro secundo. Hæ arbores primo plantationis suæ anno circumfodiantur, & ab herbis omnibus liberentur, quolibet mense æstatis, deinde quibusdam annis bis uel ter quolibet circumfodiantur æstate, sed postquam cōualuerint & suas radices fundauerint, neq; exarari neq; effodi desiderant: idcirco magis eis prata conuenient, stercus non exigunt quidem, sed libenter assumunt, & maxime si eis cineres misceantur. Amant moderatas irrigatiōes, putatio his apta est, & maxime arida & male nata tollantur: formantur, sex uel octo pedibus stipes erigatur à terra, quæ alio stipiti nunquam sociatus existat, curturq; ut stipex in multos diuidatur ramos, & rami in uirgas & fragra, quæ fructum ferant, & quod æqualiter per omnia latera expandatur, taliter quod rami quandoq; nimium onerati ligamine appposito sustententur, & hæc in capitulo communi de arboribus plenius sunt tractata. Accidit facile huic plantæ quod poma eius sint caduca, quod si euenierit scisse radici lapis iniectus poma tenebit. Si spissa poma ramos onerauerint mense Iunio & Iulio interlegenda sunt, quæq; uitiosa, ut succus ad meliora uertatur, generosis abundantiam ministret, quæ numerosa uilitate perdebant, & si hoc commodè fieri nō possit, palis, perticis & funibus defendantur à ruptura ramorum, nec copiosa ipsarum liberalitas uertatur eis in interitiū & perniciem Colligenda sunt, cum colore, odore & sapore dulci maturitatem fatentur, seruabilia uero colligenda sunt circa finem Septembris, & usq; ad medium mensis Octobris, quando casu plurimum sanorum, & nigredine seminum maturitatē prætendunt, cum longis scalis, usq; ad ramos quos attingere possunt, ab inde supra cum manibus debilibus ramis cū funibus uel uncinis ad fortes bene firmatis. Legenda sunt diligenter

diligenter quæ uolumus mala seruari, & ea ponenda sunt in obscuro loco ubi uentus nō sit uel paruus, ut ait Var. Nā si forte sint fenestree claudantur fenestre strametis, prius i crate suppositis uel paleis aut loco aut in cumulos secreta disponimus, aliqui oīa simul ponūt. Vinū & acetū fit de malis sicut de piris infra dicitur. Poma diuiduntur in duo, scilicet in cruda, nō matura ac in cōpleta, & perfecte in sua arbore maturata, cruda dura sunt & lignea, male nutriunt, stomacho nocent, dolorem generant, & uenas non penetrant, & eorum assuefactio causa est febris diuturnæ, quæ dure dissoluitur, quod & de ceteris fructibus intelligendum est, & qui non sunt perfecte in arboribus maturati. Perfec̃te in sua arbore maturata diuersa sunt pro sui diuersitate saporis, quedā enim sunt pontica, quedam acetosa, quedam dulcia, quedā sunt terrestria frigida & sicca, & ad digerendū dura seu tarda, multum autē stomachū confortatiua, propterea quod stomachū comprimunt & humiditatem superfluum ibi inuentam descendere faciunt, sunt etiam egestionis constrictiua, maxime si ante cibum sumantur, & conuenientia his sunt quorum stomacho calor & humiditas dominatur, sed sunt grossa digeri & dura, tarde penetrantia uenas, inflationem faciunt, neruis nocent, liquor uero eorum laudabilior & subtilior est & leuior, idcirco stomachum cōfortat & intestina, & ualet ad sanguinis fluxum & ad dyssenteriam ex cholericæ digestionis & uomitū, propterea quod morū huiusmodi succus debet madēdo exprimi, caro uero eiici. Mutatur autē eorū asperitas & duritia tribus modis, aut illa elixando in aqua, ut ex aqua humiditatem attrahat & mollitiem, aut super fumum aque calidæ suspendenda ut humectetur & maturetur, aut secta per mediu granis interioribus duris reiectis eorū locis mel & saccharū apponendo, secundū naturā accipientium, & pasta inuoluendo, & in cineribus calidis & prunis dimittendo donec pasta exterius decoquatur. Huiusmodi enim ars mollitiē præstat, & maturitatē, saporem suatē, et ad digerendū uelocitatē, et noxitatē eorū in neruos aufert.

Acetosis

Acetosis autem dominatur aquosa substantia, cum terrestri exiguo, quare frigidity eorum & siccitate temperantiores sunt ponticis propter uiciniam liquoris aeræ naturæ, unde actio eius composita cum sua stipticitate confortat & constringit stomachum, & uentrem & egestionem cholericam & uomitum inhibet, cum frigidity & tenuitate liquoris sitim extinguit, & acumen cholerae rubae & cardiacae cholericae uires aufert & humores grossos qui calidi sunt in stomacho destruit, dulces uero chimos tenuat, ut totum corpus ualeant penetrare. Huiusmodi poma ante cibum & post cibum sunt bona edendi, sed pira ante cibum sunt nociua, dulcia uero quia temperata sunt inter quatuor qualitates stomacho minime nocent, & ad constrictionem uel laxationem uentris uim manifestam non habent. Frondes, rami, cortices quia stiptici sunt & accidi confortatiui sunt stomachi, uulnera sanant, & humores malos ad ea concurrentes prohibent. Auicenna dicit, quod in eorum substantia dominatur humiditas superflua & frigida sunt, illa quæ sunt uehementis dulcedinis, in caliditate sunt temperata, aut declinant ad eam, & in pomis quidem est inflatio, & proprie in eis quæ non sunt dulcia, & insipida sunt aquea ualde ad partem humidam superflue declina. Et acetosa & immatura generant phlegma, putredines, & febres proprietate sui humoris & suæ cruditatis, quia facile recipiunt putrefactiones. Et uinum pomorum & reliquorum antiquum est melius quam recens, propter resolutionem uaporum malorum ab eo. Et assiduitas comestionis pomorum facit euenire dolores neruorum. Et proprie uernalia & odorifera confortant cor, & si sitibi angustia ex caliditate, sunt magni iuuamenti, & confortant debilitatem stomachi quæ stiptica sunt aut pontica uel acetosa, & conferunt dyssenteria, maxime pontica, & tam poma quam succus & folia conferunt uenenis.

De Malis punicis.

Malapunica sunt malagranata, quæ nota sunt, ex quibus quædam sunt dulcia, quædam acria siue acetosa, quædam autem mediocris saporis inter dulcia & acria. Regio illis apta est calida aut quæ temperata existit, frigidam uero sustinere non potest. Solum cretosum amat hæc arbor, & in solo etiam conualescit, item macilentum, licet etiam in pingui proueniat. Albertus tamen dicit, quod uult solum arenosum & pingue. Seritur plantis de matrum radice euulsis, melius si ramus eius cubicularis incisus manubrij grossitudine, ac de utroq; capite falce leuigatus acuta uelut obliquus immergitur, prius tamen porcino stercore & in capite & in parte quæ ima est liniatur. Vel in crudo solo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius tamen proueniet, si ponendus ramus gemmata iam matre sumatur, curandumq; est ne uirgulta ponas inuersa siue corticibus spoliata. Si in scrobem depones tres lapillos in ipsa radice constitutos, prouidetur ut Paladius ait, ne poma scindantur. Fiunt autem prædictæ plantationes locis temperatis martio uel aprili, calidis autem & siccis nouembri inferi posse dicunt. Et inseruntur ramorum connexionem, ut medulla utriusq; diuisa se iungat. In se tantum inferi potest circa finem martij Kalend. aprilis, in trunco seritur in quo surculus recentissimus statim inferi debet, ne mora exiguum quod est exiccet humorem. Circumfodi debent autumno & uere, & formari ut duos uel tres habeant stipites, à terra modicum eleuatos & singulis annis rescindi omnia quæ in stipite nascentur, aut etiam circa radices. Plantæ illi accidunt nocumenta, quare si aridæ fiunt rigentur assidue, nam humiditas moderata suauitatem præstat & copiam, cuius tamen radicibus cuneus seu clauus debet infigi. Alij algam marinam obruant ad radices, cui nonnulli sterces asinum atq; porcinum miscent. Si florem non continet cum aqua pari mensura temperabis, & ter per annum radicibus infundes, uel amurcam mittes infusam, uel

radicibus algam iunges, bisq; rigabis in mense, uel arboris florentis truncum, ut Palladius ait, plumbeo circulo debebis includere, uel corio anguis inuoluere. Sicrepant poma lapidem in media arboris radice suppones, uel squillam circa arborem feras. Si uermibus laborant, & tangas radices felle bubulo, continuo morientur, aut si clauo aeneo uermes eiusdem purges, difficile nascentur, uel asini urina stercori admixta porcino uermibus obuiabis. Lixiuio circa punici truncum frequenter infuso leta & fructuosa punica reddit arbusta. Afferit Martialis candida in his grana fieri, si argille & crete parte quartam gypsi misceas, toto triennio hoc genus terre radicibus eius adiungas. Itē dicit miræ magnitudinis poma fieri, si olla fictilis circa punici arbore obruatur, & in ea ramus cum flore claudatur, ne resiliat ligatus ad palum, tunc cooperta olla contra aque muniatur incursus, autumno patefacta sue magnitudinis poma uidebit. Multa in punico ait poma procedere si tithimali & portulacæ succus æqualiter mixtus antequam germinet illiniatur arbor in trunco. Colliguntur autem cum suorum granorum rubedine completa maturitatem prætendunt. Seruantur si picatis appendiculis ordinate suspendas, uel aliter lecta integra in aquam marinam uel salsam mittantur ut combibant, post triduum sole siccentur, ut sub diuo nocte permaneant, postea in loco frigido suspendantur, & cum eis uti uolueris, dulci aqua pridie macerabis. Item si induantur argilla, & ea siccata frigido loco pendeant. Item si olla sub diuo obruta quæ habeat arenas usq; ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis singulis, uel sambuci uirgultis, & ita separata in arenis figantur, ut quatuor digitis emineant ab arena, & hoc sub tecto in scrobe fieri potest, & utilius est ad seruandum si non ramo longiori tollantur. Aliter in feriola cui ad medium aque mittatur suspenduntur mala ne humorem tangant, & scria clauditur ne uentus irrumpat. Item in dolio sic ordinantur inter ordem, ne se inuicem tangat

tangant, & dolum desuper operitur. Ex malisgranatis hoc modo
 fit uinum, grana matura diligenter purgata in palmeam fiscellam
 mittas, & in corbea exprimis, & leniter coquis usq; ad medietatē,
 & cum refrigerescerit picatis & gypsatis uasculis claudis. Alij
 succum non excoquunt, sed singulis sextorijs libras singulas mel-
 lis miscent & in prædicto uase custodiunt. Ex malispanicis sunt
 optimæ sepes spissæ & spinosæ, fortes & multū ferentes fructum.
 Malapunica utiliora sunt medicinæ quam esui, nutrimentum quip-
 pe eorum & si laudabile est & bonum, tamen parum propter sub-
 tilitatem eorū faciliq; digestionem. Hæc autem quatuor partibus
 composita sunt, quæ omnes stipticæ sunt, prima est cortex, secunda
 caro, tertia liquor, quarta grana, liquor frigidus est, sed diuersis
 modis, secundum suos sapes & liquiditates, sunt nam pontica,
 acida, muza, dulcia & insipida, pontica impossibile est accipere
 secundum cibum, quia propter asperitatem & duriciem abhorret ab
 eis natura, nec recipit nisi secundū medicinam, proinde huiusmodi
 malagranata si parum in superficie excorticentur & ipsorū succus
 aut cum uino aut cum sirupo laxatiuo potetur, superiora stom-
 achi exprimunt, & expellunt humiditatem putrefactam de infe-
 rioribus, & post mundificationes stomachum confortant absq;
 læsione neruorum eius, idcirco ualet ad febres diurnas, quæ ex
 putrefactis humoribus procreantur, & ad pruriginē & scabiem
 de putredine falsi phlegmatis ortā. Acida in multis rebus propter
 paruitatem terrestris substantiæ, melioris sunt actionis quam cæte-
 ra, calores epatis extinguunt, mēbra confortāt, & præsertim os
 stomachi, epar & cor, unde ualet ad cardiacā cholicā, & ad dolo-
 rē qui nascitur in ore stomachi, ex cholera rubea, habet etiam hoc
 propriū, q. in oculis ictericorū stillatū citrinum ab eis abiicit colorē,
 propterea si ablato cortice malagranata acetosa omnia pistentur,
 & succus extractus cum melle coquatur, ut unguenti similitudi-
 nem habeat, ualet ad expulsionem unguium, oculorum purificatq;

aciem à grossis & uiscosis humoribus. Maligranti liquor dulcis grossior est & calidior & digestibilior, & propterea caloris aliquid quantulum stomacho ingerit, citoq; in choleram rubeam mutatur, & ideo febricitantibus est incōueniens, sed humectat uentrem, pectoris lenit asperitatem, & tussi mitigationē tribuit. Muzum uero quod est inter dulce & acetosum medium ad epatis calorē non minus ualet & stomachi quā acetosum, sed uim uomitū compescendi ac uentrem constringendi nō habet. Insipidum quoq; quod quasi aquae saporem refert, propter sui liquoris & aquositatis copiam ad frigiditatem pertinet, unde est inconueniens & secundum medicinam & secundum potum, secundum cibum quia saporem non habet, ut membris attrahat, secundum medicinam, quia propter aquositatem nec stomachum confortat, nec uomitum, nec solutionē prohibet: idcirco fastidium facit stomacho, debile & exilem mollemq; ipsum reddit, & cibum in stomacho digerere non permittit, unde fit causa rugitus. Malorum granatorū nuclei à succo expressi sunt utiles ad uomitum cholicum constringendum, & egestionem: praecipue si assantur, eorumq; puluis bibatur, calorem etiam stomachi atq; cholerae rubae acumen extinguunt, eorum uero cortices frigidae ac siccae & terrestres sunt, quod si in aqua coquantur, ut fiat clystere ualet contra dyssenteriam & diarrhæam. Item decoctio ex eis facta gingiuas confortat, & constringit fluxum sanguinis hemorrhoidorum & mulierum. Item idem cortex in uino coctus & potus lumbricos, ascarides & cucurbitinos ex uentre mortuos abijcit. Flos eorū quae balaustia uocatur stipticior & siccior est praedictis omnibus, debet aliquantulum siccari, & uitreo uase recondi, est enim frigidum & siccum in secundo gradu, & seruatur in multa efficacia per duos annos. Valet etiam contra uomitum cholicum & fluxum uentris ex debilitate uirtutis contentiuae, nam contra uomitum cholicum terantur balaustiae, & coquantur in aceto, & sponsia intincta ponatur super furcula pectoris, & cōtra fluxum coquatur in aqua.

aqua pluuiali & fiat fomentum. Auicenna dicit, quod cortex mali-
granati & balaustie utrumq; retinet omnem fluxum sanguinis, &
cōsolidat plagas & ulcera antiqua, & fortes efficit dentes motos.

De Moro.

Morus est arbor nota, plurimum uitis amica, quæ calidum
desiderat aërem aut temperatum, frigidum uero recu-
sat. Loca autem quærit sabulosa & plerūq; maritima, &
in mediocriter soluta prouenit, sed in topha uel argilla uix compre-
hendit, stercore uel terra pingui ualde letatur, ideoq; inter domos
in ciuitatibus ubi est multa pinguedo plurimum letatur, & magis
uiridisq; efficitur. Seri potest locis temperatis mense Martio & cir-
circa finē Februarij, calidis uero mense Octobri & Nouembri. Seri
autem potest semine, sed poma & uirgulta degenerant, melius au-
tem feritur taleis & cacuminibus & melius taleis sexquipedalibus
ex utraq; leuigatis & fimo oblitis, cum scrobem ante fecerimus, im-
mergamus, & cinere terræ admixto tegamus, nec amplius quā qua-
tuor digitis supra terram relinquamus. Plantam robustam transfe-
ras mense Octobri & Nouembri, teneram Februarij & Martij.
Scrobes desiderant altas & interualla magna 30 pedum uel circa,
ne una umbris prematur alterius, & in radicibus se impediat. Inse-
ritur autem in se, & in persico, secundum quosdam & in ficu, ulmo
etiam insita, ut ait Palladius, comprehendit. Morus ablaqueandus
est, & radicibus eius uini feces ueteris recentissimæ infundendæ.
Formanda est autem, ut uno stipite sit contenta, & rami principa-
les circa octo pedes eleuentur à terra uel plus aut minus, secundum
quod in læto fuerit solo uel exili: ut in læto altiores, in exili depres-
siores formentur. Feracem latioremq; mori arborē aliqui fieri tra-
diderunt, si perforato hincinde trunco, singulos cuneos inseramus
terebinthi, accidit præterea nocumētum magnum moro, ut eius im-
diatur augmentum & fructibus eius, ut omnino inutiles fiant, si su-
is folijs spolientur, & maxime si non fuerint quæ in summitatibus

sunt ramusculorum in eis relictæ: vel quod peius est, si sint ipse sum-
 mitates cum frondibus collectæ, ut sæpe importunæ nimium faciunt
 mulieres, cum eas propter escas uermium colligunt, quæ uermibus
 sunt optimus cibus. Colliguntur statim cū uermes nati fuerint, usq[ue]
 quo à cibo desistunt, & incipiunt opus facere. Fructus autem cum
 sua nigredine & teneritudine maturitatem fatentur. Mora duobus
 sunt modis, acrida non perfecte matura, aut perfecte dulcia matura
 ta. Acrida frigida sunt & sicca, uim habent stipticam, stomacho &
 intestinorum confortatiuam, & uentrem constipant, quare humo-
 re siccata ualent ad diarrhæam & dyssenteriā, maxime siccata secho-
 lerica sint. Item eorum succus plurimum ualeat ad gutturi & fau-
 cium & urinæ dolorem, & maxime cum sapa & modico saccharo
 coctus, matura autem & dulcia modicum ad calorem pertinent, ad
 humiditatem uero multum, quare cito de stomacho eijciuntur, uen-
 trem humectant, & urinam prouocant. Si tamen cibum in stoma-
 cho ante se acceptum inuenerint, commorata cibo resistente, in cor-
 ruptionem conuertuntur, & stomacho ac epati & capiti nocent.
 Si uero stomachum uacuum inuenerint, bene digeruntur, modicum
 tamē nutriunt. Ieiunis accepta in aqua uel uino refrigeratiua sunt.
 Refrigerantia ualde sitim auferunt & incensionem caloris extin-
 guunt. Radix mori cum aqua cocta & potata uentrē humectat, &
 lumbricos & cucurbitinos expellit. Si uero frondes simul cum ra-
 dice coquantur, & aqua eorū retineatur in ore, ualeat ad dolorem
 dentium, si autem cum uino coquantur, & gargarismus fiat, ualeat
 contra humores, ad uiam descendentem & guttur. Si pistata mori
 radix in aceto ponatur ad solem, & diebus 12 dimittatur, & de-
 siccata redigatur in puluerem, hic dentes perforatos & putridos
 euellit appositus. Auicenna dicit, quod morum est malū stomacho
 nam corrumpitur in eo, & quando corrumpitur, stomacho ueloci-
 ter nocet. Et oportet quod comedantur omnes species ante cibum,
 & recipiantur in stomacho in quo non sit corruptio, & morū quod
 salutare

salitū est & siccātū, retinet uentrē uehementer & prodest dyssenteriae, & in cortice eius est mundificatio & solutio eius est plurima, & in omnibus speciebus mori est provocatio urinae, & cortex mori est theriacā hyoscyami.

De Muniaco.

Muniacus est arbor quēdā, quā est quasi similis pruno, sed est magis nodosa, & eius fructus est magnitudinis cōmunium prunorū, similis fructuum persicorū in forma, tamen est ualde odoriferū, & in calore aurcū eius pomū, aërem & terrā desiderat ut prunus, solutū tamē solū desiderat non argillā, uel cretam. Seritur semine, mense Februario, & Martio transplātantur, in se uero pruno & persico & forsan amygdalo potest inseri. Circūfodi debet assidue, & siccis temporibus irrigari, atq; putrida & arida in ea recidi, atq; ut prunus formari, minus sunt humida poma eius quā persica, aut pruna, magis tamē stomacho & cerebro cōfortatiua, cum optime matura existunt, quod eorum color, sapor, & odor aperta demonstrat.

De Mespilo.

Mespilus arbor nota. Et ex pomis eius quēdam sunt grossa, domestica, media, pōtica: & quēdam sunt syluestria parua, ualde pontica. Aërem calidum, temperatum & frigidū sustinent, & terram desyderant sabulosam, & pinguem, uel glareosam, cui arena permixta est, uel argilla cū saxis. Seritur mense Martio uel Nouembri taleis, sed solo stercorato, ita quod utrunq; caput stercus obruat. Seritur & semine, sed in longam speratur etatem, inseritur in se, in piro, & pomo, in spina alba, & citonio. Surculus autē eius ex arbore media debet assumi, nam de summitatibus uitiosus est. In trunco fisso inferenda est, nā corticis materies ieiuna non potest nutrire, & amat putari & circūfodi, simus & uitū cinis, si radicibus infundatur, eam fertilem reddunt, formatur ut modicum
supra

supra terram, scilicet circa quatuor pedes habeat stipites siue ramos, & exteriora eluati tendantur, ut altitudinē bonam excedant. Albertus autem dicit, quod quando insitio fit de eis in truncum alterius generis scilicet mali, uel piri, uel etiam alicuius spinæ magnæ quæ est similis fago, in ligno ac cortice, & uocatur spina sagina uulgariter, crescūt mespila maiora, & meliora quàm sint alia, si autem defecerunt mespila in aliqua regione, expertum est, ut dicit Albertus, quod scitarum sagrum perfici in truncum spinæ magnæ quæ est similis fago, crescunt mespila maiora & meliora, quæ non produciunt ossa. Ego autem sæpe inserui mespila in pirum, & malum in costanum, & spinam albam & non inueni ossibus carere, nec in quantitate augeri. Si uermibus occupatur stilo æneo secundum Palladium sunt purgandi, & amurca uel humana ueteri urina uel calce perfrundendi, sed parcius propter arboris noxam, uel aqua decocta cum lupinis. Sed putatur hæc arbor sterilis fieri, si formicæ infestæ sunt, rubrica cum aceto & cinere temperata necabunt. Si poma labuntur frustrum de eius radice abscisum uel præcisum in media trunci parte figamus. Mespila ad seruandum legantur nondum mitia, quæ & in arbore diu durabunt, uel in uasculis picatis, uel in ordinē suspensa, uel cum pēdiulis semimatura & aqua salsa per quinque dies macerata, ita tamen ne innatent. Die serena legantur ac media, & palcis obruantur d'screta, ne ea uicissim tactus officiat. Seruantur & in melle, si nimis matura collegeris. Ex mespilis fieri bonæ sepes possunt, si spissæ plantentur, uel uirgis propagentur, uel spinis albis sæpius inserantur. Mespila siue frigida sunt et sicca in primo gradu: proprietates habent stomachum confortandi, & cholericam egestionem ac uomitum auferunt, urinam prouocant, magisq; ad medicinam pertinent quam ad cibum, parum enim nutriunt et grossum faciunt cibum. Meliora sunt si ante cibum sumantur quam post, quia stomachi sunt confortatiua & necruositati eius non nocua.

De Myrto.

Myrus est frutex in littore maris, super quo mare saepe exundat præcipue abundans. Aërem querit calidum aut temperatum aut frigidum, secundum Albertum. Terram autem desiderat sabulosam, solutam, macram, & heremi proprietates habentem. Seritur plantis ab ipsa matre euulsis, myrtuli qui sunt fructus eius frigidi sunt in primo gradu, & sicci in secundo, principaliter competunt medicinæ, secundario folia & flores, & quanto recentiores sunt fructus & flores, tanto meliores. Fructus post maturitatem collectus in magna efficacia per biennium seruantur, ad solem debent siccari, flores autem non possunt diu seruari, sed sola folia diutius, uirtutem habent constringendi ex ponticitate & confortandi ex aromaticitate. Contra uomitum & fluxum uentris & profluuium mulierum ex debilitate uirtutis contentiue uel ex humiditate, dentur ipsi fructus ad comedendum uel succus expressus detur, etiã sirupus ex succo eorum & saccharo addito, quod optimũ est contra prædicta, & potest per annum seruari, si bene coquatur succus. Si uero nõ habes saccharum adde mel ex puluere uel fructibus decoctis, & albumine oui, fiat emplastrum circa os stomachi, contra uomitum, & contra dyssenteriam, circa renes, & peritonæum, & umbilicum. Fiat etiam fomentum ex aqua pluuiali decoctionis foliorum eius circa inferiora propter fluxum & dyssenteriam, & profluuiorũ mulierum. Item fomentum ex hac aqua circa frontem, & tempora & pedes, somnũ prouocat in febre acuta, & soluit dolorem capitis ex caliditate. Et fasciculi summitatis eius in aceto uel aqua pluuiali cocti & super os stomachi positi refrenant uomitum, & super renes, pectus & umbilicũ, ualent contra fluxum uentris, & in acuta febre soluunt dolorem, qui fit ex acumine doloris dissoluentis. Sirupus ex frondibus factus miro modo ualeat contra prædicta, puluis etiam florum ipsius datus in cibis ad eadem ualeat, & ulceribus superpositus cõsolidat. Item puluis myrtulorum

Et florum eius mane ante cibum datus confert laborantibus foetore oris qui stomachi uitio factus est. Auicenna dicit, quod retinet solutionem, et sudorem, et omnem fluxum sanguinis, et omnem fluxum ad membra, et quando cum eo fit fricatio in balneo confortatur corpus, desiccantur humiditates quae sunt sub cute. Item oleum et succus et decoctio ipsius confortant radices capillorum et prohibent casum et perlongant eos et denigrant. Et proprie eius fructus semina et folia eius sicca prohibent foetorem axillarum et inguinum. Item sedant apostemata calida, et adustionem ignis cum oleo: et similiter emplastrum ex ipso fructu et prohibet a morbis uescicae. Item emplastrum factum ex fructibus eiusdem coctum cum uino est conueniens mollificationi iuncturarum. Et eius folia cum uino decoquantur, et fit inde emplastrum, sedant sodam uehementem. Item sedat ophthalmiam, et cum decoquitur cum ordeo seu oleo, sanat eorum apostemata. Item confortat cor et aufert tremorem cordis. Item confortat stomachum, et proprie robur eius, et eius semina prohibent cursum superfluitatum ad stomachum. Item est bonus in prohibendo menstrua. Item eius succus confert puncturam scorpionis.

De Nuce.

Nux dicitur à nocendo, eo quod umbra eius nocet alijs arboribus. Haec arbor nullum recusat aërem, neque genus terre, licet in pingui soluto latior et maior efficiatur. Seritur extremo ianuario nucibus suis, eo modo quo seruntur amygdala et eisdem mensibus. Sed quas nouembri disponis aliquatenus sole siccabis, et exiccetur noxiū uirus humoris. Quas uero mense ianuario uel februario positurus es, aqua simplici pridie macerabis. Ponentur autem transuersae ut latus eiectionis cacumine, id est, ipsa tarma figatur in terram. Cacumen ipsum cum in seminario uel alibi nucem componimus, ad partem dirigimus aquilonis, lapis subtus uel testis, ut ait Palladius, ponenda est, ut radicem non simpliciter, sed percussa respergat. Transplantatur in locis calidis et siccis mense octobri, cui cae
sum

sum foliorū passa est, & melius mense nouēbri, in frigidis uero mēse februario & martio, sed in temperatis satis cōmode utroq; tempore transplantatur, biennalis in frigidis, & triennalis in calidis regionibus transferatur. Radices autem plantarū in hoc rescare nō debes, letior fiet si sepius transferatur, fimo bubulo planta est obducenda. Sed melius cinis in locis frigidis, & sabulum in calidis spargetur in scrobibus, ne calore stercoris aduratur. Nam & cinis creditur corticem, & teneritudinem procurare & fructuum densitatem, altis delectatur scrobibus pro arboris magnitudine, & inter ualla maiora desiderat, scilicet quadraginta uel quinquaginta pedum ad minus, quia stillicidijs foliorum suorū proximis uel sui generis nocebit arboribus. Inseritur autem in se in trunco februario mēse, & in pruno, ut ait Albertus. Debet aliquando circūfodi, ne caena fiat uitio senectutis, & cānalis longus à summo trūco usq; ad imū tempore ueris debet extendi, ut beneficio solis & uenti duregant quæ in putredinem transibant. Sormatur autem ut sex uel octo aut decem pedibus, stipēs earum eleuetur in altum ibiq; diuidatur in ramos, qui primo sursum deinde procedente tempore flectentur inferius, & per magna latera se diffundent. Si dura nux erit, uel nodosa, stricta, ut inde nucleum facile auferri non possit. Cortex circūcidendus est, ut uitium mali deducat humoris. Alij radicum summa præscindunt. Alij terebrata radici palum de buxo imprimunt, uel cuprinum clauum, aut ferreum figunt, sed ea inutilia puto, & omniratione carere. Colligunt autem eas perticis excutiendo, cum inter nucleum & testam aliqua rubedo apparet, aut cum exterioribus corticibus incipiunt posse expoliari, ut in acerrum congregantur, ut quibusdam diebus elapsis possint cum lapidibus aut modico ligno ductis corticibus facile remoueri. Deinde duobus tribus uel quatuor diebus in aëra secundū quod sol magis uel minus calidus fuerit ponantur ut siccentur, & seruabiles fiant. Et si antequā ad solē ponantur aqua lauentur, pulchriores & magis uenales efficiuntur.

cientur, & cū siccata fuerint utile erit omnes perforatas & à uermibus occupatas eligere, & ab alijs segregare, ut statim rumpantur. Et nucleis siccatis seruentur propter oleum faciendum, qui propter diuturnitatem temporis remanentes in testis à uermibus consumpti fuissent. Reliquas autem electas seruare, quas in arena seruandas obrues uel folijs suis aridis, uel in arca ex ligno suo facta includes, uel cepis miscebis quod etiam eis acedine tollitur. Martialis autem expertum se ait, ut uirides nuces putaminibus suis liberatas in melle demergi, & post annum uirides esse, & ipsum mel medicabile fieri, ut ex eo facto & potio arterias curet & fauces. Ex ligno eius fiunt optima scrinia, & ualde pulchra, & diu durabilia, & cætera uasa ad res gubernandas, & fortes rotæ pro curribus, & tenaces diuq; perdurabiles, & in his operibus excelsunt omnia ligna quæ in nostris inueniuntur partibus. Ex fructu eius fit oleum eam instrumentis ad hoc paratis, quod est ualde pulchrum & delectabile crudum in cibis sumptum. Ex uno aut corbe nucum fit tertia pars nucleorum, ex quibus fiunt 24. libræ olei, si bonæ fuerint nuces, quædam sunt uirides, quædam siccæ, uirides minus sunt calidæ siccis, aliquantulum enim humorē habent, & parum stomacho sunt nociuæ, quæ manducata cum ruta faciunt contra uenenum. Siccæ uero nuces calidæ sunt secundū Auicennam in tertio gradu, & siccæ in principio secundi. Et sunt tripliciter, nam quædam sunt uicinæ tempori, quo fuerūt uirides, quædam remote, & quædam mediocres: uicinæ sunt humidæ, modicū uentositatis habentes, & quanto magis ab eodem remouentur tempore, tanto magis eorum humiditas consumitur, eisq; uentositas dominatur. Idcoq; tunc comestæ cito in humores cholicos cōuertuntur. Quibus itaq; uetustioribus existentibus, & uentositate eis multo magis dominante, fit carum sapor quasi uetustissimū oleum, & cibi naturam amittunt. Nuces stomacho sunt contrariæ, nisi cum inuenerint stomachum temperatum, aut tantam habentem frigiditatem qui calore

nucum

mucum ualeat repugnare. Idcirco tali stomacho fiunt boni nutrimenti, bonæq; digestionis. Sed calidum habentibus stomachum, putrescunt seu prestant uersionem, & in cholericos mutantur humores, & furiosas. Capitiq; dolorem faciunt, & oculorum uertiginem, sed ut ab eis omne auferatur nocumen, mundari eas est necesse, & per noctem unam in calida aqua poni, ut partem humiditatis aque acquirant, fiantq; quasi uirides nuces. Si ante cibum cum ficibus edantur contra rem uenenosam corpus defendunt. Quod si ex eis cataplasma fecerimus cum cepis, melle, & sale proficiet morsui canis rabidi. Rursus cataplasma factum ex eis cum ruta & melle supra apostemata ex cholera nigra ca mire dissoluit, quæ etiam cum suis triticorticibus & super umbilicum posite destruunt apostema intrinsicus corpori manens. Corticis quoq; uel frondium siue arboris unum exagium esui datus cum uino stranguriæ optime subuenit. Et si cum aceto potetur, repugnat febris rigorem habentibus. Auicenna dicit quod folia & cortex nucis sunt constringentia fluxum sanguinis, & eius cortex adustus, est desiccatiuus sine moderatione, & eius medulla masticata, id est, nucleus uiridis ponitur super apostemata melancholicum ulcerosum & confert. Item cum melle & ruta confert torsioni neruorum, & facit sodam. Et oleum antiquum facit euenire dolorem gutturis. Et emplastrum nucis confert mamillæ apostemose, & mixta cum melle confert stomacho frigido, & cum ficibus & ruta est medicamen omnibus uenenis. Diasc. præterea dicit, quod umbra nucis est ualde mala dormientibus sub ea, & diuersorum ægritudinum generatiua, & succus corticis eius & radicum eius potatus subuenit difficultati urinae, ad quantitatem unius exagij, & cum aceto potatus repugnat febribus uenientibus, cum rigore & frigore, crines tingit & mundat & prohibet casum capillorum.

hh 3. De olea.

De Olea.

Lea est arbor nota, & eius quidem multa sunt genera, quæ propter similitudinē earum uirtutis numerare non expedit aërem calidum & temperatū requirit, & in modo dice frigidum uiuit, sed ualde frigidum sustinere non potest. Terram desiderat cui glareæ sit mixta, aut creta sabulonis admixtione resoluta, aut pingue sabulū, aut terram naturæ depressionis uiuide. Cretam figuli omnino repudiat, & uliginosam, & in qua semper humor existit, & macrum sabulonē, & nudam glaream, quāuis enim comprehendat in eis non conualefcit. Et situs quidē terrarum oleæ aptus est hoc modo. Quod locis æstuosis, septentrionali colle, frigidis meridiana gaudet, medijs, cliuis delectatur, neq; inum neq; arduum patitur locum. In his enim continue propter deflexum stillat ad eam humor, quem multum requirit & satis retinetur circa radices eius, eo quod locus non est præceps, sed latæ deuexitatis, neq; inum neq; arduum patitur locum, quia in imo nimia est aquositas, in arduo pauca. Locis calidis & siccis Octobri & Nouembri, frigidis uero Februario & mense Martio plantantur, quæ uel pastino constituenda sunt, uel suum locum scrobibus tenere debebunt. Sceruntur autem ex radicatis plantis aut à stipitibus euulsis, & ad inferius laceratis, aut ex ramis pullulat, & ex nucleo suæ amurcæ, sed à plantis euulsis & ramis in terram infixis melius conualefcit. Propter quod miratus fuit Virgilius: Ramum oliuæ qui ferè siccus uidebatur pullulasse cum in terram fuisset infixus. Quæ cum ponuntur in pastino aut scrobibus decisis capitibus, & brachijs & in truncum redactæ usq; ad mensuram cubiti unius, & palmi in fermento terræ fossæ defigantur, locum palo ante deprimente. Ordei grandæ secundum Palladium subtus iaceantur, & deputetur, & amputetur, quicquid putridi uel arentis inuentum fuerit, & tunc capita eorum luto uelantur & musco, uinculis quibuscunq; constricta, sed maximum beneficium est, ut proueniat incremento, si partes rubricæ uel
aliter

aliter notentur, quibus opposite steterint, & contra eas simili ratione ponantur. Cum plantantur in scrobibus, fiant quatuor uel tribus pedibus lata, cum duobus profunda in quibus ubi lapides sunt, glarea misceatur, & stercus si clausus est locus, modicèq; ponantur supra terram, ut emineant. Si uero pecora formidantur, altiores trunci esse debebunt. Si oliuetum constituas sint à se distincte uiginti quinque pedibus subinde circa eas herba uellatur, & quotiens sember infunderit, frequentissimis fossionibus sollicitentur, & subinde ducta à trunco terra atq; permixta in aliquanto altiores cumulos congregatur seu congeratur. Si autem frumentarius est ager & pinguis, quem conscriimus oliueta inter se quadrigenis pedibus distent, si macer uicenis quinis. Cui proderit si ordines in satione dirigamus. Si provincia in qua plantare desideras indiget oliueto, & non est unde plantæ sumantur, seminarium faciendum est, ut & ibi rami ferro incisi in modum sexqui pedalem disponantur. Inde in quinquennium poterit ualida planta transferri, pleriq; autem quod facilius & utilius est radices oliuarum quæ in syluis plerumq; sunt aut in locis desertis, in cubitalem mensuram diuisas in seminario, & postmodum in oliueta instituunt & disponunt & admixtione stercoreis adiuant. Quare prouenit & ex arboris unius radicibus numerosa planta nascatur. Inscritur autem in se, & rami quidem in trunco subili insitit illico conualescunt, hæc insitio fit optime per uindemias, ut ait Cato. Coluntur autem ut in singulis mensibus, quæ sunt in seminario uel scrobibus nouellæ pastinentur. Cum uero adoleuerint, ter in æstate uel bis ad minus fodi eas oportet, & omnibus herbis circum nascentibus liberari, in locis aridis aut tepidis mense Octobri ablaqueandæ sunt oleæ. Ita ut ab eis superiore parte possit humor induci, omnem sobolem Columella præcipit conuelli. Paladio autem uidetur dimitti paucas semper, aut solidas, ex quibus in uetustate matris loco noua succedat, uel melius nutrita & aggesta

aggestæ terræ beneficio etiam suas habens radices ad oliuetum faciendum sine seminarij cura transferatur arbutula. Eodem Octobri mense locis frigidis, & exilibus sunt stercorenda oliueta. Columella dicit octo annorum ætate transacta. Palladio autem uidetur unoquoq; anno sicca infructuosa cum aliqua debilitate nascenti arere secare debere. Cui magis assentio: Ait etiam Palladius egregie, quod hæc arbor amat medioeriter ab humore suspendi, scalpi, abscidi, & due letaminis ubertate pinguescere, uentis clementer feracibus agitari, formatur ut paucos habeat stipites, et parum elcuiatos à terra, ut per latera quantum poterit diffundatur. Accidit oleis ex uicinitate aliarum plantarum plurimum nocumentum, eo quod ipsa olea plurimo humido indiget, & ideo quicquid iuxta eam platur ei in trimentum surripit, & ipsam macilentam facit: quare oportet plantas propinquas euellere, nec ibi aliquas dimittere. Item uult diligenter custodiri à bestiarum accessu, quoniam corrosio eam plurimum lædit, nec radatur cortex eius, quia tunc exudaret & efficere tur sterilis & arida. Similiter nocet ei plurimum transitus quorumcumq; ea conculcata terra & indurata in transitu non permittit ad eam descendere sufficienter humorem, quare fodienda est & stercoreanda est. Non uult autem hæc arbor irrigari fontibus uel riujs, eo quod talis aqua grauis est & cito fluit à radice deorsum. Sed potius pluuijs gaudet quæ aqua uaporosa est, & statim fumat ad radices ipsius. Si sterilis est olea, gallica terebra perforabis, tunc duos frugiferae arboris ab australi parte ramos eiusdem magnitudinis tolles, & stricte in foramine atrunq; concuties, uel lapidē uel pini uel querci palos, & absciso eo quod superabit, in eo paleato curabis occulere. Si sine fruge luxuriant oleastri, palum radicibus eius infige, quod si fructus arbor læta non fert, terebratur gallicaterebra usq; ad medullam, impresso foramine cui oleastri informis terebra immittitur & ablaqueatæ arbori amurca infunditur, uel uetus infundatur urina. Hoc modo steriles arbores uberantur, quas tam

men durante malicia inferere oportebit, mense nouembri, oliua tollitur, cum uaria esse cœperit uel excutiendo perticis suauius ne ramusculi lædantur. Ipsis enim læsis sequenti anno fructui plurimū derogabitur. Ex qua primū fiet oleū, sed cū tota nigrescit melior est, & illud quod spei merito derogauit fecunditate cōpensat. Aristot. autem dicit, quod nunquā perfecte in arbore maturescunt, etiam si per multos annos ibi essent, sed ut ueram & perfectam consequantur maturationē oportet ut collectæ de arbore per plures dies in una congerie coaccruantur, ut sic per pressionē mutuā confortato calore & retento ad interiora ad plenā maturationem producantur. Plinius uero dicit, quod quamdiu in arbore dimittuntur eo meliores fiunt, semper enim nouas uires sumunt, & difficilius cadunt. Varro scribit, quod olea de qua fit oleum debet congeri & mundari seu accruari per dies singulos in tabulato, ut ibi mediocriter frascit, ac prius quisque aceruus dimittitur in sex partibus seu uicibus ad uasa olearia, & trapetas, & submittitur molæ oleæ riæ, quæ est de duro & aspero lapide. Olea lecta si diu nimum fuerit in aceruis, calore frascit. Itaque si nequeas mature conficere in aceruis iactando uentilari oportet. Item scribit Cato, quod oleum quanto ab amurca steterit tanto deterius erit. Item dicit quod olea purganda est à frondibus, & omni immundicia antequam oleum fiat. Item scribit Varro, quod amurca est huius uirtutis quod si de ipsa nimis ponatur in agro terram denigrat, & sterilem facit. Si modicum ad agri culturam uehementer pertinet, & circa radices arborum infundi solet, & maxime ad talem & ubicunq; in agro herba nocet. Amplius scribit Cato uestimenta ne tinea tangant, amurca decoquito ad dimidiam eo ungitur fundum arce, & extrinsecus pedes, & angulos ubi ea aruerit, si hoc feceris tinea non nocent. Item ligneam omnē suppellectilem si unguet non putrescit, & cum ea terferis splendidior fiet. Item ænea omnia ungitur, sed prius extergito bene, postea cū uti uolueris extergito, splendidior erit.

Et erugo nō erit molestā. Oleum si in uas nouū traditurus es, amara
 ca ita nēda est, calida uel cruda prius collinito, oppilato agitatoq;
 diu, ut bene combibat, id si feceris uas oleum non bibet, & oleū me-
 lius & ipsum uas firmitus erit, oliuæ quædam sunt domesticæ, quæ-
 dam syluestres, & domesticæ quædam sunt acerbæ uirides, quædā
 mediocres, scilicet uariæ, & rubæ, quædam nigre & maturæ. A-
 cerbæ & uirides nihil habent adhuc unctuositatis, sed aquositatis
 tantum, & hæ sunt terrestres, ponticæ & frigide & siccæ. Unde
 sunt stomachi confortatiuæ, & uentris constipatiuæ, & ad digerē-
 dum tardæ, & corpus nihil ferē nutriunt, sed has oliuas quidā pre-
 parant cum sale & aceto. Alij cum aceto tantū, & hæc sunt frigidio-
 res & tenuiores, quare cholera acumen extinguunt, & uirtutē appē-
 titiuam excitant, maxime si in medio prandij accipiantur, quæ uir-
 tuti digestiuæ obediētes ualde stomachū consoriat, & uentrem
 stringunt. Cato scribit eas optime usui conditas, si sale sint confrica-
 tæ diebus quinq;, & tūc sale excusso si biduo in sole fuerint positiæ,
 & manere idoneas. Et solcre easdem sine sale in defrutum conde-
 re. Nigræ quidem maturæ calidæ sunt & temperate humidæ, qua-
 re cibus earū est multum nutritibilis, & grossus, mollificās stomachū,
 tardus ad digerendum, & faciles ad egerendum. Et tardioris qui-
 dem digestionis propter unctuositatem, facientē cibum uacare in
 stomacho uel in ore stomachi. Facilitas uero egestionis propter un-
 ctuositatem accidit, quæ facit stomachū lubricum unde priusquam
 digeratur de stomacho descendit, & nonnunquam in cholera mru-
 beam cōuertitur. Mediocres uero minus nigris sunt nutritiuæ, pro-
 pter uentositatem suāq; ponticitatis priuationē & paucitatem. Ole-
 um quidem quod de oliuis fit, aliud est recens, nouiter de olearum
 fructibus expressum. Aliud uetus quod diu de fructibus manauit.
 Cognoscitur autē laudabile oleum in odore, si est odoriferū, in sapo-
 re si est optimi saporis, cuius scilicet ponticitas in lingua sentitur,
 acuminis indigens qualitate, quia ponticitatis quantum habet tan-

tum frigiditati & siccitati pertinet, & ob hoc stomachum confortat, proinde antiqui assimilauerunt ipsum oleo rosato, illudq; in multis passionibus olei rosati uice dederunt. Oleū quidem recens ex oliuis nigris & maturis calidū et humidū est, mediocriter stomachi & uentris mollificatiuū, citoq; in cholera rubeam cōuertitur, quod uero longe ab oliuis maturis fluit omni carebit malitia, quo ad aliquid retinebit ponticitatis. Sed ablata penitus ponticitate sit nocibile, citoq; in malos humores conuertibile. Quod si multo magis inueterauerit, ut saporis fiat asperioris & horribilioris inconueniens erit esui, tamen utile medicinæ

De Piro.

Pirus est arbor nota, & eius quidē diuersitates infinite sūt et in qualibet ciuitate diuersa inueniuntur pira. Ideoq; infinita et inutilia om̃ssa, hoc solū hic dicere sufficiat, quod quædam maturantur in mense iunio. Quædam in mense iulio, quædam augusto, quædam septembri, & quædam octobri, & quædam si sunt collecta & seruata in sequenti tantum maturantur æstate, ut pira regina, hæc arbor omnem cœli statum patitur, nam in calido, frigido & temperato aëre satis congrue cōualescit, & fructum profert. In macra & pingui potest terra plantari, uerū in macro, arido & cretoso solo pira minora & duriora erunt, & ipse arbor res parue & quasi uetustate cōsumptæ, & maxime ubi salsedo est uel amaritudo terræ ad ipsarum radices. In loco autem dulci & pingui solo ualidas arbores & fructus nobiles & plurimos consequimur. Et maxime si tale solum in lateribus montium uel in planis prope montes fuerit, in quo pirorum arbores sunt plantatæ. Nam enim in talibus locis degenerabit hæc arbor, nec in se aut in fructibus defacili patietur defectum. In locis autem multum à montibus remotis, nimium humidis, & aquosis erunt arbores magnæ & frondosæ, fructusq; ipsarum turgentes & uirides, ac uiuo calore carentes, & eorū odor & sapor quodāmodo insipidus et obtusus.

Plantari possunt rami pirorum, ut de oliuis dictum est, & eodē modo, sed quandoq; tardus est euentus, & non perfecte fructificant. Item plantatur pira & nasci quidem necesse est originem suam repetentia, sed quandoq; hoc est huiusmodi homini expectare longinquum, & non domestica sed syluestria nascentur. Melius ergo est ut pirorum plantas radicatae seruamus agrestium, & cum comprehenderit inferantur. Spacia uero inter ipsas arbores ut melius conualescant 30 pedum esse debebunt. In aridis & siccis locis mense Octobri & Nouembri, frigidis Febuario & Martio, temperatis utroq; tempore congrue pirus plantatur, aut etiam transplantatur. Inferitur conuenienter in piro agresti uel domestico & in malo, in quibus optime prouenit. Itē in spina, sed in hac ad debitū augmentum peruenire non potest. Item in quibusdam alijs arboribus insita comprehendit, sed inutiliter, & ideo hoc omitto. Potest autē inferi hac arbor sub terra, & supra eam iuxta terram & in altum secundum distinctionem traditam in libro secundo, cum in communi de insitionibus locutus fui. Fit eius insitio sub cortice, & in trunco scisso. Item in salicem pertica perforata & sub terra sepulta. Item per illum modum qui emplastratio nominatur. Item per illum qui dicitur ad buccellum. Horum autem nodorum doctrinam in libro secundo sufficienter ostendimus. Assidue gaudet fossione, ac letaminis ubertate pinguescere. Formatur autem ut unum solum habeat stipitem, qui usq; ad octo uel decem pedes aut plures eleuetur à terra, ibiq; ramorum diuisio procuretur. Accidunt piris multa nocumenta, quæ cum eorū cura nominata sunt in principio huius libri, cum sermonem feci de arboribus in communi, & colliguntur sine periculo, si rami debiles altiores congruis funibus cum fortioribus alligentur. Hæc enim arbor ualde fragiles habet ramos & casui colligentium expósitos, & maxime cum ad ætatem decrepitam incipit declinare. Pira colliguntur diuersis temporibus, secundū diuersitates maturationis ipsorum, ut cum æstiu, tunc legantur cum odore.

odore & colore sibi proprio maturitatem prætendunt, quæ si duobus aut tribus diebus ante legantur, uidelicet aperientibus primis maturitatis indicijs, pluribus seruabuntur diebus ad usum quam si sint ultima maturatione collecta. Quæ uero in fine autumnû maturantur per hyemem seruanda Octobri mense legantur, sicco tempore & in lunæ decremento. Seruantur pira si à caducis diligenter electa, integra & prope dura & aliquantulum uiridia obruta inter paleas uel frumenta ponantur, in loco tamen obscuro & sicco. Alij cum tenacibus suis statim lecta picatis urceis condiderunt, & oribus uasculorum gipso clausis aut pice ipsa sub diuo obruta sabulone texerunt. Alij pira diuisa & granis purgata in sole siccant, & in frigida aqua salsa manere permittant. Postea in aqua puro biduo macerentur, deinde in fine in uino dulci mersa custodiuntur, uel in sapa uel passo usui reseruantur. Vinum fit de piris si concussa & sacco rarissimo condita ponderibus comprimantur uel prælo, hoc in hyemem durat, sed prima acescit æstate. Acetum de piris sic fit pira syluestria uel asperi generis in cumulo seruantur matura per triduum, deinde mittantur in uasculum. Cui fontana uel pluuialis aqua miscetur, & operitū uas per triginta relinquitur dies, ut subinde quantum sublatum fuerit ad usum aceti, tantum aquæ ad reparationem reddatur. Liquamen de piris sic fit, pira maturiss. ma cū sale calcantur, ubi carnes eorum fuerint resolutæ, uel in capsellis uel in uasis fictilibus paratis clauduntur, post mensem tertium suspensæ hæ carnes liquorem dimittunt, saporis iucundi, & coloris albiduli. Ex ligno piri pulchræ asides & tabule fiunt, quæ optime leuigantur, ex quibus multa opera cōgrue fiunt. Pira quedam domestica, quedam syluestria sunt. Syluestria frigidiora, duriora & sicciora & magis pontica sunt domesticis. Rursus pira quedam sunt acerba pontica, & quedam matura dulcia, acerba pontica omnia sunt de natura syluestriū, & stomachum cōfortant, uentremq; constipant, & sunt frigide & siccæ medicinæ, non nutrimento conuenientia.

Ideoq; oportet operam dare ut mollescant & asperitatem amittant, ut uidelicet elixentur, aut super calidā aquae sumum suspendantur, aut operta pasta assentur, aut cum melle condantur. Pira siue cocta siue cruda sint, uentrē constipant, & si cocta sunt in aqua pluiiali posita super os stomachi cōpescunt uomitum ex cholera, & super pectinem posita fluxū uentris constringunt. Pira dulcia matura temperatæ complexionis sunt, quia minus cæteris frigida sunt, quæ propter calefaciūt & augent digestionē, ualētq; in his quoq; quorū stomachi frigidi sunt & sicci, habent autē pira proprietatē, quod si cū fungis coquantur omnē auferunt læsionē, præcipue si syluestria sunt, propter ponticitatē suā. Cinis arboris piri agrestis bibulus in his qui fungorū sunt comestione suffocati multū ualet. Frondes pitorum & rami stiptica sunt, sed pitorū stipticitas cū aquosa dulcedine mixta est. Auic. dicit, q; pira syluestria exiccata cōsolidant uulnera.

De Prunis.

Prunus est arbor nota, & eius quidem diuersitates sunt, quia quædā est domestica, & quædam syluestris, domestice quædā faciunt pruna alba, quædam nigra, quædam rubra, & rursus quædam mollia, quædam callosa & dura, & iterum quædam grossa, quædam parua. Aërem desiderant tepidum principaliter, & frigidum satis commode sustinere possunt: loco gaudent læto & humido, & similiter lapidoso & glareoso iuuantur loco, lætamen recusant, quia ex hoc fructus uermiculosos & caucos faciunt. Seruntur ossibus suis autumno mense nouembri, prutri solo & subactō duobus palmis uel minus obruantur ossa: eadem ponuntur & Februario, sed tunc sunt per triduum lixiui maceranda, ut cito germinare cogantur. Cui rei proderit, si in seminario natiuantur, ut postmodum elapso biennio transferantur, ponantur etiam eisdem mensibus & plantis quas sumemus de radicibus & cortice matris, radicibus cū ponuntur fimo oblitis. Hæc arbor nō multum profundas querit scrobes, quia non multū in profundo radices figit

figit, nec multa magna spacia, quia se inuicem parum impediunt. Inferitur in se & in persico & amygdalo, sed eam degenerem reddit & paruum, & in se recipit amygdalū & malum secundū quosdam, & optime persicum. Extremo Martij fit eius insitio, uel mense Ianuario anteq̃ gummi eius incipiat lachrymare. Sed ego etiā mense Februario expertus sum sepe optime prouenire, iuuatur frequēti humore, & assidua fossione. Extirpandæ sunt soboles circa radices, exceptis rectoribus, quæ seruabuntur ad plantas, formantur aut̃ ut unū solū habeant stipitē, nō multū eleuatū à terra, si languida est arbor pruni, amurca cum aqua æqualiter temperata radicibus debet affundi, uel cineres ex furno et maxime sarmentorū, si poma decidunt oleastri cunctū terebrata infige radici. Si uermes aut formicas patitur, curetur ut supra in tractatu cōmuni de arboribus dixi. Pruna siccantur etiā in sole, scissa in tribus uel quatuor partibus circa ossa, aliij in aqua marina, uel aqua feruente recentier lecta pruna demergūt, & inde sublata in furno faciūt uel in sole siccari. Ex prunis fiūt optime sepes & utiles, quia sua spissa pullulatione eas spissas et fortes faciūt, & fructū abundanter præbēt, & cū duobus uel tribus uel quatuor annis elapsis incidūtur, quibusdā rarioribus relictis multos præparāt uinearū palos, & igni satis faciūt abundanter. Sed ut diuersorum prunorū plantæ pro sepibus faciendis habeatur copia, nihil erit utilius quā tempore maturitatis earū pueros ad forum plateasq̃ mittere ubi uendūtur, & à personis uilibus comeduntur, quia omnia ossa cuiuslibet generis inuenta colligant, et hæc sicca fu-
prædictis temporibus plantanda seruentur, ex quibus quatuor usq̃ ad sex simul in seminario poni possunt, & postea in seminario nutriuntur, & cum conualuerint ad loca sepium transferantur & sulcos. Pruna parum nutriunt, & alba quædam dura sunt ad digerendum, stomacho nociua, sed exiguum solutiua. Ideoq̃ cum sint grossa non debent comedi nisi grandia & perfecte in arbore maturata, & pruna nigra quædam sunt domestica, quædā agrestia,
rursus.

rursus domestica, quedā sunt nigra, perfecte in arbore maturata, & dulcia nimis, sunt frigida & magis humida in secundo gradu, ut Auicenna dicit. Nam eius frigiditas est in initio primi gradus, humiditas uero in fine. Platearius tamen dicit, quod sunt frigida & humida in secundo gradu. Auicenna dicit, quod sunt frigida in principio secundi, & humida in fine tertij, stomachū humectant, uentrem molliunt, & choleram rubeam soluunt & proijciunt, tamen si nimium utamur stomacho nocent. Cruda uero dura, uiridia & pontica pessima sunt in medicina & cibo, durum enim stomacho ualde noxium est, & minime nutrit atq; fatigat. Rufa uero magis sunt frigida & humida. Nimis agrestia nimis stiptica sunt, ideoq; ualent ad diarrheam & dyssenteriam, & quidem ea matura colligūt, & sciunt per medium & ad solem siccant, aceto aspergunt, & in uase reponunt, & hæc magis sicca, habent uirtutem in frigidandi, & intestina leniendi, unde ualent in acutis ægritudinibus, & ad uentris constipationem ex humero cholerico. Et si sunt uiridia, dentur ad edendum si sicca coquantur in aqua, & pruna comedantur & aqua bibatur. Auicenna dicit, quod gummi eius est subtiliatium & incisiuū & conglutinatiuum & consolidat ulcera. Et cum ex folijs prunorum colluitur os, prohibet fluxum in uenam.

De Persico.

Er ficus est arbor nota, quæ parua est, cito tamen crescit, & paruo tempore uiuit: in locis quibuscunq; prouenit, sed pomis & frondibus & durabilitate præcipua sunt, si cælum calidum, solum arenosum, & humidum sortiantur. Frigidis uero & maxime uentosis intereunt, nisi aliquo defendantur obiecta mense Nouembris in locis calidis, cæteris uero Ianuarij perfici ossa in pastinatis areis si ponenda, binis uel uno à se pedibus separata, & cum ibi plantæ excreuerint transferantur, & non amplius quàm duobus palmis uel tribus secundum Palladium obruantur, dum tenera sunt germina, herbis persæpe circumfessa liberentur.

plantam

plantam bimam recte transferimus breui scrobe, nec à se longe statuenda sunt, ut inuicem à se calorem solis excutiant ianuarij & februarij in locis frigidis. Nouembri calidis persicus inseritur, maxime circa terram furculis plenioribus & prope arborem seu stipitem natis. Nam cacumina uel non tenebunt uel diu durare non poterunt. Inseritur in se, & in amygdalo, & pruno, aprili mense uel maij locis calidis. In Italia uero maio existente & in iunio persicus inoculari potest, quod emplastrari dicitur, præciso duper trunco & emplastratis plurimis gemmis, eo modo quo dictum est. Ego autem inueni eius insitionem in pruno factam mense februarij optime conualere, ablaqueandæ sunt per autumnū, & suis folijs stercoreandæ. Item putandi sunt, putrida & arida tantum uirgulta tollantur, nam si aliquod uiride auferatur arefcūt, ut Palladius ait. Apud nos experientia contradicit, imò si rami uirides loco incongruo nati tolluntur pulchrior & melior efficitur arbor, sed forsan in sua regione loca erant arida nimis, hæc arbor ardore solis arefcit. Et ideo cumuletur aggestione frequenti, uespertino iuuetur humore, & obiectus defendatur umbraculis, ut idem Palladius dicit, quod intelligo in locis nimium calidis & siccis, quia in nostris partibus temperatis non eget. Vnum solū stipitem habere debet à terra modicum eleuatum. Languenti arbori ueteris uini feces aqua mixtas oportet infundere. Contra pruinas stercurus ingeratur persico, uel, ut modo dixi, uini feces cum aqua mixta, uel quod magis prodest faba, in qua aqua decocta est, ut idem Palladius ait. Si uermes patitur, cinis amurcæ mixtus eos extinguit, uel bouis urina, cum aceti tertia parte confusa. Si poma caduca fiant, radices eius nudatæ uel trunco lentisci uel terebinthi cuneus infigatur, ut ait Palladius. Vel terebratæ in medio palus salicis imprimatur. Si poma rugosa creabit aut putrida, circa unum truncum cortex rescindatur, & cum inde modicus humor effluxerit, argilla uel palleato luto tegatur. Contra uitia persici fertur proficere sparteæ ad ramos suspensa. Per-

fica seruantur si detractis osibus in sole siccantur. Item detractis osibus melle condiuntur, & sic saporis iucundi fiunt. Item seruari dicuntur si umbilicum eius gutta picis calentis oppleueris, & in uase clauso reponas. Persica diuiduntur in duo, quædam enim sunt grossia mollia, hæc sunt magis aquosa, scilicet frigida & humida, & quædam sunt parua, solida, dura, & hæc sunt magis terrestria, scilicet frigida, & quodammodo sicca, & maxime si non fuerint perfecte in arbore maturata, aut fuerint omnino acerba & cruda. Frondium eius succus potatus lumbricos & cucurbitiuos eijcit. Persica frigida & humida sunt in secundo gradu. Phlegma generant, ieiuno stomacho sunt edenda, & post uinum uetus odoriferum est potandum, idem facit si ex eo cataplasma feceris, umbilico, secundum Auicennam. Et succus foliorum eius in aurem missus uermes interficit. Matura sunt bona stomacho, & in eis est uirtus faciendi appetitum cibi, & oportet quidem ut non comedantur post alium cibum, quoniam corrumpuntur post ipsum, & corrumpunt eum qui præcepit, & sicca sunt tardæ digestionis, & non boni nutrimenti, quamuis sint multi nutrimenti, & matura leniunt uentrem, & immatura constringunt.

De Palma.

Palma est arbor ferens dactylos, aërem desiderans calidum aut temperatum, nam in climate calido ante hyemem maturat fructum, sed in frigido, quod est quintum uel sextum clima, non maturat, nisi post hyemem ad principium ueris aut æstatis anni sequentis. Sed circa septimum uel quartum clima pullulat, sed propter frigus non conualescit, sed est uerius dicere quod nec in sexto climate uiuat, uel in quinto difficile. Terram solutam & sabulosam requirit, nam constat locum prope nullis fructibus esse utilem, in quo palmæ sponte nascuntur. Scribitur plantis aprili mense uel maio tamen quando plantatur
ponitur

ponitur circa eam uel sub ea pinguis terra fundatur. Item scribitur mense octobri semine siue ossibus dactylorum non ueterum, sed recentium & pinguium in cuius seminario terræ cinis miscendus est, uel notandum est tamen quod ex uno nucleo uix unquam planta crescens conualescit, sed potius ex multis simul positis, & hoc indeo est quia plantula quæ ex uno oritur adeo debilis est quod truncum qui arborem portare possit facere non potest. Sed multe plantæ simul exortæ, propter compressionem sibi inuicem cōtinuatæ perficiunt illius arboris truncum. Porro cum semina & nuclei aliarum plantarum habent uirtutem pullulatiuam, quædam in summo, quædam in imo, quædam in circuitu, quædam in medio, nucleus palmæ qui est os dactyli habet quasi in dorso suo, & ibi est foramen striatum aliquantulum longum, per quod germen suum egreditur.

Quare optima plantatio eius est, quod hæc ossa in sacculo lineo in sabulo ponantur, & quanto fieri potest foramen unius foramini alterius applicetur, ut plantulæ unius coniunctæ perfectiorem faciant arborem, palma enim unius uirtutis non proficit, tam propter sexū qui in ea restrictior, quàm in alijs plātis, tum etiā propter ligni debilitatē. Item palma masculus nūquā facit aliquē fructū, sed plātatus masculus iuxta foeminā inclinatur ad eā, ita quod tangūt se rami maris & foeminæ, & cōprimit bifurcatio ramorū foeminæ ramos maris, & tūc rectæ palmæ decedūt à se inuicē, tunc foemina cōcipit nō substantiā aliquā emissā à masculo, sed uirtute ipsius. Similiter autem hæc ostendunt opera rusticorum, quoniam cum longæ sunt abinuicē plantatæ masculus & foemina abstrahūt masculi ramos, et ponunt super foeminā, & illa in furcis suis uel cōprimit eos, & cōcipit ex eis. Cum autē stat foemina fructu onusta, per uentū qui spiritū & humorē masculi ducit super fructus foeminæ, & eius maturatur fructus. Nō autē est arbitrandū q. ista in pregnatiōe et maturatione foemina indigeat, quādo ex pluribus seminib. planta cōualescit, quia tunc plures masculos in uirtute & substantiā in se habet.

Annua uel bima debet transferri mense Iunio, & Iulio inchoante circumfodiatur assidue, ut irrigatio continua aestatis uincat ardor. Aquis aliquatenus salis palme iuuantur. Si agra est arbor, feces uini ueteris ablaqueatae oportet affundi, uel radicum superuacuum capillationem decidere, uel cuneum salicis interfossis radicibus imprimere. Haec arbor difficilime crescit, & longissimo tempore uiuit, ante centum annos fructum non facit, ut dicit Plinius. Et est sciendum quod fructus dactylorum non percutiliones dependent à ramis eius, sed potius habent sedes quasdam in quibus immediate super ramos existunt. Et quod mirabile est in una, si aliqua profert fructus suos & ramulos in quibus fructus sui consistunt, quasi aliqua in superiori parte aperitur, sicut fit in filiqua rosae & lilijs, & aliorum multorum florum, sed aperiuntur inferius ex parte rami super quos sunt, eo modo quo aperitur filiqua papaueris & porri. In summo autem cacumine habet haec arbor cassam, in qua est substantia mellis, quae multum accidit ad substantiam dactyli, haecque cum abscinditur palma arefcit. Dactyli calidi sunt & humidi in secundo gradu, grossi sanguinis generatiui, & difficilis digestionis, sicut bus tamen siccis sunt digestibiliores, & magis urinam prouocantes: sed illis assuescentes epatis & splenis constipationem duritiem atque grossitiem & tumorem patiuntur. Gingiuiis, & dentibus sunt noxiui, & dolorem in ore stomachi faciunt.

De Pino.

Pinus est arbor nota, quae creditur prodesse omnibus quae sub ea sunt: amat locum gracilem, saepe maritimum, inter montes & saxa uastior & procerior inuenitur, uentosis & humidis locis arborum sunt incrementa letiora. Sed huic genere deputabis ea spacia uel montes, quae alteri utilia esse non possunt. Ex arabis ergo ea loca diligenter atque purgabis, & frumenti more semine aspergas, ac leni sarculo curabis operire, nec plusquam palmo debet abscondi, & nata.

& nata non transferantur, quia non facile comprehendūt, & uix
 crescunt, nec aliquo tempore inci dantur, quia moriuntur, & loco
 rami siue radices incise aliae non nascuntur. Scriitur igitur nucleis
 suis, aqua per triduum maceratis, calidis & siccis regionibus men
 se Octobri & Nouembri: frigidis uero & humidis Februario &
 Martio. Alij dicunt, fructum pineum translatione in multa semina
 duci, in colliculis terra & fumo repletis obruunt, quae ubi creuerint
 relicto eo quod solidius est, auferunt alia. Vbi iustum ceperit nutri
 mentum, trinam plantam cum ipsis colliculis transferunt, in scrobq;
 indulgent radicibus largitatem terrae, tamen equi sterqus admi
 scent. Seruandū est autem ut radiceius quae una & directa est usq;
 ad summitatem eius possit integra & illaesa transferri, defendenda
 est arbor tenera à pecore, solumq; ne calcetur inuvalida. Putatio no
 uellas pini arbores tantum promouet, ut paucis annis in iustam ma
 gnitudinem crescat. Item fertur quod sub eius cortice nascuntur fa
 cile uermes, qui lignum corrodunt & destruunt, & ideo longiori
 tempore durat, si saepe corticibus spoliatur, nuces pinei usq; ad men
 sem Nouembris in arbore esse possunt. Maturiores pineae legentur
 prius tamen quam putrescant nuclei, qui nisi purgati durare non
 possunt. Tamē aliqui in uasis fictilibus nouis & terra repletis cum
 testis suis asserunt custodiri. Pineae calida est & humida in secun
 do gradu, secundum Auicennam in tertio, uirtutē habet leniendi,
 humectandi, & aliquantulum aperiendi. Optimus cibus est labo
 rantibus in instrumentis spiritalibus, & apostemate ex frigido hu
 more, asmaticis, id est, siccae tussientibus, hectica febre laborantibus
 & consumptis. Sanguinem augmentat, libidinem incitat, per se po
 test dari, uel cū sirupo uel electuario, uel in cibus. Contra tussim ua
 let cortex exterior, cum primo pinea ab arbore sumitur,

si decoquatur bene in aqua, & postea super
 carbones ponatur, ut patiens sue

mum recipiat.

k k 3

De Pipere:

De Pipere.

Piper est arbor parua, & nascitur optime, & fructificat sub cancro, & climate ubi est multa adustio solis, & præcipue in monte Caucaſo, ut dicit Isidorus, dicit etiam quod eius syluas serpentes custodiunt, sed incolæ illius regionis tempore maturitatis syluas incendunt, & serpentes fugiunt, & ex incendio grana piperis quæ naturaliter erant alba, efficiuntur nigra & rugosa. Diasc. dicit quod Saraceni collectam ponunt in clibano, ut uirtus generatua auferatur, & non possit in alijs partibus mundi feri, in locis etiam temperatis nascitur, sed in eis fructum non facit. Ideo apud nos ipsius plantatio & industria nullius utilitatis est. Piper calidus est & siccus in tertio gradu, uirtutem habet dissoluendi & confortandi, puluis eius naribus appositus sternutatione prouocat, & ceruicem à superfluitate phlegmatum mundificat, uinum decoctionis eius & ficuum siccarum, spiritualia mundificat à glutinoso humore, & miro modo ualet contra frigidum asma. Puluis etiam eius cum ficibus datus ad idem ualet, puluis etiam in cibis datus digerit, & confortat, sanguineis & cholericis non est utilis usus piperis, dissoluit enim & quandoque inducit lepram. Item puluis eius super carnem positus eam corrodit. Auicenna dicit, quod cum melle positus in palato est conueniens ad anginam, & pulmonem mundificat cum aceto bibitum, & linitum est bonum apostematibus splenis. Item prouocat urinam, & eijcit foetum cum fortitudine.

De quercu, rouere, & cerro.

Quercus, rouer & cerrus sunt arbores magnæ, quæ sunt ferè eiusdem naturæ, multamque similitudinem habent in soliditate, & duritie lignorum, & foliorum forma & fructus, nam omnes produciunt glandes, omnesque profundas multas & magnas radices faciunt, sed in arborum forma differunt, nam quercus breuem facit stipitem, & ramos magnos, ab omni parte diffusos. Cerrus est quæ stipitem facit longissimum, & ualde rectum, & paucos

paucos ramos. Rouer uero facit stipitem directam & altum, cum paucioribus ramis. Hæ arbores terram solidam & duram ac me-
diocrem querunt, & montuosam uel montibus propinquam, reso-
lutam uero & aquosam & præcipue sabulosam refugiunt. Seru-
untur glâdibus suis in seminario, uel in agro, uel ad ripas fossatorum
positis, mense Ianuario uel Februario & etiâ mense Nouembri col-
liguntur glandes, tempore quo maturæ uel ab arbore cadunt, & ad
solem siccæ seruantur pro cibo porcorum, quibus est conueniens
& bonus, omnes prædictæ arbores in aquosis sub terra diu durabi-
les sunt. Supra terram uero rouer melior cerro est. Glandes fri-
gidæ sunt in primo gradu, siccæ in secundo, non utimur eis in cibo
hominum, sed porcorum, quia sunt digestionis inobedientes, & uen-
trium cōstipatiuæ, & ideo ualent dyssenterie, & ulceribus intesti-
norum, & fluxui sanguinis. Sed tamen urinam prouocant, & corpo-
ris sunt nutritiuæ, quasi quedam grana, tardæq; de stomacho descen-
dunt, & capitis dolorem faciunt, propter fumum earum ex stoma-
cho ascendentem, sed eius superficies multum est stiptica, & simili-
ter ipsarum arborum gallæ, unde ualet ad sanguinis fluxum mulie-
rum. Item decoctio earum conuenit intestinorum uulneribus, pul-
uis etiam eorum combustorum in loco uulnerum immixtis humores
putridos fluentes desiccant. Auicenna dicit, quod earum folia sunt ue-
hementis stipticitatis, & fructus quidam glandis confert apostema-
tibus calidis in principio. Folia præterea glandis faciunt coërce-
re plagas cum teruntur & puluerizantur desuper. Et gallæ ipsæ
cum liniantur cum aceto super impetiginem & auferunt eam.

Et puluis earum spargitur super aquam & bibitur ad
uulnera intestinorum & ad fluxum antiquum: &
similiter quando ponitur in medicinis con-
ueniens est ad hanc ope-
rationem.

De Sorbo

De Sorbo,

Orbus est arbor nota, cuius fructus duplex est, scilicet par-
uus, rotundus, & hic ex foemina producitur, uel maior pa-
rum longus & acutus, qui ex mascula procreatur, amalo-
da humida, & proxima frigida, & in montanis uel montibus pro-
ximis locis magis quam in uallibus & remotis à montibus delecta-
tur, solum pinguisimum desiderat, cuius indicium certissimū facit,
quod in huiusmodi locis frequētes uidentur nasci. Mense Ianuario,
Februario & Martio locis frigidis. Calidis uero Octobri & No-
uembri. Sorba seruntur egregie, ita ut maturata in seminario ipsa
poma pangantur. Plantas etiā si quis ponere uoluerit, habebit ar-
bitrium, dummodo calidis locis mense Nouembri: temperatis Ianua-
rio & Februario, frigidis Martio disponat, planta est transferen-
da robustior: scrobem desiderat altiore, & spacia longiora, ut
quod illi maximo prodest à uentis frequētibus agitata grandescat.
Mense Aprili uel ultimo Martij sorba inseruntur in citonia, spinam
albam, licet in ea parua proueniat, sub cortice & in trunco, uel, ut
pūto, etiam in piro, & in malis competenter inseri potest. Gaudet
irrigatione temporibus siccis, & assidua fossione. Formanda est, ut
unum solum habeat stipitem circa 10 uel 12 eleuatū à terra. Si uer-
mes patiatur infestos, qui in ea rufi aut pilosi solent internam me-
dullam secare, aliquos ex his ab arbore detractos, incendio uicino,
cremare debere Palladius ait. Quo genere alij creduntur sugere
uel perire. Sorba seruantur hoc modo, lecta duriora & posita ubi
mutescere coeperint, fistilibus usq; ad plenum clauduntur urceolis,
gypso desuper tectis, et in bipedanea scrobe loco sicco sub sole mer-
gentur, ore peruerso, & desuper spissius terra calcatur. Item secta
per tres partes siccantur in sole, & seruantur, uel per medium di-
uisa siccantur. Cum uero uoles uti aqua feruenti macerata reuiu-
scunt sapore iucundo, aliqui tamen pendiculis suis uiridia lecta sup-
ponunt locis opacis & siccis. Ex sorbis maturis fit uinum sicut ex
piris

Piris. Lignum sorbi est solidum non corrigenu, sed facile frangibile, quare optime leuigatur. Ideo ualde est conueniens operibus uasorum scrincorum, & idoneum ijs que superficiem tersam & politam requirunt. Rubeum tamen habet lignum. Sorba frigida sunt et sicca, uentrisq; constipatiua, etiam si sint perfecte matura.

De Zezulo.

Ezulus est arbor quædam parua, multum scabiosa. Cuius folia multa, quasi in uno ramunculo sunt coniuncta, simulq; tempore hyemis ab arbore cadunt. Eius fructus similis est baccis rosarum, uel fructui oliuarum, unam tantum habens os, ærem desiderat temperatum, nec frigidum formidat. Et in terra pingui & soluta latatur, feritur nucleis suis in seminario mense nouëbri aut februario, satis & diligenter nutrire oportet, quæ cū conualuerint biennio uel triennio transferantur. Scriitur etiam plantis super radicibus matris natis. Inscrui eam posse putato in spina alba, & forsan in pruno mense februario & martio scisso trunco. Et formatur ut unum solum habeat stipitem, per sex pedes eleuatus à terra. Colliguntur autem zezula uindemiæ tempore, quædo rubedinem uel uarietatem ostendunt, & quia satis sunt delectabilia, ad edendum tamen modicum nutriunt.

De Zanipro.

Zaniprus est arbustula satis nota, quæ ærem calidum aut temperatum desiderat, & terram arenosam, solutam & serè sterilem, & maxime oritur & fructificat in littore maris, & in montibus serè sterilibus, in quibus est soluta terra, quæ lima uocatur. In locis uero aquosis et uallibus non uiuit, quia nimia humiditate corrumpitur, & nutrimento sicco & modico sustentatur. Huius arbustulæ sunt due species, sed species mascula, quæ in altum porrigitur, & ualde modicum fructum facit, & foemina quæ iuxta terram ramos quasi serpendo expandit, quæ miro modo toto serè

tempore anni fructificat, & fructum maturat. Item est tertia species pulchrior & melior. Fructus superioris speciei est paruus, rubeus, & grossus, ut parua cerasa, sed fructus superioris speciei est paruus & niger. Hæc arbustula syluestris est, & in dictis sponte nascitur locis. Tamen si quis eam plantare desiderat nucleis suis ferat, uel plantulas eradicatas de loco matris quo uoluerit transferat. Item eius radices multum sub terra demergat, quæ nec fossione letatur, ubi locus nimis fuerit adustus, uel nimis siccus & durus, mense februario & martio est serenda, putari aut formari nõ eget nisi forte quis masculum uelit propter uoluptatē aliquam in altum extollere. Colligitur autē fructus, cum successiue eius nigredine uel rubedine maturitatem fatentur. Eius lignum rubrum pulchrum & quodammodo uarium est, odoriferum, competitq; ueribus, quæ suum saporem caribus ex ipsis assatis conferre dicuntur, sunt etiam ex ea colearia satis pulchra. Fructus eius calidus & siccus est, & multum ualet contra frigidum tuſim si comestus edatur. Rami eius cum fructu & frõdibus in aqua uel uino cocti, & in uasa ex muffa infecta, cum ipso uino uel aqua calidissima positi & obdurato uendone in eadem agitati, uasa mirabiliter liberant, ipsisq; saporem & odorem laudabilem præstant.

De arboribus non fructiferis & omni utilitate ipsarum.

fficienter dictum est supra de arboribus fructiferis, & de cultu & utilitate ipsarum. Nunc autem dicendum breuiter de omnibus arboribus & fructibus infructiferis quæ reperiuntur in partibus nostris, & de utilitate ipsarum, secundum ordinem alphabeti.

De Abiete

De Abiete.

Bies & que uulgo uocatur piella & arese ferè eadem sunt arbores, non enim coluntur, & in alpihus & locis niuosis magne ualde proueniunt, & omnes miro modo directe in altum extolluntur, frondes uirides omni tempore habent ex ipsis fiunt arbores, & antennæ nauium magnarū, quibus nulla aliæ arbores sufficere possunt, optimæ sunt in omnibus operibus sic eis edificiorū, quia lenes & rigide sunt & durabiles, & asides ex eis factæ ubiq; plurimū domos exornant, fiunt etiā ex eis uasa uinaria, tam magna quā parua, sed in eis facile uinum in acetum mutatur. Sed arese præcipue competit situlis in quibus aqua defertur. Nam species per aquam facile uitiantur.

De Amedano.

A Medanus quæ alnus uocatur, arbor est quæ nō colitur, sed in locis palustribus & aquosis præcipue delectatur, & fabricis inutilis est, sed necessaria si locus humidus fundamentis planus est. Nā sub terra ilico radices infixæ uiridis emittit, & in grossa ex pluribus palis prope positis & in unū corpus reductis sortis simū & diu durable fundamentū facit. Item ex ea conuenienter incisoria fiunt, & passides, quibus rarissime accidunt crepaturæ.

De Azero.

A Zerus est arbor satis magna, quæ in alpihus inuenitur, quæ optime cōuenit cyphis, & parapsidibus & incisorijs faciendis & uasculis, et omnibus delicatis opibus, quia eius lignū est magnum, albū et solidū, & ualde politū efficitur, sed eius parapsides facile per calorem scinduntur, nisi factæ sint de quaterno, id est, de ligno in quatuor partes scisso aut de nodosa seu nervosa radice.

De Anoruo.

A Noruus est arbor parua, quæ similiter circa alpes oritur. Cuius medianus cortex datus in cibis aut potibus, mirabili ter acutrem laxat.

De Agnuscasto.

Agnuscastus est frutex, id est arbutula parua, quæ omni tempore uiridis reperitur in aquosis locis. magis, & in siccis minus, & eius lignum est durum, & folia eius sunt sicut folia oliuæ, sed sunt leuiora. Calidus est & siccus in tertio gradu, secundum Auicennam est calidus in primo & siccus in secundo. Flores, folia competunt usui medicinæ, & magis flores quàm folia, & flores quidem agnuscastus uocantur, qui in uere colliguntur, & per annum tantum seruantur, & uirides sunt maiores efficacie, quàm siccati. Dicitur autem agnuscastus, quia libidinem reprimendo castum facit, lectus enim ex eo factus libidinem stringit, prohibendo pollutionem, & uirge erectionem, ut Auicenna dicit. Fomententur genitalia, etiam ex aqua decoctionis eius, & succus potetur. Contra gomorrhæam decoquatur modicum castorij in succo eius, & detur in potu. Item folia & flores eius decoquantur in aceto, addito castoreo, & genitalia cataplasmentur. Et nota quod quidem extinguunt libidinem inspissando sperma, ut semen lactuæ, citrulli, melones, cucumeres, cucurbita, portulaca, actum, agrestia, camphora, & similia, quedam muniendo spiritus & consumendo sperma, ut ruta, maiorana, agnuscastus, cymintum, calamentum, & anethum. Hæc sunt calida apertiuæ, & uentositatem exterminant & soluiunt. Item fomentum factum ex aqua decoctionis agnuscasti matricis exiccat superfluitates, & ipsius angustat orificium. Contra lethargiam ualeat decoctio agnuscasti, apij, & saluie in aqua salsa. Si ex ea fortiter capitis pars posterior fricetur, Auicenna dicit, quod suffumigantur mulieres, cum uehemens desiderium coitus adest, & liberantur, & eius folia fugant uenenosa.

De Buxo.

Buxus est arbor parua, quæ solidissimum, croceum & pulcherrimum habet lignum, pulchrisq; frondibus & uiridibus semper uestita est, ex quibus domicellæ ferta faciunt.

Ant Plantari potest nō solum si plantulæ radicatæ de stipite matris euulsæ ponantur, sed etiam si rami eius denudatis frondibus infiguntur in terram. Rasura huius ligni quia frigida est & sicca, de coctâ in aqua putæi constringit fluxum, ut dicit Diasc. Tingit etiam crines si eius decoctione sæpius abluantur. Ex ipsius ligno fiunt optimi pectines, & cochlearia, & manubria cultellorum, & calculi & tabulæ certæ, & omne opus paruum quod pulcherrimū lignum sculpendum requirit, recipit enim & retinet commodè omnem formam.

De Grillo.

Grillus est arbustula parua, quæ in arenis fluuiorum oritur, quæ pulchras ualde uirgulas & multas emittit. Quæ colliguntur mense Aprili, cum succus in eis mouetur, & excoriantur. Deinde fiunt ex eis corbes, caueæ auium, & casei sic candi & conseruandi, & canistra, in quibus panes portantur & fructus. Item ex radicibus eius ligantur manubria falcium, & falcellinorum, & quæ ad incidendum ligna & putandas uineas sunt necessaria.

De Cypressso.

Cypressus est arbor nota, & pulchra, quæ uiridis semper existit, & ideo in claustris monachorū frequenter plantatur. Eius lignum est ualde odoriferū & pulchrum, & ex eo fiunt pulcherrimæ asides, quas homines libenter ponunt in fundis instrumentorum musicorum, ut citharæ, & aliorum, & in omnibus operibus delicatis. Hæc arbor, ut ait Auicēn. calida est in primo gradu, & sicca in secundo. Et quidam dicunt, quod est frigida folia & nux eius stiptica sunt, & folia eius delent morpheam, & consolidant uulnera, & nux eius confortat nervos, & roborant mollificationem, & stringunt etiam, & decoctio nucis cum acetō sedat dolorem dentium.

De Canna siue arundine.

Anna siue arundo nota est, terram desiderat mediocriter humidam & pinguem. Canneta sunt hoc modo, uide licet quod pastinata equaliter terra mense Februario & breuissimis scrobibus uno pede distantibus cannarū oculi per scrobes singulas obruuntur. Si calida & sicca prouincia est, ualles humidas irriguas opus est deputare cannetis. Si est humida regio, locis medijs instituuntur, sed succo uillarum subditis. Ligonizantur ut uineæ, & ligonibus in equalitatē terræ equabimus mense Octobri & Nouembri. Sed siqua sunt antiqua canneta, mense Februario sarcientur, recisis quæ sunt in radice purganda, & putribus male porrectis, & siqua gignendi non habent oculos. Ex cannis fiunt pali, & perticæ uinearū, & scorea quibus intra se domus pauperum distinguuntur, & secundum Auicennā sunt uehementis inafrigidationis. Et folia canne, radix & cortex conferunt allopecia, & abstergunt sordes, & radix cum capæ syluestri extrahit carni infixæ. Et lanugo quæ est flos eius quando cadit in aurem, facit euenire surditatem, qui inuisatur in ea & non egreditur.

De Genesta.

Genesta est quedam arbustula, adeo parua, quæ plurimum ad herbæ naturam accedit, quæ in montibus & locis maritimis oritur, & flores facit ualde pulchros, quibus profertis domicellæ utuntur ramusculis eius. Deficientibus iuncis possunt palmites uinearum ligari. Item ex genestis potest fieri stuppa, quæ loco canapi uel lini succedere potest.

De Fago.

Fagus est arbor magna, nascens in alpidibus, ex qua optime fiunt lanceæ, & fellarum asides & librorum. Item fabricis utilis est in sicco, sed humore corrumpitur. Isidorus autem dicit, quod glans siue fructus fagi est multum dulcis.

eis. Et eius medulla est muribus amica, et glires impinguat, turdis et columbis conuenit, et eos nutrit, et eius carnes concoctu faciles facit. Eius ligni substantia multum operibus est apta, sed non multum durat, quia à uermibus corroditur. Item est necessaria uindictarie arti, si nondum à uermibus corrosa est: quia ex eius cinere nitrum cum aliorum quorundam appositione per ignis conflagrationem artificialiter preparatur.

De Fraxino.

Fraxinus est arbor satis magna, quæ in pinguius et humidis nemoribus delectatur, eius lignum satis igni competit, et est optimum pro circulis uegetum et cadorum et scalis turrium. Item edificijs idonea est hæc arbor exiccata, non uiridis, dum tamen terram non contingat, quia statim humore corrumpitur. Eius etiam sylua de tertio in tertium uel quartum annum incisa optimas prouineis profert perticas. Plinius autem dicit, quod folia fraxini sunt utilia contra uenenum. Nam succo expresso potui dato contra serpentes, et eius umbra summe auxiliatur: tantaque ei est uis contra serpentes, ut eius umbram uespertinam uel matutinam non attingant. Et si inter ignem et fraxini folia ponitur serpens, in ignem potius quam in folia fraxini fugit. Et eius cortices et folia uentrem stringunt, et uomitum ex defectu uirtutis contentiue factum, si cum aqua pluuiali et aceto coquatur, et super stomachum ponatur, sedat. Et est arbor calida et sicca in secundo gradu.

De fraxinagolo.

Fraxinagolus est arbor fraxino in frondibus et in ligno similis, quæ in locis domesticis seu cultis delectatur. Hæc arbor fructum quendam siue granula parua producit, quæ nigra sunt quando matura exstunt, et ualde dulcia, sed fere nihil super ossa ex pulpa habent. Item exiccata multis mensibus conseruantur.

De Fusco

De Fusano.

Fusanus est arbor parua quæ in sepibus oritur, ex cuius ligno fiunt fusæ optimæ, et alia hoc genus.

De Oplo.

Plus, id est, taxus, est arbor parua, quæ in alpidibus et montibus eis proximis inuenitur, quæ optima est pro balistis ligneis et arcibus faciendis.

De Opolo.

Polus est arbor satis magna, quæ lignum habet ualde albu et pulchrum, ex quo fiunt optima iuga bouum, incisoria passides, et assides, pro delicatis operibus faciendis.

De populo & albaro.

Opulus et albarus sunt ferè similes arbores in magnitudine, et forma frondium, sed populus magis in altum extollitur, et eius lignum non politur. Albarus uero magis per latera ramos extendit, et est lignum eius albius et pulchrius pro assidibus faciendis, ædificijs in sicco satis competunt, licet longissimo tempore in eis non duret, locis humidis et arenosis præcipue populus delectatur. In montibus locisque saxosis ac cretosis durare non possunt. Plantatur ramis annalibus uel biennialibus, uel etiam maioris ætatis in terram infixis, et facillime comprehendunt. Item compertum, albarum incidi et quocumque inierint fragmina incissuræ, inde quasi spissam sylvam nasci, potest etiã hoc euenire ex pullulatione radicum, quæ circa præcisam arborem uniuersam occupant terram in superficie eius, propter quod etiam præfate arbores plurimum inueniuntur obesse uineis, et frumentarijs agris.

Populus hoc habet proprium, quod si æstiuo putetur tempore, aut perit, aut infirmatur, aut scabiosa efficitur.

Dicitur autem populus, eo quod incisus

pullulat ad modum populi,

ut dicit Isidorus.

De Rosa

De Rosarijs.

Rosaria nota sunt. Ex his aut̃ quedam alba, quedā rubea. Et iterum quedam domestica, quedam syluestria sunt, alba uero tam syluestria quā domestica fortes constituunt sepes, quia multas & fortes habent spinas, & omnes adeo retortas et uolentes ingredi retinent uiolēter. Sed rubea rosaria debiles uirgulas producant. Plantantur autē plantulis & uirgultis in paruas particulas diuisis, & in seminario satis seminibus. Et semina quedā sunt quæ in pomulo rubeo sunt collecta, quorū maturitas ad plantandū apta cognoscitur, cū post uindemias calorem fuscum et mollitiem quandam habent. Si qua sunt antiqua rosaria circūfodiātur, & ariditas reciditur uniuersa. Item quæ rara sunt, possunt uirgarum propagine reparari. Rosa frigida est in primo gradu, sicca in secundo. Viridis & sicca competit usui medicinæ. Siccantur autē aliquantulum ad solem, & possunt per trienniu seruari. Cum receptio rosarum inuenitur, sicca ponendæ sunt in medicinis, quia facilius conteruntur. Ex uiridibus autem fit mel, uel saccharū rosatum, aqua rosata. Mel rosatum sic fit, primo mel spumatur, deinde coletur, postea addantur folia rosarū, abiectis stipitibus, & quibusdam albis, quæ sunt in parte inferiori, & minutatim incisa ponantur, & fiat decoctio aliquantula, & signum decoctionis eius est odor & color ruffus. In septem libris mellis una rosarum ponatur, per quinque annos seruari potest. Et habet uirtutem confortandi, ex aromaticitate, mundificandi ex melle, competēter datur phlegmaticis, cholericis & melācholicis, in hyeme & æstate debilitatis, cum multa facta ex aqua & melle rosato, & facit mundificationem stomachi ex frigidis humoribus mel rosatum cum aqua decoctionis fœniculi feminis tribus granis salis additis. Vel fit hoc modo: Succirecentium rosarum una libra ponatur in cacabo ad ignem posito, cum bullire cœperit uiridium rosarum cum sorficibus uel cultello incisarum libra quattuor addantur, & dum bullierint, semper

gitetur, & in fictili uase repositis quantomagis tenebitur tanto melius erit. Cum aqua frigida stomachum confortat, & constipat, & cum calida mundificat, detur in mane & meridie. Eodem modo fit mel uiolatum, & ualet capitis doloribus febricitantibus cum tepida datum. Saccharum rosatum fit sic, folia rosarum uiridum pistata conterantur bene, & ponantur in uase uitreo per uiginti dies ad solem, & quotidie moucantur, & bene commisceantur. In quatuor libris sacchari libra una ponatur rosarum, & potest per triennium seruari, uirtutem habet constringendi, & confortandi, & ualet contra dyssenteriam, & lienteriam, & diariam ex debilitate uirtutis contentiue factam. Item ualet contra uomitum cholicum, contra sincopim, & cardiacam passionem, cum fit ex calefactione spiritualium detur cum aqua rosata. Electuarium de succo rosarum fit sic: Recipe sacchari, succi rosarum ana lib 2. & drach. 4. sandali trium generum drach. 6. spodij drach. 9. diagridij drach. 12. camphoræ drach. 1. tempera admodum electuarij, cum sirupo factio ex saccharo, & succo rosarum, & detur cum aqua calida admodum castaneæ in matutinali hora, ualet etiam contra guttam calidam & cholicam rubeam purgatur, & conualescentes tertianarios quotidie purgat, sine molestia, & reliquias malorum humorum, quæ ibi remanserunt potenter educit. Sirupus rosatus sic fit, quidam decoquunt rosas in aqua, & in tali aqua rosata addunt saccharum, & faciunt sirupum. Alij autem faciunt, ponentes rosas in alio uase, habentem strictum orificium, & supercassundunt aquam feruentem, & dimittunt ibi stare donec aqua fit rubea, & inde faciunt sirupum, & hic est optimus. Et nota quod sirupus factus ex recentibus rosis prius aliquatulum laxat, postea constringit, factus uero ex siccis in principio & in fine constringit. Contra fluxum uentris, & uomitum cholicum, detur cum aqua pluuiali, uel rosata. Febricitantibus post minutionem cum aqua frigida potui detur. Contra sincopim similiter secundum Nicolaum

colaum sic fit : Accipe rosas recentes , & pone in uase per se & in caldario pone aquam donec bulliat , & bullientem super rosas praedictas infunde , & postea uas ipsum tege , ne fumus exeat , ex quo aqua ibi refriguerit , rosas eijce , & alijs recentibus aquam bullitam eandem , iterum superinfunde , mutando rosas , donec aqua illa rubea fiat , de hac autem aqua quatuor libras accipe , & ibi libras quatuor sacchari infunde . Cum autem bullire inceperit , album ouorum aliquod in aqua frigida multum concutias donec spumescat , & illam spumam in sirupo bulliente spargendo infunde , & cum ferè nigrescere illa spuma inceperit , suauiter cum tacia remoue , & iterum aliam infunde , donec clarus fiat sirupus & cum coeperit sirupus quasi filum facere si cum digito tetigeris aut tacia dependens adhaereat , coctus est . Valet calori & siccitati febrium , sitim reprimat & confortat & constipat . Eodem modo fit sirupus uiolatus , & sirupus nenupharinus , qui ualet contra maximos calores in acutissimis aegritudinibus . Oleum rosatum sic fit : quidam decoquant rosas in oleo communi , & colant , alij terunt rosas uirides , & in oleo & uase uitreo soli exponunt per dies quinquaginta , & hoc est bonum . Sed secundum Nicolaum fit hoc modo : in duabus libris olei communis abluti libram unam uiridium rosarum aliquantulum concutiarum ponantur in olla plena , posita super ignem in caldario pleno aqua suspensio , & tam diu bulliant donec aquae tertia pars inde minuatur , quod demum album pannum lini immixtum torculari deprimatur , eodem modo fit uiolatum sabatinum & mirritinum oleum , & ualent ista olea contra acutas febres , inuncta super epas , & pulsus & tempora , & plantas manuum & pedum , quoniam calorem extinguunt . Aqua rosata fit multis modis : Nam quidam sunt qui habent patellam plumbeam quam ponunt super quodam texto euerso , cui est ab una parte ostium , unde sub eo ponatur ignis , & inter textum & patellam est cinis , grossitudinis digitorum duo-

rum, ne aqua saporem fumi accipiat, & circa textum est fornacella parua, de lapidibus ac luto facta, deinde patella rosis impletur, & capellum plumbeum ponitur super ipsam, ita quod uerfus partem unde aqua rosata egreditur aliquantulum pendeat, & ignis continuo pendeat super ipsa patella, tantum quod rosae dimittantur in ea, quod in eis humiditas sit consumpta, & tunc reijciuntur. Et aliae recentes in earum locum ponuntur, & in alio uase uitreo super pipeo capellae posito, aqua recipitur, deinde in gestarijs ad solem positis, quibusdam diebus decoquenda relinquitur, & seruatur. Alij uolentes succi omnem uaporem fumi & odorem euicare, in aqua rosata ponunt patellam praedictam ad capellam in cacoabo aqua pleno, atq; in fornacella disposita, quod ab una parte posita sit in eo aqua immitti, quae loco eius quae ab igne consumitur succedere possit, haec est optima. Quaedam in filo folia rosarum posita in uase uitreo ut suspensa in uase ex aliqua parte adhereat, soli exponunt, de super adeo claudunt ut uapor rosarum exire non possit. Et haec est melior quam ulla poterit esse: tamen ualde parum & cum nimio labore fieri potest. Habet autem uirtutem constringendi, & confortandi fluxum uentris, & uomitum cholicum. Detur rosata simplex uel aqua decoctionis mastichis & gariophylorum, & praecipue contra fluxum ex debilitate uirtutis continentiae, uel acumine medicinae, & quando ipsa nimis ducit, sincopantibus & cardiacis patientibus detur in potu, & supercrassergatur faciei. In colyrijs competenter ad oculos ponitur, & in unguentis ad faciem quia abstergit pannum faciei & subtiliat cutem. Rosae siccae naribus appositae cerebrum confortant, & reparant spiritus, contra fluxum uentris ex cholera detur aqua pluuialis in qua rosae sunt decoctae, ad idem ualet emplastrum de rosis & albumine oui & aceto posito super renes et pectinem. Contra uomitum fiat decoctio in aceto & spongia marina intincta ori stomachi superponatur. Contra sincopim detur aqua decoctionis rosarum, detur etiam puluis in ouo sorbili.

Item

Item contra ruborem oculorum, si sentiantur puncluræ, ualent rosæ coctæ in aqua & cataplasmate. Flos rosæ, quæ interius reperitur, ualet contra fluxum uentris & uomitum. Item puluis eius line superpositus humiditatem eius consumit. Et nota quod succus rosarum uiri diu in uase uitreo potest seruari per annum. Auicēna dicit, quod rosæ rectificat fætorem sudoris, quando in balneo administratur. Et emplastrum de rosis coctis & contritis, & non expressis positum super apostemata calida soluit ea.

De Rosmarino.

Rosmarinus est quædam parua arbutula odorifera, quæ semper habet frondes uirides, & quæ simulatur zanibro & scopæ, marinis locis præcipue delectatur, & ideo rosæ marinus appellatur, plantatur autem plantulis euulsis de matris radice. Item ramis in terrâ affixis, his mensibus quibus aliæ sunt plantationes. Calidus & humidus est, sed excessus eius non determinatur in gradu, flores & frondes eius medicinæ usui sunt. Et flos eius dicitur anthos unde dianthos electuarium fit ex eo, arbutula ipsa etiam lanotides dicitur, uel detrolibanos. Vnde cum istorum receptio inuenitur folia debent poni. Flores autem aliquantulum desiccate ad solem per annum seruantur, similiter & folia, uirtutem habet cōfortandi ex aromaticitate, dissoluendi ex caliditate, extergendi, mundificandi & consumendi ex siccitate, & diasoreticam ex caliditate. Contra syncopim & cardiacam detur dianthos cum uino. Item aliter fiat decoctio florum in uino: & tale uinum detur patienti contra frigiditatem stomachi & ad digestionem cōfortandam, detur dianthos uel uinum decoctionis florum & mastichis contra dolorem intestinorum & stomachi ex uentositate detur uinum decoctionis eius & cymini, & contra cerebri frigiditatem fiat eius decoctio in uino & patiens capite cooperto fumum recipiat. Contra humiditatem unæ acetum uel uinum decoctionis eius gargarizetur. Contra stranguiriam & dyssenteriam, flores uel saltem folia decoctamur

uino cataplasmentur. Ad mundificationes matricis & conceptum iuuandum fiat fomentum circa pudenda ex aqua decoctionis eius, flores autem in oleo decoctos supponunt sibi mulieres.

De Rubo.

Rubus notus est, competit sepibus faciendis, quia eas fortes ac spissas & pungentes facit, sed per se non multum, nisi plantas arborum uel aliarum spinarum admixtas habeat, quibus sustineatur, quæ adeò sunt solidæ, quod non flectantur & destruantur ab eo. Plantatur autem plantulis suis, quæ facile inueniuntur, ubi capita tangunt terram, quia ibi statim radices emittunt. Item plantatur seminibus suis mature collectis, & siccatis, usq; ad initium ueris seruatis, & tunc seminatis, fructus eius sunt mora, quæ mulieres & pueri comedunt, sed optima sunt pro porcis. Rubus calidus est & siccus, ut quidam dicunt, Constantinus autem dicit summitates eius esse stipticas, & ualere contra usturas, & calida apostemata, unde uidetur, quod sit frigida & sicca. Contra ruborem oculorum turiones eius cum uitello ouorum conterantur, & addito croco superponantur oculis. Contra quaslibet usturas cera munda resolutur, postea addatur oleum rosatum, deinde succus turionum eius cum maiori quantitate. Contra calida apostemata folia summitatum trita cum aqua rosata superponantur. Contra dysenteriam succus turionum eius cum aqua ordei pro chlystere iniiciatur, uel ex turionibus cum albumine oui & aceto fiat emplastrum super pectinem & renes, si sit uitio superiorum, lenticula aliquantulum exusta in succo eis detur ad manducandum.

De Salice.

Salix est arbor nota, sic dicta eo quod plantata facile salit in altum. Hæc arbor in locis humidis & arenosis & solutis delectatur, & non multum radices profunde figit. Plantatur optime sine radicibus, si terra perforata cum palo aut cum foratura. Planta biennalis in parte inferiori acuta foramini fortiter imprimatur,

matior, & usq; ad superficiem foramen ex sabulo impleatur, uel terra soluta. Terra ubi plantatur cretosa sit, deinde creta superponatur, quod si soluta est, terra in qua plantatur sufficit si ex eadē impleatur foramen. Cui multum proderit si eisdem cardinibus, quibus in salice steterat apponatur, sit autē eius plantatio mense Octobri & Nouembri aut Februario & melius mense Martio, cum iam ipsis plantis, super salice adhuc existentibus, uiridis succus se effunderit. Eis autem planta mense Aprili & Maio abradatur quicquid in stipite præter superiorem oritur partem. Tercio quoq; aut quarto anno inciduntur omnes æqualiter, sex pedibus supra terram, sed si duobus tantum pedibus supra terram ipsius formarentur stipites, proceriores produceret perticas, & longiori duraret tempore: quia hæc arbor tanto in ramis erit fecundior, quanto est terræ propinquior, & est ad incidendum aptior. Veruntamen si est in loco animalibus exposito magis timetur corrosio ipsarum, quæ octo uel decem pedibus à se inuicem distare debebunt, ne si nimis spissæ fuerint superfluis umbris perimant ea quæ seminantur in agris. De tertio in tertium annum perticæ inciduntur, uidelicet subtiles iuxta salicem, & grossæ tribus uel quatuor digitis remota ab ea, inciduntur rotundæ, uel non multum obliquæ, & quicquid est in salice siccum uel mortuum amputetur, nec fiant in eis cannatæ remotæ sed paulatim per omnia latera æqualiter diffundantur. Hoc enim modo perticas proceriores, & minus ramosas efficiunt, & tempore longiori durabunt. Et nota si eo anno quo non inciduntur & amputentur, nimis parua & inutilia remanentes uirgæ suscipiant maius incrementum. Ex ligno salicis solidio pro perticis faciundo non exciso, fiunt trabes & materiæ domorum satis bonæ, & ex grossis fiunt asides & conchæ, & incisoria, & uasa multa uinaria, ex concavis uero fiunt cochlearia & situla & staria, ex ramis fiunt uimina, & ex uiminibus fiunt sepes & clausuræ curiarum, & porticorum, & multa alia utilia. Hæc arbor competit.

usui

usui medicinae secundum corticem, folia & flores, habet uirtutem constringendi & consolidandi contra dysenteriam. Succus expressus, ex folijs, & potui datus ualet contra ulcerationem intestinorum, ex dysenteria factam. Puluis ulcerationem exteriorum partium consolidat, detur puluis eius corticis combusti in potu aliquo. Item puluis, ut testatur Dioscor. cum aceto potui datus & cum aceto cataplasmat, neruos & poros curat. Item folia salicis respersa aqua ponenda sunt circa febricitantes. Isaac autem dicit, floris & seminis salicis hanc esse uirtutem, quod si qua illud in potu sumpserit prolem non generat, sed efficitur infœcunda.

De Sauina.

Sauina est arbor satis parua, quae semper uiridis est, & habet folia cypresso similia. Hæc arbor satis commodè uiuit in omni aëre & loco, & in uiridarijs & in claustris religiosorum, quia circulis & perticis circa eam positis ramos undique conuenienter expandit, plantatur autem ramus, sicut de buxo dixi in terram affixus. Hæc arbor calida & sicca est in tertio gradu. Cuius sola folia competunt medicinae, & per biennium seruari possunt, uinum decoctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum. Item decocta cum uino ualet contra dysenteriam & stranguriam cataplasmata ualet etiam contra iliacum dolorem. Est enim diaphoretica & diuretica, somentatio autem ex aqua decoctionis eius in uino ualet contra prædicta, & etiam menstrua prouocat, & foetum mortuum educit. Item decocta cum oleo & superposita idem melius operatur. Contra tenasmon ex frigida causa ualet, si fiat decoctio eius in aceto & uino, & fumum patiens recipiat.

De Sambuco.

Sambucus est arbor quædam quæ in sepibus nascitur, & ramis in terram affixis plantatur, & facillime comprehendit. Ex cuius ligno grosso uel mediocri fiunt arcus, & ex grossiori non nodosa fiunt optime sagittæ. Item fiunt canellæ tinaciorum

tinaciorum & uegetum ex eius ligno. Virtus eius est calida & sicca in secundo gradu, medicinæ competit principaliter cortex eius, secundo flores & folia, uirtutem habet diureticam & attractiuam & purgatiuam. Contra quotidianam præcedente purgatione, ante horam accessionis detur uinum decoctionis corticis mediani sambuci. Item succus sambuci per se datus uel cum melle lumbricos interficet. Ad menstrua prouocanda succus corticis eius per sarigetur uel folia cataplasmentur, fomentum ex aqua salsa decoctionis eius corticis tumorem pedum soluit & dolorem exteriorum partium.

De Sycomoro.

SYCOMORUS est quædam arbutula paruula similis sanguino, & forma ligni, quæ pulchras ualde producit uirgas, & eius cortex ualde pulcherrimus, adeo adheret ligno, quod ex eo sunt pulchra manubria cultellorum, & nascitur in nemoribus prope alpes.

De Sanguino.

SANGUINUS est arbor quædam similiter parua quæ multum pullulat in sepibus, & eas ualde inspissat, sed spinis caret, & pulchras & solidas uirgas producit, ex quibus sunt breuicelli ad uinculas capiendas, & uimina ipsius texendis telis optima sunt.

De Spina alba.

SPINA alba est arbor satis parua, quæ optima est pro sepibus, quia ualde acutas habet spinas, nec in radicibus per agros pullulat, & in se optime recipit insitionem, messila & pirus & malus in ea facile comprehendunt, sed ad debitum augmentum uenire non possunt, propter inæqualitatem magnitudinum earum. Lignum habet album & solidum. Ideoq; competit pyxidibus & coclearijs. Frigida & sicca est in secundo gradu, & eius decoctio confert instrumentis iuncturarum & podagræ, & confert ad molificationem stomachi.

De Spina Iudaica.

Spina iudaica melior est omnibus prosepibus, quia in quolibet folio duas habet spinas, unam habet uidelicet magnā rectam & acutissimam, & aliam paruam retortam, & spissam sua pullulatione constituit sepem.

De Spina ceruina.

Spina ceruina non multum sepibus competit, quia non est bene spinosa, sed ex ea pro uineis optimi fiunt pali, quia sub terra multo tempore durant.

De Scopa.

Scopa est arbutula ualde parua, similis zamipro. Cuius radix est rotunda & adeo dura & nodosa, quod ex ea optimi fiunt cyphi.

De Tamarice.

Tamarix est arbor calida & sicca in secundo gradu. Vinum decoctionis eius ualet ad oppilationem splenis et epatis. Item stranguriam dissoluit, & plus in cibo cocta, ad idem ualet, frequens bibitio cum uase ex tali ligno factio, cortices aut maioris sunt efficaciae quam folia.

De Vlmo.

Vlmus est arbor nota quae plantatur plantulis cum radicibus uiuentis, quae facile conualescunt, haec arbor optima est ut uites super eam ascendant. Ex ligno eius fiunt trabes, & materia domuum, licet non diu durent in eis. Item fiunt moxoli rotarum, & fusoli molendinorum, & scale turrium in his ualde competunt. Item fiunt mallei ad ligna scindenda & uasa uinaria stringenda, quia tenax est & non facile scinditur lignum eius. Item fiunt force, & competenter omnia instrumenta quae tenacitatem requirunt, ut potius curuentur quam rumpantur.

aut scinduntur, & folia quidem eius optima sunt pro pabulo boum.

De Vinco.

Vincus est nota, quæ plantatur, ut salix, quæ eiusdem est nature, & ideo conuenienter in eam inseritur. Et quedam facit uirgas croceas, quedam nigras, quedam rubeas, item quæ in loco calido & exili oritur tenaciores uirgas producit, quæ uero in umbris aut in loco pinguiſſimo minus tenaces facit. Item est alia species uincorum quæ gorræ uocantur, quæ optime sunt pro tinis & uegetibus, quia longis ramulis carentes & in summitate grossas & ualde tenaces uirgas producunt. Et hæc quidem facillime comprehendit, si ex uirgis fiunt frustra semipede minora, & in terram figantur duobus solum digitis supra terram relictis, quæ nullo tempore in stipite altius ascendere debet.

De Vindeſto.

Vindeſtus est arbor nota quæ locis delectatur aquosis, ex qua fiunt pro uineis competentes pali.

De Subere.

Suber est arbor, cuius cortex grossus est, & optimus ad planellas & zinaros, qui singulis tribus annis uel quatuor ab arbore sua tolli dicitur & renasci, quod est contra naturam corticum aliarum arborum, quæ excorticate siccantur. Est enim cortex in arboribus sicut cutis in animalibus. Cuius siqua pars ab scissa sublata fuerit non renascitur in eodem statu, sed cum deformitate & maxima cicatrice.

LIBRI V FINIS.

NB 2 Peto

PET. DE CRE.

SCENTIIS, DE HORTIS. ET DE
*natura & utilitate tam herbarum, quæ seruntur in eis,
 quam cæterarum quæ in alijs locis sine ho-
 minum industria naturaliter
 nascuntur.*

LIBER SEXTVS.

Ractaturus de hortis & de industria cultus ipso-
 rum, & de omnibus herbis quæ propter alimen-
 tum humani corporis seruntur in eis, dicam de his
 mixtim, secundum ordinem alphabeti, quæ sine ho-
 minis ministerio ex ipsorum elementorum commie-
 xione in alijs nascuntur locis, quibus frequenter utimur, ut earum
 uirtute corpora in aliqua ægitudine lapsa ad salutem pristinam re-
 ducantur, uel ante lapsum sana seruentur, huiusmodi namq; cogni-
 tio ualde utilis erit omnibus & præcipue habitantibus rura, ubi me-
 dicinarum compositarum copia non habetur.

De uirtutibus herbarum in communi.

Icimus quod arbor sola perfectam plantæ contingit na-
 turam, & in ipsa qualitates elementares magis recedunt
 ab excellentijs, quas habent in ipsis simplicibus elemen-
 tis. Herbæ autem & olera secundum minorem satis rationem acci-
 piunt rationem & nomen plantæ, & qualitates elementales in ipsis
 magis sunt acutæ, & minus ab excellentijs simplicium elementorum
 recedentes propter quod etiam sunt meliores, & quod à primo hu-
 more pinguescente in terra minus recedunt, nec alte eleuantur, pro-
 pter debilem uirtutem animæ uegetabilis in ipsis, quo autem uicinior
 res sunt elementis, eo uiciniores sunt materiæ. Et forma, quæ est ue-
 getabilis animæ, minus uincit in eis, & propter hoc sunt efficaciores
 ad

ad transmutandum corpora. Et ideo magis sunt adhibita medicinae, quam aliae, quod quasdam qualitates habent à componentibus, quasdam à compositione, quasdam autem à specie secundum sydera: à componentibus uero habent calefacere & refrigerare, humectare, exsiccare, à compositione autem habent has qualitates fractas & aliquando adherentes, & aliquando subtiles, & penetrantes, quoniam multae earum nisi habent calores fractos in humido precipue & frigido, absq; dubio ea quibus adherent exurcerent & incenderent: idem autem est de frigiditate, quoniam nisi fracta esset mortificaret, similiter autē est de humido & sicco. Atq; calor non staret adherens in floribus, nisi teneretur ab humido & sicco: aliquantulum passio: nec ficcum penetraret, nisi subtilitatem acciperet ab humido, & acumen à calido, & retinentiā à frigido, & detentionem à specie. Habent autem qualitates & operationes multas & mirabiles, sic quod aliqua uirtute purgat choleram, ut scamoniam: & aliqua uirtute purgat phlegma, ut ebulus: & aliqua melancholiam, ut sene, & sic de alijs. Has enim uirtutes non habent à componentibus elementis, neq; ab ipsa compositione, quoniam compositio non dat uirtutem, sed uirtus componentis ipsa dat modum agendi uel patiendi, sed sunt compositiones istae & qualitates à tota specie causatae, à uirtutibus coelestibus & à uirtute animae, non enim unquam calidum purgaret, sed potius consumeret, nisi à uirtute coelesti causaretur hæc operatio. Sicut enim in intellectu practica sunt formae per se mouentes corpus eius in cuius sunt intellectu, & in exterminationibus animalium sunt formae quae mouent animalia, ita sunt formae quae à motoribus orbium per figuras stellarum influxu generalibus, quae sunt formae per se etiam mouentes ipsas ad quaedam qualitates elementares, per illum modum nullo modo mouent. Experimento autem scimus, formam foeminae intra existentem, mouere ad uenerem per se ipsam, & ipsa sibi mouetur in corpora, instrumenta & membra per quae exercetur coitus, & si-

miter forma artis per se ipsam mouet, & querit instrumenta con-
 uenientia fini suo: & secundum hunc modum efficaciores sunt mo-
 tores orbium mouentes formas inflare suis materijs, quas mouent
 motus stellarum & coeli, quam sit anima ad influendum formas ta-
 les corporis sibi coniuncti. Hæ autē formæ obtinentes materias ge-
 nerabilium & corruptibilium multis probantur effectibus, in lapi-
 dibus & plantis. Erunt enim multi effectus lapidum & plantarū,
 quæ experimento accipiuntur in eisdem in quibus student magici,
 & mira per eas operantur, & istæ operationes sunt quæ nec com-
 ponentium elementorum sunt nec compositionis ipsius secundū se,
 sed sunt formarū secundū quod influxæ sunt ab intellectualibus &
 separatis substantijs. Amplius autem sciendum est, quod materia
 nihil agit per se, sed omnia patitur, & non sunt nisi tria formalia-
 ter in plantis, formæ enim sunt quæ sunt in eis aut sunt complexio-
 nales aut cœlestes, aut animales ex anima uegetabili quæ est in eis.
 Et forma quidem complexionalis est in eis absoluta & comparata.
 Absoluta uero est ut calor, & frigus, humiditas & siccitas, & istæ
 absolutæ formæ uariantur maxime, secundum duo quæ sunt in pla-
 netis, quorū unum est elementi componentis quantitas secundū uir-
 tutē, in una enim est plus caloris, in alia plus frigoris. Alterū autem
 per quod uariatur ista forma in agendo, est loci natura in quo crea-
 scit: plantæ enim habent qualitates locorum in quibus crescunt.
 Et secundum diuersitates climatū uariatur actio qualitātū & plana-
 tarum. Plantæ radicitus terre adherent & habent plus de qualita-
 tate loci, quàm cætera quæ sunt mobilia de loco ad locum, quamuis
 enim mutabilia sunt secundum locum, immobilia tamen sunt dura,
 nisi suggestia locorū proprietates quæ etiam molles sunt primitus,
 & maxime herbæ, & sugunt nutrimentū suū à locis, sicut à uentre
 quodā: cōposite autē istæ eadē qualitates & acuitur & franguntur.
 Calor enim acuitur sicci dominio, frangitur autē & hebetatur & ab-
 aquæ humiditate, et inde fit, quod aliquādo duæ plantæ habēt duas
 qualitates

qualitates equales, secundū essentiā, & tamē inaequaliter agūt secundū eā, quod caliditas unius acuta est, et alterius fracta, inde etiā fit quod una fortius agit in profundū, altera fortius in superficie, quae enim est in subtili humido, fortius penetrat in profundo, & illi adheret, & in eo congregatur uirtus eius, & quae adheret grosso sicco, forte maior est, & tamē nō pertingit nisi ad superficiem, eo quod penetrare nō potest grossa siccitas ipsius. Hoc autē modo etiam frigidū cōparatur ad siccū & humidū, quia licet omnis qualitas actiua fortificetur in grossa substātia postquā receperit eam, tamē ipsa grossities eius impedit penetrationē, & ideo minus agit in aliā, aliāquādo minor uel equalis quae est in substātia subtili. Atq; etiā qualitas illa actiua quae est in substantia subtili, licet sorte maior sit quā alia quae sit in substantia grossa, tamen non perficiet operationem suam, quia euaporabitur cum subtili humido, in quo est antequam complet operationem suam, sed sic eam diutius agit, quia retinebitur in substantia grossa ipsa qualitas actiua.

De hortis & cultura ipsorum.

GENERALI sermone de hortis loquens, dicam in primis quod aērē desiderāt liberū & temperatū, uel tēperato proximū, quod patet ex eo quod tēpora & loca nimiae caliditatis aut frigiditatis formidāt, & in eis herbae quasi ad ultimā ariditatē proueniunt, nisi tunc multis pluuijs aut irrigationibus adiuuentur, & similiter uidemus quod loca & tēpora mortificantis frigiditatis tollerare non possunt, item uidemus, quod in locis umbrosis nullius uel modicae utilitatis existunt. Terrā desiderant mediocriter solutā, & humidā potius quā siccā. Creta enim & argilla sunt hortis & cultoribus plurimū inimica, & herbae in nimis soluta terra posita in principio ueris optime cōualescūt, sed in aestate siccantur. Itē irriguus esse desyderat, ut supra se riuū habeat, quo possit per cōueniētes sulcos cū opus fuerit irrigari, q. si hoc habere nō potest, habeat in se piscinā, uel foueā fontē uel puteū qui in loco riuī succedāt, & si nullū habere

habere potest fiant foueae multae paruae per ortū, in quibus pluuia
humor aliquandiu retineatur. Vnde Palladius egregie dicit, quod
hortus qui caelo elemēti subiacet, & fontano humore percurritur,
prope est ut liber sit, & nullam ferendi disciplinam requirat. Item
requirit terram pinguiſſimam, ideoque in altiori parte sui finem ſem-
per habeat. Cuius ſuccus eum ſponte fecundat, & ex eo ſemel quo-
libet anno, ſi habetur copia eius, ſingula hortorum ſpacia impin-
guentur, eo tempore quo ſeri debent. Sit autē hortus domui pro-
ximus, longe tamen ab area ſitus, nam puluerem pallearum (quia
herbarum folia perforat & exiccat,) patitur inimicū. Felix autem
horti poſitio eſt, cui leuiter inclinata planicies curſus atque fluentis
aquae per ſpacia diſcreta deriuat. Si habetur copia terrae horti ex-
poſitae, partes eius ſic diuidendae ſunt, ut haec in quibus autumno ſe-
minabitur, uno tempore paſtinemus, & quas ſemine uere comple-
bimus, autumnii tēpore debemus fodere, ita ut utraque paſtinatio de-
coquatur beneficio alioris & ſolis. In locis autē humidis ſeminan-
dis in uere utile erit circa finem Nouembris multos imprimere ſul-
cos concauos, ad quos labatur ſuperfluus arearum humor tempo-
re ſationis, ut maturius talis locus tunc ſulcis repletis ſeminibus im-
pleatur. Si uero penuria terrae habetur, quocumque tempore anni ter-
ra inter humiditatem & ſiccitatem inuenitur aequalis paſtinari po-
teſt, & ſtatim ſeri: ſed ſi optime ſiunt impinguata ea quae ſata erūt,
magis ſuſcipient incrementum. Paſtinum uero fiat profundum pri-
ma uice groſſum cum uanga, & ſuper terram ſimus ſpargatur, de-
inde cum lignonibus iterum minutatim paſtinetur, & quantum ſic-
ari poteſt letamē & terra miſceantur, & in puluerem deducantur.
Cum autem ſeminandum erit, cum ſunc fiant areae circa decem pe-
des amplae & longae quantum uolucris, ſuper quibus iaſtabitur ſe-
mē, & raſtro operietur: & ſiquid terrae durae in ſuperficie reman-
ſerit conteratur, & iterum areae ſimo operiantur, maxime cum ſit
ſatio hyemalis, impingat enim terram & à frigore ſemen deſen-
dit,

dit, herba autem scilicet lactuca, beta, borago, colliculi, & cetera
 quae in eo loco ubi fit seminarium praedictum erant euulsa, cum sit
 pastinum comode plantantur circa sulcos arearum, ut in sequenti
 habeantur quadragesima, & seminario non auferunt nocumentum,
 ex quibus quas uolueris poteris ad semen producendum seruare.
 Potest autem in hortis satio plurimum herbarum fieri toto tempore an-
 ni, quo aer & terra naturaliter seu hominis industria inueniuntur
 aequales, aut ab equalitate non nimium discrepantes. Sed principa-
 lis & praecipue satio duplex est, una uernalis quae fit mense febru-
 ario uel martio, altera autumnalis quae fit mense septembri uel octo-
 bri, ita tamen quod locis frigidis autumnalis satio maturius fiat,
 uernalis tardior. In calidis uero regionibus autumnalis serius fieri
 potest, & uerna maturius. Hoc tamen scias, quod in temperatis
 locis & etiam calidis praefata satio uerna melior inuenitur, si facta
 fuerit in fine nouembris, uel in principio decembris, quam si fe-
 bruario uel martio mense fiat, licet ante aduentum februarii semina
 non nascuntur, & porri & cepae citius poterunt transplantari,
 possunt autem comode seminari herbae separatim & mixtim. Nam
 si mixtim seminantur, cum conualuerint euellent quae fuerint trans-
 plantandae, ut porri, caules & cepae, & ex his quae transplantari
 non debent, primo euellentur atriplices & spinachia, quae non du-
 rant in hortis, & remanebunt beta & petroselinum, satureia &
 aliqui caules, & ex lactucis & foeniculis aliquae quibus ad congrua-
 mentum deductis sarculabuntur, & ad debitum ueniant com-
 plementum, & herbae quidem quae transplantari non debent rarese-
 rende sunt, quae uero transplantantur spissius feri debent. Et est nota-
 dum, quod ubi debent plantari porri, cepae, & caules, phascoli, milium,
 panis cum cucurbita, cucumeres, melones, & citrulli possunt mense de-
 cembri, ianuario & februario feri omnes herbae quae consumuntur
 ante praedictam plantationem, ut sunt spinachia, atriplices & lactuca,
 caules porrine & cepae & ceterae similes. Cauendum est ne quae se-

runtur semina sunt corrupta. Ideoq; eligenda sint quæ farinã interius habent albã, & quæ magis fuerint ponderosa & pinguis, siue grossa & in pluribus sint utilia, quæ nõ exceſſerint anni ætatem. Sæpe tamẽ euenit quod semina quantũcunq; sunt bona, si iacta fuerint non nascatur ex aliqua malitia corporũ coelestium impedita. Ideoq; utile est diuersa semina simul feri, ne tempus alicui seminum cõtrariũ ex toto terram destituant, licet enim aliquando plantæ se inuicẽ impedian, ut supra probatũ est in secundo libro, tamen herbas, ut plurimũ uidemus, cõmode simul nasci & uiuere, ut aperte patet in pratis & in locis ceteris in quibus diuersis simul herbis & raro unius tantũ generis natura suo naturali motu producit, quam quidẽ sequi debemus in omnibus tanquã ducem. Scias aut̃ quod omnis herbarũ satio est optima cum luna fuerit in augmento propter rationẽ quam supra dixi in libro secundo, & sæpe euenit ut non sit utilis satio cũ luna processerit in defectu. Fit autem transplantatio, ut sapor herbarum in melius cõmutetur & domesticetur, & quæ nimis spissæ natæ fuerint, adeo rare ponantur, ut sarculari possint, & ad debitũ peruenire augmentũ, nec est in transplantatione necesse firmari radices, sed in quibusdã est utile amputari radicũ summitates, ut in tractatu cuiuslibet herbæ patebit. Sarculantur autem quotiens herbæ nociuæ nascuntur in eis, quæ tam sarculo quàm manibus optime auferantur, ne melioribus herbis surripiant nutrimentum. Fit etiam sarculatio cum propter pondus terræ, ac imbrum compressione & ambulantium conculcatione terra nimis fuerit consolidata, dum tamen scias, quod quando terra fuerit nimis mollis non tangatur, sed si fuerit nimis sicca, licet terra moueri non possit, herbæ nihilominus sarculo recidantur, quæ res multũ proficit hortis. Accidit hortis multa nocumẽta, quandoq; aut̃ necessitas nos cogit horiũ facere in terra nimis solida et cretosa. Cui multũ proderit si sabulũ miscatur uel letaminis multitudo, et terra sæpius moueatur. Et quãdoq; terra est adeo soluta q̃ humor cõceptus facile resoluitur, et hor

tas æstiuo tēpore nimīū exiccatur. Cui proderit si e dē misceatur leta-
mē & creta, si nō potest facile irrigari aut diu negatur cœlestis infu-
sio. Si autē hortus est omnino nimis aquosus, magnis cingatur fossatis
& per ipsum horiū fiant etiam fossæ quod humor aquosus superflu-
us defluat ad partes extremas: si fuerit uero nimis siccus & aridus
foueis non cingatur, quia horto subducūt humores, & altæ duobus
pedibus pastinetur, quia hortus sic cultus negliget siccitates, & tem-
pore magni æstiuo irrigetur, & plantæ paruulæ obumbrentur.
Hieme uero frigida cooperiantur nouæ seminationes, ne superfluo
frigore quæ sata fuerint corrūpantur. Cōtra nebulas & rubiginē
paleas & purgamenta pluribus locis per horiū disposita simul om-
nia cum nebulam uideris instare cōbure. Contra limaces qui eas
de horto remoueant sint lectores. Contra formicas qui habent in
horto cor nocuæ foramini apponamus, ut Palladius ait, uel origa-
no uel sulphure tritis foramē asperge, si de foris ueniant, omne hor-
ti spaciū cinere aut creta cingamus. Si feceris lineā de oleo, nō au-
debunt intrare donec fuerit exiccatum sed hoc est difficile, sed uti-
le erit hoc facere cōtra arbores patiētes formicas & cōtra erucas:
semina quæ spargēda sunt semper succo madesiant erucarū per ma-
nus puerorū colligantur & occidantur cum horiū infestant. Cicer
est inter olera propter multa portenta ferendū, ut olera infesta nō
generet animalia in corio testudinis, omnia semina quæ sparsurus
es deficca, uel mentā locis pluribus & maxime inter caules sere. Cō-
tramures & talpas prodest in hortis cattas habere, aut mansuetas
mustelas. Alij foramina eorū creta & succo agrestis cucumeris im-
plent, & alij foramē cum pastino usq; ad terrā solidam auferūt, de-
inde ponunt aquā in foramine in terra solida existente, & inde e-
grediens animal occidūt. Præterea omnia semina horti ferūtur &
agri ab omnibus malis & noxijs animalibus aut mōstris intacta ser-
uari, si succo radicū agrestis cucumeris et erucarū mixta macerētur.
Herbæ colligūtur propter cibū, ipsis recisis cultello modicū supra

terrâ, & ex multis sola folia colliguntur, quæ ad debitum peruenierint augmentum, ut in beta, sclarea, boragine, petroselino, et in caulibus obferuatur, sed in hyeme caules totaliter inciduntur. Porro in his omnibus excepto petroselino, forniculo, et salvia, et quibusdam alijs, si sepe stipites cum nati fuerint uel creuerint auferantur, longiori tempore sine seminibus uirides habebuntur. Verum propter medicinam oportet colligere, postquam integram incipiunt habere quantitatem, antequam florum alteretur color & cadant, sed semina colliguntur postquam eorum terminus figitur & exiccatur cruditas, & aquositas, & radices sumendæ sunt cum adest foliorum casus. Flores colligere oportet post aperitionem integram, ante exterminationem & casum: sed tota herba colligi debet cum ad suam integritatem peruenierit. Et fructus quidem sunt colligendi postquam finitur complementum eorum, & antequam sint parati ad cadendum, & quæcunque colliguntur decrecente luna meliora sunt, & magis seruabilia his quæ colliguntur crescente luna, & in eius augmento, & similiter quæcunque colliguntur claro aëre, meliora sunt his quæ colliguntur in dispositione humiditatis aëris, & uicinitatis ipsius pluinie. Et syluestres quidem domesticis sunt fortiores & minoris quantitatatis, secundum Plinium, & ex syluestribus montanæ sunt fortiores, & ille quorum loca sunt uentosa & sublimia sunt præter alias fortiores, & ille quarum color fuerit magis tinctus & sapor magis apparens, & odor fortior, erunt potentiores in genere suo. Atque etiam scias, quod uirtus herbarum debilitatur post duos uel tres annos, sed plurimum herbarum, flores & semina seruanda sunt in locis siccis, & obscuris, & in sacculis, aut in uasis constrictis melius seruantur, ne odor & uirtus eis exhaletur, & præcipue flores, radices autem melius in subtili arena seruantur, nisi sint radices quæ siccate seruantur, quæ similiter in loco sicco & obscuro melius seruabuntur, semina tamen porri, & ceparum melius, quam aliter, in suis siliquis seruabuntur.

De Allio.

Allium mense Septembri & Nouembri optime plantatur, in terra maxime alba, fossa et subacta, sine stercore, licet in alia terra etiam stercoreata proueniat: sed inseri potest mense Octobri, Septembri, Februario & Martio, & in locis calidis mense Decembri, & si d. mittantur in terra quando matura sunt, reperiuntur eorum radices & folia, & faciunt semen sequenti anno, quod seminari potest, & allia producit. Plantatur in areis uno pede seu palmo distantes. Item possunt poni in areis herbarum duas aut tres acies in qualibet. Sarculanda sunt frequenter, ut melius eorum capita crescant, si bene capitata facere uolueris, ubi ceperint eorum stipites prodire, procul calca, ita quod succus reuertetur ad ea. Colliguntur cum eorum stipites se amplius sustinere non possunt, in luna defectu & claro aere. Fertur enim quod si feruntur luna sub terra posita, & sub terris luna latente uellantur, odoris foetitate carebunt. Item in paleis condita uel fimo suspensa durabunt. Allium siccum & calidum est in medio quarti gradus, uirtutem habet consumendi, dissoluendi & expellendi uenenum. Contra morsus uenenatorum animalium, accipe allia & tere & cataplasmentur. Succus eius interius receptus discutit uenenum, ut theriaca dicitur rusticorum. Contra lumbricos accipe allium, parum piperis, petroselinum succum, mentae & acetum, & inde fiat salsamentum, & comedere cum pane uel carnibus. Ad aperendas uias epatis urinales metus, fiat salsamentum cum uino & succo herbarum diureticarum, & datur patienti. Contra stranguriam & dysenteriam & dolorem illorum accipe allia & coque in uino & oleo, & facias inde emplastrum & impone pectini & circa uirgam & loca dolentia. Allium uisui obest, quia desiccatur, & toti corpori nocet, si ultra modum sumatur, quia generat lepram, apoplexiam, maniam & multa alia. Auicenna insuper dicit, quod allium costum clarificat uocem & guttur, & confert tussi antiquae & doloribus pectoris ex frigore. Isaac

dicit, quod parum dant nutrimentum, & sunt nociua cholericis, & calorem naturalem habentibus, frigidis & humidis seu liquidis naturaliter urinam prouocant, & uentrem humectant, & siccis natura contrarium faciunt, sed uolentes caloris eorum nocumentum uitare bis ea elixent, deinde condiant ea cum aceto.

De Atriplice.

Atriplex scribitur mense februario & martio, & aprili & ceteris mensibus, usque ad autumnum, si poterit irrigari, & non desiderat transplantari, & à quibusdam scribitur mense decembri, in terra bene culta & stercorata, & melius prouenit si rara fuerit seminata, potest autem feri per se in suis arcis simul cum alijs herbis, & semper amputandus est ferro, quia pullulare non cessat. Sepe etiam irrigari desiderat, si tempus fuerit magna siccitatis. Semina eius per quatuor annos seruari possunt. Atriplex frigida in primo gradu, humida in secundo, parum nutrit, eius liquor est aquosus, & cito eijcitur, & non est uentris solutiuus. Cataplasmata super calidum apostema, ilico refrigerat & sanat. Semen eius est mūdificatiuum & colatiuum, & proinde utile est ietericiam habentibus, quæ nascitur de epatis oppilatione, ex quo duabus drachmis cum melle & aqua calida potui datus cholericis ualde prouocatur non mitus.

De Aniso.

Anisum desiderat terram bene pastinatam & pinguem, et optime prouenit si humore iuuetur & stercore scribitur mense februario & martio per se, & cum alijs herbis, ac semen eius suspensum per triennium durat. Anisum calidum & siccum est in tertio gradu, alio nomine dicitur cymnum uel foeniculum romanum, & est semen cuiusdam herbe, quæ simili nomine appellatur, uirtutem habet dissoluenti & consumendi, potest autem conseruari per quatuor annos multa efficacia. Cum lauatur facies ex aqua ipsius clarificat eam, & similiter eius acceptio & usus cum mensura, sed

Nimis usus ipsius faciem citrinat. Contra uentositatem, indigestionem & acidas eructationes detur. Vinum decoctionis anisi, foeniculi, & mastichis uel puluis ipsorū in cibis, addito puluere cinamomi, & dolorem intestinorum ex frigiditate mitigat. Contra uitium matricis ex frigiditate, ualet decoctio eius cum alijs rebus diureticis. Contra liuorem ex percussione, & praecipue si sit in facie iuxta oculos coquatur cum cymino, & supponatur cum cera calefacta. Ad augmentationem lactis & spermatis ualet puluis eius sumptus in cibo & potu, & hoc operatur aperiendo meatus lactis & spermatis.

De Anetho.

Anethum desiderat communem hortorū terram, & scribitur mense februario & martio, septembri & octobri, & in locis clementibus etiam mense decembri per se & cum alijs herbis, omnem coelstatum patitur. Sed in tepidiori letatur, rarius feratur & irrigetur, si non pluat, aliqui semen eius obruūt, oppinātes quod ab aue nulla tangatur. Anethum calidum est & siccum in secundo gradu. Eius semen principaliter competit medicinae. Secundario radix recens. Nam radix recens habet uirtutem diureticā, calculi fractiuam, & uiarum urinalium apertiuam. Sicca uero nullius est utilitatis. Tertio herba. Semen per triennium potest seruari, melius tamen est si singulis annis innouetur, decoctio herbe & seminis ualet ad stranguriam & dyssenteriam, & lac augmentat. Contra dolorem matricis fasciculi anethi bulliant in uino, & cataplasmentur. Semen eius uentositatem tumorem & inflationem dissoluit, & similiter rami eius, & ipsum semen uentrem de humorū putredine mundificat, habet etiam proprietatem extinguendi singultum de plenitudine factum, quod si uratur, calidum & siccum est in tertio gradu. Etiam ualet contra uulnera putrifacta & diuturna in uentre nata. Auicenna dicit quod assiduatio comestionis anethi debilitat uisum.

De Appio

De Appio.

Appium mense Februario, Martio, Aprili & Maio feri debet & multum multiplicatur in circuitu, & eius uetustiora semina citius nascuntur. Appiū aliud est domesticum, aliud syluestre: domesticum aliud hortense, aliud aquaticū. Quod in hortis nascitur calidum est, in principio tertij gradus, & siccum in medio. Ideoq; coctum uel crudum esui datum oppilationem aperit, urinam prouocat, & uentrem stringit: habet proprietatē constipationem membrorum soluendi, & uiam humoribus faciendis unde nocet epilepticis & pregnantibus, eosq; ad stomachū uuluum & caput attrahendi habet uirtutem, nocet epilepticis & pregnantibus, & uomitum inducit. Vinum eius decoctionis torsionem uentris factam ex uentositate compescit. Semen est efficacie minoris, secundo radix, tertio herba. Aquaticum autem ranum dicitur, eo quod in aquis nascitur ubi ranæ morantur, uel eo quod renibus optulatur, parum est calidum, unde digestibilis est & calidis naturis conueniens. Cataplasmatio facta de eo & mica panis super stomachum positus eius ardorem mitigat, syluestre dicitur apium risus, eo quod melancholicum purgat humorem, ex cuius abundantia tristitia generatur. Apium risus in uino uel aqua decoctus stranguriam & dyssenteriam soluit, & fumigium ex eo factū menstrua prouocat, uel succus eius suppositus. Et nota quod appium risus ore sumi debet, quia in quibusdam locis adeo uehementissimum inuenitur, quod si sumatur est causamortis.

De Absinthio.

Absinthium calidum est in primo gradu, & siccum in secundo, duas dicitur habere uirtutes contrarias, scilicet laxatiuam & constrictiuam, primam ex caliditate & amaritudine, secundam ex grossitie & ponticitate substantiæ, unde non est dandum nisi materia existente digesta. Debet autem colligi circa medium Maij, & in umbra siccare. Contra lumbricos in inferioribus

ribus intestinis existentes detur cum puluere centaureæ, uel persicariæ uel nucleorum persicorum aut foliorum. Ad menstrua prouocanda persarigetur succus eius, uel fiat suppositorium ex eo, & apio & artemisia coctis in oleo. Contra ebrietatem detur succus eius cum melle & aqua tepida. Contra suffocationem ex sanguine, detur succus eius cum aceto & aqua calida. Ad duriciem splenis absinthium coctum cataplasmetur. Contra liuorem & dolorem membrorum ex percussione ex absinthij puluere & cymini & melle fiat emplastrum. Contra duriciem & uermes aurium, instilletur succus eius. Succus eius potatus uisum clarificat, & oculis impositus ruborem & panum remouet, libros & pannos à uermibus & tineis tutos reddit, & tuetur & carthas à corrosione & corruptione.

De Artemisia.

Artemisia, quæ alio nomine dicitur mater herbarum, calida & sicca est in tertio gradu, folia eius magis quàm radix competit medicinæ & uiridia magis quàm sicca. Valet contra sterilitatem, quæ fit à frigidityte. Nam si esset ex caliditate magis obesset, quod satis perpendi potest ex complexione mulierum, si sunt macræ uel pingues, detur ergo puluis eius cū puluere bistortæ, & nucis muscatæ, cū melle confectus, uel sirupo simplici, in modū eleuarij. Item balneatur in aqua in qua sit cocta artemisia, uel ex tali aqua fomētetur uulua, uel ex ea & oleo cōmuni fiat suppositoriū. Ad menstrua prouocanda fiat pessarium ex succo eiusdem. Contra tenasmon ex frigida causa, patiens recipiat sumum eius per anum, & herba calefacta & super lapidem posita sedeat super eam.

De Aristolochia.

Aristolochia duplex est. scilicet longa & rotunda, & utraq; calida & sicca est in tertio gradu, & quidam dicunt quod est sicca in tertio gradu, radix magis quam folia competit medicinae. Radix colligitur in autumno, & exiccata per biennium potest seruari in multa efficacia. Et folia cum floribus habent dissoluendi & consumendi & expellendi uenenum, & morsum uenenatorum animalium, detur succus rutæ cum puluere eius, puluis etiam eius carnes corrodit in uulnere, & in fistula, ad expellendum foetum mortuum coquatur bene in uino & oleo, & radix eius, & fiat foementum iuxta femur, puluis eius aceto mixtus cutem optime & scabiem & saniem mundificat. Albertus dicit, quod habet mirabilem uirtutem in attrahendo spinas & alia carni infixæ. Item dicit, quod mundificat sordes auris, & mundificat & confortat aurem quando ponitur ipsa cum melle, & prohibet saniem si generetur in ea, si limitur super splenem cum aceto confert ualde, & rotunda in omnibus est fortior.

De Abrotano.

Abrotanum est herba calida & humida in primo gradu, & subtiliatiua & apertiua ualde. Cuius emplastrum prohibet attractionem neruorum ad membra. Item frangit lapidem in renibus, & prouocat menstrua sedendo super eius decoctionem, et confert ulceribus eius, & eiecit secundinam, & foetum, & confert coadunatione oris matricis, & aperit ipsum, & duriciem eius bibulum, & more emplastri superpositum.

De Asphodelo.

Asphodelum & centumcapita & albutium idem est calidum & siccum in secundo gradu, folia eius sunt similia folijs porri, radix eius competit medicinae magis quam herba, & uiridis melius quam sicca. In radicibus eius inueniuntur quedam capita in modum testiculorum, diureticam habet uirtutem attrahendi, dissoluendi

soluendi & consumendi, & ualet ad ea ad quæ ualet anethum, & eodem modo. Item ualet ad ea quæ ualent contra maculas & omne uitium oculorum, hoc modo, accipe unciam croci & uncias 3. mirrhæ, bullias in libra media boni uini rubei, & libra media succi asphodeli usq; ad mediæ partis consumptionem, uel ponatur ad solē in uase æneo, per tot dies ut ad medietatem reducatur miro modo dest, si tali collyrio illiniantur oculi.

De Acetosa,

Acetosa frigida & sicca est in secundo gradu, in ipsa est stipticitas & superat choleram, & eius humor est laudabilis, radix eius cum aceto confert scabiei ulcerosæ, & excoriatio ni inguinis. Ex ea fit emplastrum scrofolis, ita quod dicitur si radix eius suspendatur in collo habentis ea inuetur, & eius decoctio cum aqua calida confert pruritui, & similiter ipsa in balneo est pro utilissima, & comeditur propter desiderium cibi.

De Blito,

Blitum desiderat terram pinguisimā, humidam, stercoreatam & subactam, & optime proficiet. Scribitur propter cibum mense decembri, februario & martio præcipue. Sed potest ferè toto anno feri, si inueniatur terra æqualis, & optime quæ spissa fuerit rarificatur, & alibi transplantatur, cum aliquantulum creuerit, ut sit quinque uel quatuor soliorū, radicibus suis fimo recenti obrutū, & quæ inuenitur in loco ubi sunt seminaria euulsa et seminatiis areis, plātetur circa ipsa ab utraq; parte sulcorū. Itē potest feri in areis ubi sunt melones & citrulli aut cucurbitæ, cum incipiunt ramos extendere, siue sint ibi cepæ siue non, quæ remanebūt remotis melonibus, citrullis & cucurbitis. Sarculanda est sepe, et ab herbis inutilibus liberanda, si per se sola fuerit. Sed blitum quæ propter semina colligenda feritur optima erit, si feratur mense augusto, deinde mense ianuario per sulcos hortorum uel per areas transplantatur, hæc enim

postea nobiliora semina ferunt. Et nota, quod ex eodem semine bliti nascuntur nobiles, quædam quæ primo anno non producant, sed solum anno sequenti. Et hæc debent propter esum seruari. Et quædam nascuntur ignobiles, quæ prima æstate surgunt in stipitem, & semen producant, & hæc extirpentur de horto, cum semen proferunt. Item feri potest & cum alijs mixtum quæ remanebit & sarculabitur remotis quasi cæteris herbis. Eius semen per quatuor annos durat. Blitum frigida & humida herba est in tertio gradu, laudabilem chimum generat, uentrem humectat, & conuenit calidis natura uel accidentaliter calefactis, & sitim extinguit. Blitum lentes & alias immundicias capitis & faciei maculas emundat. Capillos capitis reparat, & conseruat, malos humores nutrit, si nimium sepe in usu habeatur, ut dicit Dioscor. Auicenna dicit, quod super eius radicem sicut & super caulem potest plantari surculus, qui tandem roborata radice in arborem transmutatur.

De Boragine.

Borago feritur mense augusto, septembri, decembri & aprili, uel sola in areis, uel circa nouellas areas aliarum herbarum, nec apte alio tempore feri potest, & transplantatur congruo fere toto tempore anni, semina eius colliguntur seminatura, ne de siliquis cadant, & herba cum seminibus per duos uel per tres dies ponitur in acruum, ut semina maturitatis recipiant complementum, & super lintamine concutitur seu conteritur, super quo semen facillime cadit, aliter enim haberi non posset, semen per duos annos seruatur. Borago calida & humida est in primo gradu, habet enim proprietatem leticiam generandi, si in uino missa potui datur. Cor enim ualde confortat, unde ualet cardiacis cum aqua cocta, & cum melle, aut saccharo potui data. Cannales pulmonis, pectoris & gutturis optime mundat, optimum sanguinem generat, unde conalescentibus ex ægritudine, sincopen patientibus

ribus, cardiacis & melancholicis commesta cum carnibus uel condita cum sanguine. Contra sincopim detur sirupus ex succo eius & saccharo factus. Contra cardiacam addatur dicto sirupo puluis de corde cerui. Contra istericiam comedatur frequenter costia cum carnibus, item succo eius & scariola utatur patiens.

De Ocimo.

Basilicon quæ est Ocimū, calida & sicca est in primo gradu. Cuius tres sunt species, scilicet gariophilatum, quod habet folia minuta, & hæc maioris est efficacie. Item est beneuentanum quod latissima habet folia. Hæc herba ex aromaticitate uirtutem habet confortandi, & ex qualitatibus dissoluedi, consumendi, extrahendi, extergendi & mundificandi. Contra sincopim & cardiacam ipsius herbe decoctio detur, cum aqua rosata. Ad idem ualet uinum in quo eadem herba per noctem steterit & si in eo cocta fuerit, tale uinum multum confortatiuum & aromaticum erit, & ualet contra prædicta & contra indigestionem ex fluxu uentris ex frigidityte. Sed contra fluxum ualet præcipue si herba uel semen quod est melius decoquatur in aqua pluuiali, cū modico aceto, & talis aqua detur patienti. Item ualet ad matricem mundificandam & menstrua prouocanda.

De Betonica.

Betonica calida & sicca est in primo gradu, folia eius præcipue competunt usui medicine uiridia & sicca. Ad dolorem capitis ex frigida causa fiat gargarismus ex colatura decoctionis eius cum straxigonia in aceto. Contra dolorem stomachi detur decoctio eius in succo absinthij cum aqua calida. Ad matricem mundificandam & conceptum uiuandum fiat fomentum ex aqua decoctionis eius, fiat etiam suppositorij & detur electuarium confortatiuum ex puluere eius & melle.

De Branca ursina.

Branca ursina calida & humida in primo gradu, uirtutem habet molliendi, contra frigida apostemata conterantur folia eius cum axungia porcina ueteri & superponatur. Contra uitium splenis fiat unguentum ex ea contrita diu in oleo macerata & colatura eius addatur cera.

De Bistorta.

Bistorta est radix cuiusdam herbe simile nomine appellata, & quæ frigida & sicca est in tertio uel in secundo gradu, uirtutem habet constringendi & consolidandi & confortandi. Contra uomitum ex debilitate uel seruore, puluis eius conficiatur cum albumine oui super tegulam coquatur, & detur patienti. Contra dysenteriam detur cum succo plantaginis: ad menstrua constringenda fiat fomentum ex aqua decoctionis eius & puluere ipsius.

De cucurbita.

 Cucurbita desiderat terram pinguem, bene subactam, stercorata & humidam, plantatur in fine Aprilis, & principio Maij, tribus uel quatuor pedibus distantes, hoc modo, bina grana simul mittantur circa tres digitos in terra, & prae deorsum & acuitas sursum maneant eleuata, sed per noctem antequam plantentur mittantur in uas aqua plenum, deinde grana ei ciantur natantia, & plantentur alia quæ non natant in loco, ubi ponuntur, misceantur cum terra & letamine. Nec plantentur in foueis ne pluuia aggregentur in eis, & germen extinguant cum bene natae fuerint & eleuata, modicum supra terram sarculantur, & circa eas terra ponatur, & cum opus fuerit paulatim irrigentur. Et si plantatae fuerint in terra parum mota, cum augeri incipiunt, uniuersa terra circa eas posita fodiatur profunde, ut radices possint extendere per spacia uniuersa, & cum creuerit coopertura fiat desuper ad modum

modum uineæ ad staturam hominis, & rami foliati ponantur de-
super propter umbram, & super ipsas cucurbitas propter calo-
rem herba ponatur, ut melius crescant. Vel sinantur ire super ter-
ram earum uites si placuerit: cui multum proderit, ut multa & ci-
tius poma faciat, si ipsius capita principalia & grossiora modi-
cum in summitate rumpantur, ut ramos faciant qui poma pro-
ducant. Item inuentus est modus plantandi maturius cucurbi-
tas & melones, & habendi maturius fructus, ponatur parum
de terra trita super massam fimi calidi nuper extracti de sta-
bulis mense Martio, & super dicta terra plantentur semina,
hec cito nascuntur, propter calidum fumum & finum eius, &
nata defendantur in noctibus à pruinis coopertorio aliquo, &
tempore quo pruina cadere destitit, statim cum modico illius
terræ & fimi transplantentur ubi uolueris eas esse, quæ pro se-
minibus seruare uolueris grossiora, quæ de primo natis fue-
rint usque ad hyemem in uite sua indurare permittit, deinde ad
paruum fumum suspende ubi semina optime seruabuntur. Et
nota quod grossities appendentiæ futuram cucurbitæ magnitu-
dinem indicat, & cum plantare uolueris aperias, & scias quod
quanto in altiori loco cucurbitæ semina fuerint, tanto longio-
res creabuntur. Et nota quod semina prædicto modo seruata
per triennium seruabuntur. Cucurbita frigida & humida est in
secundo gradu, phlegmaticum chimum generat, unde competit
calidis natura & proprie cholericiis, nam ipsorum calorem mi-
tigat, & sitim extinguit, & est eis optima, & maxime si cum
cotonijs aut malignanati succo aut agresta aut aceto malorum
granatorum detur. Phlegmaticis autem detur cum pipere, si-
napi uel menta. Et si in pasta inuoluta assetur, & succus in
pasta inuentus potui detur, calorem febris mitigat, & sitim
extinguit. In acutis febribus datur aqua eius uel sirupus ex ea
factus, & ipsa cum carnibus cocta cholericiis in æstate confert.

Semina

Semina eius frigida & diuretica sunt, propter subtilitatem substantie, & præcipue competunt medicinis. Contra oppilationem patitis renum & uesticæ, & contra apostemata pectoris semina munda & à corticibus suis bene terantur, & in aqua hordei aliquantulum coquantur & aqua colata potui detur patienti. Si autem non potest bibere talem aquam fiet ex ea sirupus. Et nota quod maiorem habent efficaciam si non bullierint, sed ablaentur.

De Cucumeribus & citrullis.

Cucumer & citrulli desiderant eandem terram cum cucurbita, & eisdem mensibus, eodem modo plantantur & circūfodiuntur, sed habere debet interualla maiora & postquam nati fuerint omnino non rigentur, quia in rigatione facile destruantur, & cum plantata fuerint, eorum semina per sex uel octo dies inquirantur ne sint corrupta, quod scietur si dura sunt uel aperiantur, quod si mollia, non sunt bona. Ideo loco ipsorum alia sunt ponenda, & iterum post sex dies rimanda, & alia ponenda si ueniunt corrupta. Herbis iuuantur, & ideo sarculo & runcatione non indigent. Si semina omnino lacte & mulsam macres dulces nascuntur, & candidi, longi & teneri, & si aqua in patenti uasculo sub eis ponas duobus palmis inferiores tales fiunt ut Martialis affirmat. Cucumeres & citrulli frigida & humida sunt in secundo gradu, & sunt ualde indigestibiles, & citrulli deteriores sunt cucumeribus, & in utroque pars exterior est durissima ad digerendum, sed medulla ipsorum perfectiorem generat chimum, habentibus calidum & fortem stomachum, & exercitantibus in æstate consueverunt cum substantia sua phlegmaticis, & ociosis nocent multum, et specialiter stomacho & nervositati eius. Sed aqua siue succus eorum confert febricitantibus, & statim sedat, non comeduntur cocti, sed crudi tantum. Sed cucurbitæ coctæ solummodo comeduntur. Citrulli quanto minores & teneriores & uiridiores seu acriores sunt tanto melio

to meliores, nec boni sunt postquam eorum substantia ad duriciem & color ad citrinitatem accedit. Sed cucumeres meliores sunt, maturi existunt, quod cognoscitur cum molles sunt & leuiiores fiunt.

De Caulibus.

Caulis in omni aëre proueniunt, & terram desiderant pinguem mediocrem & stercoratam, & profunde fossam, & amant potius terram mediocrem quàm sabulum aut cretam. Caulium quidam habent folia plana lata & grossa, & his cōmuniter utimur in partibus nostris. Quædam sunt folia crispissima, & hij licet boni sint, tamen sunt minus mundi propter erucas & alios uermes qui nimis occultantur in eis. Sunt etiam caules quidam habentes folia magna, subtilia & aliquantulum crispa per totum, qui caules romani dicuntur, & hij meliores sunt omnibus magisq; coquibiles, si terram ualde pinguem habuerint, in macra meliores sunt. Seminari possunt & transplantari toto tempore anni, quo tempore terra non fuerit congelata, aut adeò siccata quod coli non possit, & durent eorum semina per quatuor annos. Et qui seruntur mense decembri, februario, martio & aprili & maio habentur toto æstate & hyeme, donec pruinis & nimio frigido destruantur. Quod si stipites eorum nō euellantur, in uere producant semina, quæ cum maturata fuerint colligantur, ueruntamen si plures, auferantur ab eis ramusculi seminum cum nascuntur, ita quod materia seminis consumatur, uinciuntur: & postea folia pulchra producant, & per annos plures eorum uita durabit. Quidam tamen nimis facile semina producant, & hij non possunt sic facile seruari. Alij uero sunt qui non sic facile semina proferunt, & his proprie competit hæc cautela: Et qui seminantur postmodum augusto usque ad octo dies intrante septembri, deinde plantantur de mense septembri uel octobr uel aliquantulum creuerint erunt magis pulchri in quadragesima sequenti, & post ipsam, & semina non producant & gelu & pruinam hyemis non timebunt. Si uero ante dictum tempus

serantur semina producant in quadragesima, & conuenientes erunt, quod si post dictum tempus serantur nimis teneri et debiles erunt, quod si post dictum, & ueniente frigore hyemis non durabunt, & hec in partibus Tusciae Bonon. sunt probata. Spissi ualde feri possunt, & irrigari si tempus fuerit nimia siccitatis. Et nota, quod caulium semina per quinque annos dicuntur posse seruari. Cum uero plantantur in foramine cum palo facto amputentur summitates radicum, ne cum ponuntur sursum plicentur, quod eis magnam nutrimentum auferret. Et nota quod ponendae sunt incrementi maioris quoque, quia licet serius comprehendant tamen fortiores sunt, nec est necesse quod radices fango uel molli letamine liniantur nec quod terra sit mollis. Nam & in mediocriter sicca plantae uiuunt, licet arescant folia, donec ueniente pluuia prima confortabitur rigor eorum. Et non solum caules mense martio uel aprilis plantate, sed etiam quae iunio iulio, augustoque mense plantantur erunt in hyeme magnae, plantentur autem soli in loco ubi nihil aliud est. Et optime & similiter proueniunt per sulcos omnium herbarum, ceparum & aliorum, scilicet una acies per sulcum uel duae, si una in qualibet parte sulci per unum brachium uel minus ab inuicem sint separati. Sed quanto rariores plantantur, tanto maiores efficiuntur, & quanto spissiores tanto minores erunt. Item caules quoque diximus pro quadragesima esse plantandas, optime plantantur inter magnos caules in duplo spissiores quam ipsi magni sunt, prius optime culta terra, & quasi in puluere redacta, qui remanebunt maioribus resecatis poterunt rarificari, ut magnifiant & durent per totum annum, & tota illa aestate semina non producant. Item plantari possunt per agros inter milium, panicum, & fabas per sulcos frumenti, & ceterorum graminum, & inter cicera & sulcos melonum & cucumerum. Item possunt plantari in uineis & in his bene proueniunt, sed eas maxime laedunt. Compertum est enim caulem esse inimicum uitis, & debilitare plurimum, & adurere si fuerit iuxta ipsam. Item caue

cum caulem plantas, ne tantum terre submergas quod summitas stipitis plantula non remaneat super terram, quia statim planta periret. Caules sarculandi sunt & herbis inutilibus liberandi, & cum post incensionem, siccitatem æstatis ueniunt pluuiæ quibus renouari sperantur, auferantur & ab eis folia inutilia quæ sicca fuerant & perforata. Caulis frigida & sicca in primo gradu. Sed Auicenna dicit quod est siccus in secundo gradu. Turbidum & melancholicum generat sanguinem, & eius nutrimentum paruum est. Cum uero coquetur cum carne pingui aut gallinis fit bonus, parum ius eorum uentrem humectat, & urinam prouocat. Eorum uero corpus est siccum unde constipatiui sunt, ergo simul recepti in hac actione temperati, sed solum ius datum soluit, & substantia sola cōstipat. Nocumētum eorum aufertur si elixentur, & aqua proiecta coquantur in alia cum pingui carne pecudum, aut suis cum pipere aut cum cymino aut oleo dentur. Auicenna dicit, quod eius decoctio & semen ebrietatem tardant. Et ex proprietatibus eius est exiccatio linguae, & facit somnum comestio eius clarificat uocem. Galenus dicit: si caules affati dentur pueris ad comedendum, faciunt eos citius ambulare. Plinius dicit, quod folia caulium mire sanant uulnera canum. Item dicit, quod caulis parum coctus soluit uentrem, & multum coctus stringit eum: & dicit, quod caules confortant nervos, unde ualet paralyticis & tremulis, lactis ubertatem præbent, & eius succus ualet contra uenum, & contra morsum rabidi canis.

De Cepa:

Epa desiderat terram solutam, pinguem & optime subactam, eorum semina durant per annum tantum. Sed in matris suspensa per triennium seruantur illæsa. Seritur à quibusdam mense nouembri circa principium & maxime per uniuersam Tusciam, & fit super ipsarum seminarium uelut pergularium de aliquibus straminibus

nibus coopertum uersus aquilonem, per unum brachium, & per duos uersus meridiem eleuatum, & à multis feritur mense Decembri, Ianuario, Februario, Martio, cum primum possunt feri Sole feruntur in areis, mixtimq; cum alijs herbis feri possunt, cum aliquatulum creuerint siue sit mense Aprili uel Martio uel Iunio plantantur in areis per unum semissem uel spannam abinuicem separata, & in area quatuor acies poni debent. Quas nero uis ante maturitatem comedere, plantabis in areis ubi sunt cucurbitæ, cucumeres citrulli uel melones. Et cum hæc creuerint sæpe colliguntur, ubi etiam si dimittantur ad maturitatem perueniunt, licet non sint ita grosse sicut hæc quæ in areis solæ plātantur. Cum plantari debent, rescinduntur radices usq; ad grossitudinem unius uel mediij digiti, iuxta cepam, & per unum digitum tantum sub terra mergentur. Hæc enim planta facile adco comprehendit, quod si solummodo poneretur uel cadcret super terram uel ad partes longinquas portaretur etiam discooperta in terra quasi arida, dum tamē optime puluerizata plantentur summa facilitate nascetur & augebitur. Sæpe circumfodi desiderant & ab herbis quibuslibet liberari, quod si terra eodem anno stercorata non fuerit debet plantationis tempore stercorari, ut optime conualescat. Collectis autem cepis maturis quod patet cum se sustinere non possunt & amplius non augetur. Meliores earum plantarum mense Augusto ut anno sequentis semen faciant, deteriores uero plantantur ut in quadragesima uiridia habeantur, mediocres uero seruantur, quæ si in augmento lunæ euulsa fuerint claro uel sicco tempore existente, melius seruabuntur in loco obscuro & sicco. Cephæ calidæ sunt & humidæ in tertio gradu, proinde sæpius comestæ cum sui acumine humores malos in stomacho generant: & sitim, inflationem, uentositatem, dolorem capitis atq; insaniam faciunt, propter fumū ex eis ad caput ascendentem, & cerebrum percutientem. Vnde assuescentes eis, cadunt in maniam & terribilia somnia, & melancholica cernunt, præsertim si ex
egritudine

ægritudine exeuntes eas comederint, crude uero comestæ nihil nutrimenti corporis tribuunt, sed si elixentur & in aqua proiecta in alia coquantur dant nutrimentum bonum & plurimum, maxime si cum carne pinguißima & cum bono condimento odorifero condiantur. Si autem cruda propter medicinam moderate secundum quod oportet sumantur, calorem inducunt grossos & uiscosos humores incidunt, uenarum ora aperiunt, urinam & menstrua prouocant, & appetitum augmentant, & uenerem suo calore & humiditate augent. Succusq; earum naribus intrusus, uel si odor earum patienti naribus fuerit attractus caput optime purgat. Cruda uero comestæ incrementa capillorum præstant. Auicenna dicit, quod in cepis est acuitas incisua, amaritudo, stipticitas: & quod est longius est acutius, & rubeum est acutius albo, & siccum humido, & crudum cocto, & in ipso est attractio sanguinis ad exteriora, quare est rubificatiuum cutis. Cepæ præterea cum comedantur proprie prodest nocumento aquarum, & semen eius delet morpheam, & cum fricatur ex eo in circuitu alopecie confert ualde, & ipsum cum melle eradicat uerucas, & plurimus usus eius nocet cerebro, & sunt ex eis quæ nocent intellectui, propterea quod generat humorem malum.

De Cymino.

Cyminum desiderat terram pinguem, & aerem calidum, & seritur mense Martio, siccum & calidum est in tertio gradu, per quinque annos potest seruari, uirtutem habet diureticam & fumositatem subtiliandi, unde sumptum in cibis & potibus & salisamentis digestionem confortat, uinum decoctionis eius & siccum siccarum & seminis fœniculi dolorem & torsionem intestinorum ex uentositate mitigat. Item uinum ualet contra frigidam tussim. Contra tumorem faucium cyminum & ficus bene tritæ in uino coquantur & emplastrum factum super locum dolentem imponatur. Contra frigidum reuma capitis puluis eius & baccarum lauri simul

in testa calefactus, & in sacculo positus capiti superponatur. Contra stranguriam & dyssenteriam & alios dolores ex frigiditate cyminum cum uino coctum superponatur. Contra sanguinem oculorum non in principio sed post puluis cymini cum uitello oui confectus super tegulam calidam ponatur, & diuisum per medium sepius superponatur. Contra liuorem, & commixtionem, uel alio modo factū, dum recens est puluis cymini subtilis bene cōfectus ad ignem, & sepius appositus certum remediū est. Et nota quod ex frequenti usu cymini fit discoloratio cutis, ideo fratres minores, quia multū eo utantur, sunt multum crocei sic uolunt uideri multū ieiunare & de hoc summe gloriantur.

De Croco.

 Rocus est duplex, scilicet syluestris, qui seritur sicut alie herbe, qui est modicæ utilitatis, sed facit altum stipitem, & multas maculas in quibus nascitur crocus, qui cum apparet in ortu solis colligitur. Item est bonus crocus domesticus, qui non seritur, quia semina non producit, sed cepule eius colliguntur mense Aprili uel Maio, & dimittuntur octo diebus in acerio, ut maturentur, & tunc mundantur & siccantur in loco calido, non tamen ad solem, ne coquantur, cum sint mature, quod cognoscitur quia tunc folia eorum sunt sicca, & seruantur usq; ad mensem Augusti, & tunc uel ante aut post una separata ab alia in areis pastinatis plantentur cum radicibus quas habent per unam spannam distantes, in quatuor digitis submergantur in sulcis uel duobus uel tribus annis dimittantur, & quolibet anno mense Aprili si fuerint tunc folia sicca & mense Maio, Iunio, Iulio, si herba nascitur in areis immittantur, superando terram per totam superficiem per duos digitos deorsum, ut non tangatur cepæ. Et si plantantur circa finem Augusti aut mense Septembri raditur terra, ut area ab omni humiditate seu uiridate mundeatur, deinde nascentibus floribus colligantur, &

tur, & crocus siccus siccetur ad lentum ignem & aliquo loco clauso
 seruetur, & elapsis duobus uel tribus annis totus euellatur mense
 Aprili, & iterum plantatur, ut dixi. Terram desiderat cretosam uel
 mediocrem, & potest optime plantari ubi fuerint cepæ, ubi sunt
 euulsæ. Et est sciendum quod crocus non multum leditur umbris,
 sed plurimum leditur à muribus, qui sub terra corrodunt cepas
 eius: contra quos nihil qui sub terra tantum ualeat contra tendere
 trapulas iuxta eorum foramen, & sulcos inter arcas concauos face
 re, qui eam defendunt ab humore aqueo, quæ ualde timent, & pro
 pter hoc sunt impeditioes transitû murî & talparum, quæ mul
 tû appetunt cepas eius. Crocus est calida & sicca in primo gradu,
 in suis qualitatibus temperatus, & ideo confortatiuus ualde, unde
 contra debilitatem & defectum cordis multum ualeat. Ruborè ocu
 lorum ex sanguine uel macula tollit, si tritus cum rosis & uitello
 oui apponatur oculo, ut dicit Diosc. Item qui crocû prius bibit ebri
 etatem & crapulam non timebit. Item coronæ ex eo factæ non per
 mittunt homines inebriari. Item somnum facit & stimulat uene
 rem, ut dicit Plinius. Item dicit, quod curat morsus serpentium &
 arenarum & puncturas scorpionum.

De Cepulis.

Cepulæ Malixiæ plantantur ut porri cum palo mense Iunio
 scilicet unâ in foramen per unum pedem distantes, quæ
 magnum ut uulgo uocant, cassum faciunt. Quo postea utimur æ
 state sequenti post pascha, & sunt serè eiusdem complexionis cum
 alijs cepis.

De Carduo.

Carduus scribitur mense Martio, terram stercoreatam dili
 git & solutam, quamuis in pingui posset melius proue
 nire, & hoc illi prodest contra talpas, si, non in solidiori terra
 pangatur, ne ab inimicis animalibus facile persforetur. Sunt in
 area

arca iam p̄rfecta cardui luna crescente ferendi. semina discreta spacio semipedis. Cauendum est ne semina immersa ponantur, nam debiles & curuos creabunt & duros, non alte imprimenda sunt, sed tribus digitis comprehensa mergantur, donec ad primos articulos digitorum ē terra proueniat: herbis liberentur assidue, donec plantatura solidentur, & si æstas calidior fuerit, irrigentur, si acumina feminum constringas, spinulis carere Palladius affirmat. Mense Octobri cardui plantæ ponantur inter frumentum iam natum uel alias segetes cum palo, quod est utilius, quàm eas in crudo solo ponere. Quas cum ponemus radices summas eorū ferro refecamus, ac fimo cingimus ternorum pedum spacio separamus, cum incrementi canna pedali scrobe depositas binas aut trinas. Cinerem sæpe sub hyeme siccis diebus, fimumq; miscbimus. Colliguntur autem non simul, sed successiue maturantur, nam tunc est colligendus carduus cum habet adhuc flores in parte inferiori, sicut fertur non ante nec cum flores omnes ceciderint, quia deterior esset. Sane singulis annis quotidie auferendæ sunt plantæ, ut nec macres fatigantur, & soboles per alia spacia dirigantur, cum tamen aliqua sunt radices parte uellendæ quas seruabis ad semina colligenda liberatas omnibus pullis, testa supertegere debbis aut cortice, nam solent semina sole uel imbris interire.

De Chamomila.

Chamomila calida & sicca est in primo gradu, & est propinqua uirtuti rosæ in sui subtiliatione, & ipsius caliditas est sicut caliditas olei cōueniens, & aperitiua & subtiliatiua spissitudinis, mollificatiua & resolutiua absq; attractione, et hæc est eius proprietas in medicinis, sedat apostemata calida mollificando & resoluendo, & confortat membra neruosa omnia, & est ex medicinis plus conferentibus laxitudini quàm reliquæ.

Et est confortatiua cerebri, quia resoluit
materias capitis.

De cuscuta

De Cuscuta podagrælini.

Cuscuta id est podagrælini uel grungus, calida est in primo gradu, et sicca in secundo, cum floribus debet colligi, et per duos annos potest seruari, principaliter uirtutem habet purgandi melancholiam, secundo phlegma, unde conuenienter ponitur, in decoctionibus purgantibus melancholiam et phlegma. Aqua decoctionis eius ualet contra stranguariam et dyssenteriam, et etiam herba si poteris habere in magna quantitate, decoctam in uino et oleo rembus pectori et alijs partibus dolentibus cataplasmata. Auicenna dicit, quod aqua cuscutæ est mirabilis ad ictericam, sed Aristoteles dicit, quod de proprietatibus eius est expellere superfluitates antiquas à uenis.

De Calamentho.

Calamentum aliud est aquaticum, et uocatur mentastrum, aliud est montanum et uocatur nepeta. Montanum melius est, quia est magis siccum, cum florescit debet colligi, et in umbroso loco siccari, et potest per annum seruari, uirtutem habet dissoluendi, consumendi et confortandi. Contra frigidam tußim et contra frigidum asma, uinum decoctionis eius pulueris et ficuum siccarum ualet, nam ex eo et alijs quibusdam rebus fit diacalamentum, quod ad idem ualet. Item puluis eius in ouo sorbili et in farina hordei ad idem ualet. Contra dolorē stomachi ex frigidityte utatur patiens puluere eius in cibis et in uino decocto. Item contra frigidum rheuma ungatur occipitium ex melle decoctionis pulueris eius, postea fiat satellatio ex puluere calefacto in olla cruda, uel ex ipsa herba, multum enim confert. Contra relaxationem uuae fiat gargarismus ex aceto decoctionis pulueris eius uel herba, et ponatur puluis eius et puluis rosarum. Contra tenasmon ex phlegmate, nitro, uel ex alio humore frigido inungantur renes ex melle et aqua decoctionis pulueris eius uel herba. Et sic etiam libera-

tur matrix. Vel fiat fomentum ex aqua decoctionis eius ad deficcandas superfluitates matricis, & multum ualebit.

De Centaurea.

Centaurea calida & sicca est in tertio gradu. Hæc herba amarissima est, & alia est maior, alia minor, sed maior est maioris efficacitæ, competit medicinæ principaliter, secundum folia & flores, unde cum incipit flores producere debet colligi, & in umbroso loco siccare. Per annū in multa efficacitā potest seruari, uirtutem habet diureticā attractatiuam & consumptiuam. Vinum decoctionis eius ualet ad oppilationem epatis, splenis, renum, uescicæ, stranguriam & dyssenteriam. Vnde Galenus, centaurea est ex melioribus & nobilioribus medicinis ad oppilationem epatis, & confert magnifice duricie splenis emplastrata & bibita. Contra uermes aurum iniicitur succus eius cum succo porrorum. Ad lumbricos detur puluis eius cum melle. Ad uisum clarificandam succus radicum centaureæ maioris cum aqua rosata conficiatur, & oculi liniuntur.

De Capillo ueneris.

Capillus ueneris frigidum & siccum est temperate, uirtutem habet diureticam ex subtili substantia, recens multæ est efficacitæ, parum potest seruari, quia subtilis herba est. Contra caliditatem epatis detur aqua decoctionis eius. Item ex ipsa aqua & saccharo fiat sirupus, & sistit cum uitio splenis, addatur aliquid calidum diureticum. Item plagellæ intinctæ in succo eius uel ipsa herba trita superponatur. Auicenna autem dicit, quod parū declinat ad caliditatem, et sic est subtiliatiuus, resolutiuus & apertiuus, et in ipso est stipticitas, & quādo permiscetur cibo gallorū et colur nicum facit eos fortes ad dimicandum & interficiendum. Ciniseius cum aceto & oleo confert alopecie, & cum oleo mirrino & uino & lixio prolongat capillos, & prohibet casum illorum, &
eius

eius cinis cum lixiuo confert furfuribus capitis, & delet eas & eradicat ulcera humida in eo, & confert pulmonipurgando ipsum, ualde prouocat urinam, frangit lapidem, & prouocat etiam menstrua, & trahit secundinam & purgat mulierum foetum, & abscedit fluxum sanguinis.

De Cicutā.

Cicutā calida & sicca est in quarto gradu, uirtutem habet at trahendi, dissoluendi & consumendi, ea tamen non utimur in interioribus medicinis, quia uenenosa est & in substantia & in suis qualitatibus, dissoluit enim tantum ut spiritus minuatur, ex quorum inanitione membra mortificantur, uirtutem habet potissimam secundum radices, deinde secundum folia, ultimo secundum semina, unde semen eius quandoque ponitur in medicinis contra uitium splenis, talis fit usus: tota herba in aceto cum bolo armenico per decem dies iaceat, deinde bulliant quousque, resolutum fuerit armenicum, & postea coletur per pannum, illa liquorositas bulliat bene ad ignem, & addita cera & oleo fiat unguentum, quod est potissimum contra splenis duriciem, & contra dura apostemata, & contra arteticam & epilepsiam si inungatur. Contra podagram & arteticā coquatur radix in pasta fissa per medium, ponantur supra arteticam, tutissimum remedium est. Contra iliacam passionem, stranguriam & dysenteriam ex decoctione eius in uino forti & oleo dolentia loca cataplasmentur. Ad matricem mundificandam ex frigidis humoribus & glutinosis, & ad menstrua prouocanda fiat fomentum ex uino & aqua salsa decoctionis eius. Contra scrofulas siccas fiat usus herbarum diureticarum, postea fiat cataplasma ex duabus partibus cicutæ, & tertia scabiosæ.

De Catapucia.

Catapucia calida est in tertio gradu, & humida in secundo. Sed sunt qui dicunt esse calidam & siccam in tertio gradu. Est autem semen cuiusdam herbe simili nomine appellatæ, quæ reamoto exteriori cortice seruatur per annum, eligenda est quæ uiridis non perforata interius, nec liuida, sed alba uirtutem habet purgandi per superiora ex uentositate & lenitate quam habet, unde quandoq; datur sanis ad conseruationem sanitatis, quandoq; ægris ad ægritudinem remouendam. Contra quotidianam de phlegmate salso & scabie conteratur catapucia in magna quantitate, & postea caulium solijs inuoluta sub cinere ponatur, diuq; dimittatur, ut bene coquatur, deinde cōtracta comprimatur, & oleum quod inde fluit seruetur, quod per annum seruari potest. Et cum necesse fuerit detur patienti in cibis, uel aliquo alio modo, & ita possunt decipi multi, ut fiat claretum ex catapucijs bene contritis, & cum melle decoctis. Deinde commisceatur uinum & fiat claretum. Et nota quod in 20 lib. uini debet esse catapucij una libra, idem in uncijs & alijs ponderibus minoribus. Item possunt poni catapucia bene contrita in iure carniū uel piscium uel aliorum ciborum, & comestæ multum ualent sanis & ægris. Gerhardus tamen dicit, quod catapucia est multum laxatiua & purgat superius & inferius laboriose, & cum angustia, unde cauendum est ne detur nisi facile nomenti, & nisi sit materia digesta, nec sunt danda habentibus stomachum debilem, & intestina, quoniam subuertunt ipsum, nec dantur nisi detemperatæ, ne moram faciant in stomacho, nec est sumptu hoc medicamento dormiendum, nec quiescendum, sicut ne in cæteris uomitiuis medicinis. Et usus eorum est ut ex eis acuantur medicinae. Item dicit, quod per se possunt dari trita & distemperata cum aqua calida uel uino, & dicit quod purgant principaliter phlegma & uiscosos humores, & maxime à stomacho & intestinis, unde prosunt cholericis, cardiacis, iliacis, arteticis, febris quotidianæ.

diane, & ex uirio uel naturali phlegmate. Diosc. autē dicit, quod dantur an. 5. granis usq; ad 9. & quando stomachus fuerit fortis dentur integra, & si sit debilis dentur contrita. Item dicit, quod si folia catapuciæ dentur cocta cum pullis aut cum olcibus aut alijs cibis laxant phlegma & choleram.

De Cretano.

Cretanus, id est, rinci marini, est calidū & siccum in tertio gradu, herba est quæ in locis marinis inuenitur, uirtutem habet ualde diureticam ex substantiæ subtilitate. Contra stranguriam, uitium lapidis & iliacam passionē herba in multa quantitate in aqua bullita salinaria uino & oleo & in illa aqua patiens sedeat usq; ad umbilicum, & si tantam quantitatem habere non potest, cataplasma ponat ad loca dolentia, herba etiam comesta uel uinum decoctionis eius urinam prouocat.

De Chelidonia.

Chelidonia calida & sicca est in quarto gradu, cuius duplex est differentia scilicet indica, quæ maioris est efficaciæ, & citrinam habet radicem, & est communis, quæ est in partibus nostris, & est minoris efficaciæ, una tamē pro altera ponitur, & cum in receptionibus inuenitur radix non herba debet poni, uirtutē habet dissoluendi, attrahendi, & consumendi. Contra dolorem dentium ex frigida causa radix inter dentes aliquantulum contrita, & allium superponatur ad caput purgandum, & uuae ex frigido humore radix in uino decocta patienti superponatur, & patiens fumum per os recipiat, deinde uinū gargarizet, quod uiam deficcet, & caput purgat. Plinius autem dicit quod succo chelidoniæ oculi hirundinum eruti uel lesi ad statum pristinum reducuntur.

De Cherefolio.

Cheresfolium seritur mense Augusti, & est bonum per totum hyemem, & post ipsam.

De Coriandro.

Coriandrum est herba satis communis, quæ calida & sicca est in secundo gradu, cuius semen in receptionibus debet poni quod per duos annos seruetur, uirtutem habet confortandi ex aromaticitate, ad digestionem confortandam, & dolorem stomachi ex uentositate, detur semē eius in cibis & uinū decoctionis eius in potu. Item puluis eius seminis super carnes aspersus eas sapidas facit. Isidorus dicit, quod eius semen in uino datus dulci reddit homines ad uenerem proniores. Sed cauendum est ne nimis detur quia amentiam parit & furorem, cuius herba cum semine est canibus uenosa, & eos interficit, si ab eis aliquotiens sumatur.

De consolida maiore.

Consolida maior, id est, symphytum, frigida & sicca complexionis est, sed proprie radix ipsius est medicinalis, uirtutem habet constringendi substantiam seu materiam grossam. Per quinque annos seruetur, puluis eius datur in cibis, ualet contra fluxum sanguinis menstruorum, & similiter somentum ex ipsa herba factum.

De Cucumere.

 Cucumer agrestis est herba sic uocata, ex cuius succo fit electuarium hoc modo, in canicularibus diebus colligitur fructus ipsius herbe. Cum est serē maturus, & conteritur, & succus ipsius expressus soli exponitur & desiccatur, & quidam decoquunt succum cum melle serē usque ad consumptionem succi, & dant ad modum electuarij quod satis laxat per inferiora, per duos annos potest seruari, habet autem uirtutem purgandi phlegma & uiscosos humores, secundo choleram nigram, siue melancholiam, unde ualet contra paralysim ex phlegmate uitreo uel naturali, schiaticis, arteticis, podagricis subuenit, attrahit enim maxime à remotis partibus & purgat. Item coctum passionibus ex phlegmate medetur, non tamen per se solum datur, purgat per os
& per

per uentrem, & usus eius quidem est ut admisceatur alijs confectionibus, & ex drachma medicina acuat, & qui electuarium accipit non dormiat, sed moueatur sicut qui suscepit helleborum, quoniam solet suffocationem inducere. In iliaca passione præcedat aliquod clystere molituum, & postea fiat aliquod ex aqua maluarum oleo & melle cum uncia i eraderij, & inijciatur, & erit contra iliacam & contra arteticam, chiragram, & podagram. Item herba ipsa si habere poterit conteratur aliquantulum, & decocta in uino & oleo dolenti superposita stranguriæ, iliacæ & podagræ subuenit, ad menstrua prouocanda puluis electuarij cõficiatur cum oleo mustelino uel rosato, & bombex intinctus superponatur, & apostemata frigida maturanda electuarij uncias 5 & farina horæ dei conficiantur cum uitello oui, & superponatur. Ad apostemata rumpenda sit optimum ruptorium ex electuario & terebinthina. Ad uermes auris conficiatur electuarium in quantitate granorum quinq; cum modico aceto, & modicum infundatur tepidum, ad omnem dolorem stomachi ex frigida causa inungatur ex confectione electuarij, & aceti, ad lentigines faciei & ad omnes superfluitates eius remouendas, accipe cerussam & camphoram & electuarij in quantitate illorum duorum, & conficias cum aceto in modum unguenti, & pista in mortario plumbeo uel pistello plumbeo, & ponatur in uase uitreo per quindecim dies, & postea in prædicto mortario cum pistello eodem moueatur addito aceto, si durum sit, ex eo ungetur facies, omnem enim panum abstergit, & lentigines.

De Dictamno.

Dictamnus qui alio nomine dicitur fraxinella, quia frondes habet ad modum fraxini, calida & sicca est in tertio gradu, radix eius est similis cuiusdam herbæ simili nomine appellatæ, quæ in locis calidis, lapidosiis & siccis præcipue reperitur, habet autem præcipue ipsa radix uirtutem attrahendi, consumendi

consumendi & dissoluendi uenenū. Contra morsum uenenatorum animalium ipsa herba uel radix trita superponatur. Succus etiā eius cum uino detur, puluis eius cum succo mentæ conficiatur & superponatur & potui detur. Isidorus insuper dicit, quod est tantæ uirtutis, ut ferrum à corpore extrahat, unde & eius pabulo fera percussæ eijciunt sagittas corpori infixas.

De Endiuiā;

Endiuiā (quæ alio nomine dicitur scariola) uel lactuca agrestis, frigida & sicca est in secundo gradu: semina & folia competunt usui medicinæ, & folia etiam usui ciborum competunt. Sed radix nullam habet uirtutem. Folia uiridia maxime sunt efficacia, sicca nullius: uirtutem habet confortandi & alterandi, unde contra oppilationem splenis & epatis ex cholerica causa prouenienti, ualet contra tertianam duplicem & simplicem, interitiam & calefactionem epatis, & apostemata calida curant comestæ elixæ uel crudæ. Item sirupus ex decoctione eius & saccharo ualet ad idem. Item succus eius uel sirupus cum rheumbarbaro datus in quarto uel sexto die materia existēte digesta ualet. Item contra dolorem epatis & calida apostema ualet ipsa herba contrita & superposita, & ad idem ualet succus appositus. Et si non habes folia coque semen herbæ tritum in aqua & pone super eius locum. Albertus dicit, quod aqua endiuiæ cum cerussa & aceto est epithima mirabile ad infrigidandum quicquid infrigidari debet.

De Enula.

Enula non seritur, quia semen non habet, sed plantatur corona eius tota, uel maior pars eius in terra pingui & alte fossa, & bene subacta. Calida & humida est in tertio gradu, humida in primo. Cuius duplex est differētia scilicet hortulana & campana quæ est maioris efficacia, secundum radices. Colligitur in principio æstatis, radix & sole siccat ne humiditate corrumpatur. Radix in medicinis potest poni per biennium & tri-

ennium

ennium potest seruari. Item habet uirtutem leniendi & mundificandi, unde ualet contra neruos ex frigidityate indignatos, contra dolorem spiritualium ex frigida causa detur uinū decoctionis eius, secundum istud: Enula campana reddit præcordia sana. Contra dolorem stomachi ex frigida causa, & contra uentositatem & contra tuſſim frigidam detur uinum decoctionis eius. Puluis cum puluere cinamomi delicatis ſoluit uentositatem ſpiritualiū. Herba tota decocta in uino & oleo & cataplaſmata dolorem ſpiritualium, iliacum, cholicum & ſtranguriam ſoluit. Contra frigidum aſma detur farina hordei in qua coctus ſit puluis eius. Item nota quod in enula eſt uirtus rubificatiua, & abſtractio ultima.

De Epatica.

Epatica frigida & ſicca eſt in primo gradu. Herba eſt creſcens in aquoſis locis & præcipue lapidoſis, habens folia multa terræ ac lapidibus adherentia, uirtutem habet diureticam ex ſubtili ſubſtantia, & inſrigidatiuam, unde ualet contra oppilationem epatis & ſplenis ex calida causa, & contra calorem epatis & iſtericiam, & ideo detur epaticis. Sirupus ex aqua decoctionis eius addito rheūbarbaro in fine decoctionis, optimus eſt contra iſtericiam.

De Eruca.

Eruca calida eſt & ſicca in quarto gradu, domeſtica maioris efficitæ quàm ſylueſtris. Semina præcipue competunt medicinæ, ſecundo folia, uirtutem habet conſumendi, & coitū incitandi, decocta cum carnibus ualet ad coitum incitandū, ſtranguriam & dyſſenteriam ſoluit & paralifim. Item in uino decocta & renibus cataplaſmata libidinē incitat, peſtini ſuppoſita urinam prouocat. Semen eruce & maxime ſylueſtris facit uirgæ erectionem.

De Ebulo.

Ebulus eſt calidus & ſiccus in tertio gradu, cortices radicum & turiones præcipue competunt medicinæ. Cortices radicū

in uere colliguntur, & siccantur ad solem, per annum seruantur, habent autem uirtutem dissoluendi, consumendi & purgandi phlegma, & uiscosos humores. Succus eius purgat attrahendo superius & inferius angustiose, unde non debet dari nisi digesta materia & corpore fluxui preparato, ut in alijs uomitiuis medicinis, ualeat febri quotidiana diurnæ, tertianæ ex cholera citrina & uilulina, item epatis oppilationi & ictericæ & colicæ & iliacæ & aquam leucophlegmaticorum educit. Vsus eius est ut detur succus eius per se uel in eius decoctione distemperetur alia medicina, uel addatur sirupo uel oxymelli laxatiuis, uel coquatur cum melle ad consumptionem succi. Contra tremorem extremitatum, & arteticam, & leucophlegmaticam fiat balneum ex aqua salsa decoctionis radicum eius, & turionum uel totius herbe.

De Fœniculo.

Fœniculus feritur mense decembri, ianuario, februario et martio, & toto tempore transplantatur. Calidus & siccus est in secundo gradu, uirtutem habet diureticam extenuandi grossam uentositatē, cōestum post prandium confert acidis eructatiōibus, quæ fiunt ex indigestione, & hoc facit ex subtili substantia & qualitatibus suis. Semen eius folia, & flores & cortices radicum usui medicinæ competunt. Semen colligitur in principio autumnii, & seruat per tres annos. Cortices radicum colliguntur in principio ueris, & seruantur per medium annum. Contra oppilationem epatis, splenis, stranguriam, dysenteriam, & uitium lapidis ex frigida causa detur ex aqua decoctionis eius. Item fœniculus coctus & comestus ualet contra prædicta. Item eadem aqua uel uinum soluit dolorem stomachi ex frigidityte uel uentositate, & digestionem confortat, idem facit puluis seminis eius. Contra panum oculorum et pruritus succus radicum eius fœniculi in uase æneo per quindecim dies ad solē ponatur, & more collyrii oculis apponatur.

apponatur. Contra pruritus oculorum certum est experimentum, conficiatur aloë optima cum succo fœniculi, & ponatur in uase æneo ad solē per quindecim dies, deinde ponatur in oculis more collyrij.

De Flamula.

Flamula est calida & sicca in quarto gradu, flamula quia uirtutem habet intentiuam, est autem similis uidallæ in folijs & floribus, sed habet flores concavos, uiridis multæ est efficacitæ, sed ex siccitate nullius uel modicæ. Ad cauterium siue ignem faciendum conteratur flamula & super locum ponatur & dimittatur per diem, & postea inuenitur cutis combusta. Ad apostema rumpenda quando uersum est ad saniem, & caput est durum, conteratur cum oleo, & supponatur oleum, ponitur ad relaxationem ne flamula nimis exiccet.

De Fumoterræ.

Fumus terræ est herba nota, sic dicta, quia generaliter à quodam grossa fumositate terræ calidum est in primo gradu, sicca in secundo, uiridis & sicca à quadam magna efficacitæ. Principalius purgat melancholiā, secundo phlegma salsum & cholera adustam, et est diuretica, contra scabiem uncias 2 succi eius addito saccharo, fiat sirupus, & cum aqua calida detur, ut addantur semina fœniculi. Item fiat hoc unguentum cum oleo nucum, & ponatur puluis fuliginis subtilis, & conficiatur addito aceto & succo fumiterre in maiori quantitati quàm de alijs, & ungetur patiens in balneo, optimum est. Et nota quod si succus eius detur ter in septimana, ut diximus, optime purgat humores inducentes scabiem. Item herba fumiterre in uino cocta & posita super locum podagricum multum ualeat.

De Fungo.

Fungi quidam sunt boni, quidam mortiferi, boni sunt parui, roun di ad modum pilei, qui in principio ueris apparent, & in maio deficiunt, nunquam enim isti tales aliquē interfecerunt,

aut multum leserunt subito, sed tamen omnes malum generant nutrimentum. Mortiferi autem sunt qui nascuntur iuxta ferrum erugnosum. Alij autem sunt mortiferi licet non statim interficiant, scilicet illi qui nascuntur iuxta alias res putridas, aut iuxta habitationē alicuius reptilis uenenosi, aut iuxta quasdā speciales arbores, quæ in proprietate habent fungos corrumpere, sicut oliua est. Signum autem mortiferi est, quod in superficie eius quædam humiditas uiscosa & corrupta est, & quod cito alteratur, & corrumpitur inter manus colligentium fungos. In nostris autem habitationibus inuenitur fungus qui latus est, & spissus aliquod ruboris habens in superficie & in illo rubore habet multas ampullas eleuatas, quarum quædam sunt fractæ, & quædā non. Nam & ille mortalis est, & statim interficiens, & uocatur fungus muscarum, eo quod in late puluerizatus interficit muscas.

De Fœnugraco.

Fœnugracum calidum est & siccum, substantiam habet conglutinofam, unde uirtutem habet maturandi & laxandi. Ad apostemata exterius maturandū farina fœnugraci cum uitello oui cōficiatur, & superponatur, maturat enim & extenuat. Ad maturandum & rumpendum conficiatur cum trebenithina, & superponatur. Herba etiā cocta in oleo superponatur ad maturandum. Ad apostema spiritalium farina fœnugraci in saculo posita & decocta in aqua cum malua uisco ponatur desuper. Ad apostema stomachi & intestinorum ex farina fœnugraci & aqua prædicta fiant pulres & superponantur.

De Gabusia.

Gabusia sunt de natura caulium & habent formam caulium, donec clausa fuerint, sed postquam clausi sunt folia ipsorum sunt quasi alba & grossa sicut tunica ceparum, aërem desiderant frigidum, nam in aëre calido uel temperato non clauduntur

clauduntur, sed aperta remanent sicut caules, terram uero desiderant qualem caules, ex eis fiunt composita sicut ex rapis. Item seminantur ut caules.

De Gramine.

Graminis uirtus est stiptica, & uulnerum conglutinatiua, uentris constrictiua, uulnerum, renum & uesicæ sanatiua, & doloris splenis mitigatiua, & eius succus potui datus sua proprietate lumbricos occidit, hanc herbam noscunt canes & eam comedunt quando se purgare uolunt, ut Plinius dicit.

De Gralega.

Gralega dicitur impinguare terram si uiridis uertatur in ea. Item dicitur quod eius semen mirabiliter facit ouare gallinas.

De Gentiana.

Gentiana est radix cuiusdam herbæ simili nomine appellatæ, cuius sola radix est medicinalis. In fine ueris colligitur, & exiccata per tres annos seruatur. Nasцитur autem frequentius in montibus & in locis umbrosis & humidis, calida & sicca est in primo gradu, uirtutem habet dissoluendi, consumendi & apericendi. Vnde diuretica est contra antiquum asma, detur puluis eius cum uino addita aqua hordei, succus radice eius abstergit morpheam, & sanat plagas & ulcera corrosiua. Bibita etiam multum iuuat eum qui cecidit ex alto & collisus est, & ultima medicina est contra morsum scorpionis, serpentium & uermium uenentorum, ac canis rabidi, si bibuntur ex ea cum uino duæ uncie.

De Gariophylata.

Gariophylata similis est nouellis folijs rubi, seu flaponibus, & eius redolent folia, calida & sicca est in tertio gradu. Recens maioris est efficacitæ quàm exiccata, & seruatur per annum, uirtutem habet dissoluendi, consumendi & apericendi, & dicitur gariophylata quia odorem habet similem gariophyllis.

dum saporem uel effectum. Contra cardiacam passionem in aqua marina & oleo cocta parti anteriori & posteriori superponatur. Ad digestionem confortandam, & dolorem stomachi & intestinorum ex frigidityte uel uentosityte detur uinum decoctionis eius.

De Humulo.

Humulus, id est, liatigo, flos eius propter siccitatem suam conseruatur per longitudinem maximam temporis in uirtute sua, ita uulgaris opinio est quod nunquam putrescit, & est acuti odoris & fortis, & est calidum & siccum, dissolutius uiscositatum & incisuius, & conseruat à putredine liquores quibus admiscetur.

De Hyoscyamo.

Hioscyamus est frigidus in tertio gradu, semen eius est cuiusdam herbe quæ casilago uocatur siue deuscaballinus. Seminum autem triplex est diuersitas, est enim album, rubrum & nigrum. Album & rubrum competunt medicine, nigrum uero mortale est. Nota quod si hyoscyamus debet recipi per os interius, ponendum est semen, si exterius herba: & semen maioris est efficacitæ, uirtutem habet somniferam, cōstringendi & mortificandi. Ad somnum prouocandum in acuta ægritudine fiat somentum ex aqua decoctionis eius herbe circa frontem & tempora, & pedes, fiat etiam ablutio, postea fiat hoc emplastrum, puluis seminis subtilis cum albumine oui & lacte mulieris puellam nutrientis & modico aceto, & fronti & temporibus apponatur. Item ad lachrymas cōstringendas fiat idem emplastrum ex ipsa. Contra dysenteriam fiat emplastrum ex ipsa herba & superponatur, dolorem eius tollit. Contra dolorem dentium semina super carbones ponantur, & patiens fumum per os accipiat & teneat super aquam, & apparebunt quasi uermes supernatantes. Semen superpositum denti & in causa

in causa calida dolorem tollit, & nota quod per decem annos
seruatur.

De Hissopo.

Hissopus est calidus & siccus in tertio gradu. Habet uirtu-
tem secundum folia & flores, non secundum radices, diu-
retica est dissoluendi, consumendi & attrahendi. Contra frigidam
tussim ualet uinum decoctionis eius & sicuum siccarum. Item ui-
num decoctionis eius & seminis fœniculi, dolorem stomachi & in-
testinorum tollit: fomentum factum ex aqua decoctionis eius ma-
tricem à superfluitatibus mundificat, & abstergit. Idem faciūt sup-
positorium ex puluere eius & oleo mustelino. Puluis eius uel ipsa
herba in testa calefacta & superposita capiti per se uel in sacculo
ualet contra frigidum catarrhum, & casum uuae. Contra uuam fit
gargarismus ex aceto decoctionis eius. Item ipsa herba in uino de-
cocta & cataplasmata tollit dolorem ex uentositate.

De Iruncijs.

Iruncij & saluida eadem est herba, multum spinosa, de
quorum radicibus fit cincibarum, hoc modo, in duabus
libris mellis, & una irunciorum mundatorū ponantur
piperis libra uel dimidia & duæ zinziberis uel medietas piperis
tantum, hoc modo lauentur iruncij & abijciatur lignū deinde minu-
tatim incidantur, & posito melle ad ignem, & optime despu-
mato ponantur in eo iruncij & zinziber siue piper, & usq[ue]
ad spissitudinem congruam bulliant. Et si in fine de-
coctionis addatur puluis seminis eruce &
pinci erit optimum ad coitum
& membri cre-
tionem.

De Aro

De Aro.

Rus qui alio nomine dicitur barba Iouis, aliàs barbaron uel pes uituli, calida & sicca est in secundo gradu. In locis siccis & humidis montuosis & planis inuenitur, in hyeme & æstate magnam habet efficaciam secundum folia, maiorem secundum radices, maximam secundum quasdam tuberositates quæ colliguntur, scinduntur & desiccantur, uirtutem habet dissoluendi, relaxandi & extenuandi. Contra tumorem aurium herba ipsa cum tuberositatibus decoquatur in uino & oleo, addito cymino, & fiat emplastrum, auribus superponatur. Contra frigida apostemata ipsa herba tota cum tuberositate & axungia ursina teratur, & postmodum in testa calefacta superponatur. Contra scrofulas nouellas herba ipsa cum axungia ueteri & squilla uel axungia ursina si potest haberi teratur, & superponatur & liberabitur, si recentes fuerint. Ad faciem depurandam, & cutim subtiliandam ex tuberositatibus desiccatis fiat puluis subtilis & cum aqua rosata conficiatur, & ponatur ad solem donec aqua consumatur. Et ita fiat ter uel quater uel amplius ex illo puluere solo, uel cū aqua rosata, puluis eius carnem superfluam corrodit.

De Iride.

Iris siue gladiolus, cuius folia sunt similia ensi, cum floribus purpureis uel albis. Nam iris purpurea habet florem, aut album, & sunt eiusdem uirtutis, radice tantum utimur in medicinis, in fine ueris colligitur & siccat, per duos annos seruatur, calida & sicca est in secundo gradu, uirtutem habet diureticam, unde dissoluit & aperit. Contra uitium spirituum & contra oppilationem splenis, epatis, renum ac uesicæ, & dolorem ex uentositate uinum decoctionis ireos iuuat. Puluis eius leniter superfluam carnem corrodit. Ad panum oculorum fiat collyrium ex puluere eius, & aqua rosata.

De Liquiritia

De Liquiritia.

Liquiritia est radix cuiusdam herbe, quæ desiderat terram bene solutam, & præcipue sabulum, ut in eo facile multas & longas producat radices, quæ si plantatur facilliter comprehendit, & circa se multum pullulat, & forte si hasta eius adhuc tenera flectatur ad terram & operiatur conuertetur in radicem, sicut accidit in menta, ruta & gramine, calida & humida est temperate. Eligenda est non nimis grossa, nec multum tenuis, interius crocea, non puluerisabilis, nigra uero & alba est abijcicnda, succus eiusdem est efficacie & etiam fortioris, qui hoc modo fit: Cum uiridis est bene conteratur, & in aqua bulliat & decoquatur usque ad consumptionem ferè, postea exprimatur, ualet contra omnia uitia pectoris. Decoctio eius ualet contra tussim, & ad idem ualet electuarium confectum ex succo liquiritie & melle. Item liquiritia masticata & sub lingua retenta sitim & asperitatem lingue & gutturis mitigat.

De Lingua arietis.

Lingua arietis (quæ plantago uocatur) frigida & sicca est, folia eius sicca consolidant optime uulnera & ulcera, & ad hoc nihil est melius ea, ut dicit Dioscor. Et mirabile uidetur, quod si bibatur succus trium radicum eius tribus uncijis uini aliquando curat tertianam. Et quatuor radicum succus cum quatuor uncijis uini bibatur, aliquando curat quartanam. Item dicit Dioscor. quod sanat uulnera canis rabidi. Hydropicos iuuat, ueneno repugnat, eius succus lumbricos necat, & uehementer eius solutione uentris mitigat, menstrua constringit, & tumores apostematum in principio repercutit & dissipat, gingiuas tumidas & sanguineas reprimat, & sanat.

De Lilio.

Lilium plantatur mense octobri, septembri, nouembri in terra pingui & bene subacta. Nam accipiuntur spici siue bulbi
 tt eius

eius uirides, uel sicci ponuntur per unam spannā, uel unum pedem, quod est melius, separati sicut fit de alijs. Item dicit Aristot. quod si hasta lilij quando nondum apertū est semen siue flos eius flectatur in terram, ita quod cepa non radiceatur & cooperiatur terra, infra paucos dies emittet in qualibet nodo haste cepam paruulā sicut sunt bulli eius. Calidum & humidū est. Aliud est domesticum, aliud syluestre. Sed syluestre aliud gerit florem purpureum, quod efficatius est, aliud croceum habet colorem. Domesticū autem cū axungia ueteri tritum uel cum oleo coctum & superpositum frigidum apostema maturat. Contra splenis duritiem radix lilij in multa quantitate cum branca ursina & radice misce, ponatur in uino & oleo per decem dies, & postea coletur & colatura addita cera & oleo, & fiat unguentum. Ad faciem colorandam accipe tuberositates radices lilij agrestis & sicca, & puluerē inde fac & distempera cum aqua rosacea & desiccetur, quo facto ter uel quater illum puluerē solum & cum aqua rosacea confectum ducas super faciem. Item abluendo mundabit faciem & renouabit contractionē rugarum. Item folia eius si trita cum oleo apponantur quia uirtus eius mitigatiua est. Item educit purgationem menstrualem, quia est aperitiua ex uentositate, & est tumoris repressiua. Et ideo ualet contra apostemata ex uentositate, si radix eius trita cum oleo sæpius apponatur. Plinius dicit, quod cepæ cum uino decoctæ & oleo admixto clauos pedum & nodos soluunt, pilosq; locis adustis reddunt, in uino etiam coctæ addito melle uenis præcisus subueniunt, folia ipsius cocta in uino uulnera sanant. Ex floribus eius fit oleū, & aqua sicut ex roseis, & sunt uere eiusdem uirtutis cum oleo & aqua rosata.

De Lingua auis.

Lingua auis calida et sicca est in primo gradu, folia habet parua et acuta lingue auis similia. Viridis multæ est efficacitæ, exiccata nullius. Virtutem habet incitandi libidinē, & humectandi. Herba ista cū carnibus cocta uel oleo cocta uel sanguine, libidinem incitat.

incitat, ualet etiam decocta, addito saccharo, cōsumptis. Cōtra scabietatem pectoris datur aqua decoctionis ipsius & addito traganto magis ualet.

De Lapath.

Lapathum calidū & siccum est in tertio gradu uel in secūdo secundū Auicē. Est autē triplex lapathum, scilicet acutum acuta habens folia, uirtutem habet dissoluendi & relaxandi, aperiendi & extenuandi. Contra scabiē succus lapathi acuti & oleum mustelinū & pix liquida simul bulliant, postea coletur & colaturæ addatur puluis tartari & fuliginis, & fiat unguentiū quod satis cōpetens est scabiosis. Auicenna dicit, quod radix eius cum aceto cocta confert scabiei ulcerosæ, & impetigini, & eius decoctio cum aqua calida pruritu. Et similiter ipsa met in balneo est optima. Cōtra impetiginem & serpigine fiat decoctio succi lapathi & ex puluere auripigmenti. Ad apostemata maturandū lapathum rotundum tritum & in oleo decoctum uel cum axungia superponatur ad rumpendū, eodem modo superponatur acutum. Contra stranguriam et dyssenteriam fiat decoctio lapathi in uino & oleo & peccini superponatur, urinam prouocat in multa quantitate. Aqua uel uinū decoctionis eius soluit oppilationem splenis & epatis. Contra scrofulas nouellas fiat emplastrū ex lapatho acuto & axungia simul tritis. Contra lumbricos ualet succus eius datus cum melle. Cōtra phlegma abundans in cerebro succus eius cū succo rutæ in modica quantitate naribus iniiciatur in aëre calido uel balneo. Item lapathum crudum uel coctum comestum ualet scabiosis.

De Lactu.

Lactuca feri & transplantari potest ferè toto tempore anni in terra pingui bene subacta per se mixtim cum alijs herbis, & quæ sata fuerit in autūno, utiliter plantatur mense decembri, circa areas aliarū herbarum quæ tunc feruntur. Ipsa enim non timet gelu, sed roboratur ex eo, & erit bona post hyemē cū alijs herbis, quousq; semē producet. Sed quæ de natura paruārū non transplā-

et 2 tantur

tantur. Quæ uero sunt ex magnis quæ Romanæ dicuntur, quæ habent alba semina transplantari debent, ut crescant & dulcedinem habeant, multum iuuantur irrigatione tempore siccitatis. Lactuca frigida est et humida temperate. Alij dicunt quod est calida & humida temperate, & ideo est melior cæteris herbis, & temperatissima respectu aliarum herbarum, sanguinem generat & lac, & urinam prouocat & cholera extinguit, sanguinis ebullitionem refrigerat, & somnum inducit. Item ualet contra calida apostemata, capitis dolorem de cholera rubea, sanguinem factum amputat cataplasmata. Sed cocta plus quàm cruda fit esui conueniens, quia eius lac calore ignis minuitur, per quod fit somnum inducens, unde fit aperitiua. Sanguinem tamē pessimum generat, idcirco ea assuescentibus fit nociua, quia tenebrositatem oculis facit, & spermatis materiam corrumpit. Sed cum est adhuc tenera ualet multum in febribus elixata uel cruda in aceto cocta, addito croco, soluit oppilationem splenis & epatis. Ad prouocandum somnum semen conficiatur cum lacte mulieris puellam nutrientis & cum albumine oui, & fiat emplastrum super tempora. Item puluis seminis eius cum lacte somnum prouocat. Item facit febricitantibus datus cum aqua calida. Contra calidum apostema conficiatur cum oleo rosato & superponatur & destruunt ipsum. Item cataplasma frondium ipsius habentibus crispilam subuenit. Item semen eius datum in potu saepe pollutionem patienti celeriter succurrit. Item est quædam species lactucae agrestis quæ longiora & strictiora habet folia, subtiliora & asperiora & nimis uiridia, hæc est amara & est maioris caliditatis & siccitatis quàm domestica. Item dicit Plinius, quod est quædam species lactucae sponte nascentis quam caprinam uocant, quæ proiecta in mari protinus necantur pisces, qui sunt in circuitu uicini. Itē est alia species lactucae quæ nascitur in aruis, cuius folia trita cum polenta conferunt uisceribus, & hæc ὀγίσκη ἑπίδ' αἷ' græcis uocatur. Item est alia species quæ crescit in syluis quæ uocant uulgo

scaricion

ſcaricion cuius folia trita cum polenta uulneribus proſunt, ſanguinem ſtringunt, & putreſcentia uulnera ſanant. Et eſt alia ſpecies lactuce habens rotunda folia & breuia, quam multi etiam uocant uulgo acriam. Cuius ſuccum accipitres ſcalpando terræ herbam extrahunt, & intingentes oculos, diſcutiunt obſcuritatem, & caliginem cū ſeneſcunt. Cuius herbæ ſuccus ſanat omnia uitia oculorum, & maxime quando ei lac mulierum admiſcetur. Serpentum morſus & ſcorpionum iſtibus medetur. Si ſuccus eius cum uino poteſtur & folia trita ſuper uulnus emplaſtrentur, omnem enim inflatōnem diſcutit & compeſcit.

De Lentisco.

Lentiscus calidæ & ſiccæ complexionis eſt, uirtutem habet conſtringendi & conſolidandi. Contra fluxum menſtruorum & diſſenteriam & uomitum ex debilitatē uirtutis contentiuæ. faſciculi parui facti cum ſolijs decoquantur in aceto, & peſtini & renibus cataplaſma factum ſuperponatur. Contra uomitum ſuper ſurculam pectoris. Alius uſus contra prædictas tenerritates, lentisci bulliant uſq; ad aceti conſumptionem, deinde ſiccetur, & fiat inde puluis, & detur in cibis & potibus. Contra ulcerationem uirgæ puluis factus ex ſolijs eius ſuper teſtam calidam deſiccatis & puluerizatis ulcera conſolidat & ſaniem conſumit, ſed non debet poni niſi quando eſt ſanies. Contra ulcerationem oris: lingua & labiorum in febre acuta, fiat decoctio eius ſoliorū in aceto, & patiens ſæpe gargarizet.

De Laureola.

Laureola eſt herba multum laxatiua; calida & ſicca eſt in ſecundo gradu. Cuius fructus ſiue ſemen eius, eſt rotundum, ſubruffum ad quantitatem piperis, quod eſt adhuc magis laxatiuum quàm laureola, & tamen ipſa herba multum eſt laxatiua, & purgat multum pblegma & uiſcoſos humores, principaliter à remotis partibus & iuncturis membrorū, ſecundario melancholicam.

unde ualet ischiadicis, arteticis & podagricis. Item cōtra apoplexiam & paralysim. Vsus enim eius est cum alijs medicinis in oxymelle & similibus, datur etiam in apozematibus per se non datur, quoniam habet naturam ulcerandi intestina, ex nimio suo acumine. Si tamen ea per se uti uolumus decoctionem eius damus, addito gummi arabico, & mastiche, ut malitia eius exprimatur, nō autē eis est danda nisi eis qui difficiles sunt ad soluendū, & carnosum uentrem & intestina habentibus, eiusdem uirtutis est semen eius.

De Lappa.

Lappa est herba que habet in summitatibus capitella uestibus ualde adherentia. Lappæ multæ sunt species omnes medicinales. Nam Plinius dicit, quod ictibus scorpionum medentur, nec feriunt hominem, si inunctus fuerit succo eius. Decoctio radicis eius confirmat dentes, si tepida in ore teneatur, semen eius multa uitia stomachi curat, reijcientibus sanguinē prodest, dyssenteriae subuenit. Nam radix cum uino sistit, & folia adiecto sale soluant.

De Libystico.

Libysticum est calida & sicca in secundo gradu. Semen non herba uel radix in medicinis ponatur, uirtutem habet diureticam aperiendi & extenuandi, unde uinum decoctionis eius contra oppilationem splenis & epatis ualet, contra dolorem stomachi, & intestinorum ex uentositate prouenientem aqua decoctionis eius ualet. Puluis etiam eius cum puluere cymini datus ad prædicta ualet.

De Melonibus.

Melones desiderant talem terram & aërem qualem citruli, sed minus pinguem & minus stercoratum, ut saporiosiores & solidiores fiant, & citius maturentur, & eodem modo & tempore plantari debent, & cum nati sunt irrigari non audent. Ex his quidem sunt longi qui comeduntur maturi, scilicet cum incipiunt

piunt redolere & crocei fieri. Ex quibus grossi qui habent semina ualde parua sunt ceteris melonum generibus meliores. Alij uero sunt subtiles, uirides ualde longi, & quasi omnes curuati, & uocantur melanguli, qui comeduntur acerbi sicut citrulli, & sunt eiusdem saporis, sed sunt minus frigidi magisque digestibiles, & ideo meliores citrullis esse dicuntur. Melones sunt frigidi & humidi in secundo gradu, & qui dulces sunt temperate & frigidi. Auicenna dicit, quod radix melonis eodem modo est uomitiua, quo dictum est de radice citrulli, & cucumeris. Oportet autem utentem melonibus, ut melo præcedat aliquod aliud cibarium, ne nauscam faciat. Sed Isaac dicit, quod eo comestio oportet aliquantulum expectare, donec sit digestum, antequam alius sumatur cibus. Item dicit Auicenna, quod melo est tarda digestionis, nisi quando comeditur cum eo quod est interius eius, & ipsius nutrimentum est, & humor eius est conuenientior quam citrulli & cumeres. Sed cum melo corrumpitur in stomacho conuertitur ad naturam uenenosam, oportet ergo ut cum grauat extrahatur uelociter. Et de his quæ iuuant post eorum comestionem in cholericis sunt exicara, marathrum, mastiche. Phlegmatici uero accipiant oxymel, zinziber conditum aut zinziber solum, aut diacyminum & purum uinum bibant. Semen autem melonum mundatum urinam prouocat, renes & uesicam mundificat ab arenis & lapidibus.

De Meliloto.

Melilotum calidum & siccum est in primo gradu, herba est cuius semen simili nomine appellatur, & dicitur etiam corona regis, quia formatur ad modum semicirculi. Semen cum ipsis corticibus in medicinis ponitur, quia admodum paruum est & coherens, quod uix separari potest. Virtutem habet confortandi ex aromaticitate, & diureticam ex subtili substantia, uinum decoctionis eius digestionem confortat, uentositatem excludit, opilationem

tionem uesicæ & renum aperit. Semen eius in brodio & cibis positum eos boni saporis & odoriferos facit.

De Mercuriali.

Mercurialis frigida & humida est in primo gradu. Viscosam habet substantiā, unde lenificando educit choleram ab epate, stomacho & intestinis. Datur autē succus eius cum saccharo non coctus, quia uim laxandi amittit ex parte si coquatur.

De Malua.

Malua frigida & humida est in secundo gradu. Cuius duplex est differentia, scilicet domestica quæ subtiliorē & frigidiorē habet humiditatem, & est syluestris quæ dicitur uulgo maluauiscus & bis malua crescens altius, quæ minus est frigida, & habet substantiam uiscosam. Contra calidum apostema in principio folia maluæ terantur, & superponantur ad maturandum, & terantur cum axungia porcina recenti, & super tegula calefacta ponantur, hoc etiam ualet contra duritiem splenis & epatis. Fomentum ex aqua decoctionis circa pedes ad prouocandum somnum in acutis febribus multum ualet. Malua cocta & comesta uentrem soluit, ualet etiam in febribus propter constipationē uentris, ex qua etiam aqua cōpetens fiat clystere, maluauiscus plus mollicat & maturat, secundum folia sua, & magis radix cum axungia trita aliquantulum calefacta apostemata maturat superposita, & duritiem mollicat. Herba etiam cocta cum radice usque ad consumptionem aquæ apparebit quædam uiscositas, quæ superposita apostematibus ipsa maturat, & duritiem remollit et relaxat, & ex aqua addita cera & oleo fit unguentum competens ad prædicta. Aqua decoctionis seminis eius & maluæ ualet contra tussim siccam, cōfert etiam hecaticis. Semina etiam sacellata in oleo decocta duritiem soluit & mundificat. Isidorus & Plinius præterea dicunt, quod si aliquis se inunxerit succo maluæ admixto cum oleo puncturis apum

apum ledi non poterit, nec patietur in membris inunctis puncturam, neq; morsum scorpionum nec araneæ.

De Menta.

Menta est calida & sicca in secundo gradu, cuius tres sunt species, est enim quedam domestica, quæ propriis hortulanæ dicitur, & hæc mediocriter calefacit, & confortat, & alia est sylvestris quæ mentastrum dicitur & magis calefacit. Et est menta quæ longiora, latiora, acutiora habet folia, & hæc menta romana uel sarracenica uocatur, uulgariter herba sanctæ mariæ dicitur, et hæc magis diuretica est quam alia. Menta domestica est herba facile se multiplicans, & cito de terra pullulans, & ascendens & cū hastula in terram reflexa, & si ab humo tecta fuerit conuertitur in radicem, & cito ex se nouam producit prolem. Hæc esui magis quàm medicinæ competit, & uiridis & exiccata magnæ efficacitæ est, debet autem siccari in loco umbroso, & per annum in multa efficacitâ seruantur. Virtutem habet dissoluendi ex proprijs qualitatibus, et confortandi ex aromaticitate. Contra sœtorem oris & putredinem gingiuarum & dentium abluatur os & gingiue ex aceto decoctionis eius mentæ hortulanæ, deinde fricentur ex puluere mentæ siccæ uel cum menta sicca. Ad appetitum confortandum, quando impeditur ex frigidis humoribus in ore stomachi existentibus, fiat salsamentum ex aceto & menta, & modico cynamomo seu etiam pipere. Contra uomitum ex debilitate uirtutis contentiuæ factum uel ex frigida causa. fiat decoctio mentæ in aqua salsamentiua & aceto, & spongia intincta ori stomachi superponatur, & etiam ipsam mentam coctam patiens comedat. Contra sin-copim ex debilitate ex febre uel sine febre, siue ex materia siue ex quacunq; causa conteratur menta, cum aceto & modico uino, & si sit sine febre, si cū febre solo aceto, & in eo pone panem assum, & aliquantulum dimittatur ut humectetur & applicetur naribus, & ex eo fricentur labia, dentes, gingiue & tempora, & ligetur su-

per uenas pulsátiles temporum, & brachiorum patiens etiam ma-
 sticet & humositatē transglutiet. Contra coagulationē laetis fasci-
 culi coquantur in uino & oleo, & māmellis cataplasmentur. Et no-
 ta cum aliqua medicina datur contra uenenum, debet dari cum suc-
 co mentæ, uel cum uino decoctionis eius, si non habeas succum.
 Contra uenenum solus succus mentæ romanæ uel uinum decoctio-
 nis uel succus cum melle commixtus ualet. Item ualet contra oppi-
 lationem splenis & epatis & uiarum urinalium ex frigido humo-
 re, & ex calido siue febre. Succus etiam datus cum melle lumbric-
 os interficit, auribus instillatus uermes necat decocta in uino &
 oleo. Herba ipsa & cataplasmata soluit duritiem apostematum
 frigidorum. Mentastrum & carice & salina decoquantur in uino,
 & detur patienti. Contra frigidam tuſſim uinum decoctionis ipſo-
 rum. Item eius somentum in frigidatam matricem calefacit & mun-
 dificat. Sacellatio facta ex puluere eius frigidum rheuma capitis
 constringit. Et nota quod menta romana pro hortulana poni po-
 test.

De Mandragora.

Andragora frigida & sicca est, scilicet eius excessus
 non determinatur ab autoribus. Cuius duæ sunt spe-
 cies scilicet masculus & foemina, & utraq; indiffe-
 renter utimur, & quidem ut Auicenna & alij dicunt
 foeminam esse formatam ad modum foeminæ, & masculum ad mo-
 dum uiri, quod falsum est, sed masculus habet folia longiora, foemi-
 na uero latiora. Quidam tamen operantur tales incisiones, ut deci-
 piant mulieres. Radicum autem cortices competunt principaliter
 usui medicinæ, secundo poma, tertio folia. Cortex radice colle-
 ctus per quatuor annos seruetur in magna efficacia, uirtutem habet
 constringendi, in frigidandi, somnū inducendi in acutis febribus.
 Ad somni prouocationem puluis corticis eius conficiatur cum lacte
 mulieris puellam nutrientis, & albumine oui & superponatur
 fronti

fronti & tēporibus. Contra dolorē capitis ex caliditate folia ipsius trita super tempora ponantur, inungatur etiam oleo mādragorato, quod sic fit: poma mandragoræ trita in oleo communi diu macerentur, postea fiat aliquantulum decoctio, & coletur, & illud postea erit oleum mandragoratum, quod ualet ad somnum prouocandum & dolorem capitis ex caliditate, si frons & tempora inungantur, & calorem febrilem reprimat. Item ipsius oleum repercutit materiam apostematam calidorum in principio, fructus etiam uel folia cataplasmentur supra, uel saltem puluis eius cum succo alicuius herbe. Contra fluxum uentris ex impetu cholerae ex prædicto oleo uenter & tota spina ungatur & iniiciatur modicum cum aliquo leui clistere. Auicenna dicit, quod maculae fricatae cum folijs eius delent lentiginēs. Item statim facit somnum, & posita in uino inebriat uehementius. Cura eorum et omnium nocumentorum mādragoræ est cum butyro, melle & uomitu. Item nota quod publice prædicatur mandragoram habere uirtutem impregnandi mulieres steriles, si ex ea comedant, quod uerum non est, nisi forsā comedant cum sterilitas esset ex superflua matricis caliditate, tunc enim reduceretur ad temperamentum matrix, ut semenuiri non aduratur in ea.

De Meu.

Meu calidum & siccum est in secundo gradu, herba est cuius semen simili nomine appellatur, quæ præcipue medicinæ competit, per duos annos potest seruari, uirtutem habet diureticam ex subtili substantia sua, uinum uel aqua decoctionis eius ualet contra oppilationē splenis & epatis ex frigida causa, & stranguriam dissoluit, aqua uero competentius potest dari in esca iuuenibus, uinum in hyeme senibus, puluis meu cum semine fœniculi in cibo uel potu datus uentositatem intestinorum & stomachi excludit, & digestionē confortat.

De Marrubio.

Marrubium calida & sicca est intertio gradu, quæ alio nomine dicitur uulgariter prassium, folia eius præcipue competunt medicinæ, secundario cortices & radices, herba suspensa in umbroso loco per annum seruatur: uirtutem habet consumendi & dissoluendi ex qualitatibus, dissoluendi & aperiendi ex amaritudine. Contra uitium pectoris scilicet asma ex frigido & uisoso humore detur diaprasium, uel fiat electuarium ex uha parte sua, & quinta mellis dissumati, & fiat decoctio aliquantula usque ad spissitudinem, & postea ponatur puluis draganti & gummi arabici & liquiritiæ, quod erit optimum contra uitium pectoris, uel saltem puluis eius cõficiatur cum melle dissumato, addito pulcre liquiritiæ. Contra tussim ualet decoctio eius & ficuum siccarum. Contra stranguriam & dyssenteriam detur uinum decoctionis eius, & ficuum siccarum, fiat etiam emplastrum ex ipsa herba cocta in uino & oleo supra renes & pectinem. Item ualet contra cholicam ex frigida causa. Contra hamorrhoides inflatas & influentes fiat eucarisma ex aqua salsa & uino decoctionis eius, & postea suppositorum ex puluere eius cõfecto cum melle, uel fiat decoctio pulueris uel succi eius cum oleo mustelino & bombix superponatur. Contra lumbricos detur puluis eius cõfectus cum melle. Contra uermes aurium succus eius auribus iniiciatur. Contra splenis uitium cortices radicem cum ipsa herba macerentur per 15 dies in uino & oleo, postmodum fiat decoctio & coletur, & colaturæ addatur cera & oleum & fiat unguentum.

De Maiorana.

Maiorana calida & sicca est in secundo gradu, alio nomine dicitur eseron, cuius flos & folia cõpetunt medicinæ. Colligitur in æstate cum floribus, & in umbroso loco siccatur, & per annum seruatur, uirtutem habet confortandi ex aromaticitate, dissoluendi & consumendi ex qualitatibus & etiam mundificandi.

Puluis,

Puluis maioranæ in cibo datur uel uinum decoctionis eius, stomachum infrigidatum calefacit, & digestionem confortat, naribus appposita cerebrum confortat. Flores & folia in testa calefacta & in faculo posita & loco dolenti superposita dolore ex uentositate prouenientem soluit. Item capiti superposita ualeat contra rheuma capitis. Item nota quod mures insidiantur radicibus eius, inde medicinam quærentes.

De Napo.

N Apus omnem ferè aërem patitur, terram desiderat pinguem, & in solo sicco & tenui & prope riuum & deflexo & sabuloso melius nascitur loco. Proprietas napi in rapam, & econuerso transmutatur, sed ut optime proficiat subactum solum stercoratumq; & uersatum quærit, & in illis locis optime prouenit in quibus segetes eo anno fuerunt. Si spissi sunt nimis intervalles aliquos, ut alij roborentur, quos in locis uacuis transferre poteris, seruntur circa finem Iulij & toto tempore mensis Augusti, si pluuia defunt, irrigatione iuuentur, possunt etià commodè scri inter milium & panicum maxime serotanium, in secunda sarculatione ipsius sarculatione iuuantur naps & rapa, ex naps nobilioris saporis sunt illi, qui sunt longi & ferè rugosi, non grossi, multas radices habentes, sed unam tantum acutam & rectam. Ex naps sunt optima composita cum raphano & modico sale, aceto, melle & sinapi & speciebus odoriferis, & sine speciebus possunt fieri satis bona. Calidi sunt in secundo gradu & multum nutriunt, sed duræ digeruntur, mollem & inflatam minus tamen quam rapæ faciunt carinem, qui si in aqua coquatur & illa eiecta in alia recoquatur duritia eius substantiæ temperatur, & mediocriter inter bonum & malum generant nutrimentum, qui bene cocti non sunt difficile digeruntur, uentositatem faciunt, & in uenis & poris oppilationem. Idcirco utiles sunt si bis coquantur, & utraq; aqua proiecta in alia recoquantur, cum pinguisima carne.

De Nasturtio.

Nasturtium calidū & siccum est in quarto gradu, semen eius præcipue competit usui medicinae, per quinq; annos seruatur, herba etiam uiridis multæ est efficacitæ, siccamento dicæ; uirtutem habet consumendi, dissoluendi ex qualitatibus suis. Contra paralysim linguæ cum oppilantur nerui & replentur ex humiditatibus, ut solet accidere in acutis febribus, semē nasturtij masticitur & superponatur linguæ. Contra paralysim aliorum membrorum semen eius in saculo positum, & in uino coctū membro dolenti superpositum Ipsa herba decocta cum carnibus & comesta ualet contra humiditatem superfluam cerebri, & in lethargo prouocetur sternutatio ex puluere seminis nasturtij naribus appositio. Contra relaxationem uuæ, fiat gargarismus ex aceto decoctionis eius & sicuum siccarum. Contra iliacam passionem calidam & ex frigida causa semen eius in saculo positum etiam in uino decoctum superponatur. Ad idem ualet, & ad stranguriam, herba ipsa decocta in uino & oleo superposita. Contra tenasmon ex humore conglutinoso cum anus eminet puluis superponatur ano, renes etiam inungantur melle & superspergatur puluis seminis & cymini & colophonie.

De Nenuphare.

Nenuphar est frigida & humida in secundo gradu, herba est lata habens folia, quæ in aquosis inuenitur locis. Cuius duplex est differētia, una purpureos habēs flores, & alia croceos, quæ nō est adeo bona. flos cōpetit usui medicinae, in septēbri colligitur, & per duos annos in multa efficacitā seruatur. Ex floribus fit sirupus præcipue contra acutas febres, & pro distemperato in caliditate. Flores coquantur in aqua addito saccharo, & fiat sirupus, contra dolorem capitis ex caliditate. Saraceni ponunt in aqua per noctem unam & mane talem aquam cum floribus nariibus applicant.

De Napello

De Napello.

Napellus est naps marinus, in littore maris crescens, et est uenenum pessimum et perniciosum, quod in summo caliditatis et siccitatis est, linitum delet maculas cutis, etiam cum in potu sumitur rectificatum studio medicinae, ualet contra lepram. Est autem uenenum homini bibere ultra dimidiam unciam, et minus hoc interficit hominem, et quod miraculosum est, ut quidam dicunt, mus paruulus qui pascitur et inuenitur iuxta ipsum et ille mus est iheriaca contra uenenum ipsius napelli.

De Nigella.

Nigella calida et sicca est in tertio gradu, semen est cuiusdam herbae, quae in locis paludosis et inter frumentum reperitur. Semen per decem annos seruatur. Est autem rotundum et planum subruffum et subamarum, unde habet uirtutem diureticam ex amaritudine, dissoluendi et consumendi ex suis qualitatibus. Emplastrum factum ex farina nigellae et succo absinthij circa umbilicum, et praecipue pueris, lumbricos necat: maioribus conficiatur cum melle et detur farina nigellae facta cum aceto tepido, et auribus inflata uermes necat. Unguentum autem sic fit, nigellae in multa quantitate fiat decoctio in forti aceto usque ad consumptionem, et ad aliquantulum sititudinem, et tunc addito oleo fiat quasi unguentum, quod optimum est ad scabiem, et impetiginem facile tollit.

De Origano.

 Organum calidum et siccum est in tertio gradu. Alio nomine dicitur uulgo gonella. Cuius duplex est differentia, scilicet origanum agreste, quod latiora habet folia, sed et fortius operatur, et est domesticum quod in hortis reperitur, et minora habet folia et suauius operatur, et est domesticum quod in hortis reperitur, quod in medicinis ponitur. Colligitur autem in tempore productionis florum, debet in medicinis poni abiectis stipitibus, per annum seruatur et in umbra suspenditur, et siccat

Et siccantur folia. Virtutem habet dissoluendi, consumendi et attrahendi. Contra frigidum rheuma capitis folia cum floribus intacta sine liquore bene calefacta in saculo ponantur et saculum capiti superponatur, et patiens cooperiatur pannis, ut caput sudet, uinum decoctionis eius gargarisatum ginguiarum et faucium consumit humiditatem. Contra frigidum asma detur uinum decoctionis eius et ficuum siccarum, uel puluis eius digestionem confortat confectus cum melle detur cum aqua calida, uinum decoctionis eius digestionem confortat, dolorem stomachi et intestinorum excludit. Item fasciculi facti ex herba ipsius decocti in uino et renibus superpositi stranguriam et dyssenteriam soluant.

De Porris.

Porri sustinent ferè omnem aërem, et terram desiderant mediocriter solutam, ut optime proficiant, et pinguem et stercoratam. Seruntur autem in locis calidis et temperato proximis mense Decembri et mense Ianuario, et Februario et Martio in temperatis et frigidis cum terra fuerit ad equalitatem redacta. Hæc autem satio fit aut sola aut in alijs herbis mixtim in terra optime culta, et desuper letamine cooperta. Hæc semina sunt spissa spargenda, deinde euelluntur grossiores, primo nec aufertur aliquid de ipsarum radicibus cum sulcis plantantur, sed quando cum palis debent plantari abscinduntur radices et summitas foliorum, et plantantur mense Aprili et Maio per totum mensem Iunij, sed plantari possunt mense Iulio, Augusto, Septembri et Octobri, et erunt utiles in sequenti mense Martio, et Aprili. Nec in plantatione porrorum querenda est mollis terra, sed mediocris est optima, et satis bona est illa que fuerit ferè sicca. Fit autem duobus modis porrorum plantatio, uno modo subtilis, ut Poniae moris est, ut scilicet per unam completam spannam unus sulcus ab altero distet, et sint ab inuicem in sulco iacentes positi quaternis separatis digitis, et cū sequens sulcus terra trahitur super porros et

ros & pedibus molliter conculcatur. Secundo aut modo palo plantantur, scilicet ut optime pastinatis & dispositis arcis fiant foramina cum palo grosso, ferè ut lancea & concava per unam spannam, & ultra uno semisse distantia, in quibus ponuntur preparatæ porrectæ, foramina uero replentur, aut quicquid terræ in eis ponitur, sed elapsistibus septimanis cū herba in eis nascitur sarculantur, & herbis mundantur. Et quod porri sic plantati sint meliores alijs, nec possunt facile surtim euelli, sed hic modus magis laboriosus existit. Item hoc modo plantantur optime inter cepas iam quasi grossas, & euulsis cepis sarculantur & inueniuntur optime prouocare, cum euellentur, aliqui in uno loco relinquuntur & pro seminibus reseruantur. Cuius quidem semina possunt per triennium illæsa suspensa seruari, calida et sicca est in tertio gradu, secundā cibū illaudabilis est, nocet enim stomacho faciens inflationem ac uentositatem, & cum sui acumine neruos eius mordet, habet etiam proprietatem faciendi fumum nigrum melancholiæ generatiuum, qui ad caput saliens uisui tenebrositatem facit, atq; somnia terribilia & formidulosa inducit, unde caueant ab ipso cholerici, maniaci, & oppilationem in capite habentes. Sed diligentes eos comedere accipiāt post eos lactucas, & portulacas, endiuias, & similia, ut eorum calor temperetur ab istis, aut elixentur. Deinde bis aut ter lauentur & esui postea dentur, ualent tamen secundum medicinam, crudi enim comesti pulmonem à grossis mundificant humoribus, & oppilationem epatis aperiunt. Item succus porri cum aceto, oleo & thure naribus immixtus sanguinem ex eis fluentem stringit, eis scilicet qui frigida sunt naturæ. Item in aure distillatus dolorem ex frigidityte & humiditate factum placat. Item porrum crudum cataplasmatum super morsum serpentis bene prodest. Item coctum cum oleo amygdalino conditum uenerem fuscitat. Plinius autem dicit, quod porrum contritum cum melle emplastratū super uulneca, sanat ea. Cum uino bibitus succus eius lumborum dolorem soluit,

cum sale mixtum uulnera cito claudit & sanat, duritias relaxat & rupturas cito consolidat. Item porrum crudum commestum ualet contra ebrietatem, & stimulat uenerem. Item solo odore fugat serpentes, & scorpiones. Item ualet contra dolorem dentium, & eorum interficit uermes, sed aciem oculorum hebetat, stomachum grauat, sitim creat, sanguinem incendit & inflammat, si ex eo nimium comedatur. Semen porri siccus est & fortioris actionis, de quo tres drachmæ potui datæ cum duabus seminis alij mire sanguinem de pectore screantibus fluentem stringit.

De Papauere.

Papauer feritur mense septembri in locis calidis & siccis, temperatis uero & frigidis mense ianuario, februario & martio & nouembri potest etiam cum alijs herbis feri, & est frigidum & siccum in primo gradu, cuius duplex est differentia scilicet album & nigrum. Album frigidum & humidum, nigrum frigidum & siccum, & magis fortificat. Semen eius collectum per decem annos seruatur, habet autem uirtutem inducendi somnum leniendi & mortificandi. Ad somnum prouocandum fiat emplastrum ex semine utriusque, uel alterius cum lacte mulieris & albumine oui circa tempora. Mulieres Salernitanæ dant pueris puluerem seminis papaueris albi cum propria lacte. Semen autem papaueris nigri non debet dari, quia magis mortificat. Contra calida apostemata in principio & contra calefactionem epatis semen papaueris uel ipsa herba trita conficiatur cum oleo rosarum & superponatur. Contra siccitatem membrorum, ut est in hectica & in alijs infirmitatibus oleum uiolatum calefiat aliquantulum, & puluis papaueris albi conficitur cum eo, & inungatur spina per totum, idem contra siccitatem pectoris multum ualet. Dicunt Plinius, Dioscorides & Macrobius quod ex succo foliorum capitulorum eius fit opium, unde somnus feblicitantibus prouocatur, quod cum cautela dari debet, quia multum

multum oppilat, infrigidat & mortificat, & maxime nigrum papauer.

De Peucedano.

Peucedanus est herba quæ alio nomine dicitur uermiculus porcinus, quæ calida & sicca est. Et uinum decoctionis eius ualet contra stranguriam, dysenteriam & oppilationem splenis & epatis. Herba eius etiam decocta in uino et oleo & cataplasma ta spleni et epati duritiem eorū remollit. Contra frigidos humores in spiritualibus existētes, detur aqua decoctionis hordei, & si fuerit multū frigidū detur uinū decoctionis eius & succi liquiritiæ.

De Petroselino.

Petroselinum feri potest mense decembri, februario, martio & aprili, & transplantari fere toto tempore anni solum et cum alijs herbis simul: semina eius per quinque annos possunt seruari. Est autem calidum & siccum in secundo gradu, diureticū est, & incidens urinā & menstrua prouocans, uentositatem & inflationem dissoluens, & præcipue semen eius. Galenus dicit, quod cataplasma tum super pustulas, scabiem & morpheam mire mundificat, unde confert hydropicis, periodicam febrem patientibus, renū dolorem ac uesicæ placat, & corporis poros uiasq; rarificat, & humores ex tenuando cum sudore proijcit, & urinam, epas & uulnera mundificat, oppilationem eorum aperit, & apostemata eorum curat, maxime quæ sunt in renibus, uentositatem colicæ passionis dissoluit, tritum & in uulua immixtum menstrua prouocat, secundinam & mortuum fœtum educit, & expellit etiam potui datus, mundificat fœtus ab humoribus grossis & uiscosis.

De Psyllio.

Psyllium frigidū & humidū est in quarto gradu, herba est, cuius semē simili nomine appellatur, semen in medicinis debet poni, in æstate colligitur, per duos annos potest seruari. Habet autē uirtutē in frigidādi & humectādi. Cōtra ariditatē linguæ in acutis

febris semen in subtilissimo panno ligetur, & in aqua infundatur, & tali aqua illiniatur lingua, prius tamen abrafa cum cultello ligneo. Contra siccitatem spiritualium & constrictionem uentris in acutis febribus ponatur psyllium in aqua & dimittatur aliquantulum, deinde aqua abiecta illa psyllium detur cum frigida in sirupo. Etiam contra acutas febres competenter psyllium ponitur, & multa fiat decoctio, & postquam gutta adheret tacie, quæ cito adhæret propter viscositatem ipsius psyllij. Contra dyssenteriam comburatur in aliqua testa, & pulvis inde factus cū ouo sorbili uel melius cum aqua rosata detur, si fiat uitio superiorum intestinorum. Si uero uitio inferiorum cum anathanasia pulvis eius superponatur: ad idem ualet emplastrum ex puluere eius cum albumine oui, & modico aceto & aqua rosata super pectinem, & renes uel super umbilicum, si sit uitio superiorum. Contra fluxum sanguinis ex naribus ualet idem emplastrum super frontem & tempora posium, uel scutellum factum ex puluere eius ex succo sanguinariæ naribus imponatur. Contra calida apostemata saculus plenus ex semine psyllij prodest. Item sua frigiditate & humiditate cōseruat camphoram, quia camphora nimis est subtilis substantiæ.

De Polipodio.

Polipodium calida est in quarto gradu, siccum in secundo, herba est similis filici, quæ crescit super quercus, muros & lapides, sed quod crescit in quercubus melius est. Radix eius collecta & aliquantulum mundata, & ad solem per unum diem exiccata per biennium in multa efficacia cōseruatur. Illa autem quæ fracta interius apparet arida, abijcienda est. Habet uirtutē dissoluenti & consumendi & purgandi principaliter phlegma & melancholiam, & maxime à stomacho & intestinis, & est parum laxatiua. Et nota quod in decoctione polipodij debet poni aliud exclusiuum uentositatis ut anisum, foeniculus uel cymini, quia polipodium solum mutat humores in uentositatem. Item utimur eo
in apo

in apozematibus & confectionibus & in iure gallinae uel alterius carnis, & damus etiam puluerem ipsius ad laxandū, & ualet quotidiana & tertiana, ex cholera uitellina & citrina soluti etiam opilationem epatis ex grossis & uiscosis humoribus: febris etiā quartanae confert & iliakis & cholericis & habentibus phlegma mucilaginosum intestinis utiliter medetur. Contra quotidianā & illiam passionem & alopeciam & dolorem articulorum & ad conseruationem sanitatis talis fit usus, conteratur polipodium unc. 1. uel 2. ad plus si sit multum laxatiuum, & fiat decoctio eius in aqua cū prunis & uiolis, addito semine foeniculi & anisi in multa quantitate & colatum mane uel sero detur patienti.

De Pastinaca.

Pastinaca seritur mense Decembri, Ianuario, Febuario, & Martio in terra pingui, alte fossa & soluta, & optime pastinata. Alia est syluestris, alia domestica, & utraq; in radice duri est nutrimenti, & minus quā rapa nutrit, habet autem aliquid acuminis unde est extenuans & diaphoresim faciens. Ideoq; urinam & menstrua prouocat, habet etiam aliquātulum inflammationis, unde coitus iuuatiua, quae in frequēti usu laudabilem generat sanguinem. Igitur ut temperetur bis in aqua elixari oportet, & aqua eiecta, tertio coque. Pastinaca syluestris dicitur alio nomine daucus asininus, & domestica daucus creticus, earum radix secundum Isaac calida in medio secundi gradus, & humida in medio primi, & folia et flores secundum aliquos sunt calida & sicca in tertio gradu, & una pro alio in medicinis ponitur, quia sunt ferme eiusdē uirtutis, sed domestica melior est. Item est quaedam pastinaca rubea, quae cruda potest comedi, & cocta cum napis optima est composita, & rubicundo colore decorata, quae seritur ut aliae pastinae. Pastinaca syluestris habet efficaciam precipue secundum folia & secundum flores, modicam aut nullam secundum radices. Hec herba debet colligi cum flores producit abiectis radicibus, &

in umbroso loco siccari, & per annum seruetur, uirtutē habet dissoluendi, attrahendi ex qualitatibus, & diuretica ex subtili substantia. Contra frigidum rheuma sacelletur caput ex puluere facto ex ipsa herba bene calefacta. Ad dolorem stomachi ex uentositate uel frigidityte & contra stranguriam & dyssenteriam & iliacam passionem datur uinum decoctionis eius, & herba in multa quantitate in uino & oleo decocta, super locum dolentem ponatur. Contra stranguriam & dyssenteriam & uitium lapidis, datur uinum decoctionis seminis eius & faxiphragæ. Contra oppilationem splenis & epatis ex frigida causa, & contra hydroposim fiat sirupus ex succo foeniculi & decoctionis eius. Contra duritiam splenis, et epatis ponatur ipsa herba in multa quantitate in uino et oleo, maceretur ita per 10 dies, in decimo die coquatur usque, redigatur in oleum, et exprimatur herba bene et coletur, et colatura postea ponatur ad ignem, et imponatur cera, et fiat cerotum quod contra prædicta et contra talia apostemata est multum conueniens.

De Portulaca.

Portulaca quocumque ferè tempore seminatur. Nascitur ad ueniente calore, et præcipue nascitur mense Aprili, Maio et Iunio. Potest etiam serri per se cum puluere mixta, et inter caules optime prouenit, et inter cepas et porrum, et in uincis congrue seminatur. Terram tamen ualde pingue desiderat, ut optime conualescat, ubi semel sata fuerit quolibet anno sequenti nascetur, et maxime si ibidem ad aliquam maturitatem prouenit, multum leditur nimia siccitate aeris, nisi frequēti irrigatione iuuetur, et sub umbris arborum non facit cespites. Eius quidem sunt due species. Est enim quedam portulaca ualde lata producens folia quæ Romana nasci beneuentana dicitur, quæ multum est humida, sed insipida, et est alia portulaca communis parua producens folia, et hæc minus est humida, sed plus sapida, sed si inter alias herbas spisse seminatis seratur in cespites non poterit dilatarī. Portulaca frigida est
in tertio

in tertio gradu, in secundo humida. Viridis est multæ efficacitæ, ex-
siccata non tantum, virtutem habet leniendi stomachum, humectan-
di & infrigidandi, optimus cibus est febricitantibus cruda uel co-
cta. Contra constrictionem uentris coquantur cum pruinis in aqua
& comedat patiens pruna & portulacas, & postea bibat aquam,
non quod portulaca conuenienter cum diureticis ponitur. Item por-
tulaca aliquid ponticitatis habet, & ideo confortat stomachum &
intestina, & ualet cōtra uulnera in renibus & uesica nascentibus.
Valet etiam fluxui sanguinis, & undecunq; manatum fuerit ipsum
stringit. Item si in capite uel in frontibus uel temporibus inunga-
tur dolorem & calorem aufert. Item ualet cōmesta contra dyssen-
teriam, & consert cholericas egestionem habentibus. Auicenna di-
cit, quod ipsa sua proprietate eradicat uerrucas, si ex ea confricen-
tur & delet stuporem dentium, abscidit desiderium coitus, tamen in
complexione calida & sicca addit in coitum.

De Papyro.

Papyrus dicitur quasi pabulū, wvg, id est, ignis, quia desicca-
tus ad nutrimentū ignis in lucernis & lampadibus est ualde
aptus, est enim herba exterius ualde plana, habens interiūs medul-
lam albam, bibulā & porosam, & nascitur in locis aquosis, & dici-
tur uulgariter apud nos iuncus. Siccatur enim & excoriatur parū
remanente de cortice in uno latere, ut medulla substat, & quanto
minus habet de cortice tanto clarius ardet in lampade, & facilius
inflammat, & ex eo fiunt sportulæ pulchræ, & ex eo fiunt in ali-
quibus locis uasa & naues, uidelicet in Memphi & India, ut dicit
Plinius, & hæc testantur historie Alexandri. De papyris eūā fiunt
chartæ in quibus scribitur. Item ex eis fiunt sportulæ et pulchræ se-
xtoria, & uaria utensilia, & ligantur ex eis uela nauū, & quidā ex
eis faciunt uestimēta. Et dicitur Plinius, quod eius medulla multū ua-
let ad aquam de auribus extrahendam, quia eam naturaliter imbi-
bit, & ad se trahit, & ideo cum papyro aqua de uino extrahitur.

De Pulegio

De Pulegio.

Pvlegium calida & sicca est in tertio gradu. Colligitur tempore florum, & in umbra siccatur, & per annum seruat. Folia cum floribus, abiectis stipitibus in medicinis ponuntur. Virtutem habet assumendi & dissoluendi. Satellatio capiti facta ex pulegio, calefacta in testa sine liquore, ualet contra frigidum rheuma, gargarismus factus ex decoctione pulegij & aceto & ficuum siccarum ualet contra frigidam tuſſim, que est ex glutinoso uel frigido humore. Item uinum decoctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex uentositate uel frigidityte factum. Item emplastrum ex eodem factum in uino coctum & superpositum ualet ad idem. Item fomentum factum ex aqua decoctionis eius, humiditatem matricis desiccet, & uulnam coarctat: & ideo hac fomentatione mulieres Salernitanæ multum utuntur.

De Rapa.

Rapa in omni aëre habitabili prouenit, & desiderat terram solutam ac pinguem: & adeo solutam quod serē in puluerem sit redacta, ut optime conualescat. Seritur semen eius, ne nimis spisse spergatur, cum puluere mixtum circa finem Iulij & usque ad medium mensem Augusti, uel parū post, & etiam per totum mensem Augusti, in principio Septembris, in locis calidis & siccis, & præcipue cum terra fuerit rorida per pluuiam præcedentem. Si rare seratur magis grandescit: & ideo ubi nimis spisse plantula eius nate fuerint, cum aliquod robur acceperint euellantur aliquæ, ut ceteræ roborentur, & in locis uacuis transferantur, uel abijciantur. Frequenti sarculatione & herbarum liberatione multum uiuantur. Seritur in agris nudis, & in stipulis etiam egregie, seritur si optime fuerint exarata & solo operata, semē eius operiendum est ne nimium mergatur in terra. Possunt etiam conuenienter feri inter panicum & milium serotinum, quæ cum panicum & milium sublata sunt, sarculari debebunt. Lætantur agro patenti & ualde

malde læditur umbris, quod si tanta fuerit aëris siccitas ut tempore congruo feri non possint, potest in aliquo irrigabili loco & etiam umbroso spisse feri, ut caules, deinde cum cōualuerint plantæ eius, & pluuijs terra fuerit madefacta, transferri poterunt circa finem augusti, & usq; ad medium mēsem septembris in terra optime culta. Colliguntur mense octobri, & quæ pulchriores erunt sublatis frondibus plantentur, ut folia sequenti æstate producant. Ex rapis fiunt composita cum aqua ut pro coquina tempore hyemis & quadagesimæ habeantur, hoc modo: Rapæ optime lauentur, deinde crudæ componantur in uase de solo ad solum, & in quolibet solo seminetur sal mixtū seminib. fœniculorū, & saturcia, uel sal tantū, ultimo pōderentur et seruabūtur per octo dies et dimittātur, deinde ponatur aqua frigida tantū, quod cooperiātur, & sic seruabuntur per totū annū. Itē fiunt cōposita cū aceto et raphano, sinapi, fœniculis & sale hoc modo, uidelicet in quantitate duarū cōmuniū sitularū accipiat de rapis, una libra raphani uel plus si bene sortes habere uolueris, & una libra sinapis, & dimidia libra fœniculi, et tres libræ mellis, & una libra salis, & raphani incidātur subtiliter per longum & pistentur minutatim & cum illis semina & sal miscantur, mel liquefiat & cum sinapi distemperatis cum optimo aceto circa medietatem unius situlæ misceatur. Deinde rapis uel napis uel radicibus rubeis & pastinacis & piris & pomis si uolueris congruo modo coctis & optime infrigidatis & diuisis fiat solum de prædictis & seminetur de super raphanum cum seminibus & sale prius posito sinapi usq; ad æqualitatem, deinde fiat aliud solum & ponatur sinapis et semina & sic fiat usq; ad complementum & seruentur. Rapa secundum Isaac calida est in secundo gradu, multum plus cæteris herbis nutrit, dure tamen digeritur, mollem & inflatam carnem propter sui uentositatem & inflationem facit, proinde coitū suscitāt, quæ si in aqua coquatur et illa eiecta in alia recoquatur, duritia eius substantiæ temperatur, et mediocriter inter

bonū et malū nutriet. Quæ ut bene cocta est, difficile digeritur, uēio-
sitate generat, et in poris opilationem facit, idcirco utilis est et
bis cocta et utraq; aqua proiecta recoquatur, cum pinguis-
sima carne. Præterea secundum medicinam est congrua podagris, si in re-
ius iure pedes eorum lauuntur.

De Raphano.

Raphanum non scribitur, quia semen nō habet, sed plan-
tatur corona recens tota uel media, uel fiunt de radi-
cibus eius parua frusta, et plantatur mense nouem-
bri et decembri, ianuario, februario et martio. Ter-
ram desiderat profunde fossam, solutam, pinguem et optime pasti-
natam, sicut ceteræ herbæ quarum radices grossas et longas fieri
optamus. Raphano præcipue utimur ad faciendum cōposita de ra-
pis. Raphanum calidum et siccum est in secundo gradu, radix enim
magis competit usui medicinae, uiridis et exiccata, sed magis uiri-
dis, uirtutem habet incidendi et dissoluendi, et ex eo fit compe-
tens oxymel hoc modo. Cortex radicum aliquantulum teratur,
et dimittatur biduo uel triduo in aceto, postmodum addatur ei
tertia pars mellis, et tamen oxymel ualet contra quartanam et
quotidianam, nisi sit de phlegmate saiso, si frigidi humores et
indigesti sunt stomacho. Cortices radicum raphani perfusas mel-
le et in aceto comedat patiens usq; ad saturitatem, postmodum bi-
bat aquam calidam et digitis in ore missis, uel penna uel inuncta o-
leo uomitus prouocetur. Contra duritiem splenis et epatis herba
ipsa decocta uel in oleo cataplasmetur, peccini etiam cataplasma-
ta et stranguriam dissoluit. De proprietatibus eius est quod si fru-
ctum raphani ponatur super scorpionem moritur. Et ideo dicit De-
mocritus, quod qui habet manum infectam maturato semine rapha-
ni, sine suo nocumēto tractat serpentes. Hermes etiam tradit, quod
si succus raphani misceatur cum succo lumbricorum terræ concus-
sorum, et per pannum ex-
ressorum, et in ipso extinguitur gladi-
us,

is, ferrum sicut plumbum incidet gladius ille. Et nota quod raphanum dicitur esse uitibus inimicum, & dicitur quod si prope seratur natura discordante refugiat, ut Palladius peritus agriculator affirmat.

De Radice.

Radix est herba cuius radix simili nomine appellatur. Coeli statu nebuloso letatur, licet in omni aëre proueniat, amat terram pinguem, solutam, diu subactam & profunde fossam, toffam & glaream reformidat. Seritur in mense iunio & iulio locis temperatis & siccis. Serendæ sunt radices spacijs gradibus, & alte fossis, melius proueniunt in arenis. Seratur post nouam pluuiam, nisi forte possint irrigari. Quod satum est statim debet operiri leui sarculo. Letamen non est ingerendum sed potius palcæ, quia fumigosa fiunt. Suauiores fiunt si aqua salsa frequenter irrigentur. Radices feminini generis esse putantur, quæ minus acres sunt, habent latiora folia, & cum iucunditate uirentia, ex his ergo semina colligemus, maiores fieri creduntur si sublatis folijs omnibus & solo tenui calidissimo sepe terris operiantur, unde optime plantantur in sulcis, ut terra sepius circa eas possit amplius cumulari. Si ex nimis acribus dulces fieri uelis, semina die ac nocte melle macerabis. Calidum & sic cum est in secundo gradu, minus quam rapa nutrit, propter suum acumen, quod est fortius acumine rapæ, nutrimentum tamen eius est grossius durumque stomacho & indigestioni nocuum, & inconueniens oculis, dentibus & omnibus uulneribus & doloribus, sumpta secundum cibum, sed secundum medicinam conuenit. Est enim lauatiua renum, & uesticæ & grossis humoribus, & urinam prouocat, & manducata lapides frangit, & si cocta comedatur tussis ex frigida & humida causa subuenit, & secundum cibum comesta torsionem & inflationem generet, & stomacho fit illaudabilis, quod testatur ructus putridus, qui ex ea fit maxime ante cibum. Illa enim quæ ieiunus esui datur eleuat cibum, & cohibet ne ad locum decoctionis descendat, unde fit causa indurandæ digestionis, et prouocandæ uomitus,

maxime eis qui naturaliter uentositatē in stomacho habent. Sed post cibū accepta minorē agit uentositatē superius ascendente, & cum sua grauitate ad inferiora descendit, deponitq; cibū ad locū digestiōis, et digerit, ut oportet, proinde uolētes eam pro uomitu accipere, accipiat ante cibū. Itē habet uirtutē similē raphano, & cōtra easdē causas et eodē modo datur, sed nō est adeo efficax, ut raphanum.

De Ruta.

Ruta feritur mense Augusto, & melius propagatur de abruptis ramusculis in terram positis, & si summitas alicuius ramusculi eius incuruati in terram statim in terra fixa radicitur & difficilime arescit. Hęc herba, ut Plinius dicit, odit frigidam hyemem et imbris humore, siccis gaudet temporibus. Terra lateritia uel cinere uult nutriri, ideo diligit ficū quod melius sub eo uel iuxta eum quā alibi cōualefcit, uerno autē tempore transplantatur, aut in mense Septembri, & assidue irrigetur, si non habet imbrem. Si permittatur florere, arescit antiquata & lignescit, si rami eius bis omni anno terrausq; ad folia non operiantur. Quando autem indurata est & lignea facta, nō bene pullulat nisi abscindatur iuxta terram seu radices. Tunc enim renouatis ramis redit ad eam iuuentus. Calida & sicca est in secūdo gradu. Cuius duplex est differentia scilicet domestica & syluestris, quę πικρὸν ἄγριον dicitur, folia & semina competunt medicinę usui. Semina possunt per quinque annos seruari. Folia siccata per annum, uirtutē habent diureticam, dissoluendi & consumendi. Contra cephaliam & epilepsiam in balneo iniiciatur parū succi eius calefacti per nares, quod phlegma & cerebrum mundificat. Item uinum decoctionis eius ualeat ad idem. Contra defectum uisus ex fumositatē collecta in dolio ponatur cum uino ruta, & patiens tali uino utatur. Item cum aqua rosata mixta & super oculos lippos aut sanguinolentos posita, mirabiliter eos sanat & mundat. Contra dolorem dentium ruta cocta cum uino cataplasmetur super locum dolentē: uel aliter, accipe fu-

stem.

stem eius & exure aliquantulum ad ignem & concavitatē eius cauterisa, & satis confert. Contra frigiditatem stomachi, & eius paralysim & aliorum membrorum detur uinum decoctionis eius & radicis foeniculi, uel puluis eius cum succo. Item contra stranguriam & dyssenteriam ruta in uino cocta & oleo peccini cataplasmetur. Contra tenasimon ex frigida causa, decoquatur in uino, & fiat ex his uel calefiat bonum uinum, & fundatur super rutam, & patienti recipiat fumum. Ad menstrua prouocanda & secundinam & foetum mortuum educendum, detur triphera magna cum succo rutae. Idem operatur succus eius solus per os receptus, aut pessariatus, aut teneritates eius in oleo frixe & superposite. Contra exteriorem dolorem ex concussione uel alia causa, ruta calefacta sine aliquo liquore superponatur. Contra lippitudinem & dolorem oculorum, puluis cymini cum succo eius conficiatur, & in eo bombix inuncta super oculos ponatur. Ruta etiam bibita ualet contra uenum bibitum, & morsum uenenatorum animalium, & etiam cataplasmata. Et nota si quis esset totus circumdatus ruta uiridi, secure posset transire ad basiliscum. Eius odore de hortis fugantur serpentes, & omnia uenenosa, & ideo plantatur conuenienter in locis ubi sunt aluearia apum. Item succo rutae liniti à scorpionibus, araneis, uestris, & apibus, non punguntur.

De Rubula.

Rubula desiderat terram solutam & pinguem, ut optime proueniat, & in mediocriter pingui prouenit: quae cum uangis alte fodienda est mense Octobri & Nouembri, & sequenti mense Februario, Martio, uel Aprili. Seritur spissa ut frumentum uel spelta, & fiunt areolae sicut in hortis uel quaterni ut in seminatione frumenti ubi rastris semen aperiendum est. Et ab omnibus herbis & radicibus maxime gramine optime liberentur cum uangatur, & cum areolae fiunt, deinde refecatur quotiens herbae nascuntur in ea manibus uel sarculo. Deinde in Augusto semina cum nigra fuerint

22 3 colliguntur.

colliguntur cum tota herba & bene siccata seruantur ad fumū. Et postea mense Decembri, Octobri, uel mense Nouembri fodiuntur sulci ex ipsa terra, arcæ modicū operiuntur, deinde sequenti estate runcatur quotiens in ea herba nascūtur, & mense Augusti iterum ut dictum est semina colliguntur, & ipsius herbe radices, si placet effossæ terra paulatim sub radicibus colliguntur, & in sole siccantur, sed melius est quod usq; ad sequentem annum dimittantur in terra, ut grossiores fiant & meliores, cauando iterum sulcos & operiendo areas ut dictum est. Cum radices siccatae fuerint, circuli uerberantur ut rumpantur & à terra & à puluere liberentur, & clare fiant, & si de ipsis fiat puluis, plus ualebit. Et nota quod terra ubi ponitur rubula solo aratro bene submerso fodi potest.

De Spinachia.

Spinachia optime seritur mense Septēbri & Octobri pro hyeme & quadragesima sequente. Item mense Decembri in locis calidis Ianuario, Februario, & Martio, pro mense Aprili & Maio, & alijs etiam mensibus potest feri. Seritur autem & sola in areis & cum alijs herbis mixta in terra pingui & bene pastinata, cū colligitur si una uice inciditur medietas cespitis & alia uice alia medietas diu durabit utilitas eius. Frigida est & humida in fine primi gradus, uentrem humectat, & ualet gulæ dolēti de sanguine & cholera rubca, & melior est stomacho quàm atriplex.

De Solatro.

Solatrium, græcis est σέλινο, frigidum & siccum est, aliaquantulum diureticum, uirides secundum folia & flores multæ sunt efficaciæ, exiccatum nullius. Virtutem habet infrigidandi, contra oppilationē splenis & epatis, & maxime contra icteritiam, quando oppilata est pars superior cistis fellis, succus eius detur in potu, aut fiat sirupus ex saccharo & succo eius, uel quod melius est, dentur lib. 2. succi eius cum unc. rheūbarbari. Cōtra apostemata in stomacho & in testinis & in epate detur succus eius cum aqua hordei

bordei. Contra calefactionem epatis pecia intincta in succo eius superponatur, uel quod melius erit, si cum succo eius addatur acetum uel agresta, uel oleum rosatum. Contra calidam podagram herba ipsa sepius superponatur. Contra calida apostemata in principio ad repercussionem materiei herba ipsa trita superponatur.

De Semperuiua.

Semperuiua est herba sic dicta, quia semper uiridis reperitur, frigida est in secundo gradu, sicca in primo, uiridis multæ est efficacitæ, exiccata nullius, uirtutem habet infrigidandi, plagellæ intinctæ ex succo eius & aceto uel agresta & epati epitimatæ multum ualent contra calefactionem eius, & contra dolorem ex frigida causa. Item herba ipsa trita & superposita ualet contra calida apostemata in principio ad repercussionem materiei. Contra uulnera ex igne uel aqua fit unguentum ex succo eius, oleo rosato & cera, sed non debet poni in primis quatuor diebus, sed calida apponatur ut sumi tantum fiat euaporatio, unde prius unguimus sapone & similibus, deinde unguento prædicto. Contra fluxum sanguinis qui fit per ebullitionem eius in epate & in renibus, in æstate plagellæ in succo eius & aquæ rosatæ intinctæ frigide fronti & temporibus superponantur & gutturi.

De Satyrion.

Satyrion dicitur esse apium syluestre, & est calidum & siccum in tertio gradu, uirtutem habet atirahendi à remotis partibus, unde testiculi eius cum melle confecti coitum prouocant, melius tamen si fiat confectio ex eis & dactylis & pistacijs & melle. Item succus eius cum melle datus prodest arcticis.

De Sponsa solis.

Spensa solis, cichorea, incubæ, & folsequium, herba ipsa comestæ ualet contra uenenum si fit ex morsu. Item succus eius superpositus ualet ad oppilationem epatis ex frigida causa. Item ualet etiam contra calefactionem eiusdem.

De Siler

De Silermontano:

Silermontanum, siue ut uulgo officinae uocant, fileseos, calidum est & siccum in secundo gradu. Semen eius collectum per tres annos potest seruari. Semen ponitur in medicinis, & habet uirtutē diureticam dissoluendi & consumendi & attrahendi. Contra asma ex frigida causa detur uinum decoctionis eius & ficuum siccarum, uel detur puluis eius cum ficibus siccis & assatis. Contra oppilationē epatis, renum & uesicae, stranguriam & dysenteriam detur uinum decoctionis eius.

De Saxifragia.

Saxifragia calida & sicca est in tertio gradu. Semen eius herbae simili nomine appellatur, magnae efficaciae est, & dicitur etiam caputpurgium, quia ipsum à phlegmate purgat, uiam deficcat, & rheuma prohibet, & stomachū mundificat, uinum decoctionis eius & rosarum contra praedicta gargarizetur. Contra scabiem & pediculos ungentū factū ex puluere eius & aceto ualet. Item ualet contra paralysim si ex eo fiat inunctio. Semen pulueris eius cum melle datus lumbricos necat.

De Scilla.

Scilla calida & sicca est in secundo gradu, herba est similis capulae, unde tuberosa magis cōpetit medicinae, quam herba. Si sola reperitur mortifera est. Habet autem uirtutem diureticam, unde ualet ad digestionem materiae tam in quotidiana quam in quartana, ualet etiam contra oppilationem splenis & epatis & contra dolorem iliacam & articulorum, ut testatur Isaac. Contra dictas passionēs talis fit usus, scilla diuidatur per medium, & tot tunicae ab inferiori parte abijciantur quot ab exteriori, & tot in medio reseruentur, exteriores debent abijci, quia uenenosae sunt et multū calidae, interiores similiter abijciantur, quia mortiferae sunt ex nimia frigiditate, mediae tunicae sunt cōteratae. Vnde istarum fiat decoctio in furno pasta inuolutarum, postea fiat decoctio

ſio in aceto & in colatura addatur mel . Si uis ut oxymel fortius operetur ſcilla non fiat decoctio in paſta, ſed tantum in aceto. Contra omnem dolorem exteriorum partium ex frigida cauſa ualet.

De Sinapi.

Sinapis ſeritur ante hyemem & poſt, & terram pinguem deſiderat ſi rara ſeratur melior efficitur, quod ſi nimis ſpiſſa eſt poterunt aliquæ plantulæ inde transferri, & alibi tranſplantari. Hæc uerba ita ſe multiplicat, quod ubi ſemel ſeritur, uix locus ille ab ea poſtea liberatur, & ubi ſemen eius cadit protinus uirct. Calidum & ſiccum eſt in medio quarti gradus, habet uirtutem diſſoluendi, attrahendi & extenuandi, nō herba, ſed ſemē, quod collectū eſt per quinque annos poteſt ſeruari. Cōtra paralīſim linguæ ſemen eius maſticatū & ſub lingua retentum, ualet. Contra paralīſim aliorum membrorū ponatur in ſaculo & decoquatur in uino, & ſuper locū dolentem ponatur, & præcipue in principio ægritudinis . Puluis eius naribus impoſitus ſternutationem prouocat, & cerebrū à ſuperfluitatibus mundificat. Contra antiquum aſma ex glutinoſo humore detur uinum decoctionis eius et ficuum ſiccarū. Contra oppilationem ſplenis & epatis & leucophlegmatiam decoquatur in aqua cum radice ſceniculi, aqua colata addatur mel, & talis conſectio detur contra ſplenis duritiem. Herba ipſa cum axungia porcinæ bene trita ſuperponatur . Fomentū factum ex aqua decoctionis eius menſtrua educit . Item herba ipſa decocta in uino & cataplaſmata dyſſenteriam, & ſtranguriam ſoluit. Vinum decoctionis feminis eius & dragantū, humiditatē uuæ, cerebri & faucium exiccat, dragantum ponitur ne uehementer exurat & excoriet . Pithagoras autem ultra omnes herbas ſinapim cōmendat. Vnde Plinius dicit de ipſa quod humores groſſos & uiſcoſos extenuat, & puncturas ſerpentum & ſcorpionum icſus addito aceto ſanat, ſungorum uenena ſuperat, dentium dolorem mitigat, ad cerebrum penetrat, & ipſum mirabiliter purgat, frangit lapidem, & menſtruis im-

perat,

perat, appetitum excitat, & stomachum confortat, epilepticos inu-
uat, & hydropicos curat, & lethargicos excitat & eos multum in-
uat. Capillos mundat, & eorum casum compescit, incongruos au-
rium sonos & tinnitos tollit, & oculorum caliginem detergit, para-
lyticis subuenit, quia poros aperit & humorem prementem nervos
dissoluit & consumit. Et dicit, quod maior est uirtus in semine quàm
in herba.

De Scutio.

Scutium & culiculus agrestis idem sunt, calidū et siccū est in se-
cundo gradu. Semen, succus et folia competunt usui medicine.
Contra paralysim lingue semen eius masticatum in ore diu sub lin-
gua teneatur. Et si aliqua in parte corporis fuerit, folia cocta in ui-
no cataplasmentur. Contra lethargiā puluis seminis eius naribus in-
suffletur. Item fiat decoctio seminis triti ex succi rutæ agrestis in for-
tissimo aceto, et ex ipso fricentur posteriores partes capitis, tamen
prius rasæ. Fomentatio ex folijs decoctis in uino et oleo si pectini et
uirgæ superponatur meatus prouocat urinales.

De Scordione.

Scordion, id est, allium agreste, est calidū & siccum in ter-
tio gradu. Solus flos eius competit medicine, aqua uel ui-
num decoctionis eius spiritualia mundificat à phlegmate
& ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex uentositate,
& contra oppilationem splenis & epatis ex frigida causa. Item
stranguriam & dyssenteriam soluit.

De Asparago.

Asparagus calidus est in tertio gradu, frutex & semen eo-
petunt medicine, frutices tenerrimi cocti scilicet cū car-
nibus siue cum aqua ualent contra oppilationem splenis
& epatis, stranguriam, & dyssenteriam. Item contra dolorem sto-
machi & intestinorū & contra iliacam passionem ualet. Item uinū
decoctionis eius ualet contra prædicta.

De Sin

De Sisymbrio:

Sisymbrium calidū et siccū est in tertio gradu, aliud est domesticū, aliud sylvestre quod calamentū dicitur, uirtutem habet diureticā consumendi & dissoluendi. Contra uitiū pectoris fiant pulles ex farina hordei & aqua, addito puluere eius, & detur patienti. Contra frigidū rheuma folia eius in uase sine aliquo liquore torrefacta & in sacculo posita capiti superponantur. Vinum decoctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex frigidityte, & contra oppilationē splenis & epatis, & urinales uias aperit. Item herba in uino decocta & cataplasmata ualet contra dolorē stomachi ex uentositate, mēstrua etiā adducit, & matricē mundificat, fomentatio eius conceptū adiuuat.

De Salvia.

Salvia plātatur plātulis aut ramulis iuuenibus mense Octobri, Nouembri, Februario & Martio. Calida est in primo gradu, sicca in secundo. Sola folia competunt medicinæ, uirida & sicca per annū seruantur. Alia dicitur domestica, alia sylvestris, quæ dicitur eupatoriū, domestica magis cōsumit & fortificat, sylvestris magis est diaforetica. Vinum decoctionis saluiæ ualet cōtra paralytim, et epilepsiam in uino decocta & cataplasmata super partē paralyticā multū ualet, contra stranguriam, et dyssenteriam mundificat matricem. Item in falsamentis conuenienter ponitur.

De Scabiosa.

Scabiosa calida et sicca est in secūdo gradu, sicca nullius est efficacitæ. Succus eius cum oleo & aceto bulliant usq; ad spissitudinem aliquantulū. Et hoc unguentum aliquantulum ualet cōtra scabiem, balneum ex aqua decoctionis eius ualet contra alopeciam, succus eius ualet ad idem, & lumbricos necat, & auribus cum oleo iniectus eas mundificat, fumus uini decoctionis eius ualet contra hæmorrhoides.

De Senetione.

Senetion calida est & sicca in secundo gradu. Alio nomine dicitur nasturtium, aquaticum, cocta in aqua uel cum carnibus spiritualia mundificat. Fomentum ex aqua salsa decoctionis eius ualet ad iliacam passionem, ad stranguriam & dyssenteriam in uino etiam decocta & cataplasmata ad idem ualet.

De Serpentaria.

Serpentaria, columbina, dragantea idem sunt. Dicitur autem serpentina siue dragantea, quia hasta eius in modum serpentis maculis repleta. Calida & sicca est in tertio gradu. Radix eius per frusta minuta diuiditur & siccatur & puluerizatur, & per pannū cribellatur, & tunc conficiatur cum aqua, & ad solem siccetur, & ex tali unguento cum aqua rosata uel sine facies illiniatur, ipsam enim reddit nitentem & claram, pannū etiam deponit. Item si puluis eius conficiatur cum sapone, & fistulæ imponatur in tantum foramen eius dilatat, ut inde os fractum uel putrefactū extrahi possit, puluis etiam eius cum calce uiua confectus & aceto fortissimo, optimus est ad cancerum, ita ut pars tertia sit calcis. Dioscorides dicit, quod ipsa odore suo serpentes fugat, nec læditur corpus a serpente si eius succo corpus inunctum fuerit.

De Serpillo.

Serpillum calidū est & siccum in secundo gradu, & aliud domesticum, aliud syluestre. Domesticum ramos per terram diffundit. Syluestre crescit in longum & altum, flores & folia competunt medicinae, quæ in rudi olla calefacta & in saculo posita, & capiti superposita, ualet contra frigidum rheuma capitis. Vinū decoctionis eius & succus liquiritiæ ualet contra tussim, & contra dolorem stomachi ex uentositate. Item uinum decoctionis eius & anisi ualet contra dolorem stomachi. Item fomentum ex aqua decoctionis ualet ad stranguriam & dyssenteriam, & mundat matricem &

cem & calefacit & confortat. Vinum decoctionis eius stomachum infrigidatū & epas & splenem calefacit.

De Satureia.

Satureia calida & sicca est in secundo gradu. Seritur mense Decembri & Martio mixtim cum alijs herbis. Et sola scri potest. Puls ex farina & aqua eiusq; puluere spiritualia mundificat, puluis etiam confectus ualet ad idem. Dioscorides dicit, quod usus satureie est conueniens ad conseruationem sanitatis, & ponitur in cibis. Albumasar dicit, quod proprietas eius est expellere uentositatem & inflationes & torsiones, & digerere cibum, & expellit superfluitates stomachi, & prouocat urinam & menstrua, & acuit uisum debilitatum ab humiditate mala.

De Sclarea.

Sclarea seritur mense Decembri, Ianuario, Februario, Martio, & Aprili. Talem desiderat terram qualē alię herbę communes. Optima herba est & est perpetua, quia postquam est in ordinibus transplata, sicut cepę plantatur cū fecerit semen & maturum collectum fuerit, si incidatur per tres uel quatuor digitos supra terram reuiuiscit, & pulcherrima efficitur in autumno. Et si incidatur stipes arefcit, & nihilominus in Septembri pullulat, uel in aestate sequenti sicut fœniculus, & optime uiuit in umbra.

De Scalonijs.

Scalonię plāantur mense Februario, sicut allia per se in areis, & in areis aliarum herbarū, & unaquęq; facit multas filias, & maxime si terra fuerit bene pinguis cum plantatur. Item dicit, quod si spicula allei ponatur in cepa factis in ea foraminibus in quibus ipsius spicula possit poni, & sub terra plantentur fient scalonię. Sunt autem de natura ceparum, sed sunt minus humide, appetitum confortant & malitiam ciborum uenenosorum emendant, no

cent uisui & dolorem capitis efficiunt, & foetore oris inducunt, & non competunt habentibus calidas complexionones, sed cum carnisbus pinguibus edi possunt, quia malitiam ipsarum emendant.

De Tetracta.

Tetracta, id est, herba iudaica, calida & sicca est in tertio gradu. Vinum decoctionis eius digestionem procurat, & dolorem, confortat stomachum & intestinorum dolorem ex acetositate curat. Crispellæ ex eo & farina & aqua factæ, naturalem calorem confortant, urinam prouocant. Emplastrum ex ipsa herba decocta in aqua stranguriam soluit. Item fomentum ex aqua decoctionis eius matricem calefacit & mundificat.

De Thapsia.

Thapsia est calida & sicca in tertio gradu, per tres annos seruatur, & inuenitur in Arabia, India, & Calabria. In uomitiuis medicinis ponitur. Caute poni debet. Si autem inflationem inde fieri contingit, fricetur cum panno aceto infuso, uel pars tumens inungatur cum populeo & aceto addito.

De Tapsa.

Tapsa est herba tunicanorum contrita, facit enim inflare faciem & corpus ac si esset leprosus, & curatur ut hic cum succo semperuilla.

De Tapso barbato.

Tapsus barbatus calidus & siccus est. Fomentatio ex uino decoctionis eius contra hæmorrhoidas ualet, ad idem ualet si anus patientis inde post assellationem tergatur. Valet etiam eius decoctio in aqua ad tenasmon & contra fluxum uentris.

De Testiculo uulpis.

Testiculus uulpis est bona & dulcis in gustu, facit autem in uino sumptus appetitum coitus, & adiuuat ad ipsum, & est calidus & humidus, & est species satyriæ.

De Testi

De Testiculo canis.

Testiculus canis est alia species satyriæ, & est in folijs & stipite similis testiculis uulpis, & radix ipsius est duorum modorum, habet enim unum globum superius, & alterum inferius, & unus est mollis, alter durus & plenus, & in illo est humiditas superflua. Et si ante coitum masculus sumat maiorem testem, id quod concipitur ex coitu erit frequenter masculus. Si autem scœmina sumat minorem & concipiet, fiet magis scœmina, dicitur autem quod maior auget coitum, minor uero abscidit ipsum, & sic uterq; amorum destruit operationem alterius, & hoc dicit Albertus de plantis.

De Thimo.

Thimus est herba ualde aromatica, cuius flos dicitur epithimum, & est flos medicinalis, habet enim uirtutem purgandi melancholiam, & pblegma, & ideo ualet contra quartanâ & alias melancholicas passionēs, & ex eo debemus accipere medicinas, non ipsum per se dare, quia naturam habet inducendi syncopim & angustiam præcordiorum.

De Viola.

Viola est frigida & humida, de uiolis fit saccharum uiolaceum. Sirupus autem uiolaceus fit deinde de uiridibus & siccis. Saccharum uiolaceum fit eodem modo quo rosaceum. Sirupus sic fit, uiolæ in aqua decoquantur, & ex colatura & saccharo fit sirupus. Si autem ex ipsarum succo & saccharo ficeret, melior esset. Oleum uiolatum ualet interius receptum contra distensionem laboris totius corporis. Item inunctio ipsius facta super frontem & tempora remouet dolorem frontis ex calore factum. Viola habent uirtutem leniendi, humectandi, infrigidandi, laxandi, sed parum sunt laxatiuæ, & purgant principaliter cholera rubeam, unde ualēt febri tertianæ, & cōtra distemperantiā epatis & in calore & cōtra oppilationē epatis & icteritiam. Contra defectum appetitus

appetitus ex cholera. Item uiolæ contritæ positæ super calida apostemata in principio conferunt, idem facit ipsa herba. Fomentatio ex aqua decoctionis ipsius herbæ facta secundū pedes & frontem in acutis ægritudinibus somnū prouocat. Sirupus uiolaceus est magis coquendus quàm rosearius alioquin citò corrumpetur.

De Virga pastoris.

Virga pastoris est carduus syluestris, & est frigida & sicca, solum folia eius competunt medicine uiridia & sicca, sed uiridia maioris sunt efficacie, uirtutem habet constrin- gendi repellendi & infrigidandi. Emplastrum ex puluere eius & aceto & albumine oui super pectinē & renes ualet, & contra fluxum uentris. Pulus etiam datus in ouo sorbili ad idem ualet, & ad profluuium mulieris. Item ad idem ualet fomentatio ex aqua decoctionis eius. Trita ualet ad calida apostemata in principio ut ad erisipelam, & cataplasmata capiti abraſo ualet contra phrenesim & dolorem ex calida causa. Item hæc herba multum est consolidatiua recentium uulnerum. Semina & uermiculos quæ sunt in carduis super radices siccatis querunt auicula & cantant cum dantur eis. Isidorus dicit, quod radix eius in aqua decocta cupiditatem potatoribus administrat. Item quodatrici utilissimus est carduus, & iuuat mulieres ut filios masculos generent.

De Volubili.

Volubilis est herba inuoluens se super plantas proximas. Est autem parum calida, sed multū sicca, quod ostendit eius tortura. Quædam autem species eius quæ uocatur funus pauperū, & hæc terrestris est & aquica. Habens ex terreſtritate sua constrictionem, & ex aquositate mundificationem & lenitionem, folia autem eius sunt consolidatiua uulnerum magnorum, nec est eis par in illo effectu, coquuntur autem in uino & emplastrentur super ea cum aceto, sunt etiam medicina adustionis ignis. Est etiam alia species

species quæ dicitur uolubilis maior, & lac ipsius abradit pilos, & interficit pediculos.

De Vrtica.

Vrtica dicitur, quia tactus eius corpus adurit. Est enim igneæ naturæ, ut dicit Macrobius. hæc duplex est, nam quædam est pungens, & quædam mortua, quæ non pungit, & eius folia sunt albiora & molliora et magis rotunda, & utraq; est medicinalis, nam succus eius cum uino bibitus ualet contra ictericiã et contra colicam passionem, cum melle curat antiquam tussim & mundat pulmonem & uentris inflationem, & tumorem sedat. Folia eius cum sale contrita uulnera sordida mundant et curant. Similiter morsum canis atq; canculos sanat. Radix eius contrita in uino & cocta in oleo ualet contra tumorem splenis. Succus eius fluxum sanguinis de naribus sistit, semen eius cum uino bibitum præcipue mixtum melle et pipere mouet uenerem, uentrem mollit si comedatur, & præcipue mense martio cum oleo cocta.

De Vitriolo.

Vitriolum quod alio nomine dicitur parietaria, est herba calida & sicca in tertio gradu, & dicitur uitriolum quia ex eo optime uitra mūdantur. Exiccata nullius est efficacitæ, uiridis multe. Virtutem habet diaforeticam et extenuatam. Contra frigiditatem stomachi & intestinorum & eorundem dolorem, & contra stranguriam & dyssenteriam parietaria calefacta in testa sine aliquo liquore superponatur loco dolenti, uel etiam decocta in uino albo aliquantulum acido cum furfure. Contra stranguriam & dyssenteriam coquatur in aqua salsa & oleo & peccini cataplasmetur. Cocta & comesta multum ualet contra dolorem stomachi ex frigiditate uel uentositate. Item contrita aliquantulum calefacta cum uino & furfure tumorem minuit.

Libri Sexti finis.

PET. DE CRE.

SCENTIIS, DE PRATIS ET
nemoribus, Liber VII.

POST QUAM in libris superioribus sufficienter dixi de cultu campestrium agrorum, vinearum, arborum & hortorum, quæ multam requirunt industriam, dicā nunc de pratis & nemoribus, quæ non tantam quærent doctrinam, sed ferè sponte idonea proueniunt à natura, & primo de pratis, quare creata fuerint, & qualem aërem, terram, aquam, & situm desiderant, ad ampliore copiam & ubertatem herbarum, & qualiter fiant, & qualiter procurentur & renouentur, & de fœno quod est eius fructus qualiter colligatur, & conseruetur, & de utilitate ipsius.

Qualiter prata creata fuerint, & qualem aërem, terram & aquam desiderant.

Caput I.

PRATA fuerunt à natura diuinoq; mandato creata, ut terra quæ primo nuda fuit uestiretur & ornaretur. Et ut ipsarum herbarum tam uirides quam siccae nutrimentum cōueniens animalibus herbis utentibus præstent. Nascuntur autem in ipsis diuersarum herbarum genera, ex diuersitate humorum in superficie terræ contentorum, quam quidam sagax natura, quæ nusquam in necessarijs deficit, operata est, propter diuersitatem animalium nutriendorum ex eis, quorum appetitus in omnibus est diuersus. Aërem uero desiderant temperatum, aut frigiditati & humiditati proximum, si enim superflua fuerit in loco rigiditas erunt ibi perpetuo niues & glacies, quæ omnino impediunt generationem herbarum. Et similiter si caliditas aut siccitas

siccitas superflua fuerit omnem uigorem consumit, nisi ei succurratur irrigatione frequenti. Terram desiderat pingue ad herbarum copiam, uerum si non fuerit multae pinguedinis saporosiores & magis odoriferas & subtiliores creabit herbas. Si fuerit nimis macra, modicas aut nullas producit, talis enim terra & similiter salsa uel amara, sua imbecillitate aut malitia se uestire non potest. Aqua competens magis pratis est aqua pluuialis quae calida coruscatione descendit. Et similiter aqua mense aprili & maio subtilis descendit, et quaecumque in aestate de caelo prouenit bona est, dum tamen gelida non existat ex natura grandinis liquefactae. Secundi meriti est aqua laeualis, quae clara, calida & pinguis est. Tertio aqua fluminum. Ultimo aqua fontium, & quanto magis a suo elongatur principio, tanta melior, quia minus frigiditatis in se habet. Prata desiderant suum depressum ubi continuo sit humor inclusus, uerum si adeo sit profundus talis locus quod ibi quasi semper aqua operiat superficiem terrae, non erit aptus ad aliquas herbas, sed erit accedens ad naturam paludis, produci quique iuncos & pannias, quadrellum, & similes herbas paludales grossas, insipidas, aquaticas, & fere omnibus animalibus inutiles. Et si fuerit adeo eminens quod irrigari non possit, facile siccitatem & ariditatem patietur, nisi fuerit in alpibus et locis frigidis, in talibus enim locis et si paucas proferunt herbas, subtiles tamen saporatas et odoriferas ferunt, felix autem prati positio est, quae super se riuum fluentem habeat, quo possit quoties opus fuerit irrigari.

Qualiter prata fiunt & procurantur & renouantur, Cap. II.

Prata quidem naturaliter proueniunt ubicumque terra solis radijs illustratur, & sunt etiam opere manuali, aut ex locis agrestibus nemorosis, aut ex campestribus agris. Et primo quidem modo extirpandus est locus mense septembri uel octobri, & impedimentis omnibus liberandus, non solum spineis & uirgultis, sed etiam herbis latioribus & solidis, deinde

cum frequenter excultus fuerit, ac multa aratione solutus, submotus lapidibus & glebis confractis stercoratur luna crescente, recenti, letamine. Ab ungulis iumentorum, summa intentione seruetur in-
tactus, precipue cum humescit, ne inaequale solum reddant multis locis impressa uestigia. Si uero ex campestribus locis fiant æquandus est omnis locus, & glebis confractis, tam huic quam superiori, semen uiciæ cū foeni semine spargendus est. Rigari uero antequam durum solum fuerit non debet, ne eius ætatem minus solidam materia superflui corrumpat humoris. Qui uero uolunt quibusdam annis habere pratum, & alijs segetes, etiam ex terris macris cum irrigatione optime faciunt, hoc modo, immittunt in agrum aquam turbidam, ut ex terra noua sulci repleantur, & ager æquetur, & fiet optimum pratum sine herbarum satione, et si taliter dimittatur per quatuor uel quinque annos, & postea aretur omni anno usque ad quinque uel sex, poterit congrue de frumento seri, & melius si post duos annos genus segetis transmutetur. Qui autem uolunt uno anno habere frumentum, & sequenti pratum conuenienter hoc modo procurant, immittunt enim aquam in agro extracta blada ibique dimittunt in aestate, & in autumno, si aeris fuerit siccitas, sequenti uero æstate cum foenum secauerint terram arrumpunt, & secunda & tertia uice arant, & seminant. Sed si etiam uolunt granum habere non arant, nisi circa finem Augusti extracto gramine, & tunc arant, secundo reiterant & seminant, & tamen bonum frumentum ibi prouenit. Et quidam omni anno seminant, & tamē herbam graminis foeniseca colligunt, hoc modo, scilicet quod existente frumento in campis uel statim post extractionem eius, mittunt aquam in agrum potius claram quam turbidam, & à pecore custodiunt, deinde gramen cū stipula secant, & hyeme animalibus præbent, quæ herbas secernunt, & de stipulis sibi lectum & finum facient, stipula autem & herba secata, arant semel, & bis, & tertio seminant, & ibi bonum frumentum nascitur. Procuratur autē ut ex pratis euclantur

lantur omnia impedimenta quot nascuntur in eis, & etiam herbe pratis incongrue, præcipue post magnas pluias quæ terram adeo mollicauerint, quod herbe nociue radicitus euellantur. Plurimum etiam confert pratis si tempore hyemali recenti sumentur lætamine ad ubertatē herbarū, amplius si statim cū secata fuerint copiose irrigentur ter aut quater fructificabunt in anno, sed cum uetusta fuerint musco cooperta radantur, ad muscum autem necandū, ait Palladius, sepe cinerem ingerendum. Quod si sterilis omnino factus est locus aretur pluries, & denuo æquatus formet pratum.

Qualiter fœnum colligatur & conseruetur, & de utilitatibus eius, Cap. III.

Secanda sunt prata cum herbe ad debitum augmentū peruenierint, floresq; cōpleuerint, nam si maturius, antequam ad casum florum & foliorum & siccitatem peruenerint secantur, erit fœnum aquosum, non præbens solidum nutrimentum, equis & bobus laborem tollerantibus, & si nimis fuerit maturum calore & humiditate naturali consumptis, erit insipidum & modicum, & abominabile nutrimentum animalibus præbens. Sunt autem secanda tempore sereno cum aëris caliditas & siccitas duratura speratur, secatum uero in pratis dimittendū est per unum uel duos dies antequam uoluatur, deinde uoluendum & conuenienter siccandum, demum colligendum, portandum & reponendum sub tectis, quibus deficientibus sub diuo ponatur, taliter præparatum, ut aqua in illud intrare nequeat, quod si eo nouiter in pratis secato pluuia superuenerit antequam uoluatur modicū uel nihil læditur. Sed, ut ait Palladius, post pluuiam nō debet conuerti antequā pars ipsius summa siccetur, siue iam fuerit siue non fuerit reuolutum. Si uero eo reuoluto superueniat, omnino destruitur, nullius utilitatis fœnum erit. Et toto anno seruetur, quod etiam per biennium seruari commode poterit, & bobus, equis, asinis & quibusdā alijs animalibus nutrimentum congruum præbet, ut possint sustinere laborem.

res, qui eis propter necessitates hominum iniungantur. Ombus uero tempore nium subuenit, quo de terra nutrimentum sumere nequeunt. Si quod scenum subtile, frondosum, odoriferum & laudabile fuerit, erit quasi annona solum animalibus, tam calido quam frigido tempore sufficiens ad laborem. Si uero fuerit scenu grossum, paludale aut nimis mature uel sero secatum, non erit sufficiens animalibus multum laborem tollerantibus, nisi eis annonae auxilio aliquando succurratur, uel nisi tempore magni frigoris in quo animalia non laborant & omne pabulum auidius appetunt.

SECUNDA PARS LIBRI HVIVS DE nemoribus & primo de his quae naturaliter proueniunt.

DICO in primis, quod nemora uel naturaliter proueniunt, uel hominum industria instituuntur, & quae a natura producuntur, sunt ex humore & semine in matrice terrae contentis, quae uirtute coelesti erumpunt ad superficiem terrae, & eriguntur in stipites diuersarum plantarum, secundum diuersitatem humoris, seminis, & locorum, in quibus proueniunt, sunt etiam sine hominis ministerio ex seminibus, quae a propinquis arboribus in terram decidunt, aut ab auiibus uel fluminibus de longe feruntur. In alpinis uero naturaliter nascuntur siluae pinorum maximarum & phagorum, castanearum, quercuum, cedrorum & similium, in locis uero depressis & paludosis sponte nascuntur salices, populi, & alni, cannae syluestres, uindictae, & similes plantae. In pluribus autem locis nascuntur spinetae, & arbores paruae, tortuose & infinitae spinetae diuersorum generum, & piri et mali sorbi, ulmi fraxini, populi & similes arbores, & quantopinguior erit terra tanto proceriores proueniunt arbores, in macra uero & salsa uel amara nascuntur spinetae, & arbores

arbores parue, tortuosæ, spinosæ, scabiosæ & hyssidæ. Hæc autem nemora procuranda sunt diuersimode. Nam ea in quibus sunt castaneæ, piri, mali & similes arbores fructum ferentes extirpanda & purganda sunt ab omnibus spinetis, & plantis extraneis. Et frutiferæ arbores rarificandæ, ubi nimis spissæ fuerint, & incidendæ in altiori loco, quam bestię attingere possint, & ex plantis domesticis & nobilibus inferendæ secundum doctrinam traditam in libro secundo cum de insitionibus locutus fui. Ea uero quæ alijs arboribus & spinetis occupata sunt si arbores nobiles & pulchras habuerint ædificijs & alijs operibus aptas similiter sunt extirpanda, & ubi nimis spissa fuerint sublati turpioribus lignis rarificanda paulisper ut omnis humor conuertatur totaliter in substantiam meliorum. Ea uero in quibus sunt arbores igni solummodo cõgruæ non sunt mouenda nisi forte spinis purgentur & tribulis, quæ quolibet quinto aut sexto uel rarioribus annis sunt incidenda, & ligna ad focum paranda.

De nemoribus quæ hominum industria fiunt, Caput IIII.

Quicupit ncmus seu syluam plantare uel serere, consideret primo situm & naturam terræ in qua facere syluam constituit, & ubi quæ tales conferat arbores quæ illi loco conueniant, & tantum uotum instituentis adimpleant. Nam si fiunt in altis alpibus aut earum uallibus, si quidem soluta terra est, congrue recipiet plantas & semina castanearum, quæ ad minus 40 pedibus ab inuicem distare debebunt. Si uero terra cretosa uel lapidosa in talibus locis extitit, ei competunt præcipue quercus, rouer & ceruus. Quod si talis terra fuerit in motibus calidis, remotis ab alpibus amygdala ei conuenienter aptantur. Quod si loca sint pingua congrue recipient piraria & pomaria, & in locis calidis oliuetum & siccetum & malorum granatorum syluam, in frigidis uero & temperatis auellanas coctana & mespila: si uero locus fuerit humidus

humidus & depressus, solutus, cōuenientius recipiet salicetum, albar-
 etum, alnum, & populum. Et si cretosus talis locus extiterit, ei con-
 ueniet ulmetum, fraxinetum, opulus & rouer. Quod si locus ma-
 rinus arenosus & ferè sterilis extiterit, desiderabit pinetum, & in
 calidis climatibus palmam scēminam & masculum. Instituuntur
 autem prædicta omnia uel ex plantis aliunde translatis, uel semini-
 bus satis, aut manu in congruis locis plantatis, non tamen ignores
 quod castaneæ 40 pedibus ad minus quaq; uersum distare debē-
 bunt, ut in ramis possint congrue dilatari & plurimū fructum fere-
 re, quercus uero non minus distare conueniet, quia naturaliter plu-
 rimum per latera se diffundit, rouer & cerrus uiginti pedibus aut
 paucioribus distare sufficiet. Hæc enim tria genera arborum glan-
 dem ferunt, quæ cibus optimus est porcorum, Piraria uero & po-
 maria 20 pedibus uel usq; ad 30 distabunt. Oliuetum, ficus, malæ-
 granata, auellana, coctana & nespila 12 uel usq; ad 20 pedes di-
 stare poterunt. Salicetum uero aut propter perticas minimas aut
 propter naturam ædificiorum plantatur. Primo quidem modo de-
 cem pedibus ab inuicem distent, secundo uero per duos uel tres aut
 quatuor pedes distare sufficiet, quia eius spissitudo in altum procu-
 rabit rectitudinem & augmentum. Populus autē & alnus qui non
 multum diffundunt se, in altum uero naturaliter extolluntur, non
 sunt raræ ponendæ. Sed albarus utilior est si ingrossetur in stipite,
 propter assides quæ multis operibus congrue ex ipso fiunt, & pro-
 pterea ramos plurimum per latera spargit. Ideoq; non inconueni-
 enter usq; ad uiginti pedes uel amplius separatè plantetur, quæ eti-
 am ex quibusdam ramis aliquid corticis habentibus summa facilita-
 te nascetur, possunt etiā spissè poni ut ramos faciant subtiles & lon-
 gos, ulmus autē oplus & fraxinus non incongrue spissè raræq; po-
 ni possunt, quia tam grosse quàm subtiles & longæ tales arbores.
 diuersis operibus adaptantur. Pinus uero & palma circa triginta
 pedes distare ab inuicem, satis congrue possunt. De singulis autem
 arborum

arborum generibus predictorum plene tractatum est in libro quinto, prout disponuntur in campestribus agris, nunc uero prout ex eis nemora fiunt & syluæ breuiter de ipsis tetigisse sufficiat.

PET. DE CRE-

SCENTIIS, DE VIRIDARIIS ET
rebus delectabilibus ex arboribus,
herbis & fructu ipsorum,

LIBER VIII.

In superioribus libris tractatum est de arboribus & herbis secundum quod utilia corpori humano existunt. Nunc uero de eisdem dicendum est, secundum quod animæ rationali delectationem afferunt, & consequenter corporis salutem cōseruant, quia complexio corporis animi semper adheret affectui.

De uiridarijs herbarum paruis, Cap. I.

Viridaria quedam ex herbis tātum, quedam ex arboribus, quedam ex utroq; fieri possunt, & quæ de herbis solummodo fiunt desiderant terram macram et solidam, ut herbas subtiles capillares creare possint, quæ maxime usum delectāt. Oportet igitur locum qui ad uiridarium tale paratur primo bene liberari ab herbis & radicibus adulterinis & magnis, quod uix fieri poterit, nisi primum effossis radicibus optime planetur locus, & ubiq; fortiter infundatur aqua feruentissima ut reliquæ radicum & seminum in terra latentium germinare nullatenus ualeant, & deinde cespites macro subtilis graminis totus locus impleatur & ipsi cespites fortissime comprimantur ligneis malleis & conculcentur gramina pedibus, donec uix de ipsis aliquid aparcat, & tunc enim paulatim erumpent capillariter & superficiem admodum par-

Bb

ni ui

ni uiridis operient. Sit autem locus uiridarij quadratus tantæ mensuræ quod sufficiat his qui in eo stare debebunt, in circuitu uero eius herbæ aromaticæ omnium generum plantentur, ut sunt ruta, salvia, basilicon, maiorana, menta, & similes, & similiter omnis generis flores, sicut uiola, lilium, rosa, gladiolus & similia. Inter quas herbas & cespitem planum sit cespis eleuatiore, & quasi per modum sedilium aptatus, florens & amœnus, in cespite etiam contra uiam solis plantandæ sunt arbores aut uites deducendæ, ex quarum frondibus quasi protectus cespis umbram habeat delectabilem & refrigerantem, in arboribus autem illis plius queritur umbra quam fructus, & ideo non curetur de eorum fossura & simatione quæ cespiti nocumentum afferrent. Cauendum est autem in his ne sint arbores nimis spissæ aut plurimæ secundum numerum, quoniam ablatio auræ sanitatem corrumpit, & ideo uiridarium liberum aëre desiderat, & superflua umbra infirmitates generat. Amplius non sint arbores male sicut nux & quædam aliæ, sed sint dulces, aromaticæ in flore, & iucundæ in umbra, sicut sunt uites, piri, mali, malapunicæ, lauri, cypressi & huiusmodi. Post cespitem sit magna herbarum medicinalium & aromaticarum diuersitas, cum non modo delectet ex odore secundum olfactum, sed & flores diuersitate reficiunt usum, in quibus ruta pluribus locis admisceatur, eo quod pulchre est uiriditatis, & ipsa sua amaritudine fugat extra uiridaria animalia uenenosa. In medio aut cespitis nihil sit arborum, sed potius ipsa planicies libero gaudeat aëre & sincero, quia ille aër salubrior est, & etiā arancarum tela extenso de ramo arborum ad ramum impediret & inficeret uultus transeuntium, si arbores in medio uiridarij siue cespitis plantatas haberet. Si aut possibile sit fons purissimus deriuetur in medium, quia ipsius puritas multam affert iucunditatem. Ad aquilonem & etiā ad orientem uiridarium sit patulum, propter illorum uentorum sanitatem & puritatem. Ad oppositos aut uentos scilicet meridionalem & occidentalem sit clausum, propter eorum uentorum turbulentiam, impuritatem et infirmitatem

mitatem, quamuis etiam aquilonaris impediatur fructus, miro tamen modo conseruat spiritus, et sanitatem custodit, delectatio enim que ritur in uiridario et non fructus.

De uiridarijs mediocribus & mediocriū personarum, Cap. II.

Secundū facultates et dignitatē mediocriū personarum mensuretur spaciū terræ uiridario deputandæ, uidelicet duo uel tria aut quatuor uel plura iugera, cingatur fossa et sepius spinarū uel rosarū, et desuper fiat seps de malis spinis, in calidis locis, et in frigidis de nucleis seu prunis uel malis citonij. Itē aretur, et ligonibus planetur undiq; locus, deinde funiculo uniuersus signetur locus, ubi arbores sunt plantandæ, plantentur in eis acies pirorū, et malorū et palmarū, in locis calidis et citoniorum. Item mororū, cerusorum, et prunorū et similium arborum nobilium, ut ficū, nucleorū, amygdalorum, citoniorū, et similium, unū quodq; uidelicet genus in suo ordine. Distent aut ordines uiginti pedibus ad minus, aut pluribus pro domini uolūtate, in acie distent arbores ab inuicē magnæ uiginti pedibus, parue decē. Inter arbores ab inuicem in aciebus plantari poterunt uites nobiles diuersorū generum que delectationē et utilitatem afferent, ligoniscuntur acies arborū et uites melius conualescunt, et uniuersa spacia deputentur pratis, atq; sepe de ipsis adulterinæ siue magnæ euellentur herbæ. Secantur bis in anno, prata uiridarij, ut pulchriora permaneāt, plantentur et formētur arbores, ut supra libro quinto dictū est per ordinē de unoquoq; genere. Itē fiant in eo pergularia in conuenientiori parte ad modum domus uel papilionis formata.

De Viridarijs regum & aliorum illustrium & diuitum dominorum, Cap. III.

Quoniam tales persone propter eorum diuitias et potentiam possunt in huiusmodi uiridarijs, rebus integris sue satisfacere uoluntati, nec deest eis plerunq; nisi industria

ordinandi, sciant quod uiridarium multam delectationem habens hoc modo facere possunt. Eligant igitur planum locum non paludosum, neq; impeditum ab insufflatione bonorum uentorum, in quo sit fons per loca fluens. Sit autem locus 20 iugerum aut plurium pro domini uoluntate, cingatur muris conuenienter altis, plantetur in eo ex parte septentrionis nemus arborum diuersarum, in quo fugiant & lateant animalia syluestria in uiridario posita, ex parte uero meridiei fiat palatium speciosum, in quo rex uel regina morerentur cū uoluerint graues cogitationes effugere. Ab hac enim parte faciet æstiuo tempore umbram uiridario, & ipsius fenestræ ad uiridarij temperatum habebunt aspectum, non feruore solis infectum. In eo fiant in aliqua parte uiridaria supradicta. Fiant etiam in eodem piscinæ, in qua diuersa genera piscium nutrantur. Atque etiam terrestria ut lepores, cerui, capreoli, cuniculi, & similia, rapacia ponantur in eo supra quasdam arbutulas prope palatium positas. Fiat sicut domus quædam tectum & parietes habens de folio rameo spissæ reticulatus. In qua ponantur phasianii, perdices, philomenæ, merulæ, cardilini, fumelli, & omnia genera auicularum canentium. Sint autē acies arborum uiridarij a palatio ad nemus non extransuerso, ut facilius de palatio uideantur quæcunq; agunt animalia quæ in uiridario posita sunt. Fiant etiam in dicto uiridario palatium cum caminatis & cameris de solis arboribus, in quo possunt rex & regina cum baronibus & dominabus esse tempore non pluuiofo: huiusmodi autem palatium fieri commode poterit tali modo. Mensurentur & signentur spacia uniuersa caminata & camerarū, & in locis parietū plantentur arbores fructiferæ, si placet quæ facile crescant, ut sunt cerasa & mali, uel, quod melius est, plantentur salices uel ulmi, & tam insitionibus quàm palis & perticis & uinculis per plures annos eorū procuretur augmentū in tantum, ut parietes & tectum ex eis fiāt. Velocius uero & facilius poterit palatium siue domus predicta fieri de lignamine sicco & undiq; circa ipsū

ipsum plantari uites & uniuersum ad ficiu operiri. Poterunt etiam in ipso uiridario fieri tentoria magna de lignamine sicco uel arboribus uiridibus & uitibus operiri. Atq; etiam multam affert delectationem si in uiridario fiant insitiones mirabiles, & diuersæ in eisdem arboribus, quas diligens uiridarij cultor facile scire poterit ex his quæ infra in eodem libro dicentur. Propterea scire oportet quod omnia genera arborum & herbarū in tali uiridario sunt ponenda unumquodq; separatim ab alio, & distinctum ne aliquē inueniatur habere defectum. In tali autem uiridaria non semper delectetur rex, sed aliquando cum serijs necessarijsq; satisfecerit rebus, renouetur in eo, glorificans deum excelsum, qui omnium bonorum delecta in eum autor principium est & causa.

De his quæ ad delectationem fieri possunt
in munitionibus curiarum & uiridariorum, Caput III.

Circa tumbas & curias siue circa uiridaria congrue fieri possunt munitiones ex arboribus uiridibus, similes munitionibus murorum, seu palangatæ uel stictatæ cum turribus, modo in summitate riparum cingentium locum, liberatum optime ab omnibus spinis & arboribus uetustis, profunde plantentur salices uel populi, si solum competat eis, uel ulmi si diligant talem terram spisse per unum pedē, uel minus, & linea recte ducta. Hæc cum optime conualuerint incidantur iuxta terram, & sequenti anno surculorum proles per loca lineæ quaternis digitis inspissentur, & cum palis perticis & uinculis sursum directe ducant donec augmentum 8 uel 10 pedum susceperint in ea altitudine, cum aliqualiter ingrossatæ fuerint incidantur, infra locum uero munitionis per quinque pedes uel circa similes plantæ tempore priorum preliminarum ponantur 10 pedibus æque distantes, quæ cum in prædicta fuerint altitudine incidantur, & cum auxilio perticarū uersus proximas & uersus posteriores plicentur plantas & exteriores similes

liter circa eas, & sic totiens quolibet anno fiat donec quasi crātis quedam fortis effecta sit, super quam possint homines secure morari, deinde pars exterior dimittatur augeri ad modū muri super curforium positi, quæ in altitudine congrua quolibet anno incidi cum forma merlorū super mures positorū poterit, & tali modo teneri. Circa talem munitionem in angulis, & alibi si placuerit poterunt quatuor arbores plantari, & sursum directe cōduci, & singulis 10 pedibus incidi, et uersus seipsas plicari cum auxilio perticarum, & uelut solaria ex eisdem fieri, & iterum in altum extolli, & eodem modo formari, & tandem desuper plicari admodum tecti domorum, uel cum merlis formari, supra ianuam uero optime stabit domus, & ante ipsam solarium arborū prædictarum. In curijs etiam siue uiridarijs fieri potest domus cum columnis uiridibus ipsis iam grossis optime transplantatis, & trabibus super ipsis affixis & tecto cannarum uel palearū opertis, dum tamen aliquis ramus ex singulis columnis emineat supra tectum, qui ipsam columnam semper ab ariditate tueatur, & domum ipsam mirabiliter ab æst.uo seruo re defendat.

De his quæ in campestribus agris ad delectationem fieri possunt, Cap. v.

In agris plurimum delectat pulcher ipsorum situs, quod non sint plures deformes agelli. Sed magna quantitas in unum sine interuallo redacta directos habens confines. Et ideo procurare debet diligens paterfamilias prope suos agros potius quam alibi emere, & in alijs partibus agellos uendere, & cum uicinis permutare partes superfluas, & tortuosas agrorū, & suum agrum cum uicino rectificare, & omnem locum fossatis & sepibus spinorum uiridium cum arboribus conuenientibus permixtim aquæ distantibus cingere, atq; fossata parua scolatoria quæ in plantis necessaria sunt intrinseca recte formare, quantum possibile est, seruata semper utilitate agrorum, delectationē enim utilitas præcedere debet.

debet in agris: licet in uiridarijs oppositum sit seruandum, & ideo quaecumq; in eis maiorem frugum pollicentur ubertatem sunt meliora, & magis eligenda. Atq; etiam procuretur pro posse quod per agros aquarum riuus decurrant, quibus possint cum opus fuerit irrigari, & ab eis cum necessarium sit auerti, per spaciosos agros formentur etiam itinera congrua, quibus paterfamilias eques & pedes & coloni cum plaustris & bobus cōmode accedere possint, ad omnes partes agrorum, hæc enim omnia plurimum cum utilitate delectant.

De his quæ circa uites & fructus ipsarum delectationem præbent, Cap. VI.

Plurimum delectat habere pulchra uineta in planis siue in paruis mōtibus orienti exposita, diuersorū generum uuas ferentia, & ideo diligenter procuret dominus ea in congruo situ plantare, & in locis pinguibus in arboribus & pergularijs ea formare, in exilibus uero iuxta solum in directis aciebus disponere, atq; plurium generum bonorum uuas in his conferere, institutionesq; mirabiles in eisdem experiri, quæ ab antiquis sapientibus, & præcipue Palladio, posse fieri prædicantur, quarū unus modus est, ut plantetur uitis iuxta cerasum uel aliam arborē, & cum optime apprehenderit & cōualuerit perforetur arbor acuta terebra; & per foramen uitis ducatur, & luto ab utraq; parte obturetur foramen, ne sol aut pluuia uel uentus consolidationem impediat. Deinde cum lignū uitis optime cū ligno arboris unitū fuerit, iuxta corticem arboris incidatur uitis, ut deinceps succo arboris nutriatur, sic enim uua fertur tēpore fructuū arborū maturari. Est quidē modus faciendi uitē & uuam iberiacā aut muscatā uel gariophylatam uel laxatiuā, uel alterius qualitatis, quod sic fit. Sarmentū quod pangandū est in una parte scindatur, & sublata medulla loco eius theriaca uel muscus puluis gariophylorum uel alterius rei ponatur, & terræ mandatur, uinculo diligenter astrictum, quo facto uua quæ nascetur

nasceatur uirtutem eius quod in uite positum est tenebit. Sane si sarmentū de hac uite sumetur & plantetur materni medicaminis potentiam non tenebit. Oportebit autem theriacæ uel alterius rei assidue infusione senescentis succi uim reiterare. Sed in hoc idem breuius fieri posse puto, si in initio maturitatis uuarū scindatur sarmentum uuæ pendentis, & medicamine immisso ligetur. Est quedam pulchra species uuæ quæ granis interioribus caret, quæ Græcis auctoribus sic, recitante Palladio, fit. Sarmentum quod obruendum est quantum placebit in terra debemus tantum findere, ut omni medulla subtracta ac diligenter exculpta membra iterum diuise partis adunare & uinculo dimissa constringere, & deponere. Vinculū autem de papyro asserunt esse faciendū, & sic in humida ponendum, diligentius quidem sarmentum reuinctum quantum excisum est inter scyllæ bulbū demergunt, cuius beneficio asserunt sata omnia comprehendere posse facilius. Alij tempore quo uites putant sarmentum frugiferum putatæ uitis in ipsa uite quam possunt de alto sublata medulla excauant non diuisim, & calamo affixo alligant, ne possit inuerti, tunc τερωδὴ quod Græci sic appellant in excauata parte suffundunt ex aqua prius ad sapæ pinguedinem resolutum. Et hoc transactis octo diebus semper renouant, donec uitis germina nouella procedant. Ut uites botriones ferant albos & nigros, sic fieri Græci asserunt: si uicine sunt uites alba & nigra cum putantur sarmenta utriusq; sic diuisa inter se cōiunge, ut medios utriusq; oculos æquando possis reddere unitati. Tunc papyro stricto ligabis, & molli, atq; humida terra linire curabis, & interiectis trinis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat, & sic tempore poteris hoc genus efficere per plura sarmenta. Quidam expertus mihi asseruit se inseruisse surculum album & nigrū in una uite continuatis summitatibus gemmarum, corticula tantum gemmarū de medio sublata, & optime comprehendisse. Vel potest hoc fieri exceptis duobus surculis, & diuisis iunctis oculis diuisis simul & optime

Et optime ligatis tanquā sit unus furculus inferatur, uel duabus gemis diuisis Et coniunctis cū modica quantitate ligni, Et in loco gemme insertis. Plurimū etiam delectat habere uina diuersorū colorum, Et saporū, Et ideo diligens paterfamilias tempestiue quasdam colligat uuas, ut uinum habeat acerbū, quasdam bene maturas, ut potens, quasdam nimīū maturas, ut dulce faciat etiam uina diuersorū colorum cum rebus colorantibus Et saporem non corrumpentibus, faciat etiam ea diuersorū saporum cum rebus odoriferis, Et sapore nouū tribuentibus, in quibus delectetur odor Et gustus, quæ in aliqua parte mixti in caldario ad ignem mittantur, Et demittantur donec optime uinū in illo sapore uel odore infectū fuerit. Et tunc in uas in quo sit simile uinū, uel alterius generis immittatur, seruetur usui mox futurum. Bonum est etiam habere uina medicinalia quibus utatur corpus, cuius ad aliquam ægitudinē facile sit declinans. Hoc quidem fiet cū medicinae simplices uel compositæ contra illam ægitudinem habentes uirtutē prædicto modo miscébuntur uino. Procuraret etiam semper habere in domo agrestū, sapam, uuas passas, acetum Et similia, quæ facias secundum modos supra in libro quarto notatos, multum enim delectat animum tam pro se quā pro amicis, quæ appetit facile inuenire. Si botrio postquam defloruerit mittatur in uasculum terreum uel uitreum paruum tamen, ex toto botri one dicitur fieri unum granum,

De his quæ circa arbores delectationem augent, Cap. VI I.

In his quæ patremfamilias delectant, est habere in locis suis copiam bonarū arborum, Et generum diuersorū, Et ideo procurare debet ubicunq; inuenit arbores nobiles afferentes fructus inde ad loca sua transferre, Et plantare siue inserere de eisdem, Et non inordinate, ut ferē omnes faciūt, eas disponat, sed in congruis ordinibus, uidelicet magnarū arborum genera

Cc rare

rare, ut in ramis dilatari possint, & superfluis umbris nō cōsumant fertilitatem agrorū, eas uero quæ parue natura proueniūt spissiores ponere potest, & unūquodq; genus formare secundum naturā ipsius maiores à partibus septentrionis & occidētis ponere debet, minores uero ab oriente & meridie, hoc enim modo frumenta quæ patentī campo latantur minorem sentient læsionē, propterea incisiones facient mirabiles & diuersas, in eodem uel diuersis truncis, quæ ualde admirabiles se ostendunt, his qui experimenta in talibus probant, nam infinitorū piorum & malorū genera, citiorum et forbarum & similiū in eodem trunco inseri possunt. Inseritur etiam malus in salice & populo, & uitis in ulmo & moro. Itē si persicus inseratur in spinam uel phaginā proueniūt maiora & meliora alijs. Et si amygdalus & persicus coniunctis oculis inserantur in pruno erunt eorū poma carnem persicorum habentia, & ipsorū ossa mutabuntur in amygdalarum naturam. Morus etiam inseri potest in ulmo, sed magnæ parturit infelicitatis augmenta. Afferit Martialis candida genera in malis punicis fieri si argillæ & cretæ quartā partem gypsi misceas & toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas, idem dicit miræ magnitudinis eius poma fieri, si olla fictilis obruatur circa arborem punici, & in ea ramus cum flore claudatur, ne resiliat ligatus ad palum. Tunc cooperta olla contra aquā quæ minatur incurfus autūno patefacta, suæ magnitudinis exhibebit poma. Sed etiam mense maio & iunio posse fieri cōmodius affirmatur. Varro autem aliter specificat modū dicens: Si mala punica immatura cū hæreant in sua uirga, demerseris in ollam sine fundo, tamq; si posueris in terram & operueris circa rāum ne extrinsecus spiritus afflet, ea non modo integra eximi, sed etiam maiora quā in arbore unquam penderint. Ut uarios fructus ficus exhibeat, rāmos duos nigræ & albæ ita inter se uinculo constringes ac torques ut germina miscere cogantur, sic obruti & stercorati & humoribus adiuti, ubi prodire cœperint, germinantes oculos aliqua adiunctione

unctione conglutina, tunc germen adunatum parturiet duos colores quos unitate diuidet & diuisione coniungat. Rosas nondū patefactas hoc modo seruabis, in canna uiridi stante scissa recludas, ita ut patiāris coire scissuram, & eo tempore cannā recidas, quo rosas uirides habere uolueris. Aliqui olla rudi conditas ac bene munitas sub diuo obruunt & reseruāt. Cerasa ut sine osibus nascantur, sic asserit Martialis arborē teneram ad duos pedes recides, & eā usq; ad radicem findes, medullā partis utriusq; abradere ferro cōrabis, & statim utraq; partes uinculo stringes, & oblinis fimo sumam partē et laterū diuisuras & post annū solidatur dicta cicatrix, in hanc arborē surculos qui adhuc fructū non attulerint inseres, & ex his sine osibus poma nascētur. Si ramus paruus cerasi sciundatur & loco medullae ponatur scamonea, fructus illius rami eo anno laxandi uirtutem acquirit. Affirmantibus Græcis persicus scripta nascetur, si ossa eius obruas, & post septem dies ubi patefieri cœperit apertis his nucleos tollas, & hos cinnabari inscribas, mox ligatis simul cum suis osibus obruas diligētius adherentes. Sine osibus persica fiunt si persicus & salix prope plantentur, deinde inclinato salice admodū arcus perforetur in medio, et per foramen persici plāta ponatur, & cera uel luto perfecte obturetur foramen, & usq; super ipsum terra cumuletur, & cum anno uel biennio transacto persici & salicis lignum unitum fuerit, sub arcu salicis persicus incidatur, ut ex solo salicis humore alatur.

De delectationibus hortorum,

Cap. VIII.

Quoniam multū delectat hortum bene dispositum & industria sufficienti cultū habere. Ideo paterfamilias diligenter procuret habere horiū in solo pingui et solato. Cui fons uel riuus si fieri potest per spacia decliua defluat, ut possit irrigari tēpore magni aestus, ibi omnia genera herbarū bonarū tā cōestibi lū quā medicis aliū nutriat, unumquodq; secundū q; requirit natura

eius, in arcis rectis & cum extenso fune & latitudinis modo formatis æqualiter prout in hoc sexto plene traditum est. Fimū in eo semper habeat abundanter, ne propter macredinem tædio conspiciētem afficiat. Et ut plenius delectetur, res muscatis operetur in eo, possunt enim in eis quædam naturalia fieri, quæ quibusdam miraculosa uidentur, nam si caprim stercoris baccam subtiliter subula excavaueris, & in eam semen lactucæ, nasturtij, erucæ, radicis immiseris, & tunc inuolutam fimo baccam terræ optime cultæ breui scrobe demerferis. Raffanus nititur in radicem, cætera semina in summo, lactuca pariter emergente, profiliunt, singulorum sapore seruato. Si plura semina porrorum in unum ligata deposueris grandis ex omnibus nascetur porrus. Item si capiti eius rapæ semen immittas sine ferro, & pangis multum increfcere fertur, uel plantas semina in unum strictum foramen posita, omniū pullulatio in unum grande porrum concrefcet. Si aqua in patenti uasculo sub cucumere uel citrullo aut cucurbita ponas in flore tales fiant. Aliquē florem cucumeris cum uiticulæ suæ capite absciso cannæ inscrunt, cui prius omnes nodos perforauerunt ibi cucumer nascetur nimia longitudine tensus. Oleam sic metūt, ut si iuxta posueris uelut arcus plicetur. Si eius florem sicut in uite sua est in forma fictili clauseris, ac ligaueris qualis uultus formam hominis uel animalis habuerit, talem cucumeris figuram præstabit. Hæc enim omnia Virgilius, Martialis asseruit. Rē mirandā de ocimo Martial. affirmat, quod modo purpureos modo albos flores modo roseos asserat. Et si ex eo semine frequenter seratur modo in serpillum modo in sisymbriū mutatur. Hermes autem dicit, quod cucurbita in cineribus osium humanorum plātata & oleo rigata nono die habet fructū. Et quod mirabile est, semina quæ in uase cucurbitæ sunt, in sublimi nata faciunt cucurbitas longas & exiles, quæ autem in medio eius nascuntur, faciunt grossas, & quæ in profundo iacent, faciunt latas.

PET. DE CRE-

SCENTIIS, DE RE PECVARIA

& omnibus animalibus que in rure

nutriuntur, LIBER IX.

IN superioribus libris dictum est de cultura agro-
rum, vinearum, hortorum, arborum, pratorum et
nemorum, & de omni utilitate ipsorum, & etiam
de his quæ ad delectationē spectant tam in uirida-
rijs quàm in mirabilibus ex herbis et arboribus ar-
tificiose agendis, in hoc autē nono libro dicetur de animalibus quæ
propter utilitatem & delectationem nutriuntur in rure. Verum ne
antiquitas ignoretur, sciendum est (ut ait Varro egregius philoso-
phus) quod primis tēporibus fuerint animalia semper quæ natura
liter uiuebant ex his rebus quas inculta terra ferebat, ex hac uita in
secundam descenderunt, agriculturam uidelicet & pastoriam, &
propter utilitatem cœperunt colere agros, & fructus percipere,
plantare arbores utiles & colligere fructus: Item deprehende-
re animalia, concludere & mansuere ipsa. Et primo cœperunt
oues propter utilitatem & facilitatem, hæ namque maxime natura
quiete sunt, ad uitam hominum aptissimæ ad cibum enim lac & ca-
seum competunt, ad uestitum uero pelles et lana. Deinde autem cœ-
perunt & domesticauerūt animalia cætera quæ humano generi uti-
lia esse perpenderunt, & ad hæc ex omnibus generibus domestica-
tis multa siluestria esse affirmatur in locis diuersis. Nam in Phrisia
multi dicuntur esse ouium ferarum greges. In Samotrace capræ. In
Italia multas esse feras nemini est ignotum. In Dardania, Me-
dia & Thracia multi boues feræ. Asini feri in Phrigia et Caonia.
Equi feri in Hispania citiore. Dicā itaq; de animalibus nutriendis
quæ scire potui ex doctrina prudentiū antiquorū & experiētia neo-

tericorum. Et quia non omnes per omnia, sed certi & per certa p̄t̄
ritiores uel minus periti inueniuntur. Supplementū huius operis re
linquo uiris maxime expertis in talibus, nam ut ait Philosophus, exa
perientia facit artē, & plenius ea cui naturalis ratio est annexa. Ve
rum quia inter cetera animalia equus censetur nobilior & magis
necessarius regibus & alijs principibus tempore bellorū & pacis,
& ceteris, dicam primo de ipsis plenius, de ceteris sub compendio
quibus de genere equorum dicta multa poterunt aptari, propter af
finitatem nature ipsorum.

De etate equorum & equarum,

Caput I.

Reges equorum & equarū qui habere uoluerit primum,
ut ait Varro, spectare oportet etatem, uideat ne sint mi
nores trium annorū, maiores decem annorum. Actas coe
gnoscitur equorū & fere omnium quæ ungulas indiuisas habent, &
etiam cornuta sunt, ut idem ait, & similiter Pallad. quod equus in
triginta mensibus primū dentes medios dicit amittere, duos superio
res, & totidem proximos, & primis eiectis, totidem inferiores inci
pientes quartum agere annum eiiciunt, & totidem proximos, &
primi eiecti renascuntur. Quinto anno incipiente amittunt similia
ter alios quatuor, scilicet duos superiores, & duos inferiores præ
dictis proximos, qui renascentes sexto anno implere incipiunt. Sea
ptimo omnes habere solent relatos & completos. Cum autem sunt
maiores cuius etatis sint intelligi, negant posse, præterquā cū den
tes sint facti plicati & supercilia cana, & sub eius lacus, id est, con
cauitas, quod cum aparuerit dicitur habere annos sedecim. Vir au
tem prudens & expertus nostris temporibus ait, quod equus ha
bet duodecim dentes, scilicet sex superiores, & sex inferiores,
qui omnes sunt anteriores, cum quibus cognoscuntur etates &
tempora equorum, deinde habent scalones, & post illos habent
molares. Et potest esse quod quidā equi plures habent, & tūc dētes
sunt

sunt dupli, & potest esse quod equus eiciat ex his aliquos, & amplius non renascuntur, & non nocet equo nisi ad pascendum, quoniam ipsi per dentes anteriores pascuntur. Et ideo erit minoris praecij, & masticare equorum est per dentes molares, dentes autem primi quos ibi mittant sunt duo superiores, & duo inferiores, qui uocantur primus morsus, & uocatur pullus primi morsus, quod quidam dicit fieri secundo anno, & postea mutat alios quattuor dentes proximos, scilicet duos superiores, & duos inferiores, qui uocantur medij, id est, secundus morsus, & tunc uocatur pullus secundus morsus deinde mutat alios quattuor, scilicet duos superiores, & duos inferiores, qui uocantur quadrati, id est, tertius morsus, & quando pullus nascitur cum anterioribus nascitur, & postea nascuntur scalones, & quando isti scalones nascuntur nimis longi adeo quod equum impediunt annonam molere & impinguare, propter quod marischalchi quos uocant, scalones refecant, & quando pullus factus est equus dentes eius fiunt rariores, & capita dentium sunt nigra & elongantur, & per aliquos annos stabunt cani, & cum incipit senescere color dentium reuertitur ad albedinem, et transit ad colorem mellis, & post hoc fiunt albi ut color pulueris, et fiunt longiores. Sed ipsa dentium longitudo est aliquando per naturam absque senectute, propter quam causam refecuntur senibus dentes, ut iuuenes esse credantur.

De forma bonarum equarum & admissarij
& qualiter teneri debent, Cap. II.

Item esse oportet, ut ait Varro, magnitudine media, quia nec hastas nec exiles decet esse equas, clunibus ac uentribus latis; equos quos propter admissuram uelis habere legere oportet amplo corpore, formosos, nulla parte corporis incongruos, equorum pecus pascendum in pratis, potissimum herba in stabulis ac praesepebus arido foeno cum pepere- rint hordeo adiecta, bis in die, data aqua. Horum foeturae initium

tium admiſſionis facere oportet ab æquinoctio uerno ad ſoliſticiũ; ut partus idoneo tempore fiat, ſcilicet multarum herbarum, ut mater habeat abundantiam lactis. Ex hoc enim corpus et membra pul- li grandiora ſient. Duodecimo enim menſe, die decimo naſci dicun- tur, qui ante ipſum tempus naſcuntur inutiles exiſtũt. Admitti opor- tet cum tempus anni uenerit bis in die ſcilicet mane & ueſpere, ſed alternis diebus equa alligata celerius admiſſũtur, neq; equi fruſtra cupiditate impulſi, ſemen eiſciunt. Satis autem concepſiſſe ſigniſi- catum cum ſe defendunt. Si faſtidũ ſaliendi eſt ſcyllæ mediũ conte- runt cum aqua ad mellis ſpiſſitudinem tum natura equæ cum ea tan- gunt, & poſtea cum eadem nares equi. Sciẽdum etiam quod equus debet gigni à ſtellione quem gnaragnum uocamus uulgariter, dili- genter cuſto dito, parum uel nihil equitato, & cum minimo labore poterit, quia quanto magis cupiuerit equam, tanto plus & comple- tius ſperma emittet, & maior in uẽtre matris gignetur pullus. Am- plius mater cum fuerit pregnans non nimis pinguis nec nimis ma- cra exiſtat ſed medium teneat, quia ex nimia pinguedine intrinſe- ca locus pulli arctatur, ut corpus & membra pulli ſufficienter dila- tari, non poſſint, nimis aut macra non poteſt ſufficientis nutrimen- tum filio miniſtrare, qua propter macilentus & debilis naſcitur. Ite- rum, ut ait Palladius, equa pregnans non urgeatur, nec famem fri- guſq; tollerat, nec inter ſe locis comprimatur anguſtijs. Item equas generoſas & quæ maſculos nutriunt alternis annis ſubmittere de-bcmus, ut pullis copiam puri lactis infundant, cætere paſſim replen- dæ ſunt. Item dicit quod admiſſarius quinq; annorum ad minus eſſe debet, ſed ſemina recte bima concipiet, quæ ſi decennium excedat iners ex ea naſcetur ſoboles. Itẽ ſcribit Varro, quod equas pregnan- tes cauere oportet ne laborent pluſculũ, neq; frigidis ſint, eo quod al- gor maxime pregnantibus obest. Ideo in ſtabulis humum aut ab- humore prohiberi oportet, clauſaq; habeat hoſtia ac fenestras, & in præſepibus inter ſingulas ponantur longarij, id eſt longa ligna.

quæ

quæ eas discernant, ne inter se pugnare possint. Item dicit pregnātem neq; impleri cibo neq; esurire oportet.

De natura equi & natis qualiter tene ri debent, Cap. III.

Cum pullus nascitur utile est, quod nascatur in loco petroso et duro & mōtuoso, eo quod ex loco petroso et duro fiūt ungulæ duriores, ex loco montoso fiunt crura meliora, propter exercitium eundi superius & deorsum natus pullus per bona pascua matrem sequatur duobus annis, non amplius, eo quod tunc naturaliter incipit se habere ad coitum, & uolens matrem uel aliam equam ascendere & ascendens deterior redderetur, & de facili possit in aliqua parte lædi, uerum si sine matre ac cæteris equabus stare usq; ad trienniu possit in pascuis plurimum sibi confortet ad crurium & totius corporis salutem. Quinq; mensiu pullis factis cum reuertuntur ad stabulum dādā farina hordaceam mollitam, & furfures & si quid aliud terra natum libenter edent, ut ait Varro anniculis iam factis dandum hordcū & furfures donec erunt lactantes, nec prius biennio sunt remouendi à lacte, doneq; stant cū matribus interdū tangendi sunt manibus ne cū sciuncti erunt extereantur, eadē mō; causa ibi frenos suspendentes ut simul consuescāt hominum uidere facies & frenorum audire strepitus.

De captione & domatione equi, Cap. IIII.

Cum pullus est duorum annorum laqueari debet molliter, laqueo grosso & forti de lano composito, eo quod lana propter suā molliciem ad hoc habilior est lino uel cānabi.

Debet autem laqueari recenti uel nubilo tempore, nam si tempore calido insucta captione niniū laborent, possent facile lædi. Ipso autem capto & laqueato ad societatem cuiusdam equi domiti conducatur. Tum enim salubrius cōducetur, quia similia similibus gaudent. Varro autem dicit, meliorem fieri equum qui triennio completo domatur, à quo tempore dari sarrago, id est, farina, solet,

De que

qua propter purgationem equino pecori maxime necessaria est, quod diebus decem fieri debet, nec pati ullum aliū cibum gustare. Ab undecimo uero die usq; ad quartumdecimū diem & decem diebus ultra dandū hordeum quotidie adijcientem minutatim, deinde mediocriter extergendū & extrahendum, & cum sudarit oleo perungendū. Si frigus erit, faciendus in stabulo ignis erit, ad domandū binis retinis de forti corio, & humili præsепio alligetur, ne propter suam seuitiam fractis retinis ledatur in cruribus, uel alia sui parte, & donec in sua perseuerauerit seuitia semper sui similis domiti societatem obtineat, & cum manu saepe tangatur leniter & suauiter, nec unquam cum eo grauitur indignetur domans, ne ob indignationem uitū aliquod sibi assumat, sed enim cum magna perseuerantia lenitatis mansuescat, donec mansuetus efficiatur, ut decet, & pedes lauari & percuti patiatur admodum ferrandi. Imponendus est etiam super eum bis in die puer aut ter uel pluries.

De custodia equorum, Cap. v.

E Quo talis præbeatur custodia, capistrum factū de corio forti, primo in equi capite imponatur, & binis retinis alligetur præsепio, ut superius est expressum, & eius pedes anteriores pedica de lana facta uinculentur, & uni pedum posteriorum alligetur, ne ante ire aliquo modo possit, inde quidem fit pro sanitate crurium conseruanda. Locus præterea ubi equus moratur bene mundus existat in die, nocte uero fiat eidem lectus de palca uel grossiori sceno usq; ad genua pro quiete, summo mane inde tollatur & tergatur eius dorsum & crura & omnia membra equi, decenti tersorio, deinde pro potu ducatur ad aquam paruo passu, teneatur autē equus tam mane quā sero usq; ad genua uel paulo supra spacio trium horarum in aqua dulci frigida uel marina, eo quod aquæ naturaliter equis conueniunt, uel propter frigiditatem dulcis, uel siccitatem marinæ coartando humores descendentes ad crura quæ sunt ægritudinū cause. Postea uero cum equus redit ad stabulum non intret

illo modo donec eius crura tergantur & desiccentur ab aqua, quia fumositas stabuli ex sua caliditate solet adducere gallas & malos humores cruribus madefactis. Est etiam utile ualde quod equus assidue comedat in terra iuxta pedes anteriores, ut uix possit fœnum pre capere, ita quod collum cogatur extendere pro cibo fumendo, quia ex hoc collum efficitur gracilius & pulchrius. Comedat equus iuuenis fœnum, herbam, hordeum, auenâ, speltam & similia, nam fœnum & herbâ propter humiditatem ipsorû uentrem & corpus totum dilatant & augment. Cum uero fiunt in completa ætate comedat etiam paleas hordei, ex quibus non superflue impinguatur, sed in competētibus carnibus retinetur, & sic potest securius fatigari, nam equus esse debet nec nimis pinguis, nec nimis macer, sed medius inter ea. Si enim fuerit nimis pinguis, humores superflui facile ad crura descendunt, & ægritudines creant, quæ solent in equorû cruribus euenire, & præcipue accidunt eis facile cum subito aliquibus laboribus uexantur, ex nimia uero macie deficiunt uires eius, & redditur turpior ad uidendû, equus præterea perfectæ ætatis in ueris tēpore circa messem herbas solum comedat ad purgandû, nō foris, sed sub tecto permanēs, grosso tegmine laneo coopertus, ne ex frigidityte herbarû in frigidetur, uel morbos grauiore incurrat. Aqua præterea pro potu equi aliquantulû salita sit suauiter, currēs uel parû turbata eo, quod tales aquæ sunt calidæ & grossæ, ideoq; nutritiores et magis cōgruæ sunt equorû corporibus. Nam quāto aqua frigidior & uelocior est in motu, tātō minus equû nutrit & reficit. Ferrari debet equus ferris sibi conuenientibus rotundis admodum ungulæ lenibus, & ungulis in circuitu strictis, & bene adherentibus nam leuitas ferri reddit equum agilem ad leuandum pedes, & ipsius strictura ungulas maiores & fortiores facit. Equus præterea sudatus uel fortiter calefactus non debet aliquid comedere uel portare, donec cooptus uel paulisper ductus à sudore & calore fuerit liberatus. Est sciendû quod insueta equitatio serotina nocet equo

sed matutina plurimū cōmēdatur . Oportet præterea equū habere continue cooperturam lineam tempore calido, propter muscas, & laneam, tempore frigido, propter frigus. Et nota, quod propter sanitatem equi seruandam, de uena colli consueta quater est phlebotomandus in anno, scilicet uere, æstate, autumnō & hyeme. Notandum est etiam quod equus bene & diligenter custoditur, & moderate, ut conuenit equitatus, ut in plurimum circa spaciū 20 annorum ualidus perseuerat.

De doctrina & morigeratione equi, Cap. vi.

IN equi morigeratione primum adhibeatur ei frenū leuissimum & ualde debile, cuius morsus sit melle uel alio dulci liquore perunctus, nam tale frenum facilius & acceptabilius sustinebit, & propter dulcedinem ipsum libentius iterato recipiet, & postquam frenum sine difficultate recipiet, aliquibus diebus mane & sero ducatur ad manum, donec optime ductorem sequatur. Deinde absq; strepitu sine sella quā suauius & leuius potest fieri potum equitetur paulisper, & paruo passu, & à dextris & sinistris sæpe uoluatur: & si oportuerit pedester cum aliquibus antecedit, & omni die per loca plana non saxosa mane tempestiue usq; ad mediam tertiam equitetur: cum uero spacio unius mensis sine sella fuerit equitatus, eidem sella suauiter & sine strepitu imponatur, & cum ea ducatur leuiter, donec tempus uenerit hyemale. Cum autem equitator equum ascenderit, eum non moueat, donec sibi pānos aptauerit, nam equus ex hoc quietū usum assumit ad modum equitantis, post hoc autem frigido tempore accedente modus instruendi equū talis sequatur, uidelicet quod equitator faciat ipsum per agros aratos summo mane moderate trotare, ut uulgas loquitur, tam à dextris quā à sinistris sæpe uoluendo habena freni dextera per unum pollicem ex trāuerso curtiorē alia existente, quia equus naturaliter est pronior ad sinistram, & si expedierit mutet sibi frenum fortius, ad eō quod pro uelle facile teneatur. Trotare iubeo

re iubeo equum per terram aratam & non aratam & per equalē & inaequalē, ut assuescat pedes et curra leuius eleuare, & idem fiat per loca arenosa eadem ratione, & cum bene trotare sciuerit per eadem loca, & eadem hora breuiori saltu quō poterit calopandisēpe retrogradi fiunt. Obseruet etiā equitator in principio cursus & in trotando, & calopando, ut manibus teneat freni habenas, inferius iuxta dorsum, itaq; equus paulatim currendo collum caput inclinet in tantum quod os semper deserat iuxta pectus, ex hoc enim clarius uidet gressus suos, & melius ad utranq; partem uoluitur, & facilius retinetur ad libitum equitantis, præterea considerari & cognosci debet durities & mollities oris equi, & secundum eius duritiē & mollitiem imponatur eidē frenum, quorū multa sunt genera, nam sunt ualde leuia, & quædam minus, & quædam sunt asperima & durissima, quædam minus & quædam media inter prædicta, sed ipsorū formas scribere omitto quia nota sunt apud frenorū artifices, nec possunt sic apte scribi, quemadmodū possunt oculata fide uideri. Est etiam plurimum utile per ciuitates equitare frequenter et præcipue ubi ars exercetur fabrilis, uel sit strepitus uel tumultus. Ex hoc enim desinit esse pavidus, & securitatem atq; audaciam sumit, quod si prædicta loca transire trepidat, non cogatur acriter calcaribus, aut uirgæ uerberibus, sed leue uerberere blandiendo ducatur. Oportet etiā sæpe ascendere equū & de ipso descendere leuiter, ut assuescat in ascensu et descensu stare pacifice et quiete. Et prædicta omnia seruanda sunt donec dētes equi perfecte fuerint immutati, quod fit per spatium quinq; completorū annorū, mutatis dentibus q̄ salubrius poterit sibi de maxilla inferiori quatuor extripētūr dētes, duo uidelicet ex parte una, & totidē ex altera, qui scaliones & plani nūcupantur à pluribus, freni morfu cōtinue aduersantes, et anteq̄ frenū imponatur eidē permittantur uulnera solidari paulisper, & tūc frenū bene sibi adhibeatur. Et nota quod os eq̄ debet esse nec ni

nis durū, nec nimis molle, sed mediū inter ea. Item nota quod equus propter dictam dentium extirpatōē fit pinguior, eo quod ex hoc amittit ferociam et furorē, post extirpationem dentium equitetur, ut dixi remouendo eum ad saltus paruulos, & sepe obuiādo ut assuefcāt intrare in eos, & discedere ab eisdem. Cum frenum inuentum est conueniens equo, non mutetur, ne ipsa mutatione os deuasctetur equi. Et curetur summo mane, semel qualibet hebdomada per uiam bene planam circa spatium quartæ partis milliarij unius in principio, & deinde usq; ad unū milliare cursus poterit augmentari & amplius, si placebit. Et est sciendū, quod quanto frequētius moderate curatur tanto fit celerior & agilior, propter usum. Est tamē contrariū frequentato usui currendi, quod equus ex hoc fit flagrantior defacili, & impatiens, si nimis festinatur ad cursum, & suæ assuetæ affrenationis maximā partē perdit. Sciendū est etā quod postq̃ equus perfecte doctus & consuetus fuerit affrenādi, equitator frequenter ipsum debet facere calopare, currere, & salire, moderate tamen, quia longa quies defidiā parit equo, & ea in quibus fuerat instructus facile obliuiscetur. Quæ dicta sunt de instructione equorum locū habent in equis ad rem militarem pertinentibus tantum, nam alij deputantur ad uecturā, alij ad admissurā, alij ad cursurā, ut qui ad prædicta parantur, alij ad quadrigam, qui diuersimode sunt ad sua officia instruendi. Item quidā equos habere uolūt placidos et quietos, & tales castrādi sunt, quia dēptis testiculis quietiores sūt.

De cognitione pulchritudinis equorū, Cap. vii.

Quis pulcher habet corpus magnum & longum & suæ longitudini proportionaliter omnia mēbra respondent. Caput eius fit gracile, siccū & conuenienter longum, & magnum & laceratum, habeat nares inflatas & magnas, oculos grossos uel non occultos, auriculas paruas & aspideas deferat. Collum habeat longū & gracile, uelut caput, crines paucos & planos, pectus grossum, & quasi rotundū, dorsum curiū & quasi planum, lumbos

lumbos rotundos grossos, costas grossas & bouinas, uentrem longum, anchas lōgas & densas, crinem longū & amplum. Caudam habeat longam cum paucis & planis crinibus. Cropas latas & bene carnosas. Gareta satis ampla et sicca. Falces habeat curuas, ut ceruus. Crura bene ampla & pilosa, iuncturas crurū grossas et curtas ut bos, ungulas pedum amplas, duras & cōcauas, prout decet. Sit etiam equus altior aliquātulum in parte posteriori quā in anteriori, ut ceruus, collū deferat eleuatū, & sit in eo grossities circa pectus. De pilo diuersi diuersa sentiunt, sed pluribus uidetur quod bouinis sturus super omnibus est laudācus. Sciendū est deniq; quod pulchritudo equi melius potest cognosci in macie quā pinguedine equi existente.

De signis bonitatis equorum, Cap. viii.

Elior equorum est ille qui habet uisum amplum, & acute uidet in longinquum, & habet quadratum corpus & fortes aures, & longas comas, & curtas gambas de retro, & subtile musellū, & caput fastum, et suauis pilos, et amplas grappas, & collum grossum, & comedit bene. Equus habens nares magnas & inflatas, & oculos grossos, non concavos, audax naturaliter reperitur: equus habens os magnum maxillas graciles, & mareas, & collum longum & gracile uersus caput, ad frenandum est habilis. Equus habens costas grossas, ut bouinas & uentrē amplum pendentem laboriosus & sufferens indicatur. Equus habens garecta quæ uulgo uocant ampla & extensa, & falces extensas & curtas, quod garecta interius respiciant in gressu celer & agilis debet esse. Equus habens garecta curta, & facies extensas & anchas firmas debet naturaliter ambulare. Equus habens iuncturas crurū naturaliter grossas, & pasturalia curta uelut bouina fortis esse censetur. Equus tenens ad se truncum caudæ stricte inter coxas, fortis & sufferens est, ut in pluribus, sed nō celer. Equus habens crura & iuncturas crurū satis pilosas, & pilos in eisde lōgos, laboriosus existit,

existit, sed agilis non de facili reperitur. Equus habens clunem longam & amplam, & anchas longas & extensas, qui sit altior posterius quam antérieur, uelox in longo cursu, ut in pluribus reperitur.

De signis malitiae & utilitatis equorum, Caput IX.

Equus habens maxillas grossas & collum curtum non facili affrenatur decenter. Equus habens albas ungulas uniuersas uix uel nunquam duos pedes habebit. Equus habens aurículas pendentes et magnas, oculos concauos lentus & remissus existit. Quando supremum nasi equi est multum crassum, non potest respirare per nares, & ideo minus ualet, quando equus uidet in die & non in nocte dimidiatur pretium eius, hoc autem cognoscitur si ducis equum in nocte ad rem quam timet in die & tunc non timet, & quando non mouet pedes in die, sicut in nocte. Si oculi equi sunt albi minoratur ualde pretium eius, quia durus ad niuem uel locum frigidum non uidet, sed in loco non lucido & tempore calido bene uidet. Equus iactans aures suas retrorsum in omni tempore minoris est pretij, quia surdus est. Quando equus non hinc nit neque clamat nec aliquem sonum cum ore facit surdus est. Equus habens durum collum & ipsum est semper extensum, & cum ambulat non leuat caput & non mouet ad collum ad dexteram uel sinistram est pessimi uitij, & est magnum periculum equitanti, quia non potest uolui pro uoluntate eius, ideoque promilite non est bonus. Equus cui uadunt gēua intra ut arcus, parui est pretij, quia pessime uadit. Equus cuius anteriora crura torquentur, ut arcus, teneri non debet cum sit pauci ualoris. Equus cuius anteriora crura mouere uidentur semper malorum est morum. Equus leuans caudam superius & inferius mali est uitij. Equus cui semper est inflatio super genu breui non poterit ire. Si equo uidetur inflatio dura in pedibus anterioribus uel postremis in sua operatione non nocet,

et, & dicunt quod si in pedibus anterioribus est inflatio dura securus est, quod aliud malum non descendit ad ea. Equus habens in omnibus pedibus rapas, & non potest curari, minoris est pretij, quia turpioris apparitionis existit. Equus cuius pili de iuncturis reuersantur & in sursum in sua operatione, & non lædatur, & ungulae eius fortiores existunt. Si equus mouet pedes alio modo quam alij equi, lædatur in sua operatione, ideoq; minuitur pretium eius. Si unus pedum de retro cundo alium tangit multum in sua operatione nocet eidem. Si testiculi equi sunt multum magni turpior est, & in operatione nocent. Et si eius uirga semper est pendens turpior est, & non est ab honesto homine equitandus. Morpheus, id est, albedo in collo mustellino uel supra oculos turpiorem facit equum, sed in operatione non lædit.

**De ægritudinibus equorum & cura
eorum, Cap. x.**

Niso superius de pulchritudine & bonitate equorum, uidentum est de ægritudinibus & morbis eisdem uenientibus tam naturaliter quam accidentaliter. Et primo de his quæ eis obueniunt per naturam, quæ quandoq; defectu uel occasione aliqua minutis, uel augmentat, auget tamen raro, ut tamen nascitur, habens maxillam inferiorem superiore longiorem & similia. Et quando nascitur cum aliqua superfluitate in pedibus uel aliqua corporis parte, quæ murus uel callum dicitur uulgariter, qui murus sine corio efficitur. Et quandoq; accidit quod in aliqua parte corporis quæ murus uel callum dicitur fiunt superfluitates carniæ, uelut glandulæ subtus corium. Minuit uero cum nascitur habens oculum uel auriculam aut nares alijs minores, uel habens unam ancham alia curtiorem, unde totum crus aliquibus minuitur. Præterea natura & fallit quando equus nascitur obliquis cruribus tam in anteriori parte quam posteriori, simili modo de ungulis & pedibus, qui quandoq; naturaliter obliquantur, & quandoq; na-

Ec scitur

scitur cum zardis & garectis & gallis in cruribus proveniētibus, ex patre uel matre habentibus cas. Est enim zarda quædam inflatio ad modum oui uel maior uel minor, quæ tam in parte inferiori quam exteriori nascitur in garectis. Galla est quædam tumefactio ad modum parvæ uesciæ magnæ aut nux, quæ circa iuncturas crurium iuxta ungulas generatur. Cura. In prædictis morbis qui nascuntur equo in uentre matris ex defectu naturæ, non potest medicina congrua inueniri, nam cum equus nascitur obliquis cruribus posterioribus, ita quod ipsa crura obliquantur interius percutiendo uel inatus ferrendo unum pedem ad alium in egressu equo in parte interiori coxarum iuxta testiculos ferris ad hoc decentibus decoquatur, faciendo ex transuerso tres lineas in utraq; parte coxarum, deinde quotidie more solito equitetur. Tunc enim in suis gressibus una coxa uel alia fricabitur, & ex frequenti tactu coxarum excoriabitur per cocturam, uelut plaga, ex quo equus crebros ardores sentiens perget apertius solito. simili modo fiat in cruribus anterioribus faciendo cocturas prædictas interius in lacertis obliquis ungulis uel pedibus, hoc remedium inuenitur, nam ferrando equum frequenter possunt unguli aptari decenter, et ad modum rotunditatis ferri dirigi quoquomodo. Solet etiam equus aliquando infirmari de uno pede ad alium propter maciei debilitatem cui potest adiuncta pinguedine subueniri.

De infirmitate muri curanda, Cap. x i.

Contra infirmitatem muri dico, quod illa superfluitas carni um quam prædixi usq; ad superficiem corij cautiùs incidatur, deinde si locus neruofus non fuerit ferris rotundis calesactis decenter coquatur. Si uero locus fuerit neruofus resalgarum puluerizatum pondere unius carenti super aspergatur aut plus uel minus ponatur, ut expedire uidebitur. Nam resalgarum uelut ignis corrodit, deinde corrosis muri radicibus funditus, intromittatur in uulnere stuppa in oui albumine madesacta, ex ea totum impleatur nulus.

nus & ad tertium diem mutetur semel in die, ab inde in antea pro solidatione festina accipiat calx uiua & tantundem mollis & simul misceantur & ponatur in aliquo panniculo incendatur lento igne donec ex eo fiant carbones, & puluerizentur subtiliter, et in uulnere ponatur cum stuppa inuoluta in dicto puluere mane & sero, donec carnes fuerint solidate, semper prius abluto uulnere cum uino forti aliquantulum calefacto in defecto resalgarī ponatur cum calce uiua tartarū, auripigmētū et uerdramus puluerizata simul æquali pondere ter uel quater, donec radices muri fuerint cōuenienter cōtuse, prius optime abluto uulnere cū aceto, qui puluis est minus uio lentus alio supradicto, sed uix aut nunquam ibidem pili nascuntur, sed de his nascendis aliquid infra scribetur.

De glandulis & scrophulis, Cap. XII.

DE cæteris superfluitatibus carnū quæ nascuntur inter coriū & carnes quæ dicuntur uulgariter glādulæ siue testudines siue scrophulæ, dico quod scisso corio per longū nisi est aliqua glandularū extrahatur manibus, eā prius ungulis excarnando, uel scisso corio super aspergatur puluis calcis resalgarū tritum, uel ferro candenti coquatur, uel super aspergatur puluis calcis uiuæ, auripigmēti & tartari quā in proximo capitulo muri dixi, deinde utatur cura in Cap. muri scripta. Si uero post prædictā incisionē uel excarnationē aliqua uena prorūpit in sanguinē cōstringatur hoc modo, accipiuntur thuris due partes, & tertia aloës epaticæ et puluerizata subtiliter cū oui albumine agitentur, & misceantur, & cū pilis leporū ponatur in uena, ad idē ualet gypsum cū calce tritum, et cura granulis unarū. Item ualet ad idem stercus equi recens mixtū cum cretā, & cum aceto fortissimo agitata. Et nota quod prædicta super uenam cōstringendā posita non debent usq; ad diem secundū uel tertium remoueri. Item sciendū est quod salubrius est prædictas glandulas destruere super dictis puluerib. corio prius scisso per longū, quam uisione uel manū extractione, si locis neryuosis uel uenenosis existant.

E c 2 De

De ægritudinibus accidentibus equis,
& cura eorum, Cap. XIII.

Supra dictum est de morbis et ægritudinibus naturalibus, sequitur tractatus accidentalium, dicam ergo primo quæ accidunt eis in capite, & intra corpus, secundo de his quæ accidunt eis in capite, & in tergo. Tercio de his morbis quæ accidunt eis in membris, à pedibus supra. Quarto de lesionibus unguularum & pedum.

De infirmitate, quæ uulgariter dicitur uermis, & cura ipsius, Cap. XIII.

Hæc infirmitas euenit equo in pectore prope cor, et in coxis prope testiculos, ex malis humoribus calidis congregatis in quibusdam glandulis quas habet in pectore & in coxis, qui concurrunt ad loca illa, propter aliquem dolorem ibi accidentaliter uenientem, deinde descendunt ad crura, & in eis faciunt inflationes, & ea crebris ulceribus perforant, & quandoq; occasione uermis prædicti fiunt in equi corpore, præcipue in capite diuersa ulcera, plurimū tamen parua, ipsum caput inflant, et quandoq; per nares faciunt emittere humores uelut aquam, & tūc dicitur uermis uolatiuus. Cognoscitur autem hæc ægritudo ex inflatione quæ fit ex dictis humoribus in locis prædictis, & ex ulceribus quæ dicti humores faciunt eum exire conantur. Curatur autem hac uia: Cum dictæ glandulæ tumescerint uel plus solito augmentari uidentur, statim de consueta uena colli iuxta caput & in utraque parte pectoris uel coxarum cōsuetis uenis usq; ferè ad debilitatem equi minuatur, & superflui euacuentur humores, deinde ponantur decentes setones in pectore uel in coxis, qui humores assidue attrahunt per crebram et congruam agitationem setonum, ex tali enim agitatione fit dolor, & inde propter dolorem exeunt humores, nec ad crura descendunt, dicti uero setones agitari non debent nisi duobus diebus elapsis, deinde mane & sero quotidie agitentur in tantum, quod duo iuuenes

iuuenes fatigentur, equo prius paruo passo, non modicum equitato, deinde non cesset equus die qualibet fatigari, & caue ne comedat herbas, de rebus alijs adeo parū sumat, quod uix uires retineat & in locis frigidis in nocte quiescat. Si uero glādula illa uel uermis per supradictas curas non decrescat, sed per abundantiam humores tumefacientes superflue grauent tibias; tunc ille glandule uel uermis extrahatur hoc modo, scindatur corium & caro per longum usque ad inuentionem glandularum uel uermis, deinde uero ille glandule ungulis excarnetur, & extra manibus extirpētur, ita quod ipsis nihil ibi remaneat, uerme aut glādulis radicitus extirpatis, exstippa munda & albumine oui infusa, uulnus totaliter impleatur, & uulnus suatur, ne stuppa possit exire, quod si uulnus sit in pectore ligetur ante pectus pecia linea, propter uentum, deinde uulnus usque ad diem tertiam mutari non debet. Sed ab inde semper bis in die mutetur, stuppa madefacta cum oleo & albumine oui agitato, uulnere tamē prius cum uino abluto, & 9 diebus talis adhibeatur cura. Postea uero bis in die abluatur uulnus cum uino aliquantulum calefacto, & intromittatur in uulnus, stuppa in tali pulcre inuoluta, ut in muri cap. dicitur, quod sit de melle & calce uiua, & predicto utatur pulcre donec uulnus fuerit solidatū, setonibus nihilominus agitat, & equo quotidie fatigato, ut superius est expressum, nota tamen quod equus equitari non debet usque ad diem tertium, postquē uermis fuerit extirpatus, sed postea sic curet die qualibet, ut prædixi. Aliud medicamen fortius ad dictum uermem omnino tollendum scisso corio per longum & carnibus usque ad denudationem uermis, ut dixi resalgatum bene tritum & puluerisatum ponatur super uermem prædicto, postmodum bombyce os uulneris sanatur, ne resalgarum possit exire, quod uermem in nouem diebus potenter corrodit quo corroso uel destructo curetur uulnus, ut superius est expressum. Si prædictis omnibus humores constringi uel exiccari non possunt, quin ad crura descendant foramina uelut uescicae paruas uel ul-

cera facientes, tunc statim ferro rotundo in capite illa uel ulcera uel uesciæ funditus decoquantur, prius coquendo magnā uenā pectoris extransuerso, quæ tendit à loco uermis inferius usq; ad pedem, postea uero decoctis foraminibus crurium, ut dixi, super aspergatur in lateribus calx uiua solummodo in die bis separata prius coctura foraminum ibi facta. Quod si ex uerme remansit crus inflatum, tali subueniatur cura, ponantur sanguisugæ ad crurium inflationes abrafo prius loco tumefacto uel etiam toto crure, deinde sanguine quantum poterit cum sanguisugis extracto, totum crus cum aceto et creta alba simul agitatis emplastretur, uel teneatur in aqua frigida quotidie mane & sero, & hæc fiant donec crura gracilia reddantur. Contra uermem uolatuum, ut humores à capite subtrahantur, de ambabus consuetis uernis temporum sufficienter minuatur sanguis, deinde setones sub gutture imponantur, & agitentur, & nutriantur, & equitentur, & in loco teneantur, & omnia fiant, ut supra in alio uerme dixi. Si uero uermis uolatiuus in hæmoagrâ conuertatur, quod sæpe accidit, danda sunt ei calida panno lanceo, capite cooperto & in loco calido, pro quiete morante, ne fatigetur aliquo modo, & semper comedat calida ut fœnum & aucnum, quia hic morbus frigidus est, sed ex co raro euadet.

De morbo qui auticax uulgariter nominatur, & cura eius, Cap. xv.

 Accidit aliquando quod illa glandula dicta quæ circa cor extat et in tantum augetur propter humores ad eum decursos more solito non descendentes ad crura, quod augmentatio & inflatio eius facit apostemata, quod quia propinquum est cordi crudeliter aduersatur ei, et hæc infirmitas auticax uulgariter à pluribus antiquorum uocatur. Cura. Cum dicta glandula uideatur cum furore subito augmentari uel plus solito ingrosari, absq; mora de pectore radicibus extirpetur, ut in cura uermis supra expressum, & cum sit cordi propinqua, cautissime & cum summa diligentia

lignia extirpetur. Si uero in extirpatione uel excarnatione ipsius aperiatur aliqua uena, & prorumpat in sanguinem, tunc statim capiatur & stricta manibus filo serica stricte ligetur, quod si propter sanguinis abundantiam uena capi non posset, ponantur in uulnere medicine stringentes sanguinem scripte supra de cura gl'adularũ.

De cognitione strangulionis & cura eius,

Cap. XVI.

Sunt et aliæ aliquæ glandulæ circa caput equi quarũ aliæ quæ sunt sub gutture, quæ accidentaliter augentur propter humores equi in frigidati ad eas de capite descendentes, ex quarum augmentatione totum guttur inflatur, & constringuntur meatus flatus exeuntes per guttur, propter quod equus uix respirare potest. Cura. Cum dictæ glandulæ uidentur subito crescere, uel plus solito augeri statim setones duces sub equi gutture imponantur, & mane ac sero sufficienter ducantur, ponatur etiam in equi capite lancea cooperta & guttur pluries ungatur butyro, præcipue strangulionis locus: & in loco calido teneatur. Si uero dictæ glandulæ per setonum agitationem non detumescant, extirpentur radicitus, & uulnera curentur, ut in cura uermis prædixi. Sed in appositione resalgari diligens adhibeatur cautela, quia immoderate ponatur, nimium carnes corrodit.

De morbo uuularum & cura eius,

Cap. XVII.

Sunt & aliæ glandulæ quæ nascuntur inter caput & collum sub utraq; parte maxillarum quæ similiter augentur ex fluxu rheumatis à capite, coarctantes adeo meatus gutturis, quod equus uix poterit comedere uel potare, & hæc ægritudo uocatur uuulæ. Cui nisi succurratur instanter subito morietur. Cura. Cum dictæ glandulæ subito uidentur augeri & tumesceri uelut oua coarctantes gutturis arterias ferro decenter calido in cusside decoquantur,

decoquantur, uel acuta lancea cautius incidantur, uel quod melius est, modo dicto in uerme tantū ex una parte quātum in alia si expedire uidebitur, & uulnus eodem modo curetur, & nisi medicinis prædictis succurratur respirare impeditur et moritur.

De doloribus & ipsorum curis, Cap. xviij.

Olores accidunt equis multis modis, primo ex superfluitate humorum malorum in uenis sanguinis interclusorum: secundo ex uentositate ingrediēte in corpus equi calescenti per poros, uel orta in intestinis ex humoribus uiscosis in eis exstētibus: tertio ex superflua cōestione hordei uel alterius similis tumefacti in stomacho seu uentre, quarto ex superflua retentione urinae uescicam instantis, fit etiam, sed raro, ex nimia potatione aque frigidissimæ, cum equus fuerit multum calefactus. Cura. Si dolor sit ex superfluitate humorū uel sanguinis, quod cognoscitur quia torquetur & mouentur ilia sine tumefactione aliqua, & frequenter cadit in terram & iacet & uenæ plus solito tumesciunt, statim a uena cingularia quæ est prope cingula ab utraq; parte sanguis minuatur. Et ex quacūq; parte corporis sanguis haberi potest usq; serè ad debilitatē corporis minuatur, deinde ducatur ad manū paruū passu, nec comedat neq; bibat, donec ex toto cessauerit dolor. Dolor ex uētositate cognoscitur, quia dolet intra corpus, & habet cōtinuē ilia tumefacta, & ferè totum corpus plus solito tumefactum. Cum hæc apparent, canolus unus de canna quā grossior poterit inuenire lōgitudine unius palmi unctus oleo superponatur in aliuū equi, pro parte maiori, & optime ligetur cū aliquo spacio in capite caudæ, ne possit extra exire, deinde statim cū festinantia equitetur diu, trotando uel ambulando uersus montuosa, & si tempus frigidum fuerit cooperta lanea teneatur coopertus: & cum manibus oleo unctus fricentur ilia fortiter, ex his enim calefit equus & per canolum extra uentositatem emittit, deinde dāda sunt ei calida pro cōestione & potu, bibat enim aquam cum cymino & semine fœniculi co-

Acutum equali mensura in bona quantitate, cū fuerit aliquantulū
 in frigidata & farina tritici ei admixta, & tam diu sitiat quo ad
 huiusmodi aquā bibat, similiter comedat calida, & moretur in loco
 calido tegmine lanco coopertus. Si autē dolor fuerit ex superflua cō
 mensione hordei uel alterius similis tumefacti in uentre equi uel sto
 macho, quod cognoscitur quia uentrem habet durum & ilia tume
 facta, fiat decoctio maluæ, mercurialis, bran hæ ursinæ, uiolarum,
 peritariae, & aliarū herbarum laxatiuarū in aqua, & addatur de
 melle sale & oleo & fursure tritici & tepesacta ponatur in quodā
 uentriculo habente canolum de cāna conuenienter longū & gros
 sum ad modum chysterij, et per illud instrumentū mittatur dicta de
 coctio in uentrem equi per anum, & tunc quādo mittitur stet equus
 ualde altior posterius quā anterior, & aqua immissa oppiletur cō
 grue anus, ne aqua possit exire, postea uero ligno rotundo bene po
 lito uenter ducatur à duobus hominibus existētibz ab utraq; parte,
 qui à parte anteriori incipiant & usq; posterius premendo uentrē
 ducant, eo prius uncto cū oleo, uel re alia liquida unctiuosa, postquā
 autē uenter bene fuerit ductus deoppiletur anus, & per loca montu
 osa equitetur paruo passu continue, donec egerit omnia quæ in uen
 tre sibi missa fuerint, & de alijs magnā partē, & sic dolor cessabit.
 Si uero dolor fuerit ex retentione urinae uesicam infantis, quod co
 gnoscitur, quia sub uētre uel circa loca uirgæ aliquantulum tumere
 uidetur, & sepe se iactat in terrā, tunc accipiantur senationes, cur
 tania, peritaria & radices asparagi quantitate equali, & simul co
 quantur, & decoctæ cum quodam fascia longa & ampla calidæ cir
 ca loca uirgæ ponantur, & hoc sepe fiat calefaciendo emplastrum
 cum fuerit in frigidatum. Quod si ex hoc nō prouocatur urina ex
 perimentum tale fiat, uirga equi manibus unctis oleo extrahatur,
 oleoq; fr. cetur, deinde teratur aliquantulum piperis cum olco, &
 inter foramen uirgæ auriculari digito imponatur, uel quod melius
 est tinices triti aliquantulum cocti in oleo imponantur, quod si hoc

non profuerit, equus cum quadā equa per stabulum libere permittatur abire, sicq; necessario prouocabitur ad urinā. Et nota quod hoc remedium de iumento quod dixi ad omnes dolores utile reperitur, quia uoluntas equitus ualde naturam corroborat & confortat.

De morbo infunditi & cura eius, Cap. XIX.

Hic morbus accidit equo ex superflua cōmestione uel potatione, ex quibus sanguis superflue augmētatur, & ad crura descendēs per ipsa spargitur & impedit gressus eius. Item accidit ex immoderato latore faciente sanguinē & humores ad crura & pedes descendere, gressus eius impediētes, ex quo ungulæ mutari coguntur, nisi succurratur eidem. Accidit ei am quandoq; propter dolores ex nimio labore & calefactione ueniētes & humores ad crura descendere facientes, & hæc ægritudo uulgariter infusio nominatur. Cura. Cum equus uidetur uno uel duobus aut pluribus pedibus claudicare & ingressu crura grauiter mouere, in sua etiam reuolutione grauiter se habere, ea enim sunt infunditi signa, si est pinguis & ætatis perfectæ, potus eidem ad eius libitum præbeatur, & postea de ambob. tēporibus & singulis crurib. de uenis solitis usq; ad debilitatem corporis minuatur, deinde in aqua frigida curreti usq; ad uentrem equi ponatur, uelociter & assidue teneatur in ea, nec aliquid comedat donec integer fuerit liberatus. Si uero fuerit iuuenis aut macer, non detur ei potus prædictus, sed in tantū cū freno in aëre frigido teneatur, quod collum & caput cogatur extēdere quantū potest, deinde rotundi lapides grossitudinis pugilli sufficienter pedibus equi supponantur, ac si ei fieret cubile ad stratum, nam ex assidua appositione lapidum rotundorū pedes & crura in motu exstāt, ex quo nerui crurium indignati propter humores grauitatem expellunt, sed prius panno lineo in aqua infuso sit cooperatus, nec comedat neq; bibat, nec in sole moretur, donec fuerit ad statum primū reductus. Et nota, quod hæc ægritudo parū uel nihil nocet iuuenibus equis, nam ex earum tibiæ ingrossantur.

De morbo

De morbo pulcini siue mulsiui & cura eius, Caput xx.

Egritudo ista fit ex calore liquefaciente pinguedinē, quæ oppilat pulmonis arterias taliter quod equus uix respirare potest. Et cognoscitur quia fit narium magna sufflatio & iliorū crebra pulsatio, & hæc egritudo pulsiuus uulgariter appellatur. Cura. Fiat potio de gariophilis, nucibus muscatis, zingibere, galanga, equali pondere, cymino, semine fœniculi, equali pondere puluerizatis cum bono uino, & addatur crocus in cōgrua quantitate, & tot uitella ouorū quanta est quantitas prædictorū, & dicta potio ponatur in quodam cornu bouino, & equo tenenti artificialiter os apertū, & caput altū sine freno propinetur. Ita quod in guttur eius descendat, equi capite spacio unius horæ suspēso, ut potio in intestina descendat, deinde ducatur ad manum uel breui equitetur passu, ne ipsam uomere possit, qui per unū diem uel noctē nihil comedat, ut dicta potio non impediatur exequi suū effectum, die uero secunda comedat recentes herbas, uel cānarum frondes aut salicis uel frigidarum herbarū, ut potionis tēperetur calor, ex dicta namq; cura liberatur equus, si passio recens existat. Si uero fuerit antiquata, incurabilis esse censetur, tamen hoc modo curari tēietur: Vtraq; ilia duabus lineis una super aliam ab utroq; capite coquantur, ut coarctatione ignis iliorū pulsatio minuatur, nares etiā decēter per longum scindantur, ut leuius aërem attrahat & emittat, uel tempore uindemiarum cibetur uuis maturis, uel dulci musto potetur. Et sic curabitur à pulcina.

De morbo infestati & cura eius, Caput xxi.

Accidit etiam hæc egritudo cum equus sudauit uel superflue calefactus ponitur in loco frigido uel uentoso, nā per poros aptos uetus per os & mēbra subintrat, unde sequitur neruorū attractio, parū tumoris habēs, dolores inducēs, ac impe-

diēs gressus equi, & uocatur hæc ægritudo equi uulgariter infestus, quæ cognoscitur quia equus uidetur habere collū parū extensum ita quod digitis uix potest capi uel astringi, & in suo motu uel infunditus impedire uidetur & eius oculi lachrimantur. Cura. Tūc ponatur in loco calido, deinde aliquod uini lapides fiant calidissimi prout potest, & ponantur in terra sub equi uentre, prius tamen sit coopertus de panno lanæ longo & lato in tantum, quod in qualibet parte satis super totam equi personam, cuius medium stet super dorsum equi, & extremitates ab utraq; parte deorsum pendeant, quæ à duobus hominibus inferius teneantur, & dicti lapides paulatim et sepe aspergantur aqua calida, donec totum corpus & membra equi redacta fuerint in sudorē, & tunc inuoluatur equus in dicto panno, & cinguletur, et sic tam diu teneatur quod sudor cesset, & tūc butyro uel oleo calido, uel aliquo alio liquido unctiuoso sepe in die singula equi crura fricentur, uel fiat decoctio palcæ frumentari, aristarum, allij, cineris & maluarum, & cum ipsa decoctione tantum calida quantum pati potest, crura, & specialiter nerui, madefiant, & semper in loco calido teneatur, & pro commestione utatur cibus calidis, donec ad statum pristinum reducatur.

De morbo scalamati & cura eius, Cap. XXII.

Hæc infirmitas interiora equi desiccet, et corpus macerat, & simū eius plusq; hominis foetere facit, & accidit eis ex diuturna macie, proueniente ex pauco cibo exhibito, & multo labore calefaciente, ac membra exiccante, adeo quod non potest impinguari, neq; assumere carnes, nec etiam comedere curat. Cura. In hac ægritudine quæ scalamatus uulgariter dicitur, instandum est uniuersaliter, ut corpus equi humectetur, fiat ergo decoctio herbarum uiolariæ, perietariæ, maluæ & furfuris hordei, quibus bene decoctis, coletur, & in hac aqua ponatur butyrū in bona quantitate, & pondus septem drachmarū cassiæ fistulæ liquefactæ, ac cum instructo supra scripto admodū clysterij parū calida immittatur in anū equi.

equi, & fiat per omnia ut in capitulo dolorum supra dixi, eo excepto, quod hæc aqua tenenda est quantum potest in equi uentre, postea fiat de uitellis ouorum, croco & oleo uiolarum, agitata decenter cum bono uino albo, & ponatur in corno bouino, & bis uel ter ei detur, ut dictū est in tractatu pulcini. Aliud experimentum: equus in stabulo solus ponatur, & per duos aut tres dies nihil comedat neq; bibat, postea detur ei ad comedendum lardum, uel carnes porcine salite ad libitum eius, nam ipsa propter famem & lardi falsum binem libenter comedet, & detur statim ei ad bibendum aqua calida quantum uolet, deinde equitetur paulisper donec uentrem de prædictis euacuet, quo euacuato detur ei frumentū bene mūdum, et cum paucō sale coctum, & ad solem siccatum, uel aliter, bis in die antequam bibat, nam tale granum adeo nutrit & reficit, quod equus ex eo facile impinguatur.

De morbo aragaici & cura eius, Cap. xxiii

Hæc infirmitas aragaicus uulgariter dicitur, fit in equi uentre adducens ei torsiones, & in testinis rugitum faciens, equum emittere indigesta cogens stercora, & liquida, uelut aquam, quādo uix potest equus aliquid comedere quin emitat anteq̃ digeratur in uentre eius, quæ quādoq; accidit ex comestione hordei uel alterius similis rei comesta neq; digesta, aliquando ex potatione aquæ frigida, post comestionem hordei facta sine aliquo interuallo, & aliquādo propter festinum cursum seu galoppum factū statim post aquam prouelle ab equo potatam, quæ agitur in uisceribus propter cursum, fit etiam aliquando ex nimia inflatione corporis equi, dolorem habentis, ex quibus causis equus debilitatur in tantum, quod uix potest à cruribus sustineri. Cura. Cum uidetur equus bis uel ter stercus lōge emittere, uelut aquam & hordcum indigestum, statim auferatur ei frenum & sella & liber per pascua dimittatur abire, donec fuerit cōstipatus, nec ante moueri debet, quia motus uētre agit, & facit ut cibum emitat antequam digestus existat. Item quantum

potest caueatur à potu, nā in hac ægritudine aqua ei nocet, propter liquiditatem ipsius. Quādoq; etiam ex dicta ægritudine infunde tur equus, & tunc curetur ut in dicto morbo docetur.

De cìmona & cura eius, Cap. XXIII.

Istæ alia ægritudo quæ cìmona uocatur uulgariter, quæ accidit cum equus diu stetit infrigidatus in capite, in qua fluxus rheumatis fit per nares continue, uelut aqua, fit etiam aliquando ex infirmitate quæ uermis uolatiuus dicitur, unde sequitur ut equus per nares sere totā capitis humiditatem emittat. Cura. Fiant equo in capite cooperta, & semper in loco calido teneatur, & pro cibo calida dētur. Prodesse solet assidue paruas pascere herbas, quia cum pro ea extirpanda diu teneatur caput depressum maxima pars ipsorum humorum per nares discurrit. Valet etiam si sumus pecciarum uel bombicis per nares ad cerebrum mittatur, nam humores antiquitus coagulatos dissoluit. Sed ut plurimum hæc infirmitas incurabilis reperitur.

De frigiditate capitis & cura eius,

Cap. XXV.

Capitis frigiditas dolorē equo facit in capite, & sternutatio nes, & tussim adducit & prouocat guttur, quæ leuiter accidit cū equus in stabulo satis calido ponitur, et postea subito ad frigidum uēitum producit, & plurimū quæ ex alijs frigiditatibus occasione aliqua iam recepta unde equus tussire aliquādo cogitur, & potationis atq; comestionis partē maximā perdit. Cura. Cū oculi equi uidebūtur paululū inflati, & aliquādo lachrimantes, aures frigide, flatus nariū frigidus, & illa plus solito comedere et bibere satis & minus, et tussire ac sternutare sæpius frigiditas capitis esse cēsetur, propter quam coquentur glandulæ quæ mulæ uocantur, existentes inter collum & caput sub maxillis cum ferro cussido glādulas perforante, & similiter coquentur in medio frontis ut humores frigid

di calefacti extrinsecus uaporare cogantur. Setones etiam ei sub gutture ponantur, ut per eas humores uiam habeat excundi. Teneat insuper laneam coopertam in capite, ac decenter fiat inter auriculas fricatio cum butyro. Ad idem ualet oleum laurinum in pecia linca positum, & morfu freni decenter ligatum, equo semper cum freno bibente. Et idem operatur sauina in freno ligata, ad idem ualet fumus panni linei combusti, per nares receptus. Item ualet frumentum bene coctum positum in sacculo calidum, quantum pati poterit, & in capite equi ligatum ita quod positis ore & naribus inter sacculum per nares fumum recipiat, & de grano comedat ualet, cui proderit si dictum frumentum coquatur cum pulegio & sauina. Item ualet si pecia stricte ligetur ad bacculum, & saponem saracenicum coliniatur & quantum commode potest mittatur leuiter inter nares, & post paulum extrahatur, quia ex hoc equus sternutabit, & humores frigidos & liquidos uelut aquam emittet. Item ualet butyrum cum oleo laurino mixtum, & posuit inter nares. Item ab omnibus caueatur frigidis & utatur calidis & assidue bibat aquam coctam & calidam, ut in doloribus capitulo continetur, & sic poterit liberari.

De morbo qui auticax uulgariter nominatur & cura eius, Cap. XXVI.

Accidit aliquando quod ex dicta aegritudine capitis humores descendunt ad oculos, facientes eos lachrimare, uel in eis panum uel turbulentiam, ac ruborem uel caliginem, propter quae non ualet equus, ut decet respicere uel uidere. Cura. Si oculi lachrimantur fiat strictorium de olibano & mastiche puluerizatis, & cum oui albumine agitatis super una pecia quatuor digitis lato positus & longa, quae posita super frontem sub temporibus possit ligari, abrado tamen prius loco, ubi strictorium poni debet, & in tantum dimittatur ei strictorium, quod oculi desierint lachrimari, & quando lauari uoluerit cum aqua calida & oleo, uel alia re unctuosa agitata simul eleuetur. Ad idem ualet si ambae uenae utriusque temporum intenduntur

intendantur cum igne. Si uero caliginati sint oculi astoleti sub ambobus oculis imponatur, quattuor tamen digitis dorsum & sal subtiliter pistus cum quodam canolo in oculo sapius infletur uel insuffletur. Si uero panus in oculo recēs uel antiquus accipe tartarum & sal gēma equali mensura subtilissime trita, bis in die oculis cum cannalo insuffletur, ad idem ualet sal nitidum cum stercore lacertarum tritum, & in oculos sufflatum. Sed cauendum est ne superflue ponatur in eis ne oculi destruantur. Si uero panus uetustus fuerit cum pinguedine gallinæ bis uel ter prius ungatur.

De corio & cura eius, Cap. XXVII.

DISTO de infirmitatibus quæ accidunt equo in capite, & intra corpus dicendum est de his quæ eueniunt eis iuxta tergum, fit igitur quælibet lesio in equi tergo, rum pens aliquando aliquam partem corij dorsi in tergo, & quandoq; sedens dorsum usq; ad ossa, quæ ex nimia oppressione sellæ uel alterius ponderis efficitur, quæ lesio cornus à pluribus nūcupatur. Cura. Folia caulium cum axungia porci trita superponatur, et sella uel pānellum supponatur, ut prematur medicinam super ipsum cornu continue, ad idem ualet scabiosa cum axungia porcina simul trita. Item, ad idem ualet cinis suppositus cum oleo agitatus. Item, ad idem fulligo cum sale & oleo agitata. Item, ad idem stercus humanum recens superpositum multum ualet. Et nota quod cornus citius curatur radicitus, si equus equitetur supposito aliquo medicamine predictorū, & medicinis sæpius renouatis deuulso cornu & radicitus extirpato, locus stuppa minutissime incisa & postea inuoluta in puluere de calce & melle, ut dictum est de uerme capitulo, impleatur, abluto tamen prius decenter uulnere cum aceto uel cum forti uino aliquantulum calefacto, & hoc fiat bis in die, donec fuerit solidatum. Cauendum tamen est ne aliquod pōdus superponatur in tergo donec carnes uulneris corio fuerint adæquate.

De morbo pulmonis & cura eius,

Cap. xxviii.

Eit & alia lesio in equi dorso faciens inflationes in eo, deinde generat ibidem carnes putrefactas, quæ accidit ex pressione indecētis selle uel alicuius superflui oneris frequentati. Nam talis inflatio cum ueterascit putrefactionem inducit, quandoq; putrefactione antiquata iuxta ossa efficitur quædam coagulatio carnis infectæ, eiiciens continue putredinem, uelut aquam, & hic morbus dicitur lesio pulmonis uulgo. Cura. Hic morbus cumcumq; funditus incidatur, postea supponatur stuppa in albumine oui infusa, & usq; ad tertiam diem semel tantum in die mutetur, deinde fiat, ut de cornu dictū est supra. Salubrius uero curatur cum puluere resalgaris, ut in infirmitate uermis dixi, nam sine incisione aliqua medicatur equo dolorem minimo patiente.

De morbo spallatici & cura eius, Cap. xxix.

Eit & alia lesio in tergo, tumefactionē inducens in summitate spallarum equi, faciens quandam callositatē carniū circa spallas equi, superficiem superantiē tumefactione supra dicta, eidem antiquitus imminente quæ accidit similiter ex nimia oppressione, ut dixi, & hæc spallatiæ dicuntur nomen ex opere sumentes. Cura. Curatur per omnia, ut dictū est in precedenti capitulo de pulmone. Si uero spallatiæ duræ fuerint, mollificentur cum maluauiſco, & canalibus tritis cum axungia porcina ueteri, additis etiam absinthio, peritaria, & pranca ursina, & simul bene tritis. Et postmodum decoctis in olla & suppositis, hoc autem mollificatiuum, fiat antequam spallatiæ incendantur, uel resalgarū superaspargatur, ut dixi.

De diuersis ægritudinibus quæ tergo accidunt, Caput xxx.

Fiunt & aliæ multæ lesiones in dorso equi, propter oppressionem prædictam, ineptæ selle, uel ponderis uel oneris in hu-

meris. Et quādoq; fiunt ex superfluo sanguine, uel humore uelut uescica paruula plena sanguine putrido, quæ rumpunt corium, & carnem equi in dorso, deinde efficiuntur uulnera paruula siue magna quæ omnes dicuntur uulgariter læsiones. Sed est sciendū, quod læsiones prædictæ quanto propinquiores sunt ossibus dorfi, tanto deteriores existunt, periculum aliquando inferentes. Cura. Omnes ferè læsiones quæ tergo accidunt, habent principium à tumore, unde cum principijs sit obstandū, statim cum uidetur tumor fieri, in aliqua parte dorfi cum rasorio illa tumefactio abrasatur, deinde fiat emplastrum cum farina tritici comminuta decenter, & cum oui albumine agitur, & ea super linca pecia posita, super tumefactionem ponatur: nec remoueatur inde uiolenter emplastrum, sed cum leuiter uidebitur tolli posse tollatur, & si putredo erit ibi congregata, corium cum ferro cuspideo aliquantulū calido in parte inferiori tumefactionis perforetur, ut inde egrediatur putredo, post hoc uero sepe ungatur in die cū aliquo liquido unctioso, fiunt etiā quādoquidē rupturæ uel excoriationes in dorso equi ex oppressione oneris, ut prædixi, uel occasione alicuius baroli uel carbunculi ex superfluitate sanguinis generati, quæ illico debent radi, & super aspergi assidue puluis calcis uiuæ cum melle combusto, ut in tertio capitulo edocetur, ablutis prius uulncribus cum uino calido uel aceto. Et caueri debet à sella, uel alio simili semper donec liberatus existit. Sciendum est tamen quod ubicunq; fiunt tumefactiones in dorso uel in tergo equi, subucnire debet cū emplastro farine tritici agitata cum oui albumine, ut supra dixi. Et in omnibus planis læsionibus solidandis supponuntur ij pulueres scilicet myrtum siccum puluerizatum, uel gola leuis puluerizata uel pecia lini combusta, uel corium aptatum combustum, uel putredo ligni putrefacti, quæ carolus uocatur, & super omnibus alijs supradictis dictis puluis de calce & melle mirabiliter operatur, ante tamen appositionē puluerum prædictorū læsiones semper ablui debent decenter cum uino calido uel aceto.

aceto. Et ut pili post consolidationem carniū renascantur, testa
auellanae uel testitudinis combusta teratur, & cum oleo agitato saepe
ungatur, ad idem ualet cariba bombycina, uel bombyx combus-
tus, & cum oleo agitatus. Item nota, quod sal in aqua sufficienter
infusum, uel in aceto, quod est melius, multum ualet contra omnem
tumescentiam incipientem in dorso.

De morbis qui accidunt in cruribus equi & alijs
quibusdam, & de morbo maleferruti &
cura eius, Caput xxxiii.

Ompleto tractatu lesionum tergi, sequitur de his qui ac-
cidunt in cruribus & pedibus & quibusdam alijs mem-
bris. Et primo de morbo maleferruti, qui ueniens in lum-
bis equi dolores in eis uel in renibus equi infert attrahens neruos
lumborum & renum incessanter, qui subito accidit ex superfluitate
malorum humorum, & aliquando ex frigiditate diu ante assumpta,
& saepe accidit propter superfluum & immoderatum pondus in
equi tergo improuide positi, unde equus uix potest se ex parte po-
steriori erigere, uel crura decenter leuare, & hic morbus uulgariter
dicitur maleferrutus. Cura. In hac ægitudine renes uel lumbi
equi patientis optime abradantur, deinde fiat ibi strictor ū tali mo-
do, accipiatur pix noualis, uel liquefacta decenter in quadam pellicu-
la, extendatur ad longitudinem & latitudinem lumborum uel re-
num, deinde accipiatur bolum armenum, armoniacum, pix græca,
galbanum, olibanum, mastiche, sanguis draconis, galla, equali pon-
dere, & omnia staterantur & decenter puluerizata superasper-
gantur super picem prædictam aliquantulum calefactam, & po-
natur super renibus patientis, pilis abradis, & inde non mouea-
tur donec leuissime poterit remoueri. Ad idem aliud strictori-
um melius accipitur consolidatio maior, bolum armenum, galba-
cum, armoniacum, pix græca, mastiche, olibanum, sanguis dra-
conis, sanguis equinus recens uel siccatus, tantum uero domesticæ

pice græcæ, & olibanî, quantum de alijs omnibus, & puluerizentur simul uel per se uel cum albumine oui, & bona quantitate farinæ tritici misceantur, & super una pecia forti de lana bene extenta ponantur, & fiat per omnia, ut de præcedenti lumbi dixi emplastro. Item ad idem remedium ultimum renes uel lumbi patientis decenti ferro calidissimo coquantur, crebras & multas lineas per longum & ex transuerso faciendo, ab una parte renum, usq; ad aliam procedentes, nam supradicta emplastra renes consolidant, humores desiccant, neruos mitigant, & ignis carnes desiccant, attrahit, & coarctat.

De morbo scalamati & cura eius, Cap. xxxii.

Accidit hæc ægritudo quæ uulgo dicitur scalamatus, quæ mouet uel separat caput anchæ de loco ubi stare naturaliter debet in motu uel cursu equi, cū pes labitur ultra uelle, uel cum uersus terram premitur indirecte. Accidit etiam quando pedes posteriores equi retinis mutilantur. Cura. Ponatur astalata cōueniens per unum semissem sub laeso capite anchæ, ut humores ad locum concursi per astalatum uiam habeant exeundi, & locus circum circa manibus sepe prematur, ut egrediatur putredo, & paruo passu moueatur equus, ut humores facilius excant propter motum, deinde fiat strictoriū tali modo, accipiat pix naualis & græca, olibanum & mastiche & aliquantulum sanguinis draconis, & tantum de pice nauali quantum de omnibus alijs, & puluerizentur, & cum pice nauali simul omnia liquefiant, & tantum calida quantum pati poterit ponatur in capite anchæ laesæ extenta, & super ea ponatur stuppa minute incisa, ad idem ualet si ponantur in loco laeso setones, qui assidue humores ibi uenientes expellant. Ad idem quod ultimum est remedium locus laesus anchæ tam per longum quam ex transuerso decentibus lineis decoquatur, ut restringantur humores.

De lesione

De latione spallati & cura eius, Cap. xxxiii.

Accidit in spalla latio, ut in ancha, ex eisdē causis, & etiam ex ictu calcium alicuius equi, qui curatur eodem modo, ut in ancha, ut in eius latione prædictum est.

De grauedine pectorali & cura eius,
Caput xxxiiii.

Accidit item quādoq; quod pectus equi ex superfluo sanguine uel labore uel onere aggrauatur, in tantum quod equus uidetur in motu antierius aliquantulū impediri. Cura. Consuetæ uenæ sufficienter ab utraq; parte pectoris minuantur, deinde setones ponantur sub pectore, quibus agitetur in die, ut in capitulo uerum dixi, & usq; ad quindecim dies non tollantur ab eo.

De morbo zarde & cura eius, Cap. xxxv.

Icet supra dixerim morbum zarde naturaliter equo euenire, tamen etiā accidentaliter ei contingit, cum immoderate oppressus est & crebris equitatibus festinatus, propter debilitatem & teneritatem ipsorum, citius tamē accidit in cruribus equi superflue impinguati, cum oportet equitando subito fatigari, quoniam dissoluuntur ex dictis causis humores superflui, et ad crura descendunt, unde fiunt zarde in garecto, ut supra dixi. Cura. Cum equus uidetur in garecto tumescere admodum nucis uel amplius exterius uel interius, statim subueniatur cum decenti decoctione per longum & obliquum in tumido loco. Alia cura. Zardis decoctis sterco bouinum calidum cum oleo agitatum superponatur, semel tantum non amplius, deinde retinis & prædictis tam antierius quā postierius taliter alligetur, quod equus cocturas ore nullo modo carpere possit, nec ad aliū pedē fricare, nec in aliquo loco duro pedem fricare, ne possint excoriari cocturæ, nā per assiduas cocturas plurimū equus auide fricat, uel locū mordet decoctū, & à die decoctionis usq; ad dies 11 erit hoc diligenter seruandum. Excoriato uel separato corio cocturarum, quod in 9 uel in 10 diebus contingit,

Gg 3 equus.

equus in aqua frigida uelocissima teneatur, à summo mane usq; ad mediam tertiam, ita quod aqua superet & tangeat cocturas præfatas, eo uero ab aqua remoto, super lineis cocturaru puluis terre subtilissimus uel cin. s aspergatur, idem etiam in sero fiat, ut teneatur in aqua ab hora uespertina usq; ad solis occasum, & puluis superaspergatur, ut dixi, & continuetur hoc omni die & mane & sero, donec ignis fuerit solidatus decenter. Nam aqua uelox & frigida humores desiccatur & ulcera, ignis consolidatur & constringit. Et nota, quod in omni coctura debet equus diligenter sime custodiri, ne cocturam possit mordere, uel in aliquo loco fricare, quia ex nimio pruritu locum dentibus usq; ad neruos & ossa morderet.

De morbo spaneni & cura eius, Caput XXXVI.

Iste morbus fit circa garectum intrinsecus ex latere garecti paulo inferius in stationem adducens, circa uenam magnam qua dicitur fontanella, trahens humorem per uenam assidue prædictam, unde equus fatigatus cogitur dolere, & hæc lesio contigit equo per omnia, uelut zarda, qua uocatur spanenus. Cura. De prædicta uena trahatur sanguinis tantum, ut per se sanguinem non emittat, deinde tumefactio spaneni per longum & obliquum decentibus lineis decoquatur, fiat per omnia, ut in dicto Zardæ capitulo continetur.

De morbo tubæ & cura eius, Caput XXXVII.

Ita ægritudo hæc subtus caput garecti in magno posteriori neruo, aliquam putrefactionem faciens per longitudinem ipsius nerui, indignans continue ipsum & lædens, & quia idem neruus quasi totum corpus equi sustinet, cogitur necessario claudicare. Accidit autem hæc ægritudo cum equus a tale minor equitetur indebite, sæpiusq; contingit

Contingit ex onere superfluo imposito ei, tunc enim propter teneri-
tatem ætatis incuruatur nervus, ex quo nominatur turba, ex ope-
re nomen assumens. Cura. Cum dictus nervus qui incipit a ca-
pite garecti & inferius tendit iuxta pedes in posteriori parte crur-
is uidetur aliquid incuruari, uel plus solito ingrossari, statim ingros-
satio illa tam per longum quam per obliquum decenter coquatur,
deinde fiat per omnia, ut supra de cocturis expressi. Et est notan-
dum, quod ubicunque fiunt cocturæ in cruribus equi, fieri debent per
longum & obliquum, sicut pilus equi descendit inferius, quia me-
lius cooperiuntur à pilis, & minus apparent quam si fierent ex
transuerso, & minus laderent equum, si nervus aliquis crurium
tangeretur ab igne.

De spinellis & cura eius,

Cap. xxxviii.

Hic morbus qui spinella uocatur, fit subtus garectum in iun-
ctura ossis eiusdem garecti in utroque latere, & quandoque in
uno tantum, creans os ad magnitudinem auellane, uel magis re-
primens iuncturam in tantum, quod equus multotiens cogitur clau-
dicare, & accidit equo his causis, quæ supra sæpe dictæ sunt. Cura.
Dictæ spinellæ sunt decenter coquendæ atque curandæ diligenter, ut
predictæ cocturæ in omnibus curantur.

De morbo suppressi & eius cura,

Caput xxxix.

Fiunt in eius cruribus multa & diuersa suppressa, uel cum mor-
detur uel calce percutitur, uel ipso de crure percutit rem ali-
quā durā quæ non in tantum nociua quantum indeformia sunt in equo.
Quæ etiā in alijs partibus corporis, non solum in cruribus sæpe fiunt.
Cura. Cum omnia suppressa incipiant fieri ex quadam callositate carni-
um, ex percussione aliqua adueniente, statim cum fieri uidebitur callosi-
tas abradatur, et accipiatur absinthii perietaria, et bræca ursina, sci-
licet folia tenera, et terantur simul cum axungia porcina ueteri, &
coquantur

coquantur, & cocta tantum calida quantum pati poterit super callositatem ponantur, & bene ligentur. Et nota, quod hoc mollificatiuum multū ualeat ad omnes inflationes crurū ex percussione aliqua uenientes. Item ad eandē callositatem omnino dissipandā ualeat radix maluauiſci & radix lilij & thapsi barbati trita cum axungia, et decocta, cum petia superposita admodū emplastri, & pluries remoueat. Item ualeat cepe assatum cū lumbricis terrestribus tritū, & cum oleo cōmuni agitātū, & coctum & calidū superpositum & renouatum in die. Si uero callositas illa fuerit antiquata & dura effecta, ea prius abrasa, sacrificetur minute ad sanguinē, deinde sal tartarum equali pondere subtiliter tritū, super callositatē ponantur, & ligentur stricte, nec usq; ad diem tertium dissoluantur, & tunc dissoluta locus ungatur butyro uel aliquo unctuoſo. Itē ad idem omnium usq; duriciem decoctum & mundatū calidum super callositatem abrasam ponatur, admodum placentulæ, & ligetur usq; ad diem tertium, non mouetur si uidetur expediens. Item ualeat stercoſ caprinum cataplasmatū cum farina hordei, & creata in aceto fortissimo agitatum, & postea superpositum admodum emplastri. Si uero callositas illa dura non decreſcat, sed suppressum redigatur antiquum, decentibus cocturis, quod est ultimum remedium, succurratur.

De attractione & cura eius;

Caput XL.

It & alia ægritudo in parte cruri anteriori tumefaciens & indignans neruum, & faciens claudicare, quæ facile accidit equo in cursu, in motu, cum pes posterior percutit neruum anterioris cruris, quæ passio attractio uocatur uulgo. Cura. Cum neruus prædictus tumescit, statim de uena consueta quæ est parum super genua in parte anteriori minuatur, deinde fiat hoc mollificatiuum ualens cōtra indignationem & tumorem neruorū, accipiat foenumgræcum & semen lini, scylla, centaurea & radices maluauiſci, equali mensura, & cum axungia ueteri porcina decenter

decenter terantur, & simul incorporentur, postea bullient & semper agentur cum spatula, & sufficienter cocta ponantur calida super longitudinem nerui lēsi, & cum fascia lata ligentur, & bis remouentur in die. Ad idem etiam ualet satis cepe assatum cum terrestribus lumbricis & limacijs & butyro liquefacto simul agitatis, & usq; ad spissitudinem decoquentur, & semper agentur cum spatula, ut fiat sicut unguētum, & de ipso abrasis pilis ter in die neruus lēsus per longum ungatur. Si uero cruris attractio sit uetusta phlebotometur de consueta uena, quę posita est inter iuncturam et pedem ex latere interiori, & fiant postea medicinae quas supra narraui. Si dicta medicamina per aliquos dies parum uel nihil proficiant. Tunc neruo lēso & circumquaq; abraso fiat strictorium de puluere rubeo uel albumine oui & farina, ut docui in Cap. male ferruti. Crus ubi lēsiō est cum canabo uel lino & prædicto strictorio inuoluendo, nec inde remoueatur usque ad nouem dies, & postea cum aliqua calida strictorium à crure caute leuetur, & neruus ungatur cum aliquo unctuofo, & si prædicta omnia non profuerint cocturis decentibus succurratur.

De morbo scortilati & cura eius,

Caput XLI.

Accidit quandoq; quod iunctura cruris iuxta pedes lēditur ex percussione, quam facit in aliquo loco duro, uel ex præcipitatione eius in cursu uel motu, aut quia quandoq; pes indirecte premittitur uersus terram, quę passio uulgariter dicitur scortilatus. Cura. Fiant pulles de furfure tritici & aceto sortiti ad spissitudinem bulli, aut agitata decenter & calida quantum pati poterit ponantur super locum lēsum, & cum pecia congrua bene ligentur, in quolibet die sæpius remoueatur. Si uero iunctura tumefacta patitur indignationem neruorum, fiat emplastrum fœnigræci, seminis lini & scyllæ & aliorum, ut in precedenti capitulo dixi. Sed si occasione scortilati prædicti os à suo loco mouetur,

Hb

pes

pes equi sectus claudicantis cleuetur in altum, & cum equi cauda ligetur, deinde ducatur ad manum uersus loca montuosa, quia ex necessaria oppreſſione iunctura uersus terram os diſiunctum aliquid ab alio uel aliquo modo motu inſtante ad ſuum locum reuertitur, ſicut debet, ſed tamen prius fieri debet mollificatiuum, quod prædixi. Accidit quandoque quod unum os ab alio ſic diſiungitur, quod uix aut nunquam commode ad ſuum locum poteſt reduci, ex quo iunctura tumefieri cogitur inflatione duriffima cui coſtura beneficio ſuccurri oportet. Nota quod omnium curarum notatarum ſuperius, coſtura ignis ultimum eſt remedium.

De læſione ſpini uel ligni & cura eius,

Caput XLII.

Contingit aliquando quod ſpina uel lignum intrant in iuncturas pedum, uel genua uel in aliam partem cruris, & inter carnes remanet, propter quod uulnus uel totum crus tumefcit, & maxime ſi neruum tangat, unde cogitur claudicare. Cura. Abradatur undique circa ipſum pili, & ſuperlinis trita capita lacertarum, aliquantulum trita ponantur ſuper uulnus, & cum pecia faſciatur. Ad idem ualent radices arundinis, & radices diſtamni tritæ & ſuperpoſitæ. Idem faciunt limaciæ cum butyro tritæ & coctæ & poſtea ſuperpoſitæ, quæ ſæpe renouatæ lignum uel ſpinam infixam carni mirabile exteriora deducunt. Et nota, quod ad omnem inflationem mollè & recentè factam, quæ fit præter naturam ex percuffione aliqua in genibus, uel iuncturis, uel in aliqua parte crurium, ſatis ualet decoctio mixturæ ſupra ſcriptæ, uidelicet accipiatur peritarie, abſinthij, brancæ uſinæ de folijs quod deterrimum eſt, & cum axungia porcina ueteri tamdiu terantur, donec optime miſceantur, & poſtea in aliquo uaſe bulliant, continue agitata & cocta & calida quantum pati poterit ſuper loco læſo ponantur, & cum pecia faſcientur, & ſæpius remoueatur.

De gal

De gallis & cura ipsorum,
Cap XLIII.

Funt gallæ naturaliter iuxta iuncturas & sepe accidenta-
liter ex fumositatē fimi stabuli, cruribus madefactis, ex
quo humores facile dissoluuntur: fiunt etiam quandoq; in
equo iuvene ex superfluo equitatu. Cura. Sunt aliqui qui curare no-
lentes gallas, & cum lauceta scindunt coriū, & deinde gallas tra-
hunt, uel resalgarium intus ponūt, quod malum est, quia talis locus
nimis nervosus existit, & ideo in tantum dolor augetur, quod super-
flui humores ad locū concurrunt, ideoq; melius est, ut equus gallo-
sus usq; ad gēua maneat & sero in aqua frigidissima & uelocissima
teneatur, toties quod gallæ minuatur propter coarctationem aquæ
frigide, deinde circa iūcturā gallarū, fiant tā per longū quā per ob-
liquū cocturæ decētes, & postea curētur, ut pluries est expressum.

De garpis & cura eorum, Cap. XLIII.

Funt garpæ in iuncturis crurium circa pedes, & in parte po-
steriori rumpentes sibi corium, & carnes ex transuerso in-
cidentes, & quandoq; per longam sepe proijcientes, per scissuras
putredinem uelut aquam, ardere equum assidue affligentes, quæ ac-
cidunt ex superfluitate malorū humorū ad crura descendentium. Cura.
Pili iuncturæ sunt depilandi prius hoc modo: Accip. ātur calcis uiuæ
tres partes, & asripigmēti quarta, quæ trita decenter cū aqua calī
dissima agitentur, & tādiu coquentur, quod pēna immissa subito de-
piletur. Et læsa iunctura garparum ex ea tantum calida quantum
pati poterit inūgatur, & spacio unius horæ dimittatur ibidem. Po-
stea uero cum aqua calida locus garparum lauētur, ut pili cadant in
totum, quibus euulsis lauētur garpæ cū decoctione maluarū & fur-
furū & ipsorum substantia cū panno ligentur circum circa iunctu-
ras, & ibi dimittātur, ā sero usq; ad mane, & ecōuerso. Postea uero
fiat unguentū de seuo arietis, cera et resina equali mēsurā, et inuicē
decēter bulliāt, et assidue agitētur, et de tali unguētō aliquatūlū bis

Hh 2 in die

in die garpæ ungantur cum penna gallinæ, & hoc unguento utatur donec scissuræ & rupturæ garparum fuerint solidatæ. semperq; caueatur ab omni sorde & aqua. Cum autem fuerit soliditatæ ablata, quætur & incidetur uena magna sursum in coxa interius, ut in spatula nena cap. dixi. Sanguine autem, ut decet, detracto, garpæ coquantur, & cocturæ curentur, ut dictum est supra. Sciendum est tamen quod garparum infirmitas raro perfecte curatur.

De crepatijs & cura eorum, Cap. XLV.

Fiunt similiter ægrotudines inter iuncturā cruris & ungulam, corium rumpentes & carnem, ad similitudinem scabiei, aliquando putredinem emittentes, & ex ardore multotiens equum dolere facientes, quæ solent euenire pluries ex fumositatē stabuli, cruribus madefactis. Cura. Curentur ut dictum est in capitulo præcedenti, excepto quod uena magna non laqueatur nec crepatione eis coctis aliquibus sunt coquendi, in præcedenti tamen capite additur quod euulsis prius pilis, modo præscripto hoc unguento utatur: Accipiat de fuligine de uiridi ramo, de auripigmento, & tantum de melle liquido, ut de omnibus supradictis: quæ trita & simul agitata usq; ad spissitudinē decoquantur, & misceatur cum eis aliquantulum calcis uiuæ, semperq; misceantur cum spatula, donec fiat unguentum de quo aliquantulum calido bis in die ungantur crepatia, ipsis prius ablutis cum uino albo, & aliquantulum calefacto, cauendo semper eas à sordibus, ut prædixi. Hoc enim unguentum crepatias mirabiliter consolidat & constringit. Ad idem ualet satis frictio fortis & frequens crepatiarum, cum puerili urina. Item ualet si equus patiens diuteneatur in aqua marina, sit etiam quædam alia crepatia longa & magna ex transuerso in bulesis inter carnem uiuam & ungulam, quæ deterior est alijs, et magis equos affligit, quæ non curatur unguentis nec alijs medicaminibus, nisi cocturis, et ideo ipsa crepatia in extremitatibus suis cum ferro in capite rotundo funditus

ditus est coquenda, nam beneficio ignis ipsa crepatia non potest augeri, scilicet minui.

De cancro & cura eius, Cap. XLVI.

Cancer fit iuxta iuncturas crurium circa pedes, & quandoq; in alijs partibus crurium uel corporis ueniens ex aliquo uulnere ibi facto, & postmodum per negligentiam cum equus habens uulnus in iunctura predicta equitatur per turpitudines aut aquas. Cura. In quacumq; parte sit corporis, hoc modo curatur: Accipiatursuccus asphodelorum in bona quantitate, & agitetur diu, cum duabus partibus calcis uiuæ, & tertia auripigmenti subtiliter triti, deinde ponatur in quodā uase fictili oppilato, postmodum ne fumus uel uapor inde possit exire, & tantum dimittatur bullire ac coqui, quod in puluerem redigatur, & de tali puluere ponatur in uulnere. Mortificato cancro curetur uulnus cum albumine oui, & alijs, ut superius continetur, abluto semper prius cancro cum aceto. Signum autē mortificationis canceri est, cum uulnus circumquaq; tumescit. Ad idem ualet stercus humanū puluerizatum & mixtum cum tartaro combustum æquali mensura. Item ualet ad idem tartarum combustum cum sale minute mixtum, & superpositum. Item aliud medicamen melius mortificans cancerum, allium bene tritum cum pipere & pyrethro, & aliquantulum axungie porcinæ tritis adinuicem mittatur in uulnus canceri, & strictè ligetur, & bis in die mutetur donec cancer mortificetur, deinde curetur uulnus, ut dixi. Et nota, quod predictæ medicinæ sunt bonæ in locis nervosis, & in arterijs undiq; intricatis & uenis, nam in talibus locis non est utendum cocturis, sed in carnosissimis eis uti nullatenus est uitandum, imò cum cocturis facilius curatur in ipsis.

De fistula & cura eius, Cap. XLVII.

Si uulnus predictum canceri, et ipse cancer antiquetur & non curetur, conuertitur in fistulam, quæ est deterior & difficilior ad curandum, sed solent curari aliquando cum

Hb. 3. asphodelo

asphodelorum puluere, immiscendo eidem tantum de puluere auripigmenti, quantum de calce uiua, ut uiolentior fiat. Item aliud ad sanandum uiolentius fistulam, accipiat calx uiua & tantundem auripigmenti, quæ puluerizata decenter agitentur cum succis alli, cepe & ebulli, equali mensura & sufficienter bulliant in melle liquido, & aceto, & agitentur continue donec fiat ungentum, de quo mittatur in fistulam, bis in die uulnere cum aceto fortissimo prius abluto. Item aliud uiolentius omnibus alijs prædictis resalgarum puluerizatum, ad idem accipiat auripigmentum uiride ranum, calx uiua, equali pondere & de atramento & pyrethro cum aceto & melle aliquantulum decoquantur, & semper agitentur, & de illo magdaleones bis in die mittatur in fistulam donec mortificata erit, abluto semper uulnere cum aceto fortissimo. Est autem signum mortificationis eius quando tumescit & rubet, mortificata uero fistula curetur, ut in alijs uulneribus continetur. Si uero in locis carnosius creatur fistula, fiat per omnia ut in cura canceris continetur.

De morbo malpitiæ & cura eius, Cap. XLVIII.

Est & alia ægritudo quæ uulgariter dicitur malpitiæ, quæ fit proprie in bulletis ungularum equi, ut carnes uiuæ iunguntur ungulis, quæ uelut infusio impedit gressus equi: et quandoque in uno pedum, & quandoque transit ad omnes, si non curetur instanter, & quandoque facit ulcera euenire in lingua equi, accidit autem de leui ex malis humoribus ad ipsum locum decursis, & sæpius ex stabuli fumositate, pedibus ab aqua & sordibus non siccatis. Cura. Primo equi patientis ungula usque ad subtilitatem præparentur. Deinde diligenter senectia ferrea bullesia pedis usque quasi ad unum ungula adhibetur, ut bullesia possit undique uaporare: deinde ab utraque parte bullesia sic phlebotometur, ut inde euacuentur humores ad locum cõcursum: uel cum ferreo cuspideo ab utraque parte funditus decoquatur, & semper caueatur a sordibus ab aqua, & non debet fatigari. Postea uero fiant pulles de fure
fure

fure & aceto, quæ in simul bulliant, & continue agitentur, quæ tantum calida quantum pati poterit super quadam pecia bene ampla extendatur, & circa pedem læsum ponatur, & bis in die mutetur. Et ab herbarum cōestione caueatur omnino, & etiam de alijs rebus parum comedat, donec fuerit liberatus. Nam herbe ceteraq; cibaria multa humores augmentant;

Defurma, id est, furmelli & cura eius,

Cap. XLIX.

It autem quædam infirmitas quæ furma uulgariter dicitur, inter iuncturam pedis & pedem, super coronâ prope in pastura, quæ accidit ex percussione mala, in aliquo duro loco, & etiam occasione mala & indecenter impedita solent sæpius euenire, quæ n si cum adhuc sit recens curetur efficitur super os durissimum cum ueterascit, extendens se aliqualiter super coronam, cui uniuersaliter subueniendum est, siue sit recens, siue fuerit antiquatum, ut prædictum est in cura suppressi. Et nota, quod hæc infirmitas plurimum impedit gressus equi, quia locus ubi furma oritur nervosus & plenus uenis & arterijs undiq; intricatus.

De ægritudinibus pedum & ungularū, Cap. L.

Completo tractatu de lēfionibus membrorum equi & crurium, restat uidere & dicere de infirmitatibus ungulorum pedum, & primo de fica quæ fit in equi ungula siue pedis ungula, usq; ad tuellum intrinsecum per medium scindens. Et quandoq; incipit in corona pedis, & incedit per longum inferius usq; ad extremitatem ungulæ uel pedis, emittens aliquando uinum sanguinem per scissuram. Accidit autem cum equus est ex lēfione tuelli intus ungulam existentis. Cum hæc infirmitas initium & caput habeat à tuello, & quandoq; accidit cū equus est iuuenis propter ungulæ teneritatē. Nam percutiendo uel acriter premendo in aliquo loco duro læditur tuellus tenerrimus, ut prædixi, propter quæ claudicat equus, cū sæpius equitatur. Cura. Inquiratur radices
fica

fici uersus tuellum iuxta coronam pedis inter uiuum & mortuū unguli, cum rosuecta, & desuper incidatur donec ungula incipiat sanguinare: deinde accipiat serpens & ad minutum incisus, abiectis cauda & capite in quodam uase, oleo cōmuni pleno decoquatur in tantū, quod carnes serpentis in oleo liqueant, et ab ossibus separantur, & de his fiat ungentum, ex quo aliquantulum calefacto radices ficæ bis in die ungantur, donec mortificetur fica, & ungula in statum pristinum iterum ducatur. Semperq; cauendum est ne pēs patiens à sordibus uel aqua tangatur, & quod equus herbas ullō modo comedat.

De morbo superpositæ & cura eius,

Caput LI.

Fit hæc lesio quæ superposita dicitur inter carnem & ungulam, faciens rupturam carnis ibidem, sed si antiquatur sepe cancer efficitur, & accidit cum casu equi pes ponitur super aliū pedem. Cura. Statim cum uulnus fit occasione prædicta, incidatur rosuecta tantum de ungula circa uulnus, quod ungula carnem uiuam non premat, nec tangat eandem, nam si premeretur consolidatio impediretur omnino. Abscisa autē ungula circumquaq; ablutoq; uulnere cum uino calido uel aceto curetur, & consolidetur uulnus, ut in præcedenti capitulo continetur. Semperq; caueatur uulnus à sordibus & aqua, donec fuerit solidatum. Si uero per negligentiam redigatur in cancerum, curatur ut in capitulo canceri continetur, si autem cōuertatur in fistulā, curatur ut in capitulo fistulæ cōtinetur.

De infusione descendente ad ungu-

las, Caput LII.

Accidit aliquando quod equi infusio non curata, descendit ad pedes sub ungulis, cui si recens est, succurrantur hoc modo. Extremitates ungulæ in parte anteriori rosuecta parua cauentur funditus, donec uena magna quæ illuc tendit rosuecta rumpatur, & sanguis fluat usq; ferè, ad debilitatem equi. Et si expediret

si expediret in alijs pedibus claudicantibus idem fiat, post extracti onem ferè sanguinis impleatur uulnus sale minuto, & super ipsum ponatur stuppa in aceto perfusa, deinde ligetur fascia, nec dissoluatur usq; ad diem secundum, deinde curetur uulnus cum puluere gal læ uel myrti uel lentisci, bis in die abluto semper uulnere prius cum aceto, et à sordibus & aqua caueatur, donec fuerit liberatus.

De dissolutiua ungularum & cura eius;

Caput LIII.

I uero humores decursi ad pedes actione infusionis iam dictæ inter ungulas ex incongrua cura fuerint antiquati, oportet pedes claudicantes penitus desolari, ut humores & sanguis ibidem inclusi euacuentur in totum, incidatur ergo subtus ungula circa extremitatem ungulæ rosuetta, deinde uiolenter extremitates ungulæ extirpentur extrinsecus, & stuppa in albumine oui sufficienter infusa ponatur in uulnus, & pes totus optime fascietur, & sic dimittatur usq; ad diem sequentem. Postea uero aceto fortissimo aliquod uuln calido abluatur uulnus, & de sale minuto et tartaro impleatur et supponatur et superspergatur de puluere gallæ, myrti aut læntisci, qui carnes consolidant & humores cōstringuntur, abluto semper prius cum aceto uulnere. Et talis curatio fiat usq; ad carniū consolidationem, & ungulæ renationem, & semper caueatur pes læsus à sordibus & ab aqua. Ad idem aliud unguentum utendum post appositionem salis & tartari, consolidationem carniū prohibens fluxum humoris. Accipiat puluis olibani, mastichis & picis græcæ, & aliquantulum sanguinis draconis misceatur, cum cera noua liquefacta, & tantundem de seuo arietis, & bulliant simul, ut fiat unguentum. Calido utatur in cura prædicta. Et nota quod multe sunt infirmitates in quibus oportet ungulas desolari, in quibus omnibus est prædicta cura utendum. Item ad humectandum singulas ungulas ut leuius præparentur, accipiantur malua, perietaria, surfur & sesamum, & omnia in simul bulliant, & agitentur continue, ac de ipsa

coctione sufficienter calida ungula cum pecia inuoluantur.

De mutatione ungularum & cura eius,

Caput LIII.

Saepe accidit quod desidia marischalci humores concurfi ad pedes & diu inclusi tantum inter ungulam antiquantur, à tuello intrinseco separant, ex eundi niam quærentes. Accidit etiam aliquando quod ungula penitus & subito separatur à tuello, & cadit propter furorem multorum humorum ad ungulam discursorum, & quandoq; paulatim ungula se diuidit à tuello, & nascitur sequens noua ungula separantem quod accidit propter paucitatem humorum, cui sic subueniatur. Cura. Statim cum rosue sita circum circa uetus ungula inciditur aliquantulum, ubi iungitur cum nouella, ita quod uetus ungula dura nouam non premat, nec in aliquo lædat, deinde accipiuntur due partes seui arietis & tertia cere, bulliant simul agitando, & addendo aliquantulum olei, donec fiat unguentum, de quo aliquantulum calido bis in die noua ungula ungatur. Et nota quod hoc unguentum ualet ad renouationem & augmentationem omnium ungularum, sed caueatur semper à sordibus & ab aqua. Ungula uero quæ subito diuiditur à tuello et cadit, incurabilis creditur, sed talis cura probetur. Accipiat pix græca, olibanum, mastiche, bolus, sanguis draconis, & galbanum equali mensura puluerizata subtiliter cum duabus partibus seui arietis, & tertia cere agitando coquantur, deinde pannus lineus infundatur in eis, & de tali panno fiat capellum seu subcellare ad modum tuelli, in quo tuellus ponatur, & bis in die extracto capello tuellus abluatur cum aceto fortissimo tepesfacto, & iterum in capellum mittatur, & est ualde cauendum, ne tuellus ab aliquo duro tangatur, & quandoq; equus propter ungule amissionem recte stare non potest, & tunc fiat eidem stratum de longis paleis super quo pro uelle quiescat, & quia graue & tædiosum esset equo semper iacere, accipiat fortis pecia panni, uel fortificetur cum cingulis, & in capitibus optime ligetur.

ligetur cū funibus, à mediētate corporis usq; ad pectus sub eo ponatur, & funes ligētur ad trabes, taliter quod equus pedibus terram tēgat, & sustineatur ab eis, & in tantū eleuetur. Et nota quod hoc artificio potest equus iuuari, quando propter aliquod impedimentum recte stare non potest.

De diuersis inclauaturis & cura eorū, Cap. LV.

Fit quēdam species inclauaturæ lædens funditus tuellū intrinsecum, fit & alia, quæ transit inter tuellum & ungulam, intrinsecus tuellū minus lædens. Fit etiam tertiu, non lædens tuellum in aliquo, sed uiuam ungulam attingit & lædit. Prima species satis periculosa est pedi, quia tuellum lædit, quæ est quēdam tenerritas ossis ad modū ungulæ factæ, ungulam nutriens, & radicem ungulæ in se tenens. Cura. Si tuellus fuerit funditus nimis læsus, subuenitur ei salubriter, cū ungulæ dissolutione. Si uero fuerit parū lædens, discooperiatur cū ferreo instrumento. Sola ungula circa uulnus & in tantū circum circa læsionē de ungula funditus incidatur, quod læsio attingat & discooperiatur decenter. Quo discooperita subtilietur ungula sola circa læsionem, in tantū quod spaciū conueniens sit inter læsionem & ungulam, ita quod ipsa non premat, nec adhæreat læsioni. Quo factio uulnus cum stuppa & albumine oui impleatur, deinde curetur uulnus cū sale minuto, & aceto forti, & puluere gallæ ac myrti aut lentisci, ut dictū est in Cap. præcedenti. Si uero clauellus inter tuellū & ungulam transierit minus periculosus existit, quia tuellus non læditur nisi ex latere. Sic aut curatur inclauatura prius usq; ad uiuū funditus detegatur, incidendo per longum ungulam, & ampliando circa uulnus decenter, & circūcidatur ungula læsioni propinqua, ut uulneri nō cohæreat ullo modo. Inclauatura aut discoopta uulnus abluatur, cum forti aceto & impleatur de sale minuto, & cooperiatur cū stuppa in aceto posita, & cū pecia fascietur & curetur læsio bis in die, ut supra narraui. Si uero sit tertia species quæ non lædit tuellum, sed uiuū ungulam tangit &

ledit, fiat omnino idem, ut in secunda specie dixi, adiungitur tamen ei, quod discooperta prius inclauatura decenter exterius ungula incidatur, usq; ad lēSIONem clauellę, ut nihil turpitudinis uel alterius rei inter lēSIONem modo aliquo retinetur. Et nota quod omnes alię inclauaturę quę nō tangunt neq; lādunt tuellum intrinsecum, possunt leuiter curari, attentis prius lēSIONibus, prout debet, hoc modo seuū uel cēra uel olcū uel aliud unctuosum calida cum sale uel tartaro tritis fortiter mittatur in uulnus. Item ualet uligo cum olco agitata. Item ualet ad idem albumen oui cum aceto & olco agitatum. Et nota, quod omnes lēSIONes pedum & ungarum, quę accidunt occasione clauelli uel ligni uel alterius rei intrantis in uiuū ungulę, antequam ungula uel pes tangatur, inclauatura, inquiratur ut conuenit. Fiant etiam pulres de fursure seui & maluis, quę omnia bulliant cum aceto usq; ad spissitudinem, & calida quantum pati poterit in quadam pecia posita super pedem lēsum tigentur, & sic ā sero usq; ad mane uel e contrario d. mittantur. Nam hęc dolorē mitigant, & poros ungulę temperant & humectant, ut facilius ungula incidatur, semperq; ab equitatu aqua & sordibus caueatur. Accidit etiam aliquando inclauatura ex imperitia medicantis quę non bene attingitur, nec curatur. Vnde contingit quod putredo lēSIONis inclusa inter ungulam facit sibi uiam inter carnem & ungulam, ut exterius egrediatur rumpens carnem super pedem, ibiq; efficitur quoddam uulnus emittens putredinem, quod uulnus curari debet, ut scilicet in capite eodem dixi. Inclauatura tamen iterum requiratur & attingatur usq; ad uiuum, deinde curetur ut in alijs clauaturis dixi.

De morbo qui dicitur ficus & cura eius,

Caput LVI.

Accidit quandoq; quod pes leditur subtus ungulam in medio sole ex ferro uel alia re dura intrantem usq; ad tuellum, ex quo tuellus leditur, ex qua lēSIONe cū ungula non inciditur

inciditur circumquaq; ut debet, nascitur super tuello quædam carnis superfluitas, quæ superat solæ superficiem ficus uulgariter nominatur. Cura. Prius de ungula quæ circa uulnus incidatur in tantum quod fiat conueniens spaciū inter solam pedis & ficum, postea usq; solæ superficiem incidatur ficus, extracto sanguine, spōgia marina super ficum ligetur, ut ipsa ficus usq; ad tuellū funditus corrodat, & spongia non moueatur donec ficus fuerit in totum corrosus, postea uero curetur læsio, ut dictum est in alijs læsionibus pedum. In defectu tamē spongiæ ualet puluis asphodelorum uel rei alterius corrosiue, prædicto resalgari excepto, quod immoderate uiolentum existit. Et est cauendum ne ibi coctura omnino fiet, nam tuellus propter teneritudinem suam posset taliter lædi quod ungula diuideretur ab ipso.

De generalibus ægritudinibus equorum;

Caput LVII.

I Equus claudicans de pede anteriori, si nō premit terram nisi cum puncta pedis in ungula patitur. Equus claudicās si non plicat posticalia uel iuncturas, circa iuncturas est læsio. Si equus claudicans antcrius in reuolutione à dextris uel à sinistris fit claudicator, in spatulis dolor existit, si equus posterior claudicans in sua reuolutione fit claudicator, in ancha fit passio. Si equus portans dorsum depressum uersus terrā facit passus in gressu minutos & crebros, pectoris læsione grauatur. Si equus antcrius claudicans, cum quiescit ponit pedem claudicantem ante alium subsistens super posteriorem, non sustineat se nisi in puncto pedis posterioris & in suo motu iuncturam non plicat, in iunctura est læsio. Si equus habens anticar, flatum narium emittat frigidum, & habeat oculos quotidie lachrimātes quasi mortuus iudicatur, equus habens infirmitatē cimorræ uel uermis uolatiui in capite emittens per nares humores cōtinuē uelut aquam pinguem & frigidam uix euadit. Si equus habens infirmitatem aragaci, emittat in tantū per

stercora liquefacta, quod nihil in eius uentre fimi remaneat, & per effusionem non cessat infirmitas, in proximo morietur. Si equus habens ægitudinem uularū subito & uiliter redigitur in sudorem, & membra eius omnia tremant, nō uidetur euadere posse. Si equus habens ægitudinem frigiditatis, caput inflatum, & habet oculos tumidos, & caput desert ualde deorsum pendens extremitates auricularum pendentes & frigiditas, & nares etiam frigidas, uix aut nunquam euadet. Si equus patiens morbum strangulonis cum difficultate aut sonitu narium, aut gutturis spiritum emittat, & totū guttur inflatumq; difficile liberatur.

De mulis, Cap. LVIII.

Siquem mularum genus creare delectat, equam magni corporis solidis ossibus, & forma egregia debet eligere, in qua non uelocitatem, sed robur exquirat, eius ætas à quadricennio usq; ad decennium existat. Ex equo & asina uel asino & equa muli creantur, sed generosius nullum est huiusmodi animal, quam quod ex asino & equa nascetur. Admissarius ergo asinus sit huiusmodi, corpore amplo & solido, musculofo, strictis & fortibus membris, nigri uel murini coloris aut rubei, qui tamen si discolores pilos in palpebris aut auribus gerit, uariabit sobolis plurimum colorem: minor triennio, maior decennio, non debet admitti. Si asinus uisam equam fastidit, ostensam prius asinam donec uoluptas sollicitetur postea subducimus. Et tunc equam incitata libido non spernet & raptus illecebris sui generis in permixtione consentiet alieni. Aetas muli cognosci, ut equorū dicitur. Si nascantur & morantur in montibus ungula duræ fiant, si uero in palustribus aut uliginosis nati sunt ungulas habent molles, & ideo tales cum anniculi sunt debent à matre repelli, & per minores asperos pasci, ut eorum ungula durecant, & ne itineris laborum in ætate tenera solidatæ contemnent, mensibus duodecim ut equi, moratur in uentre matris.

Accidunt

Accidunt illis ægritudines aliquæ, sicut equis, quæ cognosci & curari possunt, ut satis plene dictum est in tractatu equorum.

De asinis, Caput LIX.

Asinorum genus qui uult facere bonum, primo uidendū est ut mares fœminasq; bona ætate sumat, firmas omnibus partibus corporis, amplo semineo bono, ex his locis in quibus optimi existunt. Horum genera sunt duo, unū ferum quod uocant onagros, in Phrygiâ & Licaonia, ubi sunt greges multi feri, alterum mansuetum, ut sunt in Italia omnes. Ad seminationem onagri idonei eligendi sunt, masculus & fœmina. E sero fit mansuetus facile, è mansueto ferus nunquam, semper enim similes parentibus nascuntur. Comodè pascuntur farre & fursuribus hordeacijs, admittuntur ante solstitium æstiuū ut in eodem tempore alternis annis pariant, 12 enim mense conceptum semen reddunt pregnantæ. Opere alleviandæ sunt pregnantæ ex labore, cò quod natione deteriorẽ reddit; mares uero labori alleviandi non sunt, cò quod remissione laborum deteriores fiunt, in pastu ferè eadem seruanda sunt quæ in equis. Remouendi à matre proximo anno, noctibus patiantur esse cum eis, & leuiter campistris laqueati habeantur iuncti, tertio anno domari incipiunt & instrui ad eas res quas quisq; eos uult habere in usu, nam aliqui eos non eligunt nisi ad hoc ut onera portant, alij ut molas ducant, nonnulli eos ad uehendum d'sponunt, & plerique ad arandum ubi leuis est terra. Accidunt eis aliquæ ægritudines quæ cognosci & curari possunt, ut in equis curantur.

De bubulis & grege bouum quales debent esse tauri & uaccæ. Caput LX.

In bubulo genere gradus ætatu quatuor esse dicuntur, prima uitularū, secunda iumentorū, tertia boiū, quarta uetulo rum. Qui gregē armentorū emere uult, obseruare debet primū, ut sint uaccæ ad fructus ferēdos ætatis potius integræ quam imperfectæ

imperfectæ, bene compositæ, ut omnia membra sint grossa, inuicem sibi respondeant, altissima forma corporum, uteri capax & longi, lata fronte, oculis nigris & gradibus, pulchris cornibus, & præcipue nigris, pilosis auribus, compressis malis, pallearijs maximis, apertis naribus, ceruicibus grossis & longis, & collo latis cruribus nigris & paruis, cauda profusa usq; ad calces, in inferiori parte frequentibus pilis subcrispis, rectis genibus, uirgulis breuibus, & paribus, corio ad tactum non aspero neq; duro, sed grosso, potissimum nigro, inde rubeo, tertio caluo, quarto albo. Mollissimus enim hic est, primus durissimus. Cæterum mediæ ætatis, maxime triennæ, quia usq; ad decennium foetus procedit, ex his utilior. Tauri cognoscuntur his signis, ut sint alti atq; uigentibus membris, ætatis mediæ, & magis qui in iuuentute minor est, quam qui declinant ad senium, parua facie, paruis cornibus, tortosa uastaq; ceruice, uentre substricto, & qui ex his orti sunt respondent ad parentum speciem, ex quibus regionibus nati sunt, refert, meliores enim in una, deteriores inueniuntur in alia, ut experientia docet.

Qualiter uaccæ ad tauros submitti debent,

Caput LXI.

His armentis hyeme maritima, æstate opaca & frigida paremus montana maxime, quia melius frutecis & inter nascente herba saturantur, quamuis circa fluuios recte propter amœna loca pascantur: foeturae tamen aquis tepidioribus adiuantur, unde utilius habentur ubi pluuialis aqua tepentes format lacunas, ut ait Palladius. Stabula utilia sunt saxo uel glareis aut arena uel lapidibus strata, de uexa aliquantulum, ut elabi possit humor. Parti meridianæ aduersa, propter flatos glaciales, quibus aliquis obsistere debet obiectis. Cauere oportet ne aut angustius stent aut feriantur aut concurrant, & quia eas æstate tabani concitare solent & bestiolæ quædam minutæ sub cauda, ne concitentur, inclaudantur septis. His substerni oportet frōdes uel stramē, aliud uē
in cubi

in cubilia, quo mollius quiescāt, æstate ad aquā bis appellandæ sunt in die, sed hyeme semel, cum parere cœperint quod fieri solct mēse aprili, iuxta stabulū pabulum seruari oportet integrum, quod regrēdientes degustare possint, ut sufficere possint tributo laboris & laetis, fastidiosæ enim propter paritū sunt. Et prouidendū quo recipiant se ne frigidus locus sit, alior enim & fames eas macrescere cogit, & nocte lactantes cum matribus non cubent, obteruntur enim, ad eas mane adigi oportet, ut cum redierint à pastu. Custos diligēs debet uetulis & sterilibus amotis reparare nouellas & steriles aratro & laboribus deputare. Si quæ amiserunt uitulos, eis supponere oportet eos, quibus non satis præbent matres.

Qualiter & quando uaccæ submitti debent, Caput LXII.

Propter foeturā hoc seruare debere ait Varro, ante admisuram per unū mensem cibo & potu se nō impleant, quia astimatur facilius macræ cōcipere. Cōtra tauri duobus mēsis ante admissurā herba, palea & fœno debent fieri pleniores, & secerni à fœminis, deinde in gregem redigi mense maio circa finem uel toto iunio & initio iulij, secundū Palladium, ut quæ tunc cōcipiunt temperatissimo tempore anni pariant. Vaccæ enim decē mēsis sunt pregnantēs, ante binam ætatem eis taurus non debet admitti, ut triennæ pariant. Afferunt græci si mares creare uolueris si nistrū tauri in coitu ligandum testiculū, si fœminas dextrū, eo quod semen dexter generet masculum, sin. ster fœminam. Tauri diu ante admissuram sunt abstinendi, ut cum tempus erit admittendi acrius in causas feruoris incumbant, sexaginta uaccis duo tauri secundum Varronem, sed Palladius ait quod quindecim uaccæ sufficiunt uni tauro. Si abundātia pabuli est in regione qua pascimus potest annis omnibus in foetura uacca submitti, sed si deest sunt alternis annis onerandæ, maxime si alicui operi consueuerunt seruire.

Kk

Qualiter

Qualiter uituli debent teneri, & quando castrari & domari, Cap. LXIII.

Vm creuerint uituli leuande sunt matres, pabulo uiridi obijciendo in praeceptis. Item his ut fere in omnibus stabulis lapides substernendi sunt, uel quid aliud ne ungulae putrescant, ab equinoxio autumali una pascuntur cum matribus. Castrare non debent ante biennium, quia difficulter si ante feceris se recipiunt, qui autem postea castrantur duri & inutiles fiunt. Castrantur autem secundum modum Palladii sic: alligato enim uitulo, ac deiecto testiculo, scissa pelle clauduntur, ignitis securibus aut dolabris, uel quod est melius formato ad hoc ferramento, ut gladii similitudinem teneat, ita enim circa ipsam regulam ferri acies imprimitur, unoque ictu moram doloris beneficio celeritatis assumit, & uitis uenis & pellibus à sanguinis fluxu cicatrix quodammodo cum ipso uulnere nata defenditur. Vulnere uero castratorum cinere sarmenti & spuma liniuntur argenti. A potu castratus abstineatur, & cibus pascatur eximius & sequente triduo ei praebeantur arborum tenere summitates, & fruteta mollia, & herbae uiridis coma. Pice etiam liquida mixto cinere puto uel fine, ferro ignito castrantur, sed si cum ferro acuto ignitus fiat non est necessaria praesens cura. Semestribus uitis dantur furfures tritici & farina hordei, & tenera herba, & ut bibant mane & uespere currentur. Circa finem martii uel aprilis initium domandi sunt boues trimi, nam post quinquennium domari non possunt, aetatis duritia repugnante. Capite ergo statim domentur, qui quidem prius cum teneri sunt frequenter manus attritione mansuescant, sed stabulum noui boues largioribus spacijs habere debent, ad stabula ducantur, quorum si nimia fuerit asperitas uno die atque nocte uinculis & ieiunijs uincantur seu mitigentur. Tunc appellationibus & illecebris oblаторum non à latere neque à tergo pertrahet, sed à fronte accedens bubulcus, admulceat nares & terra pertrahet, si tamen ne aliquē calce uel cornu percutiat, quod uitium si in
primor

primordijs affectauerit obtinebit. Aliqui eos inter se iungūt & docent eos onera leuiora portare, & quod utile est si arationi parandas subactō prius solo exercendi sunt in arena. Quos ad uecturā parafac primū inania ducere plaustra, & si possis per uicum aut oppidum ubi sit strepitus ducas, & quē feceris dextrum fac etiam sinistrum, & sic laboranti requies erit. Vbi terra leuis est non fortibus bobus, sed uaccis & asinis uti possumus. Et in leui plaustro similiter & ad molam olei facile, ut nouus labor adhuc tenera colla nō quasset. Expedition aut domandi ratio est, si asperum bouē mansueto & ualido boue iungas, quo ostendente, facile ad omnia cogetur officia. Si post domituram decumbet in sulco non afficiatur igne uel uerbere, sed potius cum decumbit pedes eius ita ligentur uinculis, ut nō possit progredi aut stare uel pascere quo facto siti uel fame lassatus carebit hoc uitio.

De bobus qualiter debent emi & de cognitione ætatis eorum, Cap. LXIII.

IN bobus emendis hæc signa expectentur, ut sint nouelli, quadratis & grandibus mēbris, solidi corporis, musculis ubiq; surgentibus, magnis auribus, lata fronte, & crispa, labijs oculisq; nigratib. cornib. robustis, ac sine curuatura prauitate, limatis patulis narib. & summa ceruice coriosa atq; cōpacta, palearibus largis & gēua circa fluētib. pectore grādī, armis robustis, uētre non paruo, porrectis lateribus, latis lūbis, dorso recto et plano crurib. solidis et neruosis, & breuib. ungulis, magnis caudis, lōgis & setosis, pilo totius corporis denso et breui, rubei maxime coloris & fusci. Melius aut boues et de uicinis locis cōparabimus, qui nō illa soli aut aëris uarietate terrētur, uel si hoc deest de locis similibus ad similia trāferemus. Illud est enim ante omnia curādū, ut uirib. ad trahēdū cōparētur æquales, ne ualētiorib. robur alteri procuret exercitū, in morib. aut hæc cōsideranda sunt, sicut arguti, māfueti horlamēta timētes, clamores et uerbera, cibū appetētes. Sed si regionis

tio patitur nullus cibus est melior quam uiride pabulum, ubi uero deest, ex ordine ministratur quo pabuli copia, & laboris coget accessio. Tenendi sunt boues in talibus stabulis, ut de uaccis dictum est supra, uidelicet stratis & bene clausis, ut pedes ungulæ conseruentur illæsi, ac ipsi defendi possunt à zentalis, mustis & tabanis. Aetas ipsorum cognoscitur quando mutant dentes anteriores post annum completum ante decem uel octo menses, deinde post sex menses successiue mutant proximis, donec in tribus annis mutauerint omnes, & tunc in bono statu existunt in quo perseverant usque ad decem uel duodecim annos, & uiuunt usque ad quatuordecim uel quindecim annos, & cum sunt in statu dentes habent, pulchros longos & æquales, & cum senescunt minorantur & demigrantur ac corroduntur.

De infirmitatibus bouum & cura ipsorum, Caput LXV.

Sciendum est quod ægrotudines multæ accidunt bobus, quarum una est, quod in capitibus ipsorum multiplicatur rheuma, quæ uulgariter dicitur gutta robea. Et fit ex superflua commestione, & potu, proprie nimis humidarum herbarum, ex nimia requie & aeris humiditate superflua. Et cognoscitur quia inflatur eorum uultus & oculi. Ex quo bos moritur, si non curetur, sed curatur, quia statim phlebotomandus est bos infirmus, de uena quæ est sub lingua, scilicet quod duæ glandulæ quæ sunt ibi signentur in pluribus locis cum puncta cutelli bene incidentis, ita quod multus egrediatur sanguis, & cum thure fiat fumigium ad nares eius. Item accidunt eis febres ex immoderato labore aut calore. Et morborum causæ in bobus, ut ait Varro, hæc ferè sunt quod laborant propter æstus, aut propter frigora, aut propter nimium laborem, uel e contra, propter nullam exercitationem, aut si cum exercueris statim sine interuallo cibum aut potum dederis. Et cognoscuntur cum feбриunt, quia sunt calidi tæti & maxime in lingua & auribus, & anhelitus ipsorum est spissus & calidus

& calidus. Quibus subueniri debet cum regimine frigido, scilicet
 quod à labore omnino cessent, & in loco frigido teneantur, de fron-
 dibus salicum & uitis cooperti, comedant frondes salicum, & fri-
 gidas herbas & hordeum infrigidatū, & si uidebuntur nimis re-
 pleti de ipsorum sanguine minuatur. Item bibant aquam malorum
 acrium & prunorum & ipsa mala & pruna edant, uel secundum
 Varronem curetur hic morbus, quod perfunditur aqua & perun-
 gitur oleo & uino tepesfacto, & sustinetur cibo & iniicitur aliquid
 ne frigidus cedat sitienti aqua frigida, datur, si hoc non proficitur,
 demitur sanguis maxime à capite. Item oppilatur & ingrossatur
 splen ipsorum de quo non liberantur, sed diu sic infirmi existant. Et
 cognoscuntur quod bulliunt siue tussunt & maxime cū trotare co-
 guntur. Item instantur boues constipatione uel uentositate in ipso-
 rum uentribus generata, & cognoscuntur quod si manu uel digito
 superfluo uellis, quæ sunt iuxta posteriores anchas percutiuntur, so-
 nat ut tympanum uel uisu inflati apparēt & dolore torquentur, &
 quandoq; in terram se prosternūt & libenter iacent. Curantur au-
 tem cum clysteri uel canulo, de quibus dictum est supra cum tracta-
 batur de doloribus equorum, uel cum manu pueri oleo unctæ extra-
 hantur feces, uel incidatur uena caudæ cū acuto cultello, per qua-
 tuor digitos longe ab ano de subis. Item lædūtur in collo ex nimia
 oppreſsione indecentis iugeris, & maxime cum pluuiæ ceciderint
 super collum. Et quandoq; fit ibi ruptura propter humores ibi con-
 cursos quæ curatur cum medicinis consolidatiuis carniū, & gene-
 ratiuis cutis stipitis in curis ægritudinum equorum in pluribus locis
 & etiam cum alijs quibus marischalci boum utuntur, & præcipue
 cum unctione agrippæ intrantibus in pedibus ipsorum, uel alibi casua-
 liter ex quibus claudicare cogūtur, & curantur ut extrahatur quod
 intrauit in pedem uel in aliam partem, cum radicibus arundinis tri-
 tis, uel cum radicibus dictamni superpositis, & pecia fastiatis, uel
 cum alijs medicinis de læsione spinæ scriptis in tractatu equorum,

et curantur ut plene dictū est ibi. Itē accidunt eis multæ aliæ ægritudines occultæ et aliquæ manifestæ, et laxitudines quæ proueniūt ex nimio labore atq; calore, quæ cognoscuntur ex eo quod nō comedūt, uel solitū modū comedēd' mutant, et libenter iacent, et ex calore linguā extrahūt, et multæ aliæ mutationes possunt in eis uideri ab his qui eos sanos et incolumes cognouerunt. Ioues autem sani fortes et agiles cognoscuntur, quia facile se mouent cum tanguntur uel punguntur, et habent membra grossa, et auriculas eleuatas, pulchri et fortes autē generaliter cognoscuntur si omnia membra grossa sunt, et sibi inuicē bene respondent, possunt etiam aliæ infirmitates accidere bobus, quas cognoscere possunt et curare nouerunt optimi marischalci boum, qui multis annis in talibus sunt experti. Ego autem ea quæ fere scire potui fideliter scripsi.

De diuersitate & uarietate boum & uaccarum
& de omni utilitate ipsorum,

Caput LXVI.

LX genere boum aliqui sunt nigri, magni, fortes et quasi indomiti, qui bubuli uocantur, non bene habiles ad plaustra et aratro, sed in trahendis per terram magnis ponderibus exercentur, ligati artificialiter quibusdam catenis, libenter morantur in aquis. Eorum coria non sunt adeo bona, ut aliorum boum, licet ualde grossa sunt. Et eorum carnes nimis melancholicæ sunt, et ideo non multum bonæ, neq; boni saporis, et licet crude satis sint pulchre, tamen coctæ turpes efficiuntur. Item alij sunt boves quibus contrarium utimur, quorum quidam sunt maiores qui propriæ locis planis conueniunt, quidam minores qui magis proprie exercentur in montibus: et quidam sunt in magnitudine ac paruitate medij, qui utrisq; conueniunt locis. Amplius quidam sunt minores, quorum carnes temperatæ complexionis sunt, ideo humano corpori nutrimentum bonum præstant, et in corroboratione et sanitatem conseruant. Alij sunt etatis perfectæ, qui proprie

propter eorum uires sunt laboribus deputandi, eorum coria pro so-
 leis calciamentorum sunt optima, & eorum carnes mediocriter
 melancholicæ nō multum conuenientes, nisi habentibus stomachum
 fortem & calidum, & in his qui grauibz laboribus exercentur,
 sunt & alij senes qui ad labores sunt pigri, & minus utiles quā
 perfecti, eorum carnes nimis melancholicæ & indigestibiles iudi-
 cantur, sed eorum coria bona sunt, & præcipue si sunt grossa cor-
 nua boum, sunt pestinibus apta, ossa taxillis, & paruorum culte-
 lorum manubrijs & eorum fimus stercorandis agris & arboribus
 ac uineis, & imbuendis gernarijs & quibusdam uasibus & cani-
 stris. Item uaccarum quædam sunt magnæ uel mediæ, quæ ab omni-
 bus hominibus tenentur propter utilitatem generandorum & nu-
 triendorum uitulorum & boum, qui plaustis & aratris humano
 generi necessarijs deputantur. Quarum carnes & coria sunt simi-
 lia masculinis, sed earum lac licet ad esum & caseum bonus sit, non
 tamen eis tollendus sed pro nutrimento uitulorum, quorum uita ui-
 res & augmentum optatur, matribus dimittendus, Aliæ uero uaccæ
 sunt parue, quæ solæ propter lac & caseum retinētur, & ideo post
 partum quindecim diebus elapsis occidendi sunt uituli & esui ho-
 minum deputandæ, quorum carnes temperatæ ac digestibiles ual-
 de sunt, & opt. me his qui in quiete morantur. Lac uero & caseus
 satis humano esui competunt, licet non adeo perfecti ut bouina
 existunt. Eligendæ autem sunt tales uaccæ quæ non nimis parue
 sunt, & ubera magna habent.

De ouibus quales emi & eligi debent, & de
 cognitione sanitatis ipsarum ac infir-
 mitatis, Cap LXVII.

Ves bonæ cognoscuntur ab ætate, si neque uetulæ
 sunt, neque meræ agnæ, nam alere nondum pos-
 sunt, nec dare fructum. Sed ea melior ætas est quam
 sequitur spes, quam ea, quam mors. Item cognoscitur à forma,
 nam

nam ouem esse oportet corpore amplo, quæ lana multa sit & molli, uillis altis & densis toto corpore, maxime circa ceruicem & collum, uentrem quoque; ut habeat pilosum esse oportet. Cruribus humilibus, caudis prolixis, in Italia, sed in Siria breuibus. Item cognoscuntur ex progenie si agnos solent procurare formosas. Sanitas & infirmitas eorum cognoscitur, nam si aperiantur earum oculi & uenæ sint rubicundæ & subtiles, sunt sanæ. Si albæ uel rubicundæ & grossæ sunt infirmæ. Item si capite in pelli colli & ante tractæ uix trahi possunt sunt sanæ, sed si sequuntur facile, sunt infirmæ. Item si manu capiuntur in schina prope anchas & stringuntur, nec flectuntur, sunt sanæ & fortes, si flectuntur sunt infirmæ. Item si audacter uadunt per uiam, sunt sanæ. Si moleste capite inclinato sunt ægræ.

Qualiter debent teneri & pasceri ac in quibus locis, Caput LXVIII.

DE pascione primum uidendum est, ut per totum annum recte pascantur intus & foris. In stabulo idoneo sint, non uentoso, quod magis ad orientem quam ad meridiem spectet, ubi stent solum oportet esse uirgultis aut paleis aut alijs straminibus stratum atque decliuum, ut mundari ac purum fieri ab humiditate urinae facile possit, non enim solum ea uilgo lanas corrumpit ouium, sed etiam ungulas scabras fieri cogit: cum aliquot dies steterint, subijcere oportet alia uirgula uel paleas, quo melius requiescant, purioresque sint, libentius enim ita pascuntur. Faciendum quoque infirmis, & his qui agnos paruos habent secreta septa ab alijs, quo eas recludere possis, hæc autem magis in uillaticis gregibus sunt seruanda, nam in his quæ pascuntur in saltibus, custodes secum portant crates aut retia, quibus cohortes in solitudine faciant, ceteraque utensilia, longe enim & late & uarie in diuersis locis pasci solent. Pascua ouili generi utilia sunt quæ uel in noualibus uel in pratensioribus excitantur. Palustria uero noxia sunt, & syluestria dannosa

umbrosa, sal uero crebro oblatus in canalib. debet pecoris leuare fastidium: nam per hyemem si penuria est fœni uel paleæ, uicia uel facilius uictus ulmi uel fraxineis seruatis frondibus præbeatur. Aestiuis autem mensibus pascuntur sub lucis initio, cum grammis teneri suauitate roris mixtura comedat, quarta hora calescente potus puri fluminis præbeatur, uel putei aut fontis: medius sol ardores aut uallis aut arbor umbrosa declinet, deinde cum ardor infringitur & solum primò umbræ uespertini & horaroris humescit gregem reuocemus ad pascua. Prouidendum est in hoc genere ut pabuli ubertate saturentur, & longe pascuntur à sentibus quæ etiam lanam diminuunt, & corpus incidunt, sed canicularibus & æstiuis diebus ita pascendæ sunt oues ut capita gregis auertantur semper à solis obiectu. Hyeme autem uel uere nō solutis gelicidijs ad pascua prodire nō debent, nam pruinosa herba huic generi morbos creat, & tantum semel aquare sufficiet. Cum messes sunt factæ teneantur in stipulis, quod est utile duabus ex causis, nam & caduca spica saturantur, & obtrititis stramentis & stercorationem faciunt in annum sequentem, & segetes meliores. Per totam æstatem aurora surgente festinanter mulgeantur, ne solitum pastum perdant, & cum dies incaluerit, ducantur ut calor solis aut uetus urens non possit nocere eis. In uespere autem tam diu foris sint, quod recuperent pastum quem perdidērunt in die, & cum redierint semper prospiciatur ne sint calidæ cum in ouilibus includuntur. Si autem magnus feruor fuerit eant in proximis pascuis, ne si longius abierint non possint recurrere ad umbracula, nec pastores sinant eas importune aggregare tempore caloris si semper moderate dispergant, & cum adducantur calidæ non mulgeantur. Cum aurora apparuerit, mox agniculi ducantur ex umbraculis, ubi solici et custodiantur, cum uiderint mane telas arancarum oncratas aqua non permittant pascere. Si feruor fuerit & pluuia ceciderit, non sinantur iacere, sed ad celsiora ducantur ubi tangantur à uento semperq;

LI moucantur

moueantur. Cauendæ autem sunt ab herbis, in quas uenit arena. Et dicit pastor expertus, quod mense Aprili, Maio, Iunio, & Iulio non sunt dimittendæ multum pascere, ne nimium impinguentur, sed mense Septembri, Octobri & Nouembri post mediam tertiam sunt tota die dimittendæ in pascuis, ut impinguentur quantum possint, autumno debiles pretio quoque mutentur, ne imbecilliores eas hybernũ tempus assumat.

Quando debeant submitti arietibus, & qualiter, & quanto tempore sint pregnantes, & quales debent esse arietes, & quot oues sufficiunt uni, Cap. LXIX.

Mense Aprili prima est arietum admissura, ut agnos iam maturos inueniat tempus. Hybernũ: fit etiam mense Iunio, & etiam si fiat in mense Iulio nati ante hyemem conualescunt. Secunda fit admissura post medium mensem Octobris, ut pariant circa principium ueris, nascentibus herbis. Aristotiles asserit, si masculos creare uelis admissuræ tempore flatum septentrionis eligendum, & contra eum uentum greges pascendos, si foeminas generare uelis, austri captandos flatu, & in eum pascua dirigenda. Aliqui duobus mēribus ante arietes à coitu reuocant, & scem libidinis auget delectatio uoluptatis. Quidā coire sine discretionē permittunt, ut ei per totum annum foetura non desit, quamdiu admissura fit, eadem aqua uti oportet, quia commutatio aquæ & lanam uariam, & corrumpit uterum, ut ait Varro. Cum oues conciperint arietes secernendi sunt, quia cum sunt molesti obsunt, nec oportet pati minores quàm bimas saliri neque natum ex his idoneum est, nec non ipsæ sunt deteriores. Ouis pregnantis est centum quinquaginta diebus, itaque admissura fieri debet tali tempore, quod partus nascatur circa finem autumnii. Cum aer est modice temperatus, & primitus oritur herba imbribus prioribus euocata, eligendi sunt arietes candidissimi in regionibus illis, in quibus sunt oues albæ. Itē
mollioribus

mollibus lanis, in quibus non solum corporis splendor considerandus est, sed etiam lingua, quæ si maculis fuscatur, uarietatem reddit in sobole, & si nigra est, nigros creat. De albo quoque nascetur coloris alterius, de nigris nunquam potest alius creari, ut ait Columella. Eligemus autem arietem altum, procerum, uentre promisso & lanis candidis tecto, cauda longissima & lata, curtis cornibus, pronis ad rostrum lana, apertis auribus, amplo pectore, scapulis & clunibus latis, uelleris depressi, fronte lata, magnis testibus, ætatis primæ quæ tamen usque ad octo annos utiliter possit sufficere. Fœmina debet bima submitti, quæ usque ad quinquennium fœtura necessaria est, anno septimo deficit. Item ex progenie animaduertatur aries si agnos procreat formosos, centum ouibus unus aries sufficere fertur, & quotque sunt centenaria tot arietes sufficere, ait Varro.

Qualiter debent tondi & qualiter signari & quando, Caput LXX.

Mense Aprili locis calidis tondeantur oves, & serotini fœtus signentur, temperatis uero mense Maio celebranda est tonsura, & præcipue cum sudare incipiunt, quando cunque id fiat ab æquinoctio uerno ad solstitium, ut ait Varro, sed tonsas oves hoc modo iuuabis: Succum decoctum lupini, feces uini ueteris, eisque miscebis amurcam, quibus in unum corpus redactis, tonsas oves linire curabis, post iriduum, si mare uicinum est, littori mergantur extremo. Si uero alijs locis pascimus, aqua coelestis cum sale paululum decocta sub diuo debet ouium tonsarum & uncta membra diluere, hoc enim modo si curatur pecus anno toto, nec scabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur, & molles, sed tribus diebus per annum lotas oves oleo & uino ungere oportebit. Propter serpentes, qui plerumque sub præsepibus latent, cedrum uel galbanum uel mulierum capillos, aut ceruinum cornu frequenter uramus, sed quæ in tonsura plagam

Ll 2 accipit

accipit, his locis pice liquida liniatur, quidam in anno bis tondent, ut in Hispania, ac semestres faciunt tonsuras.

De cognitione ætatis ouium, Cap. lxxi.

Dentes ouium mutantur post unum annum & dimidium, scilicet duo anteriores, & postea per sex menses mutantur duo proximi, & postea mutant ceteros, ita quod eiciantur in tribus annis uel quatuor ad plus, & donec sint inæquales sunt iuuenes, quando æquales sunt in statu quando discaleatur, & minuuntur, & corrumpuntur sunt senes, & tunc in usus earum fit brevis gressus, & stant in bono statu usque ad octo annos, & quedam usque ad decem, si copiose pascantur, sed quæ famem patiuntur necessario cito senescunt.

Quando & qualiter debent mulgi & casei fieri, Caput lxxii.

Vsque ad festum sanctæ Michaëlis bis in die mulguntur oues, & postea semel lac elici potest, ne nimis pingues cum arietibus mittantur, ne importuno tempore foetus emitant, sed post coniunctionem arietum ut pingues fiant custodiantur, ut hora congrua ducantur ad pascua, & custodiantur per totam ætatem, festinanter mulgeantur aurora surgente, ut hora congrua ducantur ad pascua, omnes silentium teneant dum mulgeant oues, excepto magistro qui tantum necessaria loquatur. Cascum coagulamus sincero lacte, coagulis agni uel hœdi ad pellicula, quæ solet pullorum uentribus adherere, uel agrestis cardui floribus, uel lacte ficulneo, cui serum debet omne deduci, ut ex ponderibus urgeatur: ubi coeperit solidari opaco loco ponatur, aut frigido, & pressus subinde adiectis pro acquisita soliditate ponderibus trito & torrefacto sale debet aspergi, & iam durior uehementius premi potest. Post aliquos dies solidatæ iam formulæ statuatur, ita per crates ne inuicem se unaquæque contingat, sit autem loco clauso, & à uentis remoto, ut ténacitudinem & pinguedinem seruet.

Vitia

Vitia casei sunt, si aut siccus aut fistulosus est, quod euenit, si aut parum prematur, aut nimium salis accipiat, aut calore solis utatur; Item recenti caseo cōficiendo aliqui uirides nucleos pineos terunt, atq; sic lacte mixto congelant, aliqui cuminum tritum frequenter colatum congelant, qualecunq; etiam sapore uelis efficere, poteris adiecto quod elegeris cōdimentis seu piperis cuiuscunq; pigmenti.

De morbo ouium & cura eius, Cap. LXXIII.

Nascitur eis gossium sub gula ex fluxu humorū à capite descendentiū, & perforatur ibi pellis, & inde quasi aqua paulatim egreditur, & curantur. Item patiuntur grossi-
tiem splenis, & inflantur, & hoc sæpe de mense Maio & Aprili ex multitudine sanguinis grossi & uiscoli, ex quo sæpe subito moriuntur, & confert eis unum stetum, ut uulgo uocant, duorum digitorum, ponetur inter nares, & facere quod multū egrediatur sanguis, ex quo quædam liberantur, & quædam nihillominus moriuntur. Item patiuntur febres quæ cognosci & curari possunt, ut dictum est de febribus in tractatu bouum, possunt etiam eis aliæ accidere ægri-
tudines, quas cognoscere & curare pastores nouerunt expertissimi, qui eorum temporum in sola custodia ouium exercentur, in talibus solummodo student.

De agnis qualiter teneri debent, & quomodo castrari, Caput LXXIIII.

Cum nascuntur agni unaquaq; septimana per mensem saldetur eis, deinde postea omni tēpore quintadecima die. Quando autem separantur à matribus, mox tondentur propter pediculos, uel quia melius crescunt, & unaquaq; hebdomada sal detur eisdem, circa natiuitatem domini iunguntur cum matribus, ut hoc de agnis Palladius dicit. Varro autem ait: Cum parere incipiunt oues, pastores eos injiciunt in ea stabula, quæ ad

eam rem habent seclusa, ibiq; agnos recenter natos ad ignem appo-
nunt, & per biduū aut triduum retinent cum matribus dum cogno-
scunt matrē, & pabulo se saturant, deinde cum matres ad pastū cū
grege prodeunt, retinent agnos, qui cum creati ad uesterum fue-
rint, aluntur lacte, & rursus seccruntur noctu à matribus ne cōcul-
centur. Hoc idem faciunt mane antequam matres ad pabulū exeāt,
ut agni fiant saturi lacte circiter decem dies, cū praterierint palos
affigunt, & ad eos alligant libro & corice, aut qua alia re leni di-
stantes, ne tota die cursantes inter se teneri delibent aliquod mēbro-
rum. Si ad matris mānam nō accedent admouere oportet, & labra
agni ungere butyro, aut adipe suillo, & olfacere labra lacte: diebus
post paucis, obijcere his uitiam molliam, aut herbam tenerā anteq̃
exeat pastum, & cum reuertuntur & sic nutriuntur quo ad facti
sunt quadrimestres, interea matres eorū his temporibus nō mulgēt
donec depulsi sunt agni à matribus. Diligentia est adh. benda, ne de-
siderio senescant, itaq; deliniendū in nutritatu pabuli bonitate, & à
frigore & aestu ne quid laborent curandū. Cū obliuione iam lactis
non desiderant matrem, tum deniq; compellendi in gregem ouium.

De utilitate ouium & agnorum,

Caput LXXV.

Utilitas ouium magna est, nam ex pilis earum fiunt indu-
menta necessaria & delectabilia ad hominū salutem & ui-
tam, qui quanto sunt subtiliores, tanto meliores & maio-
ris pretij, ex pellibus cum pilis fiunt pellicae pannorum tempore
frigoris oportune, & ex ipsis depilatis fiunt calciamenta, & car-
ni ipsarum lac adiunctū est conueniens, & satis salubre, qui quan-
to recentior est, tanto melior est, & quanto spissior, tanto ampli-
oris est nutrimenti. Et ipsius aquositas quae est serum est solutiua
uentris & choleram educit ab eo. Cascus autem qui ex eo fit nutri-
mentum est corporis humani, qui quanto recentior est, tanto me-
lior est, & quanto uetustior & durior, tanto peior, & qui ex eo
est nimis

est nimis salitus uel nimis uiscosus uel nimis frangibilis non est bonus, ut ait Rasis, sed ille bonus est qui tenet medium inter utrūq. Caro autem huius pecoris est indelectabilis saporis & humida nimis, atq; inconueniens est nisi sorte uillioribus rusticis assuetis, qui continuis laboribus exercentur, agnorum uero caro satis est conueniens cum fuerit à lacte remota, sed castratorum optima, nutrimentum bonum & multum præbens, si annalis fuerit ut ait Auicenna. Sed si eam ætatem exceßerit fit deterior, & quanto uetustior, tanto peior, & ad digerendum durior. Pelles autem & lanæ agnorum sunt optimæ, atq; ad operimentum humani corporis aptiores quam matrum.

De capris, hircis & hœdis, qualiter debent eligi, & quanto tempore sint pregnantes
& de ipsarum utilitate & ætate,

Caput LXXVI.

Vi caprinum gregem constituere uult, in eligendo animaduertere oportet, primo ætatem, ut eam pareret quæ iam ferre possit fructum, & de his eam potius quæ diutius, nouella quam uetus utilior est. In forma uidendum, ut sint formæ magnæ, corpus leue, crebro pilo, sub mento duas ut mammillas pensiles habeant, quia hæ sæcundiores sunt, ubere grandiore sint, & lac multum & pingue habeant. Hircus cum similibus sub mento mamillis, gurgulione longi, breui pleuatiq; ceruice, auribus flexis & grandibus, paruo capite, nitido, spisso & longo capillo. Ad incundas fœminas ante annum congruus est hircus, non aut durat ultra decennium, ex capris meliores sunt quæ bis pariunt, ex his potissimum mares sunt eligendi ad admissuras. Hinc pecori stabula meliores sunt quæ spectant ad hibernos solis ortus, quæ lapide aut teste sunt strata, ut caprile minus sit uliginosum aut

aut lutulentum. Item substernantur uirgultis, ne obliantur tencri,
 & pasci hoc pecus debet quasi ouillum, sed habet propria quædam
 quod potius syluestribus saltibus delectantur quàm pratis, studio=
 se enim de agrestis saltibus pascuntur, atq; in locis cultis uirgulta
 carpunt, itaq; à carpendo capræ dicuntur, ideoq; in lege locationis
 fundi excipi solet, ne colonus capram in fundo pascat: post autum=
 num exigunt in gregem hircos, quia quæ concipit post quartūmen=
 sem reddit tempore uerno, hœdi cum trimestres sunt facti submit=
 tuntur, & in grege incipiunt esse, satis magnum putant esse circi=
 ter quinquagenas, eo quod capræ lasciuæ sunt, & se dispergunt, cō=
 tra oues se congregant ac condesant in locum unum. Singulis de=
 cem capris singuli sufficiunt hirci, ultra octo annos seruandæ non
 sunt, nam hoc genus longiori sterilescit ætate. Sanas capras nemo
 promittit, nunquam enim sine febre sunt (ut ait Varro.) Accidit
 etiam sæpe ut in corporibus uulnerentur, quibus subueniendum est,
 eo quod inter se cornibus pugnant, ac etiam spissis spinosis locis pa=
 scuntur, quibus subueniendum est, ut in curis uulnerum equorum
 dictum est plerisq; capitulis. Vtilitas caprarum est præcipue in pel=
 le & lacte ac hœdis, nam & ex ipsarum pellibus fiunt optima cal=
 ciamenta, & equorum sellæ operiuntur, lac ipsarum multum est &
 humano corpori optimum, & præcipue non coagulatum, parum ca=
 seitatis habens, & qui ex eo fit caseus non est adeo laudabilis ut o=
 uium, earum carnes nimie siccitatis ad digerendum duræ existunt,
 ideoq; malæ. Sed hœdorum carnes sunt oportunæ ad salutem
 & delectationem, & præcipue lactatium, & ex ipso=
 rum pellibus fiunt optimæ chartæ, ac delicata cal=
 ciamenta, his conuenientia, qui uolu=
 ptuose uiuere cupiunt.

De scrophis

De scrophis, uerribus, & suibus, quales debēt eligi, & qualiter teneri, & quanto tempore sunt pregnātes, & de ipsarum sanitate & utilitate, Cap. LXXVII.

Verres eligendi sunt uasti & ampli corporis, sed rotundi potius quam longi, uentre & clauibus magnis, rostro breui, ceruice glādulis spissa, unius coloris potius quam uarij, libidinosi anniculi qui usq; ad quadrienniū inire fœminas possunt. Scrophas uero longi lateris debemus eligere, & quibus ad sustinendum foeturae onus se magnus uenter effundat, cætera uerribus similia. Sed in regionibus frigidis depressi nigriq; pili sint, in tepidis qualescunq; sint nihil refert. Item ex bona progenie ut porcos multos pariat, hoc genus in omnibus locis haberi potest, melius tamen agris palustribus quam siccis, præcipue ubi arborū fructuosior sylua suppetit, quæ subinde maturis fructibus alterna per annū mutatione succurrat, locis maxime graminosis & cannaū radicibus nutritiur. Sed deficientibus alimentis per hiemem præbenda sunt pabula glandium, castanearum, & similium, uel faba uel hordeum uel frumentum. Hæc enim non solummodo pinguedinem efficiunt, sed etiam carni uicundum saporem addunt. Aestate mane & antequam aestus incipiat subgunt in locum umbrosū, maxime ubi sit aqua, post meridiem rursus lento feruore pascuntur, hyberno tempore non prius exigunt pastum quam pruina euauit, & liquefacta est glacies. Porci gregatim more aliorū pecudum claudendi non sunt, sed aras sub porticibus faciemus, quibus mater unaquæq; claudantur, quæ aræ superiori sint parte detectæ, ut libere numerum pastor exploret, & oppressis à matre foetibus sæpe subueniat subtrahendo. Curabit autē ut foetus proprios cum unaquæq; præcludat, plus uero quam octo (ut Columella dicit) nutriri non debet. Palladio autem sex sufficere uidetur, quia licet plures ualeat educare, tamen maiore numero onerata ante tempus deficiat. Varro ait, quot tot porcos parere potest, quod mamas habet, si minus pareat esse por-

tentum. In quo illud antiquissimū fuisse scribitur, quod sus Aeneas Le-
uin. triginta porcos peperit albos, nutricari octo porci paruuli pos-
sunt primo, incremento facto à porcis dimidia pars remoueri, quia
neq; mater sufficienter potest lac præbere, neq; generati roborari.
Ad foeturam uerres duobus mensibus ante secernendi sunt, optimū
admissuræ tempus à fauonio ad æquinoctium uernū, id est, Kal. fe-
bruarijs, ad diem 12 martij, ita enim cōtingit ut æstate pariant, qua
tuor enim mensibus est pregnans, & tunc pariat cum pabulo abun-
dat terra. Neq; minores admittendæ, quàm anniculæ, melius uiginti
mensēs expectare, ut bimæ pariant. Cum cœperint, dicuntur hoc fa-
cere usq; ad septimum annū recte. In luto uoluntur libenter, quæ
illoꝝ requies est, ut lauatio hominis. Cum omnes cōceperint rursus
segregunt uerres, uerres octo mēsum incipit salire, idq; usq; ad qua-
drienn. recte facere potest, deinde saginatus peruenit ad lanium.
Sus usq; adeo pinguedine crescere solet, ut se ipsa stans sustinere nō
possit neq; progredi usquā. Nam in Lusitania fertur sus esse occisus,
qui fuit inuentus uiginti tribus pōdo, id est, quingentis septuaginta
quinq; libris, eiusq; suis à cute ad os pedem & tres digitos fuisse, lar-
dum cū carne uno pede & tr. bus digitis gressum, ut ait Varro. Ad-
dit etiam se in Arcadia uidisse suem, qui tæ pinguedine non modo
surgere non posset, sed etiam in eam murem nidum fecisse & pepe-
risse mures. Fœcunditas scrophæ perpenditur, quia in primo par-
tu agit, non multū in reliquis mutat. Subulci binis mensibus por-
cos sinunt cum matribus, deinde cum iam pasci possunt secernunt.
Porci nati hyeme sūt exiles, propter frigora, & quia matres asper-
nantur cos, propter exiguitatem lactis, quia ex hoc dentibus sauciā-
tur ab eis earum mamme: diuisus est earum annus bifariā, quia bis
pariunt in anno, quaternis mensibus fert uentrē, binis nutrit. Aram
facere oportet circiter trium pedum altam & latam amplius pau-
lo ea altitudine abs terra, ne dum uelit exire pregnans abortet, al-
titudinis modus sit ut subulcus facile cū cūspicere possit, ne quis por-
cellus

cellus à matrē opprimatur, & ut facile pregnare possit cubile in aris hostium esse debet, & limen inferius altum palmipedale, id est. uno pede & palmo, ne porcelli ex ara cum mater prodit transire possint. Quotienscunq; aras subulcus purgat, totiens arenam mittere oportet, aut quid aliud quod exugat humorem, & cum peperit largiori cibatu sustentet, quo facilius lac suppeditare possit, in quibus hordei circiter binas libras aqua madefactas dare solēt, mane & uespere, si alia quæ obijciant non habuerint. Scrophæ bis in die lactis causa bibant, cum porci à mamma depulsi sunt, si fundus minuat dare solent uinaceæ ac scropei ex uuis, à partu decem diebus proximis non producunt ex aris matrem, nisi propter potū. elapsis decem diebus sinunt exire pastū in proximum locum uillæ, crebro reddito lacte alere possint porcos. Cum creuerint secuntur matrē ad pastum, deniq; secernunt à matribus ac seorsum pascunt nutrices subulcus assuescere debet, ut omnia faciant ad buccinā primo cum incluserunt cum buccinatum est aperiunt, ut exire possint in eum locum ubi hordeum effusum sit in longitudine, sic enim minus disperit quàm in acervos positum. Et plures facilius accedūt, ideoq; ad buccinam conuenire dicuntur, ne syluestri loco dispersi pereāt. Castratur uerres cōmode anniculi, nec minores quàm semestres, quo facto nomen mutāt, & pro uerribus dicuntur māiales, de sanitate suū unū solum exempli causa dicam, porcis lactantibus si scrophæ lac suppeditare non potest, triticum frictum dare oportet, crudum enim soluit aluū, uel hordeum obijci ex aqua, quoad fiant trimestres, in centū scrophis decē uerres satis esse putantur, utilitas porcorū est, quia earū carnes ad cibū cōpetunt recentes & siccæ, & optima pro calciamētis, et eorū lardus est optimus in cōdiēdis omnib. cibis, et eorū adeps optimus pro calciamētis cōseruandis, & in plurib. unguētis ad curandas agritudines oportunus. At est alia utilitas, quod u. neis immissi nec dū turgentib. & exacta uindemia gramine persecuto erant solū, postea relicta fossoris diligētia mutantur.

De canibus quales debent eligi, & qualiter teneri & instrui & de ipsorum utilitate,

Caput LXXVIII.

Canis est custos eius pecoris, qui eo comite indigent, ad se defendendum, in quo genere sunt maxime oves & capræ, eas enim lupus captare solet, cui canes apponimus defensores, in suillo pecore sunt qui se defendunt, ut sues, uerres, maiales, & scrophæ. Canum genera sunt duo, unum uenaticum pertinens ad feras, alterum quod custodiæ causa paratur, pertinens ad pastores, de quo dicere intendo. Ad formam huius artis primum ætate idonea parandi sunt, nam catuli et senes nec sibi nec ouibus sunt presidio, & lupis nonnunquam prædæ fiunt. Debent esse formosi, magnitudine ampla, oculis nigrantibus, naribus cõgruentibus, labris subnigris, aut rubicundis, mento suppresso, & ex eo natis duobus dentibus dextra & sinistra paulo eminentibus superioribus, directis potius quam tortis, habentes acutos dentes, labro tectos, capitibus & auriculis magnis ac latis, id est, plicatis, grossis ceruicibus, ac collo, internodijs articulorum longis, pedibus magnis & altis, digitis discretis & ungulis duris neq; curuis, corpore suppresso spina neque eminula, id est, fima, neq; curua, cauda grossa, latratu graui, hiatu magno, colore potissimum leonino, fœminæ uero debent esse mæmosæ, papillis æqualibus. Cauendum est ne à laneis, neue à uenatoribus canes emas. Nam alij ad pecus sequendum inertes, sicut alteri si uiderint leporem aut ceruum eum potius quàm oves sequuntur, quare à pastoribus emptus melior est, qui oves sequi consuevit, aut qui sine consuetudine fuerit, canis enim facile aliquid assuescit: pæne bene pascendi cum grege sunt, ne propter famem uolens quærere cibum à grege recedat: morticinæ ouis carnes non patiantur pasci, ne ductu sapore minus se abstineant, sed dentur eis ossa bene concussa, nam ex his dentes fiunt firmiores, & os magis patulum, propterea quod uehementius ducuntur male, acrioresq; sunt, propter

pter medullarum saporem. In die cibum capiant ubi pascuntur, uersare ubi stabulantur. Catulæ tribus mensibus solent esse pregnantæ, in partu, si plures sunt, eligere oportet quos habere uelis, reliquos abijcere: quanto pauciores relinquuntur, tanto in alendo meliores fiunt. Item substernatur eis aliquid quo molliori cubili facilius educuntur. Catuli diebus uiginti uidere incipiunt, duobus mensibus primis à partu non disiunguntur, à matribus educunt eos in unum locum. Item consuefaciant ut alligari possint primum leuibus uinculis, quæ si abrodere conantur, ne illud consuecant facere, uerberibus eos deterrere solent. Quidam nucibus Græcis in aqua tritis perungunt aures, & inter digitos, eò quod muscæ & ricini pulices ibi stare solent, quod si non fiat ea exulcerentur: ne uulneretur & à bestiis, imponuntur eis collaria ferri, habentia sub se leue corium, clauulus infixum, ne collo noceat duritia ferri. Numerus canum pro pecore multitudine solet parari, sed in regionibus syluestribus remotis à uillis ubi bestia malæ sunt multo requiruntur plures, nam in uillatico grege sufficere unus, scilicet masculus, alter femina, eo quod simul sunt assiduiore, & idem cum altero fit acrior, & si alter æger est ne sine cane grex sit, quos consuefaciant nocte uigilare, & in die clausos dormire.

De pastoribus quot & quales debent esse,

Caput LXXIX.

Ad maiores pecudes necessarij sunt ætate perfecta, ad minores parui quandoque sufficiunt. Et qui in collibus uersantur firmiores requiruntur, quam qui in fundo quotidie ad uillam redeunt, itaque in saltibus licet uidere iuuentutem, & eam ferè armatam, cum in fundis non modo pueri sed etiam puellæ pascant in die, pascere greges simul communiter omnes oportet. Per noctem ad suum gregem quæque oportet. Maior natu & cæteris peritior esse debet magister pecoris, eique omnes alij parere debent, itaque tamen oportet eum alios ætate præcellere, ne propter senectutem

tem minus sustinere posset labores, præsertim dum conueniunt formæ hominum, difficultatem ac montium arduitatem et asperitatem facile ferant, quod pati necessitate habent qui greges sequuntur, præsertim cum conueniunt formæ hominum armentitios atq; capri nos, quibus rupes ac syluæ ad pabulandum conueniunt. Formæ hominum legende sunt ut sint firmi, & sequi possint, & ueloces, mobiles, expeditis membris, qui non solum pecus sequi possint, sed etiam à bestiis ac prædonibus defendere, qui onera extollere iniuncta possint, qui excurrere, qui iaculari ualeant. Non omnes ad hanc rem apti sunt, magistrū providere oportet, ut sequantur omnia instrumenta, quæ pecori & pastoribus opus sint, maxime ad uictum hominum, & ad medicinam pecudum, ad quam rem habent iumenta bassuaria domini, alij equas, alij mulos uel asinos, aut alia quæ onus dorso ferre possunt, qui in fundo perpetuo manent, facile habent conseruari in uilla quæ pastoribus necessaria faciant, his autem qui in saltibus & syluestribus locis pascant mulieres adiungere oportet, quæ greges sequantur, accibaria pastoribus expediant, eosq; assiduiiores faciant. Magister pecoris sine literis idoneus non est, eo quod rationes dominicas conficere, nec aliud quicquam ratione facere potest. Pastorum numerus esse debet secundū multitudinem pecudum, genus earū, & diuersitatē locorū pastionis, & uicidentium agnos, & facientium caseos, uel non maior uel minor talis & tantus qui omnia oportuna huic operi possit cōmode explicare.

De leporarijs & leporibus cæterisque animalibus
feris includendis, Cap. LXXX.

Eporarium est locus clausus, in quo clauduntur lepores & capreoli, & cerui, & cuniculi, cæteraq; animalia nō rapacia, feratamen, sic antiquitus appellatus, eo quod lepores præcipue includebantur in eo, sed omnium horum custodia incrementū & pastio aperta & nota est, ideo breuiter explicanda, itaq; septa ex materijs circa locū magnū uel parū, secundū optio-

nem uel possibilitatem domini fiat, adeo alta uel cōpacta quod neq;
 lupus neq; alia bestia intrare possit, neq; desuper transilire, ibiq;
 oportet esse latebras in uirgultis & herbis, ubi lepores interdum
 delitescant, & arbores patulis ramis, qui aquilæ conatum impedi-
 ant, in quo si lepores mares uel fœminas paucos introrseris breui
 tempore locus implebitur, tanta est fœcunditas huius quadrupce-
 dis. Sæpe enim cū catulos habent recentes, alios in uentre reperiun-
 tur habere, itaq; quis scire uolet masculum à fœmina discernere (ut
 Archadius scribit) naturæ foramina debet inspicere, nam sine du-
 bio masculus unum, fœmina duo inueniuntur habere, si caute &
 subtiliter inspiciatur. Sed leporū tria genera scire sunt, unum Italia-
 cum, pedibus primis humilibus, posterioribus altis, superiore par-
 te bassa, uentre albo, auribus longis, qui lepus dicitur cū pregnans
 sit tunc concipere. In Gallia transalpina, & Macedonia fiunt per-
 magni, in Italia & Hispania, mediocres. Item in Gallia reperiuntur
 alij alterius generis toti candidi. Tertij generis est quod in Hispania
 & in Prouincia & in partibus Lombardiæ sibi cohærentibus na-
 scitur, similis nostro lepori ex quadam parte, sed humilis, quæ cuni-
 culum appellant. Lepus dicitur ab eo, quia leui pede ambulat: cuni-
 culi ab eo quod sub terra cuniculos ipsi facere solent, ubi lateant in
 agris, nemoribus & pratis & uineis. Apros habere posse in lepo-
 raro & capreolos & ceruos non est dubium.

De piscinis & piscibus includendis, Cap. LXXXI.

Qui piscinas habere desiderat, primū eligere oportet locū
 conuenientē, qui nullo tempore aqua careat, non enim
 alijs possunt durare locis, sed piscinarū quædā sunt par-
 uæ, quædā magnæ, quædā mediocres: & iterū quædā sunt fontanæ,
 quædā stagnæ, quædā marinæ, & quædā etiam fluuiales. Si parue
 sunt muniantur septis ex lignis uel uiminibus aut lapidibus constru-
 ctis ne lodria uel aliud animal nocēs intrare possit, et uimina aut
 res super eā tēdantur, quibus aues terreatūr rapaces in eisq; ponantur
 pisces

pisces illi aquæ conuenientes, ex his qui inueniuntur in partibus illis, nam quidam libentius stant in fontium uel fluuiorum aquis, alij in stagnis & lacubus, nonnulli delectantur marina, sit autem parua piscina profunda in quantum à fossoribus profundari possit, sed in magnis piscinis commodè stare possunt. Quod si marina fuerit aqua de marieducta omnia genera marinorū piscium natura paruorum possunt in ea seruari. Si piscinam magnam habere uolueris, oportet ipsam fieri ex magno lacu uel stagno in quo sunt aquæ plurimæ congregatæ, niue ac pluuijs aut fontibus, uel in ea flumen fluentibus, uel etiam aqua marina, quod in pluribus evenit locis, quod si ex ipso lacu uel stagno aqua per aliquam partem exeat, ibi claudatur taliter quod impediatur piscium exitus, & non aquæ, quod si ex aqua dulci consistat, poterunt in ea poni ac seruari omnia genera piscium, tam magnorum quàm paruorum, in talibus aquis uiuentium. Sunt & aliqui marini pisces qui ad aquam dulcem accedentes delectantur in ea, & tales similiter poterunt in dulci piscina seruari. Si uero fuerint ex aqua marina, in ea ponantur omnia genera piscium marinorum, si sit ualde profunda, nisi sit piscis maximus, ut balena quæ nullo loco nisi maris pelago claudi potest, si uero mediocris magnitudinis sit piscina, ex his quæ dicta sunt facile potest haberi doctrina, quales pisces possunt in ea includi. Piscinæ utilitas magna, quia ex paucis piscibus inclusis breui tempore habentur plures, ex quibus plures uendi possunt, & plures ad escam haberi.

De Pauonibus, Caput LXXXII.

Omni letato tractatu animalium quadrupedum nutriendorum ac piscium, de bipedibus & ceteris uolatilibus est dicendum. Et primo de pauonibus qui suo decore nobiliores sunt ceteris, quos nutrire, ut egregie ait Palladius, facile est, nisi furens aut animalia inimica formides, qui per agros uagantur, plerumque sponte se pascunt pullosque educunt, altissimas uestere arbores

arbores petunt, una his cura debetur ut incubantes per agrum fœminas quæ hoc passim faciunt à uulpe custodias. Ideoq; in breuibus insulis melius nutriuntur, uni masculo quinq; fœminæ sufficiūt, quod seruandum est (ut ait Varro) si ad fructum spectes, nam tunc pauciores debent esse mares quam fœminæ. Si ad delectationem cōtra, formosior enim est masculus. Masculi oua & pullos suos persequuntur, uelut alienigenas, priusquam illis cristarum nascantur insignia. Ab idibus februarij calere incipiunt, faba leuiter torrefacta incitatur ad libidinem, si eis quinto quoq; die tepida præbeatur. Cupiditatem coëundi masculus confitetur quotiens circa se amictum caudæ gemmantis incuruat cum stridore percurrrens. Si oua pauonum galinis supponantur, excusantur matres, tribus uicibus ab incubatione per annum fœtus ædunt. Primus partus quinq; ouorum, secundus quatuor, tertius trium uel duorum esse consuevit. Sed electæ, si hoc placuerit, gallinæ sint quæ primo incremento lunæ nouem diebus habeant noua oua supposita, quinq; pauonia, cætera sui generis, decima die omnia gallinacia subtrahantur, & alia gallinacia recentia totidem supponantur, ut triginta diebus possint cum pauoninis aperiri ouis. Oua autem pauonū contra gallinæ subiecta sæpe manu cōuertantur, quia hoc ipsa facere uix ualebit, unamq; partem oui notabis, ut conuertisse cognoscas, maiores gallinas oportet eligere, nam minoribus pauciora suppones. Cubilia debent eis fieri sub tecto discreta, & à terra eleuata, ut neq; serpens neq; bestia accedere ad ea possit, (ut ait Varro) præterea locum ante se purum habere debet cubile, quo ad pastum exeant diebus aptis, nam utrumq; locū purum esse uolunt hæ uolucres. Itaq; pastorē earum cū uacillo circumire oportet ac sterqus tollere natos, si ad unam transferre à pluribus uelis, quindecim uni nutriti sufficiunt, primis diebus far hordei aspersum omnino pullis dabitur, uel undecunq; cocto pulcicula & refrigerata. Postea adijcietur porrum concisum uel caseus recens sed expressus, nam serum pullis nocet, locustæ etiam in pedi-

bus ablatis præbentur. Ita pascendi sunt usq; ad unum mensem, de inde hordeum poteris præbere solenniter. Trigesimoquinto tamē die postquam nati sunt in agrum tutum eijci possunt, comitante nutritrice pascendi, cuius singultura nocant ad uillā. Pituitates uero & cruditates his remedijs submouebis, quibus gallina curatur, maximum illis periculum est cum incipit crista produci, nam patiuntur languores, sicut infantes cum dentes eis nascuntur, utilitas ipsorum est, carnes satis bonæ sunt, sed ad digerendum duræ, masculorum pennæ sunt pulchræ, ideoq; puellis prosertis & alijs ornamentis aptæ.

De Phasianis, Cap. LXXXIII.

In phasianis nutriendis hoc seruandum est, ut nouelli ad creandos foetus parentur, id est, anno superiori sunt æditi, ueteres enim foecundi esse non possunt. Incunt foeminas mēse martio uel aprili, duab. foeminis unus masculus sufficit, semel in anno foetus creāt, uigesimus ferē ovis pariendi ordo cōcluditur. Gallinæ his melius incubabūt, ita ut 15 phasiani oua nutritrix omnia oua cooperiat, cætera sui generis supponatur, in supponēdo de luna & diebus quæ sunt de alijs dicta scrucimus. Trigesimus dies maturos pullos in lumen mittet, sed per quindecim dies discreto toto ac consperso uino refrigerato leuiter hordei sarre pascantur, deinde triticum & locustas præbebis & oua formicæ. Sane ab aqua prohibeantur accessu, ne eos pituita concludat, quod si pituitam patiantur cum pice liquida rostra eorum debebis assidue perfricare, uel sicut gallinis auferre. Eorum carnes sunt optime.

De Anseribus, Cap. LXXXIII.

Anser aquam herbamq; desiderat, nec sine ipsis facile sustinetur, locis consitiis inimicus est, quia sata & morsu lædit & stercore polluit, præstat plumas, quas autumnu uellamus & uere, uni masculo tres foeminæ sufficiunt. Si defluuius, lacuna

Vtilitas ipsarum est præcipue in pennis & carnibus etiam illarum
& pullorum earum utimur, licet satis sint indigestibiles & viscosæ.

De gallinis & gallis ac ipsarum pullis quales ha-
beri & qualiter teneri expedit,

Caput LXXXVI.

Vi perfectas vult habere gallinas, eligere debet fœcun-
das, plerumq; rubicundas pluma, nigris pennis, impari-
bus digitis, magnis capitibus, crista erecta, ampla. Hæce
nim ad partem sunt aptiores. Galli sint lacertosi, rubenti crista, ro-
stro breui, plene acuto, oculis ravis aut nigris, palea rubea, collo
uario, aut aureolo, fœmoribus pilosis, cruribus breuibus, ungulis lon-
gis, caudis magnis, frequentibus pennis, uociferantes sæpe, in cer-
tamine pertinaces, & qui animalia quæ nocent gallinis non modo
pertimescunt, sed etiam pro gallinis propugnant. Si ducentas alere
uelis locus septus parandus est, in quo duæ caueæ coniunctæ sunt,
quæ uersus orientem spectent, & sint longitudinis circiter decem
pedū, latitudinis paulo minus, in altitudine paulo humiliores: una-
quæq; habeat fenestra tripedali uno pede altiore, ex uiminibus
factam raris, ita ut lumē præbeant multum, neq; per eas quicquam
intrare possit, quod nocere solet gallinis, inter ipsas duas sit hostiū
quo gallinarius curator earum ire posset: in caueis crebræ perticæ
tractæ sint, ut omnes possint sustinere gallinas. Cōtra singulas per-
ticas in pariete sint cubicula earū. Adsit quoq; sicut dixi, uestibulum
septum, in quo diuturno tempore esse possint, & in puluere uoluta-
ri, dicta cubilia sint exculpta in parietibus, aut affixa firmiter, mo-
tus enim cum incubant nocet, in cubilibus cum parturierint palea
substerni debet, & cum peperint tollas substramē, & recens aliud
subijce, eo quod pulices & alia nasci solent, quæ gallinas quiescere
non patiuntur, ob quārem oua ut inæqualiter maturescunt aut cor-
rumpuntur. Quæ uelis incubet, negant plus 25 oua incubare oportere

ere, quamuis propter fecunditatem peperit plura. Palladius autem & mulieres nostræ ultra 17 uel 19 oua non supponunt. Fertur tamen quod in quibusdam mundi partibus inueniuntur homines qui furnos adeo temperate calefaciunt, quod eorum calor æqualis est calore gallinæ cubantis, atq; in uno furno seu clibano ponūt multitudinem pennarum paruarum, & mille gallinacea oua, post 20 dies nascuntur ac extra profiliunt. Optimum esse partum ab æquinoctio uerno ad autumnale, itaq; quæ antea uel post nata sunt non sunt supponenda, & gallinæ quæ rostra aut ungues nō habent acutos incubare debent, aliæ in concipiendo & ouando potius quam incubando occupatæ esse cōuenit. Aptissime ad partum sunt anniculæ aut bimæ incubantes includere oportet, ut die & nocte incubent, præterquàm mane & uespere cum cibo & potio eis datur, oportet ut curator circūeat diebus aliquot interpositis, & oua uertat, ut æqualiter calefiant, oua si plena atq; utilia sint nec ne aduertere potes si dimiseris in aquam quod inane est natat, plenum defecit, quod intelligere potes si concutias. Item si ad lucem substuleris, quod perlucet inane est. Oua oblonga acuta masculos, rotunda foeminas tribuunt, insuper ponenda oua obseruant ut sint numero imparia oua quæ incubuntur. Habeant semen pulli nec ne curator quatriduo postquā incubare cœperit intelligere potest si contra lumen tenuerit, & purū quod uniusmodi animaduertit esse ei eicere debet, ac aliud subijcere. Excussos pullos subducere debet ex singulis nidis, & subijcere excussos pullos ei quæ habeant paucos, ab eaq; si reliqua oua sunt pauciora tollere debet, & subijcere illis quæ nōdum excuderunt, et minus habent triginta: hunc enim gregem maiorem non faciendū, ait Varro, diebus 15 primis pullis debet obijci puluis, ne rostris noceat terra dura, eisq; milium optimum & lolium & grana minuta tritici satis competunt, sed gallinarum pabula sunt quibus præcipue delectantur, uermiculi, triticum, & fere omnia grana, & præcipue dandū est eis lolium, quod eis com-

petit, & hoc est humano corpori inimicū. Vinatiae cibo sterile scunt,
 & bordeo semicocto parere saepe coguntur, & reddūt oua maiora,
 ut Palladius ait. Pulli parui proferendi sunt ad solem, & sterquilinum,
 ut in eo uolutari possint, quod ita ualidiores fiunt. Cum iam
 pennas habebunt consuefaciendi sunt, ut unam aut duas sectentur
 gallinas, ut ceterae potius ad pariendum sint expeditae, quàm in nu-
 tritatu occupatae. Incubare oportet incipere secundū nouam lunā,
 eo quod plura quae ante incubant non succedunt, diebus ferè 20 ex-
 cudent. Circa caueas gallinarum incendiū est cornu, ne serpens
 accedat, cuius odore solent interire. Multas à uulpibus & quibus-
 dam alijs animalibus noxijs patiuntur insidias, ideoq; circa loca in
 quibus uersantur extirpanda & remouenda sunt omnia, in quibus
 uulpes latere possunt ad ponendas insidias. In nocte claudantur in
 caueis optime circumquaq; & septis, nec permittantur foras in no-
 cte iacere, fertur enim quod uulpis subdola intuetur eas, quantum-
 cunq; in alto existentes loco, ut uideant oculos eius lucentes, ut fa-
 culas, & cauda quasi baculo quodam minatur eis, ut sic perterritae
 cadant & eas rapiat. Patiuntur etiam insidias miluorum, & qua-
 rundam aliarum rapacium auium, & praecipue aquilarum, contra
 quas tendantur funes uel uites seu uitalbae, supra loca in quibus die
 morantur. Capiantur etiam uulpes taliolis, uel alijs artibus & mil-
 ui retibus, fisco uel laqueis, Piuuina his nasci solet, quae alba pellicu-
 la linguam uestit extremam, haec leuiter unguibus uellitur, & locus
 cinere tangitur, & allio trito plaga mundata aspergitur. Item allei-
 spica tritacum oleo faucibus infertur, staphisagria etiam prodest,
 si cibis assidue misceatur. Si amarum lupinum comedant sub oculis
 suis ipsa grana procedunt, ut ait Palladius, quae nisi acu leuiter aper-
 tis pelliculis auferantur, oculos extinguunt, portulacae succus forin-
 secus & mulieris lacte curari eas affirmant, uel armoniacosale, cui
 mel & cuminum aequaliter misceantur, pediculis etiam plurimū mo-
 lestatur, & praecipue cū incubant, quos perimit staphisagria pari-
 ter

ter infusa cum uino, & amari lupini aqua, si penetrat secreta penarum. Vtilitas gallinarum est, quia ex ipsis nascuntur oua, quae nutriunt corpus humanū multū & subitō, quibus utimur in cibarijs infinitis, quae optime seruari possunt diu si perfricantur sale minuto aut muria per tres horas, deinde abluantur, & surfure ac paleis recodantur, uel semper teneantur in sale, ut quidā dicūt. Itē ex eis nascuntur pulli, qui cū sunt adhuc teneri sunt ad cibū optimi, & si castrantur fiunt capones, qui melius ceteris pullis pinguescūt, & sunt laudabilis nutrimenti. Caro etiā ipsarū gallinarum bona est, si adhuc iuuenes sunt & pingues, pennae etiam ipsarū culcitris imponuntur.

De columbarijs quales esse debent,

Caput LXXXVII.

Olumbaria duobus praecipue possunt fieri modis aut super columnis & parietibus ligneis muro circumdatis lapideo, aut super turri de grosso muro constructa, & utraq; nidos seu nidorum foramina potest habere. Sed melior est quae in turri de muro quam de lignamine constructur, & melius est interius nidos habere, nam si exterius habet nidos fimus ipsarū perditur, qui magnae utilitatis existit, & earū pulli facile a rapacibus auibus capiuntur. Fiat ergo turris lapidea lata uel angusta secundū dominī uoluntatē ac possibilitatē, nō alta multū, cum parietibus leuigatis ac dealbatis, albo cemento, habens ab omnibus quatuor partibus eius quasdam breuissimas fenestrellas seu foramina, ut colūbis solūmodo ad introitū exitūq; sufficiant, sub quibus immediate sit circuitus quidam lapideus eminens circū circa, qui ascensum mustelarū & aliarū nociuarū ferrarū impediāt, super tectū fenestrā habeat, per quā ingrediantur columbi, & exeant qui libenter ad solē super tecto morantur. Sint aut cancellata de lapidibus aut lignis ne per ipsam rapaces uolucres alis apertis intrare queāt. Nidi formantur interius quos quidam faciūt rectos, & mediocriter strictos, quidā obliquos occultantes incumbantes colūbas, quaedā praeterea provide faciunt fenestrellas

fenestrellas latas, & modicum cōcauas seu longas, plures cultellos paruos circa parietes, & tectum affigunt asserentes in his columbas libentius incubare. Sed experimento didici quasdam esse columbas quæ libentius in muro quam cistellis nidificant, quasdam uero contrarium appetere, & iterum quasdam esse libentius in aperto, & super quacunque cum nido uel sine nido incumbant, & quædam libentius se occultant. Ideoq; non inutile puto in columbario cuiuscunque generis nidos habere, ut diuersis columbarū affectibus satisfiat, quāuis qui in muro sunt à fimo & sexcupedibus munden- tur facilius, quod crebro fieri expedit eo quod ab eis cum augmen- tantur plurimum incubantes columbæ ledantur. Est etiam oportu- num quod intra columbarium ponantur trabes in pluribus parti- bus, & præcipue in circuitu, & asides super quibus tempore plu- uiarum & niuium, & tempore superflui æstus columbæ in magna quantitate morari ac quiescere possint. Sic enim à loco proprio non facile deuiabunt, mundetur etiam crebro ipsarum locus, & undiq; sit decorus, nam in pulchra domo sicut & homines morantur au- dius. Et nota quod unumquodq; par tres uel duos ad minus uult ha- bere nidos, licet aliquando augeantur & multiplicentur in tantum quod replent nidos omnes, & solarium atq; trabes, & cætera lo- ca omnia.

Qualiter noua columbaria debent primo mu-
niri columbis, Cap. LXXXVIII.

IN columbarijs nouis columbi senes ponendi nō sunt, nam recedunt & ad propria reuertuntur, sed ponendi sunt iu- uenes cum pennas completas habent, uel quasi cōpletas. Et ex his qui ponuntur meliores sunt saxaroli & post ipsos turgni, sic à uulgo ex pennarum colore uocati, tales enim in columbarijs melius durare cernuntur quàm cæteri, albi uero uitentur omnino, nam durare non possunt, eo quod ab auibus rapacibus nimis remo- te uidentur, & quanto plures in primis ponentur tanto uelocius im- plebitur

plebitur locus, ponēdæ sunt præcipue mense Augusto & Septembri, uel etiam Iulio, quia tunc facilius inueniunt cibum in agris propinquis, propter quod non elongantur à columbario, nec perduntur. Mense autem Martio, Aprili uel Maio ponendi non sunt, propter contrariam rationem. Circa quindecim dies ad minus teneantur clausi uel inclusi, erit utilius, quia tunc erunt pinguiore & ad reuertendū peritiores, nam in primis quindecim diebus macræ efficiuntur, quia tunc bene uacare ignorant, & cum inclusi morantur. Et postea quibusdam diebus tribuatur eis in columbario copiose bonus cibus & aqua, post dictum tempus aperiantur tempore nubilo uel sereno, sed commodosius pluuioso, quia tunc exeunt & reuertuntur interius, & non subito euolant ad remota.

Qualiter tunc tenendi ut libentius morentur,
& bene fructificent, Cap. LXXXIX.

Vi nascuntur in columbario uel parui ponuntur in eo non facile recedunt, sed uadunt quandoq; ad alia columbaria in quibus inueniunt escam, quando nō præbetur eis in sua nec in agris inueniunt, & ferè omnes postea tēpore quo nō egent esca reuertuntur ad sua, & ad hoc ualet plurimum habere columbarium pulchrum & bonum. Si temporibus quibus non inueniunt escam copiose præbetur eis in sua, quod est cū nix uel fortis est glacies super terram, & mense Aprili & Maio aratis stipulis non recedunt, & plurimos focius edunt. Cibus autem eis conueniens est frumentum, faba, uicia, milica & cætera genera quæ libenter sumunt, centumq; parijs columbarum detur granorū pars corbis octaua diebus singulis, & duplum cum nihil omnino per se inueniūt, potus etiam in columbario detur eis sufficiens, quotiens aquam n. si ualde remotam propter æstum uel glaciem inuenire non possunt, uel ponatur in aliqua re prope columbaria, ad quam descendere queant, itaq; præcipuum & ferè necessarium eis est, quod ipsorum mansio sit prope locum ubi aqua influat, unde & b. bere & ubi la-

uari possint, permunde hæ uolucres sunt, ut ait Varro. Optimus est quod de omnibus granis exhibeatur eis, ut sunt frumenta, faba minuta, cicerula, uicia, orobum, milica, hordeum, spelta, lolia, & cætera grana, ut uideatur quod libentius appetūt, & id præcipue datur eis, ut auidius ibi morentur, & pluries pariant. Palladius ait, quod foetus frequentāt si hordeum torrefactum uel orobum uel fabam sæpe consumant. Dicit etiam, quod nihil expectunt nisi ut aestate quæ maxime pinguescunt triticum uel milium mulsam maceratum semper accipiant. Est autem mulsam aqua mellis in qua quæcunq; grana mollita sunt e:sq; data non recedunt, & alias illuc ducunt, ut à non paucis asseritur. Alij autem dicunt non referre an sit mellita esca an non, cum eis datur esca in uespere potius quàm in mane, ut in die procurent escam sibi querere, & qui non inueniunt intus inueniant. Nam si daretur in mane non procurarent alibi inuenire, sed tẽpore niuis debet in mane tribuere, ne exeant ad loca in quibus capiuntur, cum certum est alibi non posse inuenire.

De officio pastorum columbarum, Cap. xc.

Pastor columbarum sæpe debet eis mundare locum, & si mum reponere qui ad agriculturam est optimus, & si quem inuenerit uulneratum curet, si quem mortuum eijciat. Item si qui sunt nimis feri & bellicosi, ut alios ledant, eos inde remoueat, & in alium locum secretum ab alio se ponat. Si qui pulli idonei sunt ad uendendum eos promat, cibum & potum cum opus erit sufficienter eis tribuat. Qui solent saginare columbinos pullos quo pluris uendant, secludent eos, cum iam sint pluma tecti cibantq; illos pane calido mollificato & masticato uel molli: hyeme bis, æstate ter quolibet die, scilicet mane, meridie & uespere: eos uero qui iam pennas magnas habere incipiunt, relinquunt in nidis, fractis crucibus, matribus nutriendos & impinguandos, uel extrahunt de pennis unius alæ, nam qui ita educantur celerius impinguantur quam

quàm ceteri, ut ait Varro. Item debet eos curare & tueri ab omnibus nocuentis, leduntur enim & capiuntur ab accipitre, miluo, & falcone, & cæteris quibusdam auibus rapacibus, quos occidere potest duabus uirgulis uiscatis in terra defixis inter se curuatis, cum inter ipsas posuit animal obligatum, sic enim ea facile decipere debet & potest. Palladius præterea dicitur oportere rutæ ramulos pluribus locis suspendere contra animalia inimica. Item leduntur à faginis, mustelis & cattis, & cæteris pluribus animalibus, quæ de rapto auium uiuunt, contra quæ debet custos ostium & omnia loca unde intrare possunt optime claudere, & stasas circumquaq; eminentes procurare ne quid superius per parietem repere possit. Item leduntur ab auibus rapacibus tam diurnis quam nocturnis, contra quas claudat custos de nocte fenestram, uel si ea aperta intrauerit auis rapax, & ipse audiat spænentum & strepitum columbarum, intret audacter in eam cum lumine, auemq; capiat & occidet, nec curet de exitu columbarum. Aues autem diurnas cum uisco uel parua reticula capiat & occidat, fenestram autem de subsellis cancellet & claudat, ut columbi intrare ualeant & exire, non autem auis rapax, quæ solummodo intrat alis apertis. Item molestantur pulli plerumq; sexcupedibus quod custos inquirat, & nidum abijciat, aliumq; mundum ponat. Item nascuntur eis uarioli circa oculos qui excæcant eos, maxime mense Augusto. Vendendi sunt aut comedendi cum solo capite sunt infecti. Item recedunt aliquando quia non habent quid edant, contra tribuatur eis: uel quia nimium ab animalibus rapacibus infestantur, aut terrenatur, contra quæ iuuat ipse custos, ut dixi. Item moriuntur ex senectute, nam ultra octo annos non inueniuntur in columbarijs durare, ut dicunt experti. Item debet custos sæpe ad eos accedere, & quotiens in columbarium intrat aliquam escam modicam secum portare tempore congruo, eosq; semper aliquo certo & consueto modo uocare, ut magis domestici fiant. Item debet custos tegulam figuli pro

aqua habere in columbario, quæ aſidem habeat ſupra ſe aliquantulum eleuatam, habentem multos & ſpiſſos pedes incifos atq; adhærentes, inter quos poſſunt caput ponere, & aquam haurire nec in uas intrare, ut aqua munda permaneat.

De utilitate columbarum, Cap. xci.

Nihil columbis fœcundius, ut ait Varro, nam diebus 40 cœcipit, parit, incubat, & educit, & hoc ferè per totum annum faciunt, tantūmodo interuallant à bruma ad æquinoctium uernum, pulli naſcuntur bini, qui ubi ſimul accreuerūt, & habent robur cum matribus pariunt, ſed experti noſtri temporis in partibus noſtris dicunt, quod poſt ſex meſes pariunt & nō ante, & donec uiuant quatuor uicibus & quinq; & ſex, & amplius faciunt pullos in anno ſi eſcam inueniant uel habeant abundanter, quod ſi nihil tribuitur ter ad minus pariunt, ſcilicet in æſtate, pullo rum carnes ad eſum ſunt ualde bonæ ac delectabiles, & libenter emuntur. Item ipſorum ſimus eſt optimus omnibus plantis & ſeminibus, & poteſt ſpargi quocunq; tēpore anni quotiens aliquid ſeritur cum ipſo ſemine, ac etiā poſtea quandocunq;, & unaquæq; corbis ipſius æquiualeat ſimi ouium quadrapedum uni plauſtro, nam ex uiginti corbibus ſatis commode, ex 25 bene, ex 30 optime impinguatur iugerum frumenti, ſi manibus per agrum ſpargatur æqualiter, & cum ipſo grano tunc ſato uertatur. Et nota quod tria paria columbarum in anno faciunt corbem ſimi, ſi columbaria nidos inſinſecos habeant, & quantomagis cibantur in eo tanto plus ſimi recipietur ab eis, quia diutius moratur in ipſo, nec ſemper coguntur extra querere uictum, Item eſt alia utilitas, ut generaliter prædicatur, quod poſſunt prouincijs cum literis ſub cauda uel ala ligatis ad loca longinqua tranſmitti, ſi de loco ad quē deſtinantur delati ſunt ad locum unde mittuntur. Item refert Palladius, quod neſcio ſi ſit uerum, quod inducunt alios ſi cymino paſcuntur aſidue, uel ſi irici alarum baſami liquore tangantur.

De turturibus

De turtoribus, Caput XCII.

Pro turturibus locum constituendum provide magnum, prout multitudinem alere uelis. Item ut de columbis dictum est, ut habeant ostium ac fenestras & aquam puram, ac parietes munitos tectorio, & in eis habeant multos palos infixos, super quibus commode morare possint, & locum paratum congrue in quo pascantur. Cibatus obijciunt triticum siccum in centenos uicenos turtures ferè semodium, quotidie purgantur eorum stabula à stercore, ne ledantur, quod quidem seruatur & est bonum ad agrum colendum. Ad saginandum aptissimum tempus est circiter mensem, & cum matres eorum plurimos gignunt pullos in quibus maxime fructus consistit. Aucupatores tamen Lombardie præcipue Cremonæ tota æstate turtures feras retibus capiunt, & in domusculam clausam & quæ lumen habeat includunt, eisq; dant continue aquam puram, & milium quantum sumere uolunt, & usq; ferè ad hyemem uel post partem autumnii seruant, sicq; quingentas & mille quandoq; congregant, quæ ineffabiliter impinguantur, & sic impinguitas optime uendunt.

De turdis & merulis & perdicibus atq; conturnitibus impinguandis, Cap. XCIII.

Qui uult prædictas aues uel alias quæ pingues care ueniunt habere, locum faciat clausum & tegulis uel rete magno coopertum, magnum secundum quantitatem auium quas includere uolet. In hoc tectum aquam uenire oportet per fistulam, & eam per cannales angustos serpere, qui facile exitergi possint, nam si lata diffusa esset aqua inquinaretur facilis & biberetur inutilius, & quæ superat ad potum auium per fistulam exeat, ne luto aues laborent, ostium habere debet humile & angustum, quo custos uix intrare queat, fenestras raras, per quas non uideantur extrinsecæ arbores, aut aues, eo quod earum aspectus ac desiderium macrescere facit uolu-

cretes inclusos, tantum luminis locum habere oportet, ut aues uideri possint. ubi assident, ubi cibus, ubi aqua sit circa ostia ac fenestras, talis sit munitio, ne mus uel mustela uel alia bestia intrare possit. Circa huius edificij parietes intrinsecus multi sint pali, ubi aues assidere possint, & etiam perticæ inclinatæ ex humo ad parietes, quibus multæ perticæ adnectantur ex transuerso modicis intervallis ad speciem cancellorum, cibatum turdorum ponantur offæ glomeratæ ex fæcis & farre mixto, cæteris tribuantur grana quibus uti consueverunt, & ea præcipue auide sumunt, diebus uiginti antequam tolerare uult turdos, largius det cibum & farre subtiliore incipiat alere. Cum opus est ut ex hoc sumantur amario, excludantur idoneæ in minusculum amarium quod est cum maiore coniunctum: ostium lumine illustriore ibi sit, cū numerum habet exclusum quæ sumere uult omnes occidit, hoc ideo in secluso clam debet facere, ne reliqui si uideant terreantur, & ante tempus uenditionis moriantur. Vtilitas & delectatio in his est, quia multi parui precij includuntur, & impinguati care ueneunt & dominorum esui satisfaciunt ad uotum pro se & quibuscumque uoluerint quotienscumque fuerit oportunum.

De sedibus apium & loco ipsis con- gruo, Cap. XCIII.

DE apibus tractaturus dicam primo de ipsarum statione seu sedibus, de quibus dicit Palladius, quod locari debent in aliqua horti parte secreta & aprica, & calida, & a uentis remota. Nam ipsi prohibent pabulum ferre domum (ut ait Virgilius) non longe ab habitabilibus domibus, ut furum & accessus hominum pecudumque submoueatur, ubi sit abundantia florum quos uel in herbis uel fruticibus uel etiam arboribus procuret industria. Sint autem arbores a septentrionali parte dispositæ, fons uel riuus sit qui formet humiles transeundo lacunas. Varro autem dicit, sedem earum esse oportere iuxta uillam dominicam, sed potissimum ubi

ubi non resonent imagines, id est, uoces echi. Hic enim sonus fugæ existimatur earum esse. Item esse debere, dicit, in aëre temperato, neque æstate nimium calido, neque hyeme nimium frigido, ut spectent potissimum ad hybernos ortus, id est, ad eam partem in qua hyeme sol oritur, quæ propè se loca habeant ea ubi pabulum sit frequens, et aqua pura. Virgilius uero addit, quod ante ipsarum hostia frondentes arbores debent esse. Item dicit, quod in aqua quæ ibi stabit iners seu profluit debent conijci transversæ salices et grandia saxa, ut pontibus crebris possint consistere, et alas pandere ad æstiuum solem. Iterum ait Palladius, quod podia trinis alta pedibus fabricentur, et opere albario leuigentur, propter lacertarum ceterorumque animalium noxiam, quibus est moris irrepere, et super podia aluearia collocentur, ita quod imbre penetrari non possint, spaciolis inter se distantibus segregata. Item ut Virgilius ait, à loco apum abesse debent oues et hœdi, qui floribus insultant. Item uaccæ ne rorem deglutiant, et surgentes atterant herbas. Item abesse debet stelliones et lacertæ, ac hyrūdines, ceteraque aues nociuæ, quæ insidiantur et nocent eis. Absit etiam grauis odor cœni et quarumlibet aliarum rerum.

De aluearijs qualia esse debent,

Caput xcv.

Aluearia meliora sunt (ut Palladius ait) quæ cortex formauit, maxime raptus ex subere, quia non transmittunt nim frigoris uel caloris. Possunt tamen ex ferulis fieri. Si hæc desunt, salicinis uiminibus fabricentur, uel ligno cauatae arboris aut tabulis. Fictilia deterrima sunt, quæ et hyeme gelantur, et æstate seruescunt. Angustus tamen aditus admittat examina propter frigoris iniuriam et caloris. Sane uentis frigidioribus paries altus obsistat, aditus omnes folio opponantur hyberno, qui in uno cortice duo uel tres esse debebunt, ea magnitudine quæ ingressu apis magnitudinem non possit excedere. Sic etiam no-

xij

xijs animalibus ingressu resistatur angusto, uel si apes uoluerint obsidere exeuntes alio utentur ingressu, nam si aditus non sunt angusti (ut ait Virgilius) frigore mella cogit hyems, eademq; calor liquefacta remittit, utraq; uis apibus pariter metuenda est, sed pro magna parte homines nostri temporis uno solo mediocri utuntur foramine, infra mediam aluei partem. Item debent aluearia esse magna pro magno examine, parua pro paruo, licet in paruo sepius examine cmittant, quia duo examina in paruo simul esse non possunt, alta seu longa sint uno pede & dimidio, uel duobus, et lata circa duos semisses aut modicum plus uel minus. Vir autem expertissimus mihi asseruit, quod meliora sunt aluearia quadrata ex tabulis constructa quam rotunda. Et melius, quod iaceant antierius parum decliua quam erecta, quo comode possint acies una super aliam collocari, & hæc aluearia sundum ab utraq; capite habere debet taliter dispositum, quod inde possint facile remoueri cū opus erit de melle tolli, fundus anterior habere duo foramina parua, & posterior unum in parte infima debet, per quæ ab utraq; parte ingrediantur & egrediantur apes. Retulit etiam se inuenire ipsas melius laborare cum aluear interior sit obscurum, quod argumentum est, quod foramina debent esse parua, & rimulæ omnes aluei optime figillatæ, ad quod multum facit eorum industria, uidemus enim quod foramina magna circa hycmem cera obturant, foramine solo relicto ad formam ipsarum.

De Apibus qualiter nascantur,

Cap. xcvi.

Pes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto (ut ait Varro) secundum modum similem. Virgilius ait magistrū Archadium primū huius rei fuisse autorem, & inuenisse modum, eligitur ergo locus angustus, parietibus clausus, angustq; imbrice tecto, habens quatuor oblique fenestras, tum uitulus bima queritur huic geminæ narcs & spiritus ori

ori multum reluctanti obstruitur plagisq; perempto tonsa uiscera soluuntur per integram pellem, sic positum in loco clauso relinquunt, & ramea fragmenta costis subijciunt, thimum uidelicet castiasq; recentes, hoc geritur cum zephyrus primo spirat, antequam prata nirescant, & antequam hyrundo ueniat, nidumq; suspendat, tunc humor uituli tepesfactus aestuat, & apes creat, quæ primo sine pedibus apparent, mox stridentibus pennis miscentur.

Qualiter emi debent, & qualiter deferantur & qualiter inueniuntur, Cap. xcviij.

IN apibus optime sunt parue, uariæ rotundæ (ut ait Varro) in emendo emptorem uidere oportet ualeant an sint ægræ. Sanitatis signa si sunt frequentes in examine, & si nitidæ, & si opus quod faciunt est æquabile ac leue. Minus ualentium signa sunt pilosæ & horridæ, ut puluerulæ. Prouidendum est ut plena cõparentur alucaria, quâ rem uel inspectio uel murmuris magnitudo uel frequentia cõmeantis uel remanentis examinis probat. Si transferendæ sunt in alium locum id facere diligenter oportet, & tempora quibus id potissimum facias animaduertendum, & loca quo transferas idonea prouidendum, tempore uerno potius quam hyberno, nam hyeme difficulter consuescunt trãslata manere, itaq; fugiunt plerunq; si ex bono loco transtuleris, & ubi idonea pabulatio non sit fugitiuæ fiunt. Ex uicina potius quam longinqua regione transferendæ sunt, ne terrecantur æris nouitate. Si uero sunt longius aduehendæ, collo nocte portentur, nec collocare nec aperire alucaria debemus, nisi uespere instante. Speculemus deinde post triduum ne omnes suas ianuas examine egrediantur, hoc enim signo fugam arripere meditantur, non tamen creduntur fugere, si sterco primogeniti uituli illiniamus oribus uasculorum, ut Palladius ait: mense aprili (ut idem ait) locis apertis apes quæremus, ac primo quam longe aut prope sint exploremus, rubricam liquidam uel quid aliud tingens breui uasculo geramus infusam, & obseruemus

Pp fontes

fontes aut aquas uicinas, tunc dorſa apud bibentium tangantur illo liquore tincta feſtuca, & ibidem moremur ſi cito reuerſe fuerint quas tinxiſimus, hoſpitia eorum proxima eſſe cognoſcimus, ſi tarde ſpacio longiore ſubmota quod pro mora temporis extimamus. Ad proxima facile uenies, ad longinqua hoc genere producimus, cannae unum internodium cum ſuis recides articulis, & latere aperies, ubi mel exiguum mittes, & iuxta fontem pones cum ad id peruenierint apes atque ingreſſe fuerint poſt odorem foramen pollice compoſito claudes, & unam tantum patiaris exire, cuius fugam perſequere, ea tibi partem demonſtrabit hoſpitiſ, cum eam ceperis, non uidere continuo emittes alteram, & ſequeris, ita ſingula ſubinde diſmiſſe te facient uſque ad locum examinis peruenire. Aliqui mel circa aquas ponunt in uaſculo, de quo cum apes aquam deguſtauerint ad commune pabulum pergens alias exhibebit, quarum frequētia ſubinde creſcente notata uolantium parte uſque ad examina perſequeris.

Qualiter tenendæ & procurandæ ſunt apes, Caput XCVIII.

Uſtos apum procurare debet ut circa ipſarum locum ſit abundantia florum, quos uel in herbis uel fruticibus uel arboribus procuret industria, herbas nutriat origanum, thimum, ſatureiam, ſerpillum, ſiolas, amaracum, hyacinthum, iris, uel gladiolus dicitur, & narciſſus creticus, ceterasque herbas ſuauiſ odoris, & floris, in fruticibus quoque ſint roſe, lilia, roſmarini, ederae in arboribus, amygdalus, perſicus, pirus, pomiferaeque arbores, quibus nulla amaritudo reſpondet floris uel ſucci. Sylueſtria uero glandifera robora, buxus, terebinthus, lentiſcus, cedrus, tilia, pinus, & taxi remoueantur. Supradicta enim dulce mel efficiunt, cetera ſaporem ruſtici mellis praebent, ut Palladius ait. Ea praecipue ſunt ſerenda, ſi pabulum naturale non eſt (ut dicit Varro) quae maxima ſequuntur apes, ut ſunt roſe, ſerpillum, apiaſtrum, papauer, faba, lens, piſum, egimum, medica, maxime

maxime ualentibus utilissimum est, etenim ab æquinoctio uerno florere incipit, & permanet ad alterum æquinoctiū autumnale. Sed apium ad sanitatē aptissimū, ad mellificium thimū, his aquam liquida unde bibant esse oportet, et, eaq; propinquam quæ non fluat, uel in aliquem locum influet, ita ut ne profunda ultra duos uel tres digitos sit, in aqua iaceant testæ aut lapilli, super quibus asidere & bibere possint. Diligens habenda cura est, ut aqua pura sit ad bonum mellificium uehemēter prodest, & quia non omnis tempestas grandinum uel pluuiarum aut uenti uel frigoris eas ad pastum prodire longius patitur, præparandus est his cibus ne melle cogantur soluere, aut relinquere examinatas alueos. Igitur ficorum pinguium circiter decem pondo decoquantur in aqua congijs sex, quas coctas in offas sæpe apponunt. Alij aquam mulsam in uasculis ut sit prope curant, in qua addunt lanam puram, per quam sugant uno tempore ne potu nimium impleantur, aut incidant in aquam, & singula uasa ponunt ad alueos. Alij uiam passam & ficum cum pistauerint effundunt in sapam, atq; ex eo factas offas apponunt ad quas in hyeme ad pabulū procedere possint. Verno tempore & æstiuo ferè ter in mense mellearius inspicere debet fumigās leuiter eas, & à spurcicijs purgare aluum, & uermiculos eijcere. Præterea ut animaduertat ne reguli plures existāt, inutiles enim sunt propter seditiōes. Nā duo sunt genera ducū, ut Mœcen. et Virg. scribūt, niger & uarius qui melior est, debet ergo mellarius interficere nigrum, qui alteri regi scditiosus est, & corrūpit aluum, eo quod fumgat aut cum multitudine fugetur, & sic sedabitur apum pugna, ut Virgilius scribit. Mense Maio (ut ait Palladius) incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant. Sed (græcis κῆρυξ dicitur hoc genus apis,) quia requiem concutiunt quiescentis examinis. Nunc papiliones abundant quos necare debemus. Item circa initium à foradibus liberandi sunt aluei, quia tota hyeme eos mouere aut aperire

non possumus, sed hoc die aprico & tepido facienda sunt, ut pen-
nis maximis auū magnarū quæ habent rigorē, uel alio simili omnia
interiora mundentur, quæ manus non ualebit attingere, tunc rimas
omnes quæ sunt extrinsecus luto et fimo bubulo mixtis liniantur, &
insuper genestis & alijs tegumentis ad porticus similiter operia-
mus, ut à frigore possint & tēpestate defendi. Bonus custos men-
se Septembri debet aluearia uetusta cognoscere, & plena & gra-
uia quæ in æstate non ædiderunt examina uendere, ac apes occide-
re, & facere mel eorum eo modo sicut infra suo loco dicitur. Item
debet custos, ut experti affirmant, tenere in æstate aluearia cū subti-
libus fragmentis tabularum, paululum eleuata, quo apes uix ingre-
di & egredi possint, sed non lacertulæ. In hyeme uero cum fimo
bubulo per optime obturata. Item cum nimis depauperantur mel-
le, quod cognoscitur uisu si subtus inspiciatur, facto supra partem
mediā paruo foramine ac per ipsum munda uirgula intermissa ex-
hibeant eis mel uel pullum assatū, uel alias carnes. Item dicūt, quod
si alueus pinguis est dimittantur hyeme super sedibus suis, si macer,
ponatur in medio in loco obscuro, præparato ne mures obsint.

De nouementis apum & earum cura,

Caput xcix.

Rouidendum est (ut ait Varro) ne infirmiores à ualen-
tioribus opprimantur, eo enim minuitur fructus, itaq; im-
becilliores secretas, occiso rege ocioso, subiiciūt alteri re-
gi. Si crebrius inter se pugnabunt aspergi eas oportet aqua mulsā,
quo facto non modo desistunt à pugna, sed etiam consortiunt se lin-
gentes, eo magis si melle sunt aspersæ, propter odorem auidius ap-
plicant se atq; obstupescunt. Si ex alueo minus frequentes euadunt,
aut subsidit aliqua pars subsumigandum & prope apponendum
aliquid bene olentium herbarum, maxime apiastrum & thimum.
Prouidendum uehementer ne propter æstum aut propter frigus,
dispercant, Si quando subito imbri in pastu sunt oppressi, aut fri-
gore

gore subito, quod raro accidit ut decipiantur, guttis offensa, iacent, prostrata, colligendum eas in uas aliquod, & reponendum in tecto, loca tepido & bono cinere tepido, plus calido quàm tepido, eijciendum super eas, & excutiendum leuiter uas & apes, manu non tangas, & ponendū in sole quo reuiuiscant iuxta suos alueos, ut ad domicilia redeant. Si uero ægræ sunt, quod his cognoscitur signis (ut Virgilius ait) quod continue est in ægris alius color, horrida maciæ multum deformat eas, corpora mortuaria extraheruntur: aliæ pedibus annexæ ignauæq; ad limina pendent, aut intus in ædibus omnes certant, ignauæq; fame sunt & cōtracto frigore pigræ, tunc sonus auditur grauior & susurrant, ut in syluis immurmurat auster, & ut mare stridet refluentibus undis, & ut clausis fornacibus rapidus æstuat ignis. Tunc galbaneos incende odores & etiā cannalibus arundinis melle exhibeas & proderit si gallæ contritæ saporem admisceas, aut arentes rosas, aut frusta carnis affata præbeas, aut uuam passam, aut thimum uel centauream, aut radices herbæ, quæ rusticis uocatur amello, pone in odorifero bacho, & in canistris ad fores apum. Hæc herba cognoscitur, quia in pratis oritur & tollit stipitem uelut syluam, & eius folia plurima circumfunduntur, eius flos est aureus & asper in ore sapor, Eugemus etiam (ut ait Palladius) lacertas & ranas & cætera animalia, quæ sunt apibus inimica. Aues etiam crepitaculis terreamus, mense Martio maxime solet apibus morbus incurrere, nam post hyberna ieiunia tithymali & ulmi amari floribus qui prius nascuntur auidius appetentes solutione uentris intereunt, nisi affueris uelocitate remedij. Præbebis ergo malignanti cum austero uino grana contrita, & in uasculis refrigerata ponantur. Quod si horridæ uidentur, ac contractæ corpore, silere & mortuarum corpora frequenter esse ferre, cannalibus ex canna factis mel cum gallæ puluere uel siccæ rosæ coctum debebis infundere. Ante omnia studebis, ut putres partes fauorum uel uacuas ceras quas aliquo casu examen ad pau-

citatem redactum non ualebit implere, semper recidas acutissimis
 ferramentis subtiliter, ne pars alia remota fauorum cogat apes do-
 micilia concussa deferere. Si propter abundantiam florum de mela-
 le tantum, sed de prole nihil cogitant, & uideris n. metatem, in a-
 teriectis ternis diebus, clauso foramine, non eas patiaris exire, ita
 ad generandum se conferent. Nunc circa calend. Aprilis curandi
 sunt aluei, ut omnia purgamenta tollantur & sordes, quas tempus
 contraxit hybernium, & uermiculi & tineæ & araneæ quibus cor-
 rumpitur usus fauorum, & papiliones qui stercore suo uermes fa-
 ciunt. Modus autem occidendi papiliones est hic (ut Palladius ait).
 uasculum altum æneum & angustum ut sperre inter aluearia collo-
 cemus, & in eius fundo lumen ponamus accensum, illuc papiliones
 conueniunt, & circa lumē uolitant, & angustia uasculi ab igne
 proximo interire cogentur. Tunc fumus stercoreis bubuli sicci adhi-
 beatur, qui aptus est apum saluti, quæ purgatio frequens usque in
 autumnū tempora celebretur. Hæc omnia cæteraq; efficiet custos ca-
 stus & sobrius, & alienus ab alueis & cibis acribus, & odoris im-
 mundi, atq; omnibus salsamentis.

De moribus & industria apum, & uita ipsa- rum, Caput c.

Pes non sunt solitaria natura, ut aquila, sed ut homines,
 nam in his est societas operum & edificiorum, in his ra-
 tio atq; ars. Foris pascuntur, intus opus faciunt, nulla ho-
 rum assidit in loco inquinato, aut eo qui male oleat. Et si quando in
 aëre dispersæ sint, cymbalis & sonis se reducant in locum unum,
 regem suum sequuntur quocunq; ierit & fessum subleuant, & si
 nequit uolare sustollunt, quod eum seruare uolunt, neq; ipse sunt
 ociosæ, nec non odcrunt desides, itaq; impetum facientes ab se eij-
 ciunt fucos, quod hi neq; adiuuant, & mel consumunt, quos uoci-
 ferantes plures persequuntur, & paucæ propter ostium aluei ob-
 turant omnia: Ne ueniat inter fauos spiritus omnes ut in exercitu
 uiuant.

diuunt, atq; alternis horis dormiunt, & opus faciunt pariter, & ut in colonias mittunt, horumq; duces faciunt quædam aduocem, ut mutatione tubæ, tunc id faciunt cum inter se signa pacis ac belli habent. Ex malopunico & consparago, cibum capiunt solum, ex olea arbore mel, sed non bonum, duplex ministerium præbetur ex faba, apiastro, cucurbita & brassica cera, & cibus, t. m. ex malo & pyris syluestribus, ex papauere cera & mel, ex nuce græca triplex ministerium fieri dicitur, & ex lapsano cibum mel & cera. Item ex alijs floribus ita capiunt, ut alia ad singulas res sumant, alia ad plures. Item ex alia re faciunt liquidum mel, ut ex cicceris flore, ex alia econtra spissum, ut rore marino. Sic ex alia mel insuaue, ut ex fico, cytiso bonum, ex thimo optimum, ut ait Varro. Præterea Virgilius ait, quod ipsæ aulas & cætera regna fingunt. Sæpe etiam errando in duris cotibus attriuere alas, utroq; animam sub fasce dedere, tantus est amor florum, & generandi gloria mellis, licet sint breuis uitæ, nam ultra septennium non uiuunt, quamuis carum genus maneat immortale.

Quando quare & qualiter exeunt examina,
& quomodo præscitur earum
exitus, Caput CI.

Examen exire solet, ut Varro scribit, cum apes natæ prospere sunt multæ, & progeniem incolumem mittere uolunt, ut olim crebro Sabini fecerunt propter multitudinem liberorum, quod duo solent præire signa, unum quod superioribus diebus maxime uestertinis multæ ante foramen, ut uuæ aliæ ex alijs pendent conglobatæ, alterum quod cum iam uolature sunt, aut etiam inceperunt cõsonant uehementer, ut milites & populi faciunt, cū castra mouet, quæ primo cū exierunt in cõspectu uolitant, reliquas quæ nondū exiuerūt expectantes, donec omnes cõueniant. Virgilius autem scribit, quod aliquando exeunt ad pugnam, nam sæpe duobus existentibus regibus oritur magna discordia inter eos
& eorum

et eorum sequaces, quod cognoscitur, quia tunc sonus magnus ad modum tubarum auditur, tunc trepidæ inter se coeunt, pennisq; coruscant, spicula exacuunt, rostris aptantq; lacertos, et circa regem miscentur et densantur, magnisq; uocant clamoribus hostem, tunc erumpent et concurritur, et mixtæ glomerantur, et magnus fit sonitus, præcipientesq; cadunt densiores grandine et glande, cum deiecitur, ipsi reges per medias acies ingenti animo inter se bellant, fulgentibus alis, nec pugna cedunt, dum fuga illum aut illum uictor terga dare cogit. Hi motus animorum atq; hæc tanta certamina, iam tu exigui pulueris requiescunt, uerū cum ambos ductores et acies reuocaueris, deteriore ne amplius obsit dede neci, et meliorem reponere in aula, nam duo sunt genera, melior est aureus, alter horridus. Item exeunt aliquando ob inanem delectationem, ut idem Virgilius scribit, quod cognoscitur, quia per aëra uolando ludunt, quod facile prohibere potes, eripere enim debes regibus alas, ne in altum uolare possint, Palladius autem scribit, quod futura fuga seu exitus examinis præscitur, quoniam per biduum aut triduum ante acrius tumultuantur et murmurant, quod apposita frequenter aure cognoscitur.

Qualiter examina sunt colligenda & includenda, Caput CII.

Um custos apum uidet examen exiisse atq; in aëre permanere, statim debet puluerem in eas eijcere, et alicuius rei sonitum fortiter facere, ut territæ longe non eant, sed se in aliquo proximo loco suspendant, et cum uiderit ubi se ponere uolunt, herbas uel ramulos arborum in quibus delectantur in perticam bene ligatos ibi apponat, ut super ipsos se suspendant, et cum omnes ibi conuenerint, eas in terram deponat, et alueum super eas collocet, in quem intrabunt, in proprio loco ubi stare debebunt uespere collocandum, uel paruum alueum odorifero uino cōsparsum, qui alueolus uocatur, cum pertica ponat in eum locum, ubi se suspendunt

ſpēdunt, uel ſe integre ſuſpenderūt, in quem per ſe uel fumo ingre
dientur, & cum omnes intrauerint deponātur ſub uno ſcamno, ſpa
cioſe ſorato, & nouus alueus optime purgatus, & odorifero uino
aſperſus, & ſcēniculis uiridibus aut alijs odoriferis herbis, & pau
co melle perfricatus, ſupra eum apponatur, remoto ſuperiori fun
do alueoli, ut in nouam per ſe uel beneficio ſumi domum intrent,
cum qua ueſpere in ſuo loco ponantur. Quod ſi iam in aliquo ra
mo ſe ſuſpenderint incidatur acuiſſimo ferro, & ſuauiſſime depo
natur, & ſuper eum collocetur alueolus. & fiat ut dixi, cum in
herent uel ramulis uel ad perticam ſe ſuſpēdunt. Quod ſi exa
men integrum colligere non potes, & quamlibet partem ſub al
ueo collocare. Quod ſi contingeret te regē cum una parte habere,
omnes alie particule ad eum uenient per ſe ipſas, & ſi iam in ali
quam arborem perforatam intrauerint ad locum unde intrant &
exeunt admoueatur alueolus, & per aliquod magnum ſoramen
ſub apibus nouiter factum, immittatur ſumus, ut in alueolum fugi
ant de ſuper collocatum, uel in ramuſculos ibi appoſitos, ſi alueolus
non habetur. Et ſic inter plures uices poterunt omnes haberi.
Vel eadem arbor ſi ſubtilis eſt cum ſerra recidat acuta de ſuper,
atq; infra, & ueſte munda cooperta tollatur, & in nouum alue
olum expellatur, uel per ſe in ſedibus collocetur, aut ex ipſa arbo
re expellantur in totum, & cum ſe in aliquo ramo ſuſpenderint
uel ſuſpendere uolunt, fiat, ut dictum eſt de his, quæ ſponte rece
dunt. Si autem ſe ſuſpenderint in herba uel frutice uel alio loco ſu
pra quem nouus alueolus poni poſſit, non eſt aliud agendum, niſi
quod in eo recipiatur, & ſuper podijs ueſpere collocetur. Item
ſi ſuſpenderint ſe in aliquo alto uel inepto loco, de quo prædictis
modis haberi non poſſit, excutiantur longiſſimis perticis, ut in tera
ram cadant, uel incongruo loco ſe ponant. Cuſtos autem cum ta
lia procurat, ut Palladius ſcribit, debet eſſe purus, & ab omni im
Qq mundi

mundicia & odore alicuius acredinis, uel alterius mali saporis liber. Item sollicitus & attentus habens semper alucaria noua parata, quibus recipiatur exanimum rudis iuuentus. Nam nouellæ apes uagantibus animis, nisi seruentur fugiunt. Excuntes in adiuto suo morantur uno aut duobus diebus, quæ statim nouis alucarijs excipienda sunt, obseruabit autem custos assiduus usque in octauam uel nonam horam mense præcipue iunio, & cum signa futura fuge perpendet, quia post has horas non facile fugere aut amigrare consueuerunt, quamuis aliquæ statim & procedere & abire non dubitent. Item cum ad pugnam exierint, & se in ranno uel alio loco suspenderit puluere uel aliare aspergat, & si iunius ubi educatione pendeunt, noscat aut unum regem esse omnibus, aut reconciliatis uniuerfis manere concordiam. Si uero duo uel plura ubera suspendens se populus imitatur, & discordes esse & tot reges esse quot ubera confitentur. Vbi globos apum frequentiores uiderit, uncta manu succo meliloti uel apij reges requirat. Sunt aut paulo maiores, oblongi magis quam ceteræ apes, rectoribus cruribus, neque grandioribus pennis, pulchriores & nitidi, leues absque pilo, nisi fronte pleniores, quasi capillum gerunt in uentre, quo tamen non utuntur ad uulnus. Sunt alij fusci atque hirsuti, quos oportet extinguere & pulchres relinqui, quæ frequenter uagentur, cum exanimumbus suis alis seruentur erectis, hoc enim manente nulla discedit. Si non satis magna nascuntur examina duorum uel plurimum uasculorum possumus in unum conferre dulci tamen liquore aspersas apes atque incisas tenebimus apertito cibo mellis, exigua tamen respiramina relinquamus aperta. Quod si uelis alucarium cui per aliquam pestem multitudo subducta est populi adiectione reparare, considerabis in alijs abundantibus, cauendum fauorum & extremitates que pullos habent, & ubi signum nascituri regis inueneris, cum sobole sua recides, & in
alucarium

aluearium ponas. Est autem hoc regis futuri signum inter cætera foramina, quæ pullos habent, unum maius ac longius, uelut uber apparet. Sed tunc transferendæ sunt, quando erasis cooperculis ad nascendum maturi capita nituntur exercere, nam si immaturos sustuleris interibunt. Si autem se subitum leuabit examen, strepitu æris ac testulæ terretur, tunc ad aluearium rediabit, uel in proxima fronde pendeat & inde in nouum uas herbis consuetis & melle confpersum manu attrahatur, uel in trulla, & cum in eo loco requieuerit, uespere inter alia collocetur.

Quando & qualiter potest apibus
de melle tolli, Cap. CIII.

Mense iunio secundum, Palladium, alucaria castrabuntur, quæ matura esse ad mellis reditum signis pluribus instruemur, primum si plena sunt, subtile murmur audimus, nam uacue sedes fauorum, uelut concaua ædificia uoces, quas accipiunt in altum extollunt, quare cum murmuris sonus magnus & raucus est, agnoscimus non esse idoneas ad metendum crates fauorum. Item cum fucos qui sunt apes maiores grandi intentione perturbant, idem matura mella testantur. Item secundum Varro-
nem, signum eximendorum fauorum est, si intus faciunt globum. Item si fauorum foramina obducta sunt, quasi membranis quia tunc sunt melle pleni. Castrabuntur autem aluearia matutinis horis cum torpent apes, nec caloribus excitantur. Fumus ad moucatur ex galbano & ardo fimo bubulo quem in pulmētario, siccis carbonibus conuenit excitari, quod uas ita figuratum sit, ut angusto ore fumum possit emitte, atque ita cedentibus apibus recidentur mella ad examinis pabulum. Hoc tempore pars quinta fauorum dimittitur. Sane putres aut uitiosi faui de alucarijs auferantur, mensē etiam octobri aluearia castrabuntur, modo prædicto. Quæ tamen

Qq 2 oportet

oportet inspicere, & si abundantia est demere si mediocritas, partem mediam pro hyem s inopia relinquere, si uero medietas apparet mellis nil prorsus auferre, sed Varro scribit, quod pars tertia fauorum tantummodo tollitur pro hyeme, reliquum relinquatur, licet plena sint aluearia melle, uerū si metuas duram uenturam hyem, nil prorsus auferendum, ut Virgilius scribit, uiri autem nostri temporis ualde experti in talibus affirmant, quod mel debet eis accipi semel tantum in anno, & hoc in fine Augusti usque ad medium mensem Septembris, sed cera corrupta tunc & ante, quādocumque auferre potest, ita quod semel mel debet auferri parum uel multum habito respectu ad paucitatem uel multitudinem mellis in alueo existentis, & ad paruitatem uel magnitudinem mellis in alueo examinis nutriendis, dummodo ultra quartam partem alicui non tollatur. Modus accipiendi de alueis stantibus est, ut claudatur cum herba foramen unum uel plura si sint, ne apes exire possint, & de subtus cum panno molli uel palea fiat sumus, ut ad partem aluei superiorem ascendant, plicato alueo incidantur faui, cum subtili cultello frequenter in aqua posita, ne cera adhæreat, & ne remanentes ledantur. Si uero alueus iaceat cum subtili ferro in parte incipiunt postrema, asidi superiori annexi faui primo melle implentur, ultimo in anteriori parte laborant, ibique morantur omnes. Ideoque fundus posterior secure aperiri potest, qui sic dispositus esse debet, ut facile aperiatur. Fauis mellis, furtiue subtractis, reponatur fundus in suo loco, apes autem cum hæc cognouerint omnes accedunt ad uacuatum locum replendum, & cum ipsum reparauerint, & omnia compleuerint, ad partem anteriorem redeunt, ibique morantur. Ex quo aperte scire potest, quod locum uacuum repleuerunt.

De melle & cera conficiendis, Cap. CIIII.

El ex fauis siue apibus fit hoc modo, ex fauis antequā premanantur, tollantur si qua parte sunt corrupti ac pullos habentes, quia malo sapore mel corrumpuntur, & cōquasati

fatū in munda cista ponantur, & sic dimittantur donec per se paulatim fluxerint, uel etiam aliquo pondere pressi fluxerint. Est mel crudum pulcherrimum, deinde coquatur mel uel cera: ut infra dicetur. Cum conquassatis & occisis apibus sit hoc modo, mense Septembri accipiantur aluearia grauiā uetusta, quæ præcedente æstate non ædiderunt examina, & supra fumum & flammā palearum alueus modicū teneatur, ut apes superius fugiant uel sibi ales comburant: deinde reuolue coopertorium aluei super terram & uangeta ferrea incide baculos existentes in alueo, & optime cum eadem mel, cera & apes conquassa, deinde reuolue alueum & coopertorium remoue, ipsumq; alueum super strageta mastelli mundissima pone, & uangeta fac in mastellum descendere mel & ceram, quæ postea in forte castula pone, quam cum ligaueris fortiter comprime aliquo instrumento idoneo, uel cum uite magnatorum ligaminis: uel inter duas asidiculas positas, in duabus stangetis in parte inferiori ligatis, uel in una concha posita aside ac ponderibus super ipsa stangeta, uel inter duos baculos quos duo teneant homines, & tertius partem supremam stangetæ, fortiter torqueant, & quod fluxerit, est mel crudum, & si pluries dupletur stangeta fortius & melius comprimetur, deinde uero quod in tasta remanserit, ponatur ad ignem lentum, in cacabo & sine seruore calc fiat, & semper tene manus in uase, ceramq; minutā aperas, donec mel & non cera erit integre liquefactum, & cum mel ex calore paululum coeperit pūgere manus omnia in tasta reponere, iterūq; preme, ut supra: nec est damnosum si non prematur acerrime, ut de melle aliquid remaneat cere admixtum, cū longe minus ualeat mel quam cera, & hoc quod fluxerit mel coctum uocatur, quod in uasculis debet poni ipsisq; apertis paucis diebus haberi, atq; in summum tate purgari, donec inusti refrigerato calore deferueat. & mel nobilius illud erit, quod ante expressionem secundam effluxerit uelut sponte. Cera quæ post fluxum mellis in tasta remansit, siue apes admixtas habeat.

beat siue nō, ponatur in cacabo mūdo in quo sit aqua tanta uel plus, ut cera extet, hæc ad ignem teneatur donec sit integre liquefacta, semperq; cum spatula uel aliquo baculo agitur, & in dicta tasta grossa ponatur, & fortiter comprimatur, ut in fitulam habentē ali quid aquæ cedat, ibiq; stet donec sit optime congelata, tunc euellē tur & ab omni sorditiæ quæ sit inter ceram & aquam munda tur & seruetur, & si placuerit, ut pulchrior adhuc fiat, sine aqua iterum liquefiat, & in uase aqua mado cuiuscūq; formæ placuerit iterum reponatur. Quicquid in tasta remanserit abijciatur, & ipsa in aqua calida lauetur, & ad fumum ponatur, & sic d' u ualde durabit.

De utilitate apum, Caput cv.

IN apibus utilitas magna consistit, si locum idoneum ha beant, & prudēter ac sollicitē procurentur, nam ex pau cis breui tempore multa examina fiunt, nisi magna pestis temporis eis obfistat, nam in anno semel etiā b s & plerunq; ter pa riunt, & examē emittunt, & sine magnis expensis ac labore tenentur, licet non sint totaliter negligendæ, ex quibus cū augmenū rece perint uetusta qu nq; uel sex annorū, quæ parere desierunt, æstate magno precio, quia multā habēt ceram, quæ maxime necessaria est, uendere potes & noua seruare, faciunt etiam ceram quæ maxime necessaria est regibus & præiatis, & quibuscūq; personis, ut no tum est omnibus, quæ satis magno precio uēditur. Et quod amplius est die noctūq; honorē exhibet æterno regi, item faciūt mel in maxi mia quātitate quod ualde utile est, tam ad cibū quam ad medicam. na infinita. Ad ipsarū utilitatē probandam refert Varro duos fuisse mi lites in Hispania frātres ex agro Faliscō locupletatos, quibus cum à patre relicta essent parua domuscula & agellus nō sane maior iuge ro uno, circa totā domum alucaria fecisse, & hortū habuisse, & reliquū locū ac spaciū thimo & cithiso semine operuisse ac et ā apia astro, hos nunq minus q̄ dena milia sextaria ex melle recipere esse solitos. Vnde ait Persius. Nec thimo satiatur apes nec frōde capelle.

PET. DE CRE-

SCENTIIS, DE DIVERSIS ARTI-

bus capiendi animalia fera, Liber X.

PROLOGVS.

ANTIQUI philosophi, quorum intellectus adeo
excelsè illustratus est, ut utilia humano generi co-
gnoscerent, intelligentes quæ cum sub cælo sunt
ad utilitatem hominum esse creata subtili cogitave-
runt ingenio, qualiter animalia aërea, terrestria
& aquatica, quæ propter peccatum primi parentis homini nequa-
quam obediunt, capere possent, inueneruntque multas cautelas, qui-
bus homines usi sunt, & suis ingenijs successive infinitas, addide-
runt artes pluribus ignotas. Ideoque cuncta quæ scire potero, in scri-
ptis reducere intendo, primo tractans quibus modis capiantur
aves, secundo bestie sylvestres, tertio pisces. De auiibus autem
qualiter capiantur cum auiibus rapacibus domesticatis, cum reti-
bus, cum laqueis, uisco, balstis, arcubus, & alijs quibusdam mo-
dis, & de bestiis qualiter capiantur cum bestiis domesticatis, cum
laqueis, retibus, foueis, & alijs modis. De piscibus etiam qui-
bus modis capiantur cum retibus, cistis hamo & calce.

De auiibus rapacibus in genere,
Caput primum.

Prudentes antiqui uidentes quasdam aves per aëra uolia-
tantes, alias capere cautè laborauerunt, auium rapaci-
um genera domesticare, ut quas per se capere non po-
terant earum auxilio sibi quærant. Et horum primus inuentor dice-
tur fuisse rex Daucus, qui diuino intellectu nouit naturam accipitrum
& falconum, & eos domesticare ad prædam instruere, & ab agri-
tudinibus

tudinibus liberare, post quem alij multi fuerunt, qui plures ipsorum auium rapacium addiderunt.

De accipitre, Caput II.

Accipiter est auis nota, & eius quidam natura est, ut uiuat de raptu aliarū auium, & ideo semper solus & nunquam sociatus incedit, quia in præda nō cupit habere sodalem & quantum potest ad rapiendum prope terram uolitat ne ab auibus quas capere intendit uideri possit. Ab omnibus quibus insidiatur instinctu naturæ cognoscitur, & cum eum uident aut sentiunt garrunt, fugiunt, & se quantum possunt occultant. Hæc auis uelocissimi uolatus est, & ideo nisi statim rapit in principio sui motus, sed postea lentus est eius uolatus, & ideo nisi statim rapiat ab auis persecutione desistit, & super aliquam arbore ad cōsepe indignatus se ponit, quod uix ad dominum uult redire. Inueniuntur autem accipitres in alpihus quibusdam nidificare, & meliores omnibus sunt, ut fertur qui nascuntur in alpe de Brusia in Sclauonia. Foni etiam nasci dicuntur, qui nascuntur in alpihus quæ sunt in confinibus Veronæ & Tridenti. Ex his quidam sunt parui qui communi nomine uocantur accipitres, & quidam magni, qui uocantur astures. Sunt enim de genere accipitrum sicut coruus & graculus eiusdem generis sunt, & canis paruus & magnus, & idem in pluribus animalibus est uidere, & accipitrum quidam sunt maiores & sunt foemine hi qui sunt maioris uigoris, & quidam sunt minores, & uocantur muscheti & sunt masculi, qui pauca utilitatis existunt.

De pulchritudine accipitrum & cognitione bonitatis eorum, Caput III.

Accipitrum pulchritudo cognoscitur si sunt magni, curti, paruum habentes caput, pectus & spallas grossas, & amplas tibias, & pedes magnos & expansos, & pennarū colorem nigrum. Et bonitas quidem cognoscitur qui de nido ex-
tractus

tractus melior est, & à domino rarò fugere consuevit, & hic uocatur nidarius, uel qui de nido egressus de ramo in ramum matrem sequitur, qui ramarius uocatur, & optimus esse consuevit. secundi meriti est his qui postquam de nido uolauit captus fuit raro consuevit antequàm pennas in feritate mutaret, qui uocatur sorus, sed qui post tale tempus captus fuit raro cōsuevit cum hominibus uiuere uel morari, si tamen permaneat bonus est, quia in feritate fuit solitus aucupare, & quanto animosior uidetur & audacior per effectum, & meliorum morum tanto ab expertis melior iudicatur.

Qualiter accipitres nutriuntur & instruuntur,
& quales capiunt aues, & qualiter mutantur, Caput IIII.

Nutriuntur autem nidarij & ramarij bonis auibus, & carnis pluribus, & in die paulatim in hora ut magis dominum diligant, possunt etiam eis dari oua in parapsidibus fracta & agitata, & in aquam feruentem proiecta, & postea cum digitis simul constricta. Idem fit nisoris à principio, sed cum optimi priuati & domestici facti sunt, semel tantum sunt in die pascendi post tertiam, cum digestionem compleuerint, & non ante quod per gorgam euacuatam cognoscitur ab expertis, & si cibus de gorga usq; ad diem sequentem nō descenderet tantundem sine cibo dimittatur. Item potest bis in die cibari secure, si cibum inueneris descendisse de gorga, & quotiens hoc uideris cibare secure poteris, nisi uelis eodem die uel sequenti aucupatum accedere, quia & tunc accipitrem famelicum esse oportet, ut auidius prædam petat, & facilius ad dominum reuertatur. Domesticantur autem si plurimum tenentur in manu, & maxime in aurora tempestiue, & inter multitudinem hominum, & in rumore molendinorū, & fabrorū, & similibus. Instruuntur uero nidarij & ramarij, nam cæteri sunt in feritate instructi, hoc modo cibetur hora nona bono cibo, & sequenti die teneatur in loco ualde obscuro usq; ad nonā, deinde accipitur

Rr & portetur

et portetur ad locū uenationis, et non dimittatur, primo ad aregas uel gazas neq; ad perdices, quia nimis sunt fortes, et si eas superare nō posset debilitaretur eius audacia sed dimittatur quales, turdis, et merlis et similibus. Quod si gazas capiat habeas unam captam, et ei multas pennas de alis auferas, et quidem in aliquo fossato abscondus ante conspectum accipitris eam proijcies, et ibi accipiter dimittatur. Capiūt autem quales et perdices, aregas et glanderas siue gazas et multas alias gazas et aues, ut merlos, turdos et passerres, et his similes, mutantur uero quolibet anno, nam ponātur mense Martio uel Aprili in gambia magna specialiter ad hoc facta, et posita ad solem in loco calido, ueluti iuxta muros plage meridionali appositae, et cōpletur mutatio pennarum eius in principio Augusti, et in pluribus in medio, et quibusdam in fine, et in quibusdam non completur omnino, et ad hoc ualet si bene pascantur bonis carnibus, et praecipue auium et ouorū, ut bene impinguentur, tunc enim optime mutant, et quidam dicunt ad hoc ualere cibum stellionum et testudinum et lacertarū. Et aliqui consideranter depilant eos ut nouae pennae nascantur uelocius, sed hoc modo multi iam sunt destructi.

De industrijs & inducendi accipitrem, ut a domino non recedat, Caput v.

Aueat dominus accipitris ne aliquo modo ledat eum, sed cum uiderit eum natum et uolentē stare super manu, uel pertica suauiter tangat ipsum et cum eleuet si pēdet, et quantum potest consideret mores et uoluntatem eius, et in omnibus ipsius uoluntatem sequatur. Et semper in manu eum cibet, nec sibi in aliquo contradicat, quoniam accipiter est ualde indignantis naturae: praeterea cum mœret, aucupatū nō emittat ipsum, nisi eum uiderit bene appetere praeda, et maxime ad regazas et glanderas, nec enim nimis a remotis dimittat, quia cum non potest attingere auem saepe indignatus recedit, et aliquando in arborem descendit

scendit, nec ad dominum uult redire. Item non fatiget dominus accipitrem ultra modum, nec sit tantum audius multitudinem quarum uel aliarum auium habere, quod eum destruat uel irasci faciat, sed cum eas ceperit quas uidet accipitrem libenter appetere, sit contentus, & ex ipsa praeda eum cibet, ut sibi suam uenationem sentiat profuisse, & incitetur in amore uenandi.

De ægritudinibus accipitrum & eorum
cura, Caput vi.

Accidit accipitri, ut calefiat ultra naturam & cõplexionem suam in tantum quandoq; ut febricitet, & tunc erit tactu calidus, & uidebitur tristis: quod quandoq; enenit ex solis spiritibus inflammatis ex nimio labore, & quandoq; ex humoribus putrefactis in aliqua parte corporis eius. Et tunc si macer est, parum & sepe cibetur ex carnibus pullorum & paruorum auium, à passeribus tamen tunc abstinere melius est, quia multum calidæ complexionis existunt. Et dictæ carnes dentur sibi in rebus naturaliter frigidis inuolutæ in seminibus cucurbitarum & cucumerum tritis, aut mitilagine psyllij & similibus, uel paulisper coquantur in sirupo uiolato & similibus, & sibi dentur, & ponatur in loco frigido & obscuro super pertica pannis lineis inuoluta, in succis frigidis plerumq; infusis. Et quãdoq; in frigidatur & digerere cibum non potest, & tunc similiter est tristis, & tactu frigidus, & color oculorũ mutatur ad palliditatẽ & discolorationẽ, & tunc teneatur in loco calido, & suauiter in manu portetur, & paulisper quandoq; ad uolandum mittatur, & dentur sibi carnes auium, & præcipue passerũ, & pullorũ masculorũ, et pipionũ coctum aliquantulum in rebus calidis, uelut in uino uel aqua in qua sit salvia uel mēta uel maiorana uel pulgium, & similia, & inuoluantur uel in melle uel in puluere seminum fœniculorũ & anisorũ aut cymini: ita tamen quod nihil omnino sibi detur nisi prius omnis cibus de gorga eius descenderit, & si macer est, sæpius cibetur, si pinguis & minus & rarius, in utroque

tamen casu temperate cibandus est, donec fuerit liberatus. Quod si nullo modo digerit cibum, sed cum omnino retinet, dicunt experti, accipias cor ranae & liga eum cum uno filo, & mitte cum una penna in gulam eius, & postea trabas filum, & sic pastum eijciet. Item accidunt ei sexcupedes, & tunc unge pannum circa eum uolutum cum succo marelle uel absinthij, & sic dimittatur ad solem de mane usque ad tertiam. Item accidunt ei quandoque lumbrici, & tunc da sibi super pastum succum foliorum persici, aut puluerem santonici & liberatur. Et quandoque patitur guttam in articulis alae aut coxae, & tunc minue de eius sanguine aperiendo modicum uenam, quae sub ala aut sub coxa existit, cum in ea patitur. Item accidit eis podagra quae prouenit ex descensu humorum guttarum in nodis pedum & digitorum, & tunc curantur cum lacte herbae quae lactiola uocatur, ungendo cum eo eorum pedes, & ungendo ex eo panno lineo & ipsum ponendo super perticam, super qua teneatur accipiter, donec erit rupta podagra, & tunc auferatur pannus & ex seuo inungatur podagra, donec fuerit liberatus.

De astura, Caput vii.

Astures sunt de natura accipitrum, sicut in tractatu accipitrum dictum est. Et cognitio pulchritudinis & bonitatis eorum est sicut cognitio accipitris: & nascuntur in alpidibus & nemoribus, & domesticantur & instruuntur & nutriuntur sicut accipitres. Capiunt autem perdices & coturnices, phasionos & angutiones & multas similes aues, scilicet annetas, anseres, corniculas, & quasi omnes aues quibus mittuntur, & cuniculos, lepores paruos & magnos, licet eas sine auxilio canum retinere non possunt, feriunt in capreolos paruos & eos impediunt adeo quod canes eos capere possint. Mutantur ut accipitres, & eadem egritudine eis accidere possunt, & eodem modo curantur. Verumtamen fortioris sunt naturae, & ideo non de facili infirmantur & moriuntur, & non requiritur in eis tanta diligentia, & sic non facile accedunt ad omnes.

De falconi

De falconibus, Caput VIII.

Falco est avis nota, quæ de raptu uiuit & solus incedit ad prædā, sicut omne uolatile rapax, propter causam in accipitre assignatam. Hæc avis mirabilis uolatus est in principio, medio & fine, quæ sursum rotando conscendit, inferius intuitum figens, & ubi uidet anatem & anserem aut gruem, sicut sagitta clausis alis ad auem cum ungue posteriori lacerandam descendit: quod si eam non tetigerit persequitur fugientem, & sæpe cum auem in fugam conuersam capere non potest, adeò irascitur contra eam, quod post ipsam quodam furore uolitans à domino nimirum elongatur, adeò quod non redit ad ipsum. Hæc avis ualde animosa est, & nobilissimi generis. Falcones primo, dicuntur uenisse de monte Gelboë, qui est in partibus Babylonie, & inde uenerunt in Sclauoniam ad palum nudum, deinde sparsi sunt per quosdam alios montes arduos in quibus inueniuntur.

De diuerlitate falconum, Cap. IX.

Falconum quidam sunt magni, qui falcones cōmuni nomine dicuntur, & quidam parui qui uocantur Ismerli, & ex magnis quidam sunt nigri, quidam respectiue albi, & quidam rubei, ex coitu prædictorum inuicem generant, uidelicet cum trizolus unius pertica socia sua cum altera permiscetur, & omnes huiusmodi falcones sunt fœminæ, & eorum matres trizoli siue tricelli uocantur, sic dicti, quia simul tres in nido nascuntur, due fœminæ & tertius masculus, qui propterea tricellus uocatur, qui nō sunt tantæ uirtutis ut fœminæ, & sunt ualde minores quàm ipsæ.

De pulchritudine & nobilitate falconum, Caput X.

Pulchritudo & nobilitas falconum cognoscitur si habet caput rotundum, & summitatē capitis planū, & rostrum curtum & grossum, & spallas amplas, pennas alarum subtiles, coxas longas, & tibias curtas & grossas, pedes liuidos,

Rr 3 sparsos

spersos, & qui talis est ut plurimū bonus erit, licet aliqui satis deformes sepe optimi sunt inuenti. Ideoq; falconum bonitas & audacia solo experimento perfecte cognosci potest, uerum tamen eorum bonitatem, & desiderū capiendi aues multum auget magistrorum suorum industria, & eosdem à bono proposito sepe reuocat impetitia eorundem.

Qualiter nutriuntur, domesticantur & instruantur falcones, Cap. xi.

Non sunt tenendi super ligno sed solum super petra rotunda & aliquantulum longa, super ea enim magis delectantur instinctu nature & cōsuetudinis eorundē. Qui ex eis parui sunt, hircina uel pullina carne nutriūtur, præcipue cum aues capere inceperit da ei de prima quam capiet quantū uoluerit, idem facies de secunda & tertia, ut ex hoc ad raptum auū & ad obediendum domino animetur. Deinde uero postea stringe eum cum uis quod alias aues capiat hoc modo, scortica gallinam & factria purgatoria & da ei madefacta in aqua, & pone eum in loco obscuro, & dimitte usq; ad auroram diei, postea calefac eum ad ignem et uade aucupatum, & non fatiges eum ultra quam uelit sed solū quātum ipse uult, & auide desiderat, dimittatur ad aues sic enim tecum libenter manebit, & quocunq; ierit ad te redire curabit. Cum inueneris falconem tuū audacem & cum incenso desiderio aues capere, diligenter considera statum eius in macie & pinguedine, & in quo statu eū inueneris in eodē retinere curabis. Nam quidā falcōes se melius gerunt cū sunt pingues, plures autē & ferē omnes in statu medio existentes, aliqui licet pauci cum fuerint macriores, & huiusmodi generis, rubei ut plurimū esse dicuntur, & cum primo mittuntur ad aues ad minores primo mittuntur, deinde ad mediocres, ultimo ad maiores. Si enim primo mitterentur ad magnos & superarentur ab eis, deficiente adhuc potētia & industria quas usu acquirunt, inciperēt postea magnas aues & mediocres formidare, sicq; difficulter

difficiliter nimium resumere audaciā sibi innatā, quam imperitiā sui doctoris amiserat. Plurimū etiam confert falconi ad audaciā acquirendam, si eum tenes multū in manu, & des ei carnis pullinæ horatertia coxam unam, deinde pone ante ipsam aquam in qua balneetur, postea ponatur ad solem ut siccetur, deinde ponatur in loco obscuro ibiq; usq; ad uesperas dimittatur, deinde teneatur in manu usq; serē ad primum somnū, postea lumen lucernæ uel candelæ coram eo per totam teneatur noctem, & cū matutina uenerit hora aspergatur uino, & teneatur ad ignem. In aurora uero diei aucupatum portetur, & si capiat, quantū uult de praeda sua cibetur. Si uero non capiat detur ei ala una & mediā coxa gallinæ, & in loco ponatur obscuro. Circa mediū febr. falconē in muta pones, & de omnibus carnibus eum cibabis usq; ad unum mensem, postea pones ante ipsum cunctam aquam, prius tamē da ei comedere, & si uides quod non mutat unge carnem quam ei tribuis melle, quod si adhuc non mutat, accipe ranā & fac puluerem & super carnē pone, mutabit. Et caue ne ipsum de muta tollas antequam completa fuerint pennæ eius, & cum de muta acceperis eum ad calorem non teneas, sed plurimū eum in manu tene, nec postea usq; ad 15 dies cum eo aucupatū accedas. Capiunt aut anates, anseres, agirones, grues, & starnas & alias aues. Sed fertur quod si comedunt sanguinem agironis omne desiderium capiendi grues amittunt. Si uero carnes solum sine sanguine comedant hoc uitium incurrere non creduntur.

De ægritudinibus quæ falconibus accidunt, Cap. XII.

Accidunt falconibus omnes ægritudines quæ superius accidere accipitri dixi, & eadem sunt signa & curæ, quia omnium uolatilium rapacium serē eadem est natura. Et ideo de his hic tractare non expedit, unum tamen cognoscas quod falcones sunt fortiores naturæ quàm accipitres, & non sic facile infirmantur & moriuntur, si comedunt antequam cibus de gorga descendat.

scenderit. Quidam insuper falconarij multos modos regendi falcones narrant, & alias egritudines eis accidere aliasq; curas necessarias esse, ex quibus aliqua forsan uera sunt, quæ per multas experientias approbantur, sed multa ex his quæ dicunt ratione carent, & sunt potius apparentia quam ex stentia. Ideoq; si quæ hic desunt de cura falconum & auium rapacium, per uiros expertos non semel sed pluries longo tempore suppleantur.

De Ismerlis, Cap. xiii.

Ismerlisunt de genere & natura falconum, & sunt quasi falcocelli paruuli, quod apparet per formam corporis et colorem pennarum, quorum aucupatio potius uoluptatis quam utilitatis existit. Capiunt autem præcipue laudulas, & tanti desiderij & animositatis sunt ad eas capiendas quod plerunq; persecuti sunt eas in uillas usq; ad clibanum ardentem, aut in puteum, aut sub mantellis hominũ. Item capiunt passerres & alias auiculas paruas, de ipsorum autem doctrina & cura plura non dico, quia per superiora satis sciri potest.

De Gyrfalcis, Caput xiiii.

Gyrfalcus est auis rapax maior quàm falco, & est magnæ uirtutis & potentiæ, mirabilisq; audaciæ, ad cõut inuenti. sint aliqui audaci spiritu aquilas insultasse. Capiunt autem omnes aues quantumcũq; magnas, & sunt ferè de natura falconũ, quare & præcedens doctrina satis sufficit ad nutriendos gyrfalcos.

De Aquila, Caput xv.

Aquila est similiter auis de raptu uiuens, quæ propter fortitudinem & audaciam suam uocata est rex auium, nam omnes aues eum timent, sed ipsa nullam. Diuersa sunt species aquilarum, quedam sunt ualde magnæ, quedam mediocres, quedam paruæ, & iterum quedam sunt nobiliores non appetentes nisi uolatilia & animalia terrestria uiuentia, & quedam quodammodo ignobiles & degeneres quæ appetunt non solum carnes uiuas, sed etiam

sed etiam mortuas & pisces mortuos & descendunt super cadauera asinorum & similitum, & tales declinant ad naturam & ignobilitatem mluorum. Aquilæ domesticantur ab hominibus uidelicet quæ parua de nido extractæ fuerunt, sed eas quæ diu in feritate fuerunt non esset tutum domest. care uelle, quoniam facile propter suam audaciam & potentiam grauitè læderent in facie uel alibi in fruentè. Et domest. cantur ut hominibus querant quaslibet aues magnas, sed præcipue ut capiant lepores & cuniculos & capreolos cum auxilio canū, & qui aquilam uenatum portat, debet esse fortis, alioquin pondus ipsius sustinere non potest. Et statim dum uidet canis inuenisse pasturam aquilam consuetam & instructam debet dimittere, quæ semper super canes uolabit, & cum leporem uiderit subito descendet & capiet eam. Nutritur autem ex omnibus carnisibus, & non facile infirmatur, sed cum leporem ceperit pascatur ex ea pluribus uicibus, ut eas postmodum libentius persequatur. Qui iuxta nidum aquilæ habitant unum ex pullis eius accipiunt, & cum accipiunt timore aquilæ sint armati, & præcipue in corū capitibus, & cum pullum habueris ad unum paruū palum eum in aliquo loco ligabis, hic uociferabit uenientq; mater & pater deferentes eidem lepores & cuniculos, si erunt in partibus illis, & gallinas & anseres quæ accipere poteris, & habere: ferunt etiam ei quandoq; catas & quandoq; uulpes. Nuper detulerunt filio gallinam cum quibusdam pullis ex stentibus inter pennas matris, qui habiti sine ulla lesione & nutriti fuerunt.

De Gimo & gimeta, Cap. xvi.

Gimus & gimeta sunt eiusdem naturæ, et sunt animalia nocturna potius quam diurna, quia earum oculi de nocte uident melius quam de die. Cum igitur deformia sint & raro ab alijs animalibus uideantur, mirantur aues in uisione ipsarum, & eas uidere appetunt. Tam animatum brutale, quam rationale in rebus nouis ac insolitis præcipue delectatur. Homines ergo

cernentes alias uolucres circumuolare gimo & gimeta, & eas cum auditate plurima intueri, excogitauerunt ingenia quibus eas capiunt, ut ipse aues capiant, sed ut meditantibus ipsis homines cum fisco aut retibus sibi querant, uiuunt autem de quibuslibet carnibus, & præcipue de muribus & noctuis, & cum bene cibata fuerint cōpetenter ieiunant duobus tribus uel quatuor diebus. Et gimus usq; ad nouem non leditur, & foeminae meliores sunt masculis, sicut omne uolatile rapax, & gimeta quidem melius tenetur in aliquo columbario uel alio loco sibi simili quam alibi. Et si bene domesticata fuerint optime capiet mures in domibus existentes, comedunt etiam lacertas & ranas & omnia carnem habentia.

Qualiter aues retibus capiuntur,

Caput xvii.

Aues cum retibus pluribus capiuntur modis, & uno quidem modo capiuntur ad Pantheram qua capiuntur annates, et modus quidem est ut iuxta aliquam paludem facias foueam circa se decim uel uiginti quinq; brachia longam, & circa decem uel duodecim brachia latam, uel maiorem si uolueris, tantum cōcauam quod circa unam spannam aquæ habeat, & sit à duobus capitibus longis acuta in uno angulo, sic quidem fossatus & in alio aliquantulum longasit casella circa foueam. Sint und. q; spacia plana quanto est retium latitudo, deinde fiat seps circumquaq; ne lupi aut uulpes nec aliqua animalia nociua intrare possint. & aues in eo loco existentes fugare, in prædicta fouea ita 12 uel 16 annates domesticæ die noctuq; morentur in hyeme & milica in bona quantitate projiciatur in aquam propter domesticas & syluestres. siniq; domesticæ syluestribus fimiles in colore pennarum, circa foueas iuxta ripas figantur pali quatuor perticarum, quæ rete eleuent, & pali retiarum figantur circa spacia prænarrata, et super ipsam corda paruum palorum totum colligatur rete, & tam ipsum quam stangia siue baculi qui rete leuant & cooperant optime, siniq; retia duo

duo magna in utroq; capite coniuncta uel posita sint retia ut aroli coniungunt, quæ quidē coopertor ūuocant, quæ cum eleuantur simul in altū cōiugantur admodū culminis domus paleatæ, & modus quidem eleuandi eas est quod iuxta casellum est furca cum pertica, in cuius capite subtili est retiarum funis annexus, in grosso uero est cista fortis & magna ex terra repleta, quæ suo pondere cum uolueris admodum quasi machinæ rete eleuabit. Huc confluet multitudo annatarum in nocte per aëra uolantium cum domesticæ uociferabunt. Cumq; in multa quātitate descendunt retia eleuabis & cū pertica percutiēdo leuiter retia omnes syluestres in cucullū retis quod est in supradictō fossato extensum expelles. Et domesticæ quæ non timent remanebunt in pantheria, deinde aperies caput cuculli, & facile cum dentibus anates in capite occides, sic quod una hora mille quandoq; capiuntur.

Modus capiendi grues,

Cap. XVIII.

Est & aliud ingenium quo grues capiuntur, cygni, starnæ & anseres, quod tale est: in ripis fluuiorum ab utraq; parte fitur arbor altissima, uel duæ simul iunctæ, ut longior sit arbor, habetq; per totum cuniculos ad ascensum in summitate tirellam, in qua ponitur funus retis. Cuius longitudo est secundum fluminis latitudinem & arborum distantiam, & eius latitudo est ut superius eleuata usq; ad medias dependeat arbores, deinde homines usq; à remotis ueniant per glaream fluminis omnes uolucres quas inuenerint expellentes, quæ uolantes à splendore aquæ non discedent donec in rete inciderint. Et tunc declinetur rete cum funibus suis, & uolucres capiantur. Et modus iste locum non habet nisi cum tempus fuerit nubilosum & aër obscurus, alioquin aues eleuate facile à flumine deuiarent.

Aliud, Caput XIX.

St & aliud ingenium quo capiuntur anseres & starne, quod est tale, tempore hyemis cū ex gelu & sole pulvis est in campis segelum, tenditur in segete in uno sulco, recte unum longum per triginta brachia uel id circa & latū quatuor brachia post tertiam cum in uesperis capere cupis uel in sero, cum uis in mane habere, est autem hoc rete simile uni parieti, habens duas stagias eleuantes longas secundum dimidiam latitudinem rectis, & tenditur cum duabus brachetis ut paries, sed disponitur ut per se eleuetur uolenter, quia hoc ipsum rete per se eleuare non posset, cumq; totum rete in terra firmatum fuerit totum super cordam colligitur. Et tam ipsum quam stagia & brachia & funis trahens optime ex puluere cooperitur uel herba, sicq; in uno fossato uel alibi aliquantulum remoto locus coopertus ubi latitet homo qui rete leuare debet: in loco retis sint duæ uel plures anseres domesticis syluestribus similes, duobus paliculis alligati, & duo similiter scorticati, ut illuc syluestres confidentius ueniant. Cumq; syluestres descēderint in aliqua parte agri ex opposito uadat socius cum capello in capite uel alia re in manu loquatur aliquid, & ut laborare uideatur, alioquin fugerent sicq; consideranter & caute perducas eas ad locum retis, quod facile fiet per uniuersum agrum quantumcunq; magnum, si hoc facere caute scies, cumq; in rete uideris eas, confidenter loquere sociisq; dicas ut rete trahat, uerum quia hæc auis cautiſſima est, oportet te omnino cauere ne in mane ad locum retis accedas, quia statim perpēderent de rore uel pruina pedibus tuis mota, & fugerent, & ideo cum tendis in sero statim ibi stellones pone, & per totam noctem dimitte, sed cum capere uis in sero non est necessaria hæc cautela.

Aliud, Caput XX.

Item est aliud ingenium capiendi annates iuxta aquas ubi sabulum est, & est rete simile prædicto, sed est paruum & satis spissum

ssum, & eodem modo tenditur, & sabulo cooperitur, & locus custoditus est ex aliqua re, deinde sabulo cooperitus ut paruum habeat foramen, unde uidere possit, & caueat ne per foramen flatum emittat, cum in loco sunt aues, hic non sunt stelliones necessarij, sed per totam hyemē ponitur ibi milica & uinacea, ut assuescant aues locum frequentare. Cum autem ibi stare assueuerunt tendas rete, poterisq; optime locum custodire aliquam introitus longam cauam, & melogarijs & sabulo desuper cooperire. Item rete uel simile spissius tamen tendi potest optime in arboribus uel alijs locis ad capiendum columbas, coruos, glandaras, aregazas, laudulas & omnes aues paruas, quæ esca granorum accipiunt, & cum poteris facere quod ibi uenire ac stare assuescant. & postea recte tendere, & loco uel paleis cooperire, & hoc ingenium potest habere tempore niuium, & quolibet alio tempore, & erit esca conueniens spelta, faba, milica, lolium, & semina uinaceæ, & similia, ut frumentum molitum & citriculi uel faseoli, & cum eodem rete siue esca poterunt capi aues in æstate cum tempore magnæ siccitatis tetenderis iuxta aquas.

Aliud Caput XXI.

Item est aliud ingenium quo capiuntur cum retibus auium diuersa genera, & præcipue columbi & turtures, & quedam aliæ mediocris magnitudinis aues, & ferè omnes auiculæ paruæ, falcones etiam & accipitres & omnes ferè rapaces aues. Modus autem est quod duo retia satis longa & lata omnibus ferè gentibus nota, quæ uulgariter uocantur parietes, tenduntur in pratibus, uijis & agris, & iuxta aquas remote abinuicem ferè, ut est latitudo ambarum, quarum quolibet habet duos baculos eas eleuantes, cum trahitur funis communis, quorum longitudo secundum latitudinem retiarum exstat, & unum caput cuiuslibet cum paruo palo in terram firmatur, & in uno capite habent unum funem communem, qui ad quendam palum communem in terra de-

fixum adnectitur, ab alio capite alium habent funem, qui usq; ad locum aucupatoris quibusdam ramis circumdatum protenditur. Hæc autem retia pro columbis et magnis auibus sunt rara et fortia, pro paruis subtilia atq; spissa, prædicta retia cum sunt terre affixe iacent in terra elongata ab inuicē, et cum funis trahitur eleuantur & coniuncti flectuntur, ac operiunt omnem auem uenientem ad locum qui erat uacuu inter uirung, in hoc spacio uacuo tenentur columbi & turtures aliqui excœcati, uel habentes palpebras super oculos, ne aliquid uideant cū filo ligatas, uel stant ibi aues excorticatæ & ungulam loco crurium qua stant rectæ ut uideantur uiuæ, pro paruis auiculis ponitur ibi gimecta, ad quam uidendam libenter ueniunt, uel tenentur ibi auiculæ paruo filo ligatæ, ad quas aliæ paruæ accedunt. Accipitres etiam & falcones causa rapiendi descendūt. Aucupator aut nusquam expectare debet, quod aliqua auis accedens se in terram deponat, sed cum prope fuerit trahere debet funem, & auem uolantem ad terram prosternere ipsamq; capere.

Aliud, Caput xxii.

Est & aliud genus retis quo auium multa genera capiuntur, maxime cū terra est nix cooperta, quod uulgo uocatur arolus, qui ex duobus retibus non multum magnis, sed spissis & fortibus constat, & in quolibet capite coniunguntur & in terram affiguntur, distantes in partibus medijs, habentes quatuor breues baculos, quibus eleuantur in altum, nec flectuntur ad terram cum funis trahitur, sed permanent eleuati, & simul coniuncti cum retibus desuper, admodū turgurij, hoc rete cum omnibus baculis & funibus optime operitur stramine aristarum, uel paleis & in spacio intermedio tenentur continue grana, & cætera cibaria, quæ auibus quæ uenire sperantur sint præcipue grata, cum autē aucupator perpenderit ibi esse auium multitudinem latenter inter domusculam ualde clausam, quæ ibi debet esse propinqua & subito trahat funem, & fortiter ad unum palum in domuscula positum adnectat,

& auer

Et aues capiat. Hoc ingenio capiuntur facile milui Et aquile cæteræq; aues super cadauera descendentes, si cadauer totū uel pars ponatur in medio retis. Item eo capiuntur uulpes, si gallina nocte ponatur in medio, sed huiusmodi rete pro ipsis Et aquilis fortius debet esse.

Aliud, Caput XXIII.

Sunt Et alia retia quæ uocantur araneæ ualde subtilia, ne in aëre facile uideantur, quibus capiuntur multe auiculæ cum ponuntur erecta in aëre, duabus perticellis adnexo, in locis quæ auiculæ consueuerunt transire. Item accipitres his facile capiuntur similiter Et falcones cum circa columbū erecta tenentur, Et eodem modo cæteræ aues rapaces. Sed harum duo sunt genera, nam quædam aranea est simplex, Et uirgulis adeo leuiter aptatur, quod cum tangitur cadit, auemq; inuoluit. Item est alia aranea triplicata ex tribus composita, quarum media est spissa, Et plurimū lata, exteriora duo sunt ualde rara, ac adeo stricta, quod cum sint ad capiendū eleuata ac perticis stantibus fortiter adnexæ, stant extensæ, med. aq; mollis Et lapsa, quæ super funiculum superiorem eleuatur, Et cum auis incidit transuolat ambo retia rara, Et in medio spissa inuoluitur, Et cum eo in sacculo quodam pendet.

Aliud, Caput XXIII.

Sunt Et alia retia quibus capiuntur perdices, quæ sunt longa Et stricta: in medio quandam caudam admodum sacculi longam habentia. Hoc modo aucupator qui dicitur uenatur, pannum rubeum cum uirgulis ad clypei modum formatum ante se portat per agrum, pergens foraminibus duobus inspicit, Et perdices inquit, cum eas uiderit circa ipsas retia tendat, quibusdam palis affixis ad finem retiarum annexis, Et caudam circulis apertam extendit, semper ante se retinens clypeum uersus perdices, quibus extensis se perdicibus appropinquat,

Et in caudam retiarum paulatim impellit, non solum timore, sed etiam pedibus si opus erit. Qui autem nocte uenatur in sero locum inquit, ubi nocte morantur, et cum aeris integra obscuritas superuenerit ad eundem locum cum igne reuertitur. Est autem ignis cum uase sic formato, quod nec ipse uidetur, et aperte uidet spacia uniuersa prope se, et per unum agri sulcum accedit, et per alium reuertitur circa locum in quo perdices reliquit, ut cum eas uiderit ipsas operit cum reti, quod habet apertum in capite perticæ formatæ ad modum huic negotio oportunum, uel si habet rete supra dictum potest id extendere circa ipsas et impellere ac capere uniuersas.

Aliud, Caput xxv.

Est et aliud rete quod expegatorium uulgo uocatur, satis magnum, quo capiuntur perdices et quales ac phasianæ, et quedam aliæ aues, cum auxilio catuli ad hoc instrumenti, qui aues inquit, quas cum uidet stat, nec ad eas progreditur, ut expellat. Sed aucupatorem dominum suum retro respicit, et caudam moueat taliter quod ipse aucupator cognoscit aues esse pabulum, ante tamen, et tunc ipse et socius rete trahunt, et aues et catulum operiunt, et sic eas accipiunt. Est et aliud paruum rete in capite perticæ præparatum, ut apertum existat, quo unus solus uitur aucupator, et ad quales solus cum quasi lator. o cuius sonus est per omnia similis uoci quales generis fœminæ ad quem ardentem accedunt masculi, prope ipsum quos tunc operit atque cabit.

Qualiter aues laqueis capiuntur, Cap. xxvi.

Est laqueus quo facile capiuntur aues, quæ de raptu uiuunt hoc modo, in loco ubi prope morantur aues rapaces uel aliquæ transcunt, infigitur fortis ab utroque capite arculus, ualde plicatus, prope quem ab una parte firmatur uirgula: in cuius scissura muris cauda infigitur, uel ad quem frustum mortuæ carnis annectitur, seu rana, et ab alia pertica fortiter in terram demittitur.

tur, habens in capite laqueum & quandam parua cordulam, cum uno sticheto, quo pertica formatur ad arcum, & ad parua in-
 cisuram que fit in capite uirgule mus tenentis & laqueus circa mu-
 rem extenditur, ac cum auis murem uel aiam rem ut exportet tan-
 gitur, pertica dissoluitur ab arcu, ac superius eleuatur cum aue
 rapace, que pedibus uinculatur. Item sunt laquei multi de pilis cau-
 de caballini, in uno funiculo eiusdem materie texti, qui tenduntur
 in sulcis frumenti funiculo a terra eleuato, ultra altitudinem aui,
 parum decliuis laqueis & apertis, ut auis transiens capite immisso
 capiatur collo, & hoc modo capiuntur perdices in agris, & qua-
 leæ ac phasiani in semetibus nemorum, per quos transcunt. Aues
 etiam aquatiles eodem modo capiuntur, cum iuxta aquas unde tran-
 seunt laquei tales tenduntur. Columbe etiam & alie aues multe
 capiuntur ex eis, cum incubant uel pullos habent, si circa nidum
 ipsorum tenduntur. Item in fabis ac fasicolis seminatis capiuntur
 columbi ac turtures paruis laqueis, qui uulgariter dicuntur scapel-
 le. Huius autem laquei modus est, quod in capitibus parui baculi
 uel melegarij longitudinis unius semissis infiguntur subtilissime uir-
 gule, altitudinis spanne unius, & in medio infigitur quedam spi-
 na duorum uel trium digitorum in latitudine longa, hæc scabella
 opodiat ad ripam sulci, nisi aliqua sit in ripa concauitas, taliter
 quod spina iaceat in terra in fovea, & uirgule sint superius eleua-
 te. Iuxta eam ponatur laqueus cum paruulo palo terre affixus, qui
 leuiter apertus ammoncatur uirgulis, & teneatur ab eis, & in spi-
 na infigatur fasicolus, uel faba mollis solummodo unum granum,
 quod auis rostro capiat, ac caput eleuans super collum laqueum
 trahat, plicata scabella cum uirgulis, quam sentiens
 territa caput eleuabit & collum
 & laqueo capietur.

T t

Qualiter

Qualiter aues capiuntur uisco,

Caput XXVII.

Ves capiuntur uisco multis modis: uno modo quod inuis-
cantur uirgule subtilissime iuncorum uel ulmorum, ubi
iuncti desunt uirgulæ, quidam fiunt breues uel longæ re-
spectu habito ad paruitatem uel magnitudinem auū capiendarum
ab ipsis. Sed primo debet uiscus temperari, ut sit bene tenax hoc
modo, lauetur bene cum aqua temperate calida aperiendo ipsum
manibus balneatis, & obusculis mundando. Deinde admisceatur
ei modicum olei oliuarum ut non sit adeo durus, quod pennis auū in-
uiscari nō possit, quos facto uirgulis inuoluatur, ita quod unaquæq;
uirgula sit undiq; inuoluta in duabus uel trib. partib. eius, tertia sine
uisco remaneat, quæ tractari manib. possit. Quod si tēpus adeo frī-
gidū quod congeletur uiscus, temperetur cū oleo nucum. Hæ uirgule
paruæ inuiscatæ infiguntur leuiter in uirgis pulmonum, quæ sunt
perticæ magnæ ramis uiridibus arborum, & præcipue quercuum
fasciatæ, habentes in capite superiori quatuor aut quinq; uirgas,
paulisper eleuatas, in quibus affiguntur & paruissime uirgulæ inui-
scatæ, ac ipse palmoneus cum fuerit uirgulis inuiscatus coopertus in-
figitur in terram, in foueola facta in ipsa, ut stet ad formam arbo-
ris rectus. Item circa ipsum infiguntur rami arborum, ad quos ap-
penduntur cauæ in quibus sint multe & diuersæ auiculæ segrega-
tim qui cantant & uolitantes per aëra uocant, quæ uocate se po-
nunt super dicto palmone inuiscato, & capite in uerram corruunt.
Item cum magnis uirgulis inuiscatis capiuntur multe magnæ aues,
& præcipue corui atq; cornices, cum auxilio gummi, hoc modo in
locis ubi stare aut unde transire consueuerunt, inciditur in ramulis
arbor aliqua, ab alijs arboribus multum distet, sed aliqui rami fron-
dibus nudati relinquuntur in ea, uel aliquæ ponuntur perticæ super
eam, in his infiguntur leuiter uirgulæ magnæ uiscose, ac gummus in
terra ponitur in loco paulisper eminenti, ut melius ab ambus uolar-
tibus

tibus uideatur. Quem cum aues uiderint uolitant circa ipsum, & uolatu fesse super arborem inuiscatum descendunt, atq; in terram ruunt, quas aucupator pertica persequatur, & eas occidat, nam si manibus capere uellet lederetur ab ipsis. Item uisco capiuntur accipitres, ceteraq; aues rapaces, nam in terram due uel tres infiguntur uirgule inuiscate, modicum distantes, ac uersus seipsas plicate in medio quarū ligatur auis aliqua, ut columbus uel pullus uel caro aut mus, pro miluis & quibusdam alijs auibus rapacibus quæ talia petant, ad quæ cum aues uenerint capiuntur cordulis. Item capiuntur uisco passerres & ceteræ aues parue uel magnæ, si uirgule inuiscate ponantur in locis in quibus cibantur, uel ubi stare consueuerunt. Item capiuntur cordulis seu funiculis inuiscatis regimuli cū ad ficus ueniant uel ad uuas, & ceteræ aues quæ arborum fructus furantur, si prædicti funiculi suspendantur ante ficus uel alios maturos fructus ad quos uenire assuescant. Item funiculis longis inuiscatis capiuntur starni qui ualde gregatim uolant, cum habetur aliquis sturnus ad cuius pedem ligatur funiculus inuiscatus, & in manu tenetur, & dimittitur cum congregatio sturnorum prope uidetur, tunc enim cum funiculo dimissus ad gregem accedit, & cum ipso striete uolitat, multiq; tangentes funiculum inuiscantur, & ad terram simul cum eo ruunt. Item uisco capiuntur annates ceteraq; aues aquaticæ, cum ex eo inuoluitur funis longus ex paucribus quibus scorïa sunt compositus, & præcipue sero in lacu uel alio loco, ubi dictæ aues sæpe morari consueuerunt. Nam aues per aquam nantes in nocte incidunt in funem, super aquam extensum, & capiuntur, & sequenti mane captæ inueniuntur. Sed oportet quod hic uiscus sit taliter temperatus quod ab aqua defendat se.

Qualiter aues capiuntur balistis,

Capit XXVIII.

Qualiter aues capiuntur balistis & arcibus, notum est omnibus, quod sagittantur ubique sint in terra uel arboribus.

Tt 2 bus,

bus, sed in his obseruanda sunt quedam cautelae non omnibus nota, quarum una est, quod balistator qui uult anseres uel alias magnas sagittare aues, debet habere bifurcatas sagittas in parte anteriori, ubiq; acutas, quae alam quam tangant, aut collum, incident: nam sola perforatio communis sagittae uel obusio non laederet auem in tantu, quod remaneret ibidem, sed uulnerata recederet, licet ex uulnere finaliter alibi moriretur. Item debet intuitum cum sagittat dirigere non ad extrauagantes, sed ad unam quae sit in medio duarum uel plurium, ut si contingit sagittam ultra in se progredi quod plerumq; contingit, primam uel ultimam feriat ne in uanum sagittet. Item qui uult in arborem sagittare columbos, pulzones, qui sunt sagittae in capite grossae, debent habere paris ponderis, & cum uult ad auem sagittam amittere, debet cum pede signare locum specialem ubi est, & notare locum in quo est columbus, aut alia auis, & tunc sagittam emittat, si percutit habet quod habere intendit, alias saepe sagittam inuenire non potest, sed eam potest facile inuenire si ad eundem locum uadat, ubi erat cum sagittam emisit, & per eundem locum aliam eiusdem ponderis sagittam emittat, & per se uel per alium uideat, ubi cadit, ibiq; ualde proxime inueniet primam, quam non poterat inuenire. Item qui cum balista uel arcu sagittat debet manum sinistram tenere firmissimam, si uult rectissime sagittare, & est necesse quod habeat balistam uel arcum optimam, & sagittas rectissimas, si recte uoluerit sagittare, qui autem arcum balotarum exercet debet balottas habere aequalis ponderis, & bene rotundas. Item capiuntur alijs quibusdam modis: uno modo ad bre-nexellum cum gimecta quo paruae capiuntur auiculae, qui omnibus fere notus est. Sed est sciendum quod hoc modo capi possunt non solum cum gimecta, sed etiam cum capite catta, nam ad ipsum auiculae ueniunt. Item non solum cum bre-nexello qui ex duabus uirgulis constat, uerum etiam in quacumq; parte uiae uel agri si aucupator supra se deferat leue instrumentum ex uinculis frondibusq; constructum

frictum, quo ualeat occultari, nec est neceſſe auiculas excitari ſolo ſono folij arboris ſcueris, ut communiter fit. Nam & cum ſono ſeminum papaueris incluſarum in cellulis uel alterius rei ſimilis excitari atq; notari poſſunt: nam & quibzlibet extraneis & inauditis uocibus incitantur, quia mirantur ex eis. Item capiuntur ad brencxellum, ruſtici utuntur noctibus ualde obſcuris: habent enim faculam quam unus deſert decliuem prope uirides ſepes, in quibus dormiunt, quæ cum excitantur ueniunt ad ignis ſplendorem, duoq; alij cum baculis eas maſtant, ſunt autem baculi quidam uelut palæ in capitibus breuium perticarum ex paruis contextis uiminibus. Item capiuntur paſſeres præcipue iuuenes minus ſagaces cum ſaxa ſeu brechoello, quæ eſt quædam cauea ex iuncis cõſtructa, de qua exire ignorant, cum ad paruos paſſerum pullos in ea poſitos ingrediuntur, nec exire ſciunt. Item capiuntur aues in foraminibus columbarijs, cum muſtela domeſtica in foramen immiſſa. Item capiuntur cum ciſta ſiue plaſtella præcipue tempore niuium, ſic præparata ut auibus intrantibus cadat, in qua grana congrua pro eſca ponantur. Cui proderit ſi multa grana ſub eis ponantur uel pauca, uelut fila longius extra, quibus producantur ad ciſtam.

Aliud.

Item cum ſcarbelle capiuntur porzane in cannoſis uallibus, ubi morantur. Eſt autem ſcarbells instrumentum quoddam ex duobus arcubus ualde plicatis conſtructus, ab inuicem parum diſtantiſſimis inter quos modicũ poſtponitur fructus herbe coche, ſimilis per omnia ceruiſis, quem accipere uolunt, & collo ſtringuntur, ſed eius forma plurimũ magiſtrorũ non poteſt ſic aperte ſcribi ut plene intelligatur, ſicut oculata fide cognosci.

Aliud.

Item capiuntur cum curbaculo tempore niuiũ, quod eſt quoddam instrumentum ex paucis uirgulis factum, interius conca-

uum, & in parte postrema acutum, habens hostiolum quod in terra iacet coopertū palea, quod cum uno uimine in terram infixum eleuatur, & posterius percutit quem ad escam intrantē, quæ intus est, quā aliunde accipere nequit, cum sit undiq; terra testū. Item quodam delectabili ingenio capiatur cornix, cum ex ipsis habetur una, nam ipsa duobus ualde breuibus palazolis ad principium alarum annexis, suprema in terram firmatur, quæ fortiter clamat, ac fugere nititur, aliāq; propinquæ curant eam iuuare uolentes, ex quibus ipsa unam rostro & ungulis capiat, & retinet, ut capere possit, & eodē modo aregazus capi posse asseritur. Item fertur ut aues quæ gustant granum uel milium in fece boni uini & succo cacucæ maceratum & siccatum uolare non posse, & poterunt in manu capi.

De capiendis bestiis feris, primo qualiter canibus capiuntur, Cap. xxix.

I Epores præcipue capiuntur canibus, ad quos inueniendos necessarij sunt canes, qui segusi uel brahi uocantur, qui quanto subtiliores olfactus, tanto meliores existunt. Item necessarij sunt canes ualde ad cursum agiles qui eos persequuntur & capiant, qui omnes ad hoc instruuntur, & eos capiendos inducuntur, cum ex captis aliquid datur eis in cibum. A quibus etiam capiuntur capreoli, & aliquando cerui, præcipue auxilio retiarum magnarum positarum in locis unde fugantur. Item ab eis capiuntur uulpes, licet in fuga sunt ualde sagaces. Item capiuntur cuniculi cum inueniuntur remoti à caueis. Item canibus capiuntur apri ac lupi, sed cum auxilio uenatorum, nam raro soli ad eos præsumunt accedere, nisi sint mastini fortissimi, & audaces. Sed ad apros capiendos necessarij sunt pili: sortes in ferro cruciferati, quos uenatores uidentes aprum ad se malo animo uenientem in terra firmant, & ad aprum dirigunt, qui eo pilo uulneratus usq; ad uenatorē non potest accedere. Et paruus catulus ad hoc instructus per uiam eat, seq; à canibus occiditur, & similiter ab his qui uenantur eundem.

Item

Item capiuntur cerni cum ab homine uulnerati sagitta uel pilo fugiunt, & paruulus catulus ad hoc instructus per uiam sanguinis excurrentis ipsum sequitur, donec ceruus sem uiuus uel mortuus inueniatur. Item canibus inueniuntur & capiuntur ericij & quedam alia animalia similiter capiuntur ab eis.

Qualiter capiuntur retibus, Cap. xxx.

Um retibus capiuntur cerui ut dictum est, & uulpes, ut superius dixi cum de reti locutus fui, quod arolus uocatur à uulgo. Lepores etiam facile capiuntur retibus, si in ea inciderint, sicut & multe aliæ bestiae ferè.

Qualiter capiuntur laqueis, Cap. xxxi.

Aqueis capiuntur leones aliquando. Item uulpes & lepores cum per aliqua foramina introire solent in loca claustra. Sed hoc duobus fit modis, uno modo quod laqueus sit annexus ad aliquam perticam plicatam ad eò fortem, quod feram collo captam in altum eleuet, ac suspendat. Altero modo, ut prope laqueum sit fortis canolus stringens laqueum ferè, caput impediens etiam ne ipsa laqueum rodere possit.

Qualiter capiuntur taiolis, Cap. xxxii.

Ulpes & lupi præcipue capiuntur quadam taiola ferrea, quæ circa se multas habet rampiones acutos, & ipsi habent circa se annulum prope se ubi annexi uoluntur, ad quem annectitur frustum carnis, omniq; occultata præter carnem, in terra firmata iacent. Cum autem lupo carnem dentibus captam eleuat anulus eleuat rampiones circa caput & collum lupi, qui cum fortius trahit, & recedere nititur fortius stringitur & tenetur. Item sunt aliæ taiolæ quibus in pedibus sine cruribus, omnes generaliter bestiae capi possunt, quæ occultanter in itineribus quibus utuntur, quæ sunt talis figuræ aut formæ, quod non nisi oculata fide intelligi possent. Ideoq; qui eas habere uult, uideat ab his qui eis utuntur, sicut & ego uidere uolui.

Qualiter

Qualiter capiuntur foueis, Cap. xxxiii.

Foueis hoc modo capiuntur præcipue lupi, fit quædam fouea lata, ut magnus puteus & in terra profunda, quod inde exire non possit, Hæc operitur una rotunda crate, quod non totam, sed quasi operiat foueam sub crate in medio alligatur stanga longior cratitio, ac rotunda in medio ponitur ligatus anser uel agnus, & paleis operitur uniuersus locus, lupus ueniens & uolens accipere anserem aut agnum, in foueam cadit cum cratitio subito reuoluta. Item fouea capitur multitudo aprorum hoc modo, in locis ubi multi uersantur, agellus feritur de milica, quam aliqui saginam uocant, circa agellum construitur fortis & alta sepes, ex uiminibus arborum in una parte relinquitur, apertus introitus esse in opposito sepi depressa iuxta quam extra sit fouea satis profunda. Cum ipsa sagina matura erit ad ipsam uenient multi apri per locum expeditum intrantes, tunc ad locum accedat quodcumque uult etiam sine armis & in loco introitus moretur & clamet, quodcumque modo potest rumorem ac strepitum faciat, apri perterriti non inuenientes unde exire ualeant, nisi per locum sepi depressum inde prosiliunt omnes extra foueam, quam uidere non poterant intrinsecus existentes. Item pro lupis, uulpibus, leporibus, & ceteris feris ac canibus & porcis intransantibus & dissipantibus uineas, fouea fit hoc modo: fodiatur ampla duabus spannis, & longa quatuor pedibus aut tribus, & circa sex uel septem, octo pedes profundam cum spundis pollitis & rectis in terra solida & uiuente murata in loco, unde sepe fieri ab eis transitus consuevit, hoc operiatur primo ex transuerso de grossis herbis siccatis, & postmodum subtilissima terra. Si herba non sustineat terram ponantur sub ea duo subtiles & fragiles baculi ex transuerso, & herba per longum quæ in medio seiungat, quod si non potes uel non uis facere sic profundam, pone circa eam stangas, uel asidiculas strictas habentes multam canicula, seu pirolas acutos infixos, & declines in foueam ac uersus partem

sus partem mediam paulisper plicatos, in quos inclusa bestia cum extra salire uoluerit, capite uel oculis in eos percutiet & lædatur adeò quod quiescit. Et si eam mori uolueris, in fundo multos acutos palos infigas, uel si aqua multa in ea erit, sufficiet ad mortem ipsius, quia non poterit in quolibet tramite profunda, solummodo quatuor uel quinq; pedibus cum auxilio unius rebalcæ ex uiminibus factæ, super una rotunda strangecte facile uolubili firmata, in quolibet capite cum uno uncino fortiter infixio terræ, in quibus uoluatur rebalca fit: ab uno capite firmata distans à fouea uno semisse, in alia parte in angulis & in medio habeat lapides ponderantes annexos, hæc stet eleuata quasi omnino erecta cum una furcula, cuius inferior pars fit super uno baculo breui, qui fit in medio foueæ ex transuerso, super uno paruulo palazolo ab utroq; capite qui sit affixus in ripa foueæ in parte suprema. Super hoc breui baculo ponatur quedam uirgula per longum foueæ, quæ sustineat herbam & terram tantummodo atq; à bestia pressa descendat, & baculū breuem cum furcula & reblatam cadere faciat, hæc rebalca de die super foueam remaneat ne homo transiens in eam ruat, si canis uel sus in eam incidat cū una scabella quæ gradus assidum habeat extrahi poterit.

De quibusdam alijs ingenijs quibus capiuntur bestix feræ, Caput XXXIIII.

Elephantes capiuntur hoc modo, ipsi cum nō habeant genua, iaccre non possunt. Ideoq; cum dormire uolunt se arboribus acclinant, & quiescunt: uenatores has arbores resecant, sed non perficiunt, ut per se ruere possint, sed incumben-
tibus elephantibus cadūt, & cū ipsi ruunt à uenatoribus occidūtur.

De Ursis, Caput XXXV.

Ursi capiuntur hoc modo: homo armatur ferreis armis capite ac undiq; coopertus, cum solo cultello acuto ad latus, accedit in syluam uel alium locum ad ursum, ursus erigitur ad

tur ad hominem armatum, accedit & amplectitur, armatusq; ipsum tunc euaginato cum manu gladio locum cordis urfi perforat, & sic eum occiditur. Vulpes in caueis suis capiuntur hoc modo: habet uenator aluceum apum, sed longū plus & minus latum, hic ab uno capite paucis filis ferreis clausus est, ab alio capite habet hostiolum internum ex parte superiori præparatum, ut possit intus eleuari, superius & non extra exire, descēdens hic hostiolus superius eleuatus, permanet cum uirgula parua, hoc instrumentum ponitur in fouea uulpis, cum præscitum ipsum in ea esse pars hostioli ponitur in parte intrinseca foueæ, cæteri q; introitus foueæ qui plures esse consueverunt clauduntur optime. Vulpes autem exire uolens, in aluceum intrat non putans filis subtilibus impediri sicq; uirgulam secum trahit, & hostiolus cadens, eum cōcludit, quæ retro cedens fortius claudicat, firmat, uenator autem quādo cūq; ueniens uel si uult ipsam cum aluceo supra puteum uel magnam tinam portat & aperiens hostiolum ipsum ruerē facit in tinam. Cuniculi capiuntur sic: uenator sonans & strepitus agens, eos sugat in cuniculos suos concauos, nam ipsi quia pauidi nimium facile fugiunt, ad eorum foueas, ut ibi tutē morēntur. Venator autem ponit reticulum apertum, & in terra bene firmatum ante quemlibet introitum, deinde per unum immittit furectum quem domesticum habet rostro clauso, quodam frenello ne aperire possit, ac cuniculos capere & comedere, nec extra exire uelit, hic furectus parum maior mustela horum proprius inimicus, omnes cuniculos extra expellit, sicq; inrant in reticulos & capiuntur.

De muribus capiendis, Caput xxxvi.

Mures multis capiuntur & occiduntur modis, uno modo à muscipulis domesticis, quæ tenentur in domibus: alio modo cum muscipulis quæ fiunt ex paruo ligno cauato, in quo cadit aliud lignum paruum graue tamen opprimens & occidens mures intrantes ad cutim porci positam, & annexam in ea ad quandam

quandam subtilem particulam ligniq; , cum tangitur facit quod supra est, cadere super murem. Sed hic modus est adeò notus omnibus, quod nò expedit plenius explicari. Item capiuntur quodã aſſide eleuato cadente, qui ex quadam columella eleuatus ſuſtentatur & tenetur, quadam ſpatula cutem habente ſic præparata quod columella diuiſa non aperitur, niſi cūmus cutem tangit in ſpatula eleuatam, & tunc cadit & murem occidit. Item eſt alius modus, cum in uno modo canne groſſe ſit in capite arcuſus cum cordula in qua arcus magna conſiſtit, in media canna foraminis foramen habet in medio, & cutim interius cuidam uirgulæ alligatam, & ſic præparatam, quod cum mus per foramen cutim mordet ac mouet arcuſus & deſcenditur & acus magna perforat caput eius, cumq; retinet, ne fugere poſſit. Eſt etiam alius modus cum uas aliquod quo exire non poſſint ad medietatem aqua impletur, cuius ſuperficies operitur ſpelta quæ natat, quam mus uidens & non aquam, deſcendit in eam & aqua necatur. Item eſt alius modus quod uas aliquod operitur membrana, hæc in cruce ſcinditur, & in medio annectitur cutis porci, mures & accedentes ad eam cartham, ſeu membranam fleſtunt, & intra ruunt & necantur, ſi aqua in eo fuerit, alioquin breui tempore moriuntur, fame nimia coacti, ſtatimq; cartha ſua natura ſurſum regreditur, ut eodem modo infinitos decipiat mures. Fertur etiam ab expertis, quod ſi mures in uas ſine aqua cadentes diu uiuere permittantur, fame nimia coacti ſe comedunt, fortior uiliorem, quod ſi tantum relinquuntur, ut remaneat fortior mus ſolus, & hic permittatur perire, quoſcunq; in aliqua parte inuenerit occidit & comedit aſſuetus, & facile cum ab eo non fugiunt. Item occiduntur reſalgario trito & caſeo aut farina mixto, quæ libenter comedunt, & moriuntur cum ſit ipſorum uenenum. Sed à loco remouenda eſt aqua, qua ſæpe iuuantur ſi eam bibunt. Item capiuntur etiam ſi ſuper uas unde exire nequeant ponitur quidam baculus per medium ſciſſus, ſcilicet una meditas

in medio scissa, & sic preparata ut se sustineat, & non murem, in eius medio ponatur nucleus nucis ad quem cum accedit, cum baculo fracto cadit, & si aqua sit in eo, statim moritur, aut si non est occidatur. Item mus facile capitur, si sub circumferentia parapsidis nux ab una parte rupta ponitur, ruptura respiciente interius. Modis ceteris melior est ad capiendum mures tam magnos quam paruos hic est, accipe duas asidiculas leuigatas, uno brachio longas, & latas uno semisse, ipsas coniunge, distantes quatuor in latitudine digitis uel parum minus in parte infima cum duabus paruulis asidiculis in castris in quolibet capite una, ut eis de subtus sit æqualis. Sub ipsis affige cartham de pectore grossam massam in medio extransuerso, sed prope medium non affixam & in tantum restrictam quod possit inter asides eleuari, ut si descendens deformaretur, possit ad suam formam reduci. Item dictæ duæ asides desuper in capitibus coniungantur, ac super eas teneatur asidicula in medio habente clauum retortum, ad quem suspendatur frustulum cutis porci, uel non suspendatur dicta cutis: sed in medio dictarum asidum prope cartham sit, sicut una mastula cum cute facile reuoluitur. Hoc ædificium ponatur super quæcunq; uasa fictilia seu lignea, unde mures exire nequeant, & optimum est quod sepeliatur in massa frumenti uel alterius granis, mures intrabunt, & cum appropinquauerint cuti ruent, & cartha cum eis descendens releuabitur, & de quibuslibet accedentibus idem fiet, neq; muscipulæ per ipsam arturam intrare ualebunt.

De capiendis piscibus, & primo qualiter retibus capiuntur, Caput xxxvii.

IN mari iuxta planum littus capiuntur præcipue multi pisces cum reti, quod multis corticariam uocant, hoc rete est ualde longum & satis amplum & spissum, cordam unius lateris plumbatam & alteram libratam, ut in aquis rectum & extensum permaneat. Hoc rete cum nauicula infra mare defertur, uno capite

capite in terra relicto, ut in aliqua particula eius continuo descendat in aquam cum nautæ fuerint intra mare, quantum rete extenditur arcu, aliter cū illo capite reuertuntur ad littus, & quibusdam ex eis cum illo capite in terram descendantibus unus in naucula reuertitur extra rete ad medium eius, ad hoc ut pisces infra rete comprehensi uidentes se ad terram trahi non profiliant extra rete, duo autem piscatores ab utroque capite in terra existentes trahunt cum piscibus totum rete ad littus qui sæpe multos trahunt paruos & magnos, plerumque paucos ac etiam nullos, quia in eo loco non erant. Item capiuntur in mari cum quodam rete subtili non multum magno duabus perticis alligato, quod quidam in naucula existentes apertum in aquam demergunt & post paululum cum piscibus eleuant. Item capiuntur in fluminibus & cæteris spaciosis locis cū rete, quod transuersarium multi uocant, quod est ex tribus compositum, scilicet uno medio spisso, & duobus extrinsecis raris, habens in uno latere plumbum, in alio lenas, & si ualde longum sit quasdam cucurbitas siccas, ut extensum in aqua permaneat. Hoc rete fit longum uel breue, secundū quod loci aquæ latitudo requirit, hoc in aquam per magnam oram dimittitur, ut in eum rete natantes incidant pisces qui rara retia transeunt, & inuoluuntur in spisso, ut auicula in aranea supradicta, cum de capiendis auibus dicebatur. Item capiuntur in riualibus paruis aquis, est autem riuale rete paruum & spissum, duobus annexū baculis quos piscator manibus tenet apertum, & per aquam ducit, atque prope ripam cū piscibus claudit. Item capiuntur zaclo, est autem subtile spissum, habens tentorij formā, in circuitu plumbatum & reuolutū, habens in cacumine longum funem, hoc rete piscator super sinistru brachiū clausum tenet atque in aquā apertum eiecit, hoc apertum subito ad fundum descendit, & omnes pisces infra se inuentos concludit, eosque cum trahitur secum trahit. Item capiuntur cum negossa quæ est rete admodum riualis formatum, ad unam perticam cum duobus baculis adminiculantibus à

parte annexū, hoc rete piscator extra aquam existens in eam præcipue ubi quiescit immittit, & cum piscibus eleuat, plerumq; etiam sine piscibus, & quandoq; circa herbas & frutices prope terram immittit, & cum pertica percutiens in herbam pisces occultatos in rete expellit. Item capiuntur plurimi in locis angustis uallumq; cum rete quod gogolaciam uocant, quod est rete magnum forte ac spissum, & longum habens introitum rotundū & latum, & paulatim angustatur usq; ad caudam, quæ longa est habens multa receptacula in qua facile intrant pisces, & nusquam redire queunt, hoc rete ponitur cū duabus perticis grossis in dicto loco angusto, circa quod est undiq; ligaminum usq; ad ripam fortis clausura. Cui decem perticæ annectuntur, hoc rete semper die noctuq; tenetur ibidē introitum ad partem superiorem uerso, per hunc locum nullus omnino piscis desursum ueniens transire potest, cum nullus sit locus ibi apertus. Descendunt homines in aperto retis ore, deinde in caudam strictam. Piscator uero aliquando diebus interpositis ut ad locum accedens caudam retis in nauiculam trahit & appetit, euenitq; aliquādo tot pisces præcipue anguillas quæ conglobatæ sunt cum amore feruescunt uel scardinas quæ gregatim incedunt, quod nauicula tenere nō potest, cætera etiā genera pisciū in talibus aquis morantium capiuntur in eo, sed nō in simili quātitate. Itē capiuntur in uallibus multi pisces in locis apertis & profundis, in quibus præcipue magni morantur pisces, cum reti quod degagum uocant, quod magnum & latum in profundum eijcitur, & per eum trahitur & cum piscibus eleuatur. Item capiuntur in uallibus non profundis sed latitudinem magnam habentibus multi pisces generum diuersorum, qui cum in talibus aquis morentur hoc modo: Habēt piscatores gradellas ferē infinitas de paludosis cannis instructas, maxima uallium non profundarum spacia palorum auxilio relictis paruulis aperturis in pluribus locis, ad quas ponunt retia parua rotunda in capite ampla & cauda, cum receptaculis suis angusta, & quæ possunt intrare,

trare, sed non exire possunt, hæc retia semper die noctuq; ibi relinquunt, & quasi omni die fere mane eleuant cum piscibus qui per loca spaciosa natantes transire posse per dicta uacua sperabunt. Fiunt etiam ex his craticulis aliquæ taliter inuolutæ, quod pisces intrantes exire nesciant, sed inde extrahuntur cum quodam paruulo reti posito in capite unius perticæ bifurcate.

Qualiter pisces capiuntur cistis & ancis ex uiminibus factis, Cap. XXXVIIII.

Pisces capiuntur cistis ex uiminibus factis, quæ in capite sunt ample mediocriter & in cauda strictæ, quæ à piscatoribus in aqua stantibus in profundum ducuntur ad modum ripalium retiarum, & quandoq; tales cistæ sed leuiore ponuntur in capitibus perticarum, & per aquam turbidam ducuntur à piscatore in terra stante, ut supra de negotiis narratum est. Item ex iuncis fiunt, fasciæ rotundæ & latæ cum introitu interius stricto, & extra amplo, quæ die noctuq; cum pondere unius lapidis dimittuntur in fundo aquæ, habentiq; uitem aliquam in cauda ligatam qua extrahuntur, sed duarum formarum fiunt, una forma est, quod sit interius multum ampla rotunda, in cuius fundo ponitur creta mollis & grana ei annexa, atq; intrant quædam genera piscium causa cibi, & ex inde exire nesciunt. Alia forma est tota stricta & longa sed in introitu mediocriter aperta, & in medio ualde stricta, deinde lata, & in cauda strictissima, in quam intrant non causa cibi, sed ut ibi occulte morerentur, nec de ipsa sicut nec de prima exire sciunt.

Qualiter pisces capiuntur hamo, spadernis, calce & fossinis, Cap. XXXIX.

Hamo capiuntur pisces tribus modis, uno modo cum in eo ponitur pisciculus uiuus, cum quo pisces capiuntur rapaces deglutientes hamum cum pisciculo uiuo, hic hamus requiritur, ex ære magnus & fortis, cum forti cordula filo inuoluta prope ipsum, ne rudi possit cordula cuidam paruulo pancratiatum fascicu

fasciculo annectitur, & in aquam stantem cum hamo & piscicula uiuo eijcitur, ibiq; tota nocte relinquitur. Piscis captus löge sugere uel se occultare fasciculo impeditur, sicq; mane à piscatoribus inuenitur. Secundo modo hamus cuidam funiculo ex pilis albis equinae caudæ annectitur, & circa ipsum cibus qui à piscibus magis appetitur inuoluitur, ut non uideatur hamus, deinde in aqua proijcitur, ut notum est omnibus, sed in hoc adhibenda est quædã cautela, uide- licet quod piscator sciat qualem escam quodlibet genus piscis auidius appetit, quolibet tempore anni, nam idem genus piscium secundum uarietatem temporum anni diuersa cibaria querit, sed hoc scire potest qui captorum uiscera scindit, & inspicit qualem escam cõmuniter assequuntur, uel si diuersas escas modo unam modo alteram in anno ponit. Item ualet contra pisces cautos, qui escam appensam funiculo accipere nolunt, si habet uirgam & funiculum absq; hamo, cū qua plerunq; escam in aquam emittit, ad quam aliqui minus cauti accedunt, eamq; sine periculo exportabunt, quod cum pluries fecerint hamum eijciet, ad quam omnes etiam cauti & secure accedent. Tertius modus seruatur in aquis profundis, nam in eius manu eijcitur hamus alligatus longo funiculo habenti modicum plũbum per unum brachium prope hamum, ut descendat ad fũdum, ibiq; teneatur præcipue incurrentibus aquis. Talis funiculus manu teneatur digito indice appodiatus ab eo qui fit in nauì uel ponte, cum sentiet piscem capere hamum fortiter trahat, primo ut in eius infigatur ore, deinde paulatim trahatur, donec ipsum piscem manu capiat, qui rarissime paruus erit, cum soli magni morentur in fundo, licet aliquando discurrāt per partem mediã uel supremam. Cum spadernis capiuntur præcipue tinea. Sunt etiam tres acus ex ære retortæ ac simul ligatæ, quæ quibusdã breuibus funiculis annectuntur, ac ipsi omnes non multũ distantes cuidam funiculo longo his apponitur caudarum cancrorũ uel lumbricorum grossorũ esca, & in aqua sero extenso iactantur, & mane capte tinea tolluntur.

Calce

Calce uiua capiuntur pisces, si ipsa ponatur in sacco, & in aqua maxime stante in paruo loco inclusa, hic saccus à duobus per totam aquam fortiter agitetur, ex hoc omnes pisces quasi cœci uenient in superficiem aquæ ac manibus facile capiuntur. Item capiuntur grossi pisces fossinis in aquis dyaphanis. Est autem fossina ferreum instrumentum habens multas acuitates, quarum quælibet habet barbalam ad tenendum, & sunt aliquantulū distantes abinuicem, quod piscator habet in capite hastæ lanceæ, uadiq; cum eo quiete in naui per aquas, & cum piscem uidet eū fortiter ferit, & infixum tenet, idē faceret existens in terra & in aqua turbida, si piscem uideret.

PET· DE CRE-

SCENTIIS DE MATERIA TOTIVS OPERIS commodorum tractans,

LIBER XI.

IN superioribus libris diffuse dictum est, de omnibus operationibus ruris, sed quia memoria hominum brevis est, & rerum singulariū turbæ non sufficit, ideoq; uisum est utile, materias tractatum quæ possunt generaliter exprimi, cōpendiosis secundū ordinē libri concludere regulis, ut sola noticia ipsarū pluriū generaliter habeatur memoria.

De cognitione loci habitabilis in cōmuni, Cap. I.

Ruris exercitia fortitudinem habitatorū, operantiū industriam & aptitudinē quærent, ideoq; loci salubritas præcipue querenda est, aer & uenti, terræ situs & aquæ bonitas locū habitabilem fertile & salubrem demonstrat. Vir prudens prædia empturus, ante omnia loci salutem cōsideret, ne in eorum emptionē et domorū fabricam pecunia collata, uelox postmodū eum personarum detrimento aut rei familiaris dāno, poenitētia nō sperata sequatur.

Xx De

De cognitione aëris, Caput II.

Er calidus est & humidus, si nulla causa intrinseca cōuertatur, aër bonus est qui putrefactus nō est, neq; caliditatis aut alterius qualitatis excellentiā habet, sed in his omnib. æqualis aut æqualitati proximus inuenitur. Aër temperatus & clærus salutē efficit habitantium & conseruat & plantæ ab eo proportionabiliter cōualescunt & fructificant, inæqualis uero & uaporū, lacuum & stagnorū & immixtione turbatus contrariū operatur et tr. s. t. ficat animam, humores cōmiscet, & plantas corrumpit. Omnis aër qui cito infrigidatur, cum sol occidit & cito calefit cum ipse oritur, est subtilis, contrarius non existit, e contrario, aër omnibus deterior est qui cor constringit, & aëris attractionem angustat. Aëris salubritatem declarant loca ab infimis uallibus libera, nebularum noctibus absoluta, & habitatorum sana corpora.

De cognitione uentorum, Cap. III.

Enti meridionales absolute considerati calidi sunt & humidi. Septentrionales frigidi & sicci. Orientales autem & occidentales quasi temperati, sed in quibusdam locis meridionales sunt frigidi, cum à parte meridie scdm fuerint montes niuosi & septentrionales calidi, cum transcunt per adusta deserta.

De cognitione aquarum,

Caput IIII.

Qua frigida & humida, si nulla causa extrinseca fuerit immutata. Aquæ font'um terræ liberæ in qua nulla extrinseca malarum d. s. p. s. i. t. i. o. n. u. m & qualitatum superat, sunt alijs meliores. Aquæ petrosæ bonæ sunt, nec facile terrestri corruptione putrescunt. Aquæ fluminum currentes sunt alijs meliores, si super terram liberam non faciunt damna nec lacunosam incedant, & quæ ad orientem tendant & multum à suo elongantur principio, sunt omnes meliores. Et quæ ad septentrionem uadit bona est, quæ

uero

uero ad meridiem uel occidentem fluunt sunt male, & maxime cum meridionales sufflauerint uenti. Aqua laudabilis est in qua cito res coquitur, si nullus odor in ea superat nec sapor. Aquarum eiusdem dispositionis quæ leuior est melior iudicatur. Sublimatio & distillatio similiter & decoctio aquas rectificans malas. Ex aquis laudabilibus sunt aquæ pluuiæ præcipue quæ cum tonitruo in æstate proueniunt, licet propter earum subtilitatem facile putrescant. Aquæ puteorum & aqueductuum comparatione aquarum fontium non sunt bonæ, præcipue quæ de plumbo fistulas habent. Aquæ male sunt lacuales, paludales, sanguisugales, & omnes quibus miscetur aliqua substantia metallina, grossæ autem sunt glaciales & niuosæ. Aqua temperate frigida sanis melior est aquis omnibus, appetitum enim excitat, & stomachum fortem facit. Calida uero contrarium operatur. Aquæ salæ macrescere faciunt, & exiccant, turbidæ uero lapides & oppilationes creant. Si aquæ bonitas uel malitia ratione discerni non potest, incolarum salubritate noscatur.

De cognitione loci situs habitabilis,

Caput v.

Loci calliditas & frigiditas humiditatis et siccitatis dispositio, altitudo & profunditas, aquarum multitudo & paucitas, & earum malitia & bonitas, montium, lacuum, paludum & maris uicinitas. Iterum terræ ipsius dispositio, quæ lutosæ uel humida, coenosa, minerosa, seu petrosa. Situs indicat qualitatem. In locis calidis habitantes denigrantur facies & capilli, & eorum corda sunt timida, citoque senescunt, in locis frigidis existentes sunt audaciæ maioris & melius digerentes, quæ si humida fuerit, crassi & carnosius teneri & albi erunt, in locis morantes humidis pulcherrimi sunt facierum, & eis diuturnæ accidunt febres, & cum exercitantur cito aduenit lassitudo, in siccis uero exiccantur complexionibus & corpora obfuscantur. In locis habitabilibus altis morantes sunt sani & fortes, laboris multum patientes, & uiuunt diu profun-

da uero loca contrarium operantur. Habitantes in locis petrosis, habent aërem in hyeme ualde frigidum, & calidum in æstate, cora pora eorum dura fortia & multorum capillorum existunt, multum uigilantes, inobedientes, & malorum sunt morum: & est in eis bel- lorum fortitudo, & in artibus solertia & acuitas. Ciuitas ab ori- ente aperta, & ex opposita parte cooperta est sana, & boni aëris, ea uero est infirma quæ contrarium situm habet. Incolarū habitudo secundum sanitatū uel ægritudinū genera situs indicat qualitatem.

De tumbis & domibus, Caput vi.

Domus & tumbæ seu aræ & curiæ magnitudo fieri de- bet in rure, secundum domini facultatem & quantitatem animalium nutriendorum, & fructuum portandorum ad eas, tutæ autem sint & fortes, foueis & muro uel spinis secundum potentiam domini & oportunitatem in locis illis, nec exposte insi- dijs furium & latronum. In tumbarū munitiōibus fructifera ar- bores non plantentur, ne fructuū auaritia desiderata munitio dis- sipetur, in eis etiam arborum aliquarum non procuretur augmen- tum, sed omnes ad munitiōis fortitudinem & decorē domorum fundamenta latiora quàm paries esse debent, & usq; ad terrā pro- fundentur solidam, quæ si desit quartam partem fabricæ mersisse sufficiat. Arena quæ manu comprehensa ædit stridores, uel quæ ma- nu respersa nihil sordis reliquit in panno lineo candido, egregia est & utilis fabricanti. In duabus arænæ partibus calcis una miscen- da est, quod si æquali mensura misceatur erit fortissimum cemen- tum inde commixtum. In fluuidi quoq; arena si tertiam partem te- stæ, cretæ addideris operum soliditas mira præstabitur. Ligna pro ædificijs optima sunt quæ mense Nouembri aut Decembri cedun- tur, & maxime si ultra medullam incisa super radice quibus- dam relinquuntur diebus, & ea sunt præcipue durabilia quæ à parte meridiei mon- tium sunt incisa.

. . De puteis

De puteis & cisternis, Caput VII.

Puteus si fons desit mense Augusto uel Septembri, & loco idoneo fiat, ab omni letaminis seu putredinis palude remotus. Cum aqua ducitur aliunde, diligētis erit aquarum receptacula fabricari, ut sufficientem copiam inops uena procuret. Vbi cisternis utimur anguillas piscesq; fluuiales ponamus in eis, qui suo natatu aquam cōtinue moueant, & à corruptione præsuerent. Vbi aquis fluminum utimur tutum est cisteruulas habere, cum sabulo quæ eas à terrestritate liberent, & claritate decorentur.

De præsentia dominorum, Cap. VIII.

Præsentia domini profectus est agri, & qui deserit uineam, deferetur ab ea, rusticorum importuna uoracitas, nihil timet. nisi dominorum præsentiam & cautelam.

Regulæ secundi libri, & primo de qualitate terrarum, Caput IX.

Terra naturaliter frigida & sicca, sed accidentaliter sepe rebus intrinsecis immutatur. In terris fecunditas quærenda est, ne alba & nuda gleba sit: ne macer sabulo sine admixtione terræni, ne creta sola & arenosi pulueris lapidosa: ne macies, ne salsa uel amara uel uliginosa, ne uallis nimis opaca: sed sit gleba putris & ferè nigra, & ad tegendum se graminis sui crasse sufficiens, quæ protulerit, neq; scabra sint neq; retorta, nec succi naturalis egentia. Frumentis dandis utilis terra est, quæ naturaliter profert ebulum, iuncum, gramen, trifolium, calamum, rubos pingues, pruna syluestria, lappas, farfana, cicutam, maluâ, urticam, & cæteras similes herbas, quæ latitudine & pinguedine foliorum latum solum & fecundum demonstrant. Vineis utilis terra est, quæ corporis aliquatenus rari atq; resoluti est, uirgultaq; nitida: proceras fecunda sunt, neq; intorta neq; debilia, nec macra exilitate languentia. Situs terrarum non adeo sit planus, ut stagnet, nec

præruptus ut defluat, ne arduus, ut tempestates nimium sentiat & calores, sed in his omnibus utilis semper & æquata mediocritas requiratur. In frigidis prouincijs orienti uel meridiano lateri, in calidis uero septentrioni ager debet esse oppositus. Inferior pars terrarum pinguis, grossa & frigida est, superficies uero macra, subtilis & calida. Quatuor sunt agrorum genera, uidelicet satium & consitum, compascuum & nouale, satius ager est qui pinguis est, & seritur omni anno. Omnis ager qui calidus est & humidus mollem habens superficiem & porosam, cultui facilis est & ferax. Eligendus est ager pinguis & rarus, qui minimum laborem petit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti est pinguis, densus, hic enim si multo labore colatur tamē ad uota respondet. Illud autē genus terrarum est pessimum, quod siccum & spissum, macrum & frigidum est. Terra sicca & adustione sterilis effecta & salsa uel amaranthum recipit medicinam: quæ uero humore superfluo infœcunda est, fossatis conuenientibus emendatur. Colles montium siccitatem & macredinem patiuntur, ualles autem ipsarū pingues existunt, & humidae propter pinguedinem; quæ ad ima decurrit, ideoq; tales agri per latera sulcandi sunt, ut in sulcis stet retenta pinguedo, nec oportet comminui glebas, ne pluuijs impetuose superuenientibus mota terra cum omni semine seratur ad uallem. Noualis ager est qui primo ad cultū reducitur, uel qui ad pristinā uirtutē redit per quietem unius anni uel plurium. Conseri non conuenit plantis ager puluerulentus & siccus, quia planta querit locum solidæ continuitatis in quo radiceatur, & floreat, & fructum serat.

De aratione, fossione & cultu, Cap. x.

A Rationis & fossionis quatuor sunt utilitates in genere, uidelicet terræ apertio, eiusdem adæquatio, agri commixtio, & eiusdem comminutio. Obseruandum est, ne lutosus ager arctur, neq; si fuerit nimis siccus, nam terra quæ lutosā tractatur toto seratur anno tractari non posse, nimis uero sicca plurimum laboriosa est,

& nou

et non potest comminui, ut oportet. Si ager qui post longas siccitates, fuerit imbre leui perfusus, aretur per triennium fieri, quasi scirilis affirmatur. Ager fortis glutinosus et adulterinis herbis repletus quatuor arationes requirit. Poroso autem et mundam et subtilem terram habenti, sufficit forte una, uel duabus aut tribus ad plus arationibus est contentus, quælibet trium uel quatuor arationum, fructibus addit proportionabiliter sui numeri quantitatē, quotiens fructus laboris excedit meritum, insistendū est cultui: si uero labor utilitatē fructus excellit, relinquendus est locus talis. In locis siccis agri maturius, in humidis uero serius proscinduntur. Qui arando crudū solū inter sulcos relinquit suis fructibus derogat, terræ ubertatem infamat. Fœcūdior est enim culta exiguitas quā magnitudo neglecta. Seruandū est autē ne inter falcos terra nō mota relinquatur, et glebæ sunt malleis dissipandæ. In agro periclitantur interiora, n. si colantur extrema. Si lapidosus est ager, per multas partes saxorum turba collecta purgari poterit et arari. Iuncus, gramen et salices et cætera herba nocuæ frequenti aratione mense Iulio, uel lupinorum seminatione uincuntur.

De seminatione, Caput XI.

INterris frigidis maturius autumnalē oportet fieri sationem, ut segetes aliquid roboris ante hyemem adueniū accipiant, in calido uero et pingui agro differatur satio in quantum potest, ne ipsius tempestiua satio herbarū inutilium luxuria suffocetur. Si humidus nimis ager non autumnis, sed uere seratur, cui præcipue cōpetit faba et l. nū, quæ radicibus euulsis superfluam humiditatē consumunt, quæcunq; seruntur in uere locis calidis maturius, frigidis uero serius conserantur. Autūnalis aut satio cōtrarium actū querit, exiles campi uel aquosi maturius, pingues uero serius seminetur. Itē aquosi autūnali tempore maturē serantur. Si ager plurimū pinguis et fcrax nō seratur semel, uel pluries omni anno, luxuriabit in spuria diuersarū herbarū, quod postea sine magno labore non

non poterit emendari. Omne triticum solo uliginoso post tertiam sationem in genus siliginis cōmutatur. In quolibet semine duo sunt, uirtus uidelicet formatiua quam habet è cœlo, & substantia formali quæfiguratione recipit in planta & plantæ organa. Omnis seminatio fieri debet cum semen auxiliū maius habet è cœlo. Hoc autem est in primo etate lunæ, quia tunc iuuatur calido humido, & uiuifico lumine solis & lunæ similis. Omnis satio quæ fit cū sol ab arietē in cancrum progreditur est perfecta & autumnalis, tunc radices mouebuntur in debitam suæ substantiæ quantitatem, uernales etiam in matrice terre iacentes tunc pullulabunt sole temperato coadiute germinabunt & florebut ante tempus siccitatis æstiuæ, caueendum est ne ultra mensuram semina iaceantur in agro, quod si fiat macilentæ & non proficientia erunt. Attendendum est ne quæ iactantur semina sint corrupta, sed ea optima sunt quæ anni nō ex cesserint etatem. Omnium surculorum uel frugum genera præclara, sed terris tuis experta committe, in nouo enim genere seminum ante experimentum non est spes tota ponenda. Semina locis humidis citius quàm siccis degenerant, omnia legumina seri iubentur in sicca terra: faba tantummodo in humida terra iubetur spargi. Licet temperatis agris ferendum sit, tamen si siccitas fuerit, semina iacta non minus in agris quàm in horreis seruabuntur.

De aqua plantarum, Caput XII.

Qua melior omnibus ad irrigandos agros & maturandum letamen est paludalis seu fouearū ex pluuijs & roribus congregata. Cōfert etiam plantis aqua putcorum & fontium, postquam eam calefecerit splendor solis.

De letamine, stercoratione & immutatione plantarum, Caput XIII.

In mis humido & pingui letamine plantæ substantia nascens & putredine inficitur, sapor fructuum immutatur in peius, & repletur talis planta superfluis folijs & molibus

libus ramusculis infœcundis. Optimum letamen est ferè omnium animalium & quadrupedum, quod in uia corruptionis est, & non calore naturali destitutum & incineratum existit. Letamen plantarum naturam immutat magis quam cibum animal quod nutritur ex eo, natura plantarum melius per letamen quam per modum aliquem immutatur. Frigida & humida terra optime per incensionem cespitum & cineris emendatur. Stercorum congestio suum locum tenere debet, qui abundet humore, & propter odoris horrenda à prætorij cõuertatur aspectu. Cineres loco letaminis optime sparguntur in agris sterco quod uno anno requieuerit satis est utile nec herbas creat, si uero uetustius est, minus proderit. Recetia stercorea profunt prætis ad ubertatem herbarum, maris purgamenta si aquis dulcibus eleuantur reliquis iuxta uicem stercoreis obtinebunt. Stercorandi sunt agri spissius in colle, in campo rarius, cum luna minuitur, hoc enim herbis si seruetur officiet. Non debent æstiuo tempore plures cuniculi letaminis spargi quam eo die poterunt inarari, non prodest uno tempore nimium stercoreare, sed frequenter & modice. Ager aquosus plus stercoreis querit, siccus minus. Si letaminis copia desit optime pro stercore cedit ut sabulosi locis cretam, frigidis uero argillam, cretosis & nimium spissis sabulum spargas, hoc enim segetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Vel seminantur lupini, qui cum ad debitum quasi augmentum peruenerint euertentur. Lutum de fundo lacuum & paludum acceptum pingue & fertilem facit agrum. Omnino autem conuenientissimum plantarum nutrimentum est, letamen in palude temperata & humiditate putrefacta nutritum, & conuenienti stercore commixtum. Agri colium in partibus superioribus plurimum & sepe, in medijs parum & raro simandi sunt, in finis uero simatione non egent.

De quibusdam principijs plantarum
& operationibus earum, Cap. XI III.

Septem sunt sine quibus nulla omnino nascitur planta videlicet triplex calor, circuli cœlestis, loci & seminis, & triplex humor, scilicet materiæ seminalis, terræ, & pluriarum de superuenientium, & agri continens. Plantæ opera sunt uti alimento, augere & generare. Vêter arborum est terra, in qua omnem impuritatem ita relinquunt. Arbores insigunt radices deorsum in terram, ut ex ea sicut ex stomacho nutrimentum sugant, quod si eas in superficie tantum spargant, cito arcescunt. Certum est arbores non semper augere quam diu terræ radicitus adherent, sed omnium natura constantem esse quantitatem determinatam inter duos terminos maximi in suo genere plantæ. Sugendo per poros habent nutrimentum, & de eo quod extrinsecus à spiritu eleuatur in gemas formatum amne quod gignunt. Plantæ raras porosas & calidas habentes radices, nutrimentum attrahunt plusquam digerere possunt, & ideo fructus generant putrescentes, nisi superfluum humidum educatur. Multitudo ramorum ex abundantia nutrimenti & calore solis arborem undique tangente, qui succum euocat ad exteriora procedit. Caro seu pulpa in fructibus à natura creatur, ut semen in terram decidens ab ea simetur, & facilius conualescat. Arbores quandoque fructuum alternis proferunt tantum annis, propter nutrimenti defectum & uirtutem exhaustam, quæ sufficienter nutriri non possunt ramos & fructum, nisi per convenientem requiem fuerint renouatæ. Omnis planta quæ ex semine oritur est syluestris, quia semine à syluestri radice procedit, & per stipitem & ramos transit, ut uirtute totius arboris acquirit, ut possit sibi simile generare. Cum aliqua radix inciditur ex ea plerumque nascuntur aliæ quæ plantam nutriunt loco eius. Si arbor uetusta uel nimium consumpta inciditur, debiliter pullulabit, aut sola gramina uel fungos producet. Syluestrium arborum fructus sunt plures, sed minores & acriores propter nutrimenti siccitate, domestica

rum uero sunt pauciores, sed maiores & magis dulces, propter oppositam rationē. Omnis planta mascula priusquam fœmina pullulat, propter calidū fortius mouens, & eius folia strictiora sunt propter masculi ficcitatem, quædā plantæ alias impediūt à generatione & fructu, sicut corilus & caulis, uitē, lolium, segetē & nux ferē omnes alias propter pernecabilē amaritudinē eius, ideoq; diuersorū plantationē & sationē simul plerūq; cauere oportet. Omnis plantatio indiget seminali humido, terminato loco, cōueniēti aquæ siue humore temperato nutriente, & aëre sibi cōsimile & proportionali, ut nascatur & crescat. Plantæ calido tēpore uegetantur, in umbrā noctis & solis feruore liquescūt. Plantæ hyemali tēpore humorē in radicib. cōgregant, quē in æstate dispergūt in ramos & augēt illos. Omnia quæ in superficie terræ nascuntur ex uaporib. de subtus ad superficiem pertingentibus oriuntur. Fructus mōtium saporosiores existunt quàm uallium, quia digestio melius completur in eis.

De poris plantarum, Cap. xv.

Succus et humor per poros radices attractus ad similitudinem plantæ ex digestiuo calore terminatus ad eā nutriendam. Radices quantū ad nutrimenti tractū sunt ori similes, sed quia in fundā calore uiuificum totæ plantæ similitudinē cordis habēt. Medullæ in plantis sunt sicut nucha in animalibus. Nodi creati sunt in omnibus plantis multū medullosi & cōcaui, ut retineant nutrimentū & spiritū, ex quib. eas augeri & uiuere oportet, donec fuerit cōuenienter digestū. Cortices in plāis sunt sicut coriū in animalib. nō ex cōtentione uenariū, sed ex humore terrestri expulso ad superficiē generati. Foliorū materia est humor aquosus nō bene digestus, aliquantū cum sece terrenitatis cōmixtus, quibus sagax natura fructus à superfluo feruore tuetur. Fructus materia est uapor siccus, unctuosus ad perpetuandas plātarum species, ab anima uegetabili generatus, foliorum substātia ex subtiliori generatur humido perfecte digesto, qui primo ebulliens calore ortum fructum antecedit.

De plantatione & generatione plantarum,
Caput xvi.

Arborum & ceterarum plantarū quædam generantur plantata. Quædam ex semine, quædam ex cōmixtione elementorum & uirtute cœlesti. Rami qui sine radicibus plantantur, si solida fuerint substantiæ, scindantur inferius cum panguntur, ut facilius attrahant nutrimentū. Arbor cuius semen debile fuerit, melius ex ramis seu radicibus quàm ex semine conualescit. Plantæ humidæ aquaticæ molles quocunq; modo terræ infigantur de facili radices emittunt & conualescunt, quæcunq; plantæ calidæ sunt licet dura ramis in terram infixis conualescunt. Quia earum caliditas fortiter attrahit nutrimentum. Omnes plantæ quæ aromaticos, calidos & siccos habent fructus cōuenientius plantantur in montibus, eas uero quæ solidos & humidos fructus ferunt, magis cōgruit in ualibus plantari uel seri. Arbores paruum & debile semen ferentes ex semine & ramis plantari & cōualescere possunt, ex semine tamen plantatio est periculosior, & in longam nimis speratur ætatem, & syluestris ex eo nascitur planta: ex ramis uero citius conualescit, & inde domestica nascitur nō syluestris, si ex domestica planta fuerit ramus acceptus. Arbores quæ semen magnū & forte producunt ex eo melius quàm ex ramis proueniunt. Arbores nullum ferentes fructum ex ramis uel radicatis plantulis cōualescunt. Si conferendus locus ab animalium rodentium accessu nō est tutus, in aliquo loco clauso per biennū rami uel semina nutriri oportet, in terra soluta, dulci & aliquantulum stercorata, deinde ad loca disposita transferantur. Omnis nouella planta frequenti fossione & tempore magne caliditatis irrigatione iuuatur. Spacia inter arbores uel uites feruanda, secundum arborum magnitudinem, loci pinguedinem, & consuetudinem approbatam. Omnis planta in solo arido uel decliui profundius, & in humido & depresso minus profunde plantetur. Si plantatio fit in terra cretosa sabulum misceatur, in sabulo

fabulo creta, in macra uero plus letaminis apponi oportet. Cū plan-
ta transfertur, nisi parua fuerit, eisdē cœli quibus ante steterat car-
dinibus opponatur. Cum plantam in scrobem deponis, quod de ra-
dicibus lesum inueneris amputabis. Cū plantantur ne terra nimis
mollis aut sicca sit cauere oportet, potius tamē sicca quā mollis ex-
istat. In aridis seu mōtuosis locis ante hyemem. In humidis uero seu
ualliculosis in uere plantationes fiant: sed in temperatis utroq; tem-
pore cōuenienter plantatur. Si ponenda sunt arborum semina præ-
cipua eligantur mense Ianuario, non amplius quaternis digitis sub
terra mergātur. Quod si locus calidus et siccus fuerit Octobri uel
Nouembri mense ponūtur. Rami qui sine radicibus plantantur me-
lius conualescunt, si mense ponantur Martio, cum iam corticiscui-
vidis succus infuderit, aut etiam mense Octobri, cum nondum ui-
uificus plantæ spiritus fugam habuit ad radices. Ramusculus qui
plantatur torquendus non est, nec alio modo uexandus, uerū si du-
ra solidæq; substantiæ sit, proderit si pars scindatur inferior, et in
fissura immittatur lapillus. Rami plantandi sunt lati, succosi, ni-
tidi, gemmis spissis et pluribus oculati, ad unam materiam sint re-
ducti. Ramis plantandis qui nimis longi fuerint cum ponuntur am-
putantur congrue summitas, et in conuenienti longitudine relin-
quuntur, ut in salice, uite, oliua, et cæteris his similibus.

De insitionibus, Caput XVII.

 Mnum insitionum melior est similiū in familia secundum
genus, ut piri in pirum, et uitis in uitem. In nimis duro
stipite incongrua est insitio, quia in eum uenas radicales
immittere nequit, sed in eo in quo parua est durities, et multa suc-
cositas optime conualescit. Surculi inferendi sunt steriles succosi de
nouo nati, gemmis spissis et pluribus oculati, et ab orientali poti-
us quam ab altera parte decisi. Diuersitas in malis et piris et cæ-
teris fructibus ab insitione arborum eiusdem speciei tota processit.
Insitio in magnis arboribus quibus cortex grossus et pinguis est,

inter lignum & corticem fiat. In subtilibus uero fit conuenientius scisso ligno. Licet insitio multis temporibus fieri possit, ea tamē præcipua est, quæ fit eo tempore quo gemmæ incipiunt esse suffectæ. Verum arbores resinam producentes antequam ipsa fluere incipiunt, conuenientius inseruntur. Insitio ad buccellum fieri nō potest, nisi cum iam cortex se paratur à ligno. Est autem optimum scissum ab una parte buccellum apponi, & uirgulæ summitem relinqui, donec buccellum comprehendisse uidetur. Insita planta nutrimentum à stipite trahit in tantū, quod postquā conualuit raro permittit trunco sub nodo aliquid pullulare. Omnis insitio quanto inferior tanto melior. Nam fructus magis domesticat & melius cōualefcit.

De medicamine arborum & terræ,

Caput xviii.

I uetustarum arborum scindantur radices, & in scissuris lapides immittantur; melius attrahunt nutrimentum, & sic aliquando fiunt fertiles, quas sterilitas inuadebat. In ueteratis plantis per abscisionem ramorum redit iuuentus, nisi iam peruenerint ad ultimam senectutē. Omnis planta domestica sub tracto cultu syluescit; præcipue si ad sabulositatē & arenositatem conuertatur, & omnis syluestris domesticatur adhibito cultu. Cultus in domesticandis arboribus, in conuertendo, fimando, uel adæquando naturæ arboris terram, & in abscisione spinosorum uel superfluorum, & in insitione, consistit. Quotiens ager mala dispositione consistit, sapiens agricola eum ad laudabilem dispositionem immutat. In agro nouali ad cultum redacto, facienda est extirpatio syluestrium stirpium & radicum, quæ omnem sugunt agri humorem. Noualis ager pluribus annis fertilis est, deinde oportet adhiberi latamen, si ferax debeat permanere: uel nisi sit pinguis, interponi quietem, præsertim quando cū substantia herbari & paleari plantæ in eo sate aut metuntur aut radicitus euelluntur. Cum humor uiuificus & spiritus agri per semina & plantas attrahitur, eisdem

hisdem terra destituitur, & determinato tempore quiescens, ad agrum iterum reuocatur: uni citius, alteri tardius, secundum quod ager agro fecundior inuenitur. Quaecumq; cum labore & expensa uirtute perficiuntur, nisi quiete interposita restaurum accipiant, dissoluantur & corrumpuntur. Si necessitas cogit de falsa terra sperare aliquid, post autumnum plantanda uel ferenda est, ut malitia eius hybernis imbribus eluatur, aliquid etiam terrae dulcis uel fimi uel arenae subiiciendum est, si illi uirgulta committimus.

Demunitionibus, Caput XIX.

In cretosis terris quae facile ruunt ripae fossatorum parum pendentes, in rubrica uero uel glareosa terra & similibus quae non facile ruunt plus fieri possunt ubi multa necessaria est munitio uinearum, & aliorum locorum. Ex spinis solummodo plantationes fiant, ubi autem est tanta necessitas, & lignorum habetur penuria propter ignem & aedificia, ex arboribus tantum fiunt, cum sit aliqua plantatio spinorum uel arborum propter sepes iuxta terram post biennium rescindantur, ut pullulant & sepes inspissant.

Incipiunt regulæ tertij libri de horreis,

Caput XX.

Horrea frigida uentosa & sicca, & longe ab omni humore & foetore & stabulis esse debent, eisq; aer debet esse aduersus, nihil utilius est diu custodiendis frumētis quam optime exiccata inferantur horreis, & aliquando in uicinum locum transfusa refrigerentur. Locus in quo frumenta ponuntur, non sit nimium excellens in frigore uel calore, quia utrunq; segetes corrumpit. Cum legumina tarde feruntur debent in aqua letaminis madida seminari, ut citius germinare cogantur. Omne granum quod in pingui solo oritur est pinguius, nutritilius et in pondere grauius, quod autem in macra nascitur est contrarium. Frumentum & cetera grana patenti campo letantur, & eisdem umbræ inferunt lesionem. Locis humidis & aquosis

et aquis frumentum sæpe degenerat, et in lolium et auenam quandoque conuertitur frumentum collis grano robustius est, sed mensura minus respondet. Omnia grana, præter milium diutius in suis stipulis quam excussa seruantur. Omnia quæ tempore seruntur æstiuo, solutam terram requirunt, ceteramque refugiunt, quam sola milium si pinguis fuerit, non formidat.

Regulæ quarti libri de uineis,

Caput XXI.

Uinueniantur multe uinearum uarietates, unusquisque suæ patriæ morem obseruet, alioquin laboratorum eos procurantium patietur defectum. Cœli mediocris qualitatis uitis desiderat, tepidum magis quam frigidum, et siccum potius quam umbrosum, procellas niuium uentosque formidat. Aquilones sibi obiectas fecundat, auster nobilitat, in arbitrio itaque nostro est de uino plus habeamus an melius. Campi largius uinum ferunt, colles nobilius. Locis frigidis à meridie uineta ponantur, calidis à septentrione, temperatis ab occidente uel oriente. Loca naturam sæpe uitibus mutant, et ideo earum genera cõuenienter aptentur, plano loco uitem statuas quæ nebulam sustinet et pruinas, collibus quæ siccitatem perfert et uentos, pingui agro graciles et fecundas, macro feraces et solidas, frigido et nebuloso eas quæ hyemem celeri maturitate præueniunt, aut quæ duris acinis inter caliginis securius florent, uetoso tenaces, calido genere teneriores et humidas, sicco eas quæ pluuias ferre non possunt. Eligenda sunt genera quæ natura uitiorum suorum contraria loca diligunt, his in quibus durare non poterunt. Placida sane regio et serena tutè genus omne suscipiet. Industrius uir probata diligat, et locis talibus mandet, quæ mutari possint illa unde sumuntur. Soli ad uineas ponendas nec spissum nimis, nec resolutum, neque exile, nec letissimum esse debet, nec campestre nec præceps, nec siccum nec uliginosum, nec falsum, nec amarum, sed quod inter omnes nimietates temperamentum tenebit

tenebit, & propius raro quam depresso fuerit. Ad uineas rudes agros & maxime syluestres eligamus, deterior omnibus est in quo fuerint uineta uetusta. Quo si necessitas coegerit prius multis arationibus radices prioris uineae dissipentur. Omnis locus, pastinatus prius impedimentis omnibus, liberetur, ne fossa terra post calcatu assiduo solidetur.

De electione plantarum uitis,

Caput XXII.

Plante uitis quae mense octobri uel martio abscinduntur meliores sunt quam quae alijs temporibus colliguntur. De uinea nimis pingui cum in loco exili desideras plantare non sunt colligenda sarmenta. Eligenda sunt pangenda sarmenta de uite media quinq; uel sex gemmarum spacio & ueteri procedentia. Summa flagella repudiemus praecipue cum in arbores uineam plantare uolumus. Sed & pampinus qui de duro nascitur pro frugifero non ponatur. Fertilitatis uitis certum est signum, si de duro aliquo loco fructum citabit, & foetu impleuerit ramulos ex omni parte surgentes, uno solo anno uitis fertilitas explorari non potest, sed in quatuor uera generositas surculorum probatur. Nouellus palmes nihil habens ueteris in quo frequens nodus exuberat debet eligi ad pangendum.

Deregulis plantationum uitis,

Caput XXIII.

Si pinguis est terra, maiora inter uites spacia relinquamus, si exilis angusta. Non est uno genere uitium omne pastinum conferendum, ne annus iniquus graui uindea mie spem omne concludat. In aquosis locis post hyemem, in siccis uero ante hyemem utilius uinea plantabitur & propago ducetur.

De insitione uitis, Cap. XXIIII.

Inuncius uitis inferendus eligatur solidus, qui humores exuberet alimento, nec ulla uetustate aut iniuria laceratus aere rescat, iuxta terram, uel sub ea uitis inseritur. Nam super eam difficiliter comprehendit. Inferendi furculi solidi sint, rotundi, gemmis spissis & pluribus oculati, ex quibus duo uel tres insitiones sufficiunt. Insita uitis optime ligatur, & à sole & uentis operimento aliquo defendatur, ne hi quatiant, hic adurat. Cum calor temporis insitam uitem inuadit, ipsi tenuis humor debet circa uesperas frequenter affundi. Cum germen insitæ uitis accipit nutrimentum, adiutorio alicuius pali debet annecti, ne motus aliquis fragilem sarmenti quasset ætatem.

De putatione uinearum,
Caput XXV.

Vinearum putatio locis frigidis post hyemem, calidis uero & temperatis ante & post comode celebratur. Auferenda sunt læta, intorta, debilia, superflua et malis locis nata sarmenta. In locis lætis & clementioribus altius licebit uites expandere, in exilibus aut æstuosis uel decliuis humilior est habenda. Multitudo uel paucitas sarmentorum secundum uirtutem uitis relinquatur & soli. Vetera sarmenta quibus primi anni fructus pependit omnia rescindantur, & noua circumcisis capreolis & ramulis inutilibus dimittantur. Vites multum fertiles, in quibus frequens nodus exuberet stricte, quæ uero gemmas per longa internodia distulerint largius sunt putandæ. In uitibus putandis tria consideranda sunt, fructuum species, successura materies, & locus qui seruet & reuocet. Vitis quæ mature putatur, citius pullulat, maioræq; sarmenta producit, quæ autem tarde putatur serius pullulat, & fructus plurimos profert. Post bonam uindem, à strictius puta, post exiguam largius, plurimum prodest uitibus, et præcipue nouellis, si ab eis ablaqueatis superuacue rescindantur radices, quas in summo produciunt.

De fossione

De fossione uinearum, Cap. xxvi.

Felebranda est fossio uinearum antequam nimis gemme turgescant, quia si fossorem apertus uitis oculus uiderit, cœcabitur spes magna uindemæ. Quæ florent constat nō esse tangenda. Fossio uinearum fiat cum terra non nimis mollis nec nimis sicca est, sed cum puluerizabilis mediæ dispositionis existit, sit autem studiū ut uniuersa terra moueatur æqualiter, & maxime iuxta uites, ut in ea nihil crudi soli remaneat, quā rem diligens custos exploret.

De uuis & uino, Cap. xxvii.

Siuuæ pingues quasi maturæ frondibus per latera denudentur & colligantur, rore consumpto & aëre sereno, uinum fiat potentius & melius duraturum. Vuæ lucidæ non pingues, nec consumptæ potentius, nimis maturæ dulcius, acerbæ acerbius, aquosæ aquosius uinum producūt. Vuæ in augmento lunæ minus seruabile faciunt uinum, pluribus ex causis læditur & turbatur, uidelicet calore & frigore, fœtore, tonitruis fortibus, terremoto ac motu uasis, & australibus uentis, quandoq; parum, & tunc modica contraria medicina curatur, quandoq; multum & tunc requiritur fortior, quandoq; in tantum quod eius calor naturalis in totum extinguatur, & tunc nullo modo curare potest, quia mortuo nulla potest medicina conferre.

Incipiunt regulæ quinti libri: De arboribus, Cap. xxviii.

Licet quædam arbores desiderant aërem calidum, quædam frigidum, & plurimæ temperatū, & quædam terrā pinguem, & quædam macram, in hoc tamen cōueniūt, quod omnes terrā in superficie siccā et in uisceribus humectā requirūt. Autūnali tēpore arborū oportet denudari radices, et aliquā ponī letaminis quod p pluuie fluxū cooptis radicibus apportetur, q̄ si nimis sabulosa fuerit terra cōgrue recipiet cretā, et si nimis cretosa sabulum

Zz 2 appona

apponatur, in pingui solo plus, in exili minus. Arborum stipites eleuentur à terra, plantæ arborum à tempore quo posite fuerint usq; ad triennium non putentur. Ab adolescentia plantarum usq; ad debitum complementum earum sollicitè curandum est ut stipēs in ramos, & rami in uirgas, & uirgæ in fragra fructifera diuidantur, succedente autem senectute recidatur ab ea omnis siccitas & ramorum superfluitas, quam cum fructibus nequit commodè sustentare. Omnis arborum putatio quandocunq; à tempore casus foliorum fieri potest, præter gelidum acumen, usq; incipiunt pullulare. Attendere oportet ne spuria in arbore nata aut iuxta stipitem ex radicibus erumpentia dimittantur, sed ea usq; ab initio amputari, herbas quæ suarum radicum magnitudine arboribus obsunt, plurimum circa eas euelli oportet. Si arbor uermiculofos profert fructus, supra radices terebretur truncus, & in foramine quercinus cuneus infigatur. Cum languescunt arbores eis ablaqueatis alterius dispositionis circa eas terra ponatur.

Incipiunt regulæ sexti libri de hortis, & primo de aëre, terra & situ eorum,

Caput XXIX.

Hortus desiderat aërem liberum & temperatum, uel temperato proximum, nam loca nimie caliditatis aut siccitatis formidant, nisi multis pluuijs uel irrigationibus adiuuetur. Loca etiam intemperata mortificantis frigiditatis tollerare non potest, & in locis umbrosis nullius uel modice utilitatis existit. Hortus desiderat terram mediocriter solutam & humidā potius quàm siccam: creta enim est hortis & eorum cultoribus inimica. Herbæ in minus soluta terra natæ in principio ueris optime cōualescunt, sed in æstate siccantur. Felix horti positio est, ut supra se riuum habeat quo possit per conuenientes sulcos cum opus fuerit irrigari. Nam hortus qui cœlo clementi subiacet, & humore fontano percurritur, prope est ut sit liber, & nullam serendi disciplinam requirat.

Terram

Terram desiderat hortus pinguiſſimam, ideoq; in altiori parte firmum ſemper habeat, cuius ſuccus eum ſpontie fecundet, & ex eo ſemel quolibet anno ſingula hortorum ſpacia impinguetur cum ſeri uel plantari debebit, ſit autem domui proximus. Longe tamen ab area ſitus, nam puluere palearum qui herbarum folia perforat & exiccat patitur inimicum. Felix horti poſitio eſt cui leniter inclinata planicies curſus aquæ fluentis per latera diſcreta deriuat.

De paſtino hortorum, Caput xxx.

Partes horti ſic diuidendæ ſunt, ut hæ in quibus autumno ſeminabitur uerno tempore paſtinentur. Et quas ſeminibus uere complebimus autumi tempore debemus effodere, ut utraq; paſtinatio decoquatur beneficio alioris & ſolis. Si uero penuria terreni habeatur quocunq; anni tempore terra inter humiditatem & ſiccitatem inuenitur æqualis paſtinari poteſt, & ſtatim ſeri ſi ſimo fuerit impinguata. Faciendum eſt horti ſpaciū primo profundū & groſſum, & ſuper ipſum ſparſo lætamine uicrum minutatim paſtinetur, & terra cum lætamine miſceatur, & quantum poteſt in pulcrem deducatur.

De ſeminatione hortorum, Caput xxxi.

Iocis frigidis autumnalis ſatio maturius fiat, uerna tardius. In calidis uero autumnalis ſerius, & uerna maturius fieri poteſt. Herbæ poſſunt commodè ſeri ſeparatim & mixtim, ut immixti ſatis euellantur quæ fuerint tranſplantandæ, cæteræ uero ibidẽ ſuſcipiant incremenũ: herbæ quæ tranſplantari non debent ſp̃ſius ſeri debent. Cauendũ eſt ne quæ ſparguntur ſemina ſint corrupta, ideoq; eligenda ſunt quæ formam habent interius albam, & quæ magis fuerint ponderoſa & groſſa, & in pluribus eorum ſint talia, quæ non exceſſerint anni ætatem. Sæpe prouenit quod ſemina quantumcunq; ſint bona, ſi iacta fuerint non naſcantur ex aliqua malitia corporum cœleſtium impedita. Pleurung; inuenitur utile diuerſa ſemina ſimul ſeri, ne tempus alicui ſe-

mini quandoq; contrarium ex toto terram denudet. Omnium herbarum optima satio est cum luna fuerit in augmento. Saepēq; cuenit, ut non sit utilis satio, quae fit cum luna processerit in defectu. Omnes ferē herbae commodē transplantantur cum aliquantulū creuerint, & terra non fuerit nimis sicca.

De iuuamento hortorum, Cap. xxxii.

 Lurimū confert hortis, si tam manibus quā sarculo herbae noxae quotiens apparuerint dissipentur, ne melioribus nutrimenta subducant. Ex his quae plurimum nocent hortis, est ambulare per eos uel terrā mouere cum fuerit nimis mollis. Si terra horti nimis cretosa est misceatur eidem sabulum, uel letaminis multitudo, & terra spississime moueatur. Et si adeo sabulosa est quod humor conceptus nimis facile resoluatur, eidem misceatur letamen & creta.

De collectione herbarum, florum, seminum & radicum, Caput xxxiii.

Herbae propter cibum colligendae sunt cum earū folia ad debitum peruenerint augmentū. Sed propter medicinam colligere oportet postquā magnitudinis integritatē habent antequam ipsarum alteretur color & cadant. Semina colliguntur postquam eorum figitur terminus, & exiccantur ab eis cruditas & aquositas. Radices sumendae sunt, cum adest foliorum casus. Flores colligere oportet post operationem integram, ante exterminationem & casum. Fructus quidem colligendi sunt, postquā finitur complementum eorum antequam sint ad cadendum parati. Quaecunq; colliguntur decrescente luna meliora sunt, & magis seruabilia his quae colliguntur in eius augmento. Et quaecunq; colliguntur in claro aëre meliora sunt his quae colliguntur in dispositione humiditatis, & uicinitate temporis pluarum.

De uirtutibus

De virtutibus herbarum, Cap. XXXIII.

Herbæ syluestres domesticis sunt fortiores, & minoris quantitatis, secundum Plinium. Et ex sylvestribus montanæ sunt fortiores. Et illa quarum loca sunt uentosa, color fit magis tinctus, & sapor magis apparens, & odor fortior, eruntq; potentiores in genere suo. Virtus herbarum debilitatur post duos aut tres annos, secundum Plinium.

De conseruatione herbarum, foliorum, seminum & radicum, Cap. XXXV.

Herbæ, flores & semina seruanda sunt in locis siccis & obscuris, & in sacculis uel uasibus constricta seruantur, & præcipue flores ne odor & uirtus exhalet. Radices melius in subtili arena seruantur, ne sint radices quæ siccitatem seruent, quæ similitur in loco sicco & obscuro melius seruabuntur. Semina porrorum & ceparum & quarundam aliarum herbarum melius quàm aliter in suis siliquis seruabuntur.

Incipiunt regulæ libri septimi, de pratis & nemoribus, Caput XXXVI.

Prata desiderant aërem temperatum, aut frigiditati & humiditati proximum. Nam superflua frigiditas impedit generationem herbarum. Et nimia caliditas aut siccitas omnem uigorem consumit, terram desiderant pinguem ad herbarum copiam, sed ad saporositatem requirunt mediocrem, & nimis macram omnino reſutant. Aquam desiderant, præcipue pluuialem & calidam, aut lacualem pinguem, sed à gelida ualde læduntur. Situm optant depressum, ubi continuo sit humor inclusus. Nimis autem profundus non est aptus ad aliquas bonas herbas, sed ad paludales insipidas.

Qualiter prata procurentur, Cap. XXXVIII.

Prata licet naturaliter per se proueniant, sunt etiam opere manuali, extirpatis nemoribus, & agrestibus locis,
uel

uel complanatis agris aratis, & uitalia cum fœni semine satis prata optime procurentur. Sed omnia impedimēta quæ in eis nascuntur tollantur & herbe grossæ inutiles post magnas pluuias radicitus euellantur. Prata quæ pluries irrigantur æstate, pluries fructificabunt, & secabuntur in anno. Prata uetusta muscosa radantur & sterilia facta pluries arantur, ac de nouo serantur.

De fœno qualiter procreatur & de utilitate eius, Caput XXXVIII.

Fœnum secandū est tempore calido ac sereno, cum aëris siccitas duratura speratur, & herbe ad debitum perueniunt augmentum, floresq; compleuerint nec arescere inchoarunt. Fœnum commode sub tecto seruatur, uel sub dio præparatum, ne aqua in id intrare possit. Fœnum magnæ utilitatis existit cum ex eo bestię laborantes ac oues toto tempore anni uiuere possint.

De nemoribus qualiter fiunt, Cap. XXXIX.

Nemora uel naturaliter proueniunt diuersarum arborum secundum uarietatem terrarum situs & aëris, aut instituantur ab homine. Qui nemus plantare intendit, consideret primo situm & naturam terræ, ac aëris in qua facere nemus cupit easq; solum considerat arbores, quæ illi loco conueniunt, & tandem uotum instituentis adimpleant, propinquas ac distantes arbores plantet, secundum quod amplius uel minus radices & ramos extendunt.

Incipiunt regulæ octauilibrī de uiridarijs & rebus delectabilibus, Cap. XL.

Viridaria quedam sunt ex herbis, quedam ex arboribus, quedam ex utrisq;. Viridaria herbarum desiderant terram macram & solidam, ut herbas subtiles & capillares producant, quæ præcipue usum delectant, uiridaria circa se habere debent odoriferas herbas diuersorū generū, quæ ad delectationem

tionem conferant ac salutē, nam omnis odor est animæ suauissimus
cibus. Viridaria requirunt à meridie ac occidente arbores bonas
ac raras, ab oppositis loca patula, ut auram delectabilem habeant,
nam umbra malarum arborum est nociua. Superflua umbra ægritu-
dines generat & aure salubris sanitatē corrumpit. Viridaria debēt
fieri magna uel parua respectu habito ad nobilitatem, potentiam
& diuitias dominorum. In uiridarijs unumquodq; genus arborum
in sua acie sine admixtione alterius poni debet, ut delectationē au-
geat, ac decorem. Magnæ arbores in uiridarijs distare ab inuicem
viginti pedibus in acie debent, parui decem, sed decem acies una ab
altera poterit quantum placuerit plus distare, arborū acies in uiri-
darijs fossorem requirit, exceptis malis, ut possint diu durare, sed
inter unam & alteram aciem prata conueniunt. In uiridarijs non
debet quis superflue delectari, sed tunc præcipue cum serijs neces-
sarijsq; satis fecerit rebus. Viridis & decora multarū plantarum
satio circa ruris habitacula multam delectationem affert. Plurimū
delectat agros habere magnos & fertiles, qui rectos habeant fi-
nes ac foueis idoneis cingantur, & sepibus bonasq; arbores circū
habeant, ac intrinsecus uijs oportunis, arboribus, fonte ac fluenti-
bus riuulis sint ornati.

De delectationibus uinearum & uini,

Caput XLI.

Multum delectat habere uineta decora diuersorum bono-
rum generum uias ferentia. Non omnia quæ de mirabi-
libus uuarum ab antiquis scripta sunt, per experientiam
reperiuntur uera, non ab ociosis peritis omnino spernenda, ne for-
te uarietas temporum ac locorum, aut imperitia raro probantis ex-
perientem decipiat. Plurimum delectat habere uina diuersorum co-
lorum, ac saporum quod non difficile fieri potest, ac uina medicina-
lia indigentibus satis inueniuntur utilia.

De his quæ circa arbores delectationem
augent, Caput XLII.

Magnæ delectationis est habere in proprijs locis bonarum arborũ copiam, & generum diuerforũ, ideoq; indigens paterfamilias undecunq; deferre debet, uel curare quod ab alio deferatur, & ea in congruis ordinibus inserere uel plãtare. Plurimũ delectat insitiones habere mirabiles, & in una arbore generum diuerforum, & ideo paterfamilias diligens hoc procuret, multum delectat arbores bene formatas, & recte stantes habere. Ideoq; curandum est ne tortuose sint, aut ramos nimis deformes habeant, uel depressos. Multæ mirabiles insitiones se ostendunt his qui tentant omnia experiri. Si arboris fructifera scindatur ramusculus & res laxatiua puluerizata, uel cuiuslibet coloris, loco medullæ includatur, in eo fructus acquireret uirtutem uel coloris inclusi.

De delectationibus hortorum & herbarum, Caput XLIII.

Plurimum delectat habere hortum bene dispositum, ac sufficienti industria cultum. Ideoq; paterfamilias diligenter procuret eũ habere in loco pingui ac soluto. Cui fons uel riuus per discreta spacia defluat, ut irrigari totus possit tempore magni æstus, omnia genera bonarum herbarum in loco habere delectabile atq; utile est.

Incipiunt regulæ noni libri: De animalibus
nutriendis, Caput XLIIII.

Antiquissimis temporibus uiuebant homines ex his solis cibis quæ naturaliter inculta terra ferebat, deinde consequenter coeperunt uiuere agricultura & pastoricia, nũc uero & ex eisdem uiuunt, & ex scientijs scripturarum & artibus infinitis. Singulorum generum animalium domesticatorum, alia in diuersis regionibus adhuc fera cernuntur.

De equis

De equis & equabus, Caput XLV.

Vi equos aut equas emere uult expedit, ut etatem, genus formam laudabilem, sanitatem & aegritudinem, bonitatem & malitiam recte cognoscat. Equorum & ceterorum animalum indiuſas ungulas habentium, ac cornutorum etas, dentibus plene cognoscitur. Scalliones ita custodiendi sunt, ut parum equitentur uel nihil, aut aliter fatigentur, ac bis in die tantum admitti debent, si generosos pullos creare uolueris. Equae praegnantentes teneri debent non multum macrae nec pingues, nec urgeantur, nec famem frigusque tollerent, nec inter se locis comprimantur angustis. Equae generosae quae masculos nutriunt alternis tantummodo submittantur annis, ut pullis copiam puri lactis infundant. Admissarius quinque annorum esse debet, sed foemina bima concipiet. Pullus teneri debet praecipue in loco montuoso, petroso & sicco, & duobus tantum annis matrem sequatur ad pascua. Cum pulli domandi sunt suauiter tanguntur in stabulo, & freno teneantur ibi suspensa, ut assuescant tangi, & frenum uidere. Loca equorum debent in die munda teneri, & nocte lectus usque ad genua fieri pro quiete, maneque tolli & dorsum tergi ac omnia membra eius, deinde paruo passu ad aquam duci; & in ea usque ad genua spacio longo teneri, & cum redierit antequam stabulum intret crura tergi, & optime ficcari. Completus equus in conuenientibus carnibus est tenendus, ut possit securius equitari. Nam pinguedo nimia aegritudines, & nimia macies debilitate & deformitate inducunt. Equus qui sudauit uel fortiter calefactus est, non debet aliquid comedere uel potare, donec coopertus & paulisper ductus a sudore atque calore fuerit liberatus. Equo utilis est tempore calido cooperatura linea propter muscas, et tempore frigido lanca propter frigus.

De doctrina & morigeratione equorum, Caput XLVI.

Equus qui domari ac morigerari debet, primum adhibeatur frenum leuissimum cuius morsus sit melle uel alio dulci liquore

re perunctus, & leuiter ducatur ad manum, deinde sine sella leuiter equitetur, & postea cum sella per loca plana, donec frenum & sellam quiete recipere assuescat. Equus cum freno leui & sella leuiter pergere assuetus, debet cum fortiori freno, si oporteat perducere ad agros aratos hora breui & frigida, & instrui ad trotandum primo, deinde ad galopandum breui saltu. Duci etiam in ciuitate per loca fabrilia debet. Cum equus se habuerit cōuenienter ad frenum, ad cursum assuesci debet summo mane semel qualibet septimana, usq; ad quartam partem miliarij unius primo, ac postea longiori spacio.

De generali cognitione & pulchritudine bonitatis & malitiæ equorum,

Caput XLVII.

Equus pulcher, corpus habet magnū & longum, & eius magnitudini ac longitudini proportionabiliter omnia membra respondent. Pilus pius & obscurus à pluribus habetur præcipuus. Equus habens nares magnos & inflatos, & grossos oculos, audax naturaliter reperitur: equus habens costas grossas, & uentrem amplum & deorsum pendētem laboriosus ac sufferens indicatur, equus habēs ampla & extensa garrēta, & calces turbas, in motu celer & agilis esse debet, equus habens iuncturas crurium naturaliter grossas & pastoralia curta sortis esse censetur, equus habens crura & cruriū iuncturas bene pilosas & pilos earum longos, laboriosos existit. Equus habēs maxillas grossas & collum curtū, non facile affrenatur decenter, equus habens uniuersas ungulas albas, nunquā duros pedes habebit: equus habens auriculas pendentes & magnas, & oculos concauos, lentus ac remissus existit: equus cuius anteriora crura semper moueri uidentur malorum est morum, equus mouens caudam superius & inferius, mali est uitij.

De infir

De infirmitatibus equorum,
Caput XLVIII.

Egritudines accidunt equis in capite, uentre, tergo, cruribus, pedibus ac ungulis, aliquando ex humoribus & sæpe ex negligentia uel mala custodia. Dolores accidunt equis aut ex superfluitate humorum malorum in uenis sanguinis contentorum, aut ex uentositate ingrediente in corpus equi calefacti per poros apertos, uel intestinis ex uiscosis humoribus orta, aut ex superflua cōestione hordei uel alterius tumefacti in stomacho seu uentre, aut ex superflua retentione urinæ uescicam instantis. His omnibus generale remedium est, quod equus per stabulū cum equa libere permittatur abire. Sal in aceto sufficienter infusum plurimū ualet contra omnem tumefactionem incipientem in dorso. In multis equorum egritudinibus coctura ultimum est remedium, sed debet diligentissime custodiri ne cocturam possit mordere, uel ad aliquam rem fricare, quia ex nimio pruritu locum dentibus usq; ad neruos uel ossa morderet. Multa autē signa, quibus cognoscitur in qua parte corporis patiatur equus, ex quibus prænotificari potest liberatio & mors equi, quæ per regulas scripta sunt omnia in fine tractatus equorum, & ideo hic omitto.

De bobus, Caput XLIX.

Radus ætatis boum sunt quatuor, prima uitulorum, secunda iumentorum, tertia boum nouellorum, quarta uetulorum. Qui armentorum gregem emere uult obseruare debet primum ut sint uaccæ ad fructus ferendos ætatis potius integræ quàm imperfectæ, bene compositæ, ut omnia membra sint grossa, & inuicem sibi respondeant. Armentis boum & uaccarum paranda sunt loca hyeme maritima, æstate frigida & opaca montana. Stabulum boum esse debet arena uel aliquo genere lapidum stratum, aliquatenus de uexum, ut elabi possit humor, & contra partem glaciale, aliquis obistere debet obiectus. Cauendum est etiam

ne angustius stent, aut feriantur, aut concurrant, ac æstate optimè sepe clauduntur ne à tabanis & cæteris bestiolis concitentur. Debet etiam his semper stratum muliū teneri, quo melius cōquiescant. Aestate bis, hyeme semel ducantur ad aquam boues. Sani, fortes, & agiles cognoscuntur, si facile se mouent cum tanguntur, uel pun- guntur, & habent membra grossa, & auriculas eleuatas. Pulchri autem & fortes generaliter cognoscuntur, si omnia membra gros- sa sunt, & sibi inuicem bene respondent.

De ouibus, Caput L.

Ques bonæ cognoscuntur ab ætate, si neq; uetule sunt neq; mere agnæ. Item à forma, si sunt corpore ample, lanam habeant multam & mollem, uillos altos & densos cor- pore toto. Sanitas ouium cognoscitur, si aperiantur earum oculi, & uenæ sunt rubicundæ ac subiles, sunt sanæ. Si uero albæ uel ru- bicundæ & grosse, sunt infirmæ. Item si capite in pelle coll. & an- tetractæ, uix trahi possunt, sunt sanæ, si facile sunt infirmæ. Item si audacter uadunt per uiam, sunt sanæ. Si molestæ capite inclina- to, sunt ægræ. Oues per totum annum intus & foris sunt rectè pa- scendæ, stabula idonea ouibus ea sunt quæ non sunt in loco uento- so, in quibus sit solum stramentis idoneis stratum atq; proclium ut mundari possit ab humiditate urinæ, quæ ianas corrumpit & ungua- las scabras fieri cogit. Pascua ouibus utilia sunt, quæ in noualibus uel pratis siccioribus excitantur; palustria nero noxia, syluestria damnosa lanat. Salis uero crebra conspersio debet pecoris leuare fastidium.

De apibus, Caput LI.

Apes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo cor- pore putrefacto. Apes optimæ sunt paruæ rotundæ ac uariæ. Sanitatis signa, si sunt frequentes in examine, & si nitidæ & si opus quod faciunt æquabile est, ac leue, minus ualen- tium signa, si sunt pilosæ ac horridæ, ut puluerulentæ.

Incipiunt

Incipiunt regulæ decimi libri, de artibus quibus animalia capiuntur, Caput LII.

Omniū auium rapaciū natura est, ut semper solæ & nunquam uel rarò sociatæ incedant, eo quod in præda nolunt habere sodalem, & omnibus quibus insidiantur cognoscuntur, instinctu naturæ, atq; cum inimicum sentiunt, garriunt & fugiunt, uel se quantum possunt occultant. Aues rapaces si bonis cibantur carnibus, & horis congruis, & iniuria non fit eis, neq; contra earum uoluntatem mittuntur ad aues, à dominis raro discedūt. Si dominus non sequitur uoluntatem accipitris uel alterius auis rapacis, sed in aliquo contrarium agit, facile ipsum perdit, cum sit in dignantis naturæ, ac leuiter irascatur. Falcones tenendi sunt in eo statu pinguedinis, in quo inueniuntur magis audaces & melius capere aues. Omnium rapacium auium eadem est ferè natura. Aues fere capiuntur cum auibus feris domesticatis, uidelicet accipitre & asturne, falcone, ismerlo, girfalco, aquilò, gimo, & gimecta. Aues capiuntur retibus diuersorum modorū, uidelicet ad pantheram anates, reti super fluuium extenso capiuntur grues, cygni, starnæ, ac anseres. Item alio reti anseres & anates in agris & prope aquas. Item parietibus, columbi & turtures & ferè omnes auiculæ parue. Item arolo parue aues & magnæ rapaces. Item quodam reti stricto & longo perdices. Aues uarijs capiuntur laqueis in terra constrictis ac in arboribus circa nidos. Aues ferè omnes capiuntur uiseo, uidelicet uirgulis ac uiminibus & funiculis ac uiminibus inustatis. Aues omnes capi & occidi possunt balistis & arcis & alijs quibusdam modis. Pisces capiuntur retibus diuersorum generum, uidelicet scorticaria in mari transuersario, in locis fluminum & lacuum spaciosis ritualibus, in paruis aquis & in magnis cum nauis. Item taclo & negossa. Item in uallibus cū cochlearia & degagna, & cum gradellis & paruis reticulis. Item cum cistis & caueis, hamo, spadernis & calce.

PET. DE CRE-

SCENTIIS, DE HIS QVÆ POS-
sunt singulis mensibus in rure
fieri, Liber XII.

Insuperioribus libris plenè tractatum est, sed ne-
cessario diffuse de omnibus quæ sunt in rure agen-
da, sed utile uidetur memoriale compendiosum fa-
cere, quo paterfamilias ad rura pergens facile
scire potest, quid utilitatis & delectationis quoli-
bet tempore facere possit. Et cum modum agendi singula uidere
nult, in latioribus & specialibus tractatibus ordine supradicto scri-
ptis congruo facile inuenire ualebit.

De agendis mense Ianuario, Caput I.

In hoc mense, præcipue in locis calidis, loci habitabilis aëris
& uentorum terre & situs bonitas uel malitia potest co-
gnosci: licet locis temperatis alijs quibusdā mensibus me-
lius discernatur. Item in locis calidis curiæ atq; domus satis commo-
de poterunt fabricari, & optime possunt arbores pro materia do-
morum abscindi. Item possunt noua stercora procurari, & uetusta
ad agros & uineas trahi, & faba, cicercula atq; uitia feri: item si
agri non sint molles primo proscindi. Item in locis calidis uineæ fi-
mari atq; putari possunt. Item sorba, persica, nuces, amygdala &
pruna optime in seminario poni possunt, & arbores gummi. sæ in se-
ri, & hortus si terra non sit madida fieri. Item in nouis pratis uitia
& herbarum semina spargi possunt, & salicum perticæ ac iunci &
cannæ, pro uineis incidi, ac nemora & omnis materia tam sylue-
strium quàm domesticarum arborum ignis rescindi potest. Item om-
nia uasa utensilia & plaustra & quæcunq; in domibus fiunt qua-
lecunq;

lecunq; sit tempus hoc mense congrue fiunt. Item animalia cuncta domestica emi, et sylvestria capi possunt, et apes de loco ad locum exportare commode possunt.

De agendis mense februario, Cap. II.

Hoc mense ac ceteris omnibus bonitas et malitia loci habita bilis potest cognosci et emi, ac domus et quaecunq; in ipsa et circa ipsam agenda sunt possunt fieri. Item possunt lætamina ad agros, vineas, hortos et prata deferri, et cuncta fumari. Item possunt commodè agri proscindi, et in eis faba, cicercula, uicia et quædam alia legumina seri, ac frumenta, siligo, far et spelta runcari, et de ipsis aquæ deriuari, et stramenta in eis comburi. Item in locis calidis auena et cicer seri, et in temperatis et frigidis robliæ siue pisum. Hoc mense locis humidis fieri debet pastinum, sicut cultura ubi uinea est plantanda. Et in locis calidis atq; siccis circa finem utiliter fit plantatio et insitio eius cum incipiunt esse gemmæ suspectæ, ac nondum aquoso, sed spisso lachrymantur humore. Item fit optime putatio uinearum in locis temperatis et calidis, nisi nix multa uel frigiditas nimis intensa prohibeat, quæ qualiter faciendâ sit plena, docetur in libro quarto de uincis. Item hoc mense comode formantur uites ac uiliferæ arbores. Item hoc mense amputandæ sunt uitiabus radices inutiles, ac fimandæ. Item palandæ et relcuandæ sunt uites, et in locis maritimis et calidis fodiendæ. Item possunt hoc mense circa finem flantibus borealibus uentis non australibus, aëre sereno transuafari uina debilia et coqui, ut à corruptione feruentur. Possunt etiam hoc mense cum terra non multum sicca uel molalis exstiterit omnium arborum plantulæ, ac semina seri, transplantari, ac inseri, et maxime si iam cortici se uiridis succus infuderit. Item possunt arbores putari, formari, et ab omnibus superfluis ramis, siccis, scabiosis et inutilibus liberari. Item rosaria et canneta noua institui ac plantari. Item debent hoc mense, si terra non est sicca uel mollis fieri horti, scilicet ligonifari, uel aliter fodi fimari, et

ex omni genere herbarum quæ uere terræ tempore mandantur feri. Vt sunt allium, atriplices, anisum, anethum, appiū, absinthium, artemisia, abrotanum, blitū, basilicon, caules, cepæ, foeniculus, cataputia, liquiritia, lactuca, menta, porrum, papauer, petroselinum, pastinaca, et cæteræ herbæ. Ac etiam medicinales herbæ syluestres possunt feri hoc modo in hortis & alibi. Item hoc mense plantari & curari possunt sicca de uiminibus uel spinis, & alia materia sepes fieri, curiarum, agrorum, uinearum atq; hortorum. Item hoc mense plantari & feri possunt nemora ac salices tam domesticarum quam syluestrium. Item uiridaria ac cætera delectabilia, quæ in octauo libro clare scripta sunt, hoc mense cōmode fiunt. Item hoc mense armenta equorū & asinorum ac boum: item greges ouium, caprarū & porcorum emi ac procurari cōmode possunt & leporaria cōmode fieri ac piscinae, ut plene in libro nono tractatum est. Item pauones, anseres, gallinae atq; columbæ, quia hoc mense calere incipiunt & cubare procurari debēt, ut superius scripsi. Item possunt hoc mense apes emi, & debent pluries fumigari, & ab omni putredine liberari, & mali reges occidi, & cætera fieri quæ plenissimè scripta sunt in tractatu ipsarum. Item hoc mense accipitres, & falcones optime procurari, ac circa finem ipsius in muta poni. Possunt etiā hoc mense capi feræ bestiae, aues & pisces uarijs & diuersis ingenijs supra scriptis.

De agendis mense martio,

Caput III.

Hoc mense locis temperatis optime proscinduntur agri, si in eis superflua humiditas est consumpta & terra iam ad equalitatem inter humiditatem & siccitatem peruenit. Item seritur auena & cicer, & canabum circa finem, & faba in locis frigidis, & in temperatis in initio loco pingui, & quæ ianuatio sata fuit nunc runcatur cum quatuor foliorū

foliorum existit. Item runcatur & herbis mundatur frumentum, spelta, hordeum. Item hoc mense seritur milica & miliū, panicum & faseoli feri possunt. Item putantur & inseruntur uites circa initium, & releuantur, deinde ligonifentur, cum terra fuerit temperata: item colliguntur & plantantur uites hoc mense, atq; propagantur & renouantur. Item transuasantur uina sereno aëre, & boreaflante. Coquantur etiam debilia, ut seruentur melius, ne uoluantur, & optime implēantur uasa posita in penu frigida, & clauduntur ut parum spirent ne acetosa fiant. Item hoc mense plantari, transplantari, & circumfodi possunt omnes arbores, ac inseri quæ gummi carent. Item hoc mense pastinantur horti & simantur & in eis seruntur omnia semina specificata in februario mense, ac etiam cucurbitæ, melones, cucumeres, & citrulli circa finem, ac etiam saluia plantatur hoc tempore, ramulis in terram infixis. Item locis frigidis prata purgari debent, & temperatis ac calidis custodiri. Hoc mense præcipue comparandi sunt equi & equæ, boues & uaccae, uerres & scrophæ, ac facienda armenta & greges, & masculi foeminiis admittendi. Et domandi sunt aluei à uermiculis & omni immūdia. Item hoc mense accipitres & astures munte magnis gabijs sunt ponendi, & bouis carnibus nutriendi. Item hoc mense possunt capi bestie aues & pisces, nisi sint tales quæ solum temporibus frigidis uel niuium capiuntur.

De agendis mense aprili,

Caput IIII.

Hoc mense proscinduntur pingues agri, humidi, qui diu aquam tenent, & ficci secunda uice arantur. Item seritur comode cicer in locis frigidis, & canabum & milica in locis temperatis circa principium. Item fossio uinearum in locis frigidis & etiam temperatis, & uina non debilia commode transuasari possunt. Item hoc mense mala punica possunt

seri. Item ipsa possunt inferi, & persicus inoculari, ut Palladius ait. Item hoc mense locis calidis tonduntur oues, & sero tam fœtus signantur, & arietes admittuntur ad oues, & equi & asini ad equas & asinas. Item debent omnes arborum plantulæ hoc mense ab animalium aggressu diligenter tueri. Item hoc mense commode seruntur cucurbitæ, citrulli, cucumeres & melones, & cætera herbæ, si rigari possunt, ut Palladius ait. Item columbis locis iam aratis danda est esca, quia parum in agris inueniunt unde uiuant. Item secundum Palladium querendæ sunt apes, & aluci purgandi, & papilioes necandi, qui nunc abundant, florentibus maluis. Itē hoc mense sicut alijs æstiuis mensibus possunt capi bestię, aues & pisces.

De agendis mense Maio, Cap. v.

Hoc mense pingues agri, & qui diu aquam tenent, proficiuntur, cum omnes herbas protulerint, & eorum semina nondum maturitate firmata: & sicci possunt secunda uice arari. Nunc omnia quæ sata sunt prope florent, nec tangi à cultore debent. Item in locis frigidis & humectis nunc seruntur faseoli, milium & panicum. Item hoc mense, ut dicit Palladius, materia cædenda est, cum sylua est omni fronde uestita. Item seminaria sodiuntur assidue, & uineæ secunda uice, ac etiam pampinantur. Item in locis prægelidis ac pluuiosis putantur oleæ, & eius muscus abradatur, ac si quis lupinum stercorandi agri causa seminauit nunc debet euertere. Hoc etiam mense, ut idem scribit, locis calidis emplastrari persicus potest, & citri arbor inferi, & similiter ficus, & disponitur planta palmæ. Nunc etiam agrorum spacia quæ per autumnum seminibus implenda destinant, aut plantis conuenit pastinari. Item hoc mense seritur coriandrum & appium & melones, citrulli, cucurbitæ & cucumeres & cardui & radices & ruta pargetur: porri quoque planta transfertur, ut irrigationibus animetur. Et optime caules & cepe transferuntur hoc mense. Itē seritur portulaca, & quocumque tempore seratur, calido tempore tantum, nascitur.

scitur. Hoc mense locis maritimis & calidis recidamus fœna priusquam exarescant. Quod si pluuijs infusa fuerint, non ante cœueri debent, quam pars ipsorum summa ficcetur. Item hoc mense castrari debent uituli, & ouium celebrari tonsura. Item coagulatur lac, & fit caseus modo prædicto. Itē (ut ait Palladius) debet nunc occidi reges apum, qui græcis κρυπῆρ uocantur, qui hoc tempore nascuntur in extremis fauorum partibus. Item papiliones necandi sunt modo prædicto.

De agendis mense Iunio, Caput VII.

Mense Iunio præparanda est area, & omni stramine, fimo & puluere optime liberanda. Nunc feri potest milium & panicum, nunc hordei messis primo recipitur: postea circa finem tritici messis expletur in locis calidis & in temperatis incipitur. Nunc in frigidissimis locis quæ maio prætermissa sunt faciemus: agrosq; proscindimus herbosis locis ac frigidis uineta aptabimus, colligemus uiciam, fœnum græcum refecabimus ad paululum. Item hoc mense peragenda erit leguminum messis, nunc & faba luna minuente uelletur, & excussa & refrigerata reponetur. Lupinus etiam hoc mense colligitur, nunc pira uel mala ubi ramos multa poma densabunt, interlegenda sunt omnia uitiosa. Hoc mense ramus punici potest intra fictile uasculum claudi, ut ad eius magnitudinem poma reddat. Item hoc mense sicut in Iulio fit insitio, quæ dicitur emplastratio in piris, & malis, & ficibus, & oleis, & cæterorum, quibus in cortice pinguis succus extiterit. Item hoc mense optime feritur borago & portulaca, & aliæ multæ herbe, si possunt irrigationibus adiuuari. Hoc etiam mense secantur optime pratense flore completo & non exiccato: hoc etiam mense uituli recte castrantur, & caseus cõficitur, & oues in frigida regione tunduntur. Item hoc mense aluearia castrabuntur, si multum mellis habuerunt & mel conficitur & cera. Hoc etiam mense noua egrediuntur examina: ideoq; custos debet esse semper attentus ne fugiant, præci-

pue usq; in octauam uel nonam horam, & semper debent esse aluea-
ria preparata & ea colligere debet ac in suo loco collocare, ut in
suo tractatu dictum est plene.

De agendis in mense Iulio, Cap. vii.

Mense Iulij agri profecti secunda uice arandi sunt, nunc lo-
cis temperatis tritici messis & leguminum nondum exple-
ta, completur. Item syuestres agri utilissime extirpantur radicibus
atq; uirgultis. Item gramen & filicem ante caniculares dies opti-
me dissipamus. Item circa finē optimē seruntur rapæ ac napi. Item
nouellæ uites mane ac uespere, calore deposito, debent effodi &
aduerso gramine puluerizari. Item hoc mense arbores quæ in mes-
se steterant sectis messibus obruantur, & circa ipsas propter solis
calorem fiat aggregatio terræ. Hoc mense locis humidis inoculari
ficus potest, & inferi citrum, nunc etiam potest emplastratio cele-
brari, & pirus & malus locis frigidis inferi. Itē poma uitiosa quæ
nimis ramos onerant, debent legi. Item potest plantari tacea citri
si irrigationibus adiunctur. Nunc locis temperatis amygdala sunt
colligenda, hoc tempore uaccæ submittendæ sunt tauris, & arie-
tes admittendi. Item hoc mense circa principium omnia prata se-
canda sunt in quibus herba non prius ad maturitatem peruenit.

De agendis in mense Augusto,

Caput viii.

Mense Augusto sunt agri tertia uice arandi. Itē in suo prin-
cipio possunt feri post primam pluuiam rapæ radices &
napi & lupini ut uineas & terras impinguent. Item in
principio & ante linum euelletur, & campi cum maturato calore
flauescant, & ex his possunt excuti semina et macerari si placet, &
aliter ut opus fuerit procurari. Item circa finem eius colligitur mi-
lica quæ tunc inuenitur matura. Et ficus colliguntur & siccantur &
nucis & ceteri fructus arborum, qui maturi sunt & consumuntur,
& reconduntur seruandi. Item locis frigidis pampinantur uites,

Et in calidis potius obumbrantur uuae, ne in sole arescant, nunc etiam agrestium fieri potest. Item dissipare frequenti aratione gramen et filices. Item hoc mense possunt emplastrari arbusta, et prius inferi, ut Palladius ait. Item hoc mense possunt inuestigari aquae ubi desunt et probari, et putei fieri, et similiter aqueductus commode fabricari, ut Palladius scribit. Item post medium huius mensis optime feruntur caules, ut cum modicum coaduerint transferantur.

De agendis in mense Septembri, Caput IX.

Mense Septembri cisternae, aqueductus, et putei commode fiunt. Item pinguis ager et qui diu consuevit habere humorem, tertia uice arabitur nunc ager humidus, planus, exilis secunda uice aratur et seritur, cliui graciles nunc primum arandi sunt, et serendi circa aequinoctium, nunc agri stercorandi sunt, in colle spissius, et in campo rarius, praecipue cum luna minuitur. Hoc mense uliginosis locis atque exilibus aut frigidis aut opacis circa aequinoctium triticum seritur et spelta, dum serenitas constat. Item in locis calidis nunc seritur linum, quod uernum uulgariter dicitur. Item colligitur et reponitur hoc mense milica, quam aliqui saginam uocant, et circa principium in alpibus seritur siligo, et circa finem eiusdem mensis anno sequenti fit messio eius. Item seritur hoc mense circa initium lupinus impinguandi causa, et ubi creuerit euertatur. Seritur etiam circa finem farrago in stercorato loco, pabuli causa. Item in locis temperatis circa principium pampinantur uites et frondibus denudantur, et postmodum uindemiae fiunt, et quaeque ad uindemias spectant, et uuae seruandae possunt siccari et sapa de fructu et carenu fieri. Item colliguntur fructus arborum qui tunc maturitate fatentur: nunc papauer seritur calidis locis et siccis. Item hortorum spacia quae uere seminibus implenda sunt, nunc alte fodienda sunt, et stercoranda, decrescere luna. Item in principio feruntur optime caules, et circa finem allium, anethum, lactuca, et bleta, et radices scri possunt in locis siccis. Item hoc mense possunt prata noua formari, extirpatis

extirpatis prius radicitus spinis, & frutetis atq; arboribus & her-
bis lauis & solidis: item uetera à musco purgari & uetustissima cor-
rupta arari, & denuo prata noua formari. Item hoc mense cōquas-
santur apes uetustæ, & fit mel & cera. Item hoc mense cum acci-
puribus præcipue capiuntur quales ac perdices.

De agendis in mense Octobri, Cap. X.

Mense Octobri possunt fieri putei & fossata cauari. Itē hoc
mense latamina portantur ad agros, & seritur optime in
temperatis locis frumētum, siligo, hordeum, sar & spelta, lupinum
& linum. Item fit commode uindemia, ubi non est facta mense Se-
ptembri, & præcipue ab his qui maturum nimum habere deside-
rant, & condiuntur, & diuersificantur, in sapore & colore uina.
Hoc extremo mense ubi calidi & sicci aëris qualitas est, ubi exilis
& aridus campus. Vbi collis præruptus aut macer, ponuntur com-
mode uites, nunc locis siccis, calidis, exilibus, macris, arenosis, aper-
tis quacūq; de pastinatis, de uitibus ponēdis, putandis, propagan-
dis, reparandis uel arbussto faciendo, antedicta sunt, nunc rectius
fiunt, ut contra exilitatem glebæ ac aëris siccitatem hybernis imbri-
bus adiuuentur. Hoc mense præcipue circa finem ablaqueanda est
omnis nouella uitis, ut amputentur radices superuacue, & si pla-
cida tibi est hyems uites relinquamus apertas, si uiolenta, operimus
antequam ueniat gelu. Si præfrigida, aliquantulum columbini ster-
coris circa uiticulas apponatur. Hoc mense locis calidis & aptis in-
stituuntur oliuetæ, & seminaria fiunt, & omnia quæ ad alias per-
tinebunt. Item riuī ac fosse purgantur. Item plantantur cerusa ac
piri ac mali & ceteræ arbores, quæ frigus nō timent cōmode plan-
tari, & de loco ad locum transferri possunt, maxime in locis siccis
& calidis, sorba & amygdala in seminario ponuntur, & semina
poni sparguntur. Item hoc mense fit pastinum hortorum serendo-
rum in uere ac etiam nunc seruntur in hortis, allū, anethum, spina-
ch. a, plantæ cardui, sinapis, malua, cepæ, mente, pastinaca, cymi-

num, origanum, & caparus. Item boleta in locis siccis. Item dicit Palladius, quod porrum uere satum nunc fertur, ut crescat in capite & assidue circumfodiatur. Item hoc mense tollitur apibus mel superfluum cum fauis, & omnis cera corrupta.

De agendis in mense nouembri, Caput XI.

Inse nouembri locis calidis seritur optime triticum, circa principium & hordeum & siligo. Et circa finem, faba in stipulis non aratis. Et linum atq; lentacula hoc mense seruntur. Item hoc toto mense calidis locis & siccis uitium est positio celebranda, et propago recte ducitur. Et locis frigidis nouellas uites & arborum plantas circumfodere atq; operire cōueniet, & macras stercorare. Nunc ac deinceps usq; donec terra congeletur uinea uetus, quæ est in solo robusto, quæ integro trunco sui ablaqueata fimo facietur, & angustius putata intrateritium uel quartum pedem à terra uiridissima corticis parte mucrone feriat, ac fossa frequentius incitetur, ut ibi materiam fundat, qua reparetur. Nunc autumnalis putatio celebretur in uitis et arboribus, maxime ubi tēpore incitamus, hoc etiam mense cum oliua cōeperit esse matura colligitur, & oliucta putantur & summitates nimis altæ reciduntur, quod etiam in nespulis, ficu & persicis & coctanis est seruandum. Item hoc mense ponuntur commodè oliueta, & seruntur persici ossa, & pira calidis & siccis regionibus, & omnibus fere locis prunorum ossa. Item hoc mense seritur castanea plantis ac semen. Item calidis locis ac siccis ponimus plantas syluestras inferendas, pirorum & malorum & mali punici & citonei & citri & nespuli, fici, sorbi, cerasi & mortaleas & amygdali semina. Item hoc mense magnæ arbores trās feruntur locis calidis & siccis & apertis, truncatis ramis, illæsis

radicibus, & multo stercore ac irrigationibus adiuuentur. Item hoc mense materies ad fabricam cædenda est, cum luna decrescit. Item hoc mense arietes admittuntur ad oues, ut foetum primi ueris fouere possit exortum, & similiter hirci ad capras admitti debent. Item hoc mense diuersimode capiuntur syluestres bestiae. Item aues & pisces.

De agendis in mense decembri,
Caput XII.

Mense decembri potest feri faba quæ post hyemem tantum nascetur. Item cæditur optimè materia pro domibus, & cæteris ligneis operibus faciendis. Item cæduntur syluæ ac rami superflui arborum, & sepes uirides pro igne. Item cæduntur perticæ & cannæ pro uineis & parantur, & fiunt pali, & iunci similiter pro uincis cædi possunt, & ex uiminibus fieri possunt corbes, & ciste & caueæ, multaq; alia utensilia oportuna, & sepes siccae. Item hoc mense diuersis ingenijs capiuntur bestiae feræ, & præcipue canibus tempore niuium. Item aues auidius rapacibus domesticatis, & retibus diuersis ac uisco &c.

Librorum XII. Petri Crescentiensi de agricultura
omnibusq; plantarum, & animalium
generibus, Finis.

POGGIVS

FLORENTINVS DE LAVDE

Rei rusticæ.

SIVNQVAM mihi antea Rei rusticæ cura & uita exercitio dedita iocunda uisa est & suavis, nunc his paucis diebus quibus in solo natali uixi procul à Curia molestijs cōstitutus, iucundissimā ac suauissimā iudicavi, dulcis ocij, honesti negotij, & modeste uoluptatis plenam. Cognoui enim hoc uiuendi genus, quod multi præclari uiri post habitis rerum ciuiliū fluctibus elegerunt, esse maxime expetendum, cum in eo uitam quietam, liberam, honestam frugalitati coniunctam agere ualeamus, ut non mirer Horatij Flacci ruris uiuendi, cum in urbe esset cupiditatem: Qui scribens ad Mecœnatem:

O rus inquit, quando ego te aspiciam, uel quando licebit,

Nunc ueterum libris, nunc somno & inertibus horis

Ducere sollicitæ iocunda obliuia uitæ?

Et certè si qua uirtuti & literis uacandi uia est, hanc profecto esse constat, remotam à uitijs, & honestati propinquā. Neq; uero eam existimo tantum à doctissimis quidem uiris Rei rusticæ scriptoribus laudatam, quantum dignitas eius & merita erga humanum genus postulare uidentur. Nam ut omittam quas utilitates ex agricultura percipimus, ut non recenseam quæstus uberrimos quos largitur, quanta uoluptas & quies ruris, quanta curarum remissio, quanta naturalis oblectatio, quanta uirtus in eius uitæ ratione uersatur. Hæc est sola naturæ hominum usuiq; præcipue accommodata, quæ omnia ad uictum cultumq; nostrum spectantia suppeditat nobis ac subministrat. Hæc est quæ semota à tempestatibus ciuilis insanie,

CC 2 tanquam

tanquam ex quadam specula ceteros ueluti naufragantes despicit
 & contemnit. Hæc procul à malis uitiorum exemplis, relictis fori
 & contentionum iurgiis, sibi soli uacat & bonæ menti. Hæc spre-
 tis superuacaneis cupiditatibus; contempta omni ambitione, neq;
 superflua cupit, neq; abutitur quæsitis. Hæc populari cura & uul-
 gi honoribus nihilipensis, honesto fruitur ocio & omni tranquila-
 litate: quæ rarissime assequuntur qui urbana tractant, & uulgi
 plausum querunt. Hæc est uere philosophandi dux, in qua & re-
 rum secreta rimari licet, & bonos mores facile amplecti. Hæc bo-
 nis, hæc sapientibus, hæc doctis uiris, hæc Regibus atq; Imperato-
 ribus digna exercitatio. Cyrus Persarum rex ille à Xenophonte
 celebratus, gloriari solitus est, hortum suis manibus confectum, &
 arbores in ordinem positas. Diocletianus depositis Imperij insi-
 gniis, in uilla Salone agriculturæ detinebatur studio, ut hæc so-
 la res ueram quietem, à caris superfluis uacationem largiri ho-
 minibus uideatur. Hanc uitam cum multi egregie laudarent: Cice-
 ro noster in oratione pro rostris omnium laudes meo iudicio su-
 perare uidetur. Qui eam parsimonie, diligentie, iusticie esse ma-
 gistratam tradit, maximeq; disiunctam à cupiditate, & officio con-
 iunctam. Quæ laus haud scio, an in aliam uitam recte possit con-
 ferri. Plures excellentis doctrinæ uiri, ut philosophandi studio &
 bonarum artium præuestigationi facilius penitusq; possent uacaa-
 re, relictis urbibus se rus in uitam priuatam contulerunt, ubi dies
 suos summa in quiete & honesto ocio transigere. Multos uero ci-
 uitatum gubernaculis inherentes, ciuilis tempestas ad scopulos al-
 bescit. M. Tullius ciuilem uitam priuatæ anteposit: laudatq; eos qui
 ad gubernandam remp. accesserunt. At ipsi Demostheni, multisq;
 alijs eloquentissimis uiris, satius fuisset nullas reip. partes attigisse.
 Quamuis talis eloquentia Ciceronem in tanta Imperij magnitu-
 dine, & in tantâ amplitudine honoris facile suamq; sententiam
 tueri

tueri potest, cum ea quemuis egregium ingenio hominem queant incendere & erigere ad laudis & gloriæ appetitionem. Multum enim pollet in ciuitatibus uis dicendi, & ingenij laus. Sed multi sudores, labores plurimi, uita anxiosa proposita sunt eiusmodi uiris, & uarij fortunæ casus. Ego autem cui senescenti quies & ocium coram di est, degentem ruri commendo, & eum præsertim qui à cura rei rusticæ ad literas tanquam in arcem animi posset confugere. Neque ego nunc rusticana aut fodiendi, aut arandi, ac plantandi, proprio sudore opera subcunda nobis censeo. Non enim sum Serranus, aut Cincinatus, qui ab aratro ad senatum accersebantur. Non sum Scipio ille superior Afrfricanus, quem Linterni exulantem agrum suis manibus coluisse Seneca scribit. Manus enim meæ aptiores sunt calamo quam operæ rusticanae. Sed commendo uitam quietam quæ rure uiuitur, curam laudo rerum rusticarum, conferendi plantandiq; sollertiam, laborem leuem, qui corpus paulum exerceat ac corroboret, probò uictus modestiam, integritatem uitæ, remissionem animi, quæ est uera ratio philosophandi. Non enim illic degentem rerum urbanarum strepitus & sollicitudo anxiosa premit, non curiositas superuacua noscendi mentem sollicitat, non quicquid ubiq; terrarum agitur indagamus. Non curis superfluis abrumptur somnus, non pestilens inuidia, non liuor edax fraudem proximo machinatur, non scelerum officina, quæ errant urbibus, ad mala facinora impellunt, non sexcenta alia, quæ ciuilibus & occupata uita nequit effugere. Sed dulcis ac securus quies, uita frugis, & ocium officio plenam omnibus honoribus ac dignitatibus præferendum. Hanc uitam fidentius apud te extollo, quem scio sæpius rus tanquam in portum ex ciuili inundatione confugere, delectariq; admodum cultura uillæ, ac studio tum plantandarum, tum conferendarum arborum detineri, digno sanè docto liberoq; homine exercitio. Hortarer te ad eam uiuendi normam, si aut res tua, aut

tempora paterentur, attamen si frequenter hos quibus necessario
 implicaris civiles tumultus linieris iocunditate atq; amœnitate ru-
 ris, & te in libertatem animi, quam etiam legendo ociosus acqui-
 res, quandoq; uendicaris, cognosces uiuere aliquando te
 tibi, & tempus id tuum esse, quod aut in remissionem
 curarum ruri colendo impenderis, aut contul-
 ris ad studia literarum, quæ est maxima
 omnium & honesta uoluptas ac
 præ cæteris appetenda,
 Vale Floren-
 tiæ.

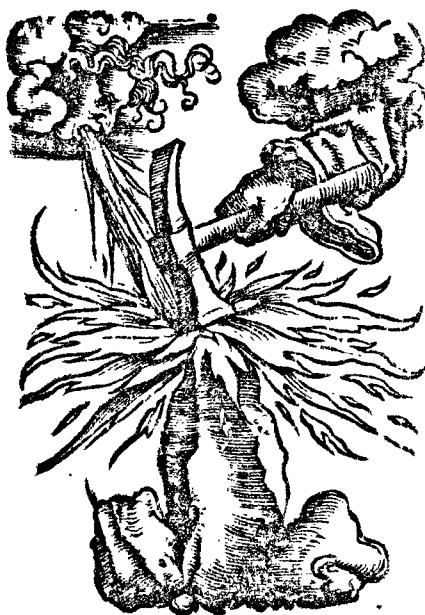
FINIS.

BASILEAE EX AEDIBVS HEN-
 RICI PETRI MENSE
 AVGVSTO ANNO
 M. D. XXXVIII.

13

1/2

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

1 2 3 4 5 6 7 8 9

2
J

